

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE

PROMOCIJAS DARBS
SAEIMAS DEPUTĀTU POLITISKĀ ATBILDĪBA

Juridiskās zinātnes
doktora studiju programmas
doktorants
Artūrs Caics
ac06028

Promocijas darba vadītājs:
Prof., Dr.iur. Sanita Osipova

Rīga 2015

SATURA RĀDĪTĀJS

Ievads	4
1. Politiskā atbildība: būtības atklāšana ar pamatjēdzieniem un diskursa analīzi	14
1.1. Politisko atbildību veidojošie jēdzieni	15
1.1.1. Atbildības jēdziens	15
1.1.2. Politikas jēdziens	30
1.2. Politiskās atbildības jēdziena lietojums dažādās valodās	35
1.2.1. Latviešu valoda	36
1.2.2. Angļu valoda	36
1.2.3. Krievu valoda	48
1.2.4. Vācu valoda	50
2. Politiskās atbildības jēdziena tiesiskā dimensija	54
2.1. Politiskās atbildības jēdziena izmantošana normatīvajos aktos	54
2.1.1. Valsts prezidenta politiskā atbildība	58
2.1.2. Ministru kabineta politiskā atbildība	62
2.1.3. Politiskās atbildības jēdziens citu valstu normatīvajos aktos	80
2.2. Politiskās atbildības jēdziena izmantošana tiesu praksē un judikatūrā	83
2.2.1. Satversmes tiesa	84
2.2.2. Administratīvās tiesas	97
2.2.3. Eiropas Cilvēktiesību tiesa	100
3. Politiskā atbildība kā patstāvīgs atbildības veids	102
3.1. Politiskās atbildības nodalīšanas kritēriji – politiska rīcība un politiska norma	102
3.2. Politiskās atbildības nodalīšanas objekts – politiskās atbildības koncepcija	112
3.3. Politiskās atbildības nodalīšana no sociālās atbildības	120
3.4. Politiskās atbildības nodalīšana no morālās atbildības	124
3.5. Politiskās atbildības nodalīšana no juridiskās atbildības	130
4. Saeimas deputāts: jēdziens, iezīmes un attiecību modeļi	145
4.1. Saeimas deputāta jēdziens	146
4.1.1. Saeimas (parlamenta) jēdziens	146
4.1.2. Deputāta jēdziens	150
4.2. Saeimas deputāts kā politiķis	152
4.3. Saeimas deputāta neatkarība (ideāltipiskais modelis)	154
4.4. Saeimas deputāta atkarība	160

4.5. Saeimas deputāta attiecību modeļi	165
5. Saeimas deputāta pozitīvā politiskā atbildība	171
5.1. Pozitīvās politiskās atbildības koncepcija	171
5.2. Saeimas deputāta pienākumi	176
5.2.1. Vispārējie pienākumi	176
5.2.2. Speciālie pienākumi	178
5.2.3. Saeimas deputāta zvērests	180
5.2.4. Saeimas deputātu ētikas kodekss	185
5.2.5. Neformālie pienākumi	188
5.3. Saeimas deputāta tiesības	191
6. Saeimas deputāta negatīvā politiskā atbildība	196
6.1. Negatīvās politiskās atbildības koncepcija	196
6.2. Negatīvo seku veidi	202
6.2.1. Deputāta amata zaudēšana	202
6.2.2. Saeimas atsaukšana	213
6.2.3. Saeimas atlaišana	217
6.2.4. Naudas sods	219
6.2.5. Atsaukšana no Saeimas komisijas	223
6.2.6. Atsaukšana no amata Saeimas vienībās	224
6.2.7. Piekrišana tiesībsargājošo institūciju sankciju piemērošanai	225
6.2.8. Negatīvas sekas sakarā ar Saeimas deputāta zvēresta pārkāpumu	236
6.2.9. Negatīvas sekas sakarā ar Saeimas deputātu ētikas kodeksa Pārkāpumu	239
6.2.10. Negatīvas sekas sakarā ar tiesiski neregulētu pienākumu neizpildi	244
6.2.11. Likumīgi un nelikumīgi ietekmēšanas līdzekļi un sankcijas	245
Kopsavilkums	247
Anotācija latviešu valodā	251
Anotācija angļu valodā	252
Anotācija krievu valodā	253
Izmantotās literatūras, normatīvo aktu un juridiskās prakses saraksts	255
1.pielikums	288
2.pielikums	305

IEVADS

Trīs gadus Latvija atradās ekonomiskās recesijas stāvoklī,¹ un attiecīgajā laika periodā notika gan pašvaldību, gan Eiropas Parlamenta, gan Latvijas Republikas parlamenta (turpmāk – Saeima) vēlēšanas. Šos apstākļus var raksturot kā paradoksus, jo politiķiem laikā, kad bija jādomā par to, kā iegūt potenciālo vēlēšanu atbalstu, krīzes pārvarēšanas nolūkā vajadzēja pieņemt sabiedrībā nepopulārus lēmumus, kuri šā atbalsta līmeni ietekmēja negatīvi. Minēto apstākļu kopums cita starpā ir atzīstams par tādu stāvokli, kas var radīt pastiprinātu interesi par politiku un motivēt analizēt politiķu rīcību, tai skaitā dotos solījumus, izmantotās manipulācijas metodes, dažādas taktiskas darbības, kā arī analizēt sabiedrības attieksmi pret politiķiem, t.i., pakļaušanos vai nepakļaušanos politiķu manipulācijai. Jāatzīst, ka šā promocijas darba autors ir starp tiem cilvēkiem, kuri šajā laika periodā sekoja savam iekšējam aicinājumam un sāka padziļināti interesēties par politiskajiem procesiem.

Vērtējot politiskos procesus, promocijas darba autora uzmanību piesaistīja viens jēdziens², kuru ir izmantojuši gan politiķi, gan politologi, gan žurnālisti, gan arī dažādu citu sociālo grupu pārstāvji, kuri pārrunā un apraksta politiskos procesus. Par interesantu šī jēdziena iezīmi ir uzskatāma tā dažādā interpretācija un izmantošana. Piemēram, pie varas esošie politiķi to izmanto, lai pamatotu nepieciešamību pieņemt sabiedrībā nepopulārus lēmumus, opozīcijā esošie politiķi – lai pieprasītu pie varas esošo politiķu atkāpšanos no amata, atsevišķi pētnieki to saista ar ideālu un pareizu rīcību, bet citi – ar viņuprāt Latvijā izplatīto bezatbildību. Turklāt šis jēdziens ir izmantots normatīvajos aktos, tai skaitā Satversmē, kā arī dažādu tiesu institūciju praksē – gan nolēmumos, gan tiesas sēdēs. Tomēr precīzs un viennozīmīgs šā jēdziena skaidrojums ne tiesību normās, ne arī tiesu praksē nav formulēts. Šajā sakarā ir būtiski atzīmēt, ka Latvijā nav veikti visaptveroši pētījumi par konkrēto jēdzienu, kas attiecīgi rada pamatu jauniem pētījumiem.

Iepriekš minētais ir attiecināms uz politiskās atbildības jēdzienu, kuru veido divi citi jēdzieni – politika un atbildība, kas ir plaši un dažādi interpretēti atšķirīgās jomās, kā arī saistīti ar vairākiem citiem tos ietekmējošiem un ar tiem mijiedarbībā esošiem jēdzieniem. Jāuzsver, ka abus šos

¹ Minētais attiecas uz laika periodu no 2008.gada līdz 2010.gadam (sk.: *Real GDP growth rate - Growth rate of GDP volume - percentage change on previous year.* Pieejams: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&code=tec00115> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]).

² Jāatzīmē, ka autora uzmanību piesaista tieši pats jēdziens, t.i., abstrakcija, kas atspoguļo konkrēta priekšmeta-parādības vispārīgās būtiskās pazīmes (sk.: *Latviešu valodas vārdnīca: 30000 pamatvārdu un to skaidrojumu. Autoru kolektīvs D.Guļevskas, I.Rozenštrauhas, D.Šnē redakcijā. Rīga: Izdevniecība Avots, 2006, 459.lpp.*). Lai gan vienlaikus autors padziļināti interesējas arī par terminu, t.i., vārdu savienojumu, kas apzīmē noteiktu jēdzienu (sk.: *Latviešu valodas vārdnīca: 30000 pamatvārdu un to skaidrojumu. Autoru kolektīvs D.Guļevskas, I.Rozenštrauhas, D.Šnē redakcijā. Rīga: Izdevniecība Avots, 2006, 1091.lpp.*). Termina nozīme īpaši atklājas šā promocijas darba otrajā nodaļā, kurā autors analizējis tiešos vārdos formulētā jēdziena lietojumu normatīvajos aktos un tiesu praksē.

jēdzienus nepieciešams identificēt, nošķirt un analizēt atsevišķi, lai šādā veidā atklātu to saturu un vienlaikus arī pēc iespējas pilnīgāk izprastu politiskās atbildības būtību.

Kaut arī visaptveroši politiskās atbildības jēdzienam veiktī pētījumi nav veikti, tas nenozīmē, ka šis jēdziens būtu palicis neievērots pētnieku aprindās. Piemēram, izcilais latviešu tiesību zinātnieks profesors Kārlis Dišlers ir pētījis politisko atbildību saistībā ar Valsts prezidenta institūtu. Šajā sakarā pozitīvi vērtējams Dišlera ieguldījums, formulējot politiskās atbildības koncepciju, atbilstoši kurai politiskā atbildība var tikt skaidrota no objektīvās un subjektīvās puses³. Valsts prezidenta politiskās atbildības jautājumam pievērsusies arī 2007.gada 7.decembrī Valsts prezidenta izveidotā Konstitucionālo tiesību komisija, pētot Valsts prezidenta funkcijas Latvijas tiesiskās sistēmas ietvaros⁴. Papildus tam šī komisija līdzīgi kā vairāki atzīstami Latvijas pētnieki, tai skaitā Edgars Pastars un Jānis Pleps, ir izvērtējusi arī Valsts prezidenta konstitucionālo atbildību, kas saskaņā ar atsevišķu pētnieku domām uzskatāma par konstitucionālās tiesību normās nostiprinātu politisko atbildību⁵. Politiskās atbildības jēdzienam uzmanību pievērsis arī tiesību zinātni profesors Andris Plotnieks, kurš līdzīgi kā šā promocijas darba autors savu izpratni balsta uz pozitīvās un negatīvās atbildības koncepciju. Vienlaikus ir jāpiebilst, ka profesors Plotnieks politisko atbildību traktē šaurākā izpratnē, piesaistot vienīgi morāli pareizai rīcībai, taču promocijas darba autora vērtējumā šī piesaiste neaprobežojas tikai ar morāli pareizu rīcību, bet paplašināma arī ar pragmatisku un varas intereses skarošu rīcību.

Politiskās atbildības jēdziens Latvijā ir daļēji pētīts un vispārīgi raksturots arī citu zinātni ietvaros. Piemēram, profesore Rasma Kārklīņa politikas zinātnes ietvaros vispārīgi aprakstījusi politiskās atbildības saturu un izpausmes formas, savukārt profesors Tālis Tisenkopfs un *Dr.sc.pol.* Valts Kalniņš ir teorētiski un socioloģiski izpētījuši publisko atbildību⁶, kas pēc savas būtības ir cieši saistīta ar politisko atbildību. Arī vairāki citi politikas zinātnes pārstāvji ir pievērsušies politiskās atbildības jēdzienam⁷, turklāt cita starpā analizējuši tam ļoti pietuvinātu jēdzienu, t.i., politiskā atbildīguma jēdzienu, kura saturs daļēji pārklājas ar politiskās atbildības jēdziena saturu.

³ Dišlers K. Latvijas Republikas Prezidenta politiskā atbildība. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940*.-1.sējums: 1922, Nr.2. Rīga: TNA, 2003, 384.-385.lpp.

⁴ Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis par Valsts prezidenta funkcijām Latvijas parlamentārās demokrātijas sistēmas ietvaros, 46.lpp. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/Viedoklis_10maijs.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁵ Овсянян Ж.И. Критерии конституционной ответственности. *Северо-кавказский юридический вестник*, № 4. Ростов-на-Дону, 2001, с. 3-30. Pieejams: <http://www.jourclub.ru/5/283/4/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁶ Tisenkopfs T., Kalniņš V. Public accountability procedures in politics in Latvia: Preliminary report. Rīga Baltic Studies Centre, 2002. Pieejams: http://pdc.ceu.hu/archive/00001522/01/publ_acc_prel_EN%5B1%5D.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁷ Sk., piemēram: Latvija. Pārskats par tautas attīstību, 2008/2009: Atbildīgums. Galv. red. J.Rozenvalds, I.Ijabs. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts, 2009.

Vairāki citu valstu pētnieki ir izvirzījuši atšķirīgas politiskās atbildības definīcijas⁸. Dažādās valodās, piemēram, angļu un vācu valodā, var tikt izmantoti dažādi, taču savstarpēji saistīti jēdzieni ar atšķirīgu saturu, kuriem var nebūt precīzi atbilstoša (alternatīva) vārda citās valodās, un tulkojumā uz citu valodu šie jēdzieni var tikt apzīmēti ar vairākiem vārdiem vai tikai ar vienu vārdu. Minētais ir attiecināms arī uz latviešu valodu, kurā galvenokārt tiek izmantots viens jēdziens – politiskā atbildība –, lai gan pēdējos gados tiek izmantots arī cits jēdziens – politiskais atbildīgums –, kura saturs, kā iepriekš norādīts, daļēji pārklājas ar politiskās atbildības jēdziena saturu, taču ietver arī noteiktas atšķirības, un vairāki pētnieki to lieto, lai izvairītos no iespējamām nepilnībām, angļu valodā lietotos jēdzienus tulkojot latviešu valodā⁹.

Konkrētais temats – politiskā atbildība – var piesaistīt dažādu sociālo grupu pārstāvju uzmanību. Piemēram, pētniekus, turklāt dažādu zinātņu nozaru pārstāvjus, var piesaistīt tā plašais un pretrunīgais saturs; politiķus – ar to saistītie pragmatiskie apsvērumi un iespējas to izmantot kā līdzekli konkurējošo politiķu un organizāciju atbalsta samazināšanai, un sava atbalsta nostiprināšanai; žurnālistus – profesionālais aicinājums, jo šis jēdziens un ar to saistītais temats, t.i., varas realizētāju atskaitīšanās par savu darbību un sodīšana, var būt sabiedrībā pieprasīts materiāls; vēlētāju kopumu – interešu aizsardzība, jo ar politisko atbildību var mēģināt īstenot kontroli pār faktiskajiem valsts varas realizētājiem, tai skaitā izdarīt spiedienu, lai amatpersonas tiktu sodītas vai rīkotos atbilstoši šī vēlētāju kopuma prasībām.

Normatīvajos aktos politiskās atbildības jēdziens ir izmantots un attiecināts uz dažādiem subjektiem, taču nav tiešiem vārdiem attiecināts ne uz Saeimu kā kopumu, ne arī uz Saeimas locekļiem (deputātiem). Tādējādi Latvijā, parlamentārā republikā, kur Saeima ieņem īpašu vietu valsts varas realizācijas sistēmā un pilda vairākas nozīmīgas funkcijas, Saeimai attiecībā pret valsts suverēnās varas nesēju – Latvijas tautu – nav tiešiem vārdiem noteikta tāda politiskā atbildība, kas ietver deputātu pienākumu strādāt sabiedrības interesēs un gatavību atkāpties no amata gadījumā, ja konkrētas pilntiesīgo pilsoņu kopuma intereses netiek ievērotas. Tāpēc rodas jautājums: vai vispār tiesiski ir iespējams konstatēt Saeimas kolektīvo politisko atbildību un Saeimas locekļu individuālo politisko atbildību, piemēram, izvērtējot to darba pienākumus, doto zvērestu, attiecības ar vēlētājiem un atzīstot noskaidroto apstākļu atbilstību tam, lai politisko atbildību varētu piemērot tādā izpratnē, kādā tā tiek tiesiski piemērota citiem subjektiem? Citiem vārdiem, vai, izmantojot tiesību zinātnes pētniecības metodes, ir iespējams izdarīt slēdzienu par Saeimas un tās sastāvā esošo deputātu politisko atbildību?

⁸ Stinga L. Political Accountability as a Radial Concept, European University Institute, 2008. Pieejams: http://cadmus.eui.eu/dspace/bitstream/1814/9747/2/SPS_2008_08.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁹ Sk.: šā promocijas darba 1.2. apakšnodaļu.

Papildus tam autora uzmanību piesaista politiskās atbildības pretstatīšana citiem atbildības veidiem. Šajā sakarā rodas viens no šā darba pamatjautājumiem, proti, vai politisko atbildību ir iespējams nodalīt¹⁰ no citiem atbildības veidiem, t.i., vai to var atzīt par unikālu atbildības veidu. Iepriekš minētie jautājumi atspoguļo šī promocijas darba mērķi un saturu.

Mērķis un uzdevumi

Promocijas darba mērķis ir, analizējot dažāda veida normas, tiesību zinātņu doktrīnu un praksi, kā arī piemērojot starpdisciplināru pieeju citu zinātņu materiālu analīzei, izpētīt Saeimas deputātu politisko atbildību. Lai sasniegtu izvirzīto mērķi, ir nepieciešams veikt šādus uzdevumus:

- 1) identificēt, nošķirt un atsevišķi analizēt politisko atbildību veidojošos elementus;
- 2) aplūkot politiskās atbildības jēdziena lietojumu dažādās valodās;
- 3) konstatēt politiskās atbildības pazīmes;
- 4) analizēt politiskās atbildības jēdziena (termina)¹¹ lietojumu normatīvajos aktos, tiesu praksē un judikatūrā;
- 5) izvērtēt politiskās atbildības kā unikāla atbildības veida nodalīšanu no citiem atbildības veidiem;
- 6) izvērtēt parlamenta un parlamenta deputāta jēdzienus;
- 7) aplūkot parlamenta deputātu darbības tiesisko regulējumu;
- 8) izpētīt parlamenta deputātu mijiedarbību ar citiem subjektiem;
- 9) noskaidrot apstākļus, kas var kļūt par politiskās atbildības pamatu;
- 10) raksturot parlamenta deputātu politisko atbildību atbilstoši autora atzītajai pozitīvās un negatīvās atbildības koncepcijai.

Jāatzīmē, ka parlamenta deputātu politiskās atbildības pētniecība ir saistīta ar Saeimas darbību, tāpēc attiecīgais mērķis un uzdevumi ir vērsti uz Latvijas vidi un tiesisko regulējumu. Vienlaikus uzmanība ir pievērsta arī citām valstīm, īpaši saistībā ar politiskās atbildības jēdziena lietojumu citās valodās, kas vērtēts, piemērojot salīdzinošo un diskursa pētniecības metodi.

Lai gan politiskā atbildība tiek attiecināta uz parlamenta deputātiem un to neapšaubā politikas zinātnes pārstāvji, tiesību zinātnē šim jautājumam pievērsta mazāka uzmanība un ar tiesību zinātnē pieņemtajām metodēm tas nav padziļināti pētīts. Tāpēc šā promocijas darba ietvaros autors cenšas pierādīt hipotēzi, ka parlamenta deputāti ir politiski atbildīgi arī tiesību dimensijā.

¹⁰ Ar terminu „nodalīt” autors saprot atbildības veidu nošķiršanu tā, ka nošķirto atbildības veidu saturs var daļēji, bet ne pilnīgi pārklāties. Šā promocijas darba ietvaros autors izmanto vārdus „nodalīt”, „nošķirt”, „izdalīt”, „iedalīt”, „izšķirt” un „klasificēt” kā sinonīmus, kas atbilst norādītajam termina „nodalīt” skaidrojumam.

¹¹ Autors uzsver, ka tiesību avotos pastiprinātu uzmanību pievērš tieši termina (nevis jēdziena) lietojumam. Termins pēc sava satura ir šaurāks nekā jēdziens, jo ir piesaistīts vārdiem „politiskā atbildība”, savukārt jēdziens aptver arī citus vārdus, tādus kā „atbildība”, „parlamentārā atbildība”, „personīgā atbildība”, kuri pēc būtības konkrētos gadījumos var tikt saprasti kā politiskā atbildība. Šajā sakarā autors attiecīga teksta pētīšanai izmanto diskursa analīzes metodi un kontentanalīzes metodi.

Jāprecizē, ka autors politisko atbildību analizē galvenokārt (bet ne tikai) kā jēdzienu, kas atspoguļojas rakstītās tiesību normās un tiesu nolēmumos, nevis kā, piemēram, tiesību principu¹² vai konvencionālu normu. Šāda pieeja saistīta ar to, ka politiskās atbildības jēdziens attiecīgajos tiesību avotos ir lietots bez konkrēta visaptveroša skaidrojuma, tādēļ promocijas darba autors analizē šos avotus un attiecīgi piepilda jēdziena saturu. Šajā sakarā autors izmanto arī tiesību normu interpretācijas metodes, lai pēc iespējas pilnīgāk izvērtētu jēdziena lietojumu normatīvajos aktos (rakstītās tiesību normās). Būtiski ir atzīmēt, ka autors politisko atbildību uztver šā jēdziena plašākajā nozīmē, jo tā saturu veidojošos jēdzienus „politika” un „atbildība” saprot kā daudzdimensionālus jēdzienus. Tādējādi šajā promocijas darbā autors raksturo politiskās atbildības jēdziena būtību, kas pārsniedz rakstīto normatīvo aktu ietvarus. Vienlaikus nepieciešams precizēt, ka autors galvenokārt vērtē politiskās atbildības jēdziena lietojumu spēkā esošajā tiesiskajā regulējumā, lai gan promocijas darbā ir izmantota arī vēsturiskās analīzes metode, īpaši attiecībā uz Valsts prezidenta un Ministru kabineta locekļu politisko atbildību.

Iepriekš raksturotā zinātniski pētnieciskā pieeja dod autoram iespēju definēt (plašākā nozīmē) politisko atbildību kā fenomenu¹³, bet precizēt (šaurākā nozīmē) kā jēdzienu¹⁴ jeb abstrakciju, kas atspoguļo konkrēta fenomena vispārīgās būtiskās pazīmes.

Izmantotās pētniecības metodes

Promocijas darbs ir izstrādāts, izmantojot vairākas zinātniski pētnieciskās metodes, tai skaitā, bet ne tikai¹⁵:

1) analītisko metodi:

Ļoti nozīmīga metode, kas pielietota, analizējot tiesību avotus, tiesību aktus, tiesu praksi, judikatūru, dažādu zinātņu pētnieku darbus un publicētos materiālus;

2) salīdzinošo metodi:

izmantota, risinot dažādus jautājumus, tai skaitā (bet ne tikai) noskaidrojot politiskās atbildības jēdziena lietojumu dažādās valodās, izvērtējot atšķirības starp politisko atbildību un

¹² Tas nenozīmē, ka autors vispār nav aplūkojis politisko atbildību kā tiesību principu. Raksturojot pozitīvās un negatīvās politiskās atbildības tiesisko dimensiju šā promocijas darba 5. un 6.nodaļā, autors norāda vairākus apsvērumus par politisko atbildību kā tiesību principu.

¹³ Autora izpratnē fenomens ir parādība, kas sevi atklāj (*sk.: Latviešu valodas vārdnīca: 30000 pamatvārdu un to skaidrojumu. Autoru kolektīvs D.Guļevskas, I.Rozenštrauhas, D.Šnē redakcijā. Rīga: Izdevniecība Avots, 2006, 287.lpp.*).

¹⁴ Autora izpratnē jēdziens ir abstrakcija, kas atspoguļo priekšmeta-parādības-fenomēna vispārīgās būtiskās pazīmes (*sk.: Latviešu valodas vārdnīca: 30000 pamatvārdu un to skaidrojumu. Autoru kolektīvs D.Guļevskas, I.Rozenštrauhas, D.Šnē redakcijā. Rīga: Izdevniecība Avots, 2006, 459.lpp.*).

¹⁵ Ņemot vērā to, ka zinātniski pētnieciskās metodes tiek iedalītas dažādi, piemēram, diferencējot pamatmetodes un apakšmetodes, kā arī tiek dažādi apzīmētas un raksturotas, šā darba ievadā autors apraksta atsevišķas pētniecības metodes, uzsverot, ka tās nav vienīgās promocijas darba ietvaros izmantotās metodes.

politisko atbildīgumu, kā arī formulējot argumentāciju par politiskās atbildības nodalīšanu no citiem atbildības veidiem;

3) **vēsturisko metodi:**

Šī metode izmantota, izvērtējot Satversmes sapulces stenogrammas, un pētot politiskās atbildības jēdziena lietojuma vēsturisko attīstību. Šī metode ir nozīmīga, noskaidrojot Ministru kabineta locekļu politisko atbildību, tai skaitā, analizējot, kā politiskās atbildības jēdziens (termins) ir lietots vairākos tiesību aktos, kas ir zaudējuši spēku;

4) **induktīvo metodi:**

lietota pētījuma ietvaros, uz atsevišķu gadījumu pamata veidojot vispārināmus secinājumus. Šī metode ir īpaši nozīmīga, pētot politisko atbildību veidojošos elementus;

5) **deduktīvo metodi:**

izmantota, no vispārīgiem aspektiem izdalot un detalizēti formulējot individuālus elementus. Konkrētā metode lietota gan jēdziena „skaldīšanas” procesā, gan arī vērtējot dažādu pētnieku atziņas un tiesību normas;

6) **tiesību socioloģijas metodes:**

tai skaitā **intervēšana** un **novērošana**. Intervēšana ir piemērota, lai dziļāk izprastu atsevišķu personu (īpaši Saeimas deputātu) attieksmi pret politiskās atbildības jēdzienu. Savukārt novērošanas metode ir izmantota, novērojot un klausoties Saeimas deputātu uzvedību un runas, lai tādējādi iegūtu ar politisko atbildību saistītu papildu informāciju. Papildus šīm divām metodēm izmantotas arī **diskursa** un **kontentanalīzes metodes**. Šīs metodes ir piemērotas, piemēram, analizējot politiskās atbildības jēdziena lietojumu dažādās valodās. Tā kā Latvijas tiesību aktos un tiesu institūciju nolēmumos nav formulēts visaptverošs politiskās atbildības skaidrojums, diskursa un kontentanalīzes metodes dod iespēju pilnīgāk apzināt šā jēdziena saturu, analizējot dažāda veida rakstītos tiesību avotus, kuros informācija par politisko atbildību pausta verbāli. Savukārt attiecīgais valodas lietojums ir pamats izpētāmā jēdziena kategorizācijai un precizēšanai. Jāpiebilst, ka politiskā atbildība pēc būtības ir cieši saistīta ar varu un varas realizāciju, tādēļ ir piemērota **kritiskā diskursa analīzes metode**, kas dod iespēju atklāt varas attiecības.

Darba struktūra

Attiecīgie uzdevumi ir risināti sešu nodaļu ietvaros. Katrai nodaļai ir sava nozīme. Piemēram, pirmā nodaļa veltīta politiskās atbildības jēdziena teorētiskajai analīzei, otrā nodaļa – normatīvo aktu analīzei, trešā nodaļa satur izvērstu pamatojumu politiskās atbildības nodalīšanai no citiem atbildības veidiem, ceturtā nodaļa ietver parlamenta (Saeimas) deputāta institūta un citu ar to saistītu tiesību institūtu izvērtējumu, savukārt piektā un sestā nodaļa – Saeimas deputātu politiskās atbildības raksturojumu, kas attiecīgi iedalīts pozitīvās politiskās atbildības un negatīvās politiskās

atbildības aprakstos. Tā kā Saeimas deputātu politisko atbildību nevar analizēt, neizprotot politiskās atbildības jēdzienu, liela daļa promocijas darba veltīta tieši šā jēdziena analīzei, kas balstīta uz starpdisciplināru pieeju, kuru autors pamato ar ierobežoto tiesību zinātnes un prakses materiālu skaitu, kā arī ar jēdziena būtību jeb ciešo saikni ar politikas zinātņi.

1) **Pirmā nodaļa:**

Pirmās nodaļas sākumā ar deduktīvo metodi nošķirti, bet ar induktīvo metodi – atsevišķi analizēti politisko atbildību veidojošie elementi, tai skaitā ir raksturoti dažādi atbildības veidi, lai tādējādi izceltu tiem raksturīgās pazīmes, kas šī darba tālākajās nodaļās ir izmantotas, ar mērķi pamatot politiskās atbildības kā atsevišķa atbildības veida nodalīšanu no citiem atbildības veidiem. Darba pirmajā nodaļā ar salīdzinošo metodi un diskursa metodi raksturots arī politiskās atbildības jēdziena lietojums dažādās valodās, lai tādējādi gūtu pēc iespējas pilnīgāku izpratni par šī jēdziena saturu, ņemot vērā to, ka daudzi citās valodās pieejami avoti sniedz nozīmīgu informāciju par politisko atbildību;

2) **Otrā nodaļa:**

Otrajā nodaļā ir raksturots politiskās atbildības jēdziena (termina) lietojums tiesību aktos, gan spēkā esošos, gan spēku zaudējušos, kā arī dažādu tiesu institūciju praksē. Minētajam ir būtiska nozīme, lai varētu izvērtēt politiskās atbildības jēdziena tiesisko dabu un apsvērt iespējas to analogiski piemērot attiecībā uz Saeimu kā kopumu un Saeimas deputātiem kā indivīdiem, vai kā noteiktām grupām. Otrajā nodaļā īpaša uzmanība pievērsta Spānijas 1939.gada 9.februāra likumam *Ley de Responsabilidades Políticas* (likums „Par politisko atbildību”¹⁶ – latviešu valodā), kas atzīstams par nozīmīgu izpētes objektu (tiesību avotu), jo tas pēc savas būtības ir vērstis tieši uz politiskās atbildības pozitīvēšanu ārējo normatīvo aktu līmenī. Tā kā otrajā nodaļā pētīta politiskā atbildība kā termins, attiecīgi ir piemērota diskursa analīzes metode un kontentanalīzes metode, ar kuru palīdzību var iegūt jēdziena satura precizēšanai derīgas atziņas;

3) **Trešā nodaļa:**

Promocijas darba trešās nodaļas sākumā ir izvērtēta politiska norma un politiska rīcība, bet rezultātā gūtās atziņas izmantotas, lai formulētu politiskās atbildības jēdziena koncepciju. Šī koncepcija kopsakarā ar pirmajā un otrajā nodaļā formulētajām atziņām izmantota politiskās atbildības salīdzināšanai ar citiem atbildības veidiem, attiecīgi raksturojot gan kopīgās, gan atšķirīgās pazīmes un nobeigumā izdarot slēdzienu par politiskās atbildības nodalīšanu no citiem atbildības veidiem;

4) **Ceturtnā nodaļa:**

¹⁶ Burtiski tulkojot latviešu valodā, konkrētā normatīvā akta nosaukums būtu likums „Par politiskajām atbildībām”, taču latviešu valodā vārds „atbildība” ir lietojams tikai vienskaitļa formā, tāpēc pareizs tulkojums ir „likums „Par politisko atbildību””.

Promocijas darba ceturtnā nodaļa veltīta galvenokārt Saeimas deputāta jēdziena raksturojumam. Šajā sakarā uzmanība pievērsta gan Saeimas (parlamenta) jēdzienam, gan arī deputāta jēdzienam. Konkrētajā nodaļā autors analizē arī deputātam raksturīgās iezīmes. Papildus tam autors izvērtē dažādus attiecību modeļus, kuri ir attiecināmi uz deputātu. Pētījuma rezultātā šiem modeļiem piešķirta būtiska nozīme, jo autora vērtējumā pirms politiskās atbildības pilnvērtīgas analīzes ir nepieciešams konstatēt konkrētu attiecību modeli, kura ietvaros izpaužas politiskā atbildība;

5) Piektā nodaļa:

Piektajā nodaļā un sestajā nodaļā raksturota Saeimas deputātu politiskā atbildība, pamatojoties uz tās iedalījumu pozitīvajā un negatīvajā atbildībā, tai skaitā ir formulēti un raksturoti katrai no tām raksturīgie elementi. Jāatzīmē, ka piektā nodaļa ir veltīta pozitīvās politiskās atbildības raksturojumam. Šajā nodaļā autors formulē politiskās atbildības skaidrojumu, saskaņā ar kuru tā atzīstama par fenomenu, taču vienlaikus autors atklāj politiskās atbildības skaidrojuma dažādas citas izpratnes (interpretācijas). Autors uzsver, ka tiesiskā dimensijā politiskā atbildība var tikt uztverta arī kā tiesību jēdziens, tiesību termins, tiesību institūts un tiesību princips, tomēr politiskā atbildība nav ierobežota tikai tiesiskā dimensijā un tāpat arī nevar tikt aprobežota ar attiecīgajām interpretācijām;

6) Sestā nodaļa:

Savukārt sestā nodaļa veltīta negatīvās politiskās atbildības raksturojumam. Līdzīgi kā iepriekšējā nodaļā, raksturojot pozitīvo politisko atbildību, arī sestajā nodaļā autors formulē konkrētu definīciju un izskaidro tās elementus. Turklāt šajā nodaļā uzsvērtas pazīmes, pēc kurām negatīvā politiskā atbildība atšķiras no pozitīvās politiskās atbildības, un plašāk aprakstīti vairāki iespējamo sankciju un negatīvo seku veidi.

Papildus sešām darba nodaļām ir izstrādāti arī divi pielikumi. 1.pielikumā detalizētāk aprakstīts politiskās atbildības jēdziena (termina) lietojums vairākos normatīvajos aktos (galvenokārt ministriju nolikumos). Konkrētais pielikums dod iespēju pilnīgāk aptvert politiskās atbildības tiesisko dimensiju. Savukārt 2.pielikumā detalizētāk raksturota Saeimas darbība un funkcijas. Minētie pielikumi vērtējami kā palīgavoti, kas palīdz pilnīgāk izprast politiskās atbildības jēdzienu.

Autors uzsver, ka viss šis promocijas darbs ir skatāms kā vienots veselums, jo tā nodaļas cita citu papildina, veidojot sistēmisku konstrukciju, uz kuras balstītas tēzes, kas atspoguļo zinātniski pamatotu izpratni par Saeimas deputātu politisko atbildību.

Izmantotie avoti

Risinot attiecīgos uzdevumus, izmantoti gan Latvijas, gan ārvalstu pētnieku darbi, galvenokārt tie, kas sagatavoti latviešu, angļu un krievu valodā. Jāprecizē, ka avotu lietojums ir saistīts ar veicamo uzdevumu un izmantoto pētniecības metodi.

Piemēram, piemērojot diskursa metodi politiskās atbildības jēdziena izpētē un analizējot šā jēdziena lietojumu angļu valodā (īpaši jēdziena *accountability* formas), pastiprināta uzmanība pievērsta Melvina Dubnika un Marka Bovena darbiem, kuros detalizēti analizētas konkrētā jēdziena izpausmes. Tā kā angļu valodā atbildības jēdziens var tikt izteikts ar vairākiem vārdiem (galvenokārt *accountability*, *liability*, *responsibility*), attiecīgi ir aplūkoti darbi, kuros pētnieki izmanto tieši šos vārdus. Savukārt, aplūkojot politiskās atbildības jēdziena lietojumu vācu valodā, ņemtas vērā Karla Jaspersa atziņas un viņa formulētie vainas modeļi, jo tie vērtējami kā palīginstrumenti, kas dod iespēju nodalīt politisko atbildību no citiem atbildības veidiem. Diskursa analīzes ietvaros autors izmantojis dažādas vārdnīcas, enciklopēdijas, kā arī atsevišķu valodu skaidrojošās vārdnīcas.

Argumentējot par politisko atbildību kā unikālu atbildības veidu, autors izmanto divus saistītus atbildības veidu nodalīšanas kritērijus – subjekta rīcība un regulējošā norma. Šajā sakarā autors īpašu uzmanību pievērš Latvijas jaunāko laiku pētnieku izpratnei par dažādiem normu veidiem. Piemēram, ir analizēti tiesību zinātņu profesoru Sanitas Osipovas, Andreja Vilka, Volda Jakubaņeca un Andra Plotnieka, kā arī *Dr.iur.* Jāņa Neimaņa darbi¹⁷. Ņemot vērā šo autoru atzītās normas, autors izdala vairākus atbildības veidus, kas ir piesaistīti attiecīgajām normām.

Pētot politisku rīcību un politisku normu, autors atsaucas uz vairāku klasiķu darbiem un atziņām. Īpaša uzmanība pievērsta Maksa Vēbera izpratnei par politiku un varu, jo tieši šī izpratne, pēc autora domām, ir uzskatāma par galveno šajā promocijas darbā formulētās politiskas rīcības koncepcijas avotu. Vienlaikus jāprecizē, ka autors politisku rīcību izprot plašāk nekā Vēbers un tās saturā ietver arī politiski orientētu rīcību, kas Vēbera izpratnē ir nošķirama no politiskas rīcības. Savukārt, raksturojot politisku normu, autors ņem vērā Nikolo Makjavelli un neomakjavellisma skolas pārstāvja Roberta Mihelsa izpratni par ideālu valdnieku un politiķi un šo izpratni aplūko kopsakarā ar antīko laiku domātāju – Platona, Aristoteļa un Cicerona – atziņām, lai formulētu vēlamās un nevēlamās rīcības modeļus (uzvedības priekšrakstus). Saistībā ar minētajiem rīcības modeļiem autors veic starpdisciplināru pieeju, aplūkojot socioloģijas un psiholoģijas zinātnēs formulētos secinājumus par vēlamajām un nevēlamajām varas attiecībās iesaistīto personu īpašībām, tostarp arī komunikācijas prasmēm, uz kurām šajā promocijas darbā likts īpašs uzsvars, pamatojoties uz Jirgena Hābermāsa komunikatīvās varas koncepciju.

¹⁷ Jāatzīmē, ka latviešu tiesību zinātnieki savas atziņas formulējuši, ietekmējoties no vairāku citu valstu pētnieku darbiem. Tomēr, tā kā šis promocijas darbs ir pirmām kārtām vērsts uz Latvijas tiesisko sistēmu, autors raksturo tieši latviešu tiesību zinātnieku izpratni par dažādiem normu veidiem.

Pētniecības ietvaros analizēti arī vairāki tiesību institūti, tai skaitā (bet ne tikai) parlaments, deputāts, deputāta imunitāte un mandāts, kā arī norādīta autora izpratne par tiesību principiem. Šajā sakarā izmantoti gan starpkaru perioda, gan atjaunotās Latvijas Republikas tiesību pētnieku, piemēram, bet ne tikai Kārļa Dišlera, Pētera Mucenieka, Fēliksa Cielēna, Ilgvara Krastiņa, Egila Levita, Edgara Pastara, Jāņa Plepa un Daigas Rezevska, darbi un atziņas.

Papildus tam izmantoti gan spēkā esošie, gan arī spēku zaudējušie normatīvie akti, atsevišķi starptautisko tiesu institūciju un nacionālo tiesu nolēmumi. Kaut arī minētie avoti ir izmantoti visa promocijas darba ietvaros, tai skaitā arī pielikumos, normatīvajiem aktiem un tiesu praksei pastiprināta uzmanība pievērsta otrajā nodaļā, kurā autors, piemērojot kontentanalīzi, raksturo politiskās atbildības jēdziena un termina lietojumu attiecīgajos avotos.

Saistībā ar Saeimas deputātu politisko atbildību autors izceļ Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas materiālus, kas ietver Saeimas deputātu ētikas kodeksa pārkāpumu lietas. Komisijas materiāli izmantoti, lai raksturotu deputātu pozitīvās un negatīvās politiskās atbildības saturu.

1. POLITISKĀ ATBILDĪBA: BŪTĪBAS ATKLĀŠANA AR PAMATJĒDZIENIEM UN DISKURSA ANALĪZI

Promocijas darbs ir veltīts Saeimas deputātu politiskās atbildības izpētei, taču, lai varētu šo izpēti realizēt pēc iespējas pilnīgāk un attiecīgi sasniegt autora izvirzītos mērķus, ir nepieciešams izvērtēt vairākus jēdzienus, tostarp politiskās atbildības jēdzienu. Šajā sakarā jāatzīmē, ka politiskā atbildība sevī ietver un ir arī saistīta ar vairākiem citiem jēdzieniem. Darba autors savu pētījumu balsta tieši uz šo jēdzienu analīzi, tai skaitā pievēršot uzmanību to lietojumam tiesību tekstos (taču neaprobežojoties ar to), lai tādējādi pēc iespējas pilnīgāk izprastu Saeimas deputātu politiskās atbildības tiesisko dimensiju.

Tiesību tekstos lietotie jēdzieni var būt atšķirīgi pēc abstrakcijas pakāpes, tāpēc tiek iedalīti dažādās grupās. Visaugstākā abstrakcijas pakāpe ir raksturīga atklātajiem jeb nenoteiktajiem jēdzieniem, kas dod aptuvenu priekšstatu par iespējamo virzienu, kurā būtu meklējams attiecīgā jēdziena saturs¹⁸. Apzinot katrā grupā iedalāmo jēdzienu pazīmes un ņemot vērā politiskās atbildības jēdziena plaši un dažādi interpretējamo saturu¹⁹, var secināt, ka politiskā atbildība kvalificējama kā atklāts jeb nenoteikts jēdziens²⁰. Līdz ar to politiskās atbildības jēdziena satura noskaidrošanai nepieciešams izmantot vairākas tiesību normu interpretācijas metodes, tai skaitā teleoloģisko metodi, kas citastarp paredz teksta satura mērķa un jēgas izvērtēšanu kontekstā ar pastāvīgi mainīgo reālo dzīvi un sabiedrības attīstības loģiku²¹. Minētā metode sevī ietver arī paplašinātu informācijas avotu izvērtējumu, tai skaitā dažādu pētnieku darbu analīzi, kurai ir nozīme jēdziena satura piepildīšanai. Izmantojot šo metodi, tiesību zinātne un jurista prakse var saplūst ar citām zinātnēm un darba nozarēm. Tādējādi, lai varētu pilnvērtīgi analizēt politiskās atbildības jēdzienu un noskaidrot tā saturu, juristam var būt nepieciešams izvērtēt ne vien tiesību zinātnes, bet arī citu zinātņu pārstāvju darbus. Minētais ir ņemts vērā, izstrādājot šo promocijas darbu, tādēļ ir izvērtēti arī citu zinātņu pārstāvju darbi un attiecīgi izmantotas atsauces uz tiem. Ja tiesību tekstos nav ietvertas skaidras pētāmo jēdzienu definīcijas, tad šāda paplašināta jēdziena analīze, izvērtējot gan tiesību, gan citu zinātņu pārstāvju darbus, kļūst sevišķi vērtīga.

¹⁸ Meļķis E. Iztulkošanas metodes. Grām: *Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā: Rakstu krājums/Dr.habil.iur., profesora Edgara Meļķiša zinātniskā redakcijā*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 116.-117.lpp.

¹⁹ Politiskās atbildības jēdziena satura augsto abstrakcijas pakāpi un dažādās interpretācijas apliecina promocijas darba 1. un 3.nodaļa, kur raksturota šā jēdziena izpratne pētnieku darbos.

²⁰ Atklāti jeb nenoteikti jēdzieni ir, piemēram, taisnības apziņa, morālais kaitējums, taisnīgums, tiesiskā kultūra. Par jēdzienu satura noteiktības grupām, sk., piemēram: Meļķis E. Juridisko jēdzienu abstraktums kā tiesību sistēmu vienojošs elements. Grām: *Mūsdienu tiesību teorijas atziņas: Mācību grāmata / Rakstu krājums prof. E. Meļķiša redakcijā*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 1999, 16.-17.lpp.; Meļķis E. Iztulkošanas metodes. Grām: *Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā: Rakstu krājums/Dr.habil.iur., profesora Edgara Meļķiša zinātniskā redakcijā*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 116.-117.lpp.

²¹ Meļķis E. Iztulkošanas metodes. Grām: *Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā: Rakstu krājums/Dr.habil.iur., profesora Edgara Meļķiša zinātniskā redakcijā*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 124.lpp.

1.1. Politisko atbildību veidojošie jēdzieni

Pētot politiskās atbildības jēdzienu, nepieciešams identificēt, nošķirt un atsevišķi analizēt to veidojošos jēdzienus, kā arī atklāt to saturu. Vienlaikus šos jēdzienus ir nepieciešams aplūkot savstarpējā kopsakarā un saistīt ar citiem jēdzieniem, kuri tos ietekmē un ar tiem mijiedarbojas. Tādā veidā politiskās atbildības jēdziens, neskatoties uz savu augsto abstrakcijas pakāpi, var kļūt skaidrāks un saprotamāks.

Aplūkojot politiskās atbildības jēdziena vārdisko tvērumu jeb gramatisko saturu, var identificēt divus to veidojošus jēdzienus: politika un atbildība.

Atbildība ir atzīstama par pamatjēdzienu, kas atklāj politiskās atbildības galveno būtību. Minētais ir pamatojams, veicot gramatisku analīzi, kuras ietvaros vārdu „atbildība” var raksturot kā politiskās atbildības jēdziena gramatiskajā saturā ietilpstošu lietvārdu, kas priekšmetiskā veidā nosauc pētāmo īstenības parādību²², nosakot tās galveno būtību. Savukārt ar politikas jēdzienu saistītais vārds „politisks” ir raksturojams kā īpašības vārds²³, kas nosauc parādības pazīmes²⁴. Tādējādi politikas jēdziens precizē un papildina to saturu, ko piepilda atbildības jēdziens. Citiem vārdiem sakot, politikas jēdziens norāda uz atbildības jēdziena izpausmes darbības lauku, t.i., veidu.

1.1.1. Atbildības jēdziens

Apzinoties atbildību kā politiskās atbildības saturu veidojošo pamatjēdzienu, autors vispirms pievēršas atbildības jēdziena analīzei, papildus izvērtējot atbildības veidus un izpausmes.

Vispārīgs raksturojums

Atbildība ir abstrakts jēdziens ar ļoti plašu saturu²⁵. To iespējams definēt kā sociālu fenomenu²⁶, kurš var izpausties dažādās formās un kuru var pētīt gan ar filozofiskām, psiholoģiskām, politiskām, gan arī juridiskām metodēm²⁷. Tāpēc pētnieki cenšas šo abstrakto jēdzienu sašaurināt līdz konkrētas definīcijas rāmjiem, taču jebkura šāda definīcija pēc savas būtības ir ierobežota un nevar tikt piemērota absolūti visas jomās, raksturojot pilnīgi visas atbildības izpausmes. Tieši šā jēdziena plašā satura, daudzējādo izpausmju un atšķirīgu pētniecības metožu lietošanas dēļ pētniekiem nav izdevies izstrādāt vienu konkrētu un visaptverošu atbildības jēdziena

²² Latviešu valodas gramatika. Autoru kolektīvs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013, 324.lpp.

²³ Īpašības vārds „politisks” ir lietots sieviešu dzimtē, t.i., „politiska” – „politiskā”, jo ir saskaņots ar sieviešu dzimtes lietvārdu „atbildība”, uz kuru šis īpašības vārds attiecas.

²⁴ Latviešu valodas gramatika. Autoru kolektīvs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013, 370.lpp.

²⁵ Sk., piemēram: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2011.gada 22.septembra spriedumu lietā Nr. SKA-311/2011. Sprieduma 10.punkts.

²⁶ Konkrētajā vietā šā promocijas darba autors ar jēdzienu „sociāls fenomens” apzīmē uzvedību, kura ietekmē dzīvus organismus vai kuru ietekmē dzīvi organismi (sk.: Markey J.F. *Redefinition of Social Phenomena: Giving A Basis for Comparative Sociology. American Journal of Sociology, Vol.31 (1925-26), p.733. Pieejams: http://www.brocku.ca/MeadProject/Markey/Markey_1926.html [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]).*

²⁷ Nav izslēdzama iespēja piemērot arī citas, šeit neminētas metodes.

definīciju. Precīzas un universālas definīcijas formulēšanu vēl vairāk apgrūtina šā jēdziena nepilnīgā izmantošana ikdienas dzīvē. Proti, nereti tas tiek papildināts vai aizstāts ar dažādiem sinonīmiem un pēc satura līdzīgiem jēdzieniem, kuru saturs pārklājas ar atbildības jēdziena saturu un kuri attiecīgi ietekmē atbildības jēdziena izmantošanu, jo dažādos gadījumos tie viens otru aizstāj. Ņemot vērā šīs problēmas, vairāki autori ir atteikušies formulēt konkrētu atbildības definīciju un ierobežot šā jēdziena saturu²⁸. Tomēr tas neliedz citiem autoriem meklēt, sistematizēt un raksturot atbildības jēdzienam vairākās jomās raksturīgās iezīmes²⁹.

Piemēram, atbildība ir uzskatāma par kategoriju, kas atspoguļo indivīda, kolektīva un sabiedrības attiecības no sabiedrības normu un prasību izpildes viedokļa³⁰. Tā var izpausties kā parādība („*atbildēšana par ...*”), kas izriet no pienākumu nepildīšanas dēļ uzliktajām sankcijām („*saukšana pie atbildības*”), vai tikt balstīta uz morālām un ētiskām vērtībām, kas nenosaka sankcijas, bet tikai pienākumu („*atbildības uzņemšanās*”). „*Pienākuma apziņa*”, „*uzdevums*”, „*pienākums atbildēt*” ir apzīmējumi, kas tiek izmantoti atbildības jēdziena satura izskaidrošanai³¹. Šos apzīmējumus mēdz lietot arī citādā formā, piemēram, definējot atbildību kā attieksmi, kurai raksturīgas rūpes un pienākuma apziņa³².

Personas atbildība izpaužas gan pret citām personām, gan pašai pret sevi, gan arī pret citiem subjektiem un objektiem, piemēram, dzīvnieku, ideju vai Dievu. Atbildību nosaka personu attieksme un uztvere, kā rezultātā var veidoties dažādas atbildības izpausmes. Piemēram, 1) persona var justies atbildīga, bet netikt saukta pie atbildības; 2) atbildība var tikt attiecināta uz personu, kura to neaptver jeb neapzinās; 3) pie atbildības var saukt personu sakarā ar tās ieņemamo sociālo lomu³³, t.i., šai lomai neatbilstošas rīcības dēļ, ja noteiktas personas to uzskata par nepieciešamu. Nav izslēdzamas arī citas variācijas. Jāpiebilst, ka par atbildības pamatu var kļūt rīcība, situācija, sociālās vērtības vai iekšējā attieksme – domas³⁴.

Iepriekš minētais nenonāk pretrunā ar citu definējumu, saskaņā ar kuru atbildība ir tāds stāvoklis, kad personai jāatbild par savu rīcību un izturēšanos³⁵. Šāda stāvokļa pamats ir jautājums:

²⁸ Auhagen A.E., Bierhoff H.W. Responsibility as fundamental human phenomenon. In: *Responsibility: The many faces of social phenomenon*. London: Routledge, 2001, p.3.

²⁹ Ibid., p.3.

³⁰ Politiskā enciklopēdija P.Jērāna redakcijā. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1987, 61.lpp.

³¹ Latviešu valodas vārdnīca: 30000 pamatvārdu un to skaidrojumu. Autoru kolektīvs D.Guļevskas, I.Rozenštrauhas, D.Šnē redakcijā. Rīga: Izdevniecība Avots, 2006, 104.lpp.

³² Latviešu literārās valodas vārdnīca, 1.sēj. Rīga: Izdevniecība „Zinātne”, 1972, 342.lpp.

³³ Sociālā loma ir sociālā statusa realizācija jeb personas rīcība, kas atbilst citu personu akceptētam un iepriekš paredzētam uzvedības un nostājas paraugam (sk.: *Osipova S. Ievads tiesību socioloģijā*. Rīga: *Tiesu namu aģentūra*, 2010, 93.lpp.).

Sociālais statuss ir normatīvi fiksēta personas vieta sabiedriskajā organizācijā jeb iespējamās citu personu akceptētas un paredzētas uzvedības un nostājas paraugs. Sociālais statuss ir, piemēram, dzimums, tautība, pilsonība, izglītība, amats (sk.: *Osipova S. Ievads tiesību socioloģijā*. Rīga: *Tiesu namu aģentūra*, 2010, 93.-94.lpp.).

³⁴ Auhagen A.E., Bierhoff H.W. Responsibility as fundamental human phenomenon. In: *Responsibility: The many faces of social phenomenon*. London: Routledge, 2001, p.3-4.

³⁵ Latviešu literārās valodas vārdnīca, 1.sēj. Rīga: Izdevniecība „Zinātne”, 1972, 342.lpp.

„kāpēc tu to izdarīji?”. Ja šāds jautājums pastāv un personai ir pienākums uz to atbildēt, tad ir secināms, ka šī persona ir atbildīga³⁶.

Atbildība tiek atzīta arī kā vērtība un subjektam raksturīgs tikums³⁷ vai kā vaina un vainas apziņa³⁸. Šāda atbildības izpratne ir raksturīga arī valsts iestādēm, kas atsevišķos dokumentos definējušas atbildības jēdzienu. Piemēram, Aizsardzības ministrija, izstrādājot personāla politiku, norādījusi, ka atbildība ir vērtība, kas izpaužas kā pienākums izpildīt uzticētos uzdevumus un uzņemties vainu par to neizpildi. Turklāt ministrijas izpratnē atbildība un pienākums ir nešķirami jēdzieni, iezīmes, kas raksturo cilvēku³⁹. Jāpiebilst, ka atbildība tiek atzīta ne vien kā vērtība, bet arī kā princips. Piemēram, Latvijā citastarp tiek atzīts valsts atbildības princips⁴⁰ un sociāli atbildīgas valsts princips⁴¹, kas valstij uzliek noteiktus pienākumus. Arī šo principu saturā izpaužas ciešā saikne starp atbildības un pienākumu jēdzieniem.

Atbildības veidi un to nodalīšanas kritēriji

Var izšķirt dažādus atbildības veidus, tāpat kā var izšķirt dažādus atbildības veidu klasificēšanas principus, izvēloties atšķirīgus nodalīšanas kritērijus. Piemēram, par nodalīšanas kritēriju var izvēlēties atbildīgo personu skaitu un tādējādi izšķirt individuālu (viena persona) un kolektīvu (vairāk nekā viena persona) atbildību. Tāpat atbildības veidu klasifikācija var izrietēt, piemēram, no 1) rīcības; 2) sociālās lomas un pienākumiem; 3) ētikas un morāles normām⁴². Minētie kritēriji neizslēdz iespēju par atbildības veidu klasifikācijas pamatu pieņemt rīcību, to regulējošās normas un rīcības sekas. Piemēram: 1) tiesību normas (juridiskā atbildība); 2) morāles normas (morālā atbildība) un citas sociālās normas (sociālā atbildība), tai skaitā, bet ne tikai politiskās normas (politiskā atbildība) un reliģiskās normas (reliģiskā atbildība). Līdzīgu iedalījumu var veidot, par kritēriju pieņemot darbības sfēru, piemēram: 1) ekonomiskā atbildība; 2) politiskā atbildība; 3) morālā atbildība; 4) juridiskā atbildība; 5) profesionālā atbildība⁴³. Tāpat par kritēriju var izmantot subjektu, nodalot jau iepriekš minēto individuālo atbildību un kolektīvo atbildību, kura

³⁶ Lucas J.R. Responsibility. Oxford: Clarendon Press, 1995, p.5.

³⁷ Sk., piemēram: Williams G. Responsibility as a Virtue. In: *Ethical Theory and Moral Practice*, Vol.11, No.4, 08.2008, p.455-470; Williams G. Responsibility. Internet Encyclopedia of Philosophy, 2006. Pieejams: <http://www.iep.utm.edu/responsi/#SH2d> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

³⁸ Latviešu literārās valodas vārdnīca, 1.sēj. Rīga: Izdevniecība „Zinātne”, 1972, 342.lpp.

³⁹ Aizsardzības ministrijas, tās padotībā esošo iestāžu, tostarp Nacionālo bruņoto spēku, personāla politika. Apstiprināta ar aizsardzības ministra 2012.gada 6.novembra pavēli Nr.185, 7.lpp. Pieejams: http://www.mod.gov.lv/~media/AM/Ministrija/Struktura_personals/Personala%20politika.ashx [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁴⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2008.gada 13.oktobra spriedums lietā SKA-690/2008.

⁴¹ Par likuma „Par valsts sociālo apdrošināšanu” 5.panta ceturtās daļas un 21.panta 2.¹ daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2011.gada 19.decembra spriedums lietā Nr. 2011-03-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2011. 21.decembris, Nr.200. Sprieduma secinājumu daļas 22. un 24.punkts.

⁴² Lenk H., Maring M. Responsibility and technology. In: *Responsibility: The many faces of social phenomenon*. London: Routledge, 2001, p.95-99.

⁴³ Politiskā enciklopēdija P.Jērāna redakcijā. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1987, 61.lpp.

tiek apzīmēta arī kā sabiedriskā atbildība un savukārt var tikt iedalīta vēl šaurāk, piemēram: 1) grupu atbildība; 2) partijiskā atbildība; 3) nācijas atbildība; 4) valsts atbildība; 5) vispārcilvēciskā atbildība⁴⁴.

Divus atbildības veidus var izšķirt, par kritēriju pieņemot laiku. Proti, pirmā ir retrospektīvā atbildība jeb *ex post* – uz pagātni vērsta atbildība, kas var izpausties, piemēram, kad persona tiek vērtēta sakarā ar tās iepriekš (pagātnē) veiktu rīcību. Šai atbildībai pretēja ir prospektīva atbildība jeb *ex ante* – uz nākotni vērsta atbildība, kas var izpausties, piemēram, kā personas pienākums (nākotnē) rīkoties saskaņā ar attiecīgajām normām⁴⁵.

Papildus tam dažādi atbildības veidi var tikt nodalīti, vienlaikus izmantojot vairākus kritērijus. Piemēram, prof. *Dr.soc.* Tālis Tisenkopfs (*Tālis Tisenkopfs, dz. 1957*), raksturojot personas atbildību par sevi un sabiedrību kopumā, ir izšķīris 1) korporatīvo atbildību; 2) personisko atbildību; 3) komunālo atbildību un 4) sociālo atbildību. Šie četri atbildības veidi ir konstatējami, balstoties uz rīcības raksturojumu atbilstoši šādiem kritērijiem: rīcības veicēju – atbildīgo personu skaits (kolektīva vai individuāla rīcība) un rīcības lauks (rīcība privātā vai publiskā sfērā)⁴⁶. Lai šo atbildības veidu savstarpējā mijiedarbība un izpausme būtu vieglāk izprotama, prof. *Dr.soc.* Tālis Tisenkopfs tos uzskatāmi izvietoj konkrētā shēmā (*sk. attēlu*).

1.attēls Atbildības veidi

⁴⁴ Politiskā enciklopēdija P.Jērāna redakcijā. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1987, 61.lpp.

⁴⁵ Biernbacher D. Philosophical Foundations of Responsibility. In: *Responsibility: The many faces of social phenomenon*. London: Routledge, 2001, p.9-10.

⁴⁶ Tisenkopfs T. Individīda atbildība: krīzes izaicinājums šodienas Latvijā. Grām: *Latvija. Pārskats par tautas attīstību, 2008/2009: Atbildīgums*. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts, 2009, 17.lpp.

Jāatzīmē, ka šo četru atbildības veidu saturu veido galvenokārt juridiskā un morālā atbildība, un šajā sakarā nepieciešams piebilst, ka dažādi atbildības veidi var savstarpēji pārklāties. Šis pārklājums ir vieglāk konstatējams, ja salīdzina pēc vairākiem kritērijiem nošķirtus atbildības veidus, taču vienlaikus pārklājums ir iespējams, ja salīdzināmie atbildības veidi ir noteikti pēc viena kritērija.

Tā kā pētniekiem ir atšķirīgi viedokļi par atbildības veidiem un to mijiedarbību, tostarp par konkrētas hierarhiskas sistēmas veidošanu, nav iespējams formulēt neapstrīdamu tēzi, saskaņā ar kuru viens atbildības veids tiktu atzīts kā pārāks vai tāds, kas sevī ietvertu citus atbildības veidus. Tomēr nevienam pētniekam nav liegts formulēt jaunu atbildības iedalījuma modeli vai izvēlēties kādu no iepriekš izstrādātajiem modeļiem⁴⁷, ja viņš to var pienācīgi pamatot, tai skaitā šo modeli piesaistīt konkrētai jomai, lai izvairītos no iespējamās citu jomu pārstāvju kritikas. Jāpiebilst, ka Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas datubāzē *AkadTerm*⁴⁸ ir norādīti 40 dažādi atbildības veidi⁴⁹.

Rīcība un norma⁵⁰ kā atbildības veidu nodalīšanas kritēriji

Ņemot vērā promocijas darba satura ierobežotību, kā arī galveno mērķi un uzdevumus, autors izvēlējies raksturot atsevišķus atbildības veidus, kas nodalīti, pamatojoties uz tādiem kritērijiem kā rīcība un to regulējošās normas. Konkrētie kritēriji ir izvēlēti, jo autora ieskatā tie dod iespēju pamatot politiskās atbildības kā atsevišķa atbildības veida esamību⁵¹. Attiecīgi autors šā promocijas darba ietvaros tos arī izmanto, lai pamatotu atbildības veidu klasificēšanu un politiskās atbildības nošķiršanu no citiem atbildības veidiem.

Jāatzīmē, ka attiecīgo atbildības veidu klasifikācija ir atkarīga no tā, kādas normas tiek pieņemtas par regulējošām. Šajā sakarā autors īpašu uzmanību pievērš Latvijas⁵² tiesību zinātnieku izpratnei par dažādiem normu veidiem. Proti, Latvijas tiesību zinātnē ir formulētas vairākas atziņas par sabiedrībā piemērojamām normām, tai skaitā ir izdalīti dažādi normu veidi, pamatojoties uz

⁴⁷ Piemēram, šā promocijas darba autors balstās galvenokārt uz tādu koncepciju, saskaņā ar kuru sociālā atbildība aptver vairākus citus atbildības veidus (piemēram, morālo, juridisko un politisko atbildību).

⁴⁸ Akadēmiskā terminu datubāze *AkadTerm* ir Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas izstrādāto un apstiprināto terminu sakopojums, kuram pievienoti arī citi terminu krājumi un kurā ievietots 921 322 termins sešās valodās no vairākām terminu kolekcijām (pēc 2015.gada 17.decembra datiem).

⁴⁹ Akadēmiskā datubāze *AkadTerm*. Pieejams: <http://termini.lza.lv/term.php?term=atbild&list=&lang=LV&h=yes> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁵⁰ Promocijas darba ietvaros tā autors ar jēdzienu „norma” apzīmē jābūtības priekšrakstu, kas sevī ietver pareizas rīcības modeli, kuru cilvēkiem ir vēlams un/vai nepieciešams ievērot (*sk., piemēram: Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv.adv. J.Neimanis, 2004, 42.-43.lpp.; Plotnieks A. Tiesību teorija & Juridiskā metode. Rīga: Izglītības soļi, 2009, 9.lpp.*).

⁵¹ Tā kā konkrētais promocijas darbs citastarp ir izstrādāts tiesību socioloģijas ietvaros (jāuzsver, ka autors izmantojis vairākas tiesību socioloģijas pētniecības metodes un atsaucies uz tiesību sociologu darbiem), konkrētie kritēriji izraudzīti, ietekmējoties no tiesību socioloģijas koncepcijas, kas aptver rīcību un normu kā izpētes objektus (*sk., piemēram: Osipova S. Ievads tiesību socioloģijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 17.-27.lpp.*).

⁵² Latviešu tiesību zinātnieki savas atziņas formulējuši, ietekmējoties no vairāku citu valstu pētnieku darbiem. Ņemot vērā šā promocijas darba apjoma ierobežotību, kā arī sakarā ar to, ka šis darbs vērsts galvenokārt uz Saeimas deputātu politiskās atbildības izpēti, autors raksturo tieši latviešu tiesību zinātnieku izpratni par dažādiem normu veidiem.

atšķirīgām metodēm un kritērijiem. Piemēram, profesore Sanita Osipova (*Sanita Osipova, dz. 1968*) savā darbā „Ievads tiesību socioloģijā” raksturo jēdzienu „sabiedrība” un šajā sakarā apraksta arī sociālās normas, ņemot vērā gan vairāku izcilu Eiropas valstu domātāju atziņas, gan arī latviešu tiesību zinātnieku izpratni par sociālo normu veidiem. Tā kā profesores Osipovas darbs veltīts tiesību socioloģijai, galvenais uzsvars tajā ir likts tieši uz sociālajām normām un to detalizētāku iedalījumu bez norādes uz to, vai sociālajām normām līdzās pastāv arī citu veidu normas un vai sociālās normas ietilpst kādā augstākā (plašākā) normu kategorijā. Raksturojot sociālās normas, profesore Osipova vispirms pievēršas vienkāršākajam šo normu iedalījumam, nošķirot morāles un tiesību normas⁵³, bet pēc tam – vairāku domātāju izstrādātajiem sociālo normu iedalījumiem, tai skaitā:

- 1) Imanuela Kanta (*Immanuel Kant, 1724-1804*) iedalījumam: morāles normas, tradīcijas un tiesību normas;
- 2) Maksa Vēbera (*Maximilian Carl Emil Weber, 1864-1920*) iedalījumam: morāles, reliģijas un tiesību normas;
- 3) Leona Petražicka (*Leon Petrażycki, 1867-1931*) iedalījumam: sociālās normas saistītas ar normatīviem pārdzīvojumiem un attiecīgi iedalītas estētiskajos un ētiskajos pārdzīvojumos, bet ētiskie pārdzīvojumi savukārt iedalīti tiesībās (imperatīvi atributīvajā ētikā) un morālē (imperatīvajā ētikā)⁵⁴.

Sociālo normu iedalījumu apskatu profesore Sanita Osipova beidz ar atsauci uz pētījumiem latviešu tiesību zinātnes ietvaros, konkrēti, uz kriminologu Andreju Vilku (*Andrejs Vilks, dz. 1954*), kurš savā darbā „Deviantoloģija” sociālās normas iedala morāles, reliģiskajās, politiskajās, estētiskajās un tiesību normās⁵⁵. Jāatzīmē, ka Andrejs Vilks (kopā ar Kristīni Ķipēnu) darbā „Kriminoloģija” ir formulējis nedaudz atšķirīgu sociālo normu iedalījumu, t.i.: tiesiskās (tiesību) normas, morāles normas, paražas un tradīcijas, reliģiskās normas un politiskās normas⁵⁶, turklāt pēc attiecīgo normu veidu uzskaitījuma norādījis, ka tas nav izsmeļošs⁵⁷.

Normas un to klasifikāciju raksturojis arī asociētais profesors Jānis Neimanis (*Jānis Neimanis, dz. 1976*), kurš, pamatojoties uz vācu tiesību zinātnieku⁵⁸ atziņām, vispirms izšķir esamības un jābūtības normas⁵⁹. Jābūtības normas Neimanis apzīmē kā sociālās normas un iedala trīs apakškategorijās, t.i., morāles jeb tikumības normās, tikumu jeb sabiedriskajās normās un

⁵³ Osipova S. Ievads tiesību socioloģijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 72.lpp.

⁵⁴ Turpat, 72.lpp.

⁵⁵ Turpat, 72.lpp.

⁵⁶ Kriminoloģija. Zin. red. K.Ķipēna, A.Vilks. Rīga: Nordik, 2004, 165.-166.lpp.

⁵⁷ Turpat, 165.lpp.

⁵⁸ Piemēram, *Manfred Rehbinder (dz.1935), Norbert Horn (dz.1936), Bernd Rüthers (dz.1930)*.

⁵⁹ Esamības normas, dēvētas arī par dabas likumiem, ir nemainīgas normas, kas attēlo (apraksta) esošās pasaules faktus. Savukārt jābūtības normas ir (var būt) mainīgas, cilvēku radītas normas, kas regulē attiecības, rīcību un domāšanu ar mērķi nodrošināt kārtību (sk.: *Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv.adv.J.Neimanis, 2004, 42.lpp.*).

tiesību normās⁶⁰. Raksturojot morāles normas, Neimanis piemin arī ētikas normas, taču tās nenošķir no morāles normām un skata kopsakarā ar tām kā jābūtības normas, kas pieder pie morāles normu kategorijas⁶¹.

Arī vairāki citi latviešu tiesību zinātnieki, tai skaitā profesors Voldis Jakubaņecs (*Voldis Jakubaņecs*) un profesors Andris Plotnieks (*Andris Plotnieks, dz. 1938*), pētījuši normas un izšķīruši vairākus to veidus. Piemēram, profesors Jakubaņecs savā darbā „Tiesību normas” ir padziļināti analizējis normas jēdzienu, kā arī nošķīris un raksturojis vairākus normu veidus. Pirms detalizētāka normu veidu raksturojuma viņš sniedzis pārskatu par dažādām ar tiem saistītām teorijām. Kā pirmo Jakubaņecs uzsver, pēc viņa ieskata, dominējošo izpratni par normu klasifikāciju, saskaņā ar kuru tiek nošķirtas sociālās un tehniskās normas, starp kurām tālāk tiek izšķirtas arī tehniski juridiskās normas⁶². Pēc tam profesors Jakubaņecs raksturo arī citas pieejas normu klasifikācijai, atbilstoši kurām līdzās sociālajām un tehniskajām normām tiek izšķirtas arī veselīga uztura, fiziskās kultūras, farmaceitiskās, ekoloģiskās, seksuālās un citas normas, kas regulē dažādas attiecības⁶³. Tomēr Jakubaņecs atturas no minēto normu iedalījumu padziļinātas analīzes un tā vietā pievērš uzmanību viņa ieskatā plaši atzītam klasifikācijas modelim, saskaņā ar kuru visi sabiedrībā spēkā esošie uzvedības noteikumi pēc sava rakstura ir sociāli, tādēļ sociālās normas atzīstamas par sabiedrībā piemērojamām pamatnormām, kas tālāk tiek iedalītas vairākos citos veidos, no kuriem vislielāko uzmanību Jakubaņecs pievērš morāles, tiesību, politikas un reliģiskajām normām⁶⁴. Taču šīs nav vienīgās izdalītās sociālās normas. Voldis Jakubaņecs papildus norāda četrus dažādus normu nodalīšanas kritērijus, kurus piemērojot izšķir 17 sociālo normu veidus⁶⁵. Jāatzīmē, ka profesors Jakubaņecs savu izpratni par normām un to veidiem balsta galvenokārt uz krievu pētnieku atziņām⁶⁶.

Līdzīgi kā Jakubaņecs arī Andris Plotnieks atzīst normu iedalījumu sociālajās normās un tehniskajās normās, uzsverot, ka sociālās normas regulē cilvēku attiecības ar citiem cilvēkiem,

⁶⁰ Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv.adv.J.Neimanis, 2004, 42.-45.lpp.

⁶¹ Turpat, 43.lpp.

⁶² Jakubaņecs V. Tiesību normas: 2.izdevums. Rīga: P&Ko, 2002, 17.lpp.

⁶³ Turpat, 17.lpp.

⁶⁴ Turpat, 17.-86.lpp.

⁶⁵ Jakubaņecs norāda šādus klasifikācijas kritērijus un normu veidus:

1) normu veidošanās un nodrošināšanas veids:

tiesību normas, morāles normas, korporatīvās normas, reliģiskās normas, paražas;

2) normu saturs:

politiskās normas, ekonomiskās normas, estētiskās normas, ētiskās normas, organizatoriskās normas, modes normas, kultūras normas, valodas normas;

3) normu nostiprinājuma forma:

formāli noteiktās normas, formāli nenoteiktās normas;

4) normu sociālā orientācija:

pozitīvās normas, negatīvās normas (*sk.: Jakubaņecs V. Tiesību normas: 2.izdevums. Rīga: P&Ko, 2002, 25.lpp.*).

⁶⁶ Piemēram, bet ne tikai: *Николай Николаевич Алексеев (1879-1964), Евгений Михайлович Пеньков (dz. 1928), Николай Игнатьевич Матузов (dz. 1928), Татьяна Васильевна Кашанина (dz.1949).*

savukārt tehniskās normas – cilvēku attieksmi pret dabas priekšmetiem un darba rīkiem⁶⁷. Arī Plotnieks galveno uzsvaru liek uz sociālajām normām kā sabiedrību regulējošām pamatnormām, kas aptver vairākas citas normas. Vienlaikus Plotnieks norāda uz pēdējos gados novēroto tendenci sašaurināt sociālās normas jēdzienu, tā ka rezultātā sociālās normas tiek nodalītas kā atsevišķs normu veids līdzās tiesību normām⁶⁸. Šādi sašaurinot sociālās normas jēdzienu, tiek pieņemts, ka tā ir neformāla norma, kas paredz neformālas sankcijas, bet tiesību norma ir formāla (valsts noteikta) norma, kas paredz formālas (valsts noteiktas) sankcijas⁶⁹. Tomēr minētā tendence ir norādīta kā salīdzinošs piemērs, nevis kā pamats Plotnieka aprakstītajam normu klasifikācijas modelim. Plotnieka izpratnē sociālās normas var iedalīt, par kritēriju izmantojot:

1) regulēšanas priekšmetu (ko norma regulē?):

tiesību normas, morāles normas, politiskās normas, reliģiskās normas;

2) jaunrades subjektu (kas izstrādā normu?):

valsts normas, baznīcas normas, korporatīvās normas, paražas⁷⁰.

Jāatzīmē, ka latviešu tiesību zinātniekiem nav vienotas izpratnes par normu veidiem, tomēr plaši atzīts ir viedoklis, ka sabiedrībā piemērojamās normas aptver sociālās normas, kuras savukārt iedalās vairākos citos veidos, tai skaitā tiesību, morāles un politiskajās normās.

Pēc šā promocijas darba autora domām, minētais uzskats ir atzīstams par pamatotu. Citastarp to var pamatot ar jēdziena semantiku un etimoloģiju. Proti, jāņem vērā, ka daudzas normas sastāv no diviem jēdzieniem, t.i., no pamatjēdziena (lietvārda) „norma”, kas priekšmetiskā veidā nosauc pētāmo īstenības parādību⁷¹, un saistītā jēdziena (īpašības vārda⁷²), piemēram, „sociāls”, „politisks”, „reliģisks”, kas nosauc parādības pazīmes⁷³. Vienlaikus jēdziens „norma” var būt saistīts arī ar citu jēdzienu (lietvārdu), piemēram, „morāle”, „tiesības”. Šādā gadījumā jēdzieni cits citu papildina. Tomēr, ja piemēro salīdzinošo analīzes metodi un par salīdzināmo elementu izmanto jēdzienu „norma”, tad šim jēdzienam raksturīgās pazīmes būs iespējams konstatēt no saistītā jēdziena, kaut arī tas ir lietvārds.

Ja uzmanību pievērš sociālās normas jēdzienam un to veidojošajam īpašības vārdam „sociāls” vai „sociāla”, tad nepieciešams atzīmēt, ka attiecīgais īpašības vārds apzīmē to, kas saistīts ar sabiedrisko iekārtu, cilvēku dzīvi un savstarpējām attiecībām sabiedrībā⁷⁴. Īpašības vārds „sociāls” tiek skaidrots arī kā „sabiedrisks”, kas savukārt apzīmē to, kas attiecas uz sabiedrību vai

⁶⁷ Plotnieks A. Tiesību teorija & Juridiskā metode. Rīga: Izglītības soli, 2009, 9.lpp.

⁶⁸ Šajā sakarā Plotnieks atsaucas uz ASV tiesību zinātnieku atziņām, konkrēti uz Ričardu Makadamsu (*Richard H. McAdams*).

⁶⁹ Plotnieks A. Tiesību teorija & Juridiskā metode. Rīga: Izglītības soli, 2009, 15.-16.lpp.

⁷⁰ Turpat, 16.lpp.

⁷¹ Latviešu valodas gramatika. Autoru kolektīvs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013, 324.lpp.

⁷² Īpašības vārds ir lietots sieviešu dzimtē, jo saskaņots ar sieviešu dzimtes lietvārdu „norma”, uz kuru tas attiecas.

⁷³ Latviešu valodas gramatika. Autoru kolektīvs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013, 370.lpp.

⁷⁴ Latviešu valodas vārdnīca: 30000 pamatvārdu un to skaidrojumu. Autoru kolektīvs D.Guļevskas, I.Rozenštrauhas, D.Šnē redakcijā. Rīga: Izdevniecība Avots, 2006, 1023.lpp.

notiek sabiedrībā⁷⁵. Turklāt šā īpašības vārda etimoloģija ir saistīta ar latīņu valodas vārdu *socialis*, kas citastarp apzīmē biedrošanos, vienotību un kopīgu dzīvi ar citiem (cilvēkiem)⁷⁶. Tātad sociālā norma ir norma, kas piemērojama sabiedrībā, cilvēku grupā. Tā regulē cilvēku attiecības. Tāda ir šīs normas pamatpazīme, kas pēc savas būtības ir abstrakta (vispārināta). Taču ir jāatzīmē, ka arī citas normas, tai skaitā tiesību un morāles normas ir piemērojamas (šaurākā sfērā nekā sociālās normas) sabiedrībā, cilvēku grupā. Turklāt šīs normas var tikt piemērotas vienīgi sabiedrībā un cilvēku grupā, t.i., nevar tikt piemērotas ārpus cilvēku kopuma. Līdz ar to abstraktās sociālās normas aptver citas sabiedrībā un cilvēku grupā piemērojamas normas, kuras savukārt ir atzīstamas par sociālām normām, jo tiek piemērotas sabiedrībā un cilvēku grupā (sociāla procesa ietvaros).

Iepriekš norādītās normas dod pamatu izšķirt⁷⁷ sociālo, morālo, juridisko un politisko atbildību, ja tiek piemērotas kā attiecīgo atbildības veidu nodalīšanas kritērijs.

Sociālā atbildība

Ja konkrēto atbildības veidu no citiem atbildības veidiem nošķir, par kritēriju izmantojot rīcību un to regulējošās normas, tad pirmšķietami sociālo atbildību var definēt kā atbildību, kas saistīta ar sociālo normu ievērošanu. Šajā sakarā jāatzīmē, ka par sociālo normu citastarp dēvē sabiedrības pieņemtus uzvedības noteikumus, kuros ir fiksētas sabiedrībā valdošās vērtības⁷⁸. Normas noteic reglamentējamās sabiedriskā rakstura uzvedības mērķus, veidus un formas, dažādus nosacījumus un robežas, kas ir jāievēro⁷⁹. Tādējādi sociālās normas pilda sociālas funkcijas un paredzētas tam, lai sekmētu personas veikt noteiktas, iepriekš paredzamas rīcības⁸⁰, kas nav pretrunā ar šajās normās noteiktajām vērtībām un attiecīgi neapdraud sociālo drošību un stabilitāti. Vēlamā rīcība var tikt nodrošināta dažādos veidos, piemērojot konkrētus iedarbības mehānismus⁸¹.

Turklāt sociālās normas pēc to būtības var pieņemt kā dažādas citas sabiedrībā piemērojamas normas apvienojošu kategoriju, kuru iespējams iedalīt vairākos normu veidos, piemēram, autora jau iepriekš norādītajās tiesību un morāles normās⁸².

⁷⁵ Latviešu valodas vārdnīca: 30000 pamatvārdu un to skaidrojumu. Autoru kolektīvs D.Guļevskas, I.Rozenštrauhas, D.Šnē redakcijā. Rīga: Izdevniecība Avots, 2006, 928., 1023.lpp.

⁷⁶ Online Etymology Dictionary: social. Pieejams: <http://www.etymonline.com/index.php?term=social> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁷⁷ Konkrētais iedalījums nav izsmeļošs, bet, kā šajā promocijas darbā norādīts, tas ir nepieciešams, lai pamatotu politiskās atbildības nošķiršanu no citiem atbildības veidiem.

⁷⁸ Osipova S. Ievads tiesību socioloģijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 72.lpp.

⁷⁹ Kriminoloģija. Zin. red. K.Ķipēna, A.Vilks. Rīga: Nordik, 2004, 164.lpp.

⁸⁰ Bicchieri C. Muldoon R. Social Norms. In: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2011 Edition), Zalta E.N. (ed.). Pieejams: <http://plato.stanford.edu/entries/social-norms/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁸¹ Šie mehānismi ir, piemēram, bet ne tikai piespiešana un draudi, veicināšana un nosodīšana, masu piemērs, sabiedriskā doma, apzināti kultivēti ieradumi, iemaņas un priekšstati (sk.: *Jakubaņecs V. Tiesību normas: 2.izdevums. Rīga: P&Ko, 2002, 22.lpp.*).

⁸² Osipova S. Ievads tiesību socioloģijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 72.lpp.; Jakubaņecs V. Tiesību normas: 2.izdevums. Rīga: P&Ko, 2002, 25.lpp.; Plotnieks A. Tiesību teorija & Juridiskā metode. Rīga: Izglītības solī, 2009, 16.lpp.

Sociālo normu raksturojums dod priekšstatu arī par sociālo atbildību. Piemēram, personas pienākums ievērot sociālās normas ietver spēju sadarboties ar citām personām, savukārt šī sadarbība ir atzīstama par sociālās atbildības priekšnoteikumu⁸³. Tas nozīmē, ka sociālā atbildība ir uz āru (uz citām personām) vērsta atbildība, piemēram, personas apzināta saikne ar citām personām, īpaši tādām, kam nepieciešams atbalsts, un šāda atbalsta sniegšana⁸⁴.

Sociālo normu iezīmes aptver atbildības izpausmes, un tādējādi sociālā atbildība citastarp var izpausties kā pienākums ievērot sociālās normas un rīkoties atbilstoši tajās ietvertajiem uzvedības modeļiem un kā atbildēšana citām personām par šo normu neievērošanu vai nepienācīgu izpildi. Tātad, ja sociālās normas tiek pieņemtas par citu normu apvienojošu kategoriju, var secināt, ka sociālā atbildība iestājas arī par, piemēram, morāles normu, tiesību normu un politisko normu pārkāpumu. Minētais arī saskan ar plaši atzīto uzskatu, ka sociālā atbildība aptver citus atbildības veidus. Vēl vairāk, tiek uzskatīts, ka sociālā atbildība aptver visus atbildības veidus, kādus sabiedrība pazīst vai kādi izpaužas sabiedrībā⁸⁵.

Morālā atbildība⁸⁶

Ja balstās uz iepriekš aprakstīto atbildības veidu nodalīšanas kritēriju, t.i., rīcību un to regulējošām normām, var izdarīt arī tādu secinājumu, ka morālā atbildība izriet no morāles normām un var iestāties, piemēram, par tādu rīcību, kas neatbilst izvirzītajām morāles prasībām⁸⁷. Šīs prasības noteic personu psiholoģiskas kategorijas, piemēram, sirdsapziņa, gods, pienākums, godīgums, taisnīgums. Minētās prasības, kas ietvertas morāles normās, var tikt personificētas, uztvertas un realizētas konkrētās situācijās, balstoties uz attiecīgajām psiholoģiskajām

⁸³ Ijabs I. Atbildība un līdzdalība. Grām: *Latvija. Pārskats par tautas attīstību, 2008/2009: Atbildīgums*. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts, 2009, 26.lpp.

⁸⁴ Bierhoff H.W. Responsibility and altruism. In: *Responsibility: The many faces of social phenomenon*. London: Routledge, 2001, p.149-150.

Šāda sociālā atbildība ir kļuvusi par daudziem uzņēmējiem nozīmīgu darbības aspektu. Šajā sakarā tiek īstenoti dažādi sociāli atbildīgi pasākumi, bet Starptautiskā standartizācijas organizācija (*International Organization for Standardization* – angļu valodā) ir izstrādājusi īpašus standartus (ISO:26000), kuros ne vien formulētas sociāli atbildīgas darbības vadlīnijas, bet arī definēts sociālās atbildības jēdziens. Saskaņā ar šo standartu sociālā atbildība ir atbildība par rīcības un lēmumu ietekmi uz sabiedrību un vidi un šī atbildība izpaužas kā caurskatāma un ētiska uzvedība, kas: 1) sekmē ilgtspējīgu attīstību, sabiedrības veselības un labklājības līmeņa celšanu; 2) atbilst personu interesēm; 3) saskan ar piemērojamo likumu un starptautiskajām uzvedības normām; 4) tiek piemērota uzņēmumā un tā attiecībās ar personām (sk.: *International guidelines: ISO 26000 on Social Responsibility*. Pieejams: <http://www.cnis.gov.cn/wzgg/201405/P020140512224950899020.pdf> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]).

⁸⁵ Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: Izdevniecība AGB, 1997, 12.lpp.

⁸⁶ Morālā atbildība ir ļoti plaši pētīts jēdziens, kura saturu ietekmējuši ne vien daudzi izcili domātāji (piemēram, bet ne tikai Platons (*Plātōn, 424/423 p.m.ē.-348 /347 p.m.ē.*), Aristotelis (*Aristotēlēs, 384 p.m.ē.-322 p.m.ē.*), Epikūrs (*Epikouros, 341 p.m.ē.-270 p.m.ē.*), Svētais Augustīns (*Aurelius Augustinus Hipponensis, 354-430*), Akvīnas Toms (*Thomas Aquinas, 1225-1274*), Imanuels Kants, Georgs Vilhelms Frīdrihs Hēgelis (*Georg Wilhelm Friedrich Hegel, 1770-1831*) u.c.), bet arī sabiedrības kultūra, tradīcijas un reliģija (sk., piemēram: *Eshleman A. Moral Responsibility*. In: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2009 Edition)*, Zalta E.N. (ed.). Pieejams: <http://plato.stanford.edu/entries/moral-responsibility/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]). Šā promocijas darba autors neraksturo attiecīgā jēdziena saturu, attīstību un dažādās izpratnes, taču norāda atsevišķas atziņas, kas palīdz to nošķirt no politiskās atbildības.

⁸⁷ Ētikas vārdnīca I.Konta redakcijā. Rīga: Avots, 1987, 16.-17.lpp.

kategorijām⁸⁸. Turklāt šīm prasībām ir vispārēja nozīme, t.i., tām jābūt attiecināmām ne vien uz noteiktu personu konkrētā situācijā, bet arī uz citām personām, kas var ieņemt šīs personas vietu konkrētajā situācijā (apstākļos)⁸⁹.

Raksturojot morālo atbildību ir vērtīgi pievērst uzmanību izcilajam vācu filozofam Imanuelam Kantam, kurš plaši aprakstījis morālu darbību un raksturojis morāli atbildīga cilvēka rīcību, tādējādi dodot lielu ieguldījumu morāles un tiesību jēdzienu izstrādāšanā⁹⁰. Lai gan ir jāatzīmē, ka viņš savos darbos nav izmantojis atbildības jēdzienu, jo terminoloģijā tas tika iekļauts tikai vēlākos laikos, taču izmantoja terminu *Zurechnung*⁹¹, kas latviešu valodā ir tulkots arī kā *pierēķināmība*, bet angļu valodā – kā *accountability*⁹² un krievu valodā – kā *отчётность*⁹³. Kanta mācība par morāli balstās uz kategorisko imperatīvu jeb vadošo morālo likumu, kas cilvēkam liek rīkoties saskaņā ar morāli. Minētā rīcība uzskatāma par morāli pareizu, ja cilvēks rīkojas brīvi, atbilstoši savai gribai un vadoties no sava pienākuma, nevis iekšējās vēlmes⁹⁴. No Kanta mācības par morāli izriet, ka morālā atbildība varētu tikt raksturota kā vērtība un pareiza jeb laba rīcība, lai gan viņa mācība ir ļoti ietekmējusi arī mūsdienu filozofu izpratni par retrospektīvo atbildību, kas saistīta ar sankciju piemērošanu⁹⁵. Līdzīgi kā (vienotajam) atbildības jēdzienam un vairākiem iedalītajiem atbildības veidiem arī morālajai atbildībai ir raksturīga problēma saistībā ar vienotas izpratnes formulēšanu⁹⁶.

Piemēram, pastāv uzskats, ka morālā atbildība var izpausties gan individuāli, gan kolektīvi un to var atzīt par universālu atbildību⁹⁷. Vienlaikus pastāv arī uzskats, ka morālā atbildība nevar būt kolektīva, bet vienīgi individuāla. Minētais balstās uz atziņām, saskaņā ar kurām kolektīva atbildība ir nepieņemama, jo kolektīvu rīcību veido vairāku indivīdu rīcība, bet kolektīvs (grupa) nevar domāt un veidot savu gribu kā tam piederīgie indivīdi⁹⁸.

Nav vienotas izpratnes arī par morālās atbildības izpausmi un iestāšanās-uzņemšanās brīdi, tai skaitā iekšējo atbildību (domām, emocijām, sajūtām) un ārējo atbildību (sankcijām, nosodījumu,

⁸⁸ Kriminoloģija. Zin. red. K.Ķipēna, A.Vilks. Rīga: Nordik, 2004, 165.lpp.

⁸⁹ Jakubaņecs V. Tiesību normas: 2.izdevums. Rīga: P&Ko, 2002, 29.lpp.

⁹⁰ Osipova S. Ievads tiesību socioloģijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 73.lpp.

⁹¹ Williams G. Responsibility. Internet Encyclopedia of Philosophy, 2006. Pieejams: <http://www.iep.utm.edu/responsi/#SH2d> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁹² Levits E. Pašvaldību likuma koncepcija. Pirmā daļa: 1.-4.nodaļa.

Pieejams: <http://www.public.law.lv/ptilevicpasvaldiba.html> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

Pierēķinātība ir saprotama kā saite, kuras dēļ vienas personas rīcību „pieskaita” citai personai.

⁹³ Русско-английский и англо-русский словарь. Москва: Астрель; АСТ, 2003, с.5.

⁹⁴ Kant I. Political writings. Cambridge: Cambridge University Press, 1970, p.18.

⁹⁵ Williams G. Responsibility. Internet Encyclopedia of Philosophy, 2006. Pieejams: <http://www.iep.utm.edu/responsi/#SH2d> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Lenk H., Maring M. Responsibility and technology. In: *Responsibility: The many faces of social phenomenon*. London: Routledge, 2001, p.99.

⁹⁸ Smiley M. Collective Responsibility. In: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2011 Edition), Zalta E.N. (ed.). Pieejams: <http://plato.stanford.edu/entries/collective-responsibility/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

uzslavu)⁹⁹. Piemēram, saskaņā ar utilitāristu vainas teoriju par morālās atbildības iestāšanās brīdi var pieņemt arī brīdi, kad izteikts apvainojums, kas ir uzskatāms par īpašu soda veidu un uzslavas izteikšanai pretēju atbildības izpausmi¹⁰⁰. Šāda izpratne tiek raksturota kā kauzāla atbildības izpratne, saskaņā ar kuru personai var izteikt uzslavu vai paust apvainojumu, lai ietekmētu tās uzvedību¹⁰¹. Tāpat pastāv uzskats, ka morālo atbildību var uzņemt vienīgi pati persona brīvprātīgi, pēc savas izvēles vai ka personu var saukt pie morālās atbildības (pieprasīt paskaidrojumu) vienīgi, ja tā rīkojusies neatbilstoši morāles normām, kuras persona ir pieņēmusi vai būtu pieņēmusi, domājot morāli pareizi¹⁰².

Kā šajā promocijas darbā autors jau norādījis, dažādi atbildības veidi var pārklāties. Minētais ir attiecināms arī uz morālo un juridisko atbildību, jo nereti normatīvajos aktos ir ietvertas tiesību normas, kas satur sabiedrībā iepriekš pastāvējušās morāles normas, kā rezultātā ir nostiprinājies uzskats, ka hronoloģiski morāles normas rodas pirms tiesību normām¹⁰³. Tādējādi morālā atbildība var kļūt par pamatu juridiskajai atbildībai¹⁰⁴. Taču ir iespējams arī pretējs pārklājums, piemēram, jaunizveidota tiesību norma pēc tās ietveršanas normatīvajā aktā var mainīt sabiedrības uzvedību un kļūt arī par morāles normu pēc sabiedrības akcepta un attiecīgās uzvedības atzīšanas par pareizu. Šādā gadījumā tiesību norma kļūst par morāles normas pamatu.

Juridiskā atbildība

Piemērojot iepriekš aprakstīto atbildības veidu nodalīšanas kritēriju (rīcība un to regulējošās normas), var izdarīt tādu secinājumu, ka juridiskā atbildība izriet no tiesību normām un var iestāties par rīcību, kas neatbilst tiesību normām. Tā kā tiesību normas ir atzīstamas arī par sociālām normām, tās līdzīgi kā sociālās normas ir paredzētas tam, lai nodrošinātu uz noteiktām vērtībām balstīto sociālo kārtību (drošību)¹⁰⁵. Turklāt arī tās regulē sabiedriskās attiecības un individuālo uzvedību, piešķirot to dalībniekiem tiesības, nosakot pienākumus, aizliedzot vai ierobežojot kādu rīcību, t.i., darbību vai bezdarbību¹⁰⁶. Šā iemesla dēļ ir atzīts, ka tiesību normām piemīt tādas pašas iezīmes kā visām tām sociālajām normām, ar kurām šīs tiesību normas ir saistītas un ar kurām

⁹⁹ Eshleman A. Moral Responsibility. In: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2009 Edition), Zalta E.N. (ed.). Pieejams: <http://plato.stanford.edu/entries/moral-responsibility/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁰⁰ Hospers J. Human conduct: Problems of ethics. Shoter edition. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1972, p.398.

¹⁰¹ Eshleman A. Moral Responsibility. In: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2009 Edition), Zalta E.N. (ed.). Pieejams: <http://plato.stanford.edu/entries/moral-responsibility/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁰² Biernbacher D. Philosophical Foundations of Responsibility. In: *Responsibility: The many faces of social phenomenon*. London: Routledge, 2001, p.11.

¹⁰³ Plotnieks A. Tiesību teorija & Juridiskā metode. Rīga: Izglītības sōļi, 2009, 25.lpp.

¹⁰⁴ Williams G. Responsibility. Internet Encyclopedia of Philosophy, 2006. Pieejams: <http://www.iep.utm.edu/responsi/#SH2d> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁰⁵ Osipova S. Ievads tiesību socioloģijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 75.lpp.

¹⁰⁶ Kriminoloģija. Zin. red. K.Ķipēna, A.Vilks. Rīga: Nordik, 2004, 165.lpp.; Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. Dr. iur. I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 265.lpp.

kopīgi tās ietekmē cilvēku uzvedību¹⁰⁷. Tāpat tiek atzīts, ka šīs tiesību normu iezīmes var izpausties specifiskā veidā¹⁰⁸ un šīs izpausmes var tikt pieņemtas kā atsevišķas tiesību normām piemītošas pazīmes, kuras nav raksturīgas pārējām sociālajām normām un pēc kurām tiesību normas atšķiras no pārējām sociālajām normām¹⁰⁹. Piemēram, tiesību normas:

- 1) ir nesaraunami saistīti ar valsti, kura attiecīgi garantē to izpildi (spaidu elements);
- 2) precīzi formulē tiesību subjektu tiesības un pienākumus, kuriem ir vispārējs un obligāts raksturs¹¹⁰.

Jāatzīmē, ka šīs (atšķirīgo) pazīmju uzskaitījums nav ne izsmeļošs, ne arī atzīstams par vienīgo un neapstrīdamo uzskaitījumu, jo dažādu zinātņu pārstāvjiem ir atšķirīgi viedokļi par sociālo normu klasifikāciju un tām raksturīgajām pazīmēm¹¹¹. Līdz ar to norādītās pazīmes var arī netikt atzītas par tādām, kuras raksturīgas vienīgi juridiskajai atbildībai un pēc kurām juridiskā atbildība atšķiras no citiem atbildības veidiem.

Pastāv uzskats, ka juridiskā atbildība izpaužas kā tiesiskās attiecības, kurās katrai pusei ir jāatbild citas puses, valsts un sabiedrības priekšā. Normatīvajos aktos ir ietvertas normas, kuru neievērošanas rezultātā var iestāties personas atbildība – tās pamatā ir normatīvajiem aktiem neatbilstoša rīcība (darbība vai bezdarbība). Savukārt pēc šīs rīcības rakstura var izšķirt dažādus juridiskās atbildības veidus¹¹².

Tomēr iepriekš minētais ir tikai viens no daudziem uzskatiem. Līdzīgi kā citiem atbildības veidiem arī juridiskajai atbildībai pētnieki nav izveidojuši un atzinuši vienotu un visaptverošu definīciju. Ir formulētas dažādas teorijas, no kurām vislielāko atzinību guvušas, piemēram:

¹⁰⁷ Plotnieks A. *Tiesību teorija & Juridiskā metode*. Rīga: Izglītības soļi, 2009, 20.-21.lpp.

¹⁰⁸ Turpat, 21.lpp.

¹⁰⁹ Jakubaņecs V. *Tiesību normas: 2.izdevums*. Rīga: P&Ko, 2002, 94.lpp.

¹¹⁰ Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. *Dr. iur.* I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 265.lpp.

Jāatzīmē, ka šīs ir nevis vienīgās tiesību normai raksturīgās pazīmes, bet gan tādas pazīmes, pēc kurām tiesību norma atšķiras no citām normām. Teorijā norādītas šādas vispārīgākas tiesību normai raksturīgas pazīmes: 1) vispārāstošais spēks; 2) valsts nodrošināta normas piemērojamība; 3) vairākkārtēja piemērojamība (*sk., piemēram: Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 34.-35.lpp.; Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv.adv.J.Neimanis, 2004, 44.-45.lpp.*).

¹¹¹ Bicchieri C. Muldoon R. Social Norms. In: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2011 Edition), Zalta E.N. (ed.). Pieejams: <http://plato.stanford.edu/entries/social-norms/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

Aplūkojot latviešu tiesību zinātnieku izpratni par tiesību normu klasifikāciju, kā piemēru var minēt to, ka Jānis Neimanis tiesību normas no pārējām sociālajām normām nošķir, izmantojot šādus kritērijus:

- 1) rašanās veids;
- 2) formalizācijas pakāpe;
- 3) redakcionālais noformējums;
- 4) adresāts;
- 5) iedarbības veids (*sk.: Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv.adv. J.Neimanis, 2004, 44.-45.lpp.*).

Piemērojot šos kritērijus, var secināt, ka tiesību normām atšķirībā no citām sociālajām normām ir raksturīga augstāka konkretizācijas pakāpe un tās aptver tādas iezīmes, kādu nav citām normām. Minētajā izpratnē sociālās normas un tiesību normas jēdzieni ir sašaurināti, tādēļ tie stingrāk nošķirti viens no otra. Savukārt tad, ja sociālās normas jēdziens tiek vispārīgāks (tiek atzīts, ka tās abstrakcijas pakāpe ir augstāka), tiesību norma no sociālās normas nav stingri nošķirta un attiecīgi abām normām ir kopīgas pazīmes, kas var vienīgi izpausties specifiskā veidā. Šādas teorijas pārstāvis ir Andris Plotnieks (*sk.: Plotnieks A. Tiesību teorija & Juridiskā metode. Rīga: Izglītības soļi, 2009, 20.-23.lpp.*).

¹¹² Juridiski terminoloģiskā, skaidrojošā vārdnīca: Trešais papildinātais izdevums. Sast. V.Jakubaņecs. Rīga: [b.i.], 2001, 18.lpp.

- 1) **tiesisko attiecību teorija**, saskaņā ar kuru atbildība ir saprotama kā tiesiskas attiecības;
- 2) **teorija par nelabvēlīgo seku iestāšanos pārkāpējam**, kuras piekritēji atbildību saprot kā negatīva rakstura juridiskas sekas tiesību normu pārkāpējam;
- 3) **valsts piespiedu līdzekļu piemērošanas teorija**, kas atbildību definē kā tiesību normu pārkāpējam piemērotu valsts piespiedu līdzekli;
- 4) **pozitīvās atbildības teorija**, kas izšķir divus atbildības veidus, t.i.:
 pozitīvo atbildību, kas definējama kā tiesību normu ievērošana un pienākumu izpilde;
 negatīvo atbildību, kas definējama kā piemērotais sods par tiesību normu neievērošanu¹¹³.

Atsevišķi pētnieki cenšas apvienot un sasaistīt vairākās teorijās ietilpstošās atziņas un attiecīgi izdalīt dažādas juridiskās atbildības izpausmes pakāpes, tādējādi formulējot juridisko atbildību plašākā un šaurākā nozīmē. Piemēram, plašākajā nozīmē – gan kā personas attieksmi pret saviem tiesiskajiem pienākumiem, gan kā tiesību normās paredzēto seku iestāšanos šo pienākumu neizpildes gadījumā, bet šaurākajā nozīmē – kā tiesību normās paredzēto sankciju piemērošanu tiesību pārkāpējam¹¹⁴. Šāda izpratne saskan ar pozitīvās un negatīvās atbildības teoriju, kura aptver atsevišķu citu teoriju ietvaros attīstītās atziņas.

Turklāt tiesību zinātnē ir formulētas atziņas, saskaņā ar kurām juridiskās atbildības jēdziens ir sašaurināts un nošķirts no cita jēdziena – tiesiskās atbildības. Piemēram, *Dr. iur. Artis Stucka (Artis Stucka, dz. 1976)* juridisko atbildību saprot kā atbildību par tiesību normu pārkāpumu, savukārt tiesisko atbildību – kā atbildību, kas iestājas ne vien par tiesību normu, bet arī par tiesību principu un jebkura cita veida tiesību pārkāpumu¹¹⁵. Šī pieeja nav plaši izplatīta, jo tās izmantošanai nepieciešama tāda tiesību izpratne, kas neatzīst tiesību normu un tiesību principu savstarpēju pārklāšanos, kā arī neatzīst tiesību normu par tiesību pamatelementu. Šo pieeju var izmantot tad, ja tiesību normas atzīst par tiesību aktā rakstveidā nostiprinātu uzvedības priekšrakstu, kas nodalīts no nerakstītiem tiesību principiem¹¹⁶.

Papildus minētajām teorijām un to ietvaros noformulētajām definīcijām tiesību zinātnē ir pausti arī atsevišķi citi skaidrojumi. Piemēram, juridiskā atbildība tiek traktēta arī kā īpašas tiesiskas attiecības jeb saistība, kura rodas no tiesību normu pārkāpuma, kas pārkāpējam izpaužas soda,

¹¹³ Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: Izdevniecība AGB, 1997, 14.-18.lpp.

¹¹⁴ Plotnieks A. Tiesību teorija & Juridiskā metode. Rīga: Izglītības soli, 2009, 303.-304.lpp.

¹¹⁵ Stucka A. Administratīvās tiesības. Rīga: Juridiskā koledža, 2006, 196.lpp.

Sakarā ar minēto atbildības veidu iedalījumu ir nepieciešams piebilst, ka Artis Stucka, rediģējot un papildinot savu darbu par administratīvajām tiesībām, tiesisko atbildību vairs nenenošķir no juridiskās atbildības un attiecīgi raksturo vienīgi juridisko atbildību (*sk.: Stucka A. Administratīvās tiesības. Otrs, papildināts un pārstrādāts izdevums. Rīga: Juridiskā koledža, 2009, 326.-328.lpp.*).

¹¹⁶ Šā promocijas darba autors nepiekrīt šādai tiesību izpratnei, jo balstās uz plaši atzīto uzskatu, saskaņā ar kuru tiesības veido tiesību normas, kas vienlaikus ir arī tiesību pamatelements un var arī pārklāties ar tiesību principiem (*sk., piemēram: Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. Dr. iur. I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 261.-262., 265., 269.lpp.*).

kompensācijas vai citādā personisko vai mantisko ierobežojumu formā un kuras piespiedu izpilde var tikt nodrošināta ar valsts līdzekļiem¹¹⁷.

Juridiskajai atbildībai mēdz izdalīt arī vairākus principus. Jāpiebilst, ka tie ir atzīti valsts piespiedu līdzekļu piemērošanas teorijā, un tos var raksturot šādi:

- 1) juridiskā atbildība iestājas par prettiesisku rīcību un uzvedību;
- 2) juridiskā atbildība iestājas vienīgi gadījumos, ko nosaka tiesību normas;
- 3) juridiskās atbildības apjomam jābūt samērīgam ar izdarīto pārkāpumu, tā smagumu;
- 4) sodam jābūt atbilstošam valsts un sabiedrības interesēm;
- 5) sods ir neizbēgams, ja prettiesiska rīcība ir konstatēta¹¹⁸.

Sakarā ar uzskaitītajiem principiem ir nepieciešams atzīmēt, ka pētniekiem nav vienotas izpratnes par to izpausmēm un attiecināmību uz juridisko atbildību, tādēļ daži no šiem principiem, piemēram, soda neizbēgamības princips, tiek vērtēti kritiski¹¹⁹.

Ir iespējams izšķirt vairākus juridiskās atbildības veidus, par kritēriju pieņemot nozari, kurā ietilpst tiesību norma, kas nosaka atbildību. Tādējādi var izšķirt kriminālo, administratīvo, civiltiesisko un disciplināro atbildību¹²⁰, kas nav pretrunā ar citiem juridiskās atbildības veidu nodalīšanas kritērijiem. Piemēram, attiecīgos atbildības veidus var nodalīt arī pēc jau iepriekš minētā kritērija – rīcības jeb tās rakstura¹²¹. Papildus tam valsts tiesību teorijā tiek izšķirta arī konstitucionālā atbildība, kas saistīta ar konstitucionālo tiesību nozari, konstitucionālajām tiesību normām un to regulētām tiesiskām attiecībām. Šis ir īpašs atbildības veids, kuram šajā promocijas darbā pievērsta papildu uzmanība, ņemot vērā tā ciešo saistību ar politisko atbildību¹²². Jāpiebilst, ka juridiskās atbildības veidus var nodalīt, izmantojot ne vien tādu kritēriju kā rīcība un norma, kura to regulē (kā to dara šā promocijas darba autors), bet arī citus kritērijus, piemēram, personai piemēroto soda veidu un sekas, kas iestājas.

Juridiskās atbildības veidus var nodalīt arī noteiktos apakšveidos, taču to ir iespējams izdarīt, izmantojot dažādus papildu kritērijus. Piemēram, civiltiesisko atbildību iespējams iedalīt līgumiskā atbildībā, kas izriet no personu savstarpējas vienošanās (līguma) un izpaužas kā atbildība par līguma saistību neizpildi vai nepienācīgu izpildi, kvazilīgumiskā atbildībā, kas izriet no priekšlīgumiskām attiecībām un izpaužas kā šo attiecību ietvaros veikts pārkāpums, un ārpuslīgumiskā atbildībā jeb deliktatbildībā, kas rodas nevis no personu savstarpējas vienošanās, bet no kaitējuma nodarīšanas fakta un izpaužas kā atbildība par veselības vai miesas bojājumu, īpašuma

¹¹⁷ Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: Izdevniecība AGB, 1997, 24.lpp.

¹¹⁸ Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. Dr. iur. I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 265.lpp.

¹¹⁹ Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: Izdevniecība AGB, 1997, 91.-91.lpp.

¹²⁰ Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. Dr. iur. I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 100.lpp.

¹²¹ Juridiski terminoloģiskā, skaidrojošā vārdnīca: Trešais papildinātais izdevums. Sast. V.Jakubaņecs. Rīga: P&K, 2001, 18.lpp.

¹²² Politiskā un konstitucionālā atbildība plašāk aprakstīta šā promocijas darba 3.5.apakšnodaļā.

bojājumu vai bojāeju¹²³. Tāpat šos apakšatbildības veidus ir iespējams iedalīt, izmantojot atsevišķus no iepriekš minētajiem kritērijiem (piemēram, atbildīgo personu skaits), un tādējādi izšķirt individuālu (vienas personas) un kolektīvu (vairāk nekā vienas personas) atbildību. Civiltiesiskajās attiecībās šī kolektīvā atbildība var tikt iedalīta vēl zemākas kategorijas atbildības veidos, ņemot vērā attiecību raksturu. Piemēram, solidārā atbildība, kas izpaužas kā vairāku personu pienākums izpildīt noteikto saistību pilnā apjomā, daļējā jeb dalītā atbildība, kas izpaužas kā vairāku personu pienākums izpildīt saistību noteiktā daļā, un subsidiārā¹²⁴ atbildība, kas izpaužas kā vienas personas pienākums izpildīt citas personas saistību, kuru šī cita persona nespēj izpildīt¹²⁵.

1.1.2. Politikas jēdziens

Turpinot politiskās atbildības jēdziena izpēti, ir nepieciešams apzināt vēl vienu ļoti nozīmīgu elementu, kas būtiski ietekmē tā saturu. Tas ir jēdziens „politika”.

Vispārīgs raksturojums

Līdzīgi kā atbildība arī politika ir atzīstama par abstraktu jēdzienu ar plašu saturu. Šis jēdziens ir pētīts atšķirīgos veidos dažādās jomās, bet lai to varētu aprakstīt pilnvērtīgi un visaptveroši, būtu nepieciešams izstrādāt ļoti apjomīgu darbu. Promocijas darba mērķis nav šī jēdziena izvērsts raksturojums. Autors norāda konkrētas (nozīmīgas¹²⁶) atziņas, lai tās savienotu ar citiem jēdzieniem, kā arī to aprakstiem un tādējādi izveidotu vienotu sistēmu, kas ne vien balstītu, bet arī caurvītu politiskās atbildības jēdzienu un atklātu tā būtību.

Tiek uzskatīts, ka jēdziens „politika” ir cēlies no diviem sengrieķu valodas vārdiem – *polis*, kas nozīmē pilsēta, un *politikos*, ar kuru tiek apzīmēts pilsonis, gudrs cilvēks vai arī publisks (sabiedriska) labums¹²⁷. Pētnieki un politiķi dažādos laikos ir formulējuši atšķirīgus jēdziena „politika” skaidrojumus. Sengrieķu filozofa Platona izpratnē politika ir valsts iekārta un tās veidošana¹²⁸. Līdzīgi šo jēdzienu saprata arī Aristotelis, kurš politiku pieņēma kā zinātni, kas aptver ar valsts iekārtu un tās veidošanu saistītus jautājumus¹²⁹. Izpratne par politiku kā jēdzienu, kas saistīts ar valsts pārvaldīšanas lietām, dominēja līdz pat 19.gadsimtam, kad ar to sāka saistīt arī sociālo grupu un šķiru attiecības¹³⁰. Šķiru cīņas nozīme īpaši tika uzsvērtā komunistiskajā doktrīnā, kur politika skaidrota kā jautājumi, kas saistīti ar sabiedrības šķiru cīņu, citastarp kā piedalīšanās

¹²³ Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: Izdevniecība AGB, 1997, 20.-21, 114.lpp.

¹²⁴ Dēvēta arī par substitutīvo un subsidiāro atbildību (*sk., piemēram: Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: Izdevniecība AGB, 1997, 77.lpp.*).

¹²⁵ Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: Izdevniecība AGB, 1997, 77., 90.lpp.

¹²⁶ Jāatzīmē, ka konkrētās atziņas ietekmējušas autora izpratni par politikas jēdzienu un tādēļ tiek vērtētas kā nozīmīgas.

¹²⁷ Raymond W.J. Dictionary of politics. Selected American and foreign political and legal terms, 7th edition. Lawrenceville, Virginia: Brunswick publishing corporation, 1992, p.394.

¹²⁸ Ašmanis M. Politikas teorija. Rīga: Zvaigzne ABC, [b.g.], 10.lpp.

¹²⁹ Aristotle. Politics. Pieejams: <http://classics.mit.edu/Aristotle/politics.1.one.html> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹³⁰ Ašmanis M. Politikas teorija. Rīga: Zvaigzne ABC, [b.g.], 10.lpp.

valsts lietās, valsts virziens, metodes un līdzekļi, ar kuriem tiek aizsargātas šķiru intereses¹³¹. Šī cīņa ir saistīta ar varu. Makss Vēbers jēdzienu „politika” skaidroja kā tiekšanos pēc līdzdalības varā vai tiekšanos ietekmēt varas sadalījumu¹³². Savukārt Vācijas impērijas reihskanclers Oto fon Bismarks (*Otto Eduard Leopold von Bismarck-Schönhausen, 1815-1898*) politiku uzskatīja nevis par zinātni, bet nodēvēja to par iespēju mākslu¹³³. Izejot no politikas satura un būtības, šī iespēju māksla galvenokārt ir saistīta ar konfliktu risināšanas mākslu¹³⁴.

Balstoties uz iepriekš minētajiem skaidrojumiem, ir iespējams pieņemt, ka politikas uzmanības centrā ir valsts vara un ar to saistītie sabiedrības pārvaldes un vadības jautājumi, kā arī partiju politiskā darbība un starpvalstu attiecības¹³⁵. Papildus minētajiem skaidrojumiem ir formulētas vēl arī citas definīcijas¹³⁶, tomēr tās visas vieno kopīgas (savstarpēji saistītas un cita citu papildinošas) pazīmes, proti:

- 1) politika ir sociāls process, kas rodas no personu savstarpējas mijiedarbības;
- 2) kurai par pamatu ir dažādība (interesu, vajadzību, viedokļu);
- 3) kas ir cieši saistīta ar konfliktu (interesu sadursmi, sāncensību);
- 4) kā rezultāta tās ietvaros tiek pieņemti citām personām saistoši lēmumi¹³⁷.

Šīs pazīmes raksturo jēdzienu „politika” tā plašākajā izpratnē un saskan ar atziņu, ka varas attiecības un konflikti izpaužas ne vien valsts pārvaldes līmenī, bet faktiski visās cilvēku saskarsmes jomās¹³⁸. Tāpēc ir izplatīti visdažādākie jēdziena politika formulējumi, piemēram, ģimenes politika, finanšu politika, uzņēmuma politika, kas kļuvuši par politiskiem jēdzieniem, jo pēc būtības

¹³¹ Politiskā enciklopēdija P.Jērāna redakcijā. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1987. 542.lpp.

¹³² Vēbers M. Politika kā profesija un aicinājums. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 30.lpp.

¹³³ Tauriņš G. Politika. I daļa. Politoloģijas pamati. Rīga: Poligrāfists, 1999, 18.lpp.

¹³⁴ Ašmanis M. Politikas teorija. Rīga: Zvaigzne ABC, [b.g.], 10.lpp.

¹³⁵ Tauriņš G. Politika. I daļa. Politoloģijas pamati. Rīga: Poligrāfists, 1999, 15.lpp.

¹³⁶ Politika ir, piemēram, bet ne tikai:

- 1) vispārējs rīcības un pasākumu kopums, kas tiek plānots un noteikts augstākajā vadības līmenī un kas ietver apstiprinātas nostādnes un noteikumus, kuri jāievēro, īstenojot uzņēmuma vai citas organizācijas darbību vadību (sk.: *Akadēmiskā datubāze AkadTerm. Pieejams: <http://termini.lza.lv/term.php?term=politika&list=&lang=LV&h=yes> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*);
- 2) zināšanu un spēju vadīt un pārvaldīt citus politikas subjektus pielietošana (sk.: *McLean I. The Concise Oxford Dictionary of Politics. New York: Oxford University Press, 1996, p.388*);
- 3) pirmkārt, pārvaldes procesi; otrkārt, zinātne, kas pēta pārvaldes formas un procesus (sk.: *White W.W. White's Political Dictionary. Cleveland OH: World Publishing, 1947, p.220*);
- 4) šā vārda plašākajā nozīmē – darbības, ar kurām cilvēki veido, saglabā vai groza viņu dzīvi regulējošos vispārējos noteikumus. Šīs darbības var iedalīt četros atšķirīgos politikas konceptos. Pirmkārt, politika tiek piesaistīta valdības un valsts darbību mākslai. Otrkārt, politika tiek uztverta kā publiska aktivitāte, kas vairāk attiecas uz kopienas lietu kārtošānu un pārvaldi nekā uz indivīdu privātām lietām. Treškārt, politika tiek traktēta kā noteikti konfliktu risināšanas līdzekļi, t.i., kompromisi, samierināšana, pārrunas. Ceturtkārt, politika tiek attiecināta uz sabiedrības eksistencei nepieciešamo līdzekļu ražošanu, sadali un izmantošanu (sk.: *Heywood A. Key Concepts in Politics. Basingstoke: Macmillan Press, 2000, p.33-34*);
- 5) kolektīvās gribas veidošana, administratīvās varas izmantošana, kolektīvi saistošu lēmumu pieņemšana politiskās sistēmas ietvaros, un sāncensība par piekļuvi šai sistēmai (sk.: *Habermas J. Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 1996, p.150*).

¹³⁷ Heywood A. Political Theory: An Introduction. Second edition. Basingstoke;London: Palgrave (Macmillan Press); New York: St. Martin's Press, 1999, p.52.

¹³⁸ Ašmanis M. Politikas teorija. Rīga: Zvaigzne ABC, [b.g.], 10.lpp.

konkrētā gadījumā sevī ietver konfliktu (draugs-ienaidnieks nodalījums)¹³⁹. Šādu pieņēmumu atbalsta, piemēram, feminisma ideju piekritēji, piesaistot politikas jēdzienu personiskajām (arī ģimenes) attiecībām, tai skaitā vīra un sievas attiecībām. Tomēr biežāk politika tiek saistīta ar valsti un valdību, kuras ietvaros darbojas konkurējošas grupas¹⁴⁰.

Jāpiebilst, ka politikas procesa ietvaros tiek veiktas atsevišķas rīcības jeb politiskas darbības, kuru raksturu galvenokārt nosaka varas iegūšanas, realizācijas, sadalīšanas, vai saglabāšanas intereses¹⁴¹. Minēto ir iespējams papildināt arī ar varas zaudēšanas interesēm, kas atbilstoši iepriekš norādītajam politikas jēdziena raksturojumam, ir saistītas ar citu subjektu varas mazināšanu un ierobežošanu jeb varas atņemšanu citiem subjektiem, vai varas zaudēšanu kā taktisku rīcību, īstenojot stratēģiju, kas aptver citas intereses, tai skaitā varas iegūšanu pēc noteikta laika perioda.

Politikas pamatelements – vara

Kā izriet no iepriekš norādītā, politika ir cieši saistīta ar varas jēdzienu, ko saskaņā ar plašāk atzītajām teorijām var pieņemt par politikas saturu veidojošo pamatu, bez kura politika zaudē savu nozīmi. Tādēļ, lai pēc iespējas pilnīgāk varētu izprast jēdzienu „politika”, vēlams aplūkot arī jēdziena „vara” saturu un lietojumu.

Līdzīgi kā politikas un atbildības jēdzieni, arī vara var tikt raksturota kā jēdziens ar ļoti plašu saturu, kuru iespējams analizēt vairākās dimensijās dažādu zinātņu nozaru ietvaros, lai uz šīs analīzes pamata formulētu vairākas atšķirīgas ar jēdzienu „vara” saistītas teorijas. Jāatzīmē, ka tās nav divas vai trīs teorijas, bet ir vairākas šā vārda plašākajā nozīmē, ko pierāda terminoloģijas vārdnīcās norādītie jēdziena „vara” skaidrojumi (vairāk nekā divdesmit skaidrojumi – apzīmējumi)¹⁴² un liels skaits vārdu salikumu, kas sevī ietver jēdzienu „vara”¹⁴³, no kā var konstatēt tā vienlīdz aktīvo lietojumu gan eksakto zinātņu, gan humanitāro-sociālo zinātņu ietvaros¹⁴⁴.

Jau antīkajos laikos izcilie sengrieķu domātāji Platons un Aristotelis ir novērojuši un savos darbos aprakstījuši varas izpausmes. Piemēram, Platons varu citastarp raksturo kā valdīšanas spējas, kas balstītas uz zināšanām¹⁴⁵, savukārt Aristotelis varu saista ar spēju pielietot spēku – pārvaldīt pār

¹³⁹ Schmitt C. The Concept of the Political. Chicago: The University of Chicago Press, 2007, p.29-30.

¹⁴⁰ McLean I. The Concise Oxford Dictionary of Politics. New York: Oxford University Press, 1996, p.388-399.

¹⁴¹ Vēbers M. Politika kā profesija un aicinājums. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 31.lpp.

¹⁴² TheFreeDictionary: Power. Pieejams: <http://www.thefreedictionary.com/power> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁴³ Atsevišķos avotos ir norādīts, ka pastāv līdz pat 300 dažādu „varas” skaidrojumu (*sk.: Политическая власть*). Pieejams: http://nicbar.narod.ru/theoria_politiki4.htm [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁴⁴ Ņemot vērā, ka konkrētais darbs ir saistīts parlamenta deputātu politiskās atbildības pētniecību, kas tiek izstrādāts tiesību (un arī politikas) zinātnes ietvaros, jēdziens „vara” analizēts galvenokārt šo divu humanitāro-sociālo zinātņu ietvaros, vienlaikus aizskarot arī šā jēdziena skaidrojumus citās zinātnēs, tai skaitā filozofijas, vēstures un socioloģijas zinātnē, kā arī šo jēdzienu aptverošās starpzinātnēs, tai skaitā tiesību filozofijas un tiesību socioloģijas zinātnē.

¹⁴⁵ Plato. The Republic. Pieejams: <http://classics.mit.edu/Plato/republic.7.vi.html> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

citiem¹⁴⁶. Tomēr antīko laiku domātāji neveica padziļinātu varas analīzi, jo tā tika pieņemta kā pašsaprotams fenomens, kas ietver tādus elementus kā ietekme, autoritāte, valdīšana¹⁴⁷. Padziļināta varas fenomena pētniecība politiski filozofiskā (un socioloģiskā) diskursā sākās 15.–16.gs. un saistīta ar tādām personībām kā Nikolo Makjavelli (*Niccolò di Bernardo dei Machiavelli, 1469-1527*) un Tomass Hobss (*Thomas Hobbes, 1588-1679*), kuru atziņas tika tālāk attīstītas, veidojot varas teorijas¹⁴⁸.

Par izplatītu varas definīciju tiek uzskatīts sekojošs skaidrojums: „*vara ir spēja ietekmēt citu cilvēku rīcību*¹⁴⁹ *ar līdzekļu – autoritātes, tiesību, vardarbības – palīdzību*”¹⁵⁰. Varu var arī skaidrot kā piedalīšanos lēmumu pieņemšanā¹⁵¹ vai kā spēju likt citai personai veikt darbību, kuru tā pati nebūtu veikusi¹⁵². Arī izcilais latviešu tiesību zinātnieks profesors Kārlis Dišlers (*Kārlis Dišlers, 1878-1954*), apkopojot dažādu laiku domātāju atziņas, varu formulē, kā iespēju dot saistošas pavēles un vajadzības gadījumā piespiest citus šīs pavēles izpildīt¹⁵³.

Vara var tikt realizēta dažādos veidos un tieši šā iemesla dēļ ir pētīta no atšķirīgiem „skatpunktiem”, t.i., piemērojot atšķirīgas pētniecības metodes un attīstot dažādas teorijas, tai skaitā, bet ne tikai:

- 1) **biheivioristisko teoriju**: vara ir noteikta uzvedība, kuras mērķis ir mainīt citu cilvēku uzvedību¹⁵⁴;

¹⁴⁶ Aristotle. Politics. Pieejams: <http://classics.mit.edu/Aristotle/politics.1.one.html> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁴⁷ Ледяев В.Г. Власть: Концептуальный анализ власти: теоретические подходы и основные проблемы. Москва: „Российская политическая энциклопедия” (РОССПЭН), 2001. Pieejams: <http://grachev62.narod.ru/led/content.htm> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁴⁸ Sk., piemēram: Westwood S. Power and the Social. London: Routledge, 2002, p.7; Ледяев В.Г. Власть: Концептуальный анализ власти: теоретические подходы и основные проблемы. Москва: „Российская политическая энциклопедия” (РОССПЭН), 2001. Pieejams: <http://grachev62.narod.ru/led/content.htm> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁴⁹ Clegg S. Power, rule and domination. London: Routledge, 2013, p.1; Heywood A. Key Concepts in Politics. Basingstoke: Macmillan Press, 2000, p.35.

¹⁵⁰ Ostrovska I. Politiskā vara: Metodiska izstrādne. Rīga: LU, 1991, 4.lpp.

¹⁵¹ Lasswell H.D. Kaplan A. Power and society: a framework for political inquiry. New Haven: London: Yale University Press, 1982, p.75.

¹⁵² Heywood A. Political Theory: An Introduction. Second edition. Basingstoke; London: Palgrave (Macmillan Press); New York: St. Martin's Press, 1999, p.123.

¹⁵³ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas, TNA, Rīga, 2004, 21.lpp.

Jāatzīmē, ka Dišlers citēto definīciju neuzskatīja par piemērotu demokrātiskām valstīm, tāpēc, raksturojot varas izpausmi šādās valstīs, varu traktēja kā tiesisku parādību jeb tiesības dot likumīgas pavēles un vajadzības gadījumā lietot likumīgus līdzekļus, lai panāktu šo pavēļu izpildi. Kā redzams, Dišlers salīdzinājumā ar iepriekš citēto varas definīciju demokrātiskā valstī pastāvošas varas skaidrojumā ietvēris divus papildu elementus – tiesības un likumību, kas simbolizē varas leģitimitāciju. Jāpiebilst, ka pirmā definīcija ir apzīmējama kā faktiskā vara, bet otrā – tiesiska vara. Faktiska vara rodas, kad subjekts izmanto spēku un pārņem varu bez atbilstošas leģitimitācijas no citiem subjektiem. Savukārt tiesiska vara rodas, kad faktiskā vara saņem leģitimitāciju no citiem subjektiem (sk.: *Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas, TNA, Rīga, 2004, 21., 23.lpp.*).

¹⁵⁴ Viens no šīs teorijas ievērojamākajiem pārstāvjiem ir amerikāņu domātājs Harolds Lazvels (*Harold Dwight Lasswell, 1902-1978*), kurš savas pētniecības ietvaros varu saista ar cilvēku uzvedību un savstarpējām attiecībām. Šajā teorijā aprobētās metodes izmantoja arī ievērojamais politikas zinātnieks Roberts Dāls (*Robert Alan Dahl, dz. 1915*), izstrādājot savu darbu „Kas valda?” („*Who Governs?*” – angļu valodā), kurā ietverta lēmumu pieņemšanas procesa analīze. Dāls ir formulējis lielu ievērtību ieguvušo un plašas diskusijas izraisījušo varas definīciju: „*vara ir cilvēku attiecības, kas izpaužas A spējā ietekmēt B, liekot B veikt darbību, kuru B nebūtu veicis bez A ietekmes izpausmes*” (sk., piemēram: *Dahl R.A. The Concept of Power. [b.v.]: ProQuest Information and Learning Company; General Systems*

- 2) **teleolģisko teoriju**: vara ir noteiktu mērķu sasniegšana¹⁵⁵;
- 3) **instrumentālo teoriju**: vara ir spēja izmantot noteiktus līdzekļus (galvenokārt vardarbīgus līdzekļus);
- 4) **strukturālo teoriju**: vara ir noteikts attiecību veids, kas izpaužas vertikāli – starp pārvaldītāju un pārvaldāmo – vai horizontāli – starp līdzvērtīgiem subjektiem –, vai arī diagonāli¹⁵⁶;
- 5) **ietekmes teoriju**: vara ir cita subjekta ietekmēšana¹⁵⁷;
- 6) **konflikta teoriju**: vara ir spēja pieņemt lēmumu par labumu sadali konflikta situācijās (pie šīs teorijas pieder definīcija, kas varu raksturo kā spēju piedalīties attiecīga lēmuma pieņemšanā¹⁵⁸),¹⁵⁹.

Iepriekš minētās teorijas var savstarpēji pārklāties un nav stingri nodalāmas. To apstiprina arī fakts, ka vairāki ievērojami domātāji devuši lielu ieguldījumu vienlaikus vairāku teoriju attīstībā un vienlaikus izmantojuši dažādas pētniecības metodes¹⁶⁰. Turklāt šis nav vienīgais varas teoriju iedalījums. Atzīts tiek arī, piemēram, varas izpausmes iedalījums dažādās dimensijās¹⁶¹. Tomēr

Science Foundation, 2001. Pieejams: <http://www.scribd.com/doc/23050627/Dahl-The-Concept-of-Power> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁵⁵ Šīs teorijas pārstāvis ir arī Tomass Hobss, kurš savā slavenajā darbā „Leviatāns” (*Leviathan* – angļu valodā) norāda, ka cilvēka vara ir viņa spējas sasniegt noteiktu labumu (sk.: *Hobbes T. Leviathan. Pieejams: <http://oll.libertyfund.org/titles/869>* [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]). Jāpiebilst, ka daudzi citi ievērojami domātāji ir formulējuši līdzīgas atziņas, piemēram, Makss Vēbers varu traktē kā „cilvēka spēju īstenot savu gribu, veicot sociālu darbību, kuru nevar ietekmēt citi cilvēki, tai skaitā arī cilvēki, kurus skar šīs gribas izpausme” (sk.: *Weber M. Economy and Society. Berkeley; Los Angeles; London: University of California Press, 1978, p.926*). Vēbera atziņas ietekmējušas daudzus varas fenomena pētniekus, tai skaitā arī ievērojamo sociologu Talkotu Pārsonu (*Talcott Parsons, 1902-1979*), kurš formulējis vēl vienu vērā ņemamu varas definīciju, kas no citām nedaudz atšķiras ar to, ka ietver ne vien uzbrukuma elementu, t.i., citu subjektu aktīvu ietekmēšanu un viņu interešu aizskaršanu, bet arī aizsardzības elementu, proti, spēju novērst nevēlamu ietekmi un saglabāt kontroli pār savā rīcībā esošu labumu (sk.: *Parsons T. Talcott Parsons Essays in Sociological Theory. New York: The Free Press, 1954, p.391*).

¹⁵⁶ Piemēram, akadēmiskajā vidē ievērtību guva divu atzītu 20.gs. domātāju – Mišela Fuko (*Paul-Michel Foucault, 1926 – 1984*) un Jirgena Hābermāsa (*Jürgen Habermas, dz.1929*) – diskusija par varas attiecību izpausmi.

¹⁵⁷ Piemēram, profesors Miķelis Ašmanis (*Miķelis Ašmanis, dz. 1931*) īpaši izceļ varas un ietekmes savstarpējo saistību, uzsverot, ka vara ir ietekmes veids, kas atšķiras no ietekmes plašākā izpratnē ar to, ka vara ir apzināti virzīta (sk.: *Ašmanis M. Politikas teorija. Rīga: Zvaigzne ABC, [b.g.], 42.lpp.*)

¹⁵⁸ Lasswell H.D. Kaplan A. *Power and society: a framework for political inquiry*. New Haven: London: Yale University Press, 1982, p.75.

¹⁵⁹ Ксениди И.Д. К концепции властного общества. *Теория власти*. Pieejams: <http://filosofia.ru/70568/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁶⁰ Piemēram, biheivioristiskās teorijas pārstāvis Lazvels varu formulē kā uzvedību, kas var mainīt citu cilvēku uzvedību un izpausties kā spēja piedalīties citiem cilvēkiem saistošu lēmumu pieņemšanā (pārklājas biheivioristiskā teorija un konflikta teorija).

¹⁶¹ Sk., piemēram: Heywood A. *Key Concepts in Politics*. Basingstoke: Macmillan Press, 2000, p.35-36.

Sakarā ar varas iedalījumu dažādās dimensijās ir jāatzīmē ievērtību guvušais pētnieka Stīvena Lūksa (*Steven Michael Lukes, dz. 1941*) varas iedalījums trijās šādās dimensijās (sk.: *Lukes S. Power: A radical view. Second edition. London: Palgrave Macmillan, 2005*):

- 1) spēja ietekmēt lēmumu pieņemšanu, panākot savām interesēm atbilstoša lēmuma pieņemšanu konflikta situācijās, kad saduras dažādas intereses;
- 2) spēja noteikt kārtību jeb spēja noteikt, kāds lēmums tiks pieņemts vai nepieņemts (tātad aptver arī lēmuma pieņemšanas procesu);
- 3) spēja ietekmēt citu personu, veidojot tās domas, gribu un vajadzības.

Jāatzīmē, ka pirmās divas dimensijas Lūks raksturo, apkopojot citu domātāju atziņas, savukārt trešo dimensiju formulē pats, lai novērstu šo atziņu nepilnības un tādējādi veidotu pēc iespējas pilnīgāku priekšstatu par varas izpausmi.

jāsecina, ka pētnieki joprojām nav spējīgi vienoties par kopīgu varas jēdziena izpratni un nošķiršanu no citiem jēdzieniem¹⁶².

1.2. Politiskās atbildības jēdziena lietojums dažādās valodās

Slavens ir stāsts par Bābeles torni¹⁶³, kas ne vien atklāj valodas spēku, bet arī stiprina pieņēmumu par pamatvalodu, no kuras cēlušās pārējās valodas¹⁶⁴, un vedina pētniekus meklēt kopsakarības dažādās valodās, to apgūšanā un lietošanā¹⁶⁵. Protams, šo pētnieku atziņas var apstrīdēt, un tās arī tiek apstrīdētas¹⁶⁶, tomēr tas neliedz iziet ārpus vienas valodas rāmjiem un pētīt noteiktus objektus dažādu valodu ietvaros, lai gūtu pēc iespējas pilnīgāku priekšstatu par pētāmo objektu. Minētais ir īpaši svarīgi, ja pieņem, ka ar valodas palīdzību cilvēks spēj apzīmēt un turēt prātā arī neredzamas un netaustāmas kategorijas (tai skaitā pētāmos objektus), piemēram, taisnība, patiesība, pienākums un atbildība. Taču pat, ja šo pieņēmumu neatzīst, nedrīkst ignorēt pētāmā objekta apzīmējumus dažādās valodās, kad autors strādā ar konkrētiem attiecīgajās valodās rakstītiem avotiem un tos izmanto savu tēžu veidošanai.

Promocijas darba ietvaros autors strādā galvenokārt ar latviešu, angļu un krievu valodā sagatavotiem avotiem. Šā iemesla dēļ politiskās atbildības jēdzienam konkrētajās valodās ir pievērsta papildu uzmanība un dots attiecīgs skaidrojums¹⁶⁷.

Izvērtējot politiskās atbildības jēdziena lietojumu dažādās valodās, autors konstatē vairākas problēmas, kas saistītas ar radniecīgiem, savstarpēji saistītiem jēdzieniem. Proti, dažādās valodās konkrēta objekta apzīmēšanai var tikt lietoti dažādi, taču savstarpēji saistīti vārdi (jēdzieni) ar atšķirīgu saturu, kuriem citās valodās var nebūt precīzi atbilstoša (alternatīva) vārda, un, tulkojot šos vārdus (jēdzienus) citā valodā, arī var tikt lietoti vairāki vārdi vai tikai viens vārds. Līdz ar to ir nepieciešams identificēt un savstarpēji nošķirt šos vārdus (jēdzienus), lai pareizi varētu izmantot dažādās valodās sagatavotos avotus, izprast tulkoto vārdu (jēdzienu) attiecināmību un tādējādi pēc iespējas precīzāk atklāt politiskās atbildības jēdziena saturu un izpausmes.

¹⁶² Sk., piemēram: Clegg S. Power, rule and domination. London: Routledge, 2013, p.1-16.

¹⁶³ Pirmā Mozus grāmata, 11.nodaļa 1.-9.pants (sk.: *Bībele. Vecās un Jaunās Derības Svētie Raksti. [b.v.]: Bībeles Sabiedrība, 1988, 14.lpp.*).

¹⁶⁴ Harrub B., Thompson B., Miller D. The origin of language and communication. *Technical Journal*. 17 (3), December, 2003, p.93-101. Pieejams: http://creation.com/images/pdfs/tj/j17_3/j17_3_93-101.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁶⁵ Viens no slavenākajiem pētniekiem, kurš turas pie atziņas par dažādās valodās saskatāmajām likumsakarībām un argumentē par labu „universālajai gramatikai”, t.i., mācībai par valodu kopīgajām iezīmēm, ir Noams Čomskis (*Avram Noam Chomsky, dz. 1928*) (sk., piemēram: *Chomsky N. Knowledge of Language: Its Nature, Origin, and Use. Westport, CT: Praeger, 1986*).

¹⁶⁶ Šīs atziņas kritizē vairāki pētnieki, piemēram, Džefrijs Sampsons (*Geoffrey Sampson*), Džefrijs Elmans (*Jeffrey Locke Elman*), Deivids Palmers (*David C. Palmer*).

¹⁶⁷ Konkrētais skaidrojums formulēts, izmantojot diskursa analīzes metodi un kontentanalīzes metodi (*par diskursa analīzes metodi un kontentanalīzes metodi sk., piemēram: Osipova S. Ievads tiesību socioloģijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 129.-149.lpp.; Šulmane I. Masu komunikācijas kontentanalīze. Grām: Latvijas Mediju analīze. Komunikācijas pētījumu sērija, Daudzveidība III. Rīga: LU Komunikācijas studiju nodaļa, 2001*).

1.2.1. Latviešu valoda

Sakarā ar politiskās atbildības jēdziena lietojumu dažādās valodās pirmām kārtām nepieciešams pievērst uzmanību latviešu valodai, jo tā ir šā promocijas darba pamatvaloda un izpētāmajā informatīvajā telpā¹⁶⁸ visvairāk lietotā valoda.

Izvērtējot informatīvos materiālus, ir konstatējams viens pētāmā objekta apzīmēšanai izmantojamais pamatjēdziens, t.i., jēdziens „politiskā atbildība”.

Vienlaikus tiek izmantots arī cits jēdziens, t.i., atbildīgums jeb politiskais atbildīgums¹⁶⁹. Tomēr jāatzīst, ka abu jēdzienu saturs lielā mērā pārklājas, lai gan nav noliedzamas arī to atšķirības, kuras uzsvēr atbildīguma jēdziena pētnieki un lietotāji. Konkrētās atšķirības norādītas izdevumā „Latvija. Pārskats par tautas attīstību, 2008/2009”¹⁷⁰.

Jāatzīmē, ka atbildīgums ir vispārināta īpašība, kas saistīta ar pamatvārdu „atbildīgs”, un šīs īpašības konkrēta izpausme¹⁷¹. Tāpēc vārds „atbildīgums” ir skatāms kopsakarā ar vārdu „atbildīgs”, kas dod pilnīgāku semantisko informāciju par atbildīgumu. Šajā sakarā jāpiebilst, ka vārds „atbildīgs” apzīmē ļoti svarīgo, nozīmīgo un ar atbildību saistīto. Vārdu „atbildīgs” mēdz attiecināt uz tādu, kas uzņēmis atbildību un no kā var prasīt atbildību¹⁷². Tādējādi starp atbildīgumu un atbildību pastāv cieša saikne, kas pieļauj vārda „atbildīgums” izmantošanu, lai apzīmētu kaut kā atbildīga (piemēram, procesa, darbības, personas rīcības, pienākuma) izpausmi. Savukārt šāda vārda „atbildīgums” izmantošana ietver atbildības jēdzienam raksturīgās iezīmes¹⁷³. Minētais apliecina to, ka noteiktos gadījumos ir pieļaujams vārdus „atbildība” un „atbildīgums” lietot kā sinonīmus. Tas attiecas arī uz politisko atbildību un politisko atbildīgumu.

1.2.2. Angļu valoda

Atbilstoši angļu-latviešu vārdnīcās¹⁷⁴ norādītajam šā promocijas darba autors konstatē, ka angļu valodā ir vismaz trīs dažādi vārdi, kuri tulkojumā uz latviešu valodu nozīmē atbildību.

¹⁶⁸ Ar vārdiem „izpētāmā informatīvā telpa” šā promocijas darba autors apzīmē garīgo un materiālo kultūru, ciktāl tā attiecas uz informācijas avotiem, kas atrodas Latvijas Republikā vai ir tai piesaistīti. Turklāt autors ar šiem vārdiem apzīmē galveno izpētāmo informatīvo telpu, kas nav vienīgā telpa, kuru autors pēta konkrētā darba ietvaros.

¹⁶⁹ Sk., piemēram: Latvija. Pārskats par tautas attīstību, 2008/2009: Atbildīgums. Galv. red. Rozenvalds J., Ijabs I. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts, 2009.

¹⁷⁰ Latvija. Pārskats par tautas attīstību, 2008/2009: Atbildīgums. Galv. red. Rozenvalds J., Ijabs I. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts, 2009.

¹⁷¹ Latviešu literārās valodas vārdnīca, 1.sēj. Rīga: Izdevniecība „Zinātne”, 1972, 343.lpp.

¹⁷² Latviešu valodas vārdnīca: 30000 pamatvārdu un to skaidrojumu. Autoru kolektīvs D.Guļevskas, I.Rozenštrauhas, D.Šnē redakcijā. Rīga: Izdevniecība Avots, 2006, 104.lpp.; Latviešu literārās valodas vārdnīca, 1.sēj. Rīga: Izdevniecība „Zinātne”, 1972, 342.lpp.

¹⁷³ Par atbildības jēdzienu, izpausmi un definīcijām plašāk rakstīts šā promocijas darba 1.1.1. apakšnodalā.

¹⁷⁴ Angļu – latviešu vārdnīca: Ceturtais, izlabotais un papildinātais izdevums. Rīga: Jāņa sēta, 2005, 19.lpp.; Angļu – latviešu / latviešu – angļu vārdnīca: 85000 vārdu. Rīga: Avots, 2003, 530.lpp.; Latviešu – angļu vārdnīca prof. Andreja Veisberga redakcijā: aptuveni 33000 vārdu. Rīga: Ekonomisko attiecību institūts, 1997, 56.lpp.

1.tabula
Angļu valodā lietoto terminu tulkojums

Angļu valoda	Latviešu valoda
<i>accountability</i>	1) atbildība 2) pakļautība (atskaitoties par paveikto darbu)
<i>liability</i>	1) atbildība 2) juridiskā atbildība, t.i., kriminālatbildība, civiltiesiskā atbildība 3) saistības, parādi (daudzskaitlī)
<i>responsibility</i>	1) atbildība 2) pienākums 3) maksāspēja (amerikāņu angļu valodā) 4) ar vārdu <i>responsible</i> tiek apzīmēts īpašības vārds „uzticīgs”

Papildus iepriekš uzskaitītajiem vārdiem ir konstatējami arī citi vārdi, kas vārdnīcās norādīti kā vārda „atbildība” tulkojums, piemēram, *answerability* un *trust*¹⁷⁵. Tomēr šie vārdi ir drīzāk pielīdzināmi sinonīmiem, kas noteiktos gadījumos, īstenojoties noteiktiem apstākļiem, var apzīmēt arī jēdzienu „atbildība”, piemēram, atbildība kā atbildēšana un atbildība kā uzticība. Šis secinājums ir saistīts ar abu vārdu etimoloģiju, tulkošanu un piesaisti citiem vārdiem¹⁷⁶.

Accountability

Jēdziens *accountability* bieži tiek izmantots kā sinonīms jēdzieniem „atbildība” un „efektivitāte”¹⁷⁷. Tomēr tas neaptver tik plašu saturu kā jēdziens *responsibility*. Ar jēdzienu *accountability* tiek raksturota atbildība tiktāl, ciktāl tā attiecināma uz atskaitīšanos par savu rīcību¹⁷⁸.

Interesanti, ka jēdziens *accountability* tiek saistīts galvenokārt ar angļu valodu, bet pētniekiem ir grūti atrast tam piemērotu tulkojumu citās valodās¹⁷⁹. Tāpat grūtības rodas sakarā ar

¹⁷⁵ Akadēmiskā datubāze *AkadTerm*. Pieejams: <http://termini.lza.lv/term.php?term=atbild%C4%ABba&list=atbild%C4%ABba&lang=LV> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁷⁶ Piemēram, saistība ar *answer, to answer, answerable, trust, trustable, trustability* (sk.: *Random House Webster's Concise College Dictionary. New York: Random House Inc., 1999, p.34-35, 878*).

¹⁷⁷ Bovens M. *Analysing and Assessing Public Accountability. A conceptual framework. European Governance Papers (EUROGOV) No C-06-01, 2006.* Pieejams: <http://igitur-archive.library.uu.nl/USBO/2012-0315-200635/Analysing%20and%20Assessing%20Public%20Accountability1.pdf> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁷⁸ DK/Oxford Illustrated dictionary. London: Dorling Kindersley Limited, Oxford University press, 1998, p.20.

¹⁷⁹ Piemēram, salīdzinot ar franču, itāļu, spāņu, portugāļu, japāņu un citām valodām (sk.: *Dubnick M.J. Seeking Salvation for Accountability. Pieejams: http://mjdubnick.dubnick.net/papersrw/2002/salv2002.pdf* [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]).

šā jēdziena attiecināšanu uz tādu sabiedrību un valstīm¹⁸⁰, kas attīstījušās vai atrodas ārpus Rietumu civilizācijas¹⁸¹ un kultūras ietekmes, jo šis jēdziens sevī ietver Rietumu kultūrai raksturīgo individuālismu, citastarp arī izpratni par individuālo atbildību un vainu, kas pēc būtības atšķiras no Āfrikas un Āzijas kultūrām raksturīgā kolektīvisma un kolektīvās atbildības¹⁸². Jēdziena *accountability* izcelsme tiek saistīta ar 11.gadsimtu, kad tas raksturoja vasaļu atskaitīšanos suverēnam (karalim), tomēr mūsdienu politikas zinātnē un arī tiesību zinātnē tas raksturo godīgu un kārtīgu pārvaldi, kuras ietvaros pārvaldītājiem (publiskās varas realizētājiem) ir jāatskaitās pilsoņu priekšā par paveikto darbu¹⁸³. Atskaitīšanās procesā pārvaldītājiem ir jāpierāda sabiedrībai, ka vara tiek realizēta pienācīgi un pienākumi tiek pildīti kārtīgi, t.i., atbilstoši sabiedrības interesēm.

Jēdziens *accountability* angļu valodā tiek izmantots kā apzīmējums līdzeklim, kas nodrošina pārvaldītāju un pārvaldāmo (sabiedrības) interešu un vērtību saskaņu¹⁸⁴. Jāpiebilst, ka arī krievu valodā jēdziens *accountability* tiek tulkots kā *отчетность* jeb atskaitīšanās¹⁸⁵. Tomēr attiecīgais jēdziens krievu valodā, tāpat kā jēdziens „atskaitīšanās” latviešu valodā, ir šaurāks nekā angļu valodā lietotais jēdziens *accountability* un tiek izmantots salīdzinoši reti, lai apzīmētu publisko personu atbildību. Turklāt saistībā ar jēdziena *accountability* tulkošanu latviešu valodā ir pausts viedoklis, ka tas tulkojams kā pierēķināmība un attiecīgi atšķirams no atbildības jēdziena (*responsibility* – angļu valodā). Saskaņā ar šo viedokli pierēķināmība ir juridiska saite, kas vienas personas vai institūcijas rīcību piesaista jeb „pieskaita” citai personai vai institūcijai tādā veidā, ka šī rīcība tiesiski tiek uzskatīta par otras personas vai institūcijas rīcību¹⁸⁶. Lai gan šo atziņu formulējis ievērojamais latviešu tiesību zinātnes pārstāvis *Dr.iur. h.c. Egils Levits (Egils Levits, dz.*

¹⁸⁰ Jēdziens „sabiedrība” 1) plašākā nozīmē ir indivīdu, grupu, indivīda un grupas vai grupu kopdarbība (mijiedarbība), ar kuru tie nodrošina savu eksistenci, radot materiālo un garīgo kultūru; 2) šaurākā nozīmē – noteiktā teritorijā dzīvojoša cilvēku kopa ar līdzīgu vispārējo uzvedību un ieradumiem. Uzvedībai un ieradumiem ir izteikta līdzība tikai vispārējā līmenī, un tas nozīmē, ka sabiedrības iekšienē var būt šaurākas cilvēku grupas, kopienas, nācijas, kuru locekļus stingrāk vieno kopīga kultūra, uzvedība, valoda un intereses (*sk.: Osipova S. Ievads tiesību socioloģijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 71.-72.lpp.; Young K. Sociology: a study of society and culture. Second edition. New York: American Book Company, 1949, p.17-21*). Šā promocijas darba ietvaros darba autors izmanto jēdzienu „sabiedrība” kā apzīmējumu cilvēku kopumam (kopums nav aprobežots vienīgi ar vēlētajiem jeb pilntiesīgajiem pilsoņiem), kas mijiedarbojas ar pārvaldītājiem jeb valsts varas realizētājiem, vai kā jēdzienu, kas ietverts šā darba izstrādei izmantotajos materiālos.

¹⁸¹ Rietumu civilizācijas jēdziens tiek izmantots, lai apzīmētu galvenokārt Eiropas un Ziemeļamerikas valstis kopsakarā ar tajās pastāvošo kultūru un vērtību sistēmu, kas veidojusies galvenokārt Senās Grieķijas, Senās Romas un kristietības ietekmē (*sk., piemēram: Spielvogel J.J. Western Civilization, Volume II: since:1500. Seventh edition. Canada: Wadsworth Publishing, 2009, p.31*).

¹⁸² Yarwood L. State Accountability under International Law: Holding States Accountable for a Breach of Jus Cogens Norms. Oxon: Routledge, 2011, p.11.

¹⁸³ Bovens M. Public accountability. In: *The Oxford Handbook of Public Management*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2005, p.182-183; Dubnick M.J. Seeking Salvation for Accountability. Pieejams: <http://mjdubnick.dubnick.net/papersrw/2002/salv2002.pdf> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁸⁴ Robertson D. The Routledge dictionary of Politics. Third edition. London: Routledge, 2004, p.3.

¹⁸⁵ Русско-английский и англо-русский словарь. Москва: Астрель, АСТ, 2003, с.5.

¹⁸⁶ Levits E. Pašvaldību likuma koncepcija. Pirmā daļa: 1.-4.nodaļa. Pieejams: <http://www.public.law.lv/ptilevicpasvaldiba.html> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Levits E. Valsts un valsts pārvaldes juridiskā struktūra un pamatjēdzieni. Pieejams: <http://public.law.lv/ptilevicvalsts.html> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

1955) un pierēķināmības jēdziens ir ietverts, piemēram, Valsts pārvaldes iekārtas likumā¹⁸⁷, tomēr šā jēdziena lietošana šādā izpratnē nav sevišķi plaši izplatīta, bet vārdnīcās un zinātniskajā teorijā un praksē jēdziens *accountability* vairāk ir saistīts ar atbildības vai atbildīguma jēdzienu.

Turpinot jēdziena *accountability* satura raksturojumu, var atzīmēt, ka tas mūsdienās biežāk tiek izmantots kontekstā ar pārvaldītāju atskaitīšanos sabiedrībai. Savukārt tā attiecināšana uz sabiedrības atskaitīšanos pārvaldītājiem tiek noliegta¹⁸⁸.

Starp pētniekiem nav vienprātības par atskaitīšanās izpausmi. Proti, vairāki pētnieki *accountability* definē kā sociālas divu pušu (personu) attiecības¹⁸⁹, taču citi, definējot šo jēdzienu, pieļauj vienas puses (personas) atskaitīšanos „kaut kam”, kas var arī nebūt konkrēta persona, bet, piemēram, Dievs, rīcības veicēja sirdsapziņa, sabiedrība kā nenoteikts cilvēku kopums¹⁹⁰.

Tā kā *accountability* ir jēdziens ar ļoti plašu saturu un grūti definējamām robežām¹⁹¹, pētnieki cenšas to izvērtēt konkrētās jomās, izdalot vairākus šā jēdziena veidus (tipus), kuru saturs attiecīgi ir šaurāks. Minētie veidi ir, piemēram, politiskā, profesionālā, birokrātiskā, juridiskā¹⁹², kā arī publiskā¹⁹³ atbildība (*accountability*). Tā kā konkrētais darbs ir vērst uz politiskās atbildības izpēti, attiecīgi sniegts arī jēdziena *political accountability* plašāks izvērtējums.

Political accountability

Šis jēdziens tiek uzskatīts par vienu no būtiskākajiem jēdziena *public accountability* izpausmes veidiem, kas raksturīgs valstīm ar demokrātisku valsts pārvaldi¹⁹⁴. Lai varētu konstatēt politiskās atbildības pastāvēšanu attiecīgā valstī, priekšnoteikumi ir šādi:

- 1) politiskā sāncensība (brīva, godīga vēlēšanu sistēma);
- 2) varas dalījums, ievērojot varas atzaru līdzsvara un atsvara principu (*check and balance* – angļu valodā);

¹⁸⁷ Valsts pārvaldes iekārtas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 21.jūnijs, Nr. 94.

Konkrētā jēdziena ietveršanu Valsts pārvaldes iekārtas likumā var izskaidrot ar Egila Levita iesaisti šā likuma izstrādē.

¹⁸⁸ Bovens M. Public accountability. In: *The Oxford Handbook of Public Management*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2005, p.182.

¹⁸⁹ Dubnick M.J., Frederickson H.G. Public Accountability: Performance Measurement, the Extended State, and the Search for Trust (June 1, 2011). Washington DC: National Academy of Public Administration / Dayton, OH: The Kettering Foundation, 2011, p.6.

¹⁹⁰ Bovens M. Public accountability. In: *The Oxford Handbook of Public Management*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2005, p.184.

¹⁹¹ Schedler A. Conceptualizing Accountability. In: *The Self-Restraining State: Power and Accountability in New Democracies*. Boulder, CO: Lynne Rienner, 1999, p.13; Dubnick M.J. Accountability and Ethics: Reconsidering the relationships. *International Journal of Organization Theory and Behavior*, 6 (3), p.406-407. Pieejams: <http://pubpages.unh.edu/~mjc46/pubs/2003/Dubnick2003c.pdf> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁹² Radina B.A. Does Performance measurement actually improve accountability? In: *Accountable Governance: Problems and Promises*. New York: M.E.Sharpe, Inc., 2011, p.100.

¹⁹³ Bovens M. Public accountability. In: *The Oxford Handbook of Public Management*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2005, p.182.

¹⁹⁴ Bovens M. Analysing and Assessing Public Accountability. A conceptual framework. European Governance Papers (EUROGOV) No C-06-01, 2006. Pieejams: <http://igitur-archive.library.uu.nl/USBO/2012-0315-200635/Analysing%20and%20Assessing%20Public%20Accountability1.pdf> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

3) valsts pārvaldes caurspīdīgums jeb atklātums¹⁹⁵.

Jēdzienu *political accountability* var raksturot kā attiecību kopumu starp pilnvarotajiem un pilnvarotajiem vai augstākajiem un padotajiem, kura pamatā ir atskaitīšanās par politiskām darbībām, piemēram, parlamenta atskaitīšanās tautai¹⁹⁶ vai ministru atskaitīšanās parlamentam¹⁹⁷. Tas nozīmē, ka jēdziena *political accountability* saturu veido galvenokārt ar atskaitīšanos un godīgas valsts pārvaldes nodrošināšanu saistītie jautājumi, piemēram, preses brīvība, pilsoniskā sabiedrība un tiesiskums.

Vairāki pētnieki uzskata, ka *political accountability* jeb politiskā atbildība var pastāvēt vienīgi hierarhiskās, t.i., vertikālās attiecībās¹⁹⁸, tomēr citi uzsver uz šo attiecību ģenēzi pēdējās desmitgadēs, kā rezultātā hierarhiski monolītā sistēma kļūst daudzveidīgāka jeb plurālistiskāka, pieļaujot arī horizontālas un diagonālas attiecības¹⁹⁹.

Zinātniskajos darbos cita starpā arī norādīts, ka jēdzienu *political accountability* raksturo tiesisku, sociālu un/vai politisku resursu izmantošana, lai pieprasītu informāciju un paskaidrojumus no valsts amatpersonām un lai vainīgās personas varētu sodīt, izmantojot tiesiskas vai cita veida sankcijas²⁰⁰. Izmantojot šīs cita veida sankcijas, personas drīkst pieprasīt, lai citas personas, kuras ir tiesīgas piemērot tiesiskas sankcijas, tās piemēro vainīgajām personām²⁰¹. Tādējādi tiek izšķirtas divas konkrētā jēdziena dimensijas: 1) atbildēšana un 2) sodīšana-piespiešana²⁰². Tomēr atšķirībā no citiem jēdziena *accountability* veidiem *political accountability* nozīmē to, ka kontrole pār atbildīgajām personām ir salīdzinoši vājāka²⁰³, turklāt šīm atbildīgajām personām ir salīdzinoši lielāka rīcības brīvība, lemjot par nepieciešamību atskaitīties atbildību pieprasošajām personām²⁰⁴. Taču, neskatoties uz šo rīcības brīvību, tieši *political accountability* no visiem citiem *accountability*

¹⁹⁵ Lederman D., Loayza N.V., Soares R.R. Accountability and corruption: Political institution matter. Washington: Policy research working paper, 2001, p.7-8. Pieejams: <http://web.worldbank.org/archive/website00894A/WEB/PDF/ACCOUNTA.PDF> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁹⁶ Bovens M. Analysing and Assessing Public Accountability. A conceptual framework. European Governance Papers (EUROGOV) No C-06-01, 2006. Pieejams: <http://igitur-archive.library.uu.nl/USBO/2012-0315-200635/Analysing%20and%20Assessing%20Public%20Accountability1.pdf> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁹⁷ Woodhouse D. Ministers and Parliament: Accountability in Theory and Practice. Oxford; New York: Oxford University Press Inc., 1994, p.3.

¹⁹⁸ Borowiak C.T. Accountability and Democracy: The Pitfalls and Promise of Popular Control. Oxford; New York: Oxford University Press Inc., 2011, p.68.

¹⁹⁹ Bovens M. Public accountability. In: *The Oxford Handbook of Public Management*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2005, p.196-200.

²⁰⁰ Stinga.L. Political Accountability as a Radial Concept, European University Institute, 2008. Pieejams: http://cadmus.eui.eu/dspace/bitstream/1814/9747/2/SPS_2008_08.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

²⁰¹ Ibid.

²⁰² Schedler A. Conceptualizing Accountability. In: *The Self-Restraining State: Power and Accountability in New Democracies*. Boulder, CO: Lynne Rienner, 1999, p.14.

²⁰³ Romzek B.S., Dubnick M.J. Accountability in the Public Sector: Lessons from the Challenger Tragedy. *Public Administration Review*, Vol.47, No.3 (May - Jun., 1987), p.230.

²⁰⁴ Radina B.A. Does Performance measurement actually improve accountability? In: *Accountable Governance: Problems and Promises*. New York: M.E.Sharpe, Inc., 2011, p.100.

veidiem visciešāk ir saistīts ar personas nepieciešamību reaģēt (*to response* – angļu valodā) un tieši šī reaģēšana ir atzīstama par galveno rīcību, ko gaida konkrētajās attiecībās iesaistītās personas²⁰⁵.

Jāpiebilst, ka jēdziens *political accountability* nav uzskatāms par tādu izteikti negatīva rakstura jēdzienu, kas apzīmētu vienīgi līdzekļu jeb sankciju piemērošanu ar mērķi personu sodīt. Šim jēdzienam ir arī pozitīvais aspekts, proti, valsts amatpersonām pilnvarotāju piešķirtais atalgojums, kas var izpausties kā uzticība un atbalsts tad, ja attiecīgā amatpersona sniegusi pozitīvu informāciju un atbilstošus paskaidrojumus²⁰⁶.

Tomēr ir svarīgi atkārtot, ka iepriekš sniegtais raksturojums atspoguļo tikai daļu no daudzajiem skaidrojumiem un definējumiem, kādus mēģinājuši formulēt pētnieki, izmantojot dažādas metodes un koncentrējoties uz atšķirīgām jomām.

Public accountability

Tālis Tisenkopfs un Valts Kalniņš (*Valts Kalniņš*) savā pētījumā „Public accountability procedures in politics in Latvia”, balstoties uz Jirgena Hābermāsa atziņām²⁰⁷, jēdzienu *public accountability* skaidro šādi: „Tās ir attiecības starp politiķiem un pārvaldes institūcijām, no vienas puses, un vēlētājiem un iedzīvotājiem, no otras puses, kas nodrošina publisko interešu ievērošanu lēmuma pieņemšanas procesa ietvaros un sekmē efektīvas un atbildīgas pārvaldes formulēšanu un realizēšanu.”²⁰⁸ Šī definīcija ir balstīta uz jēdziena *accountability* vienkāršāko izpratni, saskaņā ar kuru *accountability* apzīmē sociālas divu pušu attiecības²⁰⁹.

Papildus minētajai definīcijai ar jēdzienu *public accountability* tiek saprasti dažādi demokrātiskas valsts elementi. Proti, informācijas pieejamība, sabiedrības līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesā, politiskā atbildība (*political responsibility*), administratīvā atbildība, tiesiskums, valsts pārvaldes un pilsoniskās sabiedrības sadarbība, publisko interešu ievērošana, noteiktu privāto interešu ierobežošana un sabiedrības uzticība²¹⁰. Līdz ar to *public accountability*

²⁰⁵ Romzek B.S., Dubnick M.J. Accountability in the Public Sector: Lessons from the Challenger Tragedy. *Public Administration Review*, Vol.47, No.3 (May-Jun., 1987), p.230.

²⁰⁶ Schmitter P.C. Political Accountability in ‘Real-Existing’ Democracies: Meaning and Mechanisms. Istituto Universitario Europeo Firenze, Italia gennaio, 2007. Pieejams: <http://www.eui.eu/Documents/DepartmentsCentres/SPS/Profiles/Schmitter/PCSPoliticalAccountabilityJan07.pdf> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

²⁰⁷ Nepieciešams atzīmēt, ka pētnieki, atsaucoties uz Hābermāsa darbiem, jēdzienu *public accountability* definē, izmantojot Hābermāsa atziņas par tādiem jēdzieniem kā *publiskā un privātā telpa (sfēra)*, *pilsoniskā sabiedrība un valsts*, *interesu mediācija*, *kommunikatīvā darbība*.

²⁰⁸ Tisenkopfs T., Kalniņš V. Public accountability procedures in politics in Latvia: Preliminary report. Rīga Baltic Studies Centre, 2002. Pieejams: http://pdc.ceu.hu/archive/00001522/01/publ_acc_prel_EN%5B1%5D.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

²⁰⁹ Dubnick M.J., Frederickson H.G. Public Accountability: Performance Measurement, the Extended State, and the Search for Trust (June 1, 2011). Washington DC: National Academy of Public Administration / Dayton, OH: The Kettering Foundation, 2011, p.6.

²¹⁰ Tisenkopfs T., Kalniņš V. Public accountability procedures in politics in Latvia: Preliminary report. Rīga Baltic Studies Centre, 2002. Pieejams: http://pdc.ceu.hu/archive/00001522/01/publ_acc_prel_EN%5B1%5D.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

tāpat kā *political responsibility* ir gan līdzeklis, gan ideāls, pēc kura jātiecas, lai nodrošinātu efektīvu un labu pārvaldi. Vienlaikus jēdzieni *political responsibility* un *public accountability* tiek arī nošķirti, uzsverot, ka *political responsibility* sevī ietver noteiktu daļu *public accountability* satura (bet ne visu saturu)²¹¹. Šāda izpratne atbilst teorijai, saskaņā ar kuru *accountability* ir atzīstams nevis par vienkāršu vārdu, bet par jēdzienu kopumu ietverošu apzīmējumu²¹².

Jēdzienu *public accountability* var traktēt gan plašāk – kā labas pārvaldības ideālu, kas cieši saistīts ar subjektiem piemītošu augstu atbildības sajūtu un vēlmi rīkoties godīgi, gan arī šaurāk – kā subjekta pienākumu atskaitīties jeb paskaidrot un pamatot savu rīcību²¹³.

Kā autors jau iepriekš norādījis, jēdziens *public accountability* pēc savas būtības ir cieši saistīts ar politiskās atbildības jēdzienu (*political accountability*, *political liability*, *political responsibility* – angļu valodā) un visi šie jēdzieni arī daļēji pārklājas. Tomēr būtiskākā atšķirība ir tāda, ka jēdziens *public accountability* ir attiecināms arī uz valsts amatpersonu savstarpējām attiecībām valsts pārvaldes ietvaros²¹⁴, kur amatpersonas rīcība var arī netikt vērtēta pēc politiskiem kritērijiem, bet attiecīgais vērtējums var tikt balstīts vienīgi uz profesionāliem un/vai tiesiskiem kritērijiem (piemēram, disciplinārlietas ietvaros). Šādas attiecības ir vairāk saistītas ar juridisko atbildību. Raksturojot jēdzienu savstarpējās atšķirības, papildus var atzīmēt, ka politiskā atbildība (kas saprotama kā attiecības) biežāk ir saistīta ar citām personām, respektīvi, attiecībās ir iesaistītas ne tikai valsts amatpersonas, bet arī personas, kuras darbojas ārpus valsts pārvaldes²¹⁵.

Taču jēdzienu *public accountability* un „politiskā atbildība” savstarpēja nošķiršana un tās pamatojums ir atkarīgi no tā, kā tiek izprasti un piemēroti jēdzieni „politisks” un „publisks”, jo arī tie savstarpēji pārklājas tāpat kā iepriekš raksturotie atbildības veidi. Tas savukārt dod pētniekam iespēju aplūkot šos jēdzienus vienīgi tajā daļā, kurā tie pārklājas. Jāatzīmē, ka šā promocijas darba ietvaros autors pieturas pie tādas izpratnes, ka konkrētie jēdzieni (*public accountability*, *political accountability*, *political liability*, *political responsibility*) ir savstarpēji atšķirīgi, lai gan nenoliedz to satura pārklājumu.

²¹¹ Tisenkopfs T., Kalniņš V. Public accountability procedures in politics in Latvia: Preliminary report. Rīga Baltic Studies Centre, 2002. Pieejams: http://pdc.ceu.hu/archive/00001522/01/publ_acc_prel_EN%5B1%5D.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

²¹² Dubnick M.J., Frederickson H.G. Public Accountability: Performance Measurement, the Extended State, and the Search for Trust (June 1, 2011). Washington DC: National Academy of Public Administration / Dayton, OH: The Kettering Foundation, 2011, p.5.

²¹³ Bovens M. Public accountability. In: *The Oxford Handbook of Public Management*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2005, p.183-184.

²¹⁴ Bovens M. Analysing and Assessing Public Accountability. A conceptual framework. European Governance Papers (EUROGOV) No C-06-01, 2006. Pieejams: <http://igitur-archive.library.uu.nl/USBO/2012-0315-200635/Analysing%20and%20Assessing%20Public%20Accountability1.pdf> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

²¹⁵ Romzek B.S., Dubnick M.J. Accountability in the Public Sector: Lessons from the Challenger Tragedy. *Public Administration Review*, Vol.47, No.3 (May-Jun., 1987), p.229.

Political liability

Izvērtējot jēdziena *liability* tulkojumu latviešu²¹⁶ un krievu valodā²¹⁷, kā arī attiecīgā jēdziena un tam radniecīgā īpašības vārda *liable* (juridiski saistošs) skaidrojumu angļu valodā²¹⁸, var secināt, ka jēdziens *liability* tiek izmantots, lai apzīmētu juridisko atbildību un personas tiesiskās saistības²¹⁹.

Līdzīgi kā jēdziens *liability* arī jēdziens *political liability* vistiešāk raksturo to politisko atbildību, kas ir saistīta ar tiesību normām. Tas nozīmē, ka politiskā atbildība saglabā savu būtību, ietverot, piemēram, šādas pazīmes:

- 1) atskaitīšanās politiskiem subjektiem;
- 2) (vainīgais vai vērtējamais rīcības veicējs) persona kā politisks subjekts;
- 3) neatbilstoša rīcība kā politiska rīcība;
- 4) neatbilstošās rīcības vērtēšana, balstoties uz politiskiem kritērijiem²²⁰.

Tomēr papildus šīm pazīmēm pastāv arī tiesiskais elements, kas var izpausties kā tiesību normu pārkāpums vai kā personas, rīcības, vērtējuma, sankciju regulējums tiesību normās. Rezultātā veidojas unikāla politiski juridiska kontroles sistēma, kuras ietvaros subjekts uzņemas atbildību, ko angļu valodā apzīmē ar jēdzienu *political liability*²²¹. Atsevišķi autori šo jēdzienu mēdz apzīmēt (izprot) arī kā konstitucionālo atbildību²²².

Tomēr šā jēdziena unikālās īpašības neizslēdz tā satura pārklāšanos ar citu tādu jēdzienu saturu, kuri apzīmē atbildību, tai skaitā politisko atbildību (piemēram, *political accountability*, *political responsibility* – angļu valodā). Jēdziens *liability* var apzīmēt arī jēdzienu *responsibility* un *accountability* izpausmi gadījumos, kad konstatējami šādi elementi: normatīvais regulējums, vaina, sods²²³. Lai gan ir nepieciešams atzīmēt, ka šo jēdzienu mēdz izmantot kā sinonīmu jēdzieniem *responsibility* un *accountability* arī tādos gadījumos, kas nav tieši saistīti ar tiesisko elementu.

²¹⁶ Angļu – latviešu vārdnīca: Ceturtais, izlabotais un papildinātais izdevums. Rīga: Jāņa sēta, 2005, 573.lpp.

²¹⁷ Русско-английский и англо-русский словарь. Москва: Астрель; АСТ, 2003, с.281.

²¹⁸ DK/Oxford Illustrated dictionary. London: Dorling Kindersley Limited, Oxford University press, 1998, p.465.

²¹⁹ Piemēram, Eiropas Kopienu Tiesas (tagad – Eiropas Savienības Tiesa) spriedumā apvienotajā lietā par dalībvalsts atbildību, nepiemērojot Eiropas Savienības direktīvu, terminoloģiski tiek izmantots vienīgi jēdziens *liability* un visā tekstā ne reizi nav izmantots jēdziens *responsibility* (sk.: *Judgment of the Court of Justice, joined cases C-6/90 and C-9/90, 19 November 1991 (Andrea Francovich and Others v. Italy)*). Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-6/90&language=en> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

²²⁰ Politiskās atbildības pazīmes plašāk aprakstītas šā promocijas darba 3., 5. un 6.nodaļā.

²²¹ Shetreet S., Deschenes J. *Judicial independence: the contemporary debate*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1985, p.558-559.

²²² Nemțoi G. The nature of political responsibility of the administration and of its members. In: *The Annals of The „Ștefan cel Mare” University Suceava. Fascicle of The Faculty of Economics and Public Administration*, No.8, 2008, p.238.

²²³ Bovens M. Public accountability. In: *The Oxford Handbook of Public Management*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2005, p.189.

Sevišķi bieži šāds lietojums konstatējams plašsaziņas līdzekļos²²⁴, taču to nevar atzīt par labu praksi, ņemot vērā *political liability* veidojošo jēdzienu etimoloģiju un skaidrojumu.

Political responsibility

Lai pēc iespējas pilnīgāk izprastu jēdzienu *political responsibility*, vispirms nepieciešams apzināt angļu valodas vārda (jēdziena) *responsibility* nozīmi. Pēc jēdziena *responsibility* lietojuma angļu valodas tekstos, tulkojumiem latviešu²²⁵ un krievu valodā²²⁶, kā arī skaidrojuma angļu valodā²²⁷ var secināt, ka tas ir visplašāk izmantotais jēdziens, ar kuru tiek apzīmēta atbildība. Tas nozīmē, ka jēdziens *responsibility* var sevī ietvert gan jēdziena *accountability*, gan jēdziena *liability* saturu, savukārt abi šie jēdzieni tiek izmantoti noteiktu atbildības izpausmes veidu apzīmēšanai (šaurāks lietojums)²²⁸. Iepriekš minēto apstiprina arī jēdzienam *responsibility* radniecīgais īpašības vārds *responsible* un tā skaidrojums (*to be liable; called to account* – angļu valodā)²²⁹. Līdz ar to nav izslēgta iespējamība, ka ar jēdzienu *responsibility* var tikt apzīmēta arī juridiska atbildība vai subjekta atskaitītšanās, ko pierāda arī atsevišķos dokumentos izmantotā terminoloģija. Piemēram, ANO institūciju sagatavotajā ziņojumā „Valstu atbildība par starptautiski prettiesisku rīcību” (*Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts* – angļu valodā) izmantots jēdziens *responsibility*, nevis *liability*²³⁰.

Ja pievēršas jēdzienu nošķiršanai, tad var atzīmēt, ka jēdziens *responsibility* biežāk tiek izmantots, lai apzīmētu vispārējo un morālo atbildību, kas netiek ierobežota ar tiesību normām²³¹. Balstoties uz šādu izpratni, var nonākt pie atziņas, ka jēdziens *liability* tiek izmantots kā

²²⁴ Sk, piemēram: Tau B. Bo: Political liability? Pieejams: <http://www.politico.com/politico44/2012/06/bo-political-liability-126224.html> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Smith, C. Too much charisma is starting to become a political liability in Canada Pieejams: <http://www.straight.com/news/381411/too-much-charisma-starting-become-political-liability-canada> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Tassi P. On Video Games as a Political Liability Pieejams: <http://www.forbes.com/sites/insertcoin/2012/10/05/on-video-games-as-a-political-liability/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

²²⁵ Angļu – latviešu vārdnīca: Ceturtais, izlabotais un papildinātais izdevums. Rīga: Jāņa sēta, 2005, 859.lpp.

²²⁶ Русско-английский и англо-русский словарь. Москва: Астрель; АСТ, 2003, с.411.

²²⁷ DK/Oxford Illustrated dictionary. London: Dorling Kindersley Limited, Oxford University press, 1998, p.701.

²²⁸ Minēto nevar pieņemt par neapstrīdamu atziņu, jo, kā jau šajā promocijas darbā norādīts, jēdzieni *accountability*, *liability*, *responsibility* tiek dažādi definēti, cits citu aizstāj un, piemēram, jēdziens *accountability* sevī ietver ļoti plašu un dažādi interpretējamu saturu, kas attiecīgi rada pamatu diskusijām par to, kurš jēdziens pēc satura ir plašāks un cik lielā mērā jēdzieni savstarpēji pārklājas (*par jēdziena „accountability” plašo saturu un dažādo interpretāciju sk., piemēram: Dubnick M.J. Accountability and Ethics: Reconsidering the relationships. International Journal of Organization Theory and Behavior, 6 (3), p.405-441. Pieejams: http://pubpages.unh.edu/~mjc46/pubs/2003/Dubnick2003c.pdf* [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]).

²²⁹ DK/Oxford Illustrated dictionary. London: Dorling Kindersley Limited, Oxford University press, 1998, p.701.

²³⁰ Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, 2001. In: Report of the International Law Commission on the Work of its Fifty-third Session, United Nations General Assembly Official Records, 56th Session, Supplement No.10, Doc. A/56/10 (2001). Pieejams: <http://www.un.org/documents/ga/docs/56/a5610.pdf> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

Minētais ir tikai viens piemērs. Praksē ir daudz vairāk juridisku dokumentu (tiesību akti, tiesu nolēmumi, līgumi), kuros jēdziens *responsibility* izmantots saistībā ar juridisko atbildību.

²³¹ Bivins, T.H. Responsibility and Accountability. In: *Ethics in Public Relations: Responsible Advocacy*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications Inc., 2006, p.20-21.

apzīmējums juridiskai atbildībai, kas ir pamats tiesisko sankciju piemērošanai, bet jēdziens *responsibility* tiek izmantots kā abstrakts apzīmējums atbildībai, kas var būt par pamatu (bet ne vienīgo pamatu) tam, ka juridiskā atbildība iestājas pirms attiecīgo tiesību normu vai principu piemērošanas²³².

Turpinot attīstīt domu par jēdzienu savstarpējo nošķiršanu, var atsaukties, piemēram, uz profesori Airisu Marionu Jangu (*Iris Marion Young, 1949-2006*), kura centās politiskās atbildības jēdzienu (*political responsibility*) norobežot no juridiski politiskās atbildības jēdziena (*liability*) un šajā sakarā norādīja, ka politiskās atbildības jēdzienam (*political responsibility*) ir raksturīgas šādas unikālas pazīmes:

- 1) atbildīgās personas, kuras veic neatbilstošas darbības, netiek norobežotas (nošķirtas) no citām personām;
- 2) politiskās atbildības uzņemšanās/piemērošanas/pastāvēšanas ietvaros tiek izvērtēta spēkā esošā kārtība, piemēram, valsts institūciju darbība, nevis piemērotas sankcijas par rīcību, kas neatbilst noteiktajai kārtībai, kā tas notiek, iestājoties juridiskajai atbildībai (*liability*). Politiskās atbildības jēdzienu var piemērot arī saistībā ar juridiski noteiktu kārtību, kas ir likumīga, bet morāli nepieņemama;
- 3) politiskā atbildība ir saistīta galvenokārt ar nākotni, nevis pagātņi (pagātne izpaužas, iestājoties juridiskai atbildībai, kad tiek vērtēta iepriekš veikta rīcība un attiecīgi piemērotas sankcijas). Saikne ar nākotni nozīmē to, ka ir būtiski pilnveidot pastāvošo kārtību, lai nākotnē tiktu gūts lielāks labums. Taču tā neizslēdz arī saikni ar pagātņi, jo ir nepieciešams izvērtēt bijušos notikumus, darbības, procesus un tādējādi izprast pastāvošo kārtību un konstatēt tās trūkumus, lai varētu to pilnveidot;
- 4) politiskā atbildība sevī ietver plašāku saturu un ir saistīta ar vairākām un daudzveidīgākām darbībām nekā juridiskā atbildība. Vienlaikus politiskā atbildība ir vairāk vērsta uz rezultātu. Tas nozīmē, ka politisko atbildību persona var uzņemties pat tādā gadījumā, ja rīkojas saskaņā ar tiesību un morāles normām, taču nespēj sasniegt nepieciešamo rezultātu. Šādos apstākļos persona var rīkoties ārpus tiesību normu noteiktajiem rāmjiem. Līdz ar to politiskā atbildība atšķiras no juridiskās atbildības, kas ir piesaistīta tiesību normās noteiktiem uzvedības priekšrakstiem;
- 5) politiskā atbildība ir dalīta (kolektīva) atbildība, kas izpaužas nevis kā vainīgās personas sodīšana, bet kā cietušās (aizskartās) personas iesaistīšanās politiskā procesā, uzņemoties

²³² Cane P. Responsibility in law and morality. Oxford:Hart Publishing, 2002, p.1.

politisko atbildību kopā ar vainīgo personu, lai nākotnē novērstu savu interešu aizskārumu²³³.

No uzskaitītajām pazīmēm izriet šāda atziņa: atbildība kļūst politiska tādējādi, ka personai jārikojas publiski, t.i., jāvēršas pie citām personām ar mērķi pilnveidot spēkā esošo kārtību.

Jāpiebilst, ka profesore Airisa Janga savu pētījumu ietvaros centās jēdzienu *political responsibility* norobežot no vainas institūta un ar to saistītajiem jēdzieniem (*guilt, blame, fault* – angļu valodā). Šajā sakarā profesore daļēji kritizēja citas ievērojamas 20.gadsimta domātājas Hannas Ārentes (*Hannah Arendt, 1906-1975*) izpratni par politisko atbildību (*political responsibility*), jo Hanna Ārente, ietekmējoties no Karla Jaspersa (*Karl Theodor Jaspers, 1883-1969*) atziņām, nenoliedza vainas institūta saikni ar politisko atbildību (*political responsibility*)²³⁴.

Darba autora ieskatā Airisas Jangas izpratne par jēdzienu *political responsibility* ir interesanta, taču nav tik izplatīta kā atziņas par politiskās atbildības saikni ar vainas institūtu. Šajā sakarā var norādīt dažas iepriekš neminētas atziņas par jēdzienu *political responsibility*.

Piemēram, šis jēdziens tiek izmantots, arī raksturojot pārvaldītāju patvaļas (rīcības brīvības) ierobežošanu, lai aizsargātu pārvaldāmo tiesības. Papildus tam jēdziens *political responsibility* tiek izprasts kā atbildība, kas iestājas pārvaldāmajiem, piemērojot sankcijas pret pārvaldītājiem. Saskaņā ar šo uzskatu tieši sankcijām ir vislielākā nozīme, kas nodrošina politiskās atbildības reālu izpaušmi, norobežojot to no abstrakta un praktiski nepiemērojama jēdziena²³⁵. Tomēr ne vienmēr pārvaldāmie var būt tie subjekti, kas piemēros sankcijas pārvaldītājiem, kuri tādējādi uzņemsies politisko atbildību (*political responsibility*). Ir iespējama arī pretēja subjektu mijiedarbība un jēdziena *political responsibility* izpratne. Proti, pārvaldītājs var piemērot sankcijas pārvaldāmajiem, kuri attiecīgi uzņemsies politisko atbildību. Piemēram, Spānijā 1939.gadā, beidzoties pilsoņu karam, diktatora Francisko Franko (*Francisco Paulino Hermenegildo Teódulo Franco y Bahamonde, 1892-1975*) valdīšanas laikā tika pieņemts likums „Par politisko atbildību” (*Ley de Responsabilidades Políticas* – spāņu valodā; *Law of Political responsibilites* – angļu valodā)²³⁶, saskaņā ar kuru ikvienam, kas kopš 1934.gada nebija aktīvi atbalstījis Franko vadīto Nacionālo kustību, bija jāuzņemas politiskā atbildība. Minētās personas bija jātiesā un attiecīgi jāsoda²³⁷.

²³³ Young I.M. Political Responsibility and Structural Injustice. Political Science, University of Chicago. Presented as the Lindley Lecture, Philosophy Department, University of Kansas, May 5, 2003, p. 11-15. Pieejams: http://www.bc.edu/content/dam/files/schools/cas_sites/sociology/pdf/PoliticalResponsibility.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

²³⁴ Par Hannas Ārentes kritiku sk., piemēram, Young I.M. Responsibility for Justice. New York: Oxford University Press, 2011, p.75-94.

²³⁵ Coicaud J.M., David C.A. Legitimacy and politics: a contribution to the study of political right and political responsibility. Cambridge: Cambridge University Press, 2002, p.33-36.

²³⁶ Konkrētais likums plašāk ir raksturots šā promocijas darba 2.1.3.apakšnodaļā.

²³⁷ Ruiz J. Francos Justice: Repression in Madrid after Spanish Civil War. New York: Oxford University Press, 2005, p.131.-132 (*plašāk par Politiskās atbildības likumu sk., piemēram: Letter; Analysis of the Law of Political Responsibilities promulgated by General Franco at Burgos on 9th February 1939; Summary of the Law of Political Responsibilities promulgated by General Franco at Burgos on 9th February 1939. Pieejams:*

Protams, ir jāapzinās, ka šajā ar Spānijā pieņemto likumu saistītajā piemērā jēdziens *political responsibility* ir izmantots kā jēdziena *responsabilidades políticas* (spāņu valodā) tulkojums, taču tas arī ietekmē jēdziena *political responsibility* saturu un attīstību tāpat kā gadījumā, kad šis jēdziens tiek izmantots kā Karla Jaspersa lietotā jēdziena *Politische Schuld*²³⁸ (vācu valodā) tulkojums. Angļu valodā rakstītajos avotos abi iepriekš minētie jēdzieni nereti tiek tulkoti kā *political responsibility*. Tas nozīmē, ka cilvēki šos avotus uztver, uz tiem atsaucas un tāpat arī atzīst, ka tie veido jēdziena *political responsibility* saturu.

Atgriežoties pie jēdziena *political responsibility* norobežošanas no citiem jēdzieniem, konkrēti no jēdziena *political accountability*, uzmanību var pievērst atsevišķām pazīmēm, kas raksturīgas jēdzieniem *responsibility* un *accountability*. Šajā sakarā var atzīmēt atziņas, saskaņā ar kurām jēdziens *responsibility* ir cieši saistīts ar pienākumiem (kas neaprobežojas ar pienākumu paskaidrot savu rīcību), to izpildi un morāli, kas ietver sevī gan procesu (pienākumu izpildi), gan sekas (pienākumu neizpildes vai nepienācīgas izpildes gadījumā), bet jēdziens *accountability* ir cieši piesaistīts atskaitīšanās un vērtēšanas elementiem (kā tas šajā darbā jau norādīts)²³⁹. Papildus tam jēdziens *accountability* tiek norobežots no jēdziena *political responsibility*, pamatojoties uz argumentu, ka *political accountability* ir unikāls, tikai angloamerikāņu valstīs lietojams jēdziens, kuram nav precīza tulkojuma (analoģiska jēdziena) citās valodās²⁴⁰.

Neraugoties uz iepriekš norādītajām atšķirībām, netiek noliegta šo jēdzienu savstarpējā saistība. Piemēram, jēdzienus *responsibility* un *political responsibility* līdzīgi kā jēdzienu *accountability* var raksturot kā jēdzienus ar ļoti plašu saturu, kas papildus uzskatāmi arī par ideju jeb simbolu, t.i., ideāla apzīmējumu un nodrošinājumu, kas praksē netiek piemērots kā reāli funkcionējošs pārvaldes mehānisms²⁴¹. Tomēr saistībā ar jēdzienu *responsibility* un jēdzienu „politiskā atbildība” ir atzīta arī pretēja koncepcija. Proti, Apvienotajā Karalistē nostiprināts ministru atbildības princips (*ministeral responsibility* – angļu valodā), t.i., pozitīvi vērtējams

<http://contentdm.warwick.ac.uk/cdm/ref/collection/scw/id/4997> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; *Politiskās atbildības likuma teksta publikāciju spāņu valodā sk.* http://elgranerocomun.net/IMG/pdf/BOE_Ley_de_Rsponsabilidades_poiticas_9_febrero1939.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

²³⁸ Nepieciešams piebilst, ka jēdziena *Politische Schuld* burtiskais tulkojums ir politiskā vaina. Tomēr, kā tas šajā promocijas darbā jau norādīts, atbildības un vainas jēdzieni ir savstarpēji cieši saistīti. Turklāt pastāv uzskats, ka vaina ir obligāts atbildības iestāšanās priekšnoteikums un tāpēc jēdziens „atbildība” ietver vainas jēdzienu un rezultātā tiek izmantots, lai apzīmētu arī jēdzienu *Politische Schuld*. Vienlaikus šā darba autors vēlas precizēt, ka atbildība var izpausties arī neaptverot vainas elementu (*sk., piemēram: šā promocijas darba 3.4. un 3.5.apakšnodaļu*).

²³⁹ Bivins, T.H. Responsibility and Accountability. In: *Ethics in Public Relations: Responsible Advocacy*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications Inc., 2006, p.21.

²⁴⁰ Tuijl P.V., Jordan L. Political Responsibility in Transnational NGO Advocacy. Bank Information Center, October 1999. Pieejams: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0305750X00000784> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

Jāatzīmē, ka konkrētā atziņa ir tuva jau iepriekš norādītajam par unikālo jēdzienu *accountability*, kas raksturīgs tikai Rietumu kultūrai un tās ietvaros attīstītajam individuālismam, uz kura balstās atšķirīga izpratne par vainu un atbildību.

²⁴¹ Shetreet S., Deschenes J. Judicial independence: the contemporary debate. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1985, p.558.

normatīvajā aktā noteikts ministra pienākums atskaitīties un atbildēt par tiesību realizāciju, kas nodrošina pienācīgu varas realizāciju²⁴². Ministru politiskā atbildība ir atzīstama par principu, kas attīstījies vairāku gadsimtu garumā un tādējādi ieguvis simbolisku nozīmi, turklāt tiek piemērots kā reāli funkcionējošs mehānisms.

Iepriekš minētais norāda uz to, ka pētnieki dažādi izprot politisko atbildību un ar to saistīto jēdzienu *political responsibility*.

Vairāki pētnieki uzsver, ka dažādie ar atbildību saistītie jēdzieni ir cits no cita jānorobežo un būtu vēlams pēc iespējas izvairīties no jēdzienu *liability* un *accountability* aizstāšanas ar jēdzienu *responsibility*²⁴³. Tomēr galīgais secinājums ir atkarīgs no attiecīgo jēdzienu definēšanas (no tā, kādā jomā un ar kādu nozīmi tos lieto). Šā promocijas darba ietvaros autors, atsaucoties uz izmantotajiem avotiem, turas pie uzskata, ka minētie jēdzieni ir jānorobežo.

1.2.3. Krievu valoda

Krievu valodā netiek lietoti vairāki nošķirti jēdzieni tādu atbildības izpausmju apzīmēšanai, kuras angļu valodā tiek apzīmētas ar jēdzieniem *responsibility*, *liability*, *accountability*. Tādējādi visi šie angļu valodā lietotie jēdzieni, pārtulkoti krievu valodā, piepilda galvenokārt viena jēdziena – *ответственность* – saturu.

Политическая ответственность

Krievu valodā līdzīgi kā latviešu valodā politisko atbildību apzīmē galvenokārt ar vienu jēdzienu – *политическая ответственность*. Tas lielā mērā ir saistīts ar atbildības jēdziena tulkojumu, kas saskaņā ar latviešu – krievu valodas vārdnīcām ir piesaistīts vienam vārdam, t.i., *ответственность*²⁴⁴.

Tādējādi šis jēdziens tiek izmantots, lai raksturotu dažāda veida atbildības izpausmes, kuras angļu valodā tiek raksturotas ar dažādiem jēdzieniem. Piemēram, viens no šādiem attiecīgā jēdziena raksturojumiem ir līdzīgs profesores Airisas Jangas formulētajām atziņām par jēdzienu *political responsibility*. Proti, jēdziens *политическая ответственность* ir skaidrots kā individuāla vai

²⁴² Šādu secinājumu var izdarīt, piemēram, vispārinot angļu konstitucionālo tiesību pētnieka Alberta Venna Daisija (*Albert Venn Dicey, 1835-1922*) izpratni par ministru politisko atbildību, kas aptver gan morālo, gan juridisko atbildību (sk.: *Dicey V.A. Introduction to the Study of the Law of the Constitution. Pieejams: http://www.constitution.org/cmt/avd/law_con.htm [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*).

²⁴³ Piemēram, Schedler A. Conceptualizing Accountability. In: *The Self-Restraining State: Power and Accountability in New Democracies*. Boulder, CO: Lynne Rienner, 1999, p.19.; Bivins, T.H. Responsibility and Accountability. In: *Ethics in Public Relations: Responsible Advocacy*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications Inc., 2006, p.21.

²⁴⁴ Latviešu – krievu vārdnīca. Rīga: Avots, 2006, 47.lpp.; Krievu – latviešu vārdnīca. Rīga: Avots, 2004, 435.lpp.; Latviešu – krievu; Krievu – latviešu juridisko terminu vārdnīca. J.Vēbera redakcijā. Rīga: Rasma, 1994, 29.lpp.; Akadēmiskā datu bāze *AkadTerm*. Pieejams: <http://termini.lza.lv/term.php?term=atbild%C4%ABba&list=atbild%C4%ABba&lang=LV> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

kollektīva atbildība, kura var būt ne tikai retrospektīva, kad iestājas negatīvas sekas jeb par noteiktu rīcību un lēmumu pieņemšanu tiek piemērotas sankcijas, bet arī pozitīva (uz nākotni vērsta jeb prospektīva) atbildība, kas attiecināma uz pienācīgu varas realizāciju²⁴⁵.

Krievu valodas informatīvajā telpā politiskā atbildība ir raksturota nevis kā vienīgi demokrātiskās valstīs pastāvošs ideāls, kā tas norādīts atsevišķos ASV un Eiropas valstu pētnieku darbos saistībā ar jēdzieniem *public accountability* un *political accountability*, bet gan kā fenomens, kas iespējams jebkurā valstiski organizētā sabiedrībā. Piemēram, ir pausts uzskats, ka politiskā atbildība pastāvējusi arī Austrumu despotijās kā sabiedrības atbildība pret dinastiju, valdošo eliti, no vienas puses (pakļaušanās un varas neatņemšana-nepārdalīšana), un kā pārvaldītāju atbildība, no otras puses (varas ierobežošana un pienācīga realizācija)²⁴⁶. Tādējādi šī izpratne sevī ietver salīdzinoši plašu jēdziena interpretāciju, kas nav pretrunā ar praksi. Šā darba autors jau atsaucās uz Spānijas likumā „Par politisko atbildību” ietvertu politiskās atbildības formulējumu, saskaņā ar kuru pārvaldāmie ir politiski atbildīgi pārvaldītājiem. Pēc autora ieskata, šāda izpratne ir pieņemama un atbilstoša, jo atšķirībā no atsevišķu pētnieku atziņām politiskā atbildība netiek idealizēta un izmantota, piemēram, ar mērķi uzsvērt demokrātiskas valsts pārvaldes režīma pārākumu salīdzinājumā ar citiem režīmiem.

Kā vēl vienu šādu no konkrēta valsts pārvaldes režīma abstrahētu izpratni var atzīmēt jēdziena *политическая ответственность* raksturojumu, saskaņā ar kuru politiskā atbildība ir definējama kā politiskā procesā iesaistītu subjektu sociāli emocionālas reakcijas veids, kas saistīts ar to pienākumiem pagātnē, tagadnē un nākotnē un ko regulē politiskie mehānismi, tai skaitā politiskie vērtēšanas kritēriji²⁴⁷.

Līdzīgi kā citās valodās lietotie politiskās atbildības apzīmējumi arī jēdziens *политическая ответственность* tiek saistīts gan ar sankcijām, tai skaitā sankcijām klasiskā izpratnē sakarā ar valdības (izpildvaras galvenās institūcijas vai parlamenta) atskaitīšanos un atlaišanu²⁴⁸, gan bez sankcijām, piesaistot šīs sekas pienākumu izpildei un attiecīgās rīcības izvērtējumam²⁴⁹. Tādējādi

²⁴⁵ Нисневич Ю. Политическая ответственность. Москва: Центр проблемного анализа и государственно-управленческого проектирования, 2013, с.5-6. [Vija pieejams: http://problemanalysis.ru/doklad/2013/publicazia/pravo-01-13.pdf](http://problemanalysis.ru/doklad/2013/publicazia/pravo-01-13.pdf) [aplūkots 2014.gada 30.novembrī].

²⁴⁶ Minētā atziņa formulēta populārzinātniskos materiālos, taču zinātniskos pētījumos ir vairāk izplatīts viedoklis, ka politiskā atbildība ir raksturīga demokrātiskai valstij (*sk.: Политическая ответственность власти в демократической государстве: Необходимость, сущность, механизм обеспечения. Вija pieejams: http://www.nlrnatibia.com/?p=366&page=2* [aplūkots 2014.gada 30.novembrī]; Нисневич Ю. Политическая ответственность. Москва: Центр проблемного анализа и государственно-управленческого проектирования, 2013, с.3-11. [Vija pieejams: http://problemanalysis.ru/doklad/2013/publicazia/pravo-01-13.pdf](http://problemanalysis.ru/doklad/2013/publicazia/pravo-01-13.pdf) [aplūkots 2014.gada 30.novembrī]).

²⁴⁷ Мусиенко С.Г. Концептуализация понятия политической ответственности. *Проблемы управления*, Но.4 (25) 2007, с.223. [Pieejams: http://www.pu.by/iss/n25/MUSIENKO_25.pdf](http://www.pu.by/iss/n25/MUSIENKO_25.pdf) [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

²⁴⁸ Маклаков В.В. Конституционное право зарубежных стран. Общая часть. Москва: Волтерс Клувер, 2006, с.412.

²⁴⁹ Мусиенко С.Г. Концептуализация понятия политической ответственности. *Проблемы управления*, Но.4 (25) 2007, с.224. [Pieejams: http://www.pu.by/iss/n25/MUSIENKO_25.pdf](http://www.pu.by/iss/n25/MUSIENKO_25.pdf) [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

jēdziens *политическая ответственность* tiek traktēts arī kā valsts varas realizētāju rīcības vērtējums, kas visbiežāk tiek identificēts ar tādu politisko atbildību, kura izpaužas vispārējo vēlēšanu procesā vai viena valsts varas realizētāja atkarībā no cita valsts varas realizētāja²⁵⁰. Jāpiebilst, ka minētā izpratne balstīta uz koncepciju, saskaņā ar kuru jēdziens *ответственность* nozīmē personas atkarību no „kaut kā”, ko šī persona atzīst par galveno spēku un kas ietekmē tās rīcību un lēmumus²⁵¹.

Krievu pētnieki mēģina jēdzienu *политическая ответственность* norobežot arī no konstitucionālās atbildības, uzsverot, ka konstitucionālā atbildība ir saistīta ar konstitucionālo tiesību normu pārkāpumu, savukārt jēdziens *политическая ответственность* saistīts vienīgi ar konstitūcijā nostiprinātu subjektu uzticības zaudēšanu jebkādu, arī tādu iemeslu dēļ, kas nav tieši saistīti ar tiesību normu pārkāpumu²⁵².

Tāpat kā citās valodās arī krievu valodā politiskā atbildība jeb *политическая ответственность* var tikt saistīta ar sinonīmiem un noteiktiem vārdiem, ciktāl to saturs pārklājas²⁵³.

1.2.4. Vācu valoda

Vācu valodā politiskās atbildības jēdzienam ir vairāki apzīmējumi²⁵⁴. Tāpēc, izmantojot vācu valodā sagatavotus avotus vai arī vācu pētnieku tulkotas atziņas, jāņem vērā, kurus no atbildības jēdzieniem šie autori lieto un kā tie tiek izprasti.

Šā promocijas darba autors neraksturo visus attiecīgos jēdzienus, lai gan vairāku jēdzienu nozīmi ir apzinājis²⁵⁵. Turklāt pētniecības ietvaros vācu valodā sagatavotie materiāli tiek izmantoti mazāk nekā latviešu, angļu un krievu valodā sagatavotie materiāli. Tomēr atsevišķas vācu domātāju atziņas šajā promocijas darbā ir ietvertas, īpaši saistībā ar Karla Jaspersa četru vainas modeļu formulējumu, jo tas nepieciešams pēc iespējas pilnīgākai dažādo atbildības veidu iedalījumu raksturošanai un pamatošanai.

²⁵⁰ Козлова Е.И., Кутафин О.Е. Конституционное право России. Москва: Юристъ, 2003, с.47.; Шаблинский И. Некоторые аспекты политической ответственности. Москва: Центр проблемного анализа и государственно-управленческого проектирования, 2013, с.12. Viņa pieejams: <http://problemanalysis.ru/doklad/2013/publicazia/pravo-01-13.pdf> [aplūkots 2014.gada 30.novembrī].

²⁵¹ Нисневич Ю. Политическая ответственность: институциональная постановка проблемы. *Журнал „ПОЛИС”*, Но.4-2013, с.62.

²⁵² Козлова Е.И., Кутафин О.Е. Конституционное право России. Москва: Юристъ, 2003, с.47.; Шаблинский И. Некоторые аспекты политической ответственности. Москва: Центр проблемного анализа и государственно-управленческого проектирования, 2013, с.12. Viņa pieejams: <http://problemanalysis.ru/doklad/2013/publicazia/pravo-01-13.pdf> [aplūkots 2014.gada 30.novembrī].

²⁵³ *Ремёрам, совесть, обязательность, обязательство, надёжность, поручительство, отчётность, подотчётность.*

²⁵⁴ Latviešu – vācu vārdnīca. Rīga: Atēna, 2007, 136.lpp.; Latviešu – vācu vārdnīca. Rīga: Avots, 2001, 88.lpp.

²⁵⁵ Intervija ar *Dr. Tīlu Dembeku (Till Dembeck)*. Darba autora personīgie pieraksti.

Šajā promocijas darbā autors jau iepriekš pievērsies vācu valodai, raksturojot atbildības jēdzienu, piemēram, norādījis uz Imanuela Kanta izmantoto jēdzienu *Zurechnung*²⁵⁶, kas latviešu valodā tulkots arī kā *pierēķināmība*, bet angļu valodā – kā *accountability*²⁵⁷ un krievu valodā – kā *отчётность*²⁵⁸. Minētais jēdziens ir viens no tiem, kuri atklāj latviešu valodā lietotā atbildības jēdziena saturu tā plašākajā izpratnē.

Vācu valodā tiek izmantoti arī vairāki citi jēdzieni, piemēram, *Politische Verantwortung*, kas tiek pielīdzināts jēdzienam *political responsibility* un salīdzinoši bieži izmantots politiskās atbildības apzīmēšanai²⁵⁹. Jāpiebilst, ka tieši jēdziens *Verantwortung* ir izmantots Vācijas Federatīvās Republikas konstitūcijā (*Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland* – vācu valodā), citastarp nosakot valsts (Federācijas) atbildību par nāciju (23.panta piektā un sestā daļa), federālo zemju (*Länder* – vācu valodā) atbildību par varas realizāciju (pārvaldi) savā teritorijā (28.panta otrā daļa), raksturojot parlamenta (*Bundestag* – vācu valodā) locekļa atbildību (46.panta pirmā un otrā daļa), kā arī kanclera (*Bundeskanzler* – vācu valodā) un ministru (*Bundesminister* – vācu valodā) atbildību (65.pants)²⁶⁰. Tādējādi tieši jēdziens *Verantwortung* ir izmantots, lai raksturotu to atbildības izpausmi, kuru aptver politiskā atbildība jeb kuru var attiecināt uz politisko atbildību²⁶¹.

Papildus jēdzienam *Verantwortung* atbildības un politiskās atbildības apzīmēšanai vācu valodā kopā ar jēdzienu *Politische* tiek lietoti arī vairāki citi jēdzieni, tai skaitā *Verantwortlichkeit*, *Haftung*, *Zuständigkeit*²⁶². Starp šiem jēdzieniem autors apzināti nepiemin jēdzienu *Politische Schuld*, jo tā nozīme ir nedaudz atšķirīga, lai gan arī tas ir saistīts ar politisko atbildību. Tomēr *Politische Schuld* jēdziena analīze var palīdzēt labāk izprast politiskās atbildības jēdzienu un, kā

²⁵⁶ Williams G. Responsibility. Internet Encyclopedia of Philosophy, 2006. Pieejams: <http://www.iep.utm.edu/responsi/#SH2d> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

²⁵⁷ Levits E. Pašvaldību likuma koncepcija. Pirmā daļa: 1-4.nodaļa.

Pieejams: <http://www.public.law.lv/ptilevicpasvaldiba.html> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

Pierēķinātība ir formulēta kā saite, kas vienas personas rīcību „pieskaita” citai personai.

²⁵⁸ Русско-английский и англо-русский словарь. Москва: Астрель; АСТ, 2003, с.5

²⁵⁹ Englisch-Deutsch Wörterbuch: Beispielsätze für „political responsibility” auf Deutsch. Pieejams: <http://de.bab.la/woerterbuch/englisch-deutsch/political-responsibility> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

²⁶⁰ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Ausfertigungsdatum: 23.05.1949. Pieejams: <http://www.gesetze-im-internet.de/gg/index.html> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

²⁶¹ Lai gan Vācijas Federatīvās Republikas konstitūcijā jēdziens *Verantwortung* lietots bez īpašības vārda *Politische*, tas neliedz to saistīt ar politisko atbildību, tādēļ arī paplašinātais jēdziens *Politische Verantwortung* tiek izmantots dažādos avotos saistībā ar konstitūciju un tajā regulētajiem jautājumiem (sk., piemēram: Niclauff K. *Die Bundesregierung im Verfassungssystem in: Aus Politik und Zeitgeschichte: 60 Jahre Grundgesetz, H. 18/19 vom 27.04.2009, S.33-40*. Pieejams: <http://www.bpb.de/apuz/32014/60-jahre-grundgesetz> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]).

²⁶² Granta K., Pampe E. Vācu-Latviešu vārdnīca. Trešais izdevums (pārstrādāts un papildināts): ap 52000 vārdi. Rīga: Avots, 1990, 630.-631.lpp.; Akadēmiskā datu bāze *AkadTerm*. Pieejams: <http://termini.lza.lv/term.php?term=atbild%C4%ABba&list=atbild%C4%ABba&lang=LV> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Englisch-Deutsch Wörterbuch: Beispielsätze für „political responsibility” auf Deutsch. Pieejams: <http://de.bab.la/woerterbuch/englisch-deutsch/political-responsibility> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Linguee. Deutsch-Englisch Wörterbuch: Übersetzungsbeispiele aus fremden Quellen für „politische Zuständigkeit” Pieejams: <http://www.linguee.de/deutsch-englisch/uebersetzung/politische+zust%E4ndigkeit.html> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

autors jau norādījis, to iespējams izmantot dažādu atbildības veidu iedalījumu pamatošanai. Šā iemesla dēļ autors norāda konkrētā jēdziena plašāku aprakstu.

Politische Schuld

Burtiski tulkojot, šis jēdziens drīzāk pielīdzināms politiskās vainas jēdzienam (*blame* un *guilt* – angļu valodā), jo vārds *Schuld* būtībā ir tulkojams kā vaina, pārkāpums, noziegums, parāds²⁶³. Šā jēdziena saistība ar politisko atbildību ir izveidojusies, lielā mērā pateicoties Karla Jaspersa zinātniskajai darbībai un viņa izstrādātajiem četriem vainas modeļiem, no kuriem viens vainas veids (*Politische Schuld* – vācu valodā) angļu valodā dažkārt tiek tulkots kā *political blame*, *political liability* un *political responsibility*²⁶⁴.

Jaspersis izšķīris šādus četrus vainas modeļus:

- 1) kriminālā vaina (*Kriminelle Schuld* – vācu valodā), kas saistīta ar juridisko atbildību, t.i., izriet no noziedzīga nodarījuma, kas neatbilst likumam un ir objektīvi pierādāms izmeklēšanas un tiesvedības ietvaros;
- 2) morālā vaina (*Moralische Schuld* – vācu valodā), kas saistīta ar morālo atbildību, t.i., izriet no rīcības – tās morālā vērtējuma, kas balstīts uz sirdsapziņu, kurai var neatbilst arī šķietami likumīga darbība;
- 3) metafiziskā vaina (*Metaphysische Schuld* – vācu valodā), kas saistīta ar kolektīvo atbildību, t.i., izriet no līdzatbildības par notiekošo, nepareizu un netaisnīgu rīcību. Persona, kura zina par šādu rīcību un nedara visu iespējamo, lai to novērstu, ir vainīga;
- 4) politiskā vaina (*Politische Schuld* – vācu valodā), kas saistīta ar politisko atbildību, t.i., valsts varas realizāciju. Katra persona ir līdzatbildīga par valsts varas realizētāju (amatpersonu un pilsoņu) rīcību un attiecīgi pieņem šīs rīcības sekas. Tomēr šī vaina (atbildība) neietver katra pilsoņa kriminālo un morālo vainu par tām darbībām, ko valsts vārdā veic amatpersonas. Jēdziens *Politische Schuld* ir vērsts tieši uz sekām, kas izriet no šīm darbībām. Piemēram, var minēt vācu tautas pienākumu pieņemt Otrā pasaules kara rezultātā radušos apstākļus (sagrauta ekonomika, okupācija, reparācijas utt.)²⁶⁵.

²⁶³ Granta K., Pampe E. Vācu-Latviešu vārdnīca. Trešais izdevums (pārstrādāts un papildināts): ap 52000 vārdu. Rīga: „Avots”, 1990, 525.lpp.

Jāpiebilst, ka jēdziens *Schuld* arī tiek saistīts ar jēdzienu „atbildība”, apzīmējot atbildību par karu (*Kriegsschuld* – vācu valodā) (sk.: *Latviešu – vācu vārdnīca*. Rīga: Atēna, 2007, 136.lpp.; *Latviešu – vācu vārdnīca*. Rīga: Avots, 2001, 88.lpp.).

²⁶⁴ Par minēto sk. piemēram: Jaspers K. *The Question of German guilt*, with a new introduction by Koterski J.W. New York: Fordham University Press, 2001; Borneman J. *Money and Memory: Transvaluating the Redress of Loss*. In: *Restitution and Memory: Material Restoration in Europe*. New York: Berghahn Books, 2007, p.27-51.; Schwan G. *Politics and Guilt: The Destructive Power of Silence*. Lincoln: University of Nebraska, 2001, p.38-41.

²⁶⁵ Jaspers K. *The Question of German guilt*, with a new introduction by Koterski J.W. New York: Fordham University Press, 2001, p.25-27.

Jāpiebilst, ka šie vainas modeļi ir savstarpēji cieši saistīti, jo katrā modelī ietvertās sekas izpaužas tālāk citos modeļos²⁶⁶.

Šā promocijas darba autors piekrīt filologiem, kuri uzskata, ka dažādie vācu valodā izmantotie ar atbildību saistītie jēdzieni ir jānorobežo cits no cita un nebūtu vēlams tos savstarpēji aizstāt²⁶⁷. Tomēr ir jāapzinās latviešu valodai raksturīgās iezīmes un jāņem vērā tulkojumi, saskaņā ar kuriem dažādie vācu valodā lietotie ar atbildību saistītie jēdzieni latviešu valodā apzīmējami kā atbildība un līdz ar to piepilda politiskās atbildības jēdziena saturu. Rezultātā latviešu valodā lietotā politiskās atbildības jēdziena saturs ir plašāks nekā vairākiem vācu vai angļu valodā lietotiem politiskās atbildības jēdzieniem, bet tas neliedz šo latviešu valodā lietojamo jēdzienu attiecināt uz citās valodās izmantotajiem jēdzieniem, kuru nozīmi un būtību tas aptver.

²⁶⁶ Jaspers K. *The Question of German guilt*, with a new introduction by Koterski J.W. New York: Fordham University Press, 2001, p.27.

²⁶⁷ Intervija ar *Dr. Tilu Dembeķu (Till Dembeck)*. Darba autora personīgie pieraksti.

2. POLITISKĀS ATBILDĪBAS JĒDZIENA TIESISKĀ DIMENSIJA

Lai gan politiskās atbildības jēdzienu var pētīt dažādu zinātņu (arī disciplīnu) ietvaros un ar atšķirīgām metodēm, tomēr tas šā promocijas darba ietvaros tiek analizēts kā juridisks jēdziens. Citiem vārdiem sakot, šajā darbā tiek atklāta politiskās atbildības jēdziena tiesiskā dimensija, kas aptver šā jēdziena lietojumu dažādos tiesību aktos un tiesu praksē.

2.1. Politiskās atbildības jēdziena izmantošana normatīvajos aktos

Izvērtējot Latvijas Republikas normatīvos aktus, šā promocijas darba autors konstatē, ka politiskās atbildības jēdziens²⁶⁸ ir izmantots vairākos normatīvajos aktos, gan spēkā esošos, gan spēku zaudējušos. Turklāt šis jēdziens tika minēts jau Satversmes izstrādes procesā saistībā ar Valsts prezidenta atbildības formulēšanu²⁶⁹. Laika gaitā tas veidojies un attīstījies dažāda juridiska spēka normatīvajos aktos, gan Satversmē, gan likumos, gan arī Ministru kabineta noteikumos. Politiskās atbildības jēdziens ir lietots, piemēram:

- 1) Latvijas Republikas Satversmē (53.pantā);
- 2) Ministru kabineta iekārtas likumā (4.pantā);
- 3) likumā „Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem” (10.panta otrajā daļā);
- 4) Ministru kabineta 2013.gada 21.maija noteikumos Nr.281 „Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu, mācību priekšmetu standartiem un izglītības programmu paraugiem” (19.pielikuma 8.7.punktā);
- 5) Ministru kabineta 2009.gada 7.aprīļa noteikumos Nr.300 „Ministru kabineta kārtības rullis” (11.punktā);
- 6) Ministru kabineta 2003.gada 20.maija noteikumos Nr.263 „Valsts kancelejas nolikums” (15. un 20.punktā);
- 7) Ministru kabineta 2002.gada 4.septembra rīkojumā Nr.493 „Par Eiropas Padomes Antidopinga konvencijas Nr.135 ieviešanas koncepciju” (I un IV daļā).

Politiskās atbildības jēdziens bija izmantots arī vairākos normatīvajos aktos, kuri ir zaudējuši spēku, piemēram:

- 1) Ministriju iekārtas likumā (7.pantā);

²⁶⁸ Ar jēdziena „politiskā atbildība” lietojumu normatīvajos aktos, tiesu nolēmumos, stenogrammās un publiskos dokumentos šā promocijas darba autors izprot gan īpašības vārda un lietvārda „politiskā atbildība”, gan apzīmētāja „politiski atbildīgs” lietojumu.

²⁶⁹ Satversmes Sapulces IV sesijas 17.sēdes stenogramma. TNA elektroniskais izdevums: *Latvijas Satversmes Sapulces stenogrammu izvilks (1920–1922). Latvijas Republikas Satversmes projekta apspriešana un apstiprināšana*. 391.-402.lpp.

- 2) Ministru kabineta 2008.gada 2.septembra noteikumos Nr.715 „Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmetu standartiem” (19.pielikuma 8.7.punktā);
- 3) Ministru kabineta 2003.gada 4.februāra noteikumos Nr.67 „Noteikumi par Ministru prezidenta biedra kompetenci” (4.punktā);
- 4) Ministru kabineta 2002.gada 28.maija noteikumos Nr.196 „Valsts kancelejas nolikums” (11.punktā);
- 5) Ministru kabineta 2002.gada 12.marta noteikumos Nr.111 „Ministru kabineta kārtības rullis” (7.punktā);
- 6) Ministru kabineta 1997.gada 30.septembra noteikumos Nr.338 „Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas nolikums” (7.punktā);
- 7) Ministru kabineta 1997.gada 12.augusta noteikumos Nr.301 „Finansu ministrijas nolikums” (6.1.punktā);
- 8) Ministru kabineta 1997.gada 5.augusta noteikumos Nr.286 „Labklājības ministrijas nolikums” (6.punktā);
- 9) Ministru kabineta 1997.gada 1.aprīļa noteikumos Nr.117 „Noteikumi par Ministru prezidenta biedra J.Kaksīša pienākumiem un tiesībām” (4.punktā);
- 10) Ministru kabineta 1997.gada 21.janvāra noteikumos Nr.40 „Ekonomikas ministrijas nolikums” (6.punktā);
- 11) Ministru kabineta 1996.gada 24.septembra noteikumos Nr.361 „Aizsardzības ministrijas nolikums” (8.punktā);
- 12) Ministru kabineta 1996.gada 25.jūnija noteikumos Nr.224 „Izglītības un zinātnes ministrijas nolikums” (8. un 10.punktā);
- 13) Ministru kabineta 1996.gada 20.jūnija noteikumos Nr.220 „Satiksmes ministrijas nolikums” (6.punktā);
- 14) Ministru kabineta 1996.gada 13.februāra noteikumos Nr.35 „Noteikumi par pašvaldību darbības pārraudzību un īpašu uzdevumu ministra pašvaldību lietās pienākumiem” (4.punktā);
- 15) Ministru kabineta 1995.gada 14.novembra noteikumos Nr.343 „Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas nolikums” (8. un 10.punktā);
- 16) Ministru kabineta 1995.gada 18.jūlija noteikumos Nr.223 „Iekšlietu ministrijas nolikums” (8.punktā);
- 17) Ministru kabineta 1995.gada 11.aprīļa noteikumos Nr.94 „Labklājības ministrijas nolikums” (11.punktā);

- 18) Ministru kabineta 1995.gada 21.marta noteikumos Nr.57 „Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas nolikums” (8. un 10.punktā);
- 19) Ministru kabineta 1995.gada 7.marta noteikumos Nr.47 „Ekonomikas ministrijas nolikums” (6. un 8.punktā);
- 20) Ministru kabineta 1995.gada 21.februāra noteikumos Nr.39 „Finansu ministrijas nolikums” (6. un 8.1.punktā);
- 21) Ministru kabineta 1995.gada 31.janvāra noteikumos Nr.28 „Zemkopības ministrijas nolikums” (6.punktā);
- 22) Ministru kabineta 1994.gada 4.janvāra noteikumos Nr.5 „Par ministrijas iekārtu” (7.punktā);
- 23) Valsts reformu ministrijas nolikumā, kas apstiprināts ar Ministru kabineta 1995.gada 3.janvāra lēmumu Nr.3 „Par Valsts reformu ministrijas nolikumu” (5.punktā);
- 24) Kultūras ministrijas nolikumā, kas apstiprināts ar Ministru kabineta 1994.gada 6.decembra lēmumu Nr.147 „Par Kultūras ministrijas nolikumu” (6.punktā);
- 25) Ārlietu ministrijas nolikumā, kas apstiprināts ar Ministru kabineta 1994.gada 22.novembra lēmumu Nr.138 „Par Ārlietu ministrijas nolikumu” (4.3. un 6.punktā);
- 26) Latvijas Republikas Valsts kancelejas nolikumā, kas apstiprināts ar Ministru kabineta 1994.gada 8.novembra lēmumu Nr.135 „Par Latvijas Republikas Valsts kancelejas nolikumu” (8.punktā);
- 27) Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas nolikumā, kas apstiprināts ar Ministru kabineta 1994.gada 23.augusta lēmumu Nr.118 „Par Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas nolikumu” (7. un 9.punktā);
- 28) Zemkopības ministrijas pagaidnolikumā, kas apstiprināts ar Ministru kabineta 1993.gada 30.novembra lēmumu Nr.57 „Par Zemkopības ministrijas pagaidnolikumu” (13.punktā);
- 29) Valsts reformu ministrijas pagaidnolikumā, kas apstiprināts ar Ministru kabineta 1993.gada 9.novembra lēmumu Nr.46 „Par Valsts reformu ministrijas pagaidnolikumu” (4.punktā).

Lai gan politiskās atbildības jēdziens ir izmantots dažāda juridiskā spēka normatīvajos aktos, tomēr ir būtiski atzīmēt, ka nevienā no minētajiem aktiem nav sniegts šā jēdziena skaidrojums, nedz arī norādītas pazīmes, kas politisko atbildību nošķir no citiem atbildības veidiem. Līdz ar to politiskās atbildības jēdziena lietojums normatīvajos aktos nedod pilnīgu priekšstatu par šā jēdziena būtību.

Jāuzsver, ka jēdziens „politiskā atbildība” ir lietots saistībā ar Valsts prezidentu un Ministru kabineta locekļiem, taču nevienā ārējā normatīvajā aktā nav tiešiem vārdiem norādīts, ka Latvijas Republikas Saeima kopumā vai tās sastāvā esošais deputāts arī ir politiski atbildīgs subjekts. Tas

nozīmē, ka Latvijā, parlamentārā republikā, kur Saeimai salīdzinājumā ar visiem citiem valsts orgāniem²⁷⁰ (izņemot tautu) ir vislielākā vara, nav tieši noteikta Saeimas politiskā atbildība attiecībā pret valsts suverēnās varas nesēju – Latvijas tautu²⁷¹. Tādējādi rakstītās tiesību normās ar vārdiem „politiskā atbildība” nav apzīmēts konkrēts tiesību institūts (nav lietots termins „politiskā atbildība”), kas ietvertu Saeimas deputātu pienākumu strādāt sabiedrības interesēs un būt gataviem atkāpties no amata tad, ja attiecīgās sabiedrības intereses netiek ievērotas²⁷². Tas savukārt nozīmē, ka politisko atbildību attiecībā uz Saeimas deputātiem nav iespējams identificēt, izmantojot vienīgi gramatisko interpretācijas metodi. Tāpēc politisko atbildību ir nepieciešams izsecināt no deputāta darba pienākumiem (realizēt likumdevējvaru), dotā zvēresta (svinīgā solījuma), vēlēšanām, ietekmēšanas līdzekļiem un sodiem, kā arī no deputātu attiecībām ar sabiedrību. Citiem vārdiem sakot, jēdziena analīze jāveic, piemērojot vairākas pētniecības un tiesību normu interpretācijas metodes.

Vienlaikus nepieciešams piebilst – kaut arī politiskās atbildības jēdziens (kā termins) normatīvajos aktos attiecībā uz Saeimas deputātiem nav lietots, tas ir ietverts citos tiesību avotos, piemēram, Saeimas sēžu stenogrammās²⁷³. Šis apstāklis dod iespēju izmantot tiesību zinātnes pētniecības metodes, lai pierādītu Saeimas deputātu politisko atbildību.

²⁷⁰ Saskaņā ar organisko valsts teoriju valsts ir sociāls organisms, daudzējādā ziņā līdzīgs bioloģiskam organismam, kuram ir attiecīgi orgāni, kas ir par pamatu tā pastāvēšanai. Modernā demokrātiskā valstī ir tikai viens orgāns, proti, politiski pilntiesīgo pilsoņu kopums (šaurākā nozīmē). Savukārt plašākā nozīmē par valsts orgāniem var saukt visas ar varu apveltītās amatpersonas, kuras neatrodas organiskās attiecībās ar tautu, bet atrodas noteikti formulējamās juridiskās attiecībās gan savā starpā, gan ar tautu caur tās īstenoto orgānu – pilsoņu kopumu. Kopā var izšķirt sekojošus orgānus – 1) pilsoņu kopumu; 2) parlamentu; 3) Valsts prezidentu; 4) Ministru kabinetu; 5) tiesas; 6) Valsts kontroli (sk.: *Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 32.-39.lpp.*). Pēc Satversmes tiesas izveidošanas ir nostiprinājies uzskats, saskaņā ar kuru orgāns „tiesas” ir iedalāms divos atsevišķos orgānos – Satversmes tiesa un pārējās tiesas (vispārējās jurisdikcijas tiesas un administratīvās tiesas). Tādējādi ir atzīti septiņi, nevis seši orgāni (sk., piemēram: *Par Likuma par budžetu un finanšu vadību 19.panta piektās daļas, Valsts kontroles likuma 44.panta otrās daļas un Tiesībsarga likuma 19.panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 83. un 87.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2010.gada 25.novembra spriedums lietā Nr.2010-06-01. Latvijas Vēstnesis, 2010. 30.novembris, Nr.189. Sprieduma 11.punkts.*)

²⁷¹ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43.

²⁷² Minētais nenozīmē to, ka deputātiem nav šāda pienākuma, vai to, ka vārdu salikums „politiskā atbildība” netiek izmantots šā pienākuma apzīmēšanai. Tomēr autors uzsver, ka ārējos normatīvajos aktos nav tiešiem vārdiem nostiprināts politiskās atbildības jēdziens (precīzāk sakot, nav ietverts termins „politiskā atbildība”), tādēļ to nav iespējams pienācīgi izmantot kā uz Saeimas deputātiem attiecināma tiesību institūta apzīmējumu, kas veidots, ņemot vērā tā lietojumu ārējos normatīvajos aktos.

²⁷³ Saeimas deputāti aktīvi izmanto politiskās atbildības jēdzienu saistībā ar vairākiem subjektiem, piemēram, bet ne tikai saistībā ar Latvijas valsti, Valsts prezidentu, Ministru kabinetu, ministriem, atsevišķu politisko organizāciju (partiju), politisko organizāciju koalīciju, pašvaldību deputātiem, frakcijām un arī attiecībā paši uz sevi, t.i., attiecībā uz Saeimas deputātiem (sk.: *Latvijas Republikas 12.Saeimas rudens sesijas vienpadsmitās sēdes 2015.gada 5.novembra stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/327> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Latvijas Republikas 11.Saeimas pavasara sesijas otrās sēdes 2013.gada 11.aprīļa stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/174> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Latvijas Republikas 11.Saeimas rudens sesijas septītās sēdes 2011.gada 10.novembra stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/89> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Latvijas Republikas 10.Saeimas ziemas sesijas piektās sēdes 2011.gada 27.janvāra stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/42#b015> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Latvijas Republikas 5.Saeimas sēdes 1994.gada 5.oktobra stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/st_94/st0510.html [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Latvijas Republikas 5.Saeimas sēdes 1994.gada 15.septembra stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/st_94/st1509.html [aplūkots 2015.gada*

2.1.1. Valsts prezidenta politiskā atbildība

Valsts prezidents ir Latvijas valsts augstākā amatpersona, attiecībā uz kuru izmantots politiskās atbildības jēdziens. Turklāt tas ietverts Satversmē jeb normatīvajā aktā ar visaugstāko juridisko spēku Latvijā. Tomēr ir būtiski precizēt, ka konkrētais jēdziens ir lietots nevis norādot uz Valsts prezidenta politisko atbildību, bet gan kopsakarā ar noliegumu, respektīvi, norādot uz prezidenta politisko neatbildību. To apliecina Satversmes 53.pants, kas izteikts šādā redakcijā:

*„Valsts Prezidents par savu darbību **politisku atbildību nenes**. Visiem Valsts Prezidenta rīkojumiem jābūt līdzparakstītiem no ministru prezidenta vai attiecīgā ministra, kuri līdz ar to **uzņemas visu atbildību** par šiem rīkojumiem, izņemot četrdesmit astotā un piecdesmit sestā pantā paredzētos gadījumus”²⁷⁴ (autora izcēlums – A.C.).*

Izvērtējot citētā panta redakciju, konkrēti tā gramatisko formulējumu, var veidoties priekšstats, ka Valsts prezidents nav politiski atbildīga amatpersona. Šāds priekšstats balstās uz iepriekš minēto noliegumu, t.i., darbības vārdu „nenes”, kas lietots kopsakarā ar politiskās atbildības jēdzienu un attiecināts uz subjektu (Valsts prezidents) un tā rīcību („par savu darbību”). Papildus tam Satversmes 53.pants paskaidro, ka Ministru prezidents vai attiecīgais ministrs paraksta visus Valsts prezidenta rīkojumus un tādējādi uzņemas visu atbildību par šiem rīkojumiem (izņemot Satversmes 48. un 56.pantā paredzētos gadījumus). Jāpiebilst, ka Valsts prezidenta rīkojumu līdzparakstīšana teorijā tiek apzīmēta kā kontrasignācijas institūts²⁷⁵ un kopā ar prezidenta ievēlēšanas laika ierobežojumu tiek izmantota kā pamats argumentācijai par prezidenta politisko neatbildību parlamenta priekšā²⁷⁶. Saistībā ar norādīto jāatzīmē, ka pat Satversmes tiesas spriedumos atrodamas norādes uz Valsts prezidenta politisko neatbildību²⁷⁷.

Pēc profesora Kārļa Dišlera domām, loģiski izveidota tiesiskā iekārta necieš tādu stāvokli, kad kāds varas orgāns (izņemot tautu) nebūtu atbildīgs par savu darbību, tāpēc Valsts prezidenta personīgā atbildība ir loģiska nepieciešamība republikā²⁷⁸. Vadoties no Satversmē noteikto pilnvaru apjoma, jāsecina, ka Valsts prezidentam tomēr ir politiskā atbildība²⁷⁹, un to iespējams konstatēt, interpretējot attiecīgās tiesību normas un rūpīgi izvērtējot politiskās atbildības jēdziena saturu.

17.decembrī]; Latvijas Republikas 5.Saeimas sēdes 1994.gada 2.jūnija stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/st_94/st0206.html [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Latvijas Republikas 5.Saeimas sēdes 1994.gada 28.aprīļa stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/st_94/st2804.html [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]).

²⁷⁴ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43.

²⁷⁵ Valsts prezidenta rīkojumu līdzparakstīšana un kontrasignācija pēc savas būtības ir sinonīmi.

²⁷⁶ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 139.lpp.

²⁷⁷ Piemēram, Valsts prezidenta politiskā neatbildība ir norādīta Satversmes tiesas 2006.gada 16.oktobra sprieduma lietā Nr. 2006-05-01 15.3.punktā (sk.: *Par Radio un televīzijas likuma 46. panta sestās, septītās, astotās un devītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 58. un 91. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2006.gada 16.oktobra spriedums lietā Nr.2006-05-01. Latvijas Vēstnesis, 2006. 24.oktobris, Nr.169*).

²⁷⁸ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 137.lpp.

²⁷⁹ Strupišs A. Parlamentārisma un prezidentālisma dilemmas. Grām: *Satversmes reforma Latvijā: par un pret*, ekspertu seminārs: Rīga, 1995.g. 15.jūnijs, Sociāli ekonomisko pētījumu institūts „Latvija”. Rīga: N.I.M.S., 1995, 50.lpp.

Satversme ir vienots veselums, un tajā ietvertās normas tulkojamas sistēmiski²⁸⁰. Tādējādi izpaužas Satversmes vienotības princips, kas liedz atsevišķu konstitucionālo normu iztulkot atrauti no citām Satversmes normām, jo Satversme kā vienots dokuments ietekmē katras atsevišķas normas tvērumu un saturu²⁸¹. Minētais attiecināms arī uz vārdiem un teikumiem, kuri veido tiesību normas un kuri skatāmi kopsakarā, lai no šiem vārdiem un teikumiem varētu izveidot loģisku vienību, kas saskan un ir saistīta ar citām Satversmi veidojošām normām. Tieši tāpēc abi Satversmes 53.panta teikumi jāskata to savstarpējā saistībā, bet pirmajā teikumā ietvertais vārds „darbība” jāattiecina uz otrajā teikumā minēto rīkojumu līdzparakstīšanu, t.i., uz Ministru prezidenta vai attiecīgā ministra pienākumu²⁸². Pamatojoties uz šādu izpratni, var nonākt pie secinājuma, ka Valsts prezidents uzņemas politisko atbildību par rīcību, kas nav saistīta ar Ministru prezidenta vai ministra līdzparakstītu rīkojumu izdošanu. Tomēr šāda interpretācija nedod pilnīgu atbildi uz jautājumu, vai prezidents var būt politiski atbildīgs par Ministru kabineta locekļu līdzparakstītu rīkojumu.

Iepriekš izvirzītais jautājums nav palicis neievērots, un tiesību doktrīnā tam pievērsta uzmanība. Ņemot vērā tiesību doktrīnu, var atzīt, ka pēc būtības kontrasignācijas institūts neatbrīvo prezidentu no politiskās atbildības. Kārlis Dišlers pamatoti apstrīd kontrasignācijas institūta nozīmi politiskās atbildības izslēgšanā, par piemēru minot citu valstu pieredzi (Vācijas konstitūcijas²⁸³ 50.pantu, saskaņā ar kuru par izdotu rīkojumu, kas neatbilst likumam, atbild gan prezidents, gan attiecīgā rīkojuma līdzparakstītājs ministrs; Polijas konstitūciju²⁸⁴, kas noteic prezidenta, ministru prezidenta un ministra atbildību par līdzparakstīta rīkojuma neatbilstību valsts konstitūcijai)²⁸⁵. Tā kā Satversmes 51.pantā nav noteikti Valsts prezidenta atlaišanas kritēriji, nevar izslēgt iespējamību, ka Saeima, vadoties no savām varas interesēm, atlaidīs Valsts prezidentu un izteiks neuzticību attiecīgajam ministram saistībā ar līdzparakstīto Valsts prezidenta rīkojumu. Jāpiebilst, ka gan Ministru kabineta locekļi, gan Valsts prezidents zaudē amatu uz Saeimas lēmuma pamata. Atšķiras vienīgi atlaišanas kārtība. Proti, Ministru kabineta locekļus var atlaist no amata pēc vismaz desmit deputātu priekšlikuma, atklātā balsojumā, ar absolūto balsu vairākumu²⁸⁶, bet Valsts prezidentu – pēc vismaz 50 deputātu priekšlikuma, slēgtā sēdē, ar divu trešdaļu visu Saeimas deputātu balsu vairākumu²⁸⁷. Dišlers šo tiesību normu būtību izmantoja kā pamatojumu atziņai par Valsts

²⁸⁰ Par „Izmeklēšanas cietumu iekšējās kārtības noteikumu” 59.1.6., 66. un 68. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 95. un 111. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2002.gada 22.oktobra spriedums lietā Nr. 2002-04-03. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 24.oktobris, Nr.154. Sprieduma secinājumu daļas 2.punkts.

²⁸¹ Par Radio un televīzijas likuma 46. panta sestās, septītās, astotās un devītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 58. un 91. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2006.gada 16.oktobra spriedums lietā Nr.2006-05-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2006. 24.oktobris, Nr.169. Sprieduma 15.3.punkts.

²⁸² Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: *Latvijas Vēstnesis*, 2004, 295.lpp.

²⁸³ Dišlers atsauca uz Vācijas 1919.gada konstitūciju jeb tā saucamo Veimāras konstitūciju.

²⁸⁴ Dišlers atsauca uz Polijas 1921.gada konstitūciju.

²⁸⁵ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 139.-140.lpp.

²⁸⁶ Saeimas kārtības rullis: LR likums: *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr.96.

²⁸⁷ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43.

prezidenta politisko atbildību, kas izriet no Satversmes 51.panta²⁸⁸. Papildus tam Dišlers, formulējot politiskās atbildības jēdzienu kā personas atlaišanu no amata, norādīja uz politiskās atbildības iestāšanos arī Satversmes 50.pantā noteiktajā gadījumā²⁸⁹. Minētajām Dišlera atziņām var piekrist, ņemot vērā šā promocijas darba ietvaros veikto politiskās atbildības jēdziena analīzi. Lai varētu tiesiski pamatot Satversmes 50. un 51.pantā noteikto politisko atbildību, nepieciešams tās 53.pantu interpretēt tādā veidā, lai vārdus „izņemot četrdesmit astotā un piecdesmit sestā pantā paredzētos gadījumos”²⁹⁰ izmantotu ministra atbildības izslēgšanai, nevis kā argumentu par labu pieņemumam, ka Valsts prezidenta politiskā atbildība izriet tikai no Satversmes 48. un 56.panta. Pamatojumu šai atziņai var gūt, izvērtējot likumdevēja (Satversmes sapulces) nostāju Satversmes izstrādāšanas un pieņemšanas procesā. Proti, Satversmes sapulcē, diskutējot par Satversmes 53.panta (tobrīd 51.panta) saturu, tika paskaidrots, ka Ministru kabineta locekļi uzņemas politisko atbildību par visiem līdzparakstītajiem rīkojumiem, un tāpēc arī tika izvirzīts priekšlikums panta beigās ietvert palīgteikumu šādā redakcijā: „kuri līdz ar to uzņemas visu atbildību par šiem rīkojumiem”²⁹¹. Attiecīgajās diskusijās paustie apsvērumi, kā arī balsojumi norāda uz deputātu nostāju, proti, tāda uzskata akceptēšanu, ka minētie panti toreizējā redakcijā neietver Ministru kabineta locekļu atbildību un paredzēti ne vien tam, lai izslēgtu viņu atbildību, bet arī tam, lai precīzāk raksturotu Valsts prezidenta institūta uzbūvi, t.i., pamatotu Valsts prezidenta politisko atbildību (divās normās) noteiktos gadījumos²⁹². Taču šie gadījumi nav vienīgie, ko apliecina, piemēram, Satversmes izstrādāšanas komisijas referenta Jāņa Purgala (*Jānis Purgals, 1869-1934*) atsauksme uz konkrēto pantu. Pēc viņa domām, Valsts prezidents par savu darbību „nes” politisko atbildību – tāda ir Valsts prezidenta institūta uzbūve Latvijā – ja viņš „rīkojas nepareizi”, viņu var atcelt no amata un neievēlēt no jauna. Turklāt referenta Purgala lietotie vārdi „jo viņš [*Valsts prezidents*] tomēr nes, ja viņš ierosina Saeimas atlaišanu un t.t.” (autora izcēlums – A.C.) pieļauj Valsts prezidenta atbildību arī citos gadījumos²⁹³. Tādējādi jau Satversmes sapulces deputāti, neraugoties uz Satversmes 53.panta pirmā teikuma gramatisko formulējumu, ir atzinuši Valsts prezidenta faktisko (plašākas formas) politisko atbildību.

²⁸⁸ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 140.lpp.

²⁸⁹ Turpat, 140.lpp.

²⁹⁰ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43.

²⁹¹ Satversmes Sapulces IV sesijas 17.sēdes stenogramma. TNA elektroniskais izdevums: *Latvijas Satversmes Sapulces stenogrammu izvilkums (1920–1922). Latvijas Republikas Satversmes projekta apspriešana un apstiprināšana*. 393.-394.lpp.

²⁹² Konkrēto nostāju var konstatēt, piemēram, izvērtējot Satversmes Sapulces IV sesijas 17.sēdes un V sesijas 13.sēdes stenogrammas (sk.: TNA elektroniskais izdevums: *Latvijas Satversmes Sapulces stenogrammu izvilkums (1920–1922). Latvijas Republikas Satversmes projekta apspriešana un apstiprināšana*. 391.-402.lpp. un 824.-825.lpp.).

²⁹³ Satversmes Sapulces IV sesijas 17.sēdes stenogramma. TNA elektroniskais izdevums: *Latvijas Satversmes Sapulces stenogrammu izvilkums (1920–1922). Latvijas Republikas Satversmes projekta apspriešana un apstiprināšana*. 401.lpp. Jāatzīmē, ka „un t.t.” ne viennozīmīgi, ne nepārprotami neliecina par to, ka tieši ar šiem vārdiem Jānis Purgals domājis citus gadījumus, kad atbildība var iestāties. Iespējams, Purgals šo saīsinājumu izmantojis vienkārši teikuma noslēgšanai bez plašāka konkrēto gadījumu izskaidrojuma. Taču, ņemot vērā Purgala runu kopumā, var izsecināt Valsts prezidenta politiskās atbildības esamību arī citos gadījumos.

Turpinot Satversmes 53.panta analīzi, izmantojot vēsturisko interpretācijas metodi, var secināt, ka šā panta mērķis ir mazināt Valsts prezidenta nozīmi valsts varas realizācijā. Šo secinājumu pamato Satversmes sapulces deputātu diskusijas par prezidenta amata ieviešanu. Vairāki deputāti (galvenokārt, Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas pārstāvji) nevēlējās prezidenta amata izveidi, jo uzskatīja, ka valsts galvas pienākumus var sekmīgi pildīt arī parlamenta priekšsēdētājs, tomēr citi iestājās par Valsts prezidenta amata izveidošanu²⁹⁴. Tāpēc tika pieņemts kompromiss un izveidots Valsts prezidenta institūts ar ierobežotām pilnvarām, kas atbilst parlamentāras republikas valsts pārvaldes formai. Savukārt Valsts prezidenta politiskā neatbildība tika nostiprināta, ņemot vērā citu valstu konstitūcijas un parlamentārai republikai raksturīgās pazīmes, tai skaitā ierobežoto pilnvaru termiņu un kontrasignācijas institūtu. Kārlis Dišlers minētā formulējuma (par politisko neatbildību) izvēli izskaidro arī ar to, ka deputāti uzmanību pievērša politiskās atbildības institūta formai, bet ne būtībai, kas Dišlera izpratnē ietver amata zaudēšanu uz parlamenta vai valsts pilntiesīgo pilsoņu kopuma lēmuma pamata²⁹⁵. Saskaņā ar šo atziņu var secināt, ka Valsts prezidents ir atbildīgs Latvijas pilntiesīgo pilsoņu kopuma un Saeimas priekšā. Jāpiebilst, ka Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisija, izvērtējot Valsts prezidenta institūtu, šo atbildību reducē līdz Valsts prezidenta atbildībai Saeimas kvalificētā vairākuma priekšā²⁹⁶. Konkrētais secinājums balstās uz izpratni, atbilstoši kurai politiskā atbildība būtībā tiek traktēta kā amata zaudēšana²⁹⁷, t.i., retrospektīvā atbildība. Šāda izpratne ir pareiza, taču ne pilnīga, jo, ņemot vērā politiskās atbildības jēdziena plašo saturu un apzinoties, ka tā ir arī prospektīva (uz nākotni vērsta) atbildība, t.i., pienākumu izpilde, atskaitīšanās, pareizāk būtu šo atbildību saistīt nevis ar daļu no Saeimas, bet ar visu Saeimu kopumā, kurai ir piešķirtas tiesības lemt par Valsts prezidenta ievēlēšanu un atlaišanu. Turklāt Valsts prezidenta ievēlēšanai ir nepieciešams mazāks deputātu balsu skaits – 51. Šis skaitlis ir būtisks, ja Valsts prezidenta politisko atbildību Saeimas priekšā attiecina arī uz gadījumiem, kad Valsts prezidenta amatu ieņemoša persona atkārtoti kandidē uz šo amatu, bet Saeima to neievēlē tādēļ, ka, pēc Saeimas ieskata, šī persona „nepareizi rīkojās”, pildot attiecīgā amata pienākumus²⁹⁸. Teorētiski nevar noliegt arī iespējamību, ka šī

²⁹⁴ Latvijas tiesību vēsture (1914-2000). Autoru kolektīvs D.A.Lēbera redakcijā. Rīga: fonds „Latvijas Vēsture”, 2000, 170.lpp.

²⁹⁵ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 140.lpp.

²⁹⁶ Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis par Valsts prezidenta funkcijām Latvijas parlamentārās demokrātijas sistēmas ietvaros, 46.lpp. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/Viedoklis_10maijs.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

²⁹⁷ Jāatzīmē, ka Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisija nepieturas vienīgi pie retrospektīvās izpratnes, jo attiecina prezidenta politisko atbildību arī uz visiem tiem gadījumiem, kad Valsts prezidents izdod aktus, kuri nav rīkojumi un kurus tādēļ neparaksta Ministru prezidents vai attiecīgais ministrs (sk.: *Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis par Valsts prezidenta funkcijām Latvijas parlamentārās demokrātijas sistēmas ietvaros*, 50.lpp. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/Viedoklis_10maijs.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]).

²⁹⁸ Lai gan Latvijā noteiktā valsts pārvaldes forma ir parlamentāra republika, Valsts prezidentam piešķirta salīdzinoši plaša kompetence, kas, jāatzīst, vairākos jautājumos ir piesaistīta citiem subjektiem (Ministru kabineta locekļiem), tāpēc

„nepareizā rīcība” tiks attiecināta uz konkrētās personas uzskatiem vai darbībām, kas attiecīgi tika pausti un veiktas pirms stāšanās amatā vai ārpus amata pienākumu pildīšanas un neatbilst Saeimas politiskajām (varas) interesēm.

Tādējādi ir konstatējamas vērā ņemamas prezidenta institūta nepilnības, jo atšķirībā, piemēram, no vairāku citu Eiropas parlamentāro valstu tiesiskā regulējuma Latvijā nav noteikts Valsts prezidenta atlaišanas juridiskais pamatojums²⁹⁹. Tas nozīmē, ka nav paredzēti konkrēti gadījumi (piemēram, tīšs Satversmes pārkāpums, zvēresta (svinīgā solījuma) laušana), kad Saeima ir tiesīga lemt par prezidenta atlaišanu, kā arī nav izveidota attiecīgo pārkāpumu izvērtēšanas kārtība. Tādējādi nav garantēta Valsts prezidenta neatkarība no Saeimas, kura var vērtēt prezidenta rīcību, t.i., katru darbību vai bezdarbību, nenoteiktā laika periodā un pieņemt lēmumu (atlaist no amata), šo rīcību³⁰⁰ rūpīgi neizvērtējot un pamatojoties vienīgi uz politiskiem apsvērumiem.

Nemot vērā iepriekš minēto, var piekrist Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas atziņām par nepieciešamību pilnveidot Valsts prezidenta atbildības institūtu, nostiprinot prezidenta konstitucionālo atbildību un aizsardzību pret nepamatotu Saeimas lēmumu par atlaišanu no amata³⁰¹. Jāpiebilst, ka šāds regulējums stiprinātu Valsts prezidenta aizsardzību, taču neizslēgtu viņa politisko atbildību, kas varētu izpausties, piemēram, gadījumos, kad persona atkārtoti kandidē uz Valsts prezidenta amatu, atskaitās par savu darbību Saeimai un pilntiesīgo pilsoņu kopumam, kā arī gadījumos, kad Saeima prettiesiski ietekmē Valsts prezidenta rīcības izvērtēšanas institūtu, ja tāds būtu izveidots. Turklāt Valsts prezidenta politiskā atbildība pastāvētu, ja to vērtētu kā prospektīvo atbildību, t.i., apzinīgu pienākumu izpildi un tiesību realizāciju, kas piesaistīta politiskajai varai. Līdz ar to, apzinoties šādu politiskās atbildības jēdziena būtību, vēlams apsvērt, vai nevajadzētu izdarīt redakcionālus grozījumus Satversmes 53.pantā, izslēdzot tā pirmo teikumu.

2.1.2. Ministru kabineta politiskā atbildība

Izteikti lielākā daļa no Latvijas normatīvajiem aktiem – gan spēkā esošiem, gan spēku zaudējušiem – ietver atsauces vai norādes, vai raksturojumu, kas attiecas uz Ministru kabineta locekļu politisko atbildību³⁰². Turklāt tie ir dažāda juridiskā spēka normatīvie akti.

daļēji ierobežota, taču vienlaikus ietver arī plašas tiesības svarīgos administratīvos jautājumos (*sk. piemēram: Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 112.lpp.*).

²⁹⁹ Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis par Valsts prezidenta funkcijām Latvijas parlamentārās demokrātijas sistēmas ietvaros, 50.-51.lpp. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/Viedoklis_10maijs.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

³⁰⁰ Piemēram, nepārbaudot izpaustās informācijas (par prezidenta rīcību) patiesumu un neizvērtējot visus apstākļus, kas varētu attaisnot prezidenta rīcību.

³⁰¹ Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis par Valsts prezidenta funkcijām Latvijas parlamentārās demokrātijas sistēmas ietvaros, 52.-54.lpp. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/Viedoklis_10maijs.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

³⁰² Minētais, iespējams, ir saistīts ar parlamentārām republikām raksturīgo ministru atbildības jeb arī ministru politiskās atbildības principu (*ministeral responsibility* – angļu valodā), saskaņā ar kuru ministri par savu rīcību ir atbildīgi parlamentam, kas savukārt ir tiesīgs kontrolēt ministru darbību un, ja nepieciešams, saukt viņus pie atbildības (*sk.*,

Par augstākā juridiskā spēka normu, kas ietver politiskās atbildības jēdzienu, ir atzīstams Satversmes 59.pants. Jāprecizē, ka šajā pantā konkrētais jēdziens nav izteikts tiešiem vārdiem (nav ietverts termins „politiskā atbildība”), tomēr Satversmes tiesas ieskatā norma pēc savas būtības satur nepieciešamos elementus, lai no Satversmes 59.panta varētu izsecināt politiskās atbildības esamību³⁰³. Tātad šī tiesību norma ir atzīstama par tādu, kas satur politiskās atbildības jēdzienu.

Tiešos vārdos izteiktu politiskās atbildības jēdzienu ietver Ministru kabineta iekārtas likuma 4.pants. Šā panta nosaukums ir „Atbildība”, un tas attiecināts uz Ministru kabineta vispārīgo atbildību, tai skaitā, bet ne tikai – politisko atbildību³⁰⁴. Līdzīgi kā Satversmes 59.pants arī Ministru kabineta iekārtas likuma 4.pants tiešiem vārdiem neattiecinā politisko atbildību uz koleģiālu institūciju – Ministru kabinetu. Tomēr, analizējot šo normu sistēmiski, t.i., skatot visas tās daļas kopsakarā, ir iespējams konstatēt arī Ministru kabineta koleģiālo politisko atbildību. Saistībā ar minēto jāprecizē, ka Ministru kabineta iekārtas likuma 4.pants ir izteikts šādā redakcijā:

„(1) *Ministru kabinets kopumā atbild par valdības īstenoto politiku. Katrs Ministru kabineta loceklis ir **politiski atbildīgs** par savu rīcību.*

(2) *Ministru prezidents ir **politiski atbildīgs** par Ministru kabineta darbu kopumā.*

(3) *Neatkarīgi no **politiskās atbildības** Ministru kabineta loceklis par savu rīcību ir atbildīgs arī saskaņā ar krimināltiesisko, administratīvo vai civiltiesisko atbildību reglamentējošiem normatīvajiem aktiem*”³⁰⁵ (autora izcēlums – A.C.).

Izvērtējot citēto normu, var secināt, ka tā ietver trīs veidu³⁰⁶ politisko atbildību, t.i.:

- 1) Ministru kabineta koleģiālo atbildību (4.panta pirmā daļa);
- 2) Ministru kabineta locekļa³⁰⁷ individuālo atbildību (4.panta pirmā daļa);
- 3) Ministru prezidenta atbildību (4.panta otrā daļa).

piemēram: Dicey V.A. Introduction to the Study of the Law of the Constitution. Pieejams: http://www.constitution.org/cmt/avd/law_con.htm [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Woodhouse D. Ministers and Parliament: Accountability in Theory and Practice. Oxford; New York: Oxford University Press Inc., 1994, p.5-6). Jāpiebilst, ka arī Latvijā kā parlamentārā republikā minētā principa izpausme ir konstatējama, turklāt šā principa saturs (tam raksturīgā tiesiskā kārtība) ir pozitīvēts Ministru kabineta darbību regulējošos normatīvajos aktos (to apliecina šajā promocijas darbā aprakstītais Ministru kabineta politiskās atbildības tiesiskais regulējums).

³⁰³ Par Likuma par budžetu un finanšu vadību 19.panta piektās daļas, Valsts kontroles likuma 44.panta otrās daļas un Tiesībsarga likuma 19.panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 83. un 87.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2010.gada 25.novembra spriedums lietā Nr.2010-06-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2010. 30.novembris, Nr.189. Sprieduma 16.2.punkts; Par Ministru kabineta 2007.gada 6.marta noteikumu Nr.173 „Transportlīdzekļu vadītāja kvalifikācijas iegūšanas, transportlīdzekļu vadīšanas tiesību iegūšanas un atjaunošanas kārtība un vadītāja apliecības izsniegšanas, apmaiņas un atjaunošanas kārtība” 40.punkta pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2011.gada 11.janvāra spriedums lietā Nr.2010-40-03. *Latvijas Vēstnesis*, 2011. 13.janvāris, Nr.7. Sprieduma 10.2.punkts. Plašāk Satversmes tiesas nostāja aprakstīta šā promocijas darba 2.2.1.apakšnodaļā.

³⁰⁴ Ministru kabineta iekārtas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2008. 28.maijs, Nr.82.

³⁰⁵ Turpat.

³⁰⁶ Ar „veidiem” šā promocijas darba autors šeit nevis apzīmē dažādas politiskās atbildības kategorijas, bet norāda uz tās piesaisti dažādiem subjektiem (subjektu grupām).

³⁰⁷ Skatot šo jēdzienu kopsakarā ar Ministru kabineta iekārtas likuma II nodaļu, var secināt, ka politiskā atbildība ir attiecināma uz Ministru prezidentu, ministriem, Ministru prezidenta biedru un īpašu uzdevumu ministru (*sk.: Ministru kabineta iekārtas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis*, 2008. 28.maijs, Nr.82).

Kā redzams, Ministru kabineta iekārtas likumā nav tieši norādīts, kam ir atbildīgi Ministru kabineta locekļi. Tomēr minētais nav uzskatāms par šķērslī konkrētā jautājuma atrisināšanai. Vēsturiski atzītā koncepcija par Ministru kabineta locekļu atbildību Saeimai³⁰⁸ nav mainījies, proti, ne likumdevējs, ne tiesas, ne arī tiesību doktrīna šajā sakarā nav atzinusi būtisku koncepcijas grozīšanu. Gluži pretēji, šī koncepcija ir nostiprināta, ko pamato arī Satversmes tiesas spriedumi, kuros ir tiešas norādes uz Ministru kabineta politisko atbildību Saeimai³⁰⁹, un citi avoti³¹⁰.

Saistībā ar minēto rodas jautājums, vai Saeima ir vienīgais subjekts (persona), kura priekšā Ministru kabinets ir politiski atbildīgs. Atbildi uz šo jautājumu var rast, izmantojot vēsturisko un teleoloģisko interpretācijas metodi. Proti, izskatot likumprojektu Nr.143/Lp9 „Ministru kabineta iekārtas likums”, likumdevējs (Saeima) neatbalstīja atsevišķu deputātu priekšlikumu papildināt likumprojekta 4.panta pirmo daļu (par politisko atbildību) ar vārdiem „Saeimas priekšā”³¹¹. Tādējādi likumdevējs nav vēlējis nostiprināt Ministru kabineta politisko atbildību tās šaurākajā izpratnē. Šādu lēmumu var uzskatīt par pamatotu un atbilstošu „plurālistiskajam”³¹² atbildības attiecību modelim, kurā politiskā atbildība ir plašāka nekā „monolītājā”³¹³ atbildības attiecību modelī³¹⁴. Lai gan Ministru kabineta atbildība Saeimas priekšā netiek noliegta, tomēr Saeima netiek atzīta par vienīgo subjektu (personu), kura priekšā Ministru kabinetam (tā locekļiem) jāuzņemas

³⁰⁸ Šādai koncepcijai piekrita jau Satversmes sapulces deputāti, izstrādājot un pieņemot Satversmi (*sk., piemēram: Satversmes Sapulces IV sesijas 17.sēdes stenogramma. TNA elektroniskais izdevums: Latvijas Satversmes Sapulces stenogrammu izvilks (1920–1922). Latvijas Republikas Satversmes projekta apspriešana un apstiprināšana. 392.-401.lpp.*). To atzina arī starpkaru laikā izstrādātā tiesību doktrīna (*sk., piemēram: Mucinieks P. Ministru atbildības institūts vēsturiskās attīstības gaitā. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940.-1.sējums: 1922, Nr.5, Rīga: TNA, 2003*). Konkrētā koncepcija bija nostiprināta arī vairākos spēku zaudējušos normatīvajos aktos, piemēram, Ministriju iekārtas likumā un vairākos Ministru kabineta noteikumos, ar kuriem apstiprināti ministriju nolikumi (*sk., piemēram: Ministriju iekārtas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1997. 20.februāris, Nr.52; Aizsardzības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.361. Latvijas Vēstnesis, 1996. 1.oktobris, Nr.164; Par Ārlietu ministrijas nolikumu: MK lēmums Nr.138. Latvijas Vēstnesis, 1994. 1.decembris, Nr.140; Par ministrijas iekārtu: MK noteikumi Nr.5. Latvijas Vēstnesis, 1994. 8.februāris, Nr.4*).

³⁰⁹ Šādas norādes atrodamas, piemēram, Satversmes tiesas 2010.gada 25.novembra sprieduma lietā Nr.2010-06-01 16.2.punktā un 2011.gada 11.janvāra sprieduma lietā Nr.2010-40-03 10.2.punktā (*sk.: Par Likuma par budžetu un finanšu vadību 19.panta piektās daļas, Valsts kontroles likuma 44.panta otrās daļas un Tiesībsarga likuma 19.panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 83. un 87.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2010.gada 25.novembra spriedums lietā Nr.2010-06-01. Latvijas Vēstnesis, 2010. 30.novembris, Nr.189.; Par Ministru kabineta 2007.gada 6.marta noteikumu Nr.173 „Transportlīdzekļu vadītāja kvalifikācijas iegūšanas, transportlīdzekļu vadīšanas tiesību iegūšanas un atjaunošanas kārtība un vadītāja apliecības izsniegšanas, apmaiņas un atjaunošanas kārtība” 40.punkta pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2011.gada 11.janvāra spriedums lietā Nr.2010-40-03. Latvijas Vēstnesis, 2011. 13.janvāris, Nr.7*).

³¹⁰ Piemēram: Levits E. Normatīvo tiesību aktu demokrātiskā leģitimitācija un deleģētā likumdošana: teorētiskie pamati, *Likums un Tiesības*, 2002, 4.sējums, Nr.9 (37), 261.-268.lpp.

³¹¹ Priekšlikumu apkopojums likumprojektam Nr.143/Lp9 „Ministru kabineta iekārtas likums”: 2.lasījums. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/3975741B215D4963C22573AA00324155?OpenDocument> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

³¹² Ņemot vērā dažādu personu savstarpējo saistību un interešu atkarību, persona ir atbildīga vienlaikus vairākām citām personām, lai tādējādi neaizskartu to personu, kurai ir atbildīga saskaņā ar tiesību normām, t.i., personu, kura saskaņā ar tiesību normām ir deleģējusi to pildīt amata pienākumus un/vai attiecīgi piemērot arī sankcijas (atbrīvot no amata).

³¹³ Persona ir atbildīga vienīgi tās personas priekšā, kura saskaņā ar tiesību normām ir deleģējusi to pildīt amata pienākumus un/vai attiecīgi piemērot arī sankcijas (atbrīvot no amata).

³¹⁴ Bovens M. Public accountability. In: *The Oxford Handbook of Public Management*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2005, p.196-199.

politiskā atbildība³¹⁵. Tas īpaši attiecas uz ministriem, ņemot vērā viņu attiecības ar Ministru prezidentu, kurš ir politiski atbildīgs par Ministru kabineta darbu kopumā un kuram ir tiesības atbrīvot jebkuru ministru no amata. Turklāt ir jāapzinās Ministru kabineta pastarpinātā atbildība tautai jeb Latvijas pilntiesīgo pilsoņu kopumam (vēlētājiem)³¹⁶. Jāatzīmē, ka doktrīnā pausts arī tāds viedoklis, ka Latvijā ministri nav tieši politiski atbildīgi pilntiesīgo pilsoņu priekšā. Šāds uzskats ir balstīts uz teoriju, kas atzīst ministru politisko atbildību vienīgi tāda subjekta priekšā, kurš ir spējīgs ministru tieši atbrīvot no amata³¹⁷. Šā promocijas darba autors politisko atbildību izprot plašāk un atzīst ministru politisko atbildību arī pilntiesīgo pilsoņu kopuma priekšā³¹⁸.

Iepriekš minētais norāda, ka likumdevējs ir pieņēmis pareizu lēmumu un nostiprinājis likumā Ministru kabineta politisko atbildību atbilstoši šā jēdziena būtībai.

Izvērtējot praksi, ir iespējams konstatēt, ka Ministru kabineta iekārtas likuma 4.pantā noteiktā politiskā atbildība nav ierobežota ar laika periodu, kamēr kāda persona ieņem attiecīgo amatu Ministru kabinetā. To apliecina Parlamentārās izmeklēšanas komisijas par Latvijas valsts rīcību, izvērtējot 2013.gada 21.novembrī Zolitūdē notikušās traģēdijas³¹⁹ cēloņus, un turpmākajām darbībām, kas veiktas normatīvo aktu un valsts pārvaldes un pašvaldību darbības sakārtošanā, lai nepieļautu līdzīgu traģēdiju atkārtosanos, kā arī par darbībām minētās traģēdijas seku novēršanā (turpmāk – Komisija) 2015.gada 27.oktobrī pieņemtais galaziņojums³²⁰. Šajā ziņojumā Komisija par politiski atbildīgiem citastarp atzinusi vairākus bijušos Ministru kabineta locekļus:

³¹⁵ Caics A. The Concept of Political Responsibility in the Latvian Legal System. In: *Vilnius University Faculty of Law Conference Papers: International Conference of PhD Students and Young Researchers „Integrating Social Sciences into Legal Research”*, 2014, p.98-99.

³¹⁶ Piemēram: Levits E. Normatīvo tiesību aktu demokrātiskā leģitīmācija un deleģētā likumdošana: teorētiskie pamati, *Likums un Tiesības*, 2002, 4.sējums, Nr.9 (37), 261.-268.lpp.

³¹⁷ Piemēram: Mucinieks P. Ministru atbildības institūts vēsturiskās attīstības gaitā. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940.-1.sējums: 1922, Nr.5*, Rīga: TNA, 2003, 568.lpp.

³¹⁸ Šāda izpratne ir balstīta uz koncepciju, kas atzīst ne tikai formālā, bet arī neformālā sankciju piemērotāja (faktiskā rīcības vērtētāja) nozīmi (*par sankciju piemērotāju un rīcības vērtētāju plašāk rakstīts šā promocijas darba 6.nodaļā*).

³¹⁹ 2013.gada 21.novembrī Rīgā, Zolitūdes mikrorajonā, Priedaines ielā 20, notikusī traģēdija, kad, iebūkot veikala „Maxima xx” jumtam, bojā gāja 54 cilvēki, bet traumas guva 59 cilvēki.

³²⁰ Promocijas darba autors pozitīvi vērtē Komisijas darbību un galaziņojumu (kopumā), jo tas rosinājis diskusiju par politisko atbildību un politiski atbildīgajām amatpersonām (*sk., piemēram: Latvijas Republikas 12.Saeimas rudens sesijas vienpadsmitās sēdes 2015.gada 5.novembra stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/327> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Komisijas 2015.gada 27.oktobra sēdes protokols Nr.26; Komisijas 2015.gada 21.septembra sēdes protokols Nr.24; Komisijas 2015.gada 14.septembra sēdes protokols Nr.23; Priekšlikumu tabula Zolitūdes traģēdijas parlamentārās izmeklēšanas komisijas galaziņojuma otrajam lasījumam. 28.priekšlikums*). Jāatzīst, ka Komisijas darbībā ir konstatējami arī atsevišķi negatīvi aspekti – īpaši saistībā ar politiski atbildīgo amatpersonu noteikšanu, kas traucēja Komisijai efektīvāk izpildīt tās darbības mērķus. Autors atturas konkretizēt šos aspektus, ievērojot konfidencialitāti un ņemot vērā ierobežojumu pārbaudīt gūtās informācijas pamatotību (*sk. Intervija ar Saeimas opozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti*). Taču autors izdara pozitīvu atsauci par Komisijas priekšsēdētāju, kurš spēja nodrošināt galaziņojuma pieņemšanu un nolasišanu Saeimas sēdē.

Sakarā ar šo galaziņojumu jāatzīmē, ka tā saturā politiskās atbildības jēdziens ir lietots šaurākā nozīmē – piesaistīts morālajai atbildībai un norobežots no juridiskās atbildības (kriminālatbildības). Šā iemesla dēļ galaziņojuma 7.7.punktā ir ietverta norāde, ka atbildību var pieprasīt vienīgi no fiziskām personām (indivīdiem).

- 1) Valdi Dombrovski (*Valdis Dombrovskis, dz. 1971*), bijušo Ministru prezidentu, kurš ieņēma šo amatu, kad tika likvidēta būvniecības kontrole valsts līmenī (reorganizējot Valsts būvinspekciju 2009.gada 1.jūlijā) un kad notika Zolitūdes traģēdija;
- 2) Arti Kamparu (*Artis Kampars, dz. 1969*), bijušo ekonomikas ministru, kurš ieņēma šo amatu, kad tika likvidēta būvniecības kontrole valsts līmenī;
- 3) Anriju Matīsu (*Anrijs Matīss, dz. 1973*), bijušo ekonomikas ministrijas valsts sekretāru, kurš strādāja Arta Kampara vadībā (ziņojuma pieņemšanas brīdī ieņēma satiksmes ministra amatu);
- 4) Danielu Pavļutu (*Daniels Pavļuts, dz. 1976*), bijušo ekonomikas ministru, kurš ieņēma šo amatu, kad notika Zolitūdes traģēdija³²¹.

Kā redzams, Komisija par politiski atbildīgām atzinusi vairākas bijušās amatpersonas, tai skaitā arī tādas, kuras neieņēma amatu Ministru kabinetā laikā, kad notika Zolitūdes traģēdija un kad tika pieņemts galaziņojums. Tādējādi no šā galaziņojuma izriet, ka politiskā atbildība nav saistīta ar laika ierobežojumu (noilguma institūtu) un šī atbildība var tikt attiecināta uz personu, kura ir jau zaudējusi varu (neieņem amatu Ministru kabinetā). Vēl vairāk, tā var tikt attiecināta uz valsts sekretāru, kura politiskā atbildība tiešiem vārdiem nav norādīta normatīvajos aktos.

Ministru prezidents

Apzinoties politiskās atbildības saistību ar konkrēta Ministru kabineta locekļa tiesībām un pienākumiem, kā arī viņa pārziņā esošajiem jautājumiem, kuru citastarp pamato arī politiskās atbildības jēdziena lietojums ministriju nolikumos un citos normatīvajos aktos³²², nepieciešams pievērst uzmanību Ministru kabineta iekārtas likumā nostiprinātajai Ministru prezidenta kompetencei, lai tādējādi varētu pēc iespējas pilnīgāk izprast šīs amatpersonas politisko atbildību.

Saskaņā ar minētā likuma 6.pantu Ministru prezidents vada Ministru kabineta darbu un nosaka tā galvenās politiskās vadlīnijas, kā arī nodrošina, ka tiek izstrādāta un īstenota deklarācija par Ministru kabineta iecerēto darbību un rīcības plāns tās īstenošanai. Papildus tam Ministru prezidents bez īpaša pilnvarojuma pārstāv Ministru kabinetu, kā arī var pastāvīgi vai uz laiku uzņemties viena ministra pienākumu pildīšanu³²³.

³²¹ Parlamentārās izmeklēšanas komisijas par Latvijas valsts rīcību, izvērtējot 2013.gada 21.novembrī Zolitūdē notikušās traģēdijas cēloņus, un turpmākajām darbībām, kas veiktas normatīvo aktu un valsts pārvaldes un pašvaldību darbības sakārtošanā, lai nepieļautu līdzīgu traģēdiju atkārtanos, kā arī par darbībām minētās traģēdijas seku novēršanā 2015.gada 27.oktobra galaziņojums. 7.7.punkts. *Latvijas Vēstnesis*, 2015. 10.novembris, Nr.220.

³²² Sk., piemēram: Ministru kabineta kārtības rullis: MK noteikumi Nr.300. *Latvijas Vēstnesis*, 2009. 16.aprīlis, Nr.58; Izglītības un zinātnes ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.224. *Latvijas Vēstnesis*, 1996. 2.jūlijs, Nr.111; Noteikumi par pašvaldību darbības pārraudzību un īpašu uzdevumu ministra pašvaldību lietās pienākumiem: MK noteikumi Nr.35. *Latvijas Vēstnesis*, 1996. 20.februāris, Nr.31; Par Zemkopības ministrijas pagaidnolikumu: MK lēmums Nr.57. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 9.decembris, Nr.120.

³²³ Ministru kabineta iekārtas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2008. 28.maijs, Nr.82.

Minētais pants ļauj gūt vispārīgu priekšstatu par jautājumiem, kurus aptver Ministru prezidenta politiskā atbildība. Protams, šis jautājumu loks nav jāuzskata par kategorisku un noslēgtu, jo citas normas un citi normatīvie akti to paplašina. Piemēram, Ministru kabineta iekārtas likuma 26.pants paredz Ministru prezidentam iespēju veidot koleģiālas institūcijas (no Ministru kabineta locekļiem)³²⁴, likums „Par Latvijas Republikas starptautiskajiem līgumiem” citastarp ietver arī Ministru prezidenta tiesības³²⁵, Ministru kabineta 2007.gada 27.novembra noteikumi Nr.818 „Kārtība, kādā izveidojama komisija, lai izvērtētu iemeslus Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja priekšnieka atbrīvošanai no amata” regulē Ministru prezidenta pilnvaras attiecīgajā jautājumā³²⁶. Tāpat Ministru prezidenta tiesības un pienākumi ir plašāk atrunāti koalīcijas līgumos³²⁷.

Konkrētos pienākumus un tiesības var saistīt ar Ministru prezidenta politisko atbildību. Tomēr neskaidrības var veidoties sakarā ar Ministru prezidenta atbildības robežu noteikšanu, t.i., atbildes rašanu, piemēram, uz šādu jautājumu: kā izpaužas Ministru prezidenta atbildība par ministru rīcību un to pārziņā esošajām nozarēm? Šo jautājumu daļēji palīdz risināt Ministru kabineta iekārtas likuma 4.panta otrās daļas vārdi „par Ministru kabineta darbu kopumā”³²⁸, kas vedina domāt, ka Ministru prezidenta atbildība nav piesaistīta katram konkrētajam ministram. Šādu regulējumu iespējams izskaidrot ar lietderības apsvērumiem, jo pretējā gadījumā, t.i., ja Ministru prezidentam būtu jāatbild par katra ministra rīcību, Ministru kabinets nebūtu spējīgs efektīvi pildīt savas funkcijas. Šo pieņēmumu pamato Satversmes 59.pants³²⁹ un Ministru kabineta iekārtas likuma 19.pants, kas paredz visu Ministru kabineta locekļu atkāpšanos tad, ja ir atkāpies Ministru prezidents. Turklāt tiesiskajā regulējumā ir nostiprināti citi mehānismi, kurus piemērojot var

³²⁴ Ministru kabineta iekārtas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2008. 28.maijs, Nr.82.

³²⁵ Par Latvijas Republikas starptautiskajiem līgumiem: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 26.janvāris, Nr.11. Piemēram, šā likuma 4. un 6.pants.

³²⁶ Kārtība, kādā izveidojama komisija, lai izvērtētu iemeslus Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja priekšnieka atbrīvošanai no amata: MK noteikumi Nr.818. *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 5.decembris, Nr.195. Piemēram, šo noteikumu 2. un 16.punkts.

³²⁷ Piemēram, Latvijas Republikas Saeimu veidojošo frakciju koalīcijas līgumā „Par valdības izveidošanu un tās pamatprincipiem” (kas attiecas uz Ministru kabineta sastāvu periodā no 1998.gada 26.novembra līdz 1999.gada 19.jūlijam) ir plašāk aprakstīti Ministru prezidenta pienākumi un tiesības, kas galvenokārt saistīti ar dažādu informatīvu pasākumu veikšanu, Saeimā Ministru kabineta iesniegto un attiecīgās deklarācijas izpildei nepieciešamo lēmumu projektu un likumprojektu pieņemšanai nepieciešamo balsu nodrošināšanu. Papildus tam šajā koalīcijas līgumā ietverts regulējums, saskaņā ar kuru Ministru prezidents uzņemas politisko atbildību par ministriem, kurus viņš personīgi uzaicinājis ieņemt attiecīgo amatu un kurus nav izvirzījuši neviens no Ministru kabinetu veidojošajām Saeimas frakcijām. Šāds regulējums pastiprina Ministru prezidenta politisko atbildību un var kļūt par pamatu neuzticības izteikšanai Ministru prezidentam gadījumā, kad attiecīgais ministrs neīkņojas atbilstoši frakciju interesēm. Līdzīgas tiesības un pienākumi ir noteikti arī vairākos citos koalīcijas (sadarbības) līgumos (koalīcijas (sadarbības) līgumi ir publicēti interneta vietnē: *Ministru kabineta vēsture. Pieejams: <http://www.mk.gov.lv/lv/content/ministru-kabineta-vesture> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*).

³²⁸ Ministru kabineta iekārtas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2008. 28.maijs, Nr.82.

³²⁹ Kā autors jau norādījis, Satversmes 59.pants neietver tiešos vārdos izteiktu politiskās atbildības jēdzienu (neietver terminu „politiskā atbildība”), taču pēc būtības ir atzīstams par nozīmīgu tiesību normu, kas nosaka Ministru kabineta politisko atbildību Saeimas priekšā un ko izmanto argumentācijai, raksturojot Ministru kabineta politisko atbildību (*sk.: Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis par iespējamo ministra noteikumu Satversmību, 6.lpp. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/KTKT_viedoklis_01_06_11.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*).

nodrošināt to, ka ministrs vairs neieņems attiecīgo amatu, bet Ministru kabinets turpinās darboties. Piemēram, Ministru kabineta iekārtas likuma 20.pants paredz ministra atkāpšanos³³⁰, Saeimas neuzticības izteikšanu³³¹ un Ministru prezidenta rīkojumu par ministra atbrīvošanu no amata³³². Lai gan tas dod iespēju daļēji norobežot ministra un Ministru prezidenta politisko atbildību, ir jāapzinās, ka Ministru kabineta iekārtas likuma 6.pants uzliek Ministru prezidentam par pienākumu nodrošināt valdības deklarācijas un rīcības plāna izstrādi un īstenošanu. Tā kā konkrētajos dokumentos ir paredzēti dažādi mērķi un pasākumi, kuri jāīsteno ministrijām, Ministru prezidentam ir jākontrolē, kā ministrijas tos īsteno. Ja Ministru prezidents nespēs nodrošināt pietiekami stingru kontroli un pieļaus novirzi no izvirzītajiem mērķiem un noteiktajiem pasākumiem, tai skaitā, ja viņš neizmantos savā rīcībā pieejamos līdzekļus, lai vienam vai vairākiem ministriem liktu pienācīgāk pildīt savus pienākumus, tad attiecīgi būs pamats izteikt neuzticību pašam Ministru prezidentam. Tāpat ir pieļaujams tas, ka Ministru prezidents uzņemas politisko atbildību par savā pārziņā esošo ministriju, ja viņš pilda ministra pienākumus saskaņā ar Ministru kabineta iekārtas likuma 6.panta otro daļu³³³.

Iepriekš aprakstītais tiesiskais regulējums uzliek Ministru prezidentam pienākumu būt pirmajai personai, kura lemj par ministra rīcību, kas var tikt saistīta ar kādu neizdarību, nepieņemtu vai neadekvātu lēmumu, un attiecīgi piemērot vai nepiemērot sankcijas vainīgajam ministram³³⁴, piemēram, izteikt brīdinājumu vai atbrīvot no amata, lai novērstu šā ministra negatīvo ietekmi uz attiecīgo nozari un Ministru kabineta darbu kopumā. Līdz ar to veidojas Ministru prezidenta politiskā atbildība kā pienākums, kas politiķu cīņā par varu var negatīvi ietekmēt Ministru kabineta darbu³³⁵.

Papildus atbildībai Saeimas priekšā Ministru prezidentam līdzīgi kā Ministru kabinetam kopumā un katram Ministru kabineta loceklim individuāli ir jāuzņemas politiskā atbildība arī tautas jeb Latvijas pilntiesīgo pilsoņu kopuma (vēlētāju) priekšā³³⁶ un tās Saeimas frakcijas (vai frakciju

³³⁰ Ministrs var atkāpties no amata, iesniedzot Ministru prezidentam attiecīgu iesniegumu. Ministru prezidents pieņem šo iesniegumu, izdodot rakstveida rīkojumu.

³³¹ Saeima var pieņemt lēmumu par neuzticības izteikšanu ministram Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā.

³³² Ministru prezidents var atbrīvot ministru no amata, izdodot rakstveida rīkojumu, arī tādā gadījumā, ja ministrs nav iesniedzis attiecīgu iesniegumu un iebilst pret Ministru prezidenta nostāju vai nav izteicis gribu atkāpties no amata.

³³³ Šādu secinājumu var izdarīt pēc analogijas ar ministram noteikto politisko atbildību par tā pārziņā esošo nozari un ministriju.

³³⁴ Jakovļevs A. Kas ir politiskā atbildība?

Pieejams: <http://www.elap.lv/news/index.php?page=13¬e=8&extend=5501> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

³³⁵ Piemēram, ja konkurējošā politiskā organizācija vēlas atņemt valdošajai politiskajai organizācijai varu un kontroli pār Ministru kabinetu, tā var, par ieganstu minot viena ministra nepareizu rīcību, pieprasīt atbildību no Ministru prezidenta (organizēt un veicināt neuzticības izteikšanu).

³³⁶ Saeimu ievēlē Latvijas pilntiesīgo pilsoņu kopums, tāpēc Ministru prezidentu deleģējusi Saeimas frakcija (to veidojošo deputātu pārstāvētā politiskā organizācija) ir ieinteresēta, lai Ministru prezidenta rīcība atbilstu pilsoņu kopuma interesēm un tādējādi sekmētu attiecīgās frakcijas pārstāvības paplašināšanos nākamajā Saeimas sasaukumā. Tāpēc Ministru prezidentam ir jārikojas atbildīgi, pēc iespējas atbilstoši pilsoņu kopuma interesēm un jāskaidro sabiedrībai sava rīcība un Ministru kabineta darbība. Turklāt šāda atbildība paredzēta arī koalīcijas (sadarbības) līgumos. Piemēram, Ministru kabineta sastāvam periodā no 1997.gada 13.februāra līdz 1997.gada 7.augustam – līguma 6.daļā (sk.: *Ministru kabineta vēsture*. Pieejams: <http://www.mk.gov.lv/lv/content/ministru-kabineta-vesture> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]).

veidojošo deputātu pārstāvētās politiskās organizācijas) priekšā, kura viņu deleģējusi attiecīgajam amatam³³⁷. Turklāt šī politiskā atbildība ir saistīta arī ar citām Saeimas frakcijām (tās veidojošo deputātu pārstāvētajām politiskajām organizācijām), īpaši tām, kuras parakstījušas koalīcijas (sadarbības) līgumu. Nav noliedzama arī Ministru prezidenta atbildība Valsts prezidenta priekšā, jo Valsts prezidents ir tiesīgs veikt konkrētas darbības izpildvaras jomā un ietekmēt (koriģēt) Ministru kabineta darbību³³⁸. Šajā sakarā var piebilst, ka ir iedibināta tāda prakse, ka Ministru prezidents regulāri tiek ar Valsts prezidentu, lai pārrunātu Ministru kabineta darbību³³⁹.

Ministrs³⁴⁰

Ministrs atzīstams par to amatpersonu, attiecībā uz kuras politisko atbildību normatīvajos aktos ir visvairāk atsauču, norāžu vai raksturojumu. Minētais ir attiecināms uz ministru kā Ministru kabineta locekli vai kā konkrētas ministrijas vadītāju.

Daļa šo atsauču un norāžu pēc formas vai būtības ir identiskas. Šis aspekts ir vērtējams pozitīvi, jo tas veido jēdziena lietojuma vienveidību. Turklāt šī vienveidība ir saistāma arī ar jēdziena pēctecību jeb kontinuitāti, t.i., jēdziena pānesi no viena normatīvā akta uz nākamo normatīvo aktu, kas aizstāj iepriekšējo aktu³⁴¹. Minētā vienveidība ir attiecināma uz Ministru kabineta locekļu atbildību par to pārziņā esošajām jomām³⁴². Līdzīgi formulējumi izmantoti arī

³³⁷ Lai gan atbilstoši Satversmes 56.pantam personu ieņemt Ministru prezidenta amatu aicina Valsts prezidents, kopš 1993.gada 3.augusta Ministru prezidenta amatu ir ieņēmušas personas, kuras pārstāvēja kādu politisko organizāciju, kas attiecīgo personu izvirzīja Valsts prezidentam kā amata kandidātu, kuru var aicināt, lai tas sastādītu Ministru kabinetu. Izņēmums ir divi Ministru kabineta sastāvi periodā no 1995.gada 21.decembra līdz 1997.gada 7.augustam (sk.: *Ministru kabineta vēsture. Pieejams: <http://www.mk.gov.lv/lv/content/ministru-kabineta-vesture> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*). Tādējādi šīm personām kā noteiktas politiskās organizācijas pārstāvjiem (biedriem) ir jāuzņemas politiskā atbildība par savu rīcību un par to jāatskaitās attiecīgajai organizācijai.

³³⁸ Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis par Valsts prezidenta funkcijām Latvijas parlamentārās demokrātijas sistēmas ietvaros, 19.lpp. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/Viedoklis_10maijs.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

³³⁹ Lai gan šī atziņa saistāma nevis ar tiesību, bet ar politikas zinātni, var atzīmēt Valsts prezidenta ietekmi uz atsevišķu Ministru prezidentu atkāpšanos no amata. Piemēram, prezidenta ietekme uz Ivara Godmaņa (*Ivars Godmanis, dz. 1951*) atkāpšanos pēc 2009.gada 13.janvāra notikumiem un uz Valda Dombrovska atkāpšanos pēc 2013.gada 21.novembra Zolitūdes traģēdijas. Šie nav zinātniski pamatoti piemēri, taču tos iespējams padziļināti analizēt politiskā diskursā (pamatojoties uz publicēto informāciju, politiķu izteikumiem, uzvedību utt.) un saistīt ar politisko atbildību kā Ministru prezidenta amata zaudēšanu Valsts prezidenta izdarītā spiediena rezultātā.

Jāpiebilst, ka autors minētos piemērus neizmanto šā promocijas darba ietvaros izdarīto secinājumu pamatošanai.

³⁴⁰ Īpašu uzdevumu ministra un Ministru prezidenta biedra politiskā atbildība izpaužas līdzīgi kā ministra politiskā atbildība, tikai ir (var tikt) ierobežota ar noteiktu jautājumu loku. Atšķirības saskatāmas arī atbildībā pret ministru, ja viņa padotībā esošas struktūrvienības ir pakļautas īpašu uzdevumu ministram vai Ministru prezidenta biedram. Šādā gadījumā ministrs kļūst par vērtētāju un var dalīties savos apsvērumos ar personām, kuras ir tiesīgas izteikt īpašu uzdevumu ministram un Ministru prezidenta biedram neuzticību vai atbrīvot vai atsaukt tos no amata.

³⁴¹ Ministru kabineta kārtības rullis: MK noteikumi Nr.300. *Latvijas Vēstnesis*, 2009. 16.aprīlis, Nr.58; Ministru kabineta kārtības rullis: MK noteikumi Nr.111. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 15.marts, Nr.42.

³⁴² Salīdz., piemēram: Ministru kabineta 2009.gada 7.aprīļa noteikumu Nr.300 „Ministru kabineta kārtības rullis” 11.punkts: „[...] ir tiesīgi iesniegt tikai ar tā **Ministru kabineta locekļa starpniecību, kurš ir politiski atbildīgs par attiecīgo jomu, nozari vai apakšnozari**” un likuma „Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem” 10.panta otrā daļa: „[...] iesniedz ar tā **Ministru kabineta locekļa starpniecību, kurš ir politiski atbildīgs par attiecīgo jomu, nozari vai apakšnozari**” (autora izcēlums – A.C.).

dažādu ministriju nolikumos (to redakcijā) periodā no 1993.gada līdz 2001.gadam, lai gan jāatzīst, ka formulējuma gramatiskais saturs tajos redakcionāli nedaudz atšķiras, piemēram:

- 1) „*ministrijas darbu vada [...] ministrs, kas ir **politiski atbildīgs** Saeimai par ministrijas darbību*”³⁴³;
- 2) „*ministrs [...] ir **politiski atbildīgs** par ministrijas darbu kopumā*”³⁴⁴;
- 3) „*ministrs ir **politiski atbildīgs** par valsts politikas realizāciju iekšlietu jomā un par ministrijas uzdevumu izpildi*”³⁴⁵;
- 4) „*ministrijas darbu politiski vada [...] ministrs [...], kurš ir **politiski atbildīgs** Saeimai un Ministru prezidentam par ministrijas, kā arī ministrijas pakļautībā, pārraudzībā un pārziņā esošo institūciju darbību*”³⁴⁶;
- 5) „*ministrs [...] ir **politiski atbildīgs** Saeimai par kultūras situāciju un kultūras procesiem valstī*”³⁴⁷;
- 6) „*[...] ministrs ir **politiski atbildīgs** par valsts reformām kopumā, kā arī par ministrijai pakļautajām un tās pārraudzībā esošajām institūcijām*”³⁴⁸ (autora izcēlums – A.C.).

Lielākajā daļā attiecīgo nolikumu ir norādīts, kam ir atbildīgi ministri. Tomēr, kā redzams no citētajām normām, pastāv arī izņēmumi. Tāpat atšķiras arī ministru atbildības jomu definējumi, lai gan visbiežāk ministru atbildība ir attiecināta uz konkrētās ministrijas darbību.

Jāpiebilst, ka politiskās atbildības jēdziens vairākos nolikumos tika ietverts kopā ar vispārīgās atbildības jēdzienu. Piemēram, Aizsardzības ministrijas nolikuma (redakcijā, kas pieņemta 1996.gada 24.septembrī) 8.punktā norādīts, ka ministrs ir politiski atbildīgs Saeimai par ministrijas darbu, bet 9.punktā nostiprināta ministra atbildība par ministrijas darbību kopumā³⁴⁹. Zīmīgi, ka 9.punkts ietver ministra tiesības un pienākumus. Attiecīgi skatot abas minētās normas (8. un 9.punktu) to kopsakarā, var secināt, ka ministrs saskaņā ar šo nolikumu ir politiski atbildīgs Saeimai par savu pienākumu izpildi un tiesību realizāciju.

Saistībā ar politiskās atbildības jēdziena attīstību nepieciešams atzīmēt, ka vairākos ministriju nolikumos pirms šā jēdziena nostiprināšanas tika izmantots „personīgās” vai „personiskās” atbildības jēdziens, to attiecinot uz tādu pašu sfēru, kādu aptver politiskā atbildība,

³⁴³ Ekonomikas ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.40. *Latvijas Vēstnesis*, 1997. 24.janvāris, Nr.27; Aizsardzības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.361. *Latvijas Vēstnesis*, 1996. 1.oktobris, Nr.164; Satiksmes ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.220. *Latvijas Vēstnesis*, 1996. 28.jūnijs, Nr.110; Ekonomikas ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.47. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 16.marts, Nr.41; Finanšu ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.39. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 28.februāris, Nr.38; Par Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas nolikumu: MK lēmums Nr.118. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 22.septembris, Nr.111.

³⁴⁴ Par Ārlietu ministrijas nolikumu: MK lēmums Nr.138. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 1.decembris, Nr.140.

³⁴⁵ Iekšlietu ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.223. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 1.augusts, Nr.113.

³⁴⁶ Izglītības un zinātnes ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.224. *Latvijas Vēstnesis*, 1996. 2.jūlijs, Nr.111.

³⁴⁷ Par Kultūras ministrijas nolikumu: MK lēmums Nr.147. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 10.decembris, Nr.144.

³⁴⁸ Par Valsts reformu ministrijas pagaidnolikumu: MK lēmums Nr.46. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 25.novembris, Nr.111.

³⁴⁹ Aizsardzības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.361. *Latvijas Vēstnesis*, 1996. 1.oktobris, Nr.164.

piemēram, uz politisko uzdevumu izpildi, ministrijai uzticēto uzdevumu un funkciju izpildi, pakļautībā un pārraudzībā esošo institūciju funkciju izpildi, politikas realizāciju³⁵⁰.

Izmantotie ministru atbildības formulējumi nolikumos tika ietverti, pamatojoties uz Ministru kabineta 1994.gada 4.janvāra noteikumiem Nr.5 „Par ministrijas iekārtu” un to vēlāk aizstājušo Ministriju iekārtas likumu³⁵¹. Jāatzīmē, ka Ministriju iekārtas likums zaudēja spēku 2003.gada 1.janvārī, stājoties spēkā Valsts pārvaldes iekārtas likumam, kurā vairs nebija ietverts politiskās atbildības jēdziens. Savukārt attiecībā uz ministriju nolikumiem tika ieviesta vienota forma, kurā arī šis jēdziens vairs netika ietverts. Tādējādi konkrētais regulējums, kas attiecināms uz ministra politisko atbildību par ministrijas darbību, vairs nebija tieši noteikts (likuma un nolikumu līmenī), jo Ministru kabineta iekārtas likums (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2008.gada 30.jūnijam) un Valsts pārvaldes iekārtas likums neietvēra politiskās atbildības jēdzienu. Taču tas atkal tika iekļauts Ministru kabineta iekārtas likuma jaunajā redakcijā, kas stājās spēkā 2008.gada 1.jūlijā. Turklāt politiskās atbildības jēdziens tika saglabāts Ministru kabineta kārtības rullī³⁵² un noteikumos, kas regulē Ministru prezidenta biedra darbību³⁵³.

Atšķirībā no Ministru kabineta noteikumos „Par ministrijas iekārtu” un Ministriju iekārtas likumā izmantotā formulējuma Ministru kabineta iekārtas likuma 4.pantā ir ietverta norāde ar plašāku saturu, kas noteic ministra politisko atbildību ne vien par ministrijas darbību, bet arī par savu rīcību³⁵⁴. Vārdu „rīcība” bez konkrētāka paskaidrojuma hipotētiski var attiecināt gan uz ministra pārziņā esošajām nozarēm, gan ministrijas darbu kopumā, gan arī ministra rīcību citās jomās. Turklāt vārds „rīcība” var pat nebūt saistīts ar ministra amata pienākumiem. Tādējādi minētais pants pieļauj plašas interpretācijas iespējas un attiecīgi neizslēdz iespēju, ka ministram var tikt izvirzīti nepamatoti pieprasījumi sniegt paskaidrojumus vai atkāpties no amata sakarā ar rīcību, kas nav saistīta ar viņa tiešajiem darba pienākumiem.

Ministru kabineta iekārtas likuma 4.pantā izmantoto ministra atbildības formulējumu ir iespējams sašaurināt, ja tas tiek skatīts kopsakarā ar citiem normatīvajiem aktiem un citām normām, piemēram, Ministru kabineta kārtības rullī 11.pantu un likuma „Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem” 10.panta otro daļu, kas noteic Ministru kabineta locekļa politisko atbildību par

³⁵⁰ Sk., piemēram: Par Aizsardzības ministrijas nolikumu: MK lēmums Nr.20. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 12.marts, Nr.31; Par Ārlietu ministrijas pagaidnolikumu: MK lēmums Nr.21. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 19.oktobris, Nr.92.; Par Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas nolikumu: Ministru Padomes lēmums Nr.451. *Ziņotājs*, 1992, Nr.3.

³⁵¹ Abos normatīvajos aktos ietverts identisks formulējums, t.i.: „*Ministrijas darbu politiski vada ministrs, kas Saeimas priekšā ir atbildīgs par ministrijas darbību*” (sk.: *Ministriju iekārtas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis*, 1997. 20.februāris, Nr.52; *Par ministrijas iekārtu: MK noteikumi Nr.5. Latvijas Vēstnesis*, 1994. 8.februāris, Nr.4). Kā redzams, ir izmantots vispārīgās atbildības jēdziens, taču vārdi „politiski vada” norāda uz atbildības saikni ar politiku, savukārt šī saikne rada pamatu secinājumam par politiskās atbildības esamību.

³⁵² Ministru kabineta kārtības rullis: MK noteikumi Nr.300. *Latvijas Vēstnesis*, 2009. 16.aprīlis, Nr.58; Ministru kabineta kārtības rullis: MK noteikumi Nr.111. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 15.marts, Nr.42.

³⁵³ Noteikumi par Ministru prezidenta biedra kompetenci: MK noteikumi Nr.67. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 7.februāris, Nr.21.

³⁵⁴ Ministru kabineta iekārtas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2008. 28.maijs, Nr.82.

attiecīgo (tā pārziņā esošo) jomu, nozari vai apakšnozari³⁵⁵. Tāpat arī politiskās atbildības jēdziena vēsturiskais lietojums Ministru kabineta noteikumos „Par ministrijas iekārtu”, Ministriju iekārtas likumā un dažādu ministriju nolikumos dod iespēju konstatēt šā jēdziena piesaisti ministra tiesību realizācijai, pienākumu izpildei un ministrijas darbībai. Tātad, lai gūtu skaidrāku priekšstatu par ministra politisko atbildību, ir vērts pievērst uzmanību ministra tiesībām un pienākumiem. Šajā sakarā var pievērst uzmanību Ministru kabineta iekārtas likuma 9.pantam, saskaņā ar kuru ministrs pilda normatīvajos aktos noteiktos uzdevumus un uzdevumus, kas izriet no viņa amata pienākumiem, kā arī savu kompetenci īsteno, ņemot vērā valdības deklarāciju, Ministru prezidenta noteiktās galvenās politiskās vadlīnijas, un nodrošina, ka tiek izstrādāts un izpildīts rīcības plāns valdības deklarācijas īstenošanai³⁵⁶. Jāatzīmē, ka atsauce uz uzdevumiem, kas izriet no amata pienākumiem, ir tieši saistīta ar ministriju nolikumiem, kuros detalizēti aprakstīti attiecīgie pienākumi un tiesības³⁵⁷. Papildus iepriekš minētajam ministram ir jāievēro koalīcijas (sadarbības) līgumā, valdības deklarācijā un rīcības plānā noteiktais, tai skaitā, bet ne tikai jāpauž vienota (Ministru kabineta) nostāja ārpolitikas jautājumos, jāievēro augstākie morāles standarti un jābūt uzticīgam labējās³⁵⁸ politikas ideāliem³⁵⁹.

Kā jau iepriekš tika norādīts, ministrs ir politiski atbildīgs ne vien Saeimai³⁶⁰, bet arī Ministru prezidentam, kuram ir tiesības atbrīvot ministru no amata, izdodot rakstveida rīkojumu.

³⁵⁵ Ministru kabineta kārtības rullis: MK noteikumi Nr.300. *Latvijas Vēstnesis*, 2009. 16.aprīlis, Nr.58

³⁵⁶ Ministru kabineta iekārtas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2008. 28.maijs, Nr.82.

³⁵⁷ Šobrīd, t.i., šā promocijas darba izstrādes laikā, spēkā esošie ministriju nolikumi ir izstrādāti, pamatojoties uz vienotām vadlīnijām un pēc vienotas formas. Tādējādi nolikumos aprakstītā ministra kompetence sevī ietver līdzīgas ministra tiesības un pienākumus, kas atsevišķām ministrijām pielāgoti, ņemot vērā specifiskās to darbības iezīmes. Piemēram, attiecīgās ministrijas darbu vada ministrs, kurš, ievērojot ārējos normatīvos aktus:

- 1) bez īpaša pilnvarojuma pārstāv ministriju;
- 2) dod rīkojumus valsts sekretāram un ministrijas politiskajām amatpersonām;
- 3) dod rīkojumus ministrijas pārvaldes amatpersonām un darbiniekiem, kuri par to informē augstāku amatpersonu;
- 4) dod rīkojumus ministra un ministrijas padotībā esošo valsts pārvaldes iestāžu pārvaldes amatpersonām un darbiniekiem un izdod tiem saistošus iekšējos normatīvos aktus;
- 5) uzrauga ministra vai ministrijas padotībā esošo valsts pārvaldes iestāžu darbību, kapitālsabiedrību, kurās ministrija ir valsts kapitāla daļu turētāja, kā arī amatpersonu darbību vai pilnvaro tam attiecīgu ministrijas amatpersonu;
- 6) var atcelt parlamentārā sekretāra, valsts sekretāra un citu ministrijas pārvaldes amatpersonu izdotos iekšējos normatīvos aktus, lēmumus un rīkojumus, izņemot administratīvos aktus;
- 7) var atcelt ministra un ministrijas padotībā esošo valsts pārvaldes iestāžu pārvaldes amatpersonu izdotos iekšējos normatīvos aktus, lēmumus un rīkojumus, izņemot administratīvos aktus;
- 8) ieceļ amatā un atbrīvo no amata ministrijas valsts sekretāru un ministrijas padotībā esošo valsts pārvaldes iestāžu vadītājus;
- 9) nosaka iekšējā audita sistēmu ministrijā;
- 10) slēdz starptautiskos līgumus;
- 11) veic citas normatīvajos aktos noteiktās funkcijas.

³⁵⁸ Piemēram, Ministru kabineta sastāvam (periodā no 2004.gada 2.decembra līdz 2007.gada 20.decembrim) bija izvirzīta prasība par uzticību labēji konservatīvās politikas ideāliem.

³⁵⁹ Šādi ministra pienākumi izriet no Ministru kabinetu veidojošo Saeimas frakciju sadarbības līguma 1.4. un 1.8.punkta (4. un 8.punkta vispārējo principu daļā) (periodā no 2004.gada 2.decembra līdz 2011.gada 24.oktobrim).

³⁶⁰ Ministra politiskā atbildība ir saistīta ne vien ar uzticības balsojumu, bet arī ar citiem mehānismiem, piemēram, Satversmē noteikto izmeklēšanas komisiju izveidošanu un darbību (Satversmes 26.pants), kā arī ar pieprasījumiem un jautājumiem (Satversmes 27.pants), kurus Saeimas deputāti var iesniegt un uzdot ministriem Saeimas kārtības rullī

Turklāt ministra politiskā atbildība ir saistīta ar vairākiem citiem subjektiem, tai skaitā, bet ne tikai ar:

- 1) Latvijas pilntiesīgo pilsoņu kopumu³⁶¹;
- 2) Saeimas frakciju (to veidojošo deputātu pārstāvēto politisko organizāciju), kura viņu deleģēja ministra amatam³⁶²;
- 3) citām Saeimas frakcijām (tās veidojošo deputātu pārstāvētajām politiskajām organizācijām), jo īpaši tām frakcijām, kuras parakstījušas koalīcijas (sadarbības) līgumu³⁶³.

Iepriekš minētais norāda uz ministra atbildību vairāku subjektu priekšā, no kuras attiecīgi izriet katra ministra pienākums izvērtēt savu rīcību, lai tā nekļūtu par pamatu negatīvām sekām. Ministriem ir jārēķinās ar to, ka Latvijas pilntiesīgo pilsoņu kopuma uzticības zaudēšana var nozīmēt „politiskās karjeras beigas”³⁶⁴, Saeimas (tās vairākuma) uzticības zaudēšana var novest pie uzticības balsojuma un, ja tas ir negatīvs, pie amata zaudēšanas, bet Ministru prezidenta un par ministru atbildīgās Saeimas frakcijas uzticības zaudēšana – attiecīgi pie atbrīvošanas vai atsaukšanas no amata³⁶⁵.

Saistībā ar Ministru kabineta locekļu politisko atbildību konstatējama tāda problēma, ka nav noteikts pamats un konkrēti gadījumi, uz kāda un kad tos var atbrīvot no amata (izteikt tiem neuzticību). Tas nozīmē, ka attiecīgs lēmums var tikt pieņemts, pamatojoties uz personiskiem, profesionāliem, kā arī politiskiem motīviem, kuri Valsts pārvaldes iekārtas likumā formulēti kā

noteiktajā kārtībā (sk.: *Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr. 43; Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*). Ņemot vērā koalīcijas (sadarbības) līgumos noteiktos ierobežojumus, kontroles mehānismus vairāk izmanto opozīcijas frakcijas, kas attiecīgo līgumu nav noslēgušas (sk., piemēram: *Ministru kabineta veidojošo Saeimas frakciju sadarbības līguma 4.punktu (daļu) Ministru kabineta sastāvam (periodā no 2006.gada 7.novembra līdz 2014.gada 5.novembrim)*). Pieejams: <http://www.mk.gov.lv/lv/content/ministru-kabineta-vesture> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]).

³⁶¹ Šī atbildība ir ļoti nozīmīga, ņemot vērā to, ka Latvijas pilntiesīgo pilsoņu kopums ievēl Saeimu, bet ministru deleģējusi Saeimas frakcija (to veidojošo deputātu pārstāvētā politiskā organizācija) ir ieinteresēta, lai ministra rīcība atbilstu pilsoņu kopuma interesēm un tādējādi sekmētu attiecīgās frakcijas pārstāvības paplašināšanos nākamajā Saeimā.

³⁶² Saskaņā ar koalīcijas (sadarbības) līgumiem valdību veidojošās Saeimas frakcijas (tās veidojošo deputātu pārstāvētās politiskās organizācijas) katra deleģē noteiktu skaitu ministru un uzņemas atbildību par tiem. Minētie līgumi paredz katrai frakcijai arī tiesības atsaukt tās deleģēto ministru, vismaz nedēļu pirms šāda lēmuma galīgās pieņemšanas par to brīdinot Ministru prezidentu (sk., piemēram: *Ministru kabineta veidojošo Saeimas frakciju sadarbības līguma 4.6. un 4.5.punktu Ministru kabineta sastāvam periodā no 2006.gada 7.novembra līdz 2014.gada 5.novembrim*). Pieejams: <http://www.mk.gov.lv/lv/content/ministru-kabineta-vesture> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]).

³⁶³ Noslēdzot koalīcijas (sadarbības) līgumu, parakstot deklarāciju par valdības darbu un izstrādājot attiecīgu rīcības plānu, Ministru kabineta veidojošās frakcijas (tās veidojošo deputātu pārstāvētās politiskās organizācijas) uzņemas kolektīvu atbildību par šajos dokumentos noteikto mērķu un pasākumu īstenošanu. Kaut arī koalīcijas (sadarbības) līgumos tiek ietverti noteikumi, kas ierobežo koalīcijas frakciju iespējas uzdot jautājumus un iesniegt pieprasījumus sakarā ar ministru darbību, šie jautājumi var tikt risināti koalīcijas „iekšienē”, piemēram, sadarbības padomes ietvaros.

³⁶⁴ Politiskā atbildība. Daži gadījumi bijuši... *Latvijas Vēstnesis Plus* Nr.73, 2006.gada 12.maijs.

³⁶⁵ Atsaukšana no amata nenozīmē to, ka, Saeimas frakcijai (to veidojošo deputātu pārstāvētajai politiskai organizācijai) pieņemot šādu lēmumu, ministrs automātiski zaudēs amatu. Lai gan ministram šis lēmums ir jāpilda, iesniedzot Ministru prezidentam iesniegumu par atkāpšanos no amata, teorētiski pastāv iespējamība, ka ministrs atteiksies to izpildīt un Ministru prezidents un citas valdību veidojošās politiskās organizācijas šo ministru atbalstīs. Šādā gadījumā ministrs savu amatu var saglabāt arī nākamajā Ministru kabineta sastāvā, ja tāds tiek izveidots sakarā ar valdību veidojošo politisko organizāciju pretrunām.

politiskie kritēriji³⁶⁶. Šo problēmu, proti, atlaišanas kritēriju trūkumu, vēl jo vairāk pastiprina salīdzinoši vienkāršā kārtība, kādā attiecīgais lēmums var tikt pieņemts – izsakot neuzticību (Saeima lēmumu pieņem ar absolūto balsu vairākumu)³⁶⁷ vai izdodot rakstveida rīkojumu (Ministru prezidents lēmumu pieņem vienpersoniski). Rezultātā Ministru kabineta locekļi tiek nostādīti neaizsargātā stāvoklī, kas var būt par pamatu tam, ka Latvijā salīdzinoši bieži ministri tiek nomainīti un Ministru kabineta sastāvs tiek veidots no jauna – pēc 1993.gada viens Ministru kabineta sastāvs pilda pienākumus vidēji vienu līdz divus gadus³⁶⁸.

Tieši atlaišanas kritēriju trūkums dod iespēju dažādi interpretēt Ministru kabineta iekārtas likuma 4.pantu, tādējādi kolektīvā Ministru kabineta atbildība var iestāties sakarā ar jebkuru pārkāpumu – gan individuālu, gan kolektīvu, ja vien Saeima uzskata par vajadzīgu izteikt neuzticību. Turklāt neuzticība Ministru kabinetam var tikt izteikta atšķirīgās formās, ne tikai tādā, ka Saeima pieņem atsevišķu lēmumu par neuzticības izteikšanu Ministru kabinetam vai Ministru prezidentam. Piemēram, Saeima var noraidīt valsts budžeta projektu pirmajā vai otrajā lasījumā, un tādā gadījumā uzskatāms, ka tā izteikusi neuzticību Ministru kabinetam, kas ir politiski atbildīgs par izstrādāto valsts budžeta projektu³⁶⁹. Neuzticība var tikt izteikta arī tādējādi, ka Saeima, balsojot par atkārtotu uzticības izteikšanu Ministru kabinetam vai Ministru prezidentam, nav apliecinājusi prasīto uzticību.

Skaidri formulētu atlaišanas kritēriju trūkums vērtētājiem (piemēram, Ministru prezidentam un Saeimas deputātiem) dod iespēju plaši interpretēt politiskās atbildības jēdzienu. Līdz ar to teorētiski nav izslēgta iespēja piemērot Ministru kabinetam (tā locekļiem) sankcijas ar konkrētu nolūku – aizstāvēt savas (vērtētāja) politiskās (varas) intereses. Tas nozīmē, ka no Ministru kabineta locekļiem var pieprasīt politisko atbildību sakarā ar jebkuru to pārziņā esošu jautājumu (nozari, iestādēm) un atskaitīšanos par jebkuru iestādes, tai skaitā ministrijas, darbību, kā arī mēģināt sasaistīt politisko atbildību, morālo atbildību un juridisko (administratīvo atbildību). Tādējādi, piemēram, ministram var uzspiest ministrijas administratīvā vadītāja atbildību.

Tomēr nepieciešams atzīmēt, ka ministrs nav ministrijas administratīvais vadītājs. Valsts civildienesta likuma 6.panta otrajā daļā norādīts, ka valsts sekretārs ir ministrijas (kā iestādes)

³⁶⁶ Valsts pārvaldes iekārtas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 21.jūnijs, Nr.94.

³⁶⁷ Saeimas kārtības ruļļa 130.pants noteic: lai ierosinātu balsojumu par neuzticības izteikšanu Ministru kabinetam vai tā loceklim, pietiek ar ne mazāk kā desmit deputātu iesniegtu pieprasījumu, bet atbilstoši Saeimas kārtības ruļļa sestajā nodaļā noteiktajai balsošanas kārtībai neuzticības izteikšana var stāties spēkā ar absolūto balsu vairākumu no kopējā Saeimas locekļu skaita (51 balss) neatkarīgi no tā, cik deputātu piedalās balsojumā (*sk.: Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

³⁶⁸ Ministru kabineta vēsture. Pieejams: <http://www.mk.gov.lv/lv/content/ministru-kabineta-vesture> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

³⁶⁹ Par Likuma par budžetu un finanšu vadību 19.panta piektās daļas, Valsts kontroles likuma 44.panta otrās daļas un Tiesībsarga likuma 19.panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 83. un 87.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2010.gada 25.novembra spriedums lietā Nr.2010-06-01. *Latvijas Vēstnesis*. 2010. 30.novembris, Nr.189. Sprieduma 16.2.punkts.

vadītājs³⁷⁰, bet Valsts pārvaldes iekārtas likuma 23.panta pirmajā daļā noteikts, ka valsts sekretārs ir ministrijas administratīvais vadītājs³⁷¹. Šis jautājums ir izskatīts, piemēram, administratīvās lietas Nr.A42341205 ietvaros³⁷², kur tiesa (visās instancēs) apstiprināja šādu izpratni. Proti, tiesa, balstoties uz iepriekš minētajām tiesību normām, konstatēja, ka valsts sekretāram ir saistoši likumā iestādes vadītājam noteiktie uzdevumi valsts pārvaldes jomā (Valsts pārvaldes iekārtas likuma 17.pants³⁷³) un tieši valsts sekretāram (nevis ministram) jāuzņemas atbildība par šo uzdevumu nepienācīgu izpildi. Ministrs var uzņemties atbildību kā iestādes administratīvais vadītājs vienīgi saskaņā ar Valsts pārvaldes iekārtas likuma 19.panta otrās daļas 5.punkta³⁷⁴ un 37.panta pirmās daļas³⁷⁵ noteikumiem³⁷⁶. Papildus tam tiesa norādīja, ka amatpersona (ministrs) var atbildēt vienīgi par to, kas ir nodots tās kompetencē³⁷⁷. Tomēr vienlaikus jāatzīst, ka Ministru kabineta iekārtas likuma 4.panta pirmajā daļā lietotais vārds „rīcība”, Valsts pārvaldes iekārtas likuma 18.panta saturs³⁷⁸ un 19.panta pirmās daļas formulējums „*Ministrs vada ministrijas darbu*”³⁷⁹ ir plaši interpretējami un attiecīgi debašu ietvaros var kļūt par argumentu neuzticības izteikšanai politiskajā procesā sakarā ar ministra vai ministra pakļautībā esošo iestāžu (to darbinieku) rīcību. Jāpiebilst, ka piemēram, Ministru kabineta ētikas kodeksa projekta trešās daļas 1.5.punktā ir norādīts: ministrs uzņemas politisko atbildību un iesniedz demisijas rakstu, ja viņa vadītajā nozarē ir konstatēti būtiski pārkāpumi, kuru rezultātā nodarīts kaitējums cilvēku dzīvībai un veselībai vai radīti ievērojami

³⁷⁰ Valsts civildienesta likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2000. 22.septembris, Nr.331/333.

³⁷¹ Valsts pārvaldes iekārtas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 21.jūnijs, Nr.94.

³⁷² Lietas numurs apelācijas instancē: 143/AA43 – 0660 – 07/4, kasācijas instancē: SKA-61/2008.

³⁷³ Valsts pārvaldes iekārtas likuma 17.panta pirmā daļa noteic, ka tiešās pārvaldes iestādes vadītājs „*organizē iestādes funkcijas pildīšanu un atbild par to, vada iestādes administratīvo darbu, nodrošinot tā nepārtrauktību, lietderību un tiesiskumu*”. Saskaņā ar šā panta otro un trešo daļu tiešās pārvaldes iestādes vadītājs:

- 1) pārvalda iestādes finansu, personāla un citus resursus;
- 2) nosaka iestādes pārvaldes amatpersonu un darbinieku pienākumus;
- 3) ieceļ amatā un atbrīvo no tā amatpersonas, pieņem darbā un atlaiž no tā darbiniekus;
- 4) nodrošina iestādes gadskārtējā darbības plāna un budžeta pieprasījuma izstrādi;
- 5) izveido iestādes iekšējās kontroles sistēmu, kā arī uzrauga un uzlabo to;
- 6) nosaka pārvaldes lēmumu priekšpārbaudes un pēcpārbaudes kārtību;
- 7) veic attiecīgā Ministru kabineta locekļa dotos uzdevumus, iestādes nolikumā noteiktos pienākumus, kā arī citas normatīvajos aktos noteiktās funkcijas un atbild par to izpildi (sk.: *Valsts pārvaldes iekārtas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis*, 2002. 21.jūnijs, Nr. 94).

³⁷⁴ Valsts pārvaldes iekārtas likuma 19.panta otrās daļas 5.punkts noteic, ka ministrs „*var pats īstenot ministrijas administratīvā vadītāja kompetenci*” (sk.: *Valsts pārvaldes iekārtas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis*, 2002. 21.jūnijs, Nr. 94).

³⁷⁵ Valsts pārvaldes iekārtas likuma 37.panta pirmā daļa: „*Augstāka iestāde vai amatpersona var pārņemt pakļautībā esošas iestādes vai pārvaldes amatpersonas lietvedībā esošu lietu savā kompetencē*” (sk.: *Valsts pārvaldes iekārtas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis*, 2002. 21.jūnijs, Nr. 94).

³⁷⁶ Administratīvās apgabaltiesas 2007.gada 30.augusta spriedums lietā Nr.A42341205 (143/AA43 – 0660 – 07/4).

³⁷⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2008.gada 29.februāra spriedums lietā Nr.SKA-61/2008. Sprieduma 9.2.punkts.

³⁷⁸ Valsts pārvaldes iekārtas likuma 18.pants: „(1) *Ministrija ir attiecīgās valsts pārvaldes nozares vadošā (augstākā) iestāde. Ministrija organizē un koordinē likumu un citu normatīvo aktu īstenošanu, tā piedalās nozares politikas izstrādāšanā. (2) Ministrija ir tieši pakļauta ministram*” (sk.: *Valsts pārvaldes iekārtas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis*, 2002. 21.jūnijs, Nr. 94).

³⁷⁹ Valsts pārvaldes iekārtas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 21.jūnijs, Nr. 94.

materiālie zaudējumi³⁸⁰. Šis formulējums aptver plašu saturu un piesaista ministra politisko atbildību arī iestāžu un to darbinieku darbībām, ja tās rada būtiskas negatīvas sekas. Arī šis formulējums un atsauce uz ētikas kodeksa projektu un tajā ietvertajām normām var kļūt par argumentu tam, lai Ministru kabinets kopumā (vai tā loceklis) uzņemtos politisko atbildību vai arī tiktu saukts pie politiskās atbildības. Turklāt, pieprasot ministra atbildību, ir iespējams atsaukties arī uz Augstākās tiesas atziņām, kas noteic ministra politisko atbildību par ministrijas darbu kopumā un katras viņam pakļautās amatpersonas darbību³⁸¹. Jāpiebilst, ka Komisija saistībā ar Zolitūdes traģēdiju par politiski atbildīgu atzinusi gan bijušo ekonomikas ministru, gan bijušo ekonomikas ministrijas valsts sekretāru³⁸². Tādējādi ir iespējami gadījumi, kad par vienu jautājumu politisko atbildību uzņemas gan politiskais, gan administratīvais ministrijas vadītājs. Tas savukārt apliecina, ka katrs gadījums ir izskatāms atsevišķi, izvērtējot katras amatpersonas rīcību.

Ministra politiskā atbildība ir piesaistīta arī pie viņu deleģējušās politiskās organizācijas, jo Ministru prezidents drīkst ministru atbrīvot no amata arī tādā gadījumā, ja šī organizācija, kas parakstījusi koalīcijas (sadarbības) līgumu, nepilda šajā līgumā noteiktās saistības³⁸³.

Tomēr ir nostiprināti arī atsevišķi elementi, kas aizsargā amatpersonas no amata zaudēšanas (kā politiskās atbildības). Papildus minētajiem elementiem (noteikta kārtība, balsojumā nepieciešamais kvorums, tiesu prakse, Latvijas pilntiesīgo pilsoņu kopuma vērtējums) atzīmējams koalīcijas (sadarbības) līgumos ietvertais ierobežojums, kas liedz Ministru prezidentam nepamatoti saukt ministrus pie politiskās atbildības. Proti, Ministru prezidents publiski drīkst izteikt vienīgi argumentētus brīdinājumus sakarā ar ministra darbu, ja tas pēc profesionāliem kritērijiem ir novērtēts kā neapmierinošs³⁸⁴. Minētais (novērtējuma) pamatojums ir attiecināms arī uz tiesībām atbrīvot ministru no amata.

Lai kā tiktu pamatota ministra politiskā atbildība (atbrīvošana no amata), jāuzsver, ka ministra rīcībai jebkurā gadījumā ir jābūt politiski lietderīgai (atbilstoši politiskajām interesēm). Šādi ministra politiskā atbildība tiek nošķirta no juridiskās atbildības, saskaņā ar kuru rīcībai ir jābūt

³⁸⁰ Ministru kabineta ētikas kodekss (projekts). Pieejams: http://www.knab.gov.lv/uploads/ta_projekti/mk_kodekss.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

³⁸¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2013.gada 23.augusta spriedums lietā Nr. SKA-659/2013. Sprieduma 19.punkts.

³⁸² Parlamentārās izmeklēšanas komisijas par Latvijas valsts rīcību, izvērtējot 2013.gada 21.novembrī Zolitūdē notikušās traģēdijas cēloņus, un turpmākajām darbībām, kas veiktas normatīvo aktu un valsts pārvaldes un pašvaldību darbības sakārtošanā, lai nepieļautu līdzīgu traģēdiju atkārtanos, kā arī par darbībām minētās traģēdijas seku novēršanā 2015.gada 27.oktobra galaziņojums. 7.7.punkts. *Latvijas Vēstnesis*, 2015. 10.novembris, Nr.220.

³⁸³ Tas noteikts, piemēram, koalīcijas (sadarbības) līguma 5.1.2. un 5.1.3.punktā Ministru kabineta sastāvam (periodā no 2009.gada 12.marta līdz 2014.gada 5.novembrim). Identiski vai līdzīgi noteikumi ietverti arī līgumos, kas attiecas uz vairākiem citiem Ministru kabineta sastāviem. Piemēram, Ministru kabineta sastāvam (periodā no 2007.gada 20.decembra līdz 2009.gada 12.martam) līguma 5.2.punktā minētā neatbilstība profesionālajiem kritērijiem tika papildināta ar neētisku uzvedību kā pamatu ministra atbrīvošanai no amata (*sk.: Ministru kabineta vēsture. Pieejams: http://www.mk.gov.lv/lv/content/ministru-kabineta-vesture [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*).

³⁸⁴ Piemēram, koalīcijas (sadarbības) līguma Ministru kabineta sastāvam (periodā no 2007.gada 20.decembra līdz 2009.gada 12.martam) 5.2.punkts (*sk.: Ministru kabineta vēsture. Pieejams: http://www.mk.gov.lv/lv/content/ministru-kabineta-vesture [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*).

tiesiskai³⁸⁵. Atbilstoši doktrīnā paustajam jaunākajos laikos ministru politiskā atbildība (kā tiesību institūts) ir aizstājusi juridisko atbildību³⁸⁶, jo ministra rīcība pirmām kārtām tiek vērtēta pēc atbildības lietderības kritērijiem un tikai pēc tam – juridiskiem kritērijiem, kas tiesiskā valstī var pārklāties ar lietderības kritērijiem.

Īpašu uzdevumu ministrs

Īpašu uzdevumu ministrs ir Ministru kabineta loceklis. Tātad uz viņu var tikt attiecināta politiskā atbildība, kas normatīvajos aktos noteikta Ministru kabineta locekļiem³⁸⁷.

Jāprecizē, ka ar Ministru kabineta rīkojumu var nodot īpašu uzdevumu ministra padotībā vienu vai vairākas citam ministram padotas ministrijas struktūrvienības³⁸⁸. Šādā gadījumā īpašu uzdevumu ministrs šīs struktūrvienības vada saziņā ar ministru, kuram padota attiecīgā ministrija. Šādos apstākļos ministrs kļūst par vērtētāju un var sniegt savus apsvērumus tām personām, kuras ir tiesīgas izteikt īpašu uzdevumu ministram neuzticību vai to atbrīvot vai atsaukt no amata.

Attiecībā uz īpašu uzdevumu ministru kā konkrētu (no citiem Ministru kabineta locekļiem nošķirtu) amatpersonu politiskās atbildības jēdziens ir izmantots vienā normatīvajā aktā, t.i., Ministru kabineta 1996.gada 13.februāra noteikumos Nr.35 „Noteikumi par pašvaldību darbības pārraudzību un īpašu uzdevumu ministra pašvaldību lietās pienākumiem”. Šo noteikumu 4.punkts noteic: „**Ministrs³⁸⁹ ir politiski atbildīgs par šajos noteikumos minēto pienākumu izpildi**”³⁹⁰ (autora izcēlums – A.C.). Atšķirībā no normu izkārtojuma ministriju nolikumos, kuros vispirms dota norāde uz ministra vai valsts ministra politisko atbildību un tikai pēc tam – šo amatpersonu tiesību un pienākumu uzskaitījums, šajā normatīvajā aktā ir pretējs izkārtojums, t.i., vispirms dots tiesību un pienākumu uzskaitījums, bet nobeigumā – norāde uz politisko atbildību. Taču būtība no tā nemainās, jo īpašu uzdevumu ministram ir noteikta politiskā atbildība par normatīvajā aktā norādīto tiesību realizāciju un pienākumu izpildi. Jāpiebilst, ka neatkarīgi no gramatiskā formulējuma (atbildības piesaistes pienākumiem) politiskā atbildība ir saistīta arī ar tiesību realizāciju, jo īpašu uzdevumu ministrs pienākumus pilda, izmantojot savas tiesības. Tāpat šī atbildība ir piesaistīta norādījumiem un ieteikumiem, kurus dod personas, kas var piemērot sankcijas īpašu uzdevumu ministram.

³⁸⁵ Mucinieks P. Ministru atbildības institūts vēsturiskās attīstības gaitā. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*: 1920-1940.-1.sējums: 1922, Nr.5, Rīga: TNA, 2003, 559.lpp.

³⁸⁶ Turpat, 562.lpp.

³⁸⁷ Ministru kabineta iekārtas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2008. 28.maijs, Nr.82; Ministru kabineta kārtības rullis: MK noteikumi Nr.300. *Latvijas Vēstnesis*, 2009. 16.aprīlis, Nr.58.

³⁸⁸ Ministru kabineta iekārtas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2008. 28.maijs, Nr.82.

³⁸⁹ Ar šo domāts īpašu uzdevumu ministrs pašvaldību lietās.

³⁹⁰ Noteikumi par pašvaldību darbības pārraudzību un īpašu uzdevumu ministra pašvaldību lietās pienākumiem: MK noteikumi Nr.35. *Latvijas Vēstnesis*, 1996. 20.februāris, Nr.31.

Ministru prezidenta biedrs

Normatīvajos aktos politiskā atbildība tiek attiecināta arī uz Ministru prezidenta biedru. Piemēram, Ministru kabineta 2003.gada 4.februāra noteikumu Nr.67 „Noteikumi par Ministru prezidenta biedra kompetenci” 4.punkts noteic: „*Ministru prezidenta biedrs ir politiski atbildīgs par šajos noteikumos noteikto pienākumu izpildi*”³⁹¹ (autora izcēlums – A.C.). Saskaņā ar šiem noteikumiem Ministru prezidenta biedra politiskā atbildība ir piesaistīta Ministru kabineta iekārtas likumam un valdības deklarācijai³⁹², konkrēti, minētajos dokumentos noteiktajām prasībām un uzdevumiem³⁹³. Jāpiebilst, ka noteikumi bija spēkā periodā no 2003.gada 8.februāra līdz 2010.gada 1.jūlijam. Turklāt šie nav vienīgie noteikumi, kas paredz Ministru prezidenta biedra politisko atbildību. Identisks teksts iekļauts arī Ministru kabineta 1997.gada 1.aprīļa noteikumu Nr.117 „Noteikumi par Ministru prezidenta biedra J.Kaksīša pienākumiem un tiesībām” 4.punktā³⁹⁴, kas bija spēkā periodā no 1997.gada 5.aprīļa līdz 1998.gada 8.maijam.

Šobrīd uz Ministru prezidenta biedru attiecas Ministru kabineta iekārtas likums un Ministru kabineta kārtības rullis, kas noteic Ministru prezidenta biedra politisko atbildību līdzīgi kā citu Ministru kabineta locekļu atbildību³⁹⁵. Taču jāapzinās, ka Ministru prezidenta biedrs ir atbildīgs par salīdzinoši (ar ministriju) šaurāku jomu un viņa tāpat kā īpašu uzdevumu ministra atbildība ir ciešāk saistīta ar attiecīgo ministru.

Valsts ministrs³⁹⁶

Līdzīgi kā īpašu uzdevumu ministrs un Ministru prezidenta biedrs arī valsts ministrs ir atzīstams par amatpersonu, kura uzņemas politisko atbildību par konkrētu (šaurāku nekā ministrija) jomu un ir atbildīga arī attiecīgā ministra³⁹⁷ priekšā. Tomēr atšķirībā no abām pārējām amatpersonām valsts ministram noteikta stingrāka piesaiste attiecīgajam ministram, kas ir tiesīgs ne

³⁹¹ Noteikumi par Ministru prezidenta biedra kompetenci: MK noteikumi Nr.67. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 7.februāris, Nr.21.

³⁹² Ar vārdiem „valdības deklarācija” šā promocijas darba autors apzīmē deklarāciju par Ministru kabineta iecerēto darbību.

³⁹³ Šie uzdevumi ir saistīti ar ārvalstu investīciju piesaisti un eksporta veicināšanu, uzņēmējdarbības vides pilnveidošanu, vienotas valsts atbalsta stratēģijas uzņēmējdarbībai un ilgtspējīgas attīstības politikas jautājumu risināšanu, kā arī citiem Ministru kabineta tiesību aktos noteiktiem uzdevumiem (*sk.: Noteikumi par Ministru prezidenta biedra kompetenci: MK noteikumi Nr.67. Latvijas Vēstnesis*, 2003. 7.februāris, Nr.21).

³⁹⁴ Noteikumi par Ministru prezidenta biedra J.Kaksīša pienākumiem un tiesībām: MK noteikumi Nr.117. *Latvijas Vēstnesis*, 1997. 4.aprīlis, Nr.88.

³⁹⁵ Ministru kabineta iekārtas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2008. 28.maijs, Nr.82; Ministru kabineta kārtības rullis: MK noteikumi Nr.300. *Latvijas Vēstnesis*, 2009. 16.aprīlis, Nr.58.

³⁹⁶ Saskaņā ar Ministru kabineta iekārtas likuma (pirms 2008.gadā pieņemtās redakcijas) 2.pantu valsts ministrs ir Ministru prezidenta iecelta amatpersona, kura vada kādu no attiecīgās ministrijas kompetencē ietilpstošajām nozarēm. Šā promocijas darba izstrādes laikā valsts ministra amats Latvijā nepastāv un tiesību aktos nav regulēts.

³⁹⁷ Ministrs, kas vada ministriju, kuras kompetencē ietilpst valsts ministra pārziņā nodotā joma vai nozare.

vien ierosināt Ministru prezidentam valsts ministra kandidatūru, bet arī pieprasīt valsts ministra atkāpšanos no amata³⁹⁸.

Attiecībā uz valsts ministru vairāku ministriju nolikumos lietoti līdzīgi formulējumi kā attiecībā uz ministru, t.i., atbildība Saeimas priekšā, piemēram, par nozari³⁹⁹ vai nolikumā konkrētāk raksturotu jomu⁴⁰⁰. Attiecīgais formulējums izmantots, pamatojoties uz Ministru kabineta 1994.gada 4.janvāra noteikumiem Nr.5 „Par ministrijas iekārtu” un tos vēlāk aizstājušo Ministriju iekārtas likumu. Jāatzīmē, ka abi minētie normatīvie akti tiešiem vārdiem nenoteica ministra politisko atbildību, jo attiecībā uz ministriem tika izmantots vispārīgās atbildības jēdziens. Taču attiecībā uz valsts ministru abos minētajos aktos ir tiešiem vārdiem noteikta politiskā atbildība Saeimas priekšā par attiecīgās nozares darbību⁴⁰¹.

Ministru kabineta locekļa birojs

Raksturojot Ministru kabineta politisko atbildību, papildus var atzīmēt, ka politiski atbildīgi ir ne vien konkrētie kabineta locekļi, bet arī konsultatīvās funkcijas veicošas personas, kas strādā Ministru kabineta locekļu birojos.

Minēto pamato tiešas norādes normatīvajos aktos. Proti, Ministru kabineta 2003.gada 20.maija noteikumu Nr.263 „Valsts kancelejas nolikums” 15.punkts noteic, ka „*Ministru prezidenta birojs ir politiski atbildīgs par savu darbību un noteikto funkciju izpildi*”⁴⁰² (autora izcēlums – A.C.). Savukārt šo noteikumu 20.pants paredz: „*Ministru prezidenta biedra birojs ir politiski atbildīgs par savu darbību un noteikto funkciju izpildi*”⁴⁰³ (autora izcēlums – A.C.). Papildus tam politiskā atbildība attiecībā uz Ministru prezidenta biroju noteikta arī Valsts kancelejas nolikuma iepriekšējās redakcijās, t.i., analogisks formulējums ietverts Ministru kabineta 2002.gada 28.maija noteikumu Nr.196 „Valsts kancelejas nolikums” 11.punktā, savukārt Latvijas Republikas Valsts kancelejas nolikuma (apstiprināts ar Ministru kabineta 1994.gada 8.novembra lēmumu Nr.135 „Par

³⁹⁸ Sk., piemēram: Labklājības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.286. *Latvijas Vēstnesis*, 1997. 8.augusts, Nr.199; Zemkopības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.28. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 8.februāris, Nr.20.

³⁹⁹ Jāatzīmē, ka atbildība par nozari tiek formulēta dažādi, proti, kā atbildība „par attiecīgās nozares darbību”, „par savas kompetences ietvaros esošo ministrijas nozaru darbību”, „par viņam uzticētās nozares darbību” (sk., piemēram: *Finansu ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.301. Latvijas Vēstnesis*, 1997. 15.augusts, Nr.204; *Labklājības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.286. Latvijas Vēstnesis*, 1997. 8.augusts, Nr.199; *Zemkopības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.28. Latvijas Vēstnesis*, 1995. 8.februāris, Nr.20; *Par Ārlietu ministrijas nolikumu: MK lēmums Nr.138. Latvijas Vēstnesis*, 1994. 1.decembris, Nr.140).

⁴⁰⁰ Izglītības un zinātnes ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.224. *Latvijas Vēstnesis*, 1996. 2.jūlijs, Nr.111; Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.343. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 21.novembris, Nr.180; Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.57. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 28.marts, Nr.47.

⁴⁰¹ Abos normatīvajos aktos ietverts identisks formulējums, t.i.: „*Valsts ministrs vada atsevišķu ministrijas kompetencē esošu nozari. Valsts ministrs Saeimas priekšā ir politiski atbildīgs par attiecīgās nozares darbību*” (sk.: *Ministriju iekārtas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis*, 1997. 20.februāris, Nr.52; *Par ministrijas iekārtu: MK noteikumi Nr.5. Latvijas Vēstnesis*, 1994. 8.februāris, Nr.4).

⁴⁰² Valsts kancelejas nolikums: MK noteikumi Nr.263. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 23.maijs, Nr.77.

⁴⁰³ Turpat.

Latvijas Republikas Valsts kancelejas nolikumu”) 8.punktā ir ietverts nedaudz atšķirīgs formulējums: „*Valsts kancelejas struktūrvienības ir administratīvi atbildīgas Ministru kabinetam un Ministru prezidentam par tām noteikto funkciju izpildi, bet Ministru prezidenta **Birojs – politiski atbildīgs par tam noteikto funkciju izpildi***”⁴⁰⁴ (autora izcēlums – A.C.).

No citēto normu redakcijas var secināt, ka Ministru prezidenta birojs un Ministru prezidenta biedra birojs ir politiski atbildīgs par savu darbību un funkciju izpildi⁴⁰⁵, bet šajās normās ir izmantots tāds pats formulējums kā attiecībā uz Ministru kabineta locekļiem.

Jāatzīmē, ka politiskās atbildības jēdziens nav tiešos vārdos formulēts attiecībā uz pārējo Ministru kabineta locekļu (ministru un īpašu uzdevumu ministru) biroju un amatpersonu-konsultantu darbību. Iespējams, tāpēc, ka konkrētajiem birojiem un amatpersonām ir atšķirīgs statuss: Ministru prezidenta birojs un Ministru prezidenta biedra birojs ir Valsts kancelejas struktūrvienības, ministra birojs – ministrijas struktūrvienība, bet īpašu uzdevumu ministra birojs – ministrijas vai citas tiešās pārvaldes iestādes struktūrvienība. Tomēr jāpiebilst, ka šo amatpersonu darbības pamatprincipi ir identiski (noteikti Valsts pārvaldes iekārtas likuma 24. un 25.pantā, kā arī nolikumos). Proti:

- 1) pakļautība Ministru kabineta loceklim;
- 2) darba līguma slēgšana uz termiņu, kas pielīdzināms Ministru kabineta (locekļa) pilnvaru laikam;
- 3) funkcijas izpilde, lai nodrošinātu Ministru kabineta locekļa darbību;
- 4) iespēja uzteikt līgumu jebkurā laikā, nenorādot iemeslu⁴⁰⁶.

Tādējādi ir pamats secinājumam, ka politisko atbildību var attiecināt arī uz pārējo Ministru kabineta locekļu birojiem.

2.1.3. Politiskās atbildības jēdziens citu valstu normatīvajos aktos

Sava pētījuma ietvaros šā promocijas darba autors uzmanību pievērš galvenokārt politiskās atbildības jēdziena lietojumam Latvijas tiesiskajā sistēmā, taču ir apzinājies arī citu valstu tiesisko regulējumu, lai gūtu pēc iespējas pilnīgāku izpratni par attiecīgo jēdzienu. Šajā sakarā jāatzīmē, ka politiskās atbildības jēdziens netiek izmantots sevišķi aktīvi un tā vietā uz valsts varas realizētājiem saistībā ar to politisko darbību tiek attiecināts vispārīgais atbildības jēdziens⁴⁰⁷.

⁴⁰⁴ Par Latvijas Republikas Valsts kancelejas nolikumu: MK lēmums Nr.135. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 17.novembris, Nr.135.

⁴⁰⁵ Jāatzīmē, ka šīs funkcijas ir saistītas ar Ministru prezidenta un Ministru prezidenta biedra darba nodrošināšanu, piemēram, bet ne tikai: analizēt to kompetencē esošu politiku un veicināt tās īstenošanu, izteikt viedokli par jebkuru tos interesējošu politikas jautājumu, sniegt priekšlikumus, nodrošināt to vizītēm un sarunām nepieciešamo informāciju un tīkšanās laikā iegūtās informācijas vai doto uzdevumu operatīvu paziņošanu adresātiem.

⁴⁰⁶ Valsts pārvaldes iekārtas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 21.jūnijs, Nr.94.

⁴⁰⁷ Piemēram, Vācijas Federatīvās Republikas konstitūcijā (*Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland* – vācu valodā) ietverts jēdziens *Verantwortung*, citastarp nosakot valsts (Federācijas) atbildību par nāciju (23.panta piektā un

Tomēr ir valstis, kuru rakstītajās tiesību normās politiskās atbildības jēdziens ir (tika) nostiprināts. Piemēram, var minēt Spānijas 1939.gada 9.februāra likumu *Ley de Responsabilidades Políticas*, kas latviešu valodā tulkojams kā likums „Par politisko atbildību”. Konkrētais likums ir ļoti nozīmīgs izpētes objekts, jo tas ir normatīvais akts, kas ne vien ietver politiskās atbildības jēdzienu savā nosaukumā vai saturā, bet pēc būtības ir tieši vērsts uz politiskās atbildības pozitīvēšanu. Politiskā atbildība ir galvenais šā likuma regulējamais objekts. Politiskā atbildība šajā likumā nav ietverta kā deklaratīvs jēdziens⁴⁰⁸, bet attīstīta kā konkrēts funkcionējošs tiesību institūts. Līdzīga rakstura likumu citās valstīs šā promocijas darba autors nav atradis, tādēļ konkrētā pētījuma ietvaros šim likumam piešķirta būtiska nozīme.

Likums „Par politisko atbildību” (līdzīgi kā, piemēram, Krimināllikums vai Administratīvo pārkāpumu kodekss) pēc savas būtības ir uzskatāms par tādu normatīvo aktu, kas pilda sodošo funkciju, lai nodrošinātu sabiedrisko kārtību un drošību atbilstoši likumdevēja ieskatiem. Šim likumam piemīt autoritārai valstij raksturīgas pazīmes, tai skaitā regulējums, kas noteic retrospektīvu atbildību par nodarījumiem, kuri veikti pirms likuma pieņemšanas⁴⁰⁹, proti, likums

sestā daļa) un federālo zemju atbildību par varas realizāciju (pārvaldi) savā teritorijā (28.panta otrā daļa); raksturojot parlamenta locekļa atbildību (46.panta pirmā un otrā daļa), kā arī kanclera un ministru atbildību (65.pants) (sk.: *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Ausfertigungsdatum: 23.05.1949. Pieejams: <http://www.gesetze-im-internet.de/gg/index.html> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*). Amerikas Savienotajās Valstīs aktīvi tiek izmantots jēdziens *accountability*. Piemēram, 107. Kongresa pirmo divu gadu laikā tas ietverts aptuveni 70 likumdošanas priekšlikumos. Minētie priekšlikumi saistīti ar dažādiem tiesību aktiem, un jēdziens *accountability* tajos izmantots dažādos veidos un nozīmēs, t.i., gan akta nosaukumā, gan saturā, gan attiecībā uz konkrētu personu, gan konkrētām valstīm, gan aģentūrām, gan nozarēm. Kā piemērus var norādīt: Arafat Accountability Act, Agency Accountability Act of 2001, Syria Accountability Act of 2002, Congressional Pension Accountability Act, Executive Accountability Act of 2002 (sk.: *Dubnick M.J. Seeking Salvation for Accountability, p.2-3. Pieejams: <http://mj.dubnick.dubnick.net/papersrw/2002/salv2002.pdf> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*). Apvienotās Karalistes un vairāku Nāciju Sadraudzības valstu tiesiskajā regulējumā tiek izmantots jēdziens *responsibility* saistībā ar ministru politisko atbildību jeb – precīzāk – ministru atbildības principu (*ministeral responsibility* – angļu valodā). Arī vairākās citās valstīs plašāk tiek izmantots vispārīgais atbildības jēdziens, īpaši raksturojot ministru atbildību, piemēram, Nīderlandes Karalistes Ministru atbildības likumā (*Wet ministeriële verantwoordelijkheid* – nīderlandiešu valodā) (sk.: *Wet ministeriële verantwoordelijkheid: 22.04.1855. Pieejams: http://wetten.overheid.nl/BWBR0001844/geldigheidsdatum_17-11-2014 [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*); Somijas Republikas konstitucionālā likuma (*viens no četriem likumiem, kuri veidoja Somijas Republikas konstitūciju līdz 2000.gada 1.martam. Pieejams: [http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/constitutions/eng/eur/fin?fn=document-frameset.htm&f=templates\\$3.0](http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/constitutions/eng/eur/fin?fn=document-frameset.htm&f=templates$3.0) [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*) saīsinātajā nosaukumā „Likums par ministru atbildību” (*Ministerivastuulaki/Ministeransvarighetslagen* – somu/zviedru valodā) un spēkā esošās konstitūcijas normās, kuras regulē ministru atbildību (piemēram, 60.panta otrā daļa, 68.pants) (sk.: *Suomen perustuslaki/Finlands grundlag: 11.06.1999, 731/1999. Pieejams: <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*).

⁴⁰⁸ Ar terminu „deklaratīvs jēdziens” šajā promocijas darbā autors apzīmē tādu jēdzienu, kuram tiesību aktā ir formāla nozīme, kurš var apzīmēt vēlamo, pagājušo vai konstatēt esošo, kā arī pastiprināt citu jēdzienu, taču kā patstāvīgs jēdziens nesatur konkrētu regulējumu.

⁴⁰⁹ Jāatzīmē, ka šāds regulējums ir noteikts arī demokrātiskās valstīs un valstīs, kuras tiek uzskatītas par demokrātiskām. Tostarp arī Latvijā ir spēkā regulējums, saskaņā ar kuru Saeimas un pašvaldību vēlēšanās aizliegts kandidēt personām, kuras pēc 1991.gada 13.janvāra darbojušās PSKP (LKP), Latvijas PSR Darbaļaužu internacionālajā frontē, Darba kolektīvu apvienotajā padomē, Kara un darba veterānu organizācijā, Vislatvijas sabiedrības glābšanas komitejā vai tās reģionālajās komitejās (sk.: *Saeimas vēlēšanu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 6.jūnijs, Nr.86; Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 25.janvāris, Nr.10*). Tādējādi Latvijā ir izveidots tiesiskais regulējums, kas ierobežo konkrētu varas realizētāju un politikā iesaistītu personu politiskās

tika pieņemts 1939.gada 9.februārī, bet noteica politisko atbildību par darbībām, kas veiktas no 1934.gada 1.oktobra.

Saskaņā ar šo likumu politiskā atbildība var tikt attiecināta gan uz fiziskajām, gan juridiskajām personām par darbībām, kas saistītas ar varas iegūšanu, realizāciju, sadalīšanu, aizsargāšanu vai zaudēšanu. Piemēram, politiski atbildīgas ir:

- 1) personas, kuras nav atbalstījušas Franko vadīto Nacionālo kustību (*Movimiento Nacional* – spāņu valodā), bet savu darbību vai bezdarbību vērsušas pret to;
- 2) politiskās organizācijas un sociālas grupas (arī to locekļi), kuras saistītas ar Tautas fronti (*Frente Popular* – spāņu valodā) un kuru rīcība vērsta pret Nacionālo kustību (jāpiebilst, ka likuma 2.pantā uzskaitītas konkrētas politiski atbildīgās politiskās partijas)⁴¹⁰;
- 3) parlamenta locekļi, kuri ar aktīvu darbību vai bezdarbību veicinājuši Tautas frontes ideālu izplatību;
- 4) Tautas frontes izveidotās valdības locekļi;
- 5) personas, kuras ieņēma noteiktus amatus un kurus bija deleģējusi Tautas frontes izveidotā valdība;
- 6) juristi, tai skaitā tiesneši un apsūdzības uzturētāji, kuri piedalījās pret Nacionālās kustības locekļiem ierosinātās lietās vai arī sniedza atbalstu Tautas fronteī;
- 7) personas, kuras materiāli atbalstīja Tautas fronti⁴¹¹.

Tādējādi likums noteic, ka politiski atbildīgi ir gan „augsta līmeņa politiķi”, t.i., politisko organizāciju vadītāji un augstas valsts amatpersonas, gan arī „ierindas” cilvēki, t.i., partiju un grupu biedri, žurnālisti, uzņēmēji, juristi, kuru rīcībā iespējams konstatēt saikni ar varas iegūšanu, realizāciju, sadalīšanu, zaudēšanu vai aizsargāšanu un kuri stiprinājuši Tautas frontes pozīciju (sekmējuši-aizstāvējuši tās politiskās intereses) vai nav stiprinājuši Nacionālās kustības pozīciju (neatbalstīja tās politiskās intereses).

Konkrētais likums (I daļas 3.nodaļa) paredz dažādas sankcijas (sodus), kas piemērojami politiski atbildīgajām personām, tai skaitā:

- 1) cietumsodu;
- 2) naudas sodu⁴¹²;
- 3) mantas konfiskāciju;
- 4) tiesību ieņemt noteiktus amatus atņemšanu;

tiesības un iespēju realizēt valsts varu. Turklāt šis ierobežojums ir noteikts dēļ politiskām darbībām, kuras šīs personas veikušas pirms attiecīgo likumu pieņemšanas.

⁴¹⁰ Par mūsdienu Rietumu tiesību lokam neierastu var uzskatīt likuma regulējumu, saskaņā ar kuru politiski atbildīgas ir arī masonu organizācijas un to locekļi. Turklāt dalība masonu organizācijā bija noteikta kā vainu pastiprinošs apstāklis.

⁴¹¹ Letter; Analysis of the Law of Political Responsibilities promulgated by General Franco at Burgos on 9th February 1939; Summary of the Law of Political Responsibilities promulgated by General Franco at Burgos on 9th February 1939. Pieejams: <http://contentdm.warwick.ac.uk/cdm/ref/collection/scw/id/4997> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁴¹² Interesanti, ka likumā nav noteikts maksimālais ekonomiskā soda (naudas sods vai mantas konfiskācija) apmērs.

- 5) pilsonības atņemšanu;
- 6) izraidīšanu no valsts (vai uz noteiktām teritorijām – reģioniem vai valdījumiem Āfrikā);
- 7) organizācijas darbības apturēšanu⁴¹³.

Likums ietver arī normas, kas noteic atbrīvošanu no politiskās atbildības (5.pants), vainu mīkstinošus apstākļus (6.pants) un vainu pastiprinošus apstākļus (7.pants).

Savukārt likuma II un III daļa noteic par šā likuma piemērošanu atbildīgās institūcijas, to izveidi un kompetenci, kā arī regulē procesuālos jautājumus, t.i., attiecīgo lietu ierosināšanu, izskatīšanu, nolēmuma sastādīšanu un izpildi.

Jāatzīmē, ka konkrēto likumu iespējams izmantot par pamatojumu tēzes „politiska atbildība ir saistīta ar politisku rīcību un politisku normu” aizstāvēšanai, jo tas noteic politisko atbildību par politisku rīcību, kas neatbilst likumdevēja atzītajai „pareizajai” politiskajai uzvedībai un rada tās veicējam jūtamas negatīvas sekas.

2.2. Politiskās atbildības jēdziena izmantošana tiesu praksē un judikatūrā

Politiskās atbildības jēdziens ir ietverts arī tiesu dokumentos, turklāt to lietojusi gan tiesa (nolēmuma motīvu daļā), gan arī lietas dalībnieki (procesuālos dokumentos), kuru argumentācija atspoguļota nolēmuma aprakstošajā daļā. Papildus tam politiskās atbildības jēdziens minēts arī tiesas sēžu laikā – to apliecina attiecīgās stenogrammas. Kā konkrētus tiesu nolēmumus un stenogrammas šajā sakarā var norādīt:

- 1) Satversmes tiesas 2015.gada 5.februāra spriedumu lietā Nr.2014-03-01;
- 2) Satversmes tiesas 2011.gada 11.janvāra spriedumu lietā Nr.2010-40-03;
- 3) Satversmes tiesas 2010.gada 25.novembra spriedumu lietā Nr.2010-06-01;
- 4) Satversmes tiesas 2009.gada 7.aprīļa spriedumu lietā Nr.2008-35-01;
- 5) Satversmes tiesas 2006.gada 16.oktobra spriedumu lietā Nr.2006-05-01;
- 6) Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta⁴¹⁴ Administratīvo lietu departamenta 2011.gada 8.jūlija spriedumu lietā Nr.A42947609 (SKA – 426/2011);
- 7) Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2010.gada 28.jūnija spriedumu lietā Nr.A42504908 (SKA – 381/2010);
- 8) Administratīvās rajona tiesas Rīgas tiesu nama 2013.gada 13.jūnija spriedumu lietā Nr.A420385313;

⁴¹³ Letter; Analysis of the Law of Political Responsibilities promulgated by General Franco at Burgos on 9th February 1939; Summary of the Law of Political Responsibilities promulgated by General Franco at Burgos on 9th February 1939. Pieejams: <http://contentdm.warwick.ac.uk/cdm/ref/collection/scw/id/4997> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁴¹⁴ Autors norādījis iepriekšējo nosaukumu, kas bija spēkā attiecīgo tiesas nolēmumu pieņemšanas brīdī. Šā promocijas darba izstrādes laikā tiek izmantots cits nosaukums: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departaments (bez vārda „Senāts”).

- 9) Administratīvās rajona tiesas Rīgas tiesu nama 2009.gada 4.jūnija spriedumu lietā Nr.A42485508;
- 10) Satversmes tiesas sēdes stenogrammu lietā Nr.2012-03-01 (2012.gada 20.novembra sēde);
- 11) Satversmes tiesas sēdes stenogrammu lietā Nr.2011-18-01 (2012.gada 17.aprīļa un 2012.gada 8.maija sēde);
- 12) Satversmes tiesas sēdes stenogrammu lietā Nr.03-05(99) (1999.gada 20.septembra sēde);
- 13) Satversmes tiesas sēdes stenogrammu lietā Nr.03-04(98) (1998.gada 26.jūnija sēde).

Kā redzams, politiskās atbildības jēdziens ir izmantots dažādu tiesu nolēmumos. Tomēr ir būtiski atzīmēt, ka nevienā no minētajiem dokumentiem nav ietverts izvērstis un visaptverošs politiskās atbildības skaidrojums.

2.2.1. Satversmes tiesa

Promocijas darbā sakarā ar politiskās atbildības jēdziena lietojumu nepieciešams izcelt Satversmes tiesas praksi, jo tieši šī tiesa aktīvāk nekā citas tiesas izmanto minēto jēdzienu savā praksē. Piemēram, Satversmes tiesa spriedumos lietās Nr.2010-40-03, 2010-06-01, 2008-35-01 un 2006-05-01 tiešiem vārdiem norādījusi uz politisko atbildību (izmantojusi terminu „politiskā atbildība”), savukārt lietās Nr.2012-03-01, 2011-18-01 un 03-05(99) politiskās atbildības jēdziens ir lietots Satversmes tiesas sēdēs un attiecīgi fiksēts šo sēžu stenogrammās. Turklāt jau minētajā lietā Nr.03-05(99), kā arī vairākās citās lietās, piemēram, lietās Nr.2008-03-03⁴¹⁵ un 03-04(98), Satversmes tiesa spriedumā izvērtējusi politisko atbildību, tiešos vārdos gan šo jēdzienu neizsakot, taču formulējot atziņas, kuras iespējams uz to attiecināt vai ar to saistīt.

Lieta Nr.03-04(98)

Lai gan konkrētajā lietā taisītajā spriedumā Satversmes tiesa nav tiešos vārdos izteikusi politiskās atbildības jēdzienu (nav lietojusi attiecīgo terminu), tas nenozīmē, ka minētajam spriedumam nebūtu nozīmes šā jēdziena izpētē. Konkrētajā lietā Satversmes tiesa vērtēja 1998.gada 30.aprīlī pieņemtā Saeimas lēmuma par uzticības izteikšanu Ministru kabinetam atbilstību Ministru kabineta iekārtas likumam un Saeimas kārtības rullim. Šajā promocijas darbā vairākkārt norādītas atziņas par Ministru kabineta politisko atbildību, kas ir ne vien cieši piesaistīta Saeimas uzticībai,

⁴¹⁵ Konkrētajā lietā Satversmes tiesa izvērtējusi Rīgas domes atbildību un spriedumā citastarp norādījusi, ka domei ir jāuzņemas atbildība vēlētāju priekšā par tās izdota akta (saistošo noteikumu) likumību (*sk.: Par Rīgas domes 2006.gada 19.decembra saistošo noteikumu Nr.67 “Teritorijas Maskavas ielā 264 (kadastra Nr.01000780413) un Maskavas ielā bez numura (kadastra Nr.01000781004) izmantošanas un apbūves noteikumi” atbilstību Teritorijas plānošanas likuma 3.panta 1.punktam, Aizsargjoslu likuma 37.panta pirmās daļas 4.punktam un Latvijas Republikas Satversmes 115.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2008.gada 24.septembra spriedums lietā Nr.2008-03-03. Latvijas Vēstnesis. 2008. 30.septembris, Nr.151. Sprieduma 14.12.punkts).*

bet citastarp var izpausties arī kā atbildība-pienākums, piemēram, rīkoties atbilstoši Saeimas interesēm vai kā atbildība-negatīvas sekas, kas iestājas, Saeimai izsakot neuzticību Ministru kabinetam. Turklāt jāatzīmē, ka šādas negatīvas sekas var iestāties arī tad, ja Saeima neizsaka Ministru kabinetam nepieciešamo uzticību balsojumā par atkārtotu uzticības izteikšanu. Līdz ar to lēmuma projekta par uzticības izteikšanu Ministru kabinetam izvērtēšana ir saistāma ar politiskās atbildības jēdzienu.

Konkrētais spriedums ietver vairākas atziņas, kuras ir vērts atzīmēt, piemēram:

- 1) sprieduma secinājumu daļas 2.punktā norādīts, ka Saeimas atteikšanās izskatīt lēmuma projektu par atkārtotu uzticības izteikšanu nav pielīdzināma uzticības neizteikšanai⁴¹⁶. Pēc būtības šī tēze ir pareiza. Tā saskan ar (šobrīd) spēkā esošo Ministru kabineta iekārtas likumu, konkrēti 19.panta trešās daļas 3.punktu, atbilstoši kuram Ministru kabinetam ir jāatkāpjas, ja Saeima, balsojot par atkārtotu uzticības izteikšanu Ministru kabinetam vai Ministru prezidentam, nav izteikusi prasīto uzticību⁴¹⁷. Ne minētais, ne arī kāda cita Ministru kabineta iekārtas likumā vai kādā citā normatīvajā aktā ietverta norma (ne 1998.gadā, ne arī šobrīd) neparedz Ministru kabineta atkāpšanos gadījumā, kad Saeima ir atteikusies izskatīt lēmuma projektu par atkārtotu uzticības izteikšanu. Tomēr neviens normatīvais akts arī neparedz šāda lēmuma projekta neizskatīšanas sekas, tāpēc Satversmes tiesas atziņa palīdz šo jautājumu risināt, novēršot nepareizas interpretācijas iespējamību⁴¹⁸;
- 2) spriedumā konstatēts, ka, atkārtotā uzticības balsojumā pieņemot negatīvu lēmumu⁴¹⁹, Ministru kabinetam ir izteikta neuzticība⁴²⁰. Tobrīd (1998.gadā) šai atziņai bija īpaša nozīme, jo normatīvajos aktos nebija skaidri noregulētas šāda balsojuma sekas. Tāpēc Satversmes tiesa deva norādi, ka šāda negatīva lēmuma pieņemšanas gadījumā ir konstatējama neuzticības izteikšana Ministru kabinetam⁴²¹. Šobrīd spēkā esošajā

⁴¹⁶ Par 1998.gada 30.aprīlī pieņemtā Saeimas lēmuma par uzticības izteikšanu Ministru kabinetam atbilstību Ministru kabineta iekārtas likumam un Saeimas kārtības rullim: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 1998.gada 13.jūlija spriedums lietā Nr.03-04(98). *Latvijas Vēstnesis*. 1998. 14.jūlijs, Nr.208/210. Sprieduma secinājumu daļas 2.punkts.

⁴¹⁷ Ministru kabineta iekārtas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2008. 28.maijs, Nr.82.

⁴¹⁸ Jāatzīmē, ka Satversmes tiesas secinājums par uzticības saglabāšanu nav balstīts vienīgi uz tiesību normu analīzi, bet izdarīts, ņemot vērā arī faktiskos apstākļus, citastarp apzinoties to, ka Saeima attiecīgajā datumā, kad nolēma neizskatīt konkrēto lēmuma projektu, noraidīja gan lēmuma projektu par neuzticības izteikšanu Ministru prezidentam, gan lēmuma projektu par neuzticības izteikšanu Ministru kabinetam (sk.: *Par 1998.gada 30.aprīlī pieņemtā Saeimas lēmuma par uzticības izteikšanu Ministru kabinetam atbilstību Ministru kabineta iekārtas likumam un Saeimas kārtības rullim: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 1998.gada 13.jūlija spriedums lietā Nr.03-04(98). Latvijas Vēstnesis. 1998. 14.jūlijs, Nr.208/210. Sprieduma secinājumu daļas 3.punkts*).

⁴¹⁹ Ar šo domāts, ka balsojumā par uzticības izteikšanu nepietiekams deputātu skaits nobalso par atkārtotu uzticības izteikšanu.

⁴²⁰ Par 1998.gada 30.aprīlī pieņemtā Saeimas lēmuma par uzticības izteikšanu Ministru kabinetam atbilstību Ministru kabineta iekārtas likumam un Saeimas kārtības rullim: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 1998.gada 13.jūlija spriedums lietā Nr.03-04(98). *Latvijas Vēstnesis*. 1998. 14.jūlijs, Nr.208/210. Sprieduma secinājumu daļas 2.punkts.

⁴²¹ Jāatzīst, ka Satversmes tiesa neizvēlējās piemērotākos vārdus seku raksturojumam. Proti, sprieduma secinājumu daļas 2.punktā Satversmes tiesa norādīja: „[...] ja uzticība nav izteikta, - Valsts prezidents ir tiesīgs aicināt vai nu bijušo

Ministru kabineta iekārtas likuma redakcijā minētā neskaidrība ir novērsta, jo 19.panta trešā daļa skaidri noteic, ka Ministru kabinets atkāpjas, ja Saeima balsojumā par atkārtotu uzticības izteikšanu Ministru kabinetam vai Ministru prezidentam nav izteikusi prasīto uzticību⁴²².

Konkrētais spriedums ir vērtīgs arī tādā aspektā, ka ar to Satversmes tiesa nostiprināja koncepciju par Ministru kabinetam nepieciešamo Saeimas uzticību, kā arī atzina „savstarpēji atbildīgu” attiecību pastāvēšanu starp Ministru kabinetu un Saeimu⁴²³.

Turklāt nepieciešams uzsvērt, ka šīs lietas ietvaros notikušajā Satversmes tiesas 1998.gada 25.jūnija sēdē uzaicinātais liecinieks – Ministru prezidenta biroja vadītājs – būtībā izmantoja politiskās atbildības jēdzienu (taču nedaudz atšķirīgā vārdiskā formulējumā). Proti, viņš norādīja, ka Ministru prezidenta birojs par Saeimai iesniegto lēmuma projektu (par uzticības izteikšanu Ministru kabinetam) ir „*atbildīgs vairāk politiskā ziņā*”⁴²⁴. Izvērtējot stenogrammas saturu un konkrēti – Ministru prezidenta biroja vadītāja sacīto, var secināt, ka ar šiem vārdiem tika saprasta biroja politiskā atbildība. Minēto vēl vairāk apstiprina sēdes laikā paustā atsauce uz Latvijas Republikas Valsts kancelejas nolikumu (apstiprināts ar Ministru kabineta 1994.gada 8.novembra lēmumu Nr.135 „Par Latvijas Republikas Valsts kancelejas nolikumu”), kura 8.punktā norādīta Ministru prezidenta biroja politiskā atbildība par noteikto funkciju izpildi⁴²⁵. Tādējādi konkrētā amatpersona (Ministru prezidenta biroja vadītājs) apzinājās sevi kā politiski atbildīgu amatpersonu un netieši to atzina Satversmes tiesas procesā.

Lieta Nr.03-05(99)

Satversmes tiesas darbības pirmajos gados politiskās atbildības jēdziens tika lietots nevis galīgajos nolēmumos – spriedumos, bet tiesas sēdēs. To apliecina arī 1999.gada 20.septembra sēdes stenogramma. Jāprecizē, ka šajā sēdē uz politisko atbildību norādīja Saeimas pārstāvis, raksturojot Ministru kabineta politisko atbildību Saeimas priekšā, līdzīgi kā tas tika darīts vairākās citās lietās.

Ministru prezidentu, vai arī citu personu no jauna sastādīt Ministru kabinetu”. Šāda norāde var kļūt par pamatu maldīgam pieņēmumam, ka uzticības neizteikšanas gadījumā Valsts prezidentam ir tikai tiesības (bet ne pienākums) aicināt sastādīt jaunu Ministru kabinetu. Tāpēc pareizāk būtu bijis izvēlēties līdzīgu formulējumu tam, kāds lietots šobrīd spēkā esošajā Ministru kabineta iekārtas likuma redakcijā, ietverot arī norādi uz Ministru kabineta atkāpšanos, vai arī norādīt, ka Valsts prezidents „*aicina*” nevis „*ir tiesīgs aicināt*” attiecīgo personu sastādīt Ministru kabinetu.

⁴²² Ministru kabineta iekārtas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2008. 28.maijs, Nr.82.

⁴²³ Par 1998.gada 30.aprīlī pieņemtā Saeimas lēmuma par uzticības izteikšanu Ministru kabinetam atbilstību Ministru kabineta iekārtas likumam un Saeimas kārtības rullim: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 1998.gada 13.jūlija spriedums lietā Nr.03-04(98). *Latvijas Vēstnesis*. 1998. 14.jūlijs, Nr.208/210. Sprieduma secinājumu daļas 2. un 3.punkts.

⁴²⁴ Satversmes tiesas sēdes stenogramma lietā Nr.03-04(98) (1998.gada 26.jūnija sēde). Pieejams: [http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/03-04\(98\).htm](http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/03-04(98).htm) [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁴²⁵ Par Latvijas Republikas Valsts kancelejas nolikumu: MK lēmums Nr.135. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 17.novembris, Nr.135.

1999.gada 20.septembra sēdē tika izvērtēts jautājums par Saeimas lēmumiem un par to, kā šos lēmumus pilda Ministru kabinets (un ministrijas), t.i., tika vērtēts, vai Saeimas pieņemtie lēmumi un noteiktie uzdevumi ir saistoši Ministru kabinetam (vai attiecīgajai ministrijai) un vai tie ir jāpilda obligāti. Saeimas pārstāvis uz šiem jautājumiem atbildēja, ka Saeimas pieņemtie lēmumi un noteiktie uzdevumi pēc rakstura ir politiski un arī atbildība par to nepildīšanu (vai nepienācīgu izpildi) ir politiska. Tas attiecoties arī uz tādiem lēmumiem, kuriem nav normatīva rakstura. Papildus tam Saeimas pārstāvis atzina, ka Saeimas dotie norādījumi (uzdevumi) ir saistīti ar normatīvajos aktos noteikto Ministru kabineta (tā locekļu) funkcijām, sakarā ar kuru nepienācīgu izpildi Saeima var izskatīt jautājumu par uzticības vai neuzticības izteikšanu⁴²⁶. Tādējādi Saeimas pārstāvis politisko atbildību saistīja ar attiecīgo Ministru kabineta (tā locekļu) funkciju izpildi atbilstoši Saeimas interesēm, no vienas puses, un uzticības neizteikšanu, no otras puses. Jāuzsver, ka minētais atbilst izpratnei par Ministru kabineta politisko atbildību parlamentārā republikā.

Konkrētajā lietā pieņemtajā spriedumā politiskās atbildības jēdziens (termins) nav tiešos vārdos izteikts. Tā vietā Satversmes tiesa, raksturojot Ministru kabineta un Saeimas savstarpējās attiecības, izmantojusi parlamentārās atbildības jēdzienu, un jāatzīst, ka pēc būtības tas pārklājas ar politiskās atbildības jēdzienu. To cita starpā pamato arī abu jēdzienu izsecināšana no vienas kopīgas tiesību normas, t.i., no Satversmes 59.panta. Formulējot parlamentārās atbildības izpausmi, Satversmes tiesa atsaucās uz tiesību doktrīnu⁴²⁷ un norādīja, ka šīs atbildības pamatā ir līdztiesīgas Saeimas un Ministru kabineta attiecības, kas izslēdz viena vai otra orgāna pārsvaru. Secīgi tiesa atzina, ka pretējā gadījumā parlamentārās atbildības institūts nevarētu darboties efektīvi un tiktu degradēts par vienkāršu formalitāti. Pēc Satversmes tiesas ieskata, parlamentārā atbildība nenozīmē to, ka Ministru kabinets ir vienkārši pakļauts Saeimai un uzskatāms vienīgi par tās izpildorgānu. Ministru kabinets ir atkarīgs no Saeimas un atbildīgs tai, jo Saeima kontrolē tā darbu, kā arī dod tam vadošus norādījumus gan vispārīgā politiskā virziena ieturēšanai, gan arī atsevišķu resoru darbības noteikšanai, taču minētajam jānotiek saskaņā ar varas dalīšanas un likumības principiem, kuri attiecīgi ierobežo iespējamo Saeimas patvaļu un varas centralizāciju⁴²⁸.

Spriedumā ietvertās atziņas ir vērtīgas. Tās stiprina no Satversmes 59.panta izrietošo politiski atbildīga Ministru kabineta koncepciju, turklāt precīzāk izskaidro politiskās atbildības saturā ietilpstošo subjektu kontroles elementu, norādot uz ierobežoto kontroles izpausmi, t.i., realizāciju atbilstoši demokrātiskas valsts principiem.

⁴²⁶ Satversmes tiesas sēdes stenogramma lietā Nr.03-05(99) (1999.gada 20.septembra sēde). Pieejams: [http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/03-05\(99\).htm](http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/03-05(99).htm) [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁴²⁷ Atsauce uz Dītriha Andreja Lēbera (*Dietrich André Loeber, 1923-2004*), Ilmāra Bišera (*Ilmārs Bišers, 1930-2011*) un Kārļa Dišlera darbiem.

⁴²⁸ Par Saeimas 1999.gada 29.aprīļa lēmuma par Telekomunikāciju tarifu padomi 1.punkta un 4.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 57.pantam un citiem likumiem: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 1999.gada 1.oktobra spriedums lietā Nr. 03-05(99). *Latvijas Vēstnesis*. 1999. 5.oktobris, Nr.325/327. Sprieduma secinājumu daļas 1.punkts.

Lieta Nr.2006-05-01

2006.gada 16.oktobra spriedums konkrētajā lietā ir atzīstams par pirmo Satversmes tiesas spriedumu, kurā tiešos vārdos norādīts politiskās atbildības jēdziens (lietots termins „politiskā atbildība”). Šo jēdzienu Satversmes tiesa izmantojusi vairākas reizes, izvērtējot, kura no trim konstitucionālajām institūcijām (Valsts prezidents, Saeima un Ministru kabinets) var uzņemties atbildību par darbību izpildvaras jomā, proti:

- 1) 11.punktā norādīts: „*Lai Ministru kabinets varētu uzņemties **politisko atbildību** par visas tam nodotās kompetences īstenošanu izpildvaras jomā, ir nepieciešama valsts pārvaldes padotība Ministru kabinetam, proti, Ministru kabineta rīcībā jābūt tādiem tiesiskiem mehānismiem, kas nodrošinātu pienācīgu valsts pārvaldes iestāžu darbību*”⁴²⁹ (autora izcēlums – A.C.);
- 2) 15.1.punktā norādīts: „*Satversmes 58.pants līdztēkus Satversmes 53.panta otrajam teikumam novērš izpildvaras duālismu, proti, šīs Satversmes normas izslēdz **politiski neatbildīgā** Valsts prezidenta iespējas dot rīkojumus valsts pārvaldes iestādēm un vadīt to darbu bez **Saeimas priekšā atbildīgā Ministru kabineta ziņas***”⁴³⁰ (autora izcēlums – A.C.);
- 3) 15.3.punktā norādīts: „*Valsts prezidentam, kurš **politisku atbildību nenes**, Satversme piešķir atsevišķas izpildvaras funkcijas, taču arī šo funkciju īstenošanai ir nepieciešama Ministru kabineta locekļa piekrišana (Satversmes 53.panta otrais teikums)*”⁴³¹ (autora izcēlums – A.C.);
- 4) 16.1.punkts: „*Ar šāda likuma pieņemšanu Saeima atbrīvo Ministru kabinetu no **politiskās atbildības par patstāvīgajai valsts iestādei nodoto kompetenci, tādējādi sašaurinot Ministru kabinetam Satversmē piešķirto kompetenci valsts pārvaldes jomā***”⁴³² (autora izcēlums – A.C.).

Politiskās atbildības jēdziens (termins) tiešos vārdos ir izmantots četras reizes, turklāt spriedumā vairākās vietās – gan pirms, gan arī pēc slēdziena par politisko atbildību – ir lietots un papildus paskaidrots arī jēdziens „atbildība”.

Ir konstatējamas gan pozitīvas, gan negatīvas šā sprieduma iezīmes. Piemēram, tas ir ļoti vērtīgs priekš politiskās atbildības jēdziena tiesiskā (normatīvā) regulējuma izpētes, jo Satversmes tiesa salīdzinoši izvērsti raksturojusi dažādu valsts orgānu (konstitucionālo institūciju) attiecības un

⁴²⁹ Par Radio un televīzijas likuma 46. panta sestās, septītās, astotās un devītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 58. un 91. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2006.gada 16.oktobra spriedums lietā Nr.2006-05-01. *Latvijas Vēstnesis*. 2006. 24.oktobris, Nr.169. Sprieduma 11.punkts.

⁴³⁰ Turpat. Sprieduma 15.1.punkts.

⁴³¹ Turpat. Sprieduma 15.3.punkts.

⁴³² Turpat. Sprieduma 16.1.punkts.

nošķīrusi to atbildības jomas. Savukārt daļēji negatīvi ir vērtējama Valsts prezidenta politiskās atbildības analīze un tēze par šīs atbildības izslēgšanu izpildvaras jomā ar kontrasignācijas institūta starpniecību. Šāds tiesas secinājums saskan ar Satversmes gramatisko formulējumu (politiskās atbildības jēdziena formu), taču, kā šajā promocijas darbā jau norādīts, neatbilst politiskās atbildības jēdziena būtībai.

Vērā ņemama ir tēze⁴³³, kas atzīst Ministru kabineta atbrīvošanu no politiskās atbildības par atsevišķu valsts iestāžu darbību. Ar šo tēzi Satversmes tiesa konkretizēja politiskās atbildības saturu, norādot ne vien jomas, par kurām ir atbildīgs Ministru kabinets, bet arī jomas, par kurām tas nav atbildīgs. Turklāt šī atziņa dod iespēju identificēt jaunu subjektu, t.i., uz likuma izveidoto iestāžu vadības, politisko atbildību, kura nav tieši norādīta normatīvajos aktos, bet kuru iespējams identificēt, skatot kopsakarā sprieduma 16.1.punkta piektās rindkopas abus teikumus un sasaistot jēdzienus „politiskā atbildība” un „atbildība”. Minētais punkts dod iespēju piepildīt arī Saeimas politiskās atbildības jēdziena saturu, secinot, ka Saeima ir politiski atbildīga par attiecīgo iestāžu darbību. Šis ir ļoti nozīmīgs secinājums, jo ar to tiek atzīta Saeimas politiskā atbildība (līdzīgi kā lietā Nr.2008-35-01), kas rakstītās tiesību normās nav tiešos vārdos ietverta, un līdz ar to uzskatāms par pamatojumu politiskās atbildības attiecināšanai uz Saeimas deputātiem, turklāt piepildot šo jēdzienu ar politiskajai atbildībai raksturīgiem elementiem, piemēram, normās noteikto pienākumu pienācīgu izpildi, zvēresta (solījuma) ievērošanu, vēlēšanām, atlaišanu un atsaukšanu.

Nobeigumā sakarā ar šo spriedumu ir jāatzīmē, ka tajā ietvertās atziņas saskan ar Ministru kabineta un tā locekļu politiskās atbildības koncepciju, atbilstoši kurai Ministru kabinets ir politiski atbildīgs Saeimas priekšā par tā kompetencē esošajām izpildvaras darbībām, tai skaitā par valsts pārvaldes padotības sistēmas ietvaros⁴³⁴ esošo institūciju darbībām, bet Saeima ir tiesīga kontrolēt šo darbību izpildi.

Lietā Nr.2008-35-01

Šajā lietā 2009.gada 7.aprīlī pieņemtajā spriedumā politiskās atbildības jēdziens lietots kā Saeimas pienākumu apzīmējums. Proti, sprieduma 20.punktā Satversmes tiesa norādīja: „*pienākums izvērtēt tiesību aktus, par kuriem notiek balsošana, ir **politiskās atbildības jautājums***”⁴³⁵ (autora izcēlums – A.C.). Skatot šo atziņu kopsakarā ar sprieduma 20.punktā norādītajiem tiesas apsvērumiem, var secināt, ka konkrētajā lietā ar politisko atbildību tiek saprasts Saeimas (deputātu)

⁴³³ Minētā tēze saskan ar teorijā formulēto viedokli, ka nevar būt varas bez atbildības, tāpat kā nevar būt atbildības bez varas (sk.: *De Lange R. Political and Criminal Responsibility. Electronic Journal of Comparative Law, vol. 6.4., December 2002. Pieejams: http://www.ejcl.org/64/art64-18.html#_ftn1 [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*).

⁴³⁴ Valsts pārvaldes padotības sistēmā neietilpst patstāvīgās iestādes, par kuru darbību politisko atbildību uzņemas šo iestāžu vadība un Saeima.

⁴³⁵ Par likuma „Par Lisabonas līgumu, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2009.gada 7.aprīļa spriedums lietā Nr.2008-35-01. *Latvijas Vēstnesis*. 2009. 9.aprīlis, Nr.56. Sprieduma 20.punkts.

pieņēmums izvērtēt tiesību aktus un balsot (pieņemt lēmumu), pamatojoties uz atbilstošu informāciju, un tādējādi izvairīties no patvaļīga lēmuma pieņemšanas. Šo tēzi var izmantot, lai papildinātu secinājumus par Saeimas deputātu politisko atbildību, kas formulēti, pamatojoties uz Satversmes tiesas 2006.gada 16.oktobra spriedumu lietā Nr.2006-05-01. Līdz ar to var konstatēt Satversmes tiesas devumu Saeimas deputātu politiskās atbildības koncepcijas attīstībā⁴³⁶.

2009.gada 7.aprīļa spriedumā lietā Nr.2008-35-01 ir ietverta vēl viena vērtīga atziņa, kas saistāma ar politiskās atbildības jēdzienu. Proti, sprieduma 13.punktā Satversmes tiesa ietvēra starptautisko tiesību izvērtējumu, bet gūtās atziņas attiecināja uz Latviju. Tiesa pievērsa uzmanību ANO Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 25.panta „a” punktam un norādīja, ka valdība ir atbildīga tautas priekšā, bet tauta kontrolē valdību⁴³⁷. Spriedumā nav skaidras norādes uz to, vai jēdziens „valdība” ir izprotams šauri, t.i., kā Ministru kabinets, vai arī plaši, t.i., kā konstitucionālās institūcijas (izņemot pilntiesīgo pilsoņu kopumu), kas realizē valsts varu. Piemēram, citos sprieduma punktos (10.1. un 18.9.punktā) šis jēdziens ir attiecināts uz Ministru kabinetu. Tomēr, ņemot vērā sprieduma 13.punktā ietvertās Satversmes tiesas atsauces uz tiesību doktrīnu un piezīmes par Satversmē un likumos regulēto „valsts lietu kārtošānu”, kā arī apzinoties ANO Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 25.panta vārdisko saturu, var konstatēt arī jēdziena lietojumu tā plašākajā izpratnē. Tas dod iespēju atzīt ne vien Saeimas, bet arī Ministru kabineta atbildību tautas priekšā, kas, lai gan netiek noliegta, taču biežāk tiek sašaurināta kā atbildība Saeimas priekšā. Turklāt, ņemot vērā politiskās atbildības jēdziena lietojumu teorijā un praksē, sprieduma 13.punktā ietverto atbildību var izprast arī kā politisko atbildību.

Lieta Nr.2010-06-01

Izvērtējot politiskās atbildības jēdziena lietojumu tiesu praksē un judikatūrā, būtu vērtīgi pievērst uzmanību Satversmes tiesas 2010.gada 25.novembra spriedumam lietā Nr.2010-06-01. Sevišķi nozīmīgs ir šā sprieduma 16.2.punkta teksts: *„Satversmes 59.panta pirmais teikums noteic, ka Ministru prezidentam un ministriem viņu amata izpildīšanai ir nepieciešama Saeimas uzticība un viņi par savu darbību ir atbildīgi Saeimas priekšā. No valsts budžeta projekta apstiprināšanas Saeimā, proti, Saeimas balsojuma par likumprojektu, ir atkarīgs arī tas, vai Ministru kabinets saglabā Saeimas uzticību. Ja Saeima, balsojot par Ministru kabineta iesniegto gadskārtējā valsts budžeta projektu pirmajā vai otrajā lasījumā, to noraida, tad Ministru kabinetam saskaņā ar*

⁴³⁶ Tas attiecas uz koncepcijas attīstību tiesiskā dimensijā.

⁴³⁷ Par likuma „Par Lisabonas līgumu, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2009.gada 7.aprīļa spriedums lietā Nr.2008-35-01. *Latvijas Vēstnesis*. 2009. 9.aprīlis, Nr.56. Sprieduma 13.1.punkts.

*Saeimas kārtības ruļļa 30.pantu tiek izteikta neuzticība. Tas nozīmē, ka Ministru kabinetam ir jāuzņemas politiskā atbildība par izstrādāto valsts budžeta projektu*⁴³⁸ (autora izcēlums – A.C.).

Konkrētajā lietā līdzīgi kā lietā Nr.2010-40-03 tika konstatēta Ministru kabineta atbildība Saeimas priekšā. Satversmes tiesa, izvērtējot Satversmes 59.pantu⁴³⁹ un Saeimas kārtības ruļļa 30.pantu⁴⁴⁰, secināja, ka Ministru kabinets uzņemas politisko atbildību par izstrādāto valsts budžeta projektu. Tādējādi tiesa izsecināja politiskās atbildības jēdzienu no Satversmes 59.panta, t.i., no tiesību normas, kas iepriekš izmantota, izsecinot parlamentārās atbildības jēdzienu⁴⁴¹. Minētais atbilst arī tiesību doktrīnā konstatētajam, ka politiskās atbildības jēdziens skaidri izriet no konstitūcijā ietvertajām normām, kas regulē ministru vispārējo atbildību parlamenta priekšā, parlamenta uzticības nepieciešamību un neuzticības izteikšanu (atbrīvošanu no amata)⁴⁴².

Pozitīvi vērtējams sprieduma formulējums, jo Satversmes tiesa skaidri norādījusi, par ko (par valsts budžeta projektu) ir politiski atbildīgs Ministru kabinets. Tādējādi Satversmes tiesa konkretizējusi normatīvajos aktos lietotā politiskās atbildības jēdziena saturu, lai gan jāatzīmē, ka valsts budžeta projekts nav vienīgais, par kuru politiski atbildīgs ir Ministru kabinets. Tomēr jebkura tiesas norāde, kas dod iespēju piepildīt normatīvajos aktos izmantotā politiskās atbildības jēdziena saturu, ir vērtīga, tai skaitā arī gadījumos, kad šī norāde nav visaptveroša.

Papildus tam Satversmes tiesas atziņa ir atzīstama par vērtīgu arī vairāku citu iemeslu dēļ, piemēram:

- 1) tā dod iespēju attiecināt politiskās atbildības jēdzienu uz Ministru kabineta iekārtas likuma 4.panta pirmajā daļā lietoto vārdu „atbild” un līdz ar to secināt, ka Ministru kabinets kopumā „politiski atbild” par valdības īstenoto politiku (jāpiebilst, ka Ministru kabineta (kolektīvā) politiskā atbildība šajā likumā nav tiešiem vārdiem norādīta);
- 2) tā piesaista politiskās atbildības jēdzienu vairākām normām, kurās nav tiešos vārdos ietverts politiskās atbildības jēdziens (termins);

⁴³⁸ Par Likuma par budžetu un finanšu vadību 19.panta piektās daļas, Valsts kontroles likuma 44.panta otrās daļas un Tiesībsarga likuma 19.panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 83. un 87.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2010.gada 25.novembra spriedums lietā Nr.2010-06-01. *Latvijas Vēstnesis*. 2010. 30.novembris, Nr.189. Sprieduma 16.2.punkts.

⁴³⁹ Satversmes 59.pants: „Ministru prezidentam un ministriem viņu amata izpildīšanai ir nepieciešama Saeimas uzticība, un viņi par savu darbību ir atbildīgi Saeimas priekšā. Ja Saeima izteic neuzticību ministru prezidentam, tad jāatkāpjas visam kabinetam. Ja neuzticība izteikta atsevišķam ministram, tad tam jāatkāpjas un viņa vietā ministru prezidentam jāaicina cita persona” (sk.: *Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43).

⁴⁴⁰ Saeimas kārtības ruļļa 30.pants: „Ja Saeima, balsojot par Ministru kabineta iesniegto gadskārtējo valsts budžeta projektu pirmajā vai otrajā lasījumā, to noraida, uzskatāms, ka izteikta neuzticība Ministru kabinetam” (sk.: *Saeimas kārtības ruļlis: LR likums: Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr.96).

⁴⁴¹ Par Saeimas 1999.gada 29.aprīļa lēmuma par Telekomunikāciju tarifu padomi 1.punkta un 4.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 57.pantam un citiem likumiem: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 1999.gada 1.oktobra spriedums lietā Nr. 03-05(99). *Latvijas Vēstnesis*. 1999. 5.oktobris, Nr.325/327. Sprieduma secinājumu daļas 1.punkts.

⁴⁴² Mucinieks P. Ministru atbildības institūts vēsturiskās attīstības gaitā. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940.-1.sējums: 1922, Nr.5, Rīga: TNA, 2003, 564.-565.lpp.*

- 3) tā dod iespēju politiskās atbildības jēdzienu piesaistīt uzticības jēdzienam;
- 4) tā noteic konkrētu lauku, par ko cita starpā ir politiski atbildīgs Ministru kabinets.

Sakarā ar šo un citiem Satversmes tiesas nolēmumiem, kuros ir atsauce uz Satversmes 59.pantu, nepieciešams atzīmēt, ka minētā norma ir viena no svarīgākajām politiskās atbildības jēdziena tiesisko dimensiju veidojošajām normām. Apstiprinājumu šai tēzei var gūt, rūpīgi izpētot normas gramatisko saturu. Lai gan Satversmes 59.pants tiešos vārdos ietver vienīgi atbildības (nevis politiskās atbildības) jēdzienu, tomēr ļauj to sašaurināt un attiecīgi ar to saprast arī politisko atbildību, ja balstās uz teorijā atzīto ministru politiskās atbildības modeli, izprot valdības un parlamenta savstarpējās attiecības, ņem vērā politiskās atbildības tiesisko regulējumu⁴⁴³, kā arī apzinās Satversmes sapulces izpratni par Ministru kabineta locekļu politisko atbildību Saeimas priekšā⁴⁴⁴. Turklāt šī norma sevī ietver vēl divus būtiskus teorijā atzītus politiskās atbildības elementus – uzticību un sankciju piemērošanu, t.i., atbrīvošanu no amata, kas definēta kā neuzticības izteikšana. Līdz ar to pozitīvi vērtējama Satversmes tiesas praksē formulētā atziņa, ka Ministru kabineta politiskā atbildība Saeimas priekšā izriet no Satversmes 59.panta.

Lieta Nr.2010-40-03

2011.gada 11.janvāra spriedums ir viens no jaunākajiem Satversmes tiesas nolēmumiem, kuros ietverts politiskās atbildības jēdziens. Konkrēti tas minēts šā sprieduma 10.2.punktā: „*Latvija ir parlamentāra republika, kurā valdība saskaņā ar Satversmes 59.pantu ir atbildīga Saeimas priekšā. Šajā Satversmes normā ietverta gan parlamentārā kontrole, gan valdības politiskā atbildība parlamenta priekšā*”⁴⁴⁵ (autora izcēlums – A.C.).

Minēto atziņu Satversmes tiesa formulē, atsaucoties uz Kārļa Dišlera darbu „Valsts varas orgāni un viņu funkcijas”. Jāpiebilst, ka tiesa to izmanto, lai raksturotu varas dalīšanas principu, saskaņā ar kuru parlaments kā likumdevējs, pilnvarojot valdību kā izpildvaru izstrādāt regulējumu kādā jautājumā, nedrīkst radīt tādu risku, ka līdzsvars starp likumdevējvaru un izpildvaru varētu nosvērties uz izpildvaras pusi tiktāl, ka tiktu apdraudēts varas dalīšanas princips. Politiskās atbildības jēdziens ar tam raksturīgajām pazīmēm (piemēram, noteikti pienākumi, atskaitīšanās, nepieciešamā uzticība, iespēja zaudēt amatu uz politisku apsvērumu pamata) ir piemērots tam, lai

⁴⁴³ Sk., piemēram: Ministru kabineta iekārtas likuma 4.pantu, likuma „Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem” 10.panta otro daļu un Ministru kabineta 2009.gada 7.aprīļa noteikumu Nr.300 „Ministru kabineta kārtības rullis” 11.punktu.

⁴⁴⁴ Satversmes Sapulces IV sesijas 17.sēdes stenogramma. TNA elektroniskais izdevums: *Latvijas Satversmes Sapulces stenogrammu izvilks (1920–1922). Latvijas Republikas Satversmes projekta apspriešana un apstiprināšana*. 393.-394.lpp.

⁴⁴⁵ Par Ministru kabineta 2007.gada 6.marta noteikumu Nr.173 „Transportlīdzekļu vadītāja kvalifikācijas iegūšanas, transportlīdzekļu vadīšanas tiesību iegūšanas un atjaunošanas kārtība un vadītāja apliecības izsniegšanas, apmaiņas un atjaunošanas kārtība” 40.punkta pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2011.gada 11.janvāra spriedums lietā Nr.2010-40-03. *Latvijas Vēstnesis*. 2011. 13.janvāris, Nr.7. Sprieduma 10.2.punkts.

apzīmētu valdības ierobežoto lomu parlamentārā republikā. Tādējādi Satversmes tiesa pieturas pie normatīvajos aktos noteiktās kārtības un tiesību doktrīnā un politikas teorijā nostiprinātās atziņas par valdību (Ministru kabinetu) kā subjektu, kas ir politiski atbildīgs parlamenta (Saeimas) priekšā.

2011.gada 11.janvāra spriedums lietā Nr.2010-40-03 nav vienīgais Satversmes tiesas nolēmums, kurā tā norāda uz Saeimas kontroli pār Ministru kabinetu, pamatojoties tieši uz Dišlera atziņām. Piemēram, lietā Nr.2007-10-0102 Satversmes tiesa norāda, ka Saeima ne vien kontrolē Ministru kabinetu, bet arī dod tam vadošus norādījumus gan vispārīgā politiskā virziena ieturēšanā, gan arī atsevišķu resoru darbības nospraušanā⁴⁴⁶. Atšķirībā no lietas Nr.2010-40-03 Satversmes tiesa šo secinājumu lietā Nr.2007-10-0102 saista ar Ministru kabineta vispārīgo atbildību Saeimas priekšā un neprecizē, vai tā atzīstama par politisko atbildību.

Lietā Nr.2011-18-01

Konkrētajā lietā pieņemtajā spriedumā Satversmes tiesa nav ietvērusi politiskās atbildības jēdzienu. Taču tas tika vairākkārt minēts 2012.gada 17.aprīļa un 2012.gada 8.maija sēdēs. To atspoguļo šo sēžu stenogrammas. Jāatzīmē, ka šo jēdzienu lietoja Saeimas Juridiskā biroja vadītājs, norādot uz Ministru kabineta atbildību.

2012.gada 17.aprīļa sēdē tika paskaidrots, ka saskaņā ar Satversmes 59.pantu Ministru kabinetam jāuzņemas politiskā atbildība par izstrādāto valsts budžetu un neviena cita neatkarīga institūcija nevar uzņemties atbildību par valsts budžetu, tai skaitā arī par daļu, kas attiecas uz konkrēto institūciju. Attiecīgi tika secināts, ka tieši Ministru kabinets ir politiski atbildīgs par šo institūciju darbības nodrošināšanu⁴⁴⁷.

Minētais skaidrojums, ja tas tiek nepareizi interpretēts, var nonākt pretrunā ar iepriekš Satversmes tiesas lietā Nr.2006-05-01 formulēto secinājumu, ka Saeima ir subjekts, kas atbildīgs par neatkarīgajām institūcijām, kuras darbojas uz atsevišķa likuma pamata. Nepieciešams atzīmēt – konkrētajā sēdē tika norādīts uz to, ka Ministru kabinets uzņemas politisko atbildību par šo institūciju darbības nodrošināšanu un šī atbildība pēc būtības atšķiras no Saeimas un attiecīgo institūciju vadības atbildības par institūciju funkciju izpildi. Ministru kabineta atbildība ir saistīta ar atbilstoša valsts budžeta izstrādi, aprēķinot un nosakot šīm institūcijām piešķiramos līdzekļus, kas

⁴⁴⁶ Par likuma „Par pilnvarojumu Ministru kabinetam parakstīt 1997.gada 7.augustā parafēto Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu projektu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” un likuma „Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” 1.panta vārdu „ievērojot Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas pieņemto robežu nemainības principu” atbilstību Latvijas PSR Augstākās padomes 1990.gada 4.maija deklarācijas „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” preambulai un 9. punktam un 2007.gada 27.martā parakstītā Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma par Latvijas un Krievijas valsts robežu un likuma „Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 3. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2007.gada 29.novembra spriedums lietā Nr.2007-10-0102. *Latvijas Vēstnesis*. 2007. 30.novembris, Nr.193. Sprieduma 67.1.punkts.

⁴⁴⁷ Satversmes tiesas sēdes stenogramma lietā Nr.2011-18-01 (2012.gada 17.aprīļa sēde). Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/stenogramma-2011-18-01.pdf> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

nodrošina institūciju spēju pildīt savas funkcijas, savukārt Saeimas atbildība ir saistīta ar šo funkciju izpildes kontroli. Tādējādi konkrētā atziņa nav pretrunā ar Satversmes tiesas lietā Nr.2006-05-01 formulēto secinājumu un var tikt izmantota, lai precizētu šajā lietā noteikto Saeimas atbildību par neatkarīgajām institūcijām, nošķirot to no Ministru kabineta politiskās atbildības, kas saistīta ar šo institūciju darbības (finansējuma) nodrošināšanu.

Savukārt 2012.gada 8.maija sēdē tika minēts, ka budžeta izstrādes un pieņemšanas process ietver politiskās atbildības elementu, jo likums par kārtējo valsts budžetu ir saistīts ar Ministru kabineta „krišanu”, t.i., neuzticības izteikšanu Ministru kabinetam gadījumā, ja Saeima konkrēto likumu (projektu) nepieņem⁴⁴⁸.

Konkrētās lietas stenogramma ir atzīstama par avotu, kas nostiprina koncepciju par Ministru kabinetu kā Saeimas priekšā politiski atbildīgu subjektu, kura atbildība izriet no Satversmes 59.panta un ir saistīta ar valsts budžetu un neuzticības izteikšanu.

Lieta Nr.2012-03-01

Lieta Nr.2012-03-01 un tās izskatīšanai veltītās tiesas sēdes stenogramma ir vēl viens izpētes materiāls, kas dod iespēju analizēt politiskās atbildības jēdziena tiesisko dimensiju. Konkrētajā lietā tika vērtēti jautājumi sakarā ar vēlētajū iesniegtiem likumprojektiem un Satversmes grozījumiem, kā arī tiem sekojošu tautas nobalsošanu. Satversmes tiesas 2012.gada 20.decembra sēdē cita starpā tika pārrunāta Valsts prezidenta kompetence minētajos jautājumos. Pieaicinātais eksperts *Prof. Dr.iur. Aivars Endziņš (Aivars Endziņš, dz. 1940)* tiesas sēdē norādīja, ka viņa ieskatā Valsts prezidents nav tiesīgs nevirzīt vēlētajū iesniegto likumprojektu tālāk uz Saeimu, ja prezidents konstatē likumprojekta neatbilstību Satversmei. Savu nostāju par Valsts prezidenta ierobežoto kompetenci Aivars Endziņš pamatoja ar argumentu, ka atbilstoši Satversmei Valsts prezidents politisko atbildību nenes⁴⁴⁹.

Jautājumam par Valsts prezidenta politisko atbildību pievērsās arī cits pieaicinātais eksperts – *Dr.iur. Jānis Pleps (Jānis Pleps, dz. 1982)*, kurš arī tiesas sēdē atzina prezidenta politisko neatbildību un savu nostāju pamatoja ar kontrasignācijas institūtu, t.i., prezidenta rīkojumu līdzparakstīšanu, ko īsteno atbildīgais Ministru kabineta loceklis, tādējādi ierobežojot prezidenta politisko aktivitāti. Jāatzīmē, ka Jānis Pleps tiesas sēdē izmantoja arī citu atbildības jēdzienu – Valsts prezidenta konstitucionālā atbildība, ar kuru saprot prezidenta pienācīgu rīcību un funkciju izpildi, tai skaitā nepieciešamo darbību veikšanu krīzes situācijās, lai nodrošinātu konstitucionālās

⁴⁴⁸ Satversmes tiesas sēdes stenogramma lietā Nr.2011-18-01 (2012.gada 8.maija sēde). Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/stenogramma-2011-18-01.pdf> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁴⁴⁹ Satversmes tiesas sēdes stenogramma lietā Nr.2012-03-01 (2012.gada 20.novembra sēde). Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/Stenogramma_2012-03-01_20_novembris.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

iekārtas pienācīgu funkcionēšanu⁴⁵⁰. Jānis Pleps savu izpratni par politisko un konstitucionālo atbildību plašāk raksturojis zinātniski pētnieciskajā darbībā, citastarp uzsverot, ka konstitucionālā atbildība izpaužas kā tiesisku sankciju piemērošana par konstitucionālo normu pārkāpumu. Savukārt politiskā atbildība no objektīvās puses ir darītājam zināmu jūtamam seku saistīšana ar kādu viņa darbu, kas neatbilst augstākas valsts institūcijas politiskajiem ieskatiem, bet no subjektīvās puses – šo seku apzināšanās un uzņemšanās⁴⁵¹. Šāda politiskās atbildības izpratne ir pietuvināta Kārļa Dišlera atziņām, uz kurām arī *Dr.iur.* Jānis Pleps atsaucas savā zinātniski pētnieciskajā darbībā.

Konkrētā stenogramma var tikt izmantota Valsts prezidenta politiskās atbildības pamatošanai tās šaurākajā izpratnē, jo pieaicinātie eksperti pauda atbalstu Satversmes 53.pantā nostiprinātajai prezidenta politiskajai neatbildībai, kas aprobežota ar konstitucionālo atbildību⁴⁵².

Lieta Nr.2014-03-01

Satversmes tiesas praksē politiskās atbildības jēdziens (termins) ne vien tiek lietots spriedumos un fiksēts stenogrammās, bet arī ietverts citos tiesvedības materiālos. Kā piemēru var izcelt lietu Nr.2014-03-01. Proti, attiecīgā sprieduma konstatējošajā daļā ir aprakstīts Saeimas atbildes raksts, kurā citastarp ietverts politiskās atbildības jēdziens, savukārt secinājumu daļā ir atsaucē uz Tiesībsarga biroja viedokli, kurā arī izmantots šis jēdziens.

Konkrēti, Saeima norāda, ka apstrīdētajā normā⁴⁵³ paredzētā ierobežojuma leģitīmais mērķis ir tautas vēlēto priekšstāvju politiskās atbildības stiprināšana, to balstot uz partiju sistēmu, kas aizsargā demokrātisku valsts iekārtu⁴⁵⁴. Saeimas izpratnē šī politiskā atbildība var pilnīgāk izpausties tad, ja pastāv visu valsti aptveroša politisko partiju sistēma un tādējādi nacionālā līmeņa politika nav pretstatīta pašvaldību politikai.

Arī tiesībsargs uzskata, ka politisko partiju sistēma stiprina politisko atbildību, un norāda, ka politiski aktīvo iedzīvotāju apvienošanās likumā noteiktajā kārtībā reģistrētās partijās veicina

⁴⁵⁰ Satversmes tiesas sēdes stenogramma lietā Nr.2012-03-01 (2012.gada 20.novembra sēde). Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/Stenogramma_2012-03-01_20_novembris.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁴⁵¹ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 290.-293.lpp. Jāprecizē, ka attiecīgo politiskās un konstitucionālās atbildības izpratni Jānis Pleps formulējis kopīgi ar Edgaru Pastaru.

⁴⁵² Šā promocijas darba autors atbalsta politiskās atbildības jēdziena plašāku izpratni, ko pamato šajā darbā ietvertās atziņas par jēdziena saturu un koncepciju, kā arī saikni ar konstitucionālo atbildību. Vienlaikus autors novērtē citu pētnieku devumu politiskās atbildības jēdziena attīstībā, kaut arī to izpratne atšķiras no autora izpratnes.

⁴⁵³ Konkrētajā lietā pieteikuma iesniedzēji apstrīd tiesisko regulējumu, kas liedz vēlētāju apvienībai iesniegt republikas pilsētas domes un novada domes deputātu kandidātu sarakstus novados, kuros iedzīvotāju skaits vēlēšanu izsludināšanas dienā ir lielāks par 5 000, un republikas pilsētās.

⁴⁵⁴ Par Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likuma 15.panta pirmās daļas, ciktāl tā nepieļauj vēlētāju apvienībām iesniegt kandidātu sarakstus novados, kuru iedzīvotāju skaits ir lielāks par 5 000, un republikas pilsētās, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 101.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2015.gada 5.februāra spriedums lietā Nr. 2014-03-01. *Latvijas Vēstnesis*. 2015. 6.februāris, Nr.26. Sprieduma konstatējošās daļas 3.punkts.

politisko spēku darbības atklātību, kā arī finansiālo un politisko atbildību⁴⁵⁵. Šeit nepieciešams precizēt, ka tiesībsargs neuzskata apstrīdēto normu par prettiesisku, lai gan iestājas par bezpartijisku kandidātu dalību vēlēšanās⁴⁵⁶.

Saeimas un tiesībsarga norādītais vedina secināt, ka to izpratnē ar politisko partiju starpniecību ir iespējams varu efektīvāk realizēt vēlētāju interesēs. Tas izpaužas divējādi. No vienas puses, deputāti kā politiskās partijas biedri var izmantot partijas resursus (īpaši gadījumā, ja partija ir pārstāvēta Saeimā), lai efektīvāk izpildītu savā programmā ietvertos uzdevumus. No otras puses, vēlētajiem ir lielākas iespējas kontrolēt deputātu darbību, gan pieprasot politiskās partijas atbildību (atskaitīšanos), gan piemērojot partijai sankcijas visu veidu vēlēšanās (pašvaldību, Saeimas, Eiropas Parlamenta vēlēšanās), piemēram, nobalsojot par citu partiju. Jāatzīmē, ka daudzas partijas plāno savu darbību ilgtermiņā⁴⁵⁷. Tāpēc, ja politisko partiju salīdzina ar vēlētāju apvienību, tad pastāv lielāka varbūtība, ka tieši partija kandidēs nākamajās vēlēšanās, kamēr vēlētāju apvienība atteiksies no dalības vēlēšanās.

Jāpiebilst, ka konkrētajā lietā politiskās atbildības jēdziens ir fiksēts arī divu tiesas sēžu stenogrammās⁴⁵⁸. Pieteikuma iesniedzēju pārstāvis uzsvēra, ka politiskajai atbildībai ir zināma loma demokrātiskā sabiedrībā⁴⁵⁹, taču neprecizēja, kāda tieši ir šī loma, un norādīja, ka šis jēdziens tiek izmantots, cenšoties pamatot noteiktā ierobežojuma piemērotību leģitīmā mērķa sasniegšanai (atsevišķi ierobežojumi dalībai vēlēšanās stiprinot demokrātisko valsts iekārtu). Pieteikuma iesniedzēju pārstāvis norādīja, ka no vēlētāju apvienības ievēlētie deputāti ir politiski atbildīgi ne tikai vēlētajiem, kas tos ievēlējuši, bet vēl jo vairāk to vēlētāju priekšā, kuri ir parakstījušies, izvirzot tos kā kandidātus⁴⁶⁰. Pārstāvis aplūkoja politisko atbildību arī kontekstā ar politiskajām partijām un šajā sakarā norādīja, ka noteiktā ierobežojuma mērķis ir pakļaut deputātus partijas kontrolei un tādējādi pastiprināt politiskās atbildības kontroli⁴⁶¹. Saskaņā ar šādu izpratni politiskā partija esot līdzeklis, kas garantē deputāta efektīvāku darbību, stimulē viņu aktīvāk pildīt attiecīgo

⁴⁵⁵ Par Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likuma 15.panta pirmās daļas, ciktāl tā nepieļauj vēlētāju apvienībām iesniegt kandidātu sarakstus novados, kuru iedzīvotāju skaits ir lielāks par 5 000, un republikas pilsētās, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 101.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2015.gada 5.februāra spriedums lietā Nr. 2014-03-01. *Latvijas Vēstnesis*. 2015. 6.februāris, Nr.26. Sprieduma 24.punkts.

⁴⁵⁶ Tiesībsarga 2014.gada 6.maija vēstule Nr.1-6/5 „Par viedokli lietā Nr.2014-03-01”.

Pieejams:http://www.tiesibsargs.lv/files/content/atzinumi/Satversmes_tiesai_Pasvaldibu_velesanu_likums_06052014.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁴⁵⁷ Minētais izriet no vairākiem apstākļiem. Pirmkārt, partijas pēc savas būtības ir uzskatāmas par labi organizētām vienībām, kas tiecas pēc varas. Otrkārt, partijas izveidei ir noteikti salīdzinoši stingrāki kritēriji (piemēram, vismaz 200 biedri). Treškārt, partijām ir lielāka iespēja piesaistīt savai darbībai nepieciešamos resursus (*sk., piemēram: Politisko partiju likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 7.jūlijs, Nr. 107; Panebianco A. Political Parties: Organization and Power. Cambridge: Cambridge University Press, 1988, p.35*).

⁴⁵⁸ Šīs lietas 2014.gada 24.novembra un 2014.gada 16.decembra sēdes stenogramma ir jāizceļ, jo tā sevī ietver visvairāk atsauces uz politiskās atbildības jēdzienu (terminu) – 15 reizes.

⁴⁵⁹ Satversmes tiesas sēdes stenogramma lietā Nr.2014-03-01 (2014.gada 24.novembra sēde). Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2014-03-01_stenogramma.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁴⁶⁰ Turpat.

⁴⁶¹ Turpat.

partijas programmu. Tomēr pārstāvis norādīja, ka visefektīvākais politiskās atbildības nodrošināšanas līdzeklis ir sabiedrība (nevis partija), jo ievēlētais partijas biedrs var neievērot partijas disciplīnu un pat izstāties no partijas, saglabājot savu mandātu⁴⁶². Turpretī viedokli par to, ka noteiktais ierobežojums veicina deputātu politisko atbildību, apstiprināja Tieslietu ministrijas un Tiesībsarga biroja pārstāves. Savukārt Latvijas Lielo pilsētu asociācijas pārstāve norādīja, ka visspilgtāk politiskā atbildība izpaužas pēc domes darbības termiņa – nākamajās vēlēšanās, kad vēlētajī novērtē deputātu darbību, un apšaubīja vēlētajū apvienību politisko atbildību, uzsverot, ka to darbība nav pastāvīga un var aprobežoties tikai ar vienu domes sasaukuma termiņu⁴⁶³.

Kā redzams, vairāki sēdes dalībnieki aktīvi izmantoja politiskās atbildības jēdzienu. Šāda rīcība bija pamatota, jo izskatāmie jautājumi ir cieši saistīti ar konkrēto jēdzienu. Šajā sakarā jāatzīmē, ka Satversmes tiesa nav izmantojusi iespēju dot lielāku ieguldījumu politiskās atbildības jēdziena attīstībā, jo ne sēdēs, ne arī spriedumā nav sniegusi pati savu vērtējumu par konkrēto jēdzienu un nav pietiekami pārliecinoši to sasaistījusi ar lietā izskatāmajiem jautājumiem.

2.2.2. Administratīvās tiesas

Satversmes tiesa nav vienīgā tiesa, kas savā praksē izmantojusi politiskās atbildības jēdzienu. To tiesvedības ietvaros vairākkārt lietojušas arī administratīvās tiesas. Piemēram, Augstākās tiesas (Senāta) Administratīvo lietu departaments vairākos nolēmumos norādīja politiskās atbildības jēdzienu attiecībā uz ministru. Turklāt tiesa šo jēdzienu izmantoja, atsaucoties uz iepriekšējo lēmumu. Tādējādi tiesa nostiprināja šā jēdziena vienveidīgu lietojumu.

Proti, 2010.gada 28.jūnija spriedumā lietā Nr.SKA-381/2010 Augstākā tiesa politiskās atbildības jēdzienu izmantoja dienesta vienotības principa formulēšanai: „*principis izpaužas visās Iekšlietu ministrijas sistēmas iestādēs un Ieslodzījuma vietu pārvaldē. Dienesta gaitas likuma 12.panta trešā daļa paredz attiecīgās augstākās amatpersonas – ministra kompetenci dienesta vienotības nodrošināšanā, un to pastiprina ministra **politiskā atbildība** par tā pārziņā nodoto jomu*”⁴⁶⁴ (autora izcēlums – A.C.). Formulējot šo principu, Augstākā tiesa atzina ministra politisko atbildību par viņa pārziņā nodoto jomu. Šāda izpratne atbilst politiskās atbildības jēdziena lietojumam normatīvajos aktos, piemēram, Ministru kabineta kārtības ruļļa 11.punktā un likuma „Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem” 10.panta otrajā daļā.

Iepriekš citētā teksta otro teikumu identiskā formulējumā Augstākā tiesa izmantoja arī 2011.gada 8.jūlija spriedumā lietā Nr.SKA-426/2011, no kura secināms, ka kompetence dienesta

⁴⁶² Satversmes tiesas sēdes stenogramma lietā Nr.2014-03-01 (2014.gada 24.novembra sēde). Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2014-03-01_stenogramma.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁴⁶³ Satversmes tiesas sēdes stenogramma lietā Nr.2014-03-01 (2014.gada 16.decembra sēde). Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2014-03-01_stenogramma.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁴⁶⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2010.gada 28.jūnija spriedums lietā Nr.SKA-381/2010. Sprieduma 12.punkts.

vienotības nodrošināšanā (noteiktā jomā) ir saistīta ar attiecīgā ministra politisko atbildību par to, kā šī vienotība tiks nodrošināta un cik efektīva tā būs⁴⁶⁵.

Ministra politiskā atbildība ir atzīta arī citos Augstākās tiesas nolēmumos. Piemēram, izvērtējot ministra lēmuma (par tiesneša amata kandidāta virzīšanu iecelšanai tiesneša amatā) tiesisko dabu, Augstākā tiesa atzina, ka tieslietu ministrs nes politisku atbildību par tieslietām valstī, bet attiecīgais ministra lēmums ir vērtējams kā politisks lēmums⁴⁶⁶. Minētā atziņa saskan ar iepriekš norādītajos nolēmumos (lietās Nr.SKA-381/2010 un Nr.SKA-426/2011) nostiprināto politiskās atbildības koncepciju, kas paredz ministra atbildību par noteiktu (viņa pārziņā nodotu) jomu. Jāpiebilst, ka Augstākā tiesa ir arī precizējusi politiskās atbildības saturu. Proti, tiesa ir secinājusi, ka ministrs ir politiski atbildīgs par savas ministrijas darbu kopumā un katras tās amatpersonas darbību⁴⁶⁷. Ņemot vērā ministra politisko nozīmi un vietu ministrijā, Augstākā tiesa papildus norādījusi, ka ministrs politisku apsvērumu vadīts pieņem lēmumus galvenokārt politiski nozīmīgos un politiskas sekas izraisošos jautājumos, par ko viņš arī uzņemas politisko atbildību⁴⁶⁸. Konkrētajā lietā izdarītie tiesas secinājumi atbilst ministra politiskās atbildības koncepcijai, kas bija formulēta ministriju nolikumos deviņdesmitajos gados⁴⁶⁹. Iepriekš minētais dod pamatu secinājumam, ka šī koncepcija pēc būtības ir Latvijas tiesiskajā sistēmā saglabājusies, lai gan ministriju nolikumi tika grozīti un šobrīd tajos šāda veida (un satura) atbildība ar tiešiem vārdiem nav paredzēta.

Politiskās atbildības jēdziens ietverts arī citu tiesu spriedumos, piemēram, Administratīvās rajona tiesas Rīgas tiesu nama 2009.gada 4.jūnija spriedumā lietā Nr.A42485508 un 2013.gada 13.jūnija spriedumā lietā Nr.A420385313. Taču abos šajos spriedumos atšķirībā no citiem nolēmumiem konkrētais jēdziens ir ietverts aprakstošajā daļā. Tātad to izmantoja nevis pati tiesa, norādot savus apsvērumus motīvu daļā, bet lietas dalībnieki, kuru nostāju tiesa atspoguļoja aprakstošajā daļā.

Pirmajā no minētajām lietām, t.i., lietā Nr.A42485508, lietas dalībnieks (Izglītības un zinātnes ministrija) atsaucās uz Ministru kabineta kārtības rulli (iepriekšējās redakcijas⁴⁷⁰ 7.punktu) un šajā sakarā norādīja uz Ministru kabineta locekļa politisko atbildību par attiecīgo jomu⁴⁷¹. Minētā atsauce tika izmantota, raksturojot kārtību, kādā piešķiramas naudas balvas par izciliem sasniegumiem sportā, t.i., tika paskaidrots, ka Latvijas Nacionālā sporta padome iesniedz

⁴⁶⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2011.gada 8.jūlija spriedums lietā Nr.SKA-426/2011. Sprieduma 11.punkts.

⁴⁶⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2009.gada 29.jūnija lēmums lietā Nr.SKA-528/2009. Lēmuma 10.6.punkts.

⁴⁶⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2013.gada 23.augusta spriedums lietā Nr.SKA-659/2013. Sprieduma 19.punkts.

⁴⁶⁸ Turpat. Sprieduma 21. un 22.punkts.

⁴⁶⁹ Ministra politiskās atbildības koncepcija plašāk raksturota šā promocijas darba 2.1.2.apakšnodaļā.

⁴⁷⁰ Redakcija, kas bija spēkā līdz 2009.gada 1.martam.

⁴⁷¹ Administratīvās rajona tiesas Rīgas tiesu nama 2009.gada 4.jūnija spriedums lietā Nr.A42485508. Sprieduma 4.1.punkts.

priekšlikumus attiecīgo naudas balvu piešķiršanai, bet Izglītības un zinātnes ministrija tos noformē kā Ministru kabineta rīkojumus un pēc tam iesniedz izskatīšanai Ministru kabineta sēdē, kas citastarp atbilst Ministru kabineta kārtības ruļļa 7.punktam.

Savukārt lietā Nr.A420385313 politiskās atbildības jēdziens tika attiecināts uz pašvaldību deputātu atbildību⁴⁷². Prasītāju (četrus vēlēšanu apvienības izvirzītu kandidātu) pieteikumā (un attiecīgi tā izsvilkumā, kas ietverts sprieduma aprakstošajā daļā) politiskās atbildības jēdziens izmantots vairākas reizes, piemēram, pieteikumā:

- 1) uzsvērts, ka pašvaldību deputātu politiskajai atbildībai ir būtiska loma (nav paskaidrots, kāda tieši loma) demokrātiskā sabiedrībā, tāpēc vēlēšanu likumos ietverti ierobežojumi ir attaisnojami (ja tie ir samērīgi). Vienam no šādiem ierobežojumiem, t.i., 5 procentu barjerai, ir būtiska nozīme politiskās atbildības nodrošināšanā, jo tā ļauj domē iekļūt tikai tiem kandidātiem, kas saņem ievērojamu sabiedrības atbalstu. Tādējādi šī sabiedrības daļa var kontrolēt attiecīgā deputāta darbību un viņš ir tai atbildīgs par savu rīcību;
- 2) norādīts, ka vēlēšanu apvienības izvirzītie deputāta amata kandidāti, kuri ievēlēti pašvaldības domē, uzņemas politisko atbildību vēlēšanu (kuri tos ievēlēja) priekšā, bet īpaši viņu politiskā atbildība izpaužas to vēlēšanu priekšā, kuri parakstījuši deputātu kandidātu sarakstu, kā to noteic tiesiskais regulējums⁴⁷³;
- 3) atzīts, ka sabiedrības kontrole ir visefektīvākais politiskās atbildības nodrošināšanas līdzeklis, jo, piemēram, partiju kontrole nav tik efektīva tāda normatīvā regulējuma trūkuma dēļ, kas varētu ierobežot deputātu iespējas neievērot partijas norādījumus vai izstāties no partijas.

No sprieduma izriet secinājums, ka politiskās atbildības jēdziens tika izmantots, lai apzīmētu nevis negatīvas jūtamas sekas (sankcijas), bet gan pareizu, tās vērtētāju interesēm atbilstošu rīcību. Šim secinājumam ir vērts pievērst uzmanību, ņemot vērā to, ka pieteicēju pārstāvis, kurš politiskās atbildības jēdzienu izmantoja pieteicēju prasījuma pamatošanai, vairākus gadus bijis Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas loceklis, piedalījies dažādu jautājumu izpētē un attiecīgu viedokļu (atzinumu) sagatavošanā, citastarp arī saistībā ar politiskās atbildības jēdzienu⁴⁷⁴.

Būtiski ir atzīmēt, ka spriedums lietā Nr.A420385313 bija pieteikuma iesniedzējiem nelabvēlīgs un viņi vērsās Satversmes tiesā, kas ierosināja lietu Nr.2014-03-01. Kā iepriekš norādīts, konkrētajā Satversmes tiesas lietā politiskās atbildības jēdziens ir ietverts ne vien

⁴⁷² Administratīvās rajona tiesas Rīgas tiesu nama 2013.gada 13.jūnija spriedums lietā Nr.A420385313. Sprieduma 2.2.punkts.

⁴⁷³ Ar „tiesisko regulējumu” ir domāts Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likuma 16.pants.

⁴⁷⁴ Piemēram, piedalījies Valsts prezidenta politiskās atbildības izvērtēšanā (sk.: *Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis par Valsts prezidenta funkcijām Latvijas parlamentārās demokrātijas sistēmas ietvaros*, 42.-54.lpp. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/Viedoklis_10maijs.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]).

spriedumā, bet arī citos materiālos. Tāpēc konkrētais gadījums atzīstams par vērtīgu prakses un izpētes objektu, kas var sekmēt politiskās atbildības jēdziena attīstību. Šī promocijas darba izstrādes brīdī konkrētais gadījums ir arī vērtējams kā unikāls, jo atspoguļo attiecīgā jēdziena izmantošanu vienlaikus divās dažādās tiesās – vispirms Administratīvajā tiesā, bet pēc tam Satversmes tiesā.

Līdzīgi kā Satversmes tiesa arī citas tiesu institūcijas savos nolēmumos politiskās atbildības jēdzienu tiešo vārdos nav norādījušas, lai gan attiecīgo lietu ietvaros tās ir izvērtējušas subjektu atbildību, kas pēc būtības ir politiskā atbildība. Kā piemēru var minēt Administratīvās rajona tiesas Liepājas tiesu nama 2013.gada 29.maija spriedumu lietā Nr.A420578312⁴⁷⁵. Sprieduma aprakstošajā daļā ietverta norāde uz to, ka interešu konfliktu ierobežojošie normatīvie akti ir vērsti uz valsts amatpersonas darbību sabiedrības interesēs, bet Valsts pārvaldes iekārtas likums deklarē vairākas vērtības, tai skaitā amatpersonas darbību sabiedrības interesēs, darbības atklātumu un atbildību sabiedrības priekšā⁴⁷⁶. Savukārt motīvu daļā tiesa atzinusi (piekritusi aprakstošajā daļā ietvertajam lietas dalībnieka viedoklim), ka interešu konfliktu ierobežojošiem normatīvajiem aktiem citastarp ir līdzīgi mērķi, t.i., veicināt valsts amatpersonu darbības atklātumu un atbildību sabiedrības priekšā⁴⁷⁷. Lai gan lietas dalībnieka un tiesas apsvērumi skar juridisko atbildību, šī atbildība daļēji pārklājas arī ar politisko atbildību, kas attiecināma uz pilsētas domes priekšsēdētāju un tā attiecībām ar saviem vēlētajiem, pašvaldības iedzīvotājiem, jo, kā šajā promocijas darbā norādīts, atklātība un atbildība par varas realizāciju sabiedrības priekšā ir tādi elementi, kas jo īpaši raksturīgi politiskajai atbildībai.

2.2.3. Eiropas Cilvēktiesību tiesa

Politiskās atbildības jēdzienu saistībā ar Latvijas tiesisko regulējumu var pētīt, analizējot ne vien nacionālo tiesu institūciju darbību, bet arī starptautisku tiesu institūciju darbību lietās, kurās piedalās Latvijas valsts.

Šajā sakarā var atzīmēt, ka politiskās atbildības jēdziens ir lietots Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT) praksē, izskatot pret Latvijas valsti ierosinātas lietas. Piemēram, spriedumā lietā a/s Diena un Ozoliņš pret Latviju⁴⁷⁸ politiskās atbildības jēdziens izmantots vairākkārt⁴⁷⁹. Taču

⁴⁷⁵ Konkrētā lieta ierosināta par Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra rīkojuma (par Ventspils pilsētas domes priekšsēdētāja atstādināšanu no amata) atcelšanu.

⁴⁷⁶ Administratīvās rajona tiesas Liepājas tiesu nama 2013.gada 29.maija spriedums lietā Nr.A420578312. Sprieduma 4.8.3.punkts.

⁴⁷⁷ Turpat. Sprieduma 12.2.punkts.

⁴⁷⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007.gada 12.jūlija spriedums lietā Nr.16657/03 a/s Diena un Ozoliņš pret Latviju. Jāpiebilst, ka šis spriedums ir taisīts franču valodā, taču Latvijas Republikas Ārlietu ministrija sagatavoja tā (neoficiālu) tulkojumu latviešu valodā, kas tika publicēts laikrakstā „Latvijas Vēstnesis”, Nr.60 (3844), 2008.gada 17.aprīlī. Promocijas darba autors, raksturojot politiskās atbildības jēdziena lietojumu, izmanto šo tulkojumu. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/index.php?menu=doc&id=174023> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁴⁷⁹ Lietas būtība: sūdzība iesniegta sakarā ar uzņēmuma „Ventspils nafta” privatizācijas gaitu 1998.gadā un tās atspoguļojumu laikrakstā „Diena”. Minētajā laikrakstā tika publicēti vairāki žurnālista raksti, kuros izteikti ekonomikas ministram adresēti apvainojumi par mēģinājumu sekmēt uzņēmuma privatizāciju noteiktas grupas interesēs. 1999.gadā

jāatzīmē, ka šo jēdzienu ECT lieto vienīgi sprieduma aprakstošajā daļā. Piemēram, 25.punktā, citējot vienu no žurnālā publicētajiem rakstiem, kurā norādīts, ka ministri faktiski kļuvuši par tehniskiem nozaru pārvaldniekiem, nevis politiski atbildīgām personām; ka ekonomikas ministrs kā savas partijas priekšsēdētājs ir politiski atbildīgs un tāpat politiski atbildīgs (par Ministru kabinetu un valsti) ir arī Ministru prezidents⁴⁸⁰. Raksturojot Ministru kabineta nostāju, ECT norāda, ka ekonomikas ministrs ir politiski atbildīgs par privatizācijas sektoru, taču no viņa (vienas personas) nevar prasīt atbildību par Latvijas Privatizācijas aģentūras padomes pieņemtiem lēmumiem (darbību)⁴⁸¹. Pati ECT politiskās atbildības jēdzienu (terminu) savā argumentācijā neizmanto un lieto vienīgi jēdzienu (terminu) „atbildība”.

Kopumā izvērtējot politiskās atbildības jēdziena lietojumu Latvijas tiesu institūciju praksē, var formulēt vairākas pozitīvas atziņas. Pirmkārt, ir konstatējama šā jēdziena satura attīstība. Otrkārt, rakstītās tiesību normās nostiprinātā jēdziena satura paplašināšana. Treškārt, jēdziena lietojuma pēctecība. Savukārt negatīvi var vērtēt politiskās atbildības jēdziena sašaurinātu interpretāciju attiecībā uz Valsts prezidentu (turēšanos pie formas, nevis satura). Līdzšinējā Satversmes tiesas darbība dod pamatu pieņemumam, ka politiskās atbildības jēdziens tiks izmantots un attīstīts arī turpmākajos gados. Kā atzīmējuši vairāki Saeimas deputāti, tieši Satversmes tiesas prakse ir piemērots tiesību avots politiskās atbildības jēdziena attīstīšanai, īpaši tad, ja to vērtē, pretstatot jēdziena pozitīvēšanai rakstītajās tiesību normās⁴⁸². Turpretī atsevišķi Saeimas deputāti pieļauj iespējamību izstrādāt likumprojektu, kurā būtu nostiprināts politiskās atbildības jēdziens⁴⁸³.

(tobrīd jau bijušais) ekonomikas ministrs iesniedza tiesā prasību pret žurnālu un žurnālistu par goda un cieņas aizskaršanu, lūdzot atsaukt publicēto informāciju un atlīdzināt nodarīto morālo kaitējumu. Tiesa daļēji apmierināja prasību, tādēļ žurnāls un žurnālists vērsās Eiropas Cilvēktiesību tiesā ar attiecīgu sūdzību par Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 10.panta (vārda brīvības) pārkāpumu.

⁴⁸⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 16657/03 a/s Diena un Ozoliņš pret Latviju, para. 25.

⁴⁸¹ Turpat, para. 71.

⁴⁸² Intervija ar Saeimas pozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti; intervija ar Saeimas opozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti; Caics A. Politisko amatpersonu politiskā atbildība (maģistra darbs). Rīga: Latvijas Universitāte, 2011.

⁴⁸³ Latvijas Republikas 11.Saeimas rudens sesijas septītās sēdes 2011.gada 10.novembra stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/89> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Caics A. Politisko amatpersonu politiskā atbildība (maģistra darbs). Rīga: Latvijas Universitāte, 2011.

3. POLITISKĀ ATBILDĪBA KĀ PATSTĀVĪGS ATBILDĪBAS VEIDS

Šā promocijas darba 1.nodaļā autors ir analizējis atbildības jēdzienu un tā ietvaros raksturojis dažādus atbildības veidus. Papildus tam autors norādījis, ka pastāv dažādas metodes, kā nodalīt atbildības veidus, piemērojot atšķirīgus kritērijus. Darba autors par raksturoto atbildības veidu nodalīšanas kritērijiem izvēlējis subjekta rīcību un to regulējošo normu, jo autora ieskatā tie dod iespēju pamatot, ka politiskā atbildība ir unikāls atbildības veids. Attiecīgi autors šos kritērijus arī izmanto šajā nodaļā un tādējādi pamato politiskās atbildības nodalīšanu no citiem atbildības veidiem.

3.1. Politiskās atbildības nodalīšanas kritēriji – politiska rīcība un politiska norma

Kā autors jau norādījis, šā promocijas darba ietvaros dažādi atbildības veidi ir nodalīti pēc kritērijiem – rīcības veids un regulējošās normas. Tāpēc saistībā ar politiskās atbildības kā atsevišķa atbildības veida nodalīšanu ir būtiski saprast un atzīt politisku rīcību kā konkrētu rīcības veidu un politiskas normas – kā konkrētu normu veidu.

Līdzīgi kā politiskās atbildības jēdziena saturu arī jēdzienu „politiska rīcība” un „politiska norma” saturu ietekmē ar politikas jēdzienu saistītais īpašības vārds „politisks”, kas nosauc attiecīgo parādību pazīmes, precizējot un papildinot šo jēdzienu saturu, kuru pamatā piepilda tos veidojošie lietvārdi, t.i., rīcība un norma. Tādējādi jēdziens „politika” norāda uz rīcības un normas izpausmes lauku un veidu.

Izprotot šā promocijas darba 1.nodaļā raksturotos politikas un varas jēdzienus, ir iespējams apzināt arī jēdzienu „politiska rīcība” un „politiska norma” saturu. Minēto autors papildina ar vairāku ievērojamu domātāju⁴⁸⁴ atziņām un izpratni par attiecīgajiem jēdzieniem.

Piemēram, ņemot vērā Maksa Vēbera⁴⁸⁵ izpratni par politiku, varu un to elementiem, politisku rīcību var raksturot kā rīcību, kuru:

- 1) galvenokārt nosaka varas iegūšanas, realizācijas, sadalīšanas vai saglabāšanas (arī aizsargāšanas) intereses⁴⁸⁶, t.i., rīcību, kas saistīta ar varu, – varas iegūšanu, realizāciju, sadalīšanu vai saglabāšanu (arī aizsargāšanu);
- 2) veic politisks subjekts (piemēram, valsts, valsts amatpersona);
- 3) veic politiska procesa ietvaros⁴⁸⁷.

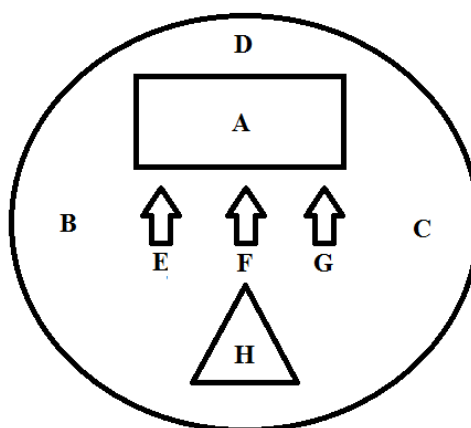
⁴⁸⁴ Konkrētie domātāji, īpaši Makss Vēbers, ir būtiski ietekmējuši šā promocijas darba autora izpratni par politiku un varu.

⁴⁸⁵ Makss Vēbers tiek uzskatīts par ļoti ievērojamu domātāju, un viņa atziņas par politiku, varu un rīcību tiek atzītas socioloģijas, politikas, filozofijas un ekonomikas zinātnēs (sk., piemēram: *Weber M. Economy and Society. Berkeley; Los Angeles; London: University of California Press, 1978, p.XXXIII-XXXVII*).

⁴⁸⁶ Balstoties uz plašāku izpratni, uzskaitījumu var papildināt arī ar varas zaudēšanas interesēm (sk.: šā promocijas darba 1.1.2.apakšnodaļu).

Attiecībā uz iepriekš minēto ir nepieciešams atzīmēt divas precizējošas piebildes. Pirmkārt, otrais un trešais politiskas rīcības raksturojums izriet no pirmā raksturojuma, kas noteic rīcības pamatu jeb būtību, kā arī ir politisku subjektu un politisku procesu raksturojošais pamatelements. Otrkārt, Vēbers politisku rīcību nošķir no tādas sociālas rīcības, kas ir „politiski orientēta” rīcība, t.i., galvenokārt tādu miermīlīgu grupu vai personu rīcība, kuras cenšas ietekmēt politiskas organizācijas (valsts) procesus-darbības. Savukārt politisku rīcību (Vēbera izpratnē) var raksturot kā politiskas grupas vai personas apzinātu un organizētu rīcību, tai skaitā vardarbīgu līdzekļu izmantošanu, kas attiecīgi ir ciešāk saistīta ar varas elementu⁴⁸⁸. Tādējādi politiska rīcība ir racionāla rīcība, t.i., uz konkrētu mērķi vērsta rīcība. Piemēram, lai sasniegtu mērķi A apstākļos B, C vai D, persona H veic nepieciešamo rīcību E, F vai G⁴⁸⁹. Šādā gadījumā varas iegūšana, realizācija, sadalīšana, saglabāšana (aizsardzība) vai zaudēšana var būt gan mērķis (A⁴⁹⁰), gan rīcība (E, F, G⁴⁹¹), gan apstākļi (B, C, D⁴⁹²).

2.attēls
Politiska rīcība

Jāpiebilst, ka šāda politiskas rīcības izpratne tomēr ir plašāka nekā Vēbera formulētā izpratne. Līdz ar to, ja balstās uz šo (plašāko) izpratni, tad par politisku rīcību ir iespējams pieņemt arī „politiski orientēto” rīcību (Vēbera izpratnē). Darba autors šā promocijas darba ietvaros atzīst un izmanto tieši paplašināto politiskas rīcības izpratni, jo autora ieskatā tā precīzāk atspoguļo faktiskos apstākļus un ir vairāk piemērota teorijai, kas atzīst politisko atbildību (kā unikālu atbildības veidu) un tās saikni ar politisku rīcību un politiskām normām.

Savukārt politiskās normas nosaka personu uzvedību sabiedrības politiskajā dzīvē un attiecībās ar politiskajām organizācijām, piemēram, valsti, politiskajām partijām, apvienībām,

⁴⁸⁷ Sk., piemēram: Vēbers M. Politika kā profesija un aicinājums. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 31.lpp.; Weber M. Economy and Society. Berkeley; Los Angeles; London: University of California Press, 1978, p.55.

⁴⁸⁸ Weber M. Economy and Society. Berkeley; Los Angeles; London: University of California Press, 1978, p.55.

⁴⁸⁹ Simpson D. Political Action: The Key to Understanding Politics. Athens, OH: Swallow Press, 1984, p.42.

⁴⁹⁰ Piemēram, mērķis – iegūt varu.

⁴⁹¹ Piemēram, varas iegūšana un izmantošana (rīcība), lai sasniegtu mērķi – nauda, slava, idejas realizācija.

⁴⁹² Piemēram, rīcība apstākļos, kad saduras dažādu tādu personu intereses, kuras realizē varu nolūkā sasniegt attiecīgas intereses.

grupām⁴⁹³. Tas nozīmē, ka politiskās normas regulē politiskus subjektus un politisku rīcību. Attiecīgi šās normas regulē varas iegūšanu, realizāciju, sadalīšanu, saglabāšanu (aizsardzību) un zaudēšanu – varas attiecības, varas atzaru mijiedarbību. Minētais dod pamatu secinājumam, ka politiskās normas var būt nostiprinātas tiesību normās (īpaši tiesību normas saturošās konstitūcijās – valsts un valsts varas sadalījumu regulējošos pamata normatīvajos aktos), kā arī var būt nerakstītas, no tiesību normām norobežotas vai savstarpēji daļēji pārklājošas. Jāpiebilst, ka politiskās normas ir dinamiskas un attīstās atkarībā no politiskās situācijas⁴⁹⁴, t.i., pielāgojas mainīgajiem dzīves apstākļiem un varas realizācijai. Tādējādi pastāv ierobežota iespēja uz politiskām normām attiecināt tādas kritērijas kā normas forma, normas izdevējs, normas piemērotājs, jo politiskā vide, kurā politiskas normas rodas un tiek piemērotas, ir mainīga un nav stingri noteikta.

Apzinoties politiskas rīcības un politiskas normas būtību, var secināt, ka politiskas rīcības veicēji ir galvenokārt politiķi, bet politisku rīcību (un uzvedību) regulē politiskas normas. Šajā sakarā nepieciešams atzīmēt, ka politiķis ir persona, kura nodarbojas ar politiku⁴⁹⁵ jeb tāds cilvēks, kura galvenais mērķis ir vara kā līdzeklis citu mērķu sasniegšanai vai tās nodrošinātā prestižā statusa un ar to saistīto izjūtu baudīšanai⁴⁹⁶.

Darba autors jau norādījis, ka šā promocijas darba ietvaros ar jēdzienu „norma” tiek apzīmēts jābūtības priekšraksts, kas sevī ietver pareizas rīcības modeli, kuru cilvēkiem ir vēlams un/vai nepieciešams ievērot⁴⁹⁷. Minēto iespējams attiecināt arī uz politiķiem un viņu rīcību regulējošām politiskajām normām, taču tādā gadījumā jāņem vērā politikas, politiķa, politiskas rīcības un politiskas normas īpašās pazīmes. Proti, ciešo saikni ar varas elementu, kuras rezultātā veidojas un īstenojas process, kura raksturu galvenokārt noteic varas iegūšanas, realizācijas, sadalīšanas, saglabāšanas (aizsardzības) vai zaudēšanas intereses. Tādējādi arī jābūtības priekšraksts, kas sevī ietver pareizas rīcības modeli, ir saistīts ar varas elementu. Citiem vārdiem sakot, politiķa – t.i., personas, kuras galvenais mērķis ir vara kā līdzeklis citu mērķu sasniegšanai vai varas nodrošinātā prestižā statusa un ar to saistīto izjūtu baudīšanai, – rīcība ir pareiza tad, ja tā palīdz (vai vismaz netraucē) sasniegt attiecīgo mērķi. Tas nozīmē to, ka politiska norma noteic pareizu rīcību, ar kuru šo mērķi var sasniegt. Savukārt pareizas rīcības regulējums citastarp ietver:

- 1) vēlamo (attiecīgā mērķa sasniegšanai nepieciešamo) īpašību izkopšanu;

⁴⁹³ Kriminoloģija. Zin. red. K.Ķipēna, A.Vilks. Rīga: Nordik, 2004, 166.lpp.

Līdzīgu politiskas normas regulēšanas priekšmetu formulē arī Andris Plotnieks. Proti, viņa izpratnē politiskas normas regulē partiju un pilsoņu apvienību attiecības politiskās varas jomā, partiju attiecības valsts varas realizācijā un partiju (to apvienību) iekšējās organizatoriskās attiecības (*sk.: Plotnieks A. Tiesību teorija & Juridiskā metode. Rīga: Izglītības soļi, 2009, 16.lpp.*).

⁴⁹⁴ Kriminoloģija. Zin. red. K.Ķipēna, A.Vilks. Rīga: Nordik, 2004, 166.lpp.

⁴⁹⁵ DK/Oxford Illustrated dictionary. London: Dorling Kindersley Limited, Oxford University press, 1998, p.633.

⁴⁹⁶ Vēbers M. Politika kā profesija un aicinājums. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 31.lpp.

⁴⁹⁷ Šī izpratne ir balstīta uz vairāku latviešu tiesību zinātnieku atziņām (*sk., piemēram: Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv.adv.J.Neimanis, 2004, 42.-43.lpp.; Plotnieks A. Tiesību teorija & Juridiskā metode. Rīga: Izglītības soļi, 2009, 9.lpp.*).

- 2) izvairīšanos no nevēlamām (attiecīgā mērķa sasniegšanu traucējošām) īpašībām;
- 3) izvairīšanos no nepareizām (attiecīgā mērķa sasniegšanu traucējošām) rīcībām.

Līdz ar to, lai izprastu jēdziena „politiska norma” saturu, ir vēlams pievērst uzmanību atziņām, kas ietver varas iegūšanas, realizācijas, sadalīšanas vai saglabāšanas (aizsardzības) vadlīnijas, kā arī atziņām par politiķim raksturīgajām labajām un sliktajām īpašībām.

Šajā sakarā var pievērst uzmanību atziņām, kuras pirms vairāk nekā piecsimt gadiem paudis izcilais domātājs Nikolo Makjavelli⁴⁹⁸ un kuras būtībā ir iespējams pieņemt kā politiskas normas. Minētais ir atzīts arī Latvijas tiesību zinātnē⁴⁹⁹.

Saskaņā ar Makjavelli atziņām lielākos panākumus var gūt vienīgi tas, kurš neplāno pieturēties pie dotajiem solījumiem, tāpēc gudrais (Makjavelli izpratnē) neturēs savu solījumu tad, ja tā izpilde var kaitēt viņa interesēm vai ir zudis pamats, kura dēļ konkrētais solījums tika dots. Veiksmīgi apslēpjot savus melus, cilvēks sasniegs to, ko izvirzījis par savu mērķi⁵⁰⁰. Neraugoties uz šo negatīvo normu⁵⁰¹, politiķu darbība var tikt vērsta uz dažādiem mērķiem, tai skaitā tiekšanos uz nacionāliem, sociāliem, ētiskiem, kulturāliem, pasaulīgiem, reliģiskiem, materiāliem vai jebkāda cita veida mērķiem⁵⁰², kuri var pārklāties ar vairāku pilntiesīgo pilsoņu un citu personu interesēm, un tādā gadījumā šo cilvēku uztverē uz attiecīgajiem mērķiem vērsta politiķu rīcība tiks raksturota pozitīvi, citastarp arī atzīta par atbilstošu ētikas principiem un morāles normām.

Jāatzīmē, ka Vēbera izpratnē minētā tiekšanās uz konkrētu mērķi (kā varas gribai piesaistīts elements) ir viena no politiķim raksturīgajām pozitīvajām jeb vēlamajām īpašībām. Vēbers to raksturo kā „nodošanos konkrētai „lietai””⁵⁰³ un piebilst, ka attiecīgie mērķi var būt kā ilglaicīgi, tā īslaicīgi, bet ja mērķu nebūs, politiķa darbs zaudēs jēgu. Papildus šai īpašībai Vēbers akcentē vēl divas īpašības. Pirmā no tām ir atbildības sajūta jeb atbildība pret attiecīgo „lietu” (mērķi), kuru politiķis apņēmis sasniegt. Šī atbildība izpaužas kā apzināts pienākums vai motivācija sasniegt mērķi. Konkrētajai īpašībai ir saistība ar politisko atbildību, kuru autors uzsver šī promocijas darba turpmākajās nodaļās, raksturojot Saeimas deputātu politisko atbildību. Savukārt otrā īpašība ir „acumērs”, ar ko Vēbers saprot politiķim raksturīgu psiholoģisku īpašību – spēju ieturēt noteiktu distanci pret cilvēkiem un lietām. Tas nozīmē, ka politiķis nedrīkst akli sekot sevis izvirzītajam

⁴⁹⁸ Makjavelli formulējis daudzas ar varas realizāciju saistītas atziņas. Īpaši nozīmīgs ir viņa darbs „Valdnieks”, kurā raksturots, pēc Makjavelli ieskata, laba valdnieka modelis (norādīts, kā šādam valdniekam ir pareizi jārīkojas). Konkrētais darbs ir guvis lielu ievērību pētnieku aprindās, turklāt Makjavelli atziņas tiek izmantotas arī mūsdienu politikā kā konkrētas rīcības piemēri (sk.: *Nederman C. Niccolò Machiavelli. In: The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2009 Edition), Zalta E.N. (ed.). Pieejams: <http://plato.stanford.edu/entries/machiavelli/#2> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]).*

⁴⁹⁹ Jakubaņecs V. Tiesību normas: 2. izdevums. Rīga: P&Ko, 2002, 46.-49.lpp.

⁵⁰⁰ Макиавелли Н. Государь; перевод с итальянского Тананушко К.А. Минск: Современный литератор, 1999, с.81-82.

⁵⁰¹ Par negatīvu šo normu var atzīt, to salīdzinot ar vispārējās ētikas principiem un morāles normām, kas atzīstamas par tikumīgām (pozitīvām), un secinot, ka šī politiskā norma ir tām pretēja, tātad negatīva.

⁵⁰² Vēbers M. Politika kā profesija un aicinājums. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 77.lpp.

⁵⁰³ Turpat, 77.lpp.

mērķi, bet viņam jāspēj valdīt savas jūtas un jautājumus risināt konstruktīvi un apdomīgi. Politikim jāapzinās, ka politika tiek veidota ar prātu un „distance” jāietur ne tikai pret citiem cilvēkiem, bet arī pašam pret sevi⁵⁰⁴. Citiem vārdiem sakot, politikim ir jāspēj pārvarēt gan iekšēji (subjektīvi), gan ārēji (objektīvi) šķēršļi, lai varētu sasniegt izvirzīto mērķi.

Nemot vērā trīs minētās īpašības, ir iespējams formulēt vēlamo politika rīcības modeli. Proti – apzināta uz konkrētu mērķi vērsta rīcība, kas balstīta uz pietiekami spēcīgu motivāciju, lai tiktu pārvarēti gan subjektīvi, gan objektīvi šķēršļi. Šis rīcības modelis ir attiecīgi pieņemams kā politiska norma.

Līdzīgas pozitīvās īpašības formulējis arī Makjavelli, tās attiecinot uz viņa izpratnē ideālu valdnieku, kas būtībā ir atzīstams par politiķi. Šīs īpašības ir iekšējais spēks, bezbailība un saprātīgums⁵⁰⁵. Visas minētās īpašības ir balstītas uz koncepciju par saprātīgu un pragmatisku politiķi, kura nav piesaistīta idealizētiem un vispārinātiem ētiskās rīcības modeļiem, bet sevī ietver mērķtiecīgas rīcības modeļus. Balstoties uz Makjavelli atziņām, var formulēt vairākus politika pragmatiskās rīcības modeļus, piemēram, bet ne tikai šādus:

- 1) valsts līdzekļu pareiza izlietošana, prātīga to sadalīšana nepieciešamajām nozarēm un (iespēju robežās) pēc iespējas dāsnāka izturēšanās pret padotajiem, atturēšanās no alkatības⁵⁰⁶;
- 2) izsvērtā rīcība attiecībā uz padotajiem un balstīšanās uz to, kas atkarīgs no paša valdnieka-politiķa, nevis no citiem;
- 3) vardarbības un mīlestības samērība (labāk iedvest padotajos bailes nekā mīlestību, jo cilvēki valdnieku-politiķi mīl pēc pašu gribas, bet baidās no valdnieka-politiķa pēc viņa gribas)⁵⁰⁷;
- 4) doto solījumu neturēšana, ja to izpilde var kaitēt paša interesēm vai ir zudis pamats, kas lika konkrēto solījumu dot⁵⁰⁸;
- 5) regulāra karadarbības vešana, lai stiprinātu savu ietekmi sabiedrībā⁵⁰⁹.

Katrs no uzskaitītajiem rīcības modeļiem var kļūt par politisku normu, kas konkrētā gadījumā tiek apzināta un piemērota. Tomēr konkrētās normas piemērošana ir atkarīga no dažādiem apstākļiem, piemēram, bet ne tikai no:

- 1) personas, kura tiecas pēc varas;
- 2) varas, pēc kuras tiecas persona;

⁵⁰⁴ Vēbers M. Politika kā profesija un aicinājums. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 75.lpp.

⁵⁰⁵ Макиавелли Н. Государь; перевод с итальянского Тананушко К.А. Минск: Современный литератор, 1999, с.52-53.

⁵⁰⁶ Ibid., с.75.

⁵⁰⁷ Ibid., с.80.

⁵⁰⁸ Ibid., с.81-82.

⁵⁰⁹ Ibid., с.102.

3) vides, kurā persona tiecas pēc varas (personas, sociālās normas, vērtības).

Šajā sakarā jāatzīmē, ka Makjavelli savas atziņas formulēja 15.–16.gadsimtā, kopš tā laika ir būtiski mainījusies vide, kurā personas tiecas pēc varas⁵¹⁰, un šā iemesla dēļ Makjavelli atziņas pēc būtības vairs nav visos gadījumos atzīstamas par politiskām normām.

Turpinot analizēt politiķim raksturīgās īpašības un rīcības modeļus, ir iespējams apzināt vēl citas īpašības, kuras viņam var palīdzēt sasniegt mērķi un ir attiecīgi saistītas ar politiķu rīcības modeļiem un attiecībām ar citiem subjektiem.

Šajā sakarā vērtīgas ir vācu sociologa, neomakjavellisma skolas⁵¹¹ pārstāvja Roberta Mihelsa⁵¹² (*Robert Michels, 1876-1936*) atziņas, kuras viņš formulējis savā darbā „Partejiskuma socioloģija” jeb „Moderno demokrātiju partejiskuma socioloģija”⁵¹³. Mihelss padziļināti analizējis politiķu rīcību un mijiedarbību ar vēlētājiem un identificējis politiķiem raksturīgās īpašības šā vārda plašākajā nozīmē (kas aptver arī spējas un ārējās pazīmes), tai skaitā tādas īpašības, kas politiķiem palīdz manipulēt ar vēlētājiem un tiek izmantotas attiecīgu mērķu sasniegšanai. Citastarp ir iespējams izdalīt šādās politiķim raksturīgās īpašības (spējas un ārējās pazīmes)⁵¹⁴:

1) oratora spējas:

politiķis, tiecoties pēc varas, var balstīties tieši uz „runas dāvanām” kā uz vienu no savas darbības pamatiem, jo vēlētāji jeb, Mihelsa vārdiem apzīmējot, „masa” nekad nepaliek kurli pret runas estētisko un emocionālo spēku. Oratori vēlētāju-masas uztverē ir varoņi, kas spēj iegūt gan neierobežotu cieņu, gan atzīšanu, bet vēlētāji-masa, neiedziļinoties runas saturā, visaugstāk vērtē tieši runātāja dotības – patīkamo balss tembru, atjautību un asprātību⁵¹⁵. Oratora spējas aktīvi izmanto demagogi, kurus Mihelss raksturo kā politiķus, kuri melo, liekuļo un izvairās no atbildības. Demagogi nolūkā pakļaut pūli

⁵¹⁰ Jakubaņecs V. Tiesību normas: 2.izdevums. Rīga: P&Ko, 2002, 49.lpp.

⁵¹¹ Roberts Mihelss, Gaetano Moska (*Gaetano Moska, 1858-1941*) un Vilfredo Pareto (*Vilfredo Federico Damaso Pareto, 1848-1923*) ir devuši būtisku ieguldījumu elitu teorijas attīstībā un pragmatisko uzskatu dēļ tiek dēvēti par neomakjavellisma skolas pārstāvjiem (*sk.: David D. Robert. The Totalitarian Experiment in Twentieth-Century Europe. New York: Routledge, 2006, p.101*).

⁵¹² Roberts Mihelss ir Maksa Vēbera skolnieks, kurš padziļināti pētīja politisko subjektu (galvenokārt elites un masu) politisko rīcību un mijiedarbību, izstrādāja oligarhijas dzelzs likuma teoriju un šajā sakarā arī deva savu ieguldījumu elitu teorijas attīstībā. Oligarhijas dzelzs likums noteic, ka jebkura pārvaldes forma, lai arī cik tā būtu demokrātiska savā sākuma stadijā, secīgi un nenovēršami attīstīsies par tādu pārvaldi, kurai piemīt oligarhijas pazīmes. Saskaņā ar šo teoriju patiesi demokrātiska pārvalde ne teorētiski, ne praktiski nav iespējama, jo īpaši lielās un sarežģītās grupās un organizācijās.

⁵¹³ Oriģinālais darba nosaukums vācu valodā: „*Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie*”.

⁵¹⁴ Konkrētās īpašības nav sarindotas hierarhiskā kārtībā un prioritāšu secībā. Tāpat nepieciešams uzsvērt, ka minēto īpašību saraksts nav izsmeļošs. Pētnieki, dažādu zinātņu pārstāvji, piemērojot atšķirīgas pētniecības metodes, ir identificējuši arī vairākas citas īpašības, spējas, ārējās pazīmes un formulējuši dažādus citus līdzekļus, kas politiķim palīdz sasniegt viņa izvirzītos mērķus. Šā promocijas darba apjoma ierobežotības dēļ autors necenšas paplašināt konkrēto īpašību sarakstu, tomēr autors pievērš uzmanību vairākām īpašībām un attiecīgi uzskaita tās, lai dotu atbilstošu priekšstatu par politiskajām normām un politiķa raksturojumu, kas savukārt palīdz labāk izprast politiķu rīcības modeļus un attiecības ar citām personām. Apkopotā informācija dod iespēju labāk izprast arī šā darba ietvaros formulētās atziņas par Saeimas deputātu politisko atbildību.

⁵¹⁵ Mihelss R. Partejiskuma socioloģija. Rīga: AGB, 2004, 102.-104.lpp.

savai varai apjūsmo vēlētāju-masas gribu un sniedz teatrāliem efektiem piesātinātu priekšnesumu, kuram jārada iespaids, ka politiķim nav augstāka pagodinājuma kā vien kalpot vēlētāju-masas un visas sabiedrības interesēm⁵¹⁶. Mihelss nav vienīgais, kurš akcentē oratora spēju nozīmi politikā. Oratora spējas kā ļoti efektīvu politiķa ietekmes stiprināšanas līdzekli ir atzinuši arī citi autori, un šajā sakarā ir izdotas arī atsevišķas tieši šim tematam veltītas monogrāfijas⁵¹⁷;

2) ārējais skaistums:

kā efektīvu līdzekli citu subjektu, tai skaitā vēlētāju-masas simpātiju iegūšanai Mihelss izceļ ārējo skaistumu, kas politiķim dod zināmas priekšrocības pret mazāk glītu pretspēlētāju sabiedrībā, kur augstu tiek vērtēts skaistums⁵¹⁸;

3) slava⁵¹⁹:

politiķa kā personības slava var būt nozīmīga, jo Mihelsa ieskatā citi subjekti par lielu godu var uzskatīt iespēju piedāvāt prestižu amatu kādai slavenībai⁵²⁰. Jāpiebilst, ka dažādās valstīs, arī Latvijā, vērojamā prakse apstiprina to, ka daudzi sabiedrībā atpazīstami cilvēki apzināti piedalās politiskā procesā⁵²¹;

4) vecums⁵²² un pieredze:

par papildu faktoru, kas sekmē politiķa izredzes sasniegt savus mērķus, var atzīt vecumu un ar to cieši saistīto pieredzi, jo ilgstoša darbība politikā var tikt uzskatīta par pārkuma elementu, kas sevī ietver praktiskās iemaņas, un savukārt tās līdz ar teorētiskām zināšanām garantē politikas veterāniem privileģētu stāvokli iepretim jaunajiem politiķiem, kuriem vēl jāmacās teoriju izmantot praksē⁵²³. Turklāt jāatzīmē, ka vecums politiķiem mēdz būt noteikts arī par juridisku kritēriju konkrēta amata ieņemšanai⁵²⁴;

⁵¹⁶ Mihelss R. Partejiskuma socioloģija. Rīga: AGB, 2004, 207.lpp.

⁵¹⁷ Sk., piemēram: Charteris-Black J. Politicians and rhetoric: the persuasive power of metaphor. New York: Palgrave Macmillan, 2005, p.1.

⁵¹⁸ Mihelss R. Partejiskuma socioloģija. Rīga: AGB, 2004, 104.-105.lpp.

⁵¹⁹ Jēdzieni „slava” un „slavenība” var šķist pārāk hipertrofēti, lai ar tiem apzīmētu īpašību (līdzekli), ko politiķis izmanto mērķa sasniegšanai, taču tos var aizstāt ar tādiem jēdzieniem kā „laba reputācija”, „atpazīstamība”, „sabiedrības atbalsts”. Piemēram, Valsts prezidenta ievēlēšanas likuma 2.pantā lietots jēdziens „nevainojama reputācija” (sk.: *Valsts prezidenta ievēlēšanas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2007. 17.maijs, Nr.79*), kaut arī tas pēc savas būtības ir nedaudz atšķirīgs.

⁵²⁰ Mihelss R. Partejiskuma socioloģija. Rīga: AGB, 2004, 106.lpp.

⁵²¹ Latvijā kā piemērus var minēt vairākas personas, tai skaitā, bet ne tikai personas, kuras tiecas (tiecās) pēc un realizē (realizēja) likumdevēvaru, t.i., piedalās vēlēšanās un tiek ievēlētas parlamentā. Piemēram, komponisti Raimonds Pauls un Imants Kalniņš, sportisti Viktors Ščerbatihš, Mihails Zemļinskis un Ivans Klementjevs (*Saeimas sasaukumos ievēlēto deputātu saraksts pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/par-saeimu/likumdeveju-vesture>*).

⁵²² Vecuma nozīmi apliecina arī prakse. Piemēram, Saeimā visvairāk ievēlē tādās personas, kas jau sasniegušas 40 gadu vecumu (sk., piemēram: *Latvijas Republikas 1.-11.Saeimas deputāti pēc vecuma, dzimuma, tautības, izglītības līmeņa. Pieejams: http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/visp/visp__ikgad__politika/PR0010.px/?rxid=a79839fe-11ba-4ecd-8cc3-4035692c5fc8 [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*).

⁵²³ Mihelss R. Partejiskuma socioloģija. Rīga: AGB, 2004, 109.lpp.

⁵²⁴ Piemēram, Satversmes 9.pants noteic, ka par Saeimas deputātu var kļūt persona, kas vēlēšanu dienā ir vecāka par 21 gadu, bet 37.pants – ka par Valsts prezidentu var kļūt persona, kas sasniegusi 40 gadu vecumu (sk.: *Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr.43*).

5) pašpārliecinātība, koncentrēšanās spējas un harizma:

arī šīs īpašības tiek uzsvērtas kā nozīmīgas politiķa mērķu sasniegšanai. Interesanti, ka Mihelss atšķirībā no Makjavelli minējis arī vairākas pozitīvas (tikumiskas) īpašības, citastarp labu sirdi un nesavtību, kam var būt nozīme politisku panākumu gūšanā⁵²⁵, bet vienīgi ar atrunu „atsevišķos gadījumos”, tāpēc viņa atziņas nenonāk pretrunā ar Makjavelli atziņām un uz to pamata attīstīto teoriju par pragmatisku rīcību politiska procesa ietvaros.

Pirms Makjavelli pragmatiskās valdnieka koncepcijas izstrādes un tās tālākas attīstības, kuru citastarp veica arī Mihelss, daudzi domātāji idealizēja viņu ieskatā pareiza valdnieka tēlu un norādīja vairākas pozitīvas īpašības, kādām ir jābūt attiecīgajam valdniekam, lai viņš varētu īstenot labu pārvaldību jeb pareizi realizēt varu⁵²⁶. Piemēram, Platons uzskatīja, ka, lai iedibinātu labu pārvaldi, valdniekam (tātad politiķim) būtu jākļūst par filozofu vai filozofam – par valdnieku⁵²⁷. Tam, kurš valda jeb realizē varu, jābūt vīrišķīgam, glītam, cildenam, cienījama rakstura, apveltītam ar labu atmiņu, neatlaidīgam, uzcītīgam, ar zināšanām apdāvinātam, kā arī pašam stingrākajam un patstāvīgākajam⁵²⁸. Savukārt Aristotelis uzsvēra, ka valdniekam jābūt tikumīgam, savaldīgam un taisnīgam⁵²⁹. Arī Cicerons (*Marcus Tullius Cicero, 106 p.m.ē.-43 p.m.ē.*) uzsvāru liecību uz tikumību un taisnīguma sajūtu kā valdniekam vēlamām, pozitīvām īpašībām⁵³⁰. Tomēr atšķirībā no Makjavelli koncepcijas idealizētais antīko laiku valdnieka tips vairāk līdzinās utopiskam modelim, kas praksē netiek (vai reti tiek) izmantots. Līdz ar to idealizētajam un iedomātajam valdniekam raksturīgo īpašību kopums var veidot galvenokārt deklaratīvas politiskās normas.

Papildus tam, piemērojot dažādas pētniecības metodes⁵³¹, var identificēt vēl vairākas šajā sakarā nozīmīgas īpašības.

⁵²⁵ Mihelss R. Parteiskuma socioloģija. Rīga: AGB, 2004, 106.lpp.

⁵²⁶ Zaccaro, S. J., Kemp, C., Bader, P. Leader traits and attributes. In: *The Nature of Leadership*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2004, p.101. Pieejams: http://www.corwin.com/upm-data/5014_Antonakis_Chapter_5.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁵²⁷ Platons. Valsts. Rīga: Zvaigzne, 1982, 115.lpp.

⁵²⁸ Turpat, 133.-134.lpp.

⁵²⁹ Aristotle. Politics. Pieejams: <http://classics.mit.edu/Aristotle/politics.1.one.html> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁵³⁰ Marcus Tullius Cicero. De Officiis. Pieejams: http://www.constitution.org/rom/de_officiis.htm [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁵³¹ Piemēram, piemērojot psiholoģijas zinātnē pieņemtās pētniecības metodes, ir konstatēts, ka labam vadonim raksturīgas citastarp šādas īpašības: tieksme pēc varas un panākumiem, motivācija vadīt citus, emocionāla noturība, atklātība, spēja pieņemt citu viedokļus, ekstraversija, draudzīga attieksme pret citiem, attīstītas domāšanas spējas, paškontrolē, radošums u.c. (sk., piemēram: Zaccaro, S. J., Kemp, C., Bader, P. Leader traits and attributes. In: *The Nature of Leadership*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2004, p.118. Pieejams: http://www.corwin.com/upm-data/5014_Antonakis_Chapter_5.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Caprara G.V., Schwartz S., Capanna C., Vecchione M., Barbaranelli C. *Personality and Politics: Values, Traits, and Political Choice. Political Psychology*, Vol. 27, No. 1 (Feb., 2006), p.6-7, 13. Pieejams: <http://www.jstor.org/stable/i292742> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]). Piemērojot socioloģijas un psiholoģijas pētniecības metodes, pētījumos noskaidrots, ka vēlētajiem augstu vērtē politiķa godīgumu, cēlsirdību jeb rūpes par sabiedrību, kā arī pieredzi (sk., piemēram: Good L.R. *Perceived Value of a Politicians Characteristics. Perceptual and Motor Skills*, Vol. 44, (1977) p.54. Pieejams: <http://www.amsciepub.com/doi/abs/10.2466/pms.1977.44.1.54?journalCode=pms> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]).

Jāatzīmē, ka iepriekš minētās īpašības var palīdzēt politiķiem sasniegt savus mērķus un attiecīgi samazināt iespējamību, ka citas personas tiem piemēros sankcijas. Tādējādi šīs īpašības var palīdzēt izvairīties no politiskās atbildības uzņemšanās-iestāšanās, ja to izprot atbilstoši sankciju teorijai⁵³².

Politiķiem sasniegt savus mērķus var palīdzēt ne tikai konkrētas īpašības, bet arī konkrēti līdzekļi vai resursi. Piemēram, naudas resursi, kurus politiķi var izmantot, lai algotu profesionālus padomniekus, organizētu dažādus pasākumus, nodibinātu un uzturētu savām interesēm atbilstošas attiecības ar dažādām personām, kukuļotu citas personas, t.i., maksātu par to, ka citas personas, izmantojot savu stāvokli, veic atsevišķas darbības maksātāja interesēs⁵³³. Izmantojot naudas resursus, politiķi var attīstīt vairākas no sev vēlamajām īpašībām, piemēram, bet ne tikai iegūt zināšanas, pilnveidot spējas, uzlabot savu ārējo izskatu, iegūt slavu, veidot pozitīvu publisko tēlu. Papildus naudas resursiem teorijā uzsvars tiek likts arī uz citiem līdzekļiem, piemēram, fizisku vardarbību, kuru var izmantot, lai apspiestu citus subjektus un nodrošinātu varas realizāciju atbilstoši politiķa interesēm⁵³⁴.

Tomēr ne visi domātāji atbalsta fiziskas vardarbības lietošanu nolūkā iegūt un izmantot varu atbilstoši savām interesēm. Piemēram, Hanna Ārente deva ieguldījumu komunikatīvās varas koncepcijas attīstībā. Saskaņā ar attiecīgo teoriju vara rodas apstākļos, kad cilvēki sadarbojas, pamatojoties uz kopīgiem uzskatiem, – citiem vārdiem sakot, vara tiek uztverta kā komunikācija. Šo koncepciju tālāk attīstīja Jirgens Hābermāss, un atbilstoši tai varu var iegūt un realizēt, pareizi komunicējot⁵³⁵. Tātad politiķim jāprot pienācīgi komunicēt ar citām personām. Kaut arī šāda komunikācija ir balstīta uz racionāliem, ar noteiktu mērķi saistītiem apsvērumiem, tā tomēr nav atrauta no morāles principiem⁵³⁶ un tādējādi nav pielīdzināma pragmatiskas rīcības modeļiem, kas izstrādāti, pamatojoties uz Makjavelli, Vēbera un Mihelsa atziņām. Taču arī šādas komunikācijas pilnvērtīgu realizāciju sekmē vairākas no iepriekš minētajām īpašībām, kuras politiķim palīdz veidot un ietekmēt kopīgos uzskatus atbilstoši savām interesēm. Turklāt efektīva komunikācija dod iespēju pārliecināt citas personas par to, ka politiķim piemīt tādas īpašības un viņš ir veicis tādas darbības, kādas atbalsta šīs citas personas.

Politiķim var būt raksturīgas arī īpašības, kas viņam atsevišķos gadījumos liedz iespēju efektīvi nodrošināt savas intereses un negatīvi ietekmē viņa attiecības ar citām personām, kā rezultātā palielinās risks, ka attiecīgajam politiķim var tikt piemērotas sankcijas (politiķis uzņemsies

⁵³² Politiskās atbildības teorijas plašāk raksturotas šā promocijas darba 3.2.apakšnodaļā.

⁵³³ Dickerson M. O., Flanagan T. *An Introduction to Government & Politics: A conceptual approach*. Sixth edition. Scarborough: Nelson/Thomson Learning, 2002, p.31.

⁵³⁴ Vēbers M. *Politika kā profesija un aicinājums*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 30.-32.lpp.

⁵³⁵ Habermas J. *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 1996, p.147-150.

⁵³⁶ *Ibid.*, p.167-168.

politisko atbildību/politiķi sauks pie politiskās atbildības). Pie šādām īpašībām pieder, piemēram⁵³⁷, bet ne tikai:

1) nelietišķums:

ar šo jēdzienu apzīmētā īpašība izpaužas kā nepareiza attieksme pret varu. Proti, vara personai ir nevis konkrēta mērķa sasniegšanas līdzeklis, bet pašapmierinātības garants;

2) bezatbildība:

izpaužas kā nepareiza attieksme pret paša izvirzītajiem mērķiem, proti, tā ir vieglprātīga, nenopietna, pavirša attieksme, kurai raksturīgs gribas trūkums, izvairīšanās no pienācīgām darbībām, kas nepieciešamas attiecīgā mērķa sasniegšanai, kā arī nepareizs priekšstats par apstākļiem un vidi, kam ir nozīme attiecīgā mērķa sasniegšanas kontekstā;

3) iedomība:

šī rakstura īpašība var novest pie iepriekš minētās nelietišķās un bezatbildīgās rīcības. Iedomības dēļ persona var tiekties pēc šķietamas vai pārāk augstu novērtētas varas, nevis pēc patiesas varas kā konkrēta mērķa sasniegšanas līdzekļa. Tādējādi iedomība rada vēlmi lielīties ar iegūto varu un to baudīt pašu par sevi, nevis tās saturiskā mērķa dēļ. Iedomība var būt bīstama arī tādā aspektā, ka politiķis izvairīsies no konstruktīvas pieejas atsevišķu jautājumu risināšanai un nespēs uzklaut vai aptvert citu personu paustos viedokļus, jo uzskatīs, ka vienīgi viņam pašam ir taisnība. Interesanti atzīmēt, ka Mihelss iedomību kā personas rakstura īpašību raksturo pozitīvāk, proti, norāda, ka politiķim ļoti svarīga ir paļaušanās uz sevi jeb pašpārliecinātība, pat ja tai līdzī nāk augstprātība (iedomība), kuru jāprot demonstrēt masām⁵³⁸;

4) alkatība:

izpaužas kā nepiepildāma tieksšanās pēc kāda labuma (visbiežāk pēc naudas) un var kļūt par cēloni dažādu sociālo normu, tai skaitā tiesību normu un politisko normu, ignorēšanai un pārkāpšanai, pat noziedzīgu nodarījumu izdarīšanai⁵³⁹.

Norādītais negatīvo īpašību uzskaitījums nav izsmeļošs. To iespējams būtiski paplašināt, tai skaitā kā negatīvas īpašības uzskaitīt tādas īpašības, kas ir pretējas pozitīvajām īpašībām.

Sakarā ar politiķim raksturīgajām īpašībām ir būtiski atzīmēt, ka tās ir atkarīgas no konkrētās situācijas, t.i., politiskajā procesā iesaistītajiem subjektiem un dažādiem ārējiem apstākļiem. Šā iemesla dēļ ir iespējams paradoksāls efekts. Proti, politiķim raksturīgās pozitīvās (vēlamās) īpašības var viņam traucēt, bet negatīvās (nevēlamās), gluži pretēji, palīdzēt sasniegt

⁵³⁷ Trīs uzskaitītās īpašības, t.i., nelietišķums, bezatbildība un iedomība ir norādītas, balstoties uz Maksa Vēbera atziņām (sk.: *Vēbers M. Politika kā profesija un aicinājums. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 75.-76.lpp.*).

⁵³⁸ Mihelss R. Partejiskuma socioloģija. Rīga: AGB, 2004, 106.lpp.

⁵³⁹ Kriminoloģija. Zin. red. K.Ķipēna, A.Vilks. Rīga: Nordik, 2004, 282.-283.lpp.

mērķi. Piemēram, harizmātisks politiķis, kurš ir ārēji pievilcīgs, ilgstoši darbojas politikā, ieguvis slavu kā izcils orators, ar savu rīcību liedz citām, iedomīgām un alkatīgām, personām iegūt varu, kā dēļ šīs personas cīņā par varu izmanto dažādus līdzekļus (piemēram, naudu, masu medijus), ar kuru palīdzību rada maldīgu priekšstatu par sevi (pozitīvu priekšstatu) un harizmātisko politiķi (negatīvu priekšstatu), kurš rezultātā zaudē savu amatu un varu, bet šīs citas, iedomīgās un alkatīgās, personas iegūst. Līdz ar to politiķim raksturīgās īpašības, to iedalījums pozitīvajās un negatīvajās, nav vērtējams viennozīmīgi, nav arī stingri nodalāms, un attiecīgi nevar tikt izmantots par neapstrīdamu tēzi (aksiomu). Taču vienlaikus ir jāatzīmē, ka attiecīgās īpašības var tikt ņemtas vērā, vispārinot politiskās darbības lauku, t.i., abstrahējoties no konkrēta hipotētiska gadījuma, bet balstoties uz pieņēmumu par konkrētas īpašības vēlamu/nevēlamu ietekmi nenoteiktos gadījumos. Šādā veidā pētnieku atziņas var izmantot, bet attiecīgās īpašības pieņemt par vairāk/mazāk vēlamām vai nevēlamām politika mērķu sasniegšanai.

Iepriekš minētais attiecas arī uz politiskajām normām. Proti, atkarībā no tā, kādas īpašības tiek atzītas par pozitīvām vai negatīvām, veidojas noteikts politika uzvedības priekšraksts jeb politiska norma. Tāpēc vērtīga ir atziņa, ka politiskās normas ir dinamiskas normas, kas attīstās atkarībā no politiskās situācijas⁵⁴⁰ jeb pielāgojas mainīgajiem dzīves apstākļiem un varas realizācijai.

3.2. Politiskās atbildības nodalīšanas objekts – politiskās atbildības koncepcija

Izpratne par politisku rīcību un politiskajām normām dod iespēju ne vien nošķirt politisko atbildību no citiem atbildības veidiem, bet arī labāk izprast pašu politiskās atbildības būtību. To iespējams pamatot, ja politisko atbildību izprot kā atbildību, kas iestājas par (politisku) rīcību, kura atbilst vai neatbilst politiskajām normām⁵⁴¹.

Pirms tiek izvērsti pamatota politiskās atbildības nošķiršana no citiem atbildības veidiem, nepieciešams pieņemt konkrētu politiskās atbildības koncepciju, kuru var izmantot par objektu, ko salīdzināt ar citiem objektiem, t.i., citiem atbildības veidiem.

Šajā sakarā autors raksturo (izveido) politiskās atbildības koncepciju, balstoties uz šī promocijas darba 1. un 2.nodaļā ietvertajām atziņām, kā arī norāda atsevišķus papildu apsvērumus par politiskās atbildības jēdzienu⁵⁴².

Kā iepriekš norādīts, viedokļi par politiskās atbildības jēdziena saturu un izpausmi ir dažādi. Pētniekiem nav izdevies nonākt pie konkrēta un visaptveroša politiskās atbildības jēdziena

⁵⁴⁰ Kriminoloģija. Zin. red. K.Ķipēna, A.Vilks. Rīga: Nordik, 2004, 166.lpp.

⁵⁴¹ Caics A. Politiskā atbildība: jēdzienu veidojošie elementi, vispārīgās iezīmes un terminoloģija. *Jurista Vārds*, Nr.37 (684), 2011.gada 13.septembris, 9.lpp.

⁵⁴² Šī koncepcija aprakstīta arī promocijas darba 5. un 6.nodaļā, konkrēti raksturojot Saeimas deputāta politisko atbildību.

skaidrojuma jeb definējuma. Atšķirīgi viedokļi tiek pausti ne vien par to, kā šī atbildība izpaužas (pēc būtības), bet arī par to, kas uzņemas politisko atbildību/tiek saukts pie politiskās atbildības (subjekts), par ko uzņemas/tiek saukts pie politiskās atbildības (objekts), kādas ir politiskās atbildības sekas, vai sankcijas un vaina ir obligāti šā atbildības veida konstatēšanas priekšnosacījumi utt.

Piemēram, politisko atbildību citastarp var raksturot kā jēdzienu ar ļoti plašu saturu. Turklāt tas uzskatāms arī par ideju jeb simbolu⁵⁴³, t.i., par ideālas jeb vērtētāja ieskatā pareizas varas realizācijas apzīmējumu, kas var tikt pieņemts arī kā varas realizācijas vadlīniju apzīmējums. Tomēr pētnieki uzskata, ka politiskā atbildība praksē netiek piemērota kā reāli funkcionējošs pārvaldes mehānisms⁵⁴⁴ vai tiesību institūts, bet tiek izmantota politisku manipulāciju ietvaros⁵⁴⁵. Vienlaikus ir atzīta arī tāda koncepcija, saskaņā ar kuru politiskā atbildība ir princips⁵⁴⁶, kas attīstījies vairākus gadsimtus un tādējādi ieguvis simbolisku nozīmi, turklāt tiek piemērots kā reāli funkcionējošs mehānisms.

Jēdziena saturs nav precīzi noteikts, taču pētnieki cenšas to ierobežot un definēt konkrētu pētījumu ietvaros un politisko atbildību raksturo, piemēram, kā noteiktu procesu vai attiecību kopumu starp pilnvarotājiem un pilnvarotajiem vai augstākstāvošajiem un padotajiem, kuras pamatā ir atskaitīšanās par politiskām darbībām, piemēram, parlamenta atskaitīšanās tautai⁵⁴⁷ vai ministru atskaitīšanās parlamentam⁵⁴⁸.

Vairāki pētnieki uzsver sankciju elementu, t.i., sankciju piemērošanas iespējamību (piemēram, reputācijas sagraušana⁵⁴⁹, atbrīvošana no amata⁵⁵⁰), kas atkarīga no tā, kā subjekts pilda savus pienākumus, kā viņa rīcība tiek vērtēta, kāds lēmums tiek pieņemts un kā tas tiek pildīts⁵⁵¹. Ir

⁵⁴³ Bovens M. Public accountability. In: *The Oxford Handbook of Public Management*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2005, p.184.

⁵⁴⁴ Shetreet S, Deschenes J. Judicial independence: the contemporary debate. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1985, p.558.

⁵⁴⁵ Dubnick M.J, Frederickson H.G. Public Accountability: Performance Measurement, the Extended State, and the Search for Trust. Washington DC: National Academy of Public Administration / Dayton, OH: The Kettering Foundation, 2011, p.5.

⁵⁴⁶ Piemēram, Apvienotajā Karalistē attīstītais ministru atbildības princips (*ministeral responsibility* – angļu valodā), kas sevī ietver arī politisko atbildību.

⁵⁴⁷ Bovens M. Public accountability. In: *The Oxford Handbook of Public Management*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2005, p.196.

⁵⁴⁸ Woodhouse D. Ministers and Parliament: Accountability in Theory and Practice. Oxford; New York: Oxford University Press Inc., 1994, p.3.

⁵⁴⁹ Schedler A. Conceptualizing Accountability. In: *The Self-Restraining State: Power and Accountability in New Democracies*. Boulder, CO: Lynne Rienner, 1999, p.14.

⁵⁵⁰ Маклаков В.В. Конституционное право зарубежных стран. Общая часть. Москва: Волтерс Клувер, 2006, с.412.

⁵⁵¹ Мусиенко С.Г. Концептуализация понятия политической ответственности. Проблемы управления, Но.4 (25), 2007, с.224. Pieejams: http://www.pu.by/iss/n25/MUSIENKO_25.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Маклаков В.В. Конституционное право зарубежных стран. Общая часть. Москва: Волтерс Клувер, 2006, с.412.

pausts uzskats, ka bez sankciju piemērošanas iespējamības politiskā atbildība nevar pastāvēt, tāpat politiskā atbildība var tikt saprasta arī kā faktiskā sankciju piemērošana⁵⁵².

Lai gan starpdisciplinārajā politiskās atbildības teorijā sankcijas visbiežāk tiek saistītas ar amata zaudēšanu, tomēr ir vērtīgi uzsvērt, ka to loks var būt ievērojami plašāks, īpaši, ja pievērs uzmanību tiesiskai realitātei. Minēto citastarp apliecina šā promocijas darba 2.1.3.apakšnodaļā raksturotais likums „Par politisko atbildību” (*Ley de Responsabilidades Políticas* – spāņu valodā). Proti, saskaņā ar šo normatīvo aktu sankcijas var izpausties arī kā cietumsods, naudas sods, mantas konfiskācija, tiesību ieņemt noteiktus amatus atņemšana, pilsonības atņemšana, izraidīšana no valsts⁵⁵³. Autora ieskatā par sankciju var uzskatīt arī personas nāvi jeb nāves sodu. Šo uzskatu var pamatot ar vairākiem apsvērumiem. Pirmkārt, nāves sods līdzīgi kā citas sankcijas var tikt piemērots sakarā ar personas veiktu politisku rīcību, kura neatbilst kādai politiskajai normai. Otrkārt, ja tiek atzīts pozitīvais jeb tiesību normās nostiprinātais politiskās atbildības regulējums, tad pēc analogijas to var saistīt ar tādām sankcijām, kas paredzētas tiesību normās. Šajā sakarā jāatzīmē, ka nāves sods tāpat kā, piemēram, cietumsods vai naudas sods, ir tāds soda veids, kas noteikts arī tiesību normās⁵⁵⁴.

Tomēr jēdziens „sankcija” ne vienmēr tiek atzīts par pieņemamu tādas politiskās atbildības raksturošanai, kura izpaužas kā rīcības veicējam piemērots sods un jūtamas sekas, jo, lai gan attiecīgās sekas vairākos gadījumos ir pozitīvas (formālas) un izpaužas kā tiesību normās noteikta soda piemērošana, tās var izpausties arī neformālā veidā saskaņā ar nerakstītām normām, piemēram, kā pretēji rīcības veicēja gribai veikta atskaitīšanās citam subjektam vai šī rīcības veicēja novērtējuma pazemināšanās, kas rada šķēršļus rīcības veicējam realizēt varu⁵⁵⁵. Tieši šā iemesla dēļ jēdziens „sankcijas” var tikt aizstāts ar jēdzienu „sekas”, t.i., rīcības veicējam jūtamas sekas. Turklāt šāda pieeja atzīst ne vien negatīvas, bet arī pozitīvas sekas rīcības veicējam. Piemēram, saņemts atalgojums vai pozitīvs novērtējums, kas sekmē iespēju rīcības veicējam turpināt varas realizāciju atbilstoši savām interesēm⁵⁵⁶.

⁵⁵² Coicaud J.M, David C.A. Legitimacy and politics: a contribution to the study of political right and political responsibility. Cambridge: Cambridge University Press, 2002, p.36.

⁵⁵³ Letter; Analysis of the Law of Political Responsibilities promulgated by General Franco at Burgos on 9th February 1939; Summary of the Law of Political Responsibilities promulgated by General Franco at Burgos on 9th February 1939. Pieejams: <http://contentdm.warwick.ac.uk/cdm/ref/collection/scw/id/4997> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁵⁵⁴ Piemēram, Latvijā nāves sods kā tiesību normās noteikts soda veids pastāvēja līdz 2012.gada 1.janvārim, kad stājās spēkā 2011.gada 1.decembra grozījumi Krimināllikumā, ar kuriem nāves sods tika atcelts (*sk.: Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2011. 20.decembris, Nr.199*).

⁵⁵⁵ Bovens M. Two Concepts of Accountability: Accountability as a Virtue and as a Mechanism. *West European Politics*, Vol. 33, No. 5, September 2010, p.952. Pieejams: <http://dx.doi.org/10.1080/01402382.2010.486119> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁵⁵⁶ Bovens M. Two Concepts of Accountability: Accountability as a Virtue and as a Mechanism. *West European Politics*, Vol. 33, No. 5, September 2010, p.952. Pieejams: <http://dx.doi.org/10.1080/01402382.2010.486119> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Stephenson M.C., Nzelize J.O. Political Accountability under Alternative Institutional Regimes. *Journal of Theoretical Practices*, Vol. 22, No. 2, 2010, p.139. Pieejams: <http://jtp.sagepub.com> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

Atsevišķi pētnieki uzskata, ka politiskā atbildība var pastāvēt vienīgi hierarhiskās jeb vertikālās attiecībās⁵⁵⁷, savukārt citi norāda uz šo attiecību mainīšanos pēdējo gadu desmitu laikā, kuras rezultātā hierarhiski monolītā savstarpējo attiecību sistēma (ko apzīmē ar jēdzienu „politiskā atbildība”) ir kļuvusi daudzveidīgāka jeb plurālistiskāka, pieļaujot arī horizontālas un diagonālas attiecības starp tajās iesaistītajām personām⁵⁵⁸. Vienlaikus ir jāatzīmē, ka nav arī vienota izpratne par šajās attiecībās iesaistītajiem subjektiem – ne par personām, kuras vērtē rīcību un piemēro sankcijas, ne par personām, kuru rīcība tiek vērtēta un kurām tiek piemērotas sankcijas, t.i., gan pirmajā kategorijā, gan otrajā kategorijā var būt politiķi (valsts varas realizētāji), amatpersonas (īpaši parlamenta deputāti, ministri), vēlētāji, sabiedrība kopumā, valstis, starptautiskas organizācijas (gan starpvalstu, gan privātas), nevalstiskas organizācijas, partijas, šo organizāciju biedri⁵⁵⁹. Jāpiebilst, ka minētais saraksts nav izsmeļošs.

Ar jēdzienu „politiskā atbildība” mēdz apzīmēt arī politiskā procesā iesaistītu personu sociāliemocionālu reakciju un attieksmi, kura saistīta ar to pienākumiem pagātnē, tagadnē un nākotnē un kuru regulē politiskie mehānismi, tai skaitā politiskie vērtēšanas kritēriji⁵⁶⁰. Piemēram, personas attieksme var izpausties arī kā spēja apzināties tai noteiktos pienākumus un nepieciešamību tos pienācīgi izpildīt.

Atšķirīgās un pretrunīgās interpretācijas dēļ ir apgrūtināta iespēja formulēt konkrētu politiskās atbildības koncepciju. Turklāt ir grūti to izveidot sašaurinātā formā. Tāpēc vairāki pētnieki mēģinājuši aptvert pēc iespējas plašāku saturu, formulējot vairākas iespējamās politiskās atbildības izpausmes.

Piemēram, Kārlis Dišlers politiskās atbildības jēdzienu skaidroja no:

- 1) objektīvās puses kā darītājam jūtamam seku saistīšanu ar kādu viņa darbu;
- 2) subjektīvās puses kā šo seku apzināšanos un uzņemšanos.

⁵⁵⁷ Borowiak C.T. *Accountability and Democracy: The Pitfalls and Promise of Popular Control*. Oxford; New York: Oxford University Press Inc., 2011, p.68.

⁵⁵⁸ Bovens M. Public accountability. In: *The Oxford Handbook of Public Management*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2005, p.196-200.

⁵⁵⁹ Sk., piemēram: Bovens M. Public accountability. In: *The Oxford Handbook of Public Management*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2005, p.186-192; Esquith S.L. *Political Responsibilities of Everyday Bystanders*. Pennsylvania: Pennsylvania State University Press, 2010, p.60; Young I.M. *Political Responsibility and Structural Injustice*. Political Science, University of Chicago. Presented as the Lindley Lecture, Philosophy Department, University of Kansas, May 5, 2003, p. 10-11. Pieejams: http://www.bc.edu/content/dam/files/schools/cas_sites/sociology/pdf/PoliticalResponsibility.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Letter; Analysis of the Law of Political Responsibilities promulgated by General Franco at Burgos on 9th February 1939; Summary of the Law of Political Responsibilities promulgated by General Franco at Burgos on 9th February 1939. Pieejams: <http://contentdm.warwick.ac.uk/cdm/ref/collection/scw/id/4997> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Маклаков В.В. Конституционное право зарубежных стран. Общая часть. Москва: Волтерс Клувер, 2006, с.412.

⁵⁶⁰ Мусиенко С.Г. Концептуализация понятия политической ответственности. Проблемы управления, Но.4 (25), 2007, с.223. Pieejams: http://www.pu.by/iss/n25/MUSIENKO_25.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

Minētās sekas Dišlers formulēja kā amata zaudēšanu bez tālākām sekām, t.i., bez naudas soda, brīvības atņemšanas vai citām ar civiltiesisko vai kriminālo atbildību saistītām sekām⁵⁶¹. Tādējādi Dišlers norobežojās no koncepcijas, kas nostiprināta, piemēram, Spānijas likumā „Par politisko atbildību”. Dišlera koncepciju atzīst arī vairāki pēdējo gadu desmitu laikā strādājoši latviešu pētnieki un Satversmes tiesa⁵⁶².

Kā vēl vienu piemēru var norādīt Apvienotās Karalistes politisko zinātņu pētnieka Endrū Heivuda (*Andrew Heywood, dz. 1959*) kurš politisko atbildību saprot kā:

- 1) subjekta spēju kaut ko kontrolēt/vadīt un attiecīgi atbildēt par to citam subjektam. Šāda atbildība var izpausties kā personiskā atbildība, t.i., subjekta atbildība pašam par sevi un saviem ekonomiskajiem un sociālajiem apstākļiem, kā arī atbildība par citiem;
- 2) atskaitīšanos (*accountability* – angļu valodā) un atbildēšanu (*answerability* – angļu valodā) citam subjektam. Šāda atbildība var izpausties, ja pastāv augstāka pārvalde, kurai pakļauts atbildīgais subjekts un kura spēj to kontrolēt;
- 3) apzinīgu, saprātīgu un morāli pareizu rīcību, kas nav atkarīga no ārējās ietekmes, kura liek rīkoties citādi⁵⁶³.

Kā redzams, Dišlera un Heivuda viedokļi ir zināmā mērā pretēji, jo Dišlers galveno uzsvāru liek uz sankcijām (lai gan vienlaikus to sasaista arī ar konkrētu rīcību), bet Heivuds – uz rīcību (sankciju elementam nepievērš tik lielu uzmanību).

Savukārt austriešu profesors Andreass Šedlers (*Andreas Schedler, dz. 1964*) par pieņemamām atzīst abas iepriekš minētās koncepcijas un izšķir divas politiskās atbildības jēdziena dimensijas, proti:

- 1) atbildēšana, kas izpaužas kā varu realizējošas personas (amatpersonas) pienākums realizēt varu pārskatāmā veidā, atskaitoties un pamatojot savu rīcību citiem subjektiem, kuriem ir tiesības šo personu kontrolēt;
- 2) sodīšana-piespiešana, kas izpaužas kā sankciju draudi varu realizējošai personai (amatpersonai), kuri var tikt realizēti⁵⁶⁴.

Apkopojot dažādas izpratnes⁵⁶⁵ par politisko atbildību, ir konstatējams, ka politiskā atbildība var tikt skaidrota vismaz kā:

⁵⁶¹ Dišlers K. Latvijas Republikas Prezidenta politiskā atbildība. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940.-1.sējums: 1922, Nr.2, Rīga: TNA, 2003, 384.-385.lpp.*

⁵⁶² Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 290.-293.lpp.; Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Papildināts un pārstrādāts izdevums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 200.-202.lpp.; Par Radio un televīzijas likuma 46. panta sestās, septītās, astotās un devītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 58. un 91. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2006.gada 16.oktobra spriedums lietā Nr.2006-05-01. *Latvijas Vēstnesis*. 2006. 24.oktobris, Nr.169. Sprieduma 15.punkts.

⁵⁶³ Heywood A. *Key concepts in politics*. New York: Palgrave, 2000, p.145-146.

⁵⁶⁴ Schedler A. *Conceptualizing Accountability*. In: *The Self-Restraining State: Power and Accountability in New Democracies*. Boulder, CO: Lynne Rienner, 1999, p.14.

- 1) personu savstarpējās attiecības jeb mijiedarbība, jeb process, kuru veido vairākas darbības, pamatā tādas kā personas atskaitīšanās citai personai un šīs citas personas interesēm atbilstoša darbība;
- 2) abstrakts ideāls, vērtība, simbols, princips;
- 3) personas emocionāls reakcijas veids un iekšējais stāvoklis (attieksme);
- 4) rīcība – pienākumu, uzdevumu un apņemšanās izpilde;
- 5) rīcība – pienākumu, uzdevumu un apņemšanās neizpilde;
- 6) sankciju piemērošanas un negatīvu seku iestāšanās rezultāts.

Turklāt ir būtiski atzīmēt, ka visi šie pieņēmumi ir saistīti ar politiska procesa pamatelementu – varu jeb tās iegūšanu, realizēšanu, sadalīšanu, zaudēšanu un aizsargāšanu.

Nemot vērā šīs dažādās izpratnes, šā promocijas darba autors savā zinātniskajā darbībā ir formulējis divus politiskās atbildības veidus jeb divas šīs atbildības dimensijas. Proti:

- 1) pozitīvā politiskā atbildība, ar kuru apzīmē pareizu rīcību politiska procesa ietvaros, kas ir saistīta ar tās veicēja pienākumu pildīšanu un tiesību realizāciju un kura atbilst tās vērtētāja un iespējamo sankciju piemērotāja interesēm;
- 2) negatīvā politiskā atbildība, ar kuru apzīmē nepareizu rīcību politiska procesa ietvaros, kura saistīta ar tās veicēja pienākumu pildīšanu un tiesību realizāciju, bet neatbilst tās vērtētāja un iespējamo sankciju piemērotāja interesēm un kuras dēļ tās veicējam tiek piemērotas sankcijas⁵⁶⁶.

Atbildības iedalījums pozitīvajā un negatīvajā atbildībā atbilst atsevišķu deputātu izpratnei⁵⁶⁷ un ir atzīts arī tiesību zinātnē, tai skaitā latviešu pētnieku darbos. Piemēram, Andris Plotnieks to ne vien atzinis attiecībā uz juridisko atbildību, bet attiecinājis arī uz politisko atbildību. Plotnieks norāda, ka:

⁵⁶⁵ Pēc šā promocijas darba autora ieskata, katru minēto izpratni var uzskatīt arī par teoriju, jo tās sevī ietver konkrētu zinātniski pētniecisku metožu piemērošanas rezultātā formulētas zinātniskas idejas un argumentus, kas ir sistematizēti un savstarpēji saistīti nolūkā izskaidrot politisko atbildību kā izpētes objektu.

Piemēram, izpratni, kas politisko atbildību skaidro kā attiecības starp politiskā procesā iesaistītām personām, autors apzīmē kā attiecību teoriju.

Izpratni, kas politisko atbildību saista ar sankciju un negatīvo seku elementu, autors apzīmē par sankciju teoriju.

Savukārt, izpratni, kas politisko atbildību pieņem kā rīcību, piemēram, pienākumu izpildi, attieksmi un spēju apzināties noteiktos pienākumus, autors apzīmē kā rīcības teoriju.

Vienlaikus ir jāatzīmē, ka minētai atziņai (izpratne kā teorija) varētu būt nepieciešama plašāka argumentācija, tāpēc autors to neizvirza kā konkrētu tēzi, tomēr izmanto to šā promocijas darba ietvaros ērtības nolūkā, lai pilnveidotu tā pārskatāmību.

⁵⁶⁶ Sk., piemēram: Caics A. Pozitīvā un negatīvā politiskā atbildība. *Jurista Vārds*, Nr.39 (686), 2011.gada 27.septembris, 16.-22.lpp.; Caics A. Politiskā atbildība kā tiesiskas valsts pamats. Grām: *Inovāciju juridiskais nodrošinājums: Latvijas Universitātes 70.konferences rakstu krājums*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 348.-349.lpp.

⁵⁶⁷ Intervija ar Saeimas pozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti.

- 1) politiskā atbildība pozitīvā nozīmē izpaužas kā publisko tiesību subjekta attieksme pret publisko lietu kārtošānu, kurai raksturīgi centieni darboties tiesību un sabiedrības vispārpieņemtā morāles normu ietvaros un veicināt šādu attieksmi līdzcilvēkos;
- 2) politiskā atbildība negatīvā nozīmē izpaužas kā valsts institūciju, amatpersonu, politisku organizāciju un indivīdu, kas darbojas politikā vai pretendē uz šādu dalību, pienākums atbildēt par tiesību vai morāla rakstura pārkāpumiem saistībā ar politiskām darbībām⁵⁶⁸.

Sakarā ar atbildības, konkrēti, juridiskās atbildības, iedalījumu pozitīvajā un negatīvajā atbildībā nepieciešams atzīmēt, ka tas saņēmis arī kritiku, citastarp arī latviešu tiesību zinātnieku aprindās⁵⁶⁹. Tomēr šā promocijas darba autors uzskata, ka attiecīgā (pozitīvās un negatīvās atbildības) teorija ļauj ļoti precīzi raksturot politiskās atbildības jēdzienu, jo, pirmkārt, tiesību zinātnē paustā kritika (kuru autors neapstrīd) ir tieši saistīta ar juridiskās atbildības pazīmēm, bet ne vienmēr var tikt attiecināta uz politisko atbildību, īpaši ja tā tiek atzīta par patstāvīgu, no juridiskās atbildības nošķirtu atbildības veidu. Turklāt nepieciešams piebilst, ka tiesību zinātnē paustā kritika ir balstīta galvenokārt uz krimināltiesībām un civiltiesībām, ņemot vērā tieši šīm tiesību nozarēm raksturīgās pazīmes, bet pozitīvās un negatīvās atbildības iedalījums ir atzīts konstitucionālajās tiesībās⁵⁷⁰, kas ir cieši saistītas ar politisko atbildību. Otrkārt, izpratne par politisko atbildību ir pretrunīga, tāpēc konkrēto iedalījumu iespējams veidot, nošķirot pretējās izpratnes jeb teorijas un atzīstot tās par viena jēdziena dimensijām. Tādējādi pretrunīgas teorijas var tikt savstarpēji saistītas un ietvertas vienotā koncepcijā. Citiem vārdiem sakot, pozitīvās un negatīvās atbildības koncepcija var aptvert ļoti lielu daļu no pretrunīgā politiskās atbildības jēdziena satura, ko atklājuši dažādu teoriju piekritēji.

Papildus tam autors atzīmē, ka neturas pie profesora Plotnieka izpratnes par politisko atbildību, jo, kā šajā promocijas darbā norādīts, politiskā atbildība ir galvenokārt saistīta ar pragmatisku un varas intereses skarošu rīcību, un ne tik daudz ar morāli pareizu rīcību, kā to skaidro Plotnieks. Tomēr vienlaikus autors nenoliedz Plotnieka izpratni, ņem to vērā un atzīmē, ka attiecīgā izpratne ir šaurāka nekā to formulē šā promocijas darba autors. Proti, autors atzīst, ka politiskā atbildība var būt saistīta ar morāli, taču tā var arī nebūt saistīta ar morāli, kā tas ir plašāk aprakstīts šā promocijas darba apakšnodaļā par politiskās atbildības un morālās atbildības savstarpēju nošķiršanu⁵⁷¹. Turklāt autora ieskatā nav pareizi politisko atbildību piesaistīt vienīgi morālei un tiesību normām. Autors par piesaistes kritēriju izvēlējis politiskas normas, kas pēc satura var būt saistītas ne vien ar morāles un tiesību normām (to pārkāpumiem), bet arī ar citām sociālajām

⁵⁶⁸ Plotnieks A. Tiesību teorija & Juridiskā metode. Rīga: Izglītības sōļi, 2009, 304.lpp.

⁵⁶⁹ Sk., piemēram: Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: Izdevniecība AGB, 1997, 18.-19.lpp.

⁵⁷⁰ Овсепян Ж.И. Критерии конституционной ответственности. *Северо-Кавказский юридический вестник*, № 4. Ростов-на-Дону, 2001. Pieejams: <http://www.jourclub.ru/5/283/4/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁵⁷¹ Sk.: šā promocijas darba 3.4.apakšnodaļu.

normām, tai skaitā reliģiskām normām. Tāpat autors nenoliedz, ka politiskā atbildība var tikt attiecināta uz publisko tiesību subjektiem, taču norāda, ka tā var tikt attiecināta arī uz tādu personu, kura nav publisko tiesību subjekts, jo galvenais kritērijs autora ieskatā ir dalība politiskā procesā un tajā var piedalīties arī neformāli subjekti, kuri nav kvalificējami kā publisko tiesību subjekti.

Pozitīvās un negatīvās politiskās atbildības koncepciju autors izmanto šā promocijas darba 5. un 6.nodaļā, raksturojot Saeimas deputātu politisko atbildību, jo šāda koncepcija var tikt praktiski piemērota, t.i., dod iespēju politisko atbildību pieņemt kā, piemēram, tiesību institūtu un tiesību principu, apzinot deputātu darbības tiesisko regulējumu – īpaši pienākumus un tiesības – un attiecīgi pilnveidot tās tiesisko kontroli. Šāda koncepcijas praktiskā nozīme konstatējama arī tad, ja politisko atbildību pieņem par tiesību principu, kurš balstīts uz rakstīto un/vai nerakstīto tiesību normu kopumu, kas regulē pienākumus, tiesības, kontroli un amata zaudēšanu (sankcijas)⁵⁷².

Tomēr šajā nodaļā, nodalot dažādus atbildības veidus, autors neturas vienīgi pie šīs koncepcijas, jo arī citi atbildības veidi tiek izprasti dažādi un atbilstoši konkrētām teorijām atšķirīgi definēti un skaidroti. Tāpēc autors, pievēršoties šīm dažādajām teorijām, pretstata politisko atbildību kā tādu jēdzienu, kas atbilst attiecīgajā teorijā pieņemtajam atbildības jēdziena skaidrojumam. Citiem vārdiem sakot, atbildības jēdziens tiek pieņemts par salīdzināmo objektu (atbildības veidu) vienojošo elementu, uz kura pamata formulēti un balstīti apsvērumi par šo objektu atšķirīgajām pazīmēm. Šāda pieeja ir nepieciešama, un autors to arī ievēro, salīdzinot politisko atbildību ar citiem atbildības veidiem.

Šīs promocijas darba apakšnodaļas nobeigumā autors norāda politiskās atbildības koncepciju vispārinātā pakāpē. Proti, ņemot vērā vairākos avotos ietvertos pretrunīgos politiskajai atbildībai raksturīgos elementus, autors tos vispārinājis līdz tādai pakāpei, kas dod iespēju novērst attiecīgo avotu savstarpējās pretrunas. Minētais ir pieņemams par pamatu, uz kura ir balstīta šā promocijas darba autora izpratne par politiskās atbildības jēdzienu.

2.tabula
Politiskā atbildība

Kritērijs	Raksturojums
pamatelements	saistība ar varas iegūšanu, realizāciju, sadalīšanu, aizsardzību un zaudēšanu jeb saistība ar politiku
rīcība (objekts)	rīcība, kas tika/tiek/tiks veikta politiska procesa ietvaros jeb politiska rīcība
rīcības veicējs (subjekts)	politiskā procesā iesaistīta persona
rīcības vērtētājs	politiskā procesā iesaistīta persona
regulējošā norma	politiska norma

⁵⁷² Mucinieks P. Ministru atbildības institūts vēsturiskās attīstības gaitā. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940.*- 1.sējums: 1922, Nr.5, Rīga: TNA, 2003, 562., 564.lpp.

3.3. Politiskās atbildības nodalīšana⁵⁷³ no sociālās atbildības

Šā promocijas darba 1.nodaļā autors norādījis dažādu atbildības veidu raksturojumu, ko citastarp balstījis tieši uz attiecīgām normām (to saturu, pazīmēm), kuras ir saistītas ar raksturotajiem atbildības veidiem. Tieši personas rīcība un to regulējošā norma izmantotas par atbildības veidu nodalīšanas kritērijiem, tāpēc ar citiem atbildības veidiem saistītās rīcības un normas autors salīdzina ar politisku rīcību un politisku normu.

Sociālā atbildība (piesaiste augstākas kategorijas normai)

Pirmais no atbildības (un normu) veidiem, kuri raksturoti šajā promocijas darbā, ir sociālā atbildība un sociālā norma, tāpēc tieši šis atbildības veids kā pirmais salīdzināts ar politisko atbildību. Jāatzīmē, ka sociālās atbildības un sociālās normas prioritārā izvēle nav balstīta uz nejaušības principu, bet ir izdarīta apzināti. Minētais ir pamatojams ar to, ka vairāku pētnieku ieskatā sociāla norma ir atzīstama par sabiedrībā piemēroto normu pamatkategoriju, no kuras izriet citas normas. Saskaņā ar šo pētnieku atziņām arī politiskās normas ir atzīstamas par zemākas kategorijas normām, kuras izriet no sociālajām normām. Šāds apgalvojums nav balstīts vienīgi uz atziņām, saskaņā ar kurām sociālās normas iedalāmas, piemēram, tiesību normās un morāles normās⁵⁷⁴, no kurām savukārt veidojas citas normas (šaurš vairāku pakāpju iedalījums). To pamato arī atziņas, saskaņā ar kurām sociālās normas iedalāmas vairākos normu veidos, tai skaitā arī politiskajās normās⁵⁷⁵ (plašs līdzvērtīgas pakāpes iedalījums).

Iepriekš minētais vedina secināt, ka attiecīgi politiskajai atbildībai jābūt tādām atbildības veidam (ja tā atzīta par noteiktu atbildības veidu), kas izriet tieši no sociālās atbildības. Tādējādi sociālajai atbildībai pēc savas būtības vai satura jābūt plašākai un sevī citastarp jāietver arī politiskās atbildības saturs. Promocijas darba autors šo tēzi neapstrīd, vēl vairāk, to atzīst par pieņemamu un izmantojamu abu atbildības veidu (jēdzienu) savstarpējai nodalīšanai un tādad arī politiskās atbildības kā unikāla (arī iespējams kā zemākas kategorijas) atbildības veida atzīšanai.

Proti, atšķirīgā salīdzināmo jēdzienu abstrakcijas pakāpe neliedz tos atzīt un pieņemt kā līdzās pastāvošus jēdzienus. Kā piemēru sakarā ar dažādas abstrakcijas pakāpes atbildības jēdzieniem var minēt juridisko atbildību un juridiskās atbildības veidus. Autors jau norādījis, ka juridiskā atbildība var tikt iedalīta vairākos veidos, par kritēriju izmantojot nozari, kurā ietilpst

⁵⁷³ Ar terminu „nodalīt” autors saprot tādu atbildības veidu nošķiršanu, ka tās rezultātā nošķirto atbildības veidu saturs var daļēji, bet ne pilnīgi pārklāties.

⁵⁷⁴ Sk., piemēram: Osipova S. Ievads tiesību socioloģijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 72.lpp.; Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv.adv. J.Neimanis, 2004, 42.-45.lpp.

⁵⁷⁵ Sk., piemēram: Plotnieks A. Tiesību teorija & Juridiskā metode. Rīga: Izglītības soli, 2009, 16.lpp.; Jakubaņecs V. Tiesību normas: 2.izdevums. Rīga: P&Ko, 2002, 25.lpp.; Kriminoloģija. Zin. red. K.Ķipēna, A.Vilks. Rīga: Nordik, 2004, 165.-166.lpp.

atbildību noteicošā tiesību norma, un šādā veidā var tikt izšķirta, piemēram, kriminālā, administratīvā, civiltiesiskā un disciplinārā atbildība⁵⁷⁶, kā arī konstitucionālā atbildība. Tādējādi rodas un pastāv vairāki jēdzieni – juridiskās atbildības jēdziens, t.i., augstākas abstrakcijas pakāpes (plašāka satura) jēdziens, un dažādi juridiskās atbildības veidi jeb zemākas abstrakcijas pakāpes (šaurāka satura) jēdzieni. Tie cits citu neizslēdz un arī neaizstāj visā pilnībā, jo to saturā nav ietverti pretējo (salīdzināmo) jēdzienu noliedzoši elementi, bet to saturs nav arī pilnīgi identisks⁵⁷⁷.

Tādu pašu pētniecisku pieeju var piemērot arī sociālajai atbildībai, lai to kā augstākās abstrakcijas pakāpes jēdzienu iedalītu vairākos citos atbildības veidos, par kritēriju pieņemot no sociālajām normām izdalītās normas, tai skaitā politiskas normas. Šo pieņēmumu vēl jo vairāk pamato atziņa, ka, piemēram, politika ir sociāls process, kas rodas un notiek cilvēku mijiedarbības apstākļos⁵⁷⁸. Balstoties uz šādu pieeju un salīdzinošo analīzi, politisko atbildību var uzskatīt par sociālās atbildības veidu, kura abstrakcijas pakāpe ir zemāka (saturs šaurāks). Tomēr, kā autors jau uzsvēris, salīdzinot juridisko atbildību ar tās apakšveidiem, šaurākie atbildības jēdzieni un plašākais atbildības jēdziens cits citu neizslēdz un cits citu neaizstāj visā pilnībā, jo to saturā nav ietverti pretējo (salīdzināmo) jēdzienu noliedzoši elementi, bet to saturs nav arī pilnīgi identisks⁵⁷⁹. Minēto var ilustrēt arī ar formulu:

$$\text{jēdziens A (B + C + D + E + ...)}^{580} \neq \text{jēdziens B (A - C - D - E - ...)}^{581}.$$

Tādējādi ir iespējams secināt, ka politiskā atbildība var pastāvēt kā unikāls jēdziens (atbildības veids) līdzās sociālās atbildības (tās augstākajā abstrakcijas pakāpē) jēdzienam, no kura izdalīta politiskā atbildība⁵⁸². Tieši šo atbildības veidu nodalīšanas koncepciju autors izmanto pirmām kārtām, jo tā saskan ar viņa izpratni par sociālo normu kā citu veidu normas apvienojošu normu⁵⁸³.

⁵⁷⁶ Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. Dr. iur. I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 100.lpp.

⁵⁷⁷ Jāatzīmē, ka, no vienas puses, juridiskās atbildības jēdziens var tikt izmantots, lai apzīmētu kādu no izdalītajiem juridiskās atbildības veidiem. Piemēram, kriminālā atbildība var tikt apzīmēta arī kā juridiskā atbildība. Taču, no otras puses, ir būtiski atzīmēt, ka juridiskās atbildības jēdziens ir plašāks, jo ietver ne vien kriminālo atbildību, bet arī civilo, administratīvo, disciplināro un konstitucionālo atbildību. Tādējādi kriminālās atbildības jēdziena aizstāšana ar juridiskās atbildības jēdzienu personai, kas ar to saskaras, var radīt nepilnīgu priekšstatu par apzīmēto objektu.

⁵⁷⁸ Heywood A. *Political Theory: An Introduction*. Second edition. Basingstoke; London: Palgrave (Macmillan Press); New York: St. Martin's Press, 1999, p.52.

⁵⁷⁹ No vienas puses, ar sociālās atbildības jēdzienu var tikt aizstāts kāds no izdalītajiem sociālās atbildības veidiem, tai skaitā politiskā atbildība. Taču, no otras puses, ir būtiski atzīmēt, ka sociālās atbildības jēdziens ir plašāks, jo ietver ne vien politisko atbildību, bet arī juridisko, morālo, reliģisko atbildību un citus atbildības veidus. Tādējādi politiskās atbildības jēdziena aizstāšana ar sociālās atbildības jēdzienu personai, kas ar to saskaras, var radīt nepilnīgu priekšstatu par apzīmēto objektu.

⁵⁸⁰ Sociālā atbildība ir A, kas aptver citus atbildības veidus, katrs no kuriem ir saistīts ar konkrētu, taču šaurāku darbības lauku (B – politiskā atbildība, C – morālā atbildība, D – juridiskā atbildība, E – reliģiskā atbildība, ... – citi atbildības veidi, kurus iespējams nodalīt atbilstoši no sociālās normas izdalīto normu veidiem).

⁵⁸¹ Politiskā atbildība ir B, šaurāka satura jēdziens, kas sevī neietver citu atbildības veidu saturu pilnā apjomā. Tāpēc to var uzskatīt par sociālo atbildību, no tās izslēdzot citu tās aptverto atbildības veidu saturu, kas nepārklājas ar politiskās atbildības jēdziena saturu.

⁵⁸² Tas nozīmē, ka abi jēdzieni ir saistīti, taču to saturs nav identisks, tāpēc tos var uzskatīt par līdzās pastāvošiem dažādas kategorijas jēdzieniem.

⁵⁸³ Autora nostāja raksturota šā promocijas darba 1.1.1.apakšnodaļā.

Sociālā atbildība (piesaiste zemākas kategorijas normai)

Lai gan šā promocijas darba autors sociālo normu saprot kā citu veidu normas apvienojošu normu, uzmanību būtu vēlams pievērst arī to pētnieku atziņām, kuri jēdzienu „sociālā norma” lieto tā šaurākajā nozīmē. Minētais ir nepieciešams, lai to varētu izmantot, salīdzinot sociālās un politiskās atbildības jēdzienus, un šādā veidā varētu pēc iespējas pilnīgāk pamatot to savstarpējo nodalīšanu.

Piemēram, ja sociālo atbildību pieņem kā atbildību, kura iestājas par neformālas normas pārkāpumu, no kā izriet neformālas sankcijas⁵⁸⁴, tad tai var pretstatīt politisko atbildību, kura var iestāties ne vien par neformālas normas pārkāpumu, no kā var izrietēt neformālas sankcijas⁵⁸⁵, bet arī par formālas normas pārkāpumu, no kā var izrietēt formālas (valsts noteiktas) sankcijas, kā to apliecina, piemēram, likums „Par politisko atbildību”⁵⁸⁶.

Tāpat arī, ja pieņem atsevišķus citus sociālo normu un tiesību normu savstarpējus nodalījumus⁵⁸⁷, tos iespējams sasaistīt ar politisko normu un sociālo normu nodalījumu, atbilstoši kuram politisko normu pazīmes var salīdzināt ar tiesību normu pazīmēm un attiecīgi tās izmantot par politisko un sociālo normu nodalīšanas pamatu. Šādi formulēt savu argumentāciju normu nodalīšanai ir iespējams, ja akceptē un atzīst politiskās atbildības nostiprināšanu tiesību normās. Tādējādi arī politiskā atbildība var tikt nodalīta no sociālās atbildības, taču šajā sakarā nepieciešams balstīties uz pieņēmumu, ka gan sociālā, gan politiskā atbildība ir saistīta ar attiecīgām normām, bet to atšķirīgās izpausmes saistītas ar atšķirīgajām attiecīgo normu pazīmēm⁵⁸⁸.

Tomēr autors atkārtoti uzsver, ka piekrīt to pētnieku atziņām, kuri sociālo normu skaidro kā citu veidu normas aptverošu normu, savukārt iepriekš salīdzinātās šaurākas nozīmes (zemākas kategorijas) sociālās normas izmantotas vienīgi kā papildu piemērs, lai vēl vairāk pamatotu tēzi par politiskās atbildības nodalīšanu no sociālās atbildības.

Sociālā atbildība (piesaiste rīcībai)

Ir iespējams formulēt papildu argumentus abu atbildības veidu savstarpējai nošķiršanai, balstoties ne vien uz normām, ar kurām tie saistīti, bet arī uz šo atbildības veidu īpašībām, kas ne vienmēr ir saistītas ar normām. Citiem vārdiem sakot, šos atbildības veidus iespējams vienu no otra

⁵⁸⁴ Plotnieks A. Tiesību teorija & Juridiskā metode. Rīga: Izglītības soļi, 2009, 15.-16.lpp.

⁵⁸⁵ Piemēram, iegūstot, realizējot, sadalot un aizsargājot varu cilvēku grupā, kuras ietvaros nav izveidota stingra un pietiekami organizēta attiecību un pārvaldes kārtība.

⁵⁸⁶ Letter; Analysis of the Law of Political Responsibilities promulgated by General Franco at Burgos on 9th February 1939; Summary of the Law of Political Responsibilities promulgated by General Franco at Burgos on 9th February 1939. Pieejams: <http://contentdm.warwick.ac.uk/cdm/ref/collection/scw/id/4997> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁵⁸⁷ Sk., piemēram: Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv.adv. J.Neimanis, 2004, 44.-45.lpp.

⁵⁸⁸ Piemēram, atšķiras personas, kuras uzņemas atbildību, šīm personām piemērojamās sankcijas u.c. (sk.: Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv.adv.J.Neimanis, 2004, 44.-45.lpp.).

nošķirt arī tādā gadījumā, kad abus veidus vienojošā elementa (atbildības jēdziena) skaidrojumā nav ietverta norma.

Piemēram, pastāv uzskats, ka sociālā atbildība izpaužas kā atbildība par valsts tautsaimniecības attīstību, izglītības sistēmu, veselības aprūpi, sociālo politiku, vides aizsardzību un demokrātiju⁵⁸⁹. Konkrētais uzskats ir balstīts uz izpratni par atbildību kā noteiktu darbību kopumu, t.i., uz konkrētu mērķi vērstu rīcību, tās seku izvērtēšanu, ja nepieciešams, arī rīcības mainīšanu un uzlabošanu⁵⁹⁰. Tādējādi, ņemot vērā šo izpratni un uz tās balstīto uzskatu, var secināt, ka sociālā atbildība ir rīcība, kas vērsta uz valsts tautsaimniecības attīstību, izglītības sistēmas un veselības aprūpes pilnveidošanu, sociālās politikas efektivizāciju, vides aizsardzības veicināšanu un demokrātijas stiprināšanu.

Jāatzīmē, ka minēto uzskatu formulējis profesors Tālis Tisenkopfs, kurš vienlaikus pieskāries arī politiskās atbildības jēdzienam un šajā sakarā norādījis, ka politiskā atbildība izpaužas kā piedalīšanās vēlēšanās, referendumos, pilsoņu kustībās un nevalstisko organizāciju darbībā ar nolūku ietekmēt lēmumu pieņemšanu pašvaldības un valsts līmenī⁵⁹¹. Šāda izpratne atbilst rīcības teorijai, saskaņā ar kuru politiskā atbildība izpaužas kā rīcība, kas saistīta ar varas iegūšanas, realizēšanas, sadalīšanas, zaudēšanas un aizsargāšanas interesēm.

Ja pieņem un izmanto vienīgi profesora Tisenkopfa uzskatus par sociālo atbildību un politisko atbildību, tad abus atbildības veidus ir iespējams salīdzinoši viegli nošķirt. Proti, kā redzams, sociālā atbildība ir vērsta uz sabiedrībai nozīmīgiem mērķiem (piemēram, vides aizsardzība, tautsaimniecības attīstība), savukārt politiskā atbildība primāri vērsta uz politiskā procesā iesaistītai personai nozīmīgu mērķi (ietekmēt varas realizāciju jeb lēmumu pieņemšanu pašvaldības un valsts līmenī). Papildus tam sociālā atbildība var izpausties kā jebkāda rīcība (piemēram, atkritumu savākšana, uzņēmējdarbība), savukārt politiskā atbildība izpaužas kā politiska rīcība, kas veikta politiska procesa ietvaros (piemēram, Satversmē garantēto tiesību izmantošana jeb piešķirtās varas (piemēram, ievēlēt Saeimu) realizācija). Līdz ar to abus atbildības veidus var nodalīt, par kritērijiem izmantojot primāro rīcības mērķi un raksturu. Autors uzsver vārdu „primārais”, kas lietots attiecībā uz politiskas rīcības mērķi, jo pastāv iespēja, ka, izpaužoties sociālajai atbildībai un politiskajai atbildībai, rīcības mērķi sakrīt⁵⁹². Tāpēc saistībā ar politiski

⁵⁸⁹ Tisenkopfs T. Individā atbildība: krīzes izaicinājums šodienas Latvijā. Grām: *Latvija. Pārskats par tautas attīstību, 2008/2009: Atbildīgums*. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts, 2009, 17.lpp.

⁵⁹⁰ Turpat, 17.lpp.

⁵⁹¹ Turpat, 17.lpp.

⁵⁹² Piemēram, persona piedalās Saeimas vēlēšanās un nobalso par tādu politisko organizāciju, kura šīs personas ieskatā visvairāk rūpēsies par vides aizsardzību, kas attiecīgi ir arī šīs personas rīcības mērķis, kura dēļ tā piedalās vēlēšanās. Tomēr šādā gadījumā vides aizsardzība kā politiskas rīcības mērķis ir atzīstams par galīgo mērķi, kas motivē personu rīkoties arī ārpus politiska procesa. Savukārt politiskā procesā personas primārais mērķis, kas visciešāk saistīts ar politisku rīcību, ir pienācīga varas realizācija (nobalsošana), lai attiecīga politiskā organizācija iegūtu un realizētu likumdevējvaru.

atbildīgas rīcības nodalīšanu no sociāli atbildīgas rīcības nepieciešams norādīt primāro mērķi, nevis galīgo mērķi⁵⁹³.

Papildus iepriekš minētajam nobeigumā ir nepieciešams atzīmēt, ka tieši sociālās atbildības plašais saturs, kas aptver gan morālās, gan juridiskās atbildības pazīmes, dod iespēju to norobežot no politiskās atbildības, ja, konkrētos atbildības veidus salīdzinot, uzsvars likts uz īpašajām politiskās atbildības pazīmēm, kas atšķiras no morālās atbildības un juridiskās atbildības pazīmēm. Lai šo apgalvojumu pēc iespējas pilnīgāk pamatotu, šā promocijas darba nākamajās apakšnodaļās politisko atbildību salīdzina ar morālo atbildību un juridisko atbildību.

3.4. Politiskās atbildības nodalīšana no morālās atbildības

Salīdzinot politisko atbildību ar morālo atbildību un par kritērijiem izmantojot rīcību un normu, iespējams abu šo atbildības veidu atšķirīgās pazīmes izcelt uzskatāmāk nekā tādā gadījumā, kad salīdzina politisko un sociālo atbildību. Minētais izskaidrojams ar to, ka morāles normas un politiskās normas ir vienādas kategorijas normas, t.i., gan vienas, gan otras var tikt pieņemtas kā līdzās pastāvošas sociālās normas⁵⁹⁴. Tas nozīmē, ka neviena no šīm normām nav izdalīta no otra veida normām, tādēļ arī to saturs nevar pārklāties tik lielā mērā kā pārklātos gadījumā, ja viena norma būtu izdalīta no otras normas. Tomēr tas nenozīmē, ka abu veidu normām un ar tām saistītajiem atbildības veidiem nemaz nebūtu identisku vai ļoti līdzīgu pazīmju. Kā to apliecina šajā promocijas darbā norādītais, abiem normu un atbildības veidiem ir vairākas līdzīgas (vai kopīgas) pazīmes.

Salīdzinot politisko un morālo atbildību, autors vispirms norāda uz pamatpazīmēm, kas abiem atbildības veidiem ir atšķirīgas un dod iespēju pamatot tēzi par to savstarpēju nodalīšanu.

Sakarā ar minēto ir nepieciešams izmantot vienotu atbildības koncepciju, piemēram, atbildību traktēt saskaņā ar rīcības teoriju vai sankciju teoriju pēc šādas shēmas:

- 1) rīcība, kas atbilst (politiskai/morāles) normai;
- 2) sekas, kas iestājas par (politiskai/morāles) normai neatbilstošu rīcību.

Izmantojot šādu koncepciju, ir iespējams konstatēt vairākas atšķirīgas pazīmes. Piemēram:

- 1) pamatelements:
 - politiskās atbildības pamatelements ir saistība ar politiku jeb varas iegūšanu, realizāciju, sadalīšanu, pārdalīšanu, aizsardzību vai zaudēšanu;

⁵⁹³ Konkrētajai tēzei ir noteikta saistība ar jēdzienu „politiķis”. Proti, politiķis ir persona, kuras (politiskas) rīcības galvenais mērķis ir vara kā līdzeklis, ar ko sasniegt citus mērķus (tai skaitā tādus, kas sakrīt ar sociāli atbildīgas rīcības mērķi), vai arī garants tās nodrošinātā prestižā statusa un ar to saistīto izjūtu baudīšanai (*sk.: Vēbers M. Politika kā profesija un aicinājums. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 31.lpp.*).

⁵⁹⁴ Šādu pieņēmumu var izdarīt, ja sociālo normu atzīst par tādas augstākas kategorijas normu, kas sevī ietver vairākas citas normas, tai skaitā, bet ne tikai tiesību normas, morāles normas un politiskas normas. Tomēr jāpiebilst, ka saskaņā ar hierarhisko teoriju no sociālajām normām ir izdalītas tiesību un morāles normas, bet no tām savukārt politiskas normas. Autors jau norādījis, ka neturas pie šādas izpratnes.

- morālās atbildības pamatelements ir saistība ar morāli jeb ideālo rīcību, kas vērsta uz saprātīgo, labo un pareizo⁵⁹⁵ un var būt norobežota no politikas.

Papildus var atzīmēt, ka politiskā atbildība ir saistīta ar dažādu interešu sadursmi (konfliktu), kuras rezultātā persona ietekmē citu personu⁵⁹⁶, savukārt morālā atbildība ir vairāk saistīta ar dažādu interešu saskaņošanu (konflikta novēršanu, izvairīšanos no konflikta), kuras rezultātā persona var labprātīgi atteikties no mēģinājuma ietekmēt citu personu vai pārtraukt citas personas ietekmēšanu;

2) norma:

- politiskā atbildība ir piesaistīta galvenokārt politiskai normai, lai gan vienlaikus var būt saistīta arī ar citām normām;
- morālā atbildība ir piesaistīta galvenokārt morāles normai, lai gan vienlaikus var būt saistīta arī ar citām normām;

3) rīcība:

- politiskā atbildība izpaužas kā rīcība, kas veikta politiska procesa ietvaros (politiska rīcība). Tas nozīmē, ka rīcība piesaistīta konkrētai videi, kuru veido varas iegūšanas, realizācijas, sadalīšanas, pārdalīšanas, zaudēšanas un aizsargāšanas intereses;
- morālā atbildība izpaužas kā rīcība, kas veikta salīdzinoši nenoteiktā vidē. Tas nozīmē, ka rīcība nav piesaistīta konkrētai videi (piemēram, politiskam vai tiesiskam procesam), tāpēc var izpausties plašākā vidē. Vispārinot šo vidi var apzīmēt kā sociālu procesu, taču tas nedod iespēju morālo atbildību pilnīgi nodalīt no politiskās atbildības, jo arī politiskā atbildība izpaužas sociālā procesā, t.i., politikā (politiskā procesā), kas gan ir specifisks sociāls process ar tam raksturīgām konkrētām pazīmēm;

4) rīcības veicējs:

ņemot vērā rīcības raksturu, ir iespējams papildus norādīt arī rīcības veicēju:

- politiskā procesā iesaistīta persona;
- sociālā procesā iesaistīta persona;

5) sekas (sankcijas):

pastāv atsevišķi šķēršļi, lai varētu konstatēt abiem atbildības veidiem atšķirīgas pazīmes, kas saistītas ar negatīvajām sekām jeb sankcijām. Minētais ir pamatojams ar to, ka pausti dažādi viedokļi saistībā ar iespējamām sekām, kas rodas attiecīgo normu neievērošanas rezultātā,

⁵⁹⁵ Jēdziens „morāle” sevī ietver vairākus abstraktus jēdzienus, t.i., „saprātīgs”, „labs”, „pareizs”, kuru saturs ir atkarīgs no attiecīgajā sabiedrībā pieņemtajiem uzskatiem (sk.: *Ētikas vārdnīca I.Konta redakcijā. Rīga: Avots, 1987, 160.-162.lpp.*).

⁵⁹⁶ Tā ir viena no politikas pazīmēm (sk., piemēram: Heywood A. *Political Theory: An Introduction. Second edition. Basingstoke; London: Palgrave (Macmillan Press); New York: St. Martin's Press, 1999, p.52.*)

- politiskai atbildībai sankcijas un negatīvās sekas var būt, piemēram, amata (varas) zaudēšana, cietumsods, naudas sods, mantas konfiskācija, tiesību atņemšanu ieņemt noteiktus amatus, pilsonības atņemšana, izraidīšana no valsts, nāves sods;
- morālai atbildībai sankcijas un negatīvās sekas var būt, piemēram, nosodījums, personas iekšēji pārdzīvojumi.

Kā papildu argumentu, salīdzinot abus atbildības veidus pēc iespējamām sankcijām, var norādīt to, ka politiskā atbildība (ar to saistītās negatīvās sekas) galvenokārt⁵⁹⁷ ir saistīta ar negatīvu ietekmi uz rīcības veicēja darbības mērķi, t.i., varu kā citu mērķu sasniegšanas līdzekli vai kā garantu varas nodrošinātā prestižā stāvokļa un ar to saistīto sajūtu baudīšanai. Savukārt morālā atbildība galvenokārt ir norobežota no tādām sankcijām kā nāves sods un cietumsods, taču var būt saistīta ar cita veida atbildību, piemēram, juridisko atbildību, kas šādas sankcijas paredz⁵⁹⁸;

6) sankciju piemērotājs:

- politiskajai atbildībai izpaužoties, sankcijas piemēro subjekts, kuram ir iespēja izvērtēt attiecīgo rīcību un piemērot sankcijas. Tas var būt gan formāls subjekts (piemēram, valsts), gan neformāls subjekts (piemēram, cilvēku grupa), kas iesaistīts politiskā procesā;
- morālajai atbildībai izpaužoties, sankcijas piemēro subjekts, kuram ir iespēja izvērtēt attiecīgo rīcību un piemērot sankcijas. Tas var būt gan formāls subjekts, gan neformāls subjekts, kas var nebūt iesaistīts politiskā procesā;

7) attieksme pret rīcības veicēju:

- politiskajai atbildībai izpaužoties, ne vienmēr attiecībā uz konkrētās rīcības veicēju tās vērtētājs izmantos tādus pašus vērtēšanas kritērijus, kādus tas izmanto attiecībā uz citu politiķi. Vērtēšanas kritēriji var būt apstrīdami, atkarīgi no masu mediju sniegtās informācijas (kas var neatbilst faktiskajiem apstākļiem) un saistīti ar varas iegūšanas, realizēšanas, sadalīšanas, pārdalīšanas, zaudēšanas un aizsargāšanas interesēm⁵⁹⁹. Tas savukārt nozīmē, ka vienam rīcības veicējam var tikt piemērotas, bet citam tādas pašas rīcības veicējam netikt piemērotas sankcijas. Tāpēc politiskās atbildības gadījumā ir iespējama nevienlīdzīga attieksme pret personām, kas atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos;

⁵⁹⁷ Autors uzsver vārdu „galvenokārt”, lai norādītu, ka atziņas par politiskās atbildības saistību ar negatīvo ietekmi uz rīcības veicēja darbības mērķi un morālās atbildības norobežošanu no atsevišķiem sankciju veidiem nav atzīstamas par noslēgtām un pilnīgām, jo ir avoti, kas satur citādu raksturojumu. Tomēr autors to norāda kā vairākos avotos atzītu uzskatu, lai stiprinātu argumentāciju par abu atbildības veidu nodalīšanu.

⁵⁹⁸ Jakubaņecs V. Tiesību normas: 2.izdevums. Rīga: P&Ko, 2002, 29.lpp.

⁵⁹⁹ Bovens M. Public accountability. In: *The Oxford Handbook of Public Management*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2005, p.187.

- morālajai atbildībai izpaužoties, attiecībā uz rīcības veicēju tās vērtētājs izmantos galvenokārt tādas pašas vērtēšanas kritērijus, pēc kādiem mēdz vērtēt analogisku citas personas rīcību⁶⁰⁰.

Sakarā ar šo kritēriju nepieciešams piebilst, ka politiskās atbildības izpausme var tikt uztverta arī gluži pretēji, t.i., var būt konstatējama vienlīdzīga attieksme pret personām, ja tiek pieņemts, ka rīcības vērtētājs vērtēšanas procesā izmanto vienu kritēriju – varas iegūšana, realizēšana, sadalīšana, pārdalīšana, zaudēšana vai aizsargāšana atbilstoši vērtētāja interesēm. Tomēr, atzīstot pozitīveto jeb tiesību normās nostiprināto politisko atbildību, jāreķinās ar iespējamību, ka sankcijas rīcības veicējiem tiks piemērotas nevienlīdzīgi, turklāt tas var tikt darīts, daļēji norobežojoties no iepriekš minētā varas interešu kritērija, bet pamatojoties, piemēram, uz personiskiem kritērijiem vai arī mantkārtības dēļ⁶⁰¹;

8) rīcības veicēja vaina:

- politiskajai atbildībai izpaužoties, ne vienmēr nozīme ir vainas elementam. Saskaņā ar sankciju teoriju rīcības veicēja vaina nav obligāts sankciju piemērošanas priekšnoteikums⁶⁰². Vēl vairāk, politiskās attiecībās iesaistītas personas nereti cenšas ne vien pašas izvairīties no sankcijām par vērtētāja interesēm neatbilstošu rīcību, bet savu vainu uzvelt citai personai, lai sankcijas tiktu piemērotas tai⁶⁰³. Tādējādi, piemēram, pie politiskās atbildības var tikt saukta vai politisko atbildību var uzņemt persona, kura (pēc būtības) nav vainīga, t.i., nav veikusi attiecīgo rīcību, vai nav saistīta ar rīcības vērtētāja interešu aizskārumu. Piemēram, saskaņā ar Karla Jaspersa četru vainas modeļu teoriju iedzīvotāji var būt politiski vainīgi par attiecīgās valsts amatpersonu rīcību un šī politiskā vaina izpaužas kā pienākums pieņemt sekas vai sankcijas, kuras kā sodu piemēro cits subjekts attiecīgās valsts amatpersonu politiskas

⁶⁰⁰ Jakubaņecs V. Tiesību normas: 2.izdevums. Rīga: P&Ko, 2002, 29.lpp.

⁶⁰¹ Sakarā ar šo apsvērumu kā piemēru var norādīt Spānijas 1939.gada likumu „Par politisko atbildību”. Proti, likums paredzēja sankcijas par rīcību, kas veikta pirms Franko vadītā Nacionālā kustība ieguva pilnīgu varu Spānijā, tāpēc rīcības veicējs tā rīcības izvērtēšanas brīdī tieši neaizskāra rīcības vērtētāja varas intereses, bet tā kā Spānija bija iedibinātā autoritāra valsts pārvaldes forma, kurai attiecīgi ir raksturīga nevienlīdzīga attieksme pret personām, pastāvēja nepieciešamie apstākļi dažādu sankciju piemērošanai personām, kas atradās vienādos un salīdzināmos apstākļos (sk.: *Letter; Analysis of the Law of Political Responsibilities promulgated by General Franco at Burgos on 9th February 1939; Summary of the Law of Political Responsibilities promulgated by General Franco at Burgos on 9th February 1939. Pieejams: <http://contentdm.warwick.ac.uk/cdm/ref/collection/scw/id/4997> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*).

⁶⁰² Dubnick M.J. Accountability and Ethics: Reconsidering the relationships. *International Journal of Organization Theory and Behavior*, 6 (3), p.413-414. Pieejams: <http://pubpages.unh.edu/~mjc46/pubs/2003/Dubnick2003c.pdf> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Bovens M. Public accountability. In: *The Oxford Handbook of Public Management*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2005, p.187.

⁶⁰³ Hood C. The Blame Game: Spin, Bureaucracy, and Self-Preservation in Government. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2011, p.6-7, 67-68.

rīcības vai nepienācīgas varas realizācijas dēļ⁶⁰⁴. Līdz ar to politiskā vaina salīdzinājumā ar morālo vainu ir vairāk „uz āru” vērsta;

- morālajai atbildībai izpaužoties, rīcības veicējam sankcijas tiek piemērotas galvenokārt, ja viņš ir vainīgs⁶⁰⁵. Atšķirība no politiskās atbildības ir tāda, ka sakarā ar morālo atbildību personu nevar vainot par rīcību un tās sekām (ja tādas radušās) un tai piemērot sankcijas, ja konkrētās rīcības vērtētājs apzinās to, ka attiecīgā persona nav veikusi neatbilstošu rīcību vai tās darbības rezultātā nav radušās negatīvas sekas. Jāpiebilst, ka atbilstoši Karla Jaspersa četru vainas modeļu teorijai persona var būt morāli vainīga arī par politiski pareizu rīcību (piemēram, par politiskas pavēles izpildi), ja tā neatbilst morāles normām un pašas personas sirdsapziņai⁶⁰⁶. Tādējādi morālā vaina salīdzinājumā ar politisko vainu ir vairāk „uz iekšu” vērsta. Balstoties uz Karla Jaspersa izstrādātajiem politiskās un morālās vainas modeļiem, politiskā atbildība ir definējama atbilstoši sankciju teorijai (vairāk saistīta ar negatīvajām sekām), bet morālā atbildība saprotama kā personas emocionālā reakcija un iekšējā attieksme.

Kā redzams, abi atbildības veidi atšķiras pēc vairākām pazīmēm, kas dod iespēju tos savstarpēji nošķirt. Tomēr politiskajai atbildībai un morālajai atbildībai ir arī vairāki līdzīgi (vai kopīgi) elementi, piemēram:

1) sociālais process kā atbildības izpausmes vide:

- politiskā atbildība izpaužas politiskā procesā, kas atzīstams arī par sociālu procesu;
- morālā atbildība arī izpaužas sociālā procesā, bet tas nav konkretizējams (var būt ne vien politisks, bet arī cita veida sociāls process);

2) atalgojums:

- politiskajai atbildībai izpaužoties, rezultāts ne vienmēr ir sankcijas, bet var būt arī pozitīvs, piemēram, rīcības veicējam dots atalgojums⁶⁰⁷;
- morālajai atbildībai izpaužoties, tāpat kā politiskās atbildības gadījumā rezultāts var būt gan negatīvs (sankcijas), gan arī pozitīvs, piemēram, atalgojums (atzinība un uzslava) rīcības veicējam⁶⁰⁸.

⁶⁰⁴ Jaspers K. *The Question of German guilt*, with a new introduction by Koterski J.W. New York: Fordham University Press, 2001, p.25.

⁶⁰⁵ Eshleman A. Moral Responsibility. In: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2009 Edition), Zalta E.N. (ed.). Pieejams: <http://plato.stanford.edu/entries/moral-responsibility/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁶⁰⁶ Jaspers K. *The Question of German guilt*, with a new introduction by Koterski J.W. New York: Fordham University Press, 2001, p.25-26.

⁶⁰⁷ Bovens M. Two Concepts of Accountability: Accountability as a Virtue and as a Mechanism. *West European Politics*, Vol. 33, No. 5, September 2010, p.952. Pieejams: <http://dx.doi.org/10.1080/01402382.2010.486119> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

Jāpiebilst, ka politiskās atbildības gadījumā šis pozitīvais rezultāts bieži ir saistīts ar varas elementu, piemēram, persona var turpināt realizēt varu atbilstoši savām interesēm. Savukārt morālās atbildības gadījumā pozitīvais rezultāts ir saistīts ar tikumības elementu, tādēļ atalgojums izpaužas kā, piemēram, atzinība vai uzslava, nevis kā vara, kuru rīcības veicējs citastarp varētu realizēt savtīgās interesēs;

3) regulējuma raksturs:

- politiskās atbildības regulējums pamatā ir neformāls, lielā mērā atkarīgs no politisko normu rakstura un tādējādi arī diezgan dinamisks, pielāgots mainīgajiem dzīves apstākļiem, varas realizācijai. Tāpēc politiskā atbildība var iestāties arī tad, kad rīcību neregulē rakstītas normas un sankcijas piemēro subjekts, kuram rakstītās normās šādas tiesības nav paredzētas;
- morālās atbildības regulējums arī ir neformāls, un tā var izpausties neatkarīgi no tiesību normām, tādēļ sankcijas var tikt piemērotas saskaņā ar nerakstītām normām, kuru ievērošanu nenodrošina valsts vai kāds cits formāls subjekts.

Vienlaikus nepieciešams piebilst, ka gan politiskā, gan morālā atbildība var būt saistīta arī ar rakstītām tiesību normām, kuru ievērošanu nodrošina formāls subjekts (valsts);

4) tikumība:

- politiskā atbildība citastarp tiek saprasta kā tikumīga, morāles normām atbilstoša rīcība⁶⁰⁹. Tas ir nozīmīgs kritērijs, ko atsevišķi subjekti (īpaši vēlētajiem) ņem vērā, vērtējot konkrētu rīcību un tās veicēju⁶¹⁰;
- morālās atbildības pamatelements ir cieši saistīts ar tikumību, un tā attiecīgi ir pieņemama par pamatkritēriju, vērtējot konkrētu rīcību un tās veicēju⁶¹¹;

5) brīvā griba:

- politiskā atbildība, ja ar to tiek saprasta tikumīga rīcība, sevī ietver tikumībai raksturīgo brīvo gribu, kas izpaužas kā subjekta rīcība, kas nav atkarīga no citu ietekmes, bet izriet no tās veicēja iekšējās pārliecības⁶¹²;

⁶⁰⁸ Eshleman A. Moral Responsibility. In: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2009 Edition), Zalta E.N. (ed.). Pieejams: <http://plato.stanford.edu/entries/moral-responsibility/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁶⁰⁹ Dubnick M.J. Accountability and Ethics: Reconsidering the relationships. *International Journal of Organization Theory and Behavior*, 6 (3), p.406. Pieejams: <http://pubpages.unh.edu/~mjc46/pubs/2003/Dubnick2003c.pdf> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Heywood A. Key concepts in politics. New York: Palgrave, 2000, p.146.

⁶¹⁰ Caprara G.V., Schwartz S., Capanna C., Vecchione M., Barbaranelli C. Personality and Politics: Values, Traits, and Political Choice. *Political Psychology*, Vol. 27, No. 1 (Feb., 2006), p.13. Pieejams: <http://www.jstor.org/stable/i292742> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁶¹¹ Ētikas vārdnīca I.Konta redakcijā. Rīga: Avots, 1987, 160.lpp.

⁶¹² Heywood A. Key concepts in politics. New York: Palgrave, 2000, p.146.

- morālajai atbildībai, ja ar to tiek saprasta tikumīga rīcība, arī ir raksturīgs brīvās gribas elements, kas nozīmē neatkarīgu rīcību, kuru cilvēks veic pēc paša brīvas izvēles⁶¹³, t.i., atbilstoši savai gribai un vadoties no sava pienākuma nevis iekšējās vēlmes⁶¹⁴.

Tomēr jāatzīmē, ka politiskās atbildības gadījumā šī brīvā griba izpaužas ne vienmēr, turklāt bieži rīcības veicējs ir spiests pieskaņoties rīcības vērtētāja interesēm⁶¹⁵, attiecīgi izslēdzot brīvās gribas elementu.

Iepriekš minētais apliecina, ka politiskajai atbildībai un morālajai atbildībai ir raksturīgas vairākas pazīmes, kas noteiktos gadījumos var izpausties līdzīgā veidā. Tas nozīmē, ka šie atbildības veidi var arī pārklāties. Taču jāuzsver, ka līdzība var izpausties „noteiktos gadījumos”⁶¹⁶, un jāapzinās, ka arī vairākas līdzīgās pazīmes tomēr sevī ietver arī noteiktas atšķirības. Vēl vairāk, ir paustas atziņas, ka morāle un politika ir nesavienojamas, jo politiskā mērķtiecība un morāle viena otru izslēdz⁶¹⁷.

Tādējādi ir pamats formulēt tēzi, ka politiskā atbildība un morālā atbildība ir savstarpēji nošķirami atbildības veidi, kas noteiktos gadījumos un noteiktos apstākļos var arī pārklāties.

3.5. Politiskās atbildības nodalīšana no juridiskās atbildības

Salīdzinot politisko atbildību ar juridisko atbildību un par kritērijiem izmantojot rīcību un normu, līdzīgi kā politiskās atbildības salīdzinājumā ar morālo atbildību ir iespējams abu salīdzināmo atbildības veidu atšķirīgās pazīmes izcelt uzskatāmāk nekā gadījumā, kad politiskā atbildība tiek salīdzināta ar sociālo atbildību. Šāda atziņa ir saistāma ar to, ka tiesību normas un politiskās normas (kā arī morāles normas) ir vienādas kategorijas normas, kas var tikt pieņemtas par līdzās pastāvošām sociālajām normām⁶¹⁸, kuras nav izdalītas viena no otras. Lai gan šis fakts mazina tiesību normu un politisko normu satura pārklāšanās iespējamību, tas tomēr nenozīmē, ka salīdzināmajām normām un ar tām saistītajiem atbildības veidiem nebūtu nekādu kopīgu vai līdzīgu pazīmju. Kā to apliecina šajā promocijas darbā norādītais, abiem normu un atbildības veidiem ir vairākas šādas pazīmes.

⁶¹³ Jakubaņecs V. Tiesību normas: 2.izdevums. Rīga: P&Ko, 2002, 29.lpp.

⁶¹⁴ Kant I. Political writings. Cambridge: Cambridge University Press, 1970, p.18.

⁶¹⁵ Bovens M. Two Concepts of Accountability: Accountability as a Virtue and as a Mechanism. West European Politics, Vol. 33, No. 5, September 2010, p.956. Pieejams: <http://dx.doi.org/10.1080/01402382.2010.486119> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁶¹⁶ Dažādi elementi, kas ietekmē politiskās atbildības saturu, plašāk raksturoti šā promocijas darba 5. un 6.nodaļā. Viens no būtiskākajiem elementiem ir rīcības vērtētājs, kura intereses tiešā veidā ietekmē atbildības saturu. Proti, ja intereses ir balstītas uz ētiskiem apsvērumiem, tad politiskā un morālā atbildība var savstarpēji pārklāties. Minētais nav jāpieņem kā arguments, lai noraidītu tēzi par abu atbildības veidu savstarpēju nošķiršanu, jo, piemēram, juridiskā atbildība un morālā atbildība, kas tiek atzītas par savstarpēji nošķirti atbildības veidiem, noteiktos gadījumos var pārklāties.

⁶¹⁷ Minētais uzskats ir balstīts uz, piemēram, ķīniešu leģistu, kā arī Makjavelli un Hobsa atziņām (sk.: *Ētikas vārdnīca I.Konta redakcijā. Rīga: Avots, 1987, 163.-164.lpp.*).

⁶¹⁸ Jāatgādina, ka šādu pieņēmumu var izdarīt, ja sociālās normas tiek atzītas par augstāko normu kategoriju, kas aptver vairākas citas normas, tai skaitā, bet ne tikai tiesību normas, morāles normas un politiskas normas.

Juridiskā atbildība

Līdzīgi kā politiskās un morālās atbildības salīdzinājumā autors norāda arī politiskās un juridiskās atbildības atšķirīgās pamatpazīmes, kas ļauj pamatot tēzi par šo atbildības veidu savstarpēju nošķiršanu⁶¹⁹.

Tāpat autors salīdzināmajos gadījumos piemēro vienotu atbildības koncepciju, piemēram, nem vērā no rīcības teorijas vai no sankciju teorijas izrietošo izpratni par atbildību, t.i., atzīst atbildību kā:

- 1) rīcību, kas atbilst (politiskai/tiesību) normai;
- 2) sekas, kas iestājas par (politiskai/tiesību) normai neatbilstošu rīcību.

Konkrētais salīdzinājums ir papildināts arī ar citām atbildības koncepcijām. Proti, lai pēc iespējas uzskatāmāk izceltu abu atbildības veidu atšķirīgās pazīmes, autors politiskās atbildības definējumu pieskaņo atsevišķiem juridiskās atbildības skaidrojumiem, kas atbilst plaši atzītām teorijām, t.i., tiesisko attiecību teorijai, teorijai par nelabvēlīgo seku iestāšanos pārkāpējam, valsts piespiedu līdzekļu teorijai un pozitīvās atbildības teorijai⁶²⁰. Jāpiebilst, ka vairākas šīs teorijas un to ietvaros formulētā atbildības izpratne saskan ar autora iepriekš raksturoto politiskās atbildības koncepciju (piemēram, saskan ar attieksmes, rīcības, sankciju teorijām, kā arī ar politiskās atbildības iedalījumu pozitīvajā un negatīvajā politiskajā atbildībā).

Izmantojot vienotu atbildības koncepciju, ir iespējams konstatēt vairākas atšķirīgas pazīmes. Piemēram:

- 1) pamatelements:
 - politiskās atbildības pamatelements ir saistība ar politiku jeb varas iegūšanu, realizāciju, sadalīšanu, pārdalīšanu, aizsardzību un zaudēšanu;
 - juridiskās atbildības pamatelements ir saistība ar tiesībām jeb valsts aizsargātu kārtību, kas ietver regulētas sabiedriskās attiecības un var būt arī norobežota no politikas.

Citiem vārdiem sakot, abus atbildības veidus var vienu no otra nošķirt, politisko atbildību piesaistot politiskajai lietderībai (varas interesēm), bet juridisko atbildību – tiesiskumam⁶²¹. Būtiski ir atzīmēt, ka salīdzinot šos abus pamatelementus, pastāv problēma saistībā ar attiecīgo pamatelementu skaidrojumu. Proti, tiesības tāpat kā politika ir plašs, daudzpusīgs un dažādi interpretējams jēdziens, tādēļ arī nav izveidojusies vienota

⁶¹⁹ Tomēr šajā gadījumā atšķirībā no politiskās atbildības un morālās atbildības salīdzinājuma autors līdzīgās un kopīgās pazīmes norāda nevis atsevišķi, bet līdzās atšķirīgajām pazīmēm, aprakstot dažādas izpratnes par politiskās atbildības un juridiskās atbildības elementiem, saskaņā ar kurām abi atbildības veidi var lielākā vai mazākā mērā pārklāties. Līdzīgās pazīmes ir uzsvērtas arī raksturojot politisko atbildību un konstitucionālo atbildību.

⁶²⁰ Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: Izdevniecība AGB, 1997, 14.-18.lpp.

⁶²¹ Mucinieks P. Ministru atbildības institūts vēsturiskās attīstības gaitā. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940.*- I.sējums: 1922, Nr.5, Rīga: TNA, 2003, 559.lpp.

izpratne par tām⁶²². Savu nostāju ir pauduši daudzi pētnieki un domātāji, un rezultātā pat izveidojušās tā saucamās tiesību skolas un doktrīnas, kurām ir atšķirīga izpratne par tiesībām⁶²³. Šāds stāvoklis apgrūtina abu atbildības veidu salīdzināšanu. Atsevišķas tiesību definīcijas var mazināt abu atbildības veidu pārklāšanās iespējamību, piemēram, tās definīcijas, kas tiesības skaidro kā brīvas gribas izpausmi un attiecīgi noliedz kā vardarbības ieroci un individuālās gribas apspiešanas līdzekli⁶²⁴. Šajā gadījumā tiesību jēdziens ir norobežots no politikas jēdziena, kas nereti tiek saistīts ar konfliktu un interešu sadursmi, kā arī gribas apspiešanu. Tādējādi juridiskā atbildība ir vairāk saistāma ar tādu rīcību un attiecībām, kurās realizējas tiesību idejas, principi un priekšraksti. Balstoties uz šādu tiesību izpratni, juridiskā atbildība ir saprotama kā pareiza uzvedība, nevis kā sankciju piemērošana. Savukārt politiskā atbildība, kuru veido ar konfliktiem un gribas apspiešanu saistītais politikas jēdziens, ne vienmēr ir norobežojama no sankcijām un negatīvajām sekām, turklāt politiski pareiza uzvedība pēc savas būtības var atšķirties no juridiski pareizas uzvedības un izpausties kā apzināta un mērķtiecīga citas personas brīvās gribas apspiešana. Taču, ja tiesības izprot, piemēram, atbilstoši Jēringa atziņām vai sociālistiskās tiesību skolas pārstāvju uzskatiem, tad tiesību un politikas jēdzieni ir pieņemami kā ciešāk saistīti un attiecīgi arī abi atbildības veidi vairāk pārklājas. Proti, ja tiesības tiek atzītas par dažādu personu interešu mijiedarbības un cīņas (interesu sadursmes) noregulēšanas līdzekli⁶²⁵ vai par valsts vai noteiktas sabiedrības grupas rīcībā esošu vardarbīgu līdzekli, ar kuru tā apspiež citas personas⁶²⁶, tad konstatējama cieša saikne starp jēdzieniem „tiesības” un „politika”. Tiesības kļūst par daļu no politikas, t.i., pieņemamas kā līdzeklis cīņā par varu. Šāda izpratne dod iespēju atzīt juridisko atbildību un politisko atbildību kā savstarpēji saistītus atbildības veidus, kuru saturs lielā mērā pārklājas;

2) norma:

- politiskā atbildība ir piesaistīta galvenokārt politiskai normai, lai gan vienlaikus var būt saistīta arī ar citām normām;

⁶²² Piemēram, sengrieķu filozofs Aristotelis tiesības izprata kā politisku taisnību; viduslaikos tiesības uzskatīja par dievišķu parādību; Žans Žaks Ruso (*Jean Jacques Rousseau, 1712-1778*) tiesības skaidroja kā vispārējo gribu; Rūdolfs fon Jērings (*Rudolph Ritter von Jhering* (dēvēts arī kā *Ihering*), 1818-1892) tiesības izprata kā aizsargātas intereses, Leons Petražickis – kā imperatīvi atributīvas emocijas, Makss Vēbers – kā kārtību, kas garantē iespēju to praktiski pielietot, savukārt tiesību pozitīvistu tiesības skaidroja kā valsts priekšrakstu un pavēles (*sk., piemēram: Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. Dr. iur. I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 261.lpp.; Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv.adv.J.Neimanis, 2004, 17.lpp.; Osipova S. Ievads tiesību socioloģijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 75.lpp.*).

⁶²³ Piemēram, dabisko tiesību skola, vēsturiskā tiesību skola, sociālistiskā tiesību skola, interešu jurisprudences, vērtību jurisprudences (*sk.: Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv.adv.J.Neimanis, 2004, 17.lpp.*).

⁶²⁴ Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. Dr. iur. I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 261.lpp.

⁶²⁵ von Ihering, R. *Law as a Means to an End*. Boston: Boston Book Company, 1913, p.420-421.

⁶²⁶ Politiskā enciklopēdija P.Jērāna redakcijā. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1987, 628.lpp.

- juridiskā atbildība ir piesaistīta galvenokārt tiesību normai, lai gan vienlaikus var būt saistīta arī ar citām normām.

Nepieciešams atzīmēt, ka, līdzīgi kā salīdzinot abu atbildības veidu pamatelementus, arī salīdzinot attiecīgās normas, kurām piesaistīta politiskā vai juridiskā atbildība, rodas noteiktas grūtības, jo pētniekiem nav vienotas izpratnes par šīm normām un tie formulē atšķirīgus normu skaidrojumus, kas sevī ietver dažādas pazīmes⁶²⁷. Dažas definīcijas abus atbildības veidus vienu no otra vairāk attālina, bet citas tos tuvina. Piemēram, tādi skaidrojumi, kuros uzsvars likts uz tiesību normu augsto konkretizācijas pakāpi⁶²⁸, attālina tiesību normas no politiskajām normām, jo politiskās normas nav tik skaidri noteiktas, to saturu galvenokārt nosaka varas elements, tās ir dinamiskas un attīstās atkarībā no politiskās situācijas⁶²⁹. Minētais ietekmē arī abu atbildības veidu izpausmes un dod iespēju tos norobežot, citastarpā norādot uz rīcības un sankciju konkretizācijas līmeņa atšķirībām. Savukārt abi normu veidi ir uzskatāmi par ciešāk saistītiem, ja balstās uz tādiem uzskatiem, kas ne vien tiesības atzīst kā vardarbīgu līdzekli valsts un noteiktas sabiedrības grupas rīcībā, ar kuru tā apspiež citas personas, bet arī šīs tiesības veidojošās tiesību normas pieņem kā tādas, kas ir vērstas uz citu personu apspiešanu attiecīgās cilvēku grupas interesēs⁶³⁰. Saskaņā ar šādu izpratni tiesību normas ir atzīstamas par daļu no politikas. Tas savukārt apliecina to ciešo saikni ar politiskajām normām un attiecīgi norāda uz politiskās atbildības un juridiskās atbildības savstarpējo pārklāšanos. Vienlaikus ir jāpiebilst, ka autors jau norādījis uz politiskās atbildības iespējamo pozitīvēšanu jeb nostiprināšanu normatīvajos aktos⁶³¹. Šādā gadījumā politiska norma pārklājas ar tiesību normu, bet politiskā atbildība – ar juridisko atbildību;

3) rīcība:

- politiskā atbildība izpaužas kā rīcība politiska procesa ietvaros (politiska rīcība). Tas nozīmē, ka rīcība ir piesaistīta konkrētai videi, kuru veido varas iegūšanas, realizācijas, sadalīšanas, pārdalīšanas, zaudēšanas un aizsargāšanas intereses;
- juridiskā atbildība izpaužas kā rīcība tiesisko attiecību ietvaros. Tas nozīmē, ka rīcība ir piesaistīta konkrētai videi, t.i., sabiedriskajām attiecībām, kuras regulē tiesību

⁶²⁷ Tiesību normas dažādie skaidrojumi plašāk raksturoti šā promocijas darba 1.1.apakšnodaļā.

⁶²⁸ Sk., piemēram: Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv.adv.J.Neimanis, 2004, 44.-45.lpp.; Plotnieks A. Tiesību teorija & Juridiskā metode. Rīga: Izglītības soļi, 2009, 20.-23.lpp.

⁶²⁹ Kriminoloģija. Zin. red. K.Ķipēna, A.Vilks. Rīga: Nordik, 2004, 166.lpp.; Bovens M. Public accountability. In: *The Oxford Handbook of Public Management*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2005, p.187.

⁶³⁰ Politiskā enciklopēdija P.Jērāna redakcijā. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1987, 628.lpp.

⁶³¹ Politiskās atbildības pozitīvēšana ir raksturota šā promocijas darba 2.1.3.apakšnodaļā un 3.2.apakšnodaļā, galvenokārt saistībā ar likumu „Par politisko atbildību”.

normas un kuru dalībniekiem ir noteiktas tiesības un pienākumi, ko nodrošina valsts⁶³².

Tādējādi katrs no abiem salīdzināmajiem atbildības veidiem var pārsniegt otra atbildības veida izpausmes robežu. Politiskā atbildība kā politiska rīcība var izpausties sabiedriskās attiecībās, ko neregulē konkrētas, valsts nodrošinātas tiesību normas⁶³³. Savukārt juridiskā atbildība kā tiesiska rīcība var izpausties ārpus politiska procesa jeb arī tādās sabiedriskajās attiecībās, kas nav balstītas uz varas interesēm⁶³⁴. Papildus minētajam var atzīmēt vienu piebildi saistībā ar atbildības pamatā esošās rīcības raksturu (veidu). Proti, mūsdienu Rietumu tiesību zinātnē ir pieņemts uzskats, ka juridiskā atbildība (kā sankcijas un negatīvās sekas) nevar iestāties par personas domām⁶³⁵ un attiecīgi domāšana, turēšanās pie konkrētas idejas vai uzskata nav tāda rīcība, par kuru valsts varētu piemērot sankcijas. Savukārt politiskā atbildība var būt saistīta ar personas uzskatiem, un rīcības vērtētājs var piemērot sankcijas, ja rīcības veicējs turas pie domām un uzskatiem, kas neatbilst rīcības vērtētāja interesēm. Tomēr nepieciešams atzīmēt, ka personas uzskati un domas var būt arī tiesiski regulētas, jo teorētiski likumdevējs var pieņemt likumu, kas ierobežo personu uzskatus, un piemērot sankcijas, ja persona turas pie tādiem uzskatiem, kas ar attiecīgo likumu ir aizliegti. Tāpat var piebilst, ka politiskā atbildība izpaužas kā atbildība par rīcības lietderību (rīcībai jābūt politiski lietderīgai), bet juridiskā atbildība – par rīcības tiesiskumu (rīcībai jābūt tiesiskai)⁶³⁶;

4) rīcības veicējs:

ņemot vērā rīcības raksturu, ir iespējams norādīt arī tās veicēju, proti,

- politiskā atbildība ir saistāma ar politiskā procesā iesaistītu personu;
- juridiskā atbildība ir saistāma ar tiesiskās attiecībās iesaistītu personu,

turklāt nepieciešams piebilst, ka pastāv tādas tiesību normas, kas paredz atsevišķus ierobežojumus attiecībā uz konkrētu personu iesaistīšanos tiesiskās attiecībās. Vēl vairāk, ir arī tādas tiesību normas, kas izslēdz konkrētu personu iespēju uzņemties juridisko

⁶³² Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. *Dr. iur.* I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 260.lpp.

⁶³³ Piemēram, personu attiecības neformālā grupā, kura iesaistīta cīņā par varu un kuras ietvaros personas ir vienojušās par noteiktu ar varas interesēm saistītu rīcību, kuras nepienācīgas izpildes dēļ rīcības veicējam var tikt piemērotas sankcijas (piemēram, izslēgšana no grupas).

⁶³⁴ Piemēram, tiesiskas attiecības, kuras rodas, personām pārvietojoties pa ceļiem ar transportlīdzekli vai bez tā, un kuru ietvaros personām ir pienākums rīkoties atbilstoši ceļu satiksmi regulējošām normām, bet, ja persona rīkojas pretēji minētajām normām, tai var tikt piemērotas sankcijas (piemēram, naudas sods).

⁶³⁵ Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. *Dr. iur.* I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 99.lpp.

Šī atziņa saskan arī ar spēkā esošo tiesisko regulējumu. Piemēram, Satversmes 99.panta pirmais teikums noteic, ka ikvienam ir tiesības uz domas, apziņas un reliģiskās pārliecības brīvību. Minētās tiesības paredz arī vairāki starptautiski tiesību avoti (piemēram, ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 18.pants un Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 9.panta pirmā daļa).

⁶³⁶ Mucinieks P. Ministru atbildības institūts vēsturiskās attīstības gaitā. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940.*- I.sējums: 1922, Nr.5, Rīga: TNA, 2003, 559.lpp.

atbildību vai iespējamību tikt sauktām pie attiecīgās juridiskās atbildības⁶³⁷. Savukārt politisko atbildību var saistīt ar personām arī tādos gadījumos, kad pastāv tiesību normās tradicionāli noteiktie ierobežojumi, piemēram, ierobežota attiecīgās personas rīcībspēja (tai skaitā noteikts vecums, pieskaitāmība) un attiecīgā nodarījuma noilgums;

5) sekas (sankcijas):

līdzīgi kā salīdzinot politisko atbildību un morālo atbildību, arī konkrētajā gadījumā ir atsevišķi šķēršļi, lai varētu konstatēt politiskajai un juridiskajai atbildībai atšķirīgas pazīmes, kas saistītas ar negatīvajām sekām jeb sankcijām. Minētais ir pamatojams ar to, ka pastāv dažādi viedokļi par sekām, kas var rasties attiecīgo normu neievērošanas rezultātā. Pretrunas galvenokārt ir saistītas ar politisko atbildību, jo ar juridisko atbildību saistītās negatīvās sekas ir pietiekami skaidri noteiktas rakstītajās tiesību normās,

- politiskās atbildības gadījumā sankcijas un negatīvās sekas var izpausties, piemēram, kā amata (varas) zaudēšana, cietumsods, naudas sods, mantas konfiskācija, tiesību ieņemt noteiktus amatus atņemšana, pilsonības atņemšana, izraidīšana no valsts, nāves sods;
- juridiskās atbildības gadījumā sankcijas un negatīvās sekas var izpausties, piemēram, kā naudas sods, mantas konfiskācija, amata zaudēšana, cietumsods, pilsonības atņemšana, nāves sods.

Kā redzams, abos gadījumos ir iespējamās identiskas sankcijas. Jāatzīmē, ka ar abiem atbildības veidiem saistītās negatīvās sekas un sankcijas lielā mērā pārklājas tad, ja tiek atzīta pozitīvā (ar tiesību normām regulēta) politiskā atbildība. Citiem vārdiem sakot, juridiskajai atbildībai atšķirībā no politiskās atbildības sankcijas ir skaidrāk jeb konkrētāk noteiktas, kamēr politiskajai atbildībai tās var būt līdzīgā veidā konkretizētas gadījumos, kad to regulē politiskās un tiesību normas, bet mazāk skaidras, kad regulē vienīgi politiskās normas. Kā papildu argumentu, salīdzinot abus atbildības veidus pēc iespējamām sankcijām, var minēt to, ka politiskā atbildība (no tās izrietošās negatīvās

⁶³⁷ Piemēram, Krimināllikuma 11.pants noteic, ka pie kriminālatbildības nav saucama fiziskā persona, kura līdz noziedzīga nodarījuma izdarīšanas dienai nav sasniegusi 14 gadu vecumu. Krimināllikuma 13.panta pirmā daļa noteic ierobežojumus arī tādu personu saukšanai pie atbildības, kuras ir sasniegušas 14 gadu vecumu. Šajā gadījumā ir būtisks nevis vecums, bet personas nepieskaitāmības stāvoklis nodarījuma izdarīšanas laikā jeb stāvoklis, kad persona psihisko traucējumu vai garīgās atpalcības dēļ nav varējusi saprast savu darbību vai to vadīt. Papildus tam iespēja saukt personu pie atbildības var būt saistīta arī, piemēram, ar noilguma iestāšanos, kā to paredz Krimināllikuma 56.pants. Līdzīgus ierobežojumus attiecībā uz personas iespējamu saukšanu pie atbildības nosaka arī, piemēram, Administratīvo pārkāpumu kodeksa 12., 19. un 37.pants un Civillikuma ceturtās daļas pirmās nodaļas pirmā apakšnodaļa un desmitās nodaļas astotā apakšnodaļa (sk.: *Krimināllikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8.jūlijs, Nr.199/200; Administratīvo pārkāpumu kodekss: LR likums. Ziņotājs, 1984. 20.decembris, Nr.51; Civillikums: LR likums. Ziņotājs, 1993. 10.jūnijs, Nr.22*).

sekas) galvenokārt⁶³⁸ ir saistīta ar negatīvu ietekmi uz rīcības veicēja mērķi, t.i., varu kā līdzekli citu mērķu sasniegšanai vai garantu varas nodrošinātā prestižā statusa un ar to saistīto izjūtu baudīšanai. Savukārt juridiskās atbildības negatīvā ietekme nav tik viendabīga un ir saistīta ne tik daudz ar rīcības veicēja mērķi, cik ar nepieciešamību aizsargāt valsts un sabiedrības kopējās intereses. Lai gan arī juridiskā atbildība ir saistīta ar negatīvu ietekmi uz rīcības veicēja mērķi, tomēr vairākos gadījumos šie mērķi var būt atšķirīgi un tāpēc arī negatīvā ietekme var izpausties dažādi. Atšķirībā no politiskās atbildības gadījuma rīcības veicēja mērķis un attiecīgi arī negatīvā ietekme nav tik cieši saistīti ar varas interesēm, bet ir daudzveidīgāki. Iepriekš minētais norāda arī uz to, ka abi atbildības veidi atšķiras pēc sankciju piemērošanas mērķa. Politiskās atbildības gadījumā sankcijas tiek piemērotas saistībā ar varas interesēm, bet juridiskās atbildības gadījumā – saistībā ar valsts un sabiedrības kopējām interesēm. Papildus minētajam sakarā ar sankcijām un rīcības veicējam jūtāmām negatīvām sekām var atzīmēt, ka, izpaužoties juridiskajai atbildībai, rīcības veicējam ir nosakāms jauns tiesisks pienākums⁶³⁹. Savukārt izpaužoties politiskajai atbildībai, attiecīgās sekas var arī nebūt tiesisks pienākums;

6) sankciju piemērotājs:

- politiskajai atbildībai izpaužoties, sankcijas piemēro subjekts, kuram ir tiesības izvērtēt attiecīgo rīcību un iespēja piemērot sankcijas. Tas var būt gan formāls subjekts (piemēram, valsts), gan neformāls subjekts (piemēram, cilvēku grupa), kas iesaistīts politiskā procesā;
- juridiskajai atbildībai izpaužoties, sankcijas piemēro valsts (vai valsts noteikts subjekts). Tādējādi tas var būt vienīgi formāls subjekts, kas sankcijas var piemērot tāpēc, ka tam to ļauj valsts pieņemtas tiesību normas, taču attiecīgais subjekts, piemērojot sankcijas, var nebūt iesaistīts politiskā procesā;

7) attieksme pret rīcības veicēju:

- politiskajai atbildībai izpaužoties, ne vienmēr attiecībā uz konkrētās rīcības veicēju tās vērtētājs izmantos tādas pašas vērtēšanas kritērijus, kādus tas izmanto attiecībā uz citu politiķi. Vērtēšanas kritēriji var būt apstrīdami, atkarīgi no masu mediju sniegtās informācijas (kas var neatbilst faktiskajiem apstākļiem) un saistīti ar varas iegūšanas,

⁶³⁸ Autors uzsver vārdu „galvenokārt”, lai norādītu, ka atziņas par politiskās atbildības saistību ar negatīvo ietekmi uz rīcības veicēja iespējām sasniegt savu mērķi un juridiskās atbildības primāro saistību ar valsts un sabiedrības interešu aizsardzību nav atzīstamas par noslēgtām un pilnīgām, jo atsevišķi avoti satur citādu skaidrojumu. Tomēr autors uz šīm atziņām norāda kā uz vairākos avotos apstiprinātiem uzskatiem, lai pārlicinotāk argumentētu abu atbildības veidu savstarpēju nošķiršanu.

⁶³⁹ Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: Izdevniecība AGB, 1997, 22.-23.lpp.

realizēšanas, sadalīšanas, pārdalīšanas, zaudēšanas un aizsargāšanas interesēm⁶⁴⁰. Tas savukārt nozīmē, ka vienam rīcības veicējam var tikt piemērotas sankcijas, bet citam tādas pašas rīcības veicējam netikt piemērotas sankcijas. Tāpēc politiskās atbildības gadījumā ir iespējama nevienlīdzīga attieksme pret personām, kas atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos;

- juridiskajai atbildībai izpaužoties (ideāltipiskā modelī⁶⁴¹), attiecībā uz rīcības veicēju tā vērtētājs izmantos tādas pašas tiesību normās noteiktus vērtēšanas kritērijus, pēc kādiem tas vērtē citu personu rīcību, kas atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos⁶⁴².

Jāpiebilst, ka politiskās atbildības izpausme var tikt uztverta arī pretēji, t.i., var būt konstatējama vienlīdzīga attieksme pret personām, ja tiek pieņemts, ka rīcības vērtētājs vērtēšanas procesā izmanto vienu kritēriju – varas iegūšana, realizēšana, sadalīšana, pārdalīšana, zaudēšana un aizsargāšana atbilstoši vērtētāja interesēm. Tomēr, ja atzīst pozitīvāto jeb tiesību normās nostiprināto politisko atbildību, tad pastāv iespējamība, ka sankcijas rīcības veicējiem tiks piemērotas nevienlīdzīgi, turklāt tas var tikt darīts, norobežojoties no iepriekš minētā varas interešu kritērija, bet pamatojoties, piemēram, uz personiskiem kritērijiem vai arī mantkārtības dēļ⁶⁴³. Vienlaikus tiesību normās nostiprinātā politiskā atbildība var izpausties arī identiski juridiskajai atbildībai, un šādā gadījumā rīcības vērtētāja attieksme pret rīcības veicējiem var būt vienāda;

8) rīcības veicēja vaina:

- politiskajai atbildībai izpaužoties, ne vienmēr liela nozīme ir vainas elementam. Saskaņā ar sankciju teoriju rīcības veicēja vaina nav obligāts sankciju piemērošanas priekšnoteikums⁶⁴⁴. Vēl vairāk, politiskās attiecībās iesaistītas personas nereti cenšas ne vien pašas izvairīties no sankcijām par vērtētāja interesēm neatbilstošu rīcību, bet savu vainu uzvelt citai personai, lai sankcijas tiktu piemērotas tai⁶⁴⁵. Tādējādi,

⁶⁴⁰ Bovens M. Public accountability. In: *The Oxford Handbook of Public Management*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2005, p.187.

⁶⁴¹ Tiesību normas paredz noteiktu kārtību, kāda ir jāievēro, un tas ir tiesību ideāltipiskais modelis. Taču nevar izslēgt iespējamību, ka rīcības vērtētājs apzināti nepareizi piemēros tiesību normas, izrādot atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos. Jāpiebilst, ka tiesību normas arī pieļauj pozitīvo diskrimināciju, taču vienīgi tad, ja tiek ievērota noteiktā tiesiskā kārtība (normas un principi).

⁶⁴² Sk., piemēram: Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: Izdevniecība AGB, 1997, 25.-29.lpp.; Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. Dr. iur. I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 99.lpp.

⁶⁴³ Minēto atziņu autors plašāk raksturojis šā promocijas darba 3.4.apakšnodaļā, salīdzinot un savstarpēji nošķirot politisko atbildību un morālo atbildību.

⁶⁴⁴ Dubnick M.J. Accountability and Ethics: Reconsidering the relationships. *International Journal of Organization Theory and Behavior*, 6 (3), p.413-414. Pieejams: <http://pubpages.unh.edu/~mjc46/pubs/2003/Dubnick2003c.pdf> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Bovens M. Public accountability. In: *The Oxford Handbook of Public Management*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2005, p.187.

⁶⁴⁵ Hood C. The Blame Game: Spin, Bureaucracy, and Self-Preservation in Government. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2011, p.6-7, 67-68.

piemēram, pie politiskās atbildības var tikt saukta vai politisko atbildību var uzņemt persona, kura (pēc būtības) nav vainīga, t.i., nav veikusi attiecīgo rīcību vai nav saistīta ar attiecīgajām sekām. Autors jau iepriekš ir atsaucies uz Karla Jaspersa četrus vainas modeļu teoriju, saskaņā ar kuru iedzīvotāji var būt politiski vainīgi par attiecīgās valsts amatpersonu rīcību un šī politiskā vaina izpaužas kā pienākums pieņemt sekas vai sankcijas, kuras kā sodu piemēro cits subjekts attiecīgās valsts amatpersonu politiskas rīcības jeb nepienācīgas varas realizācijas dēļ⁶⁴⁶. Minētais apliecina to, ka starp personu, negatīvo seku (sankciju) iestāšanās iemeslu un attiecīgajām negatīvajām sekām (sankcijām) var nebūt stingras cēloņsakarības;

- juridiskajai atbildībai izpaūžoties, rīcības veicējam sankcijas piemērojamas galvenokārt gadījumā, kad viņš ir vainīgs⁶⁴⁷. Atšķirība no politiskās atbildības un līdzība ar morālo atbildību ir tāda, ka personu nevar vainot par rīcību un tās sekām (ja tādas radušās) un tai piemērot sankcijas, ja konkrētās rīcības vērtētājs apzinās to, ka attiecīgā persona nav veikusi normām neatbilstošu rīcību vai tās darbības rezultātā nav radušās negatīvas sekas. Kā pamatoti norāda Karls Jaspers, kriminālā (arī juridiskā) vaina ir iespējama vienīgi tādā gadījumā, ja tā konstatēta, veicot objektīvu izmeklēšanu tiesvedības procesa ietvaros⁶⁴⁸. No minētā izriet, ka juridiskās atbildības gadījumā nepieciešams ievērot tiesību normās noteiktu kārtību, lai varētu identificēt attiecīgās personas vainu, t.i., iegūt pierādījumus, kas apstiprina personas vainu jeb tiesību normām neatbilstošu personas psihisku attieksmi nodoma vai neuzmanības formā pret viņa izdarīto prettiesisko rīcību (darbību vai bezdarbību) un tās izraisītajām sekām⁶⁴⁹. Šeit gan nepieciešams piebilst, ka iepriekš minētais vainas raksturojums ir attiecināms uz fizisku personu. Savukārt juridiskās personas vaina tiek saistīta ar personas (ne)spēju nodrošināt tiesību normu ievērošanu, par kuru pārkāpšanu ir paredzēta juridiskā atbildība, un nepieciešamo pasākumu (ne)īstenošanu, lai nodrošinātu šo normu ievērošanu⁶⁵⁰. Atšķirībā no vairākiem politiskās atbildības gadījumiem, ja persona nav veikusi rīcību (īstenojusi pasākumus), kuras rezultātā varētu iestāties normām neatbilstošas sekas, vai ja persona nav varējusi un tai arī nevajadzēja iedomāties par šādu savas rīcības seku iestāšanās iespējamību, tad šī

⁶⁴⁶ Jaspers K. The Question of German guilt, with a new introduction by Koterski J.W. New York: Fordham University Press, 2001, p.25.

⁶⁴⁷ Sk., piemēram: Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: Izdevniecība AGB, 1997, 22.lpp.; Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. Dr. iur. I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 99.lpp.

⁶⁴⁸ Jaspers K. The Question of German guilt, with a new introduction by Koterski J.W. New York: Fordham University Press, 2001, p.25.

⁶⁴⁹ Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. Dr. iur. I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 99.lpp.

⁶⁵⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2009.gada 5.marta spriedums lietā SKA-19/2009. Sprieduma 19.punkts.

persona nevar tikt saukta pie juridiskās atbildības⁶⁵¹. Tomēr nepieciešams atzīmēt, ka atsevišķi tiesību pētnieki ir norādījuši arī uz izņēmuma gadījumiem, kad vaina nav obligāts priekšnosacījums tam, lai persona uzņemtos juridisko atbildību vai tiktu saukta pie juridiskās atbildības. Minētie gadījumi saistāmi galvenokārt ar civiltiesisko atbildību⁶⁵². Neskatoties uz to, plaši izplatīts ir viedoklis, saskaņā ar kuru vaina tomēr ir obligāts priekšnoteikums juridiskajai atbildībai. Tādēļ ir iespējams formulēt tēzi, ka politisko un juridisko atbildību var vienu no otras nošķirt, ņemot vērā tādu faktoru kā rīcības veicēja vaina. Izpaužoties politiskajai atbildībai, vainas elementam ir mazāka nozīme nekā juridiskajai atbildībai, un vairumā gadījumu vaina nav obligāts priekšnoteikums personas saukšanai pie politiskās atbildības.

Iepriekš norādītais apliecina, ka abiem atbildības veidiem ir raksturīgas vairākas atšķirīgas pazīmes, kas dod iespēju tos savstarpēji nošķirt. Turklāt, ņemot vērā iepriekš raksturotās atšķirības, politisko atbildību var pretstatīt juridiskajai atbildībai un no tās nošķirt arī gadījumos, kad juridiskā atbildība tiek saprasta un definēta dažādos veidos⁶⁵³, piemēram, ja juridiskā atbildība tiek skaidrota saskaņā ar:

- 1) **tiesisko attiecību teoriju**, kas atbildību definē kā tiesiskas attiecības.
Tādā gadījumā politiskā atbildība no juridiskās atšķiras ar to, ka var arī nebūt tiesiskas attiecības, bet būt jebkādas citādas personu savstarpējas attiecības, kas saistītas ar varas interesēm;
- 2) **teoriju par nelabvēlīgo seku iestāšanos pārkāpējam**, kas atbildību definē kā negatīva rakstura juridiskas sekas tiesību normu pārkāpējam.
Tādā gadījumā politiskā atbildība no juridiskās atšķiras ar to, ka izpaužas kā (jebkāda, arī nejuridiska veida) negatīvas sekas, kas skar politiskas normas pārkāpēju un galvenokārt ietekmē viņa iespējas sasniegt mērķi, t.i., varu kā līdzekli citu mērķu sasniegšanai vai garantu varas nodrošinātā prestižā stāvokļa un ar to saistīto izjūtu baudīšanai;
- 3) **valsts piespiedu līdzekļu piemērošanas teoriju**, kas atbildību definē kā tiesību normu pārkāpējam valsts piemērotu piespiedu līdzekli.
Tādā gadījumā politiskā atbildība no juridiskās atšķiras ar to, ka piespiedu līdzeklis tiek piemērots par politiskas normas pārkāpumu, bet tā piemērotājs var arī nebūt valsts vai tās pilnvarota persona;

⁶⁵¹ Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: Izdevniecība AGB, 1997, 22.lpp.

⁶⁵² Turpat, 22., 30.-32.lpp.

⁶⁵³ Dažādi viedokļi par juridisko atbildību un attiecīgo teoriju raksturojumi ietverti šā promocijas darba 1.nodaļā.

- 4) **pozitīvās atbildības teoriju**, kas atbildību definē gan kā pozitīvo atbildību, kas nozīmē tiesību normu ievērošanu un pienākumu izpildi, gan kā negatīvo atbildību, kas nozīmē soda piemērošanu par tiesību normu neievērošanu.

Tādā gadījumā politiskā atbildība no juridiskās atšķiras ar to, ka pozitīvā atbildība nozīmē politisko normu ievērošanu un ar varas interesēm saistītu pienākumu izpildi, bet negatīvā atbildība – sankciju piemērošanu par politisku normu neievērošanu.

Konstitucionālā atbildība

Izvērtējot politiskās un juridiskās atbildības savstarpējas nošķiršanas pamatotību, ir svarīgi pievērst uzmanību konkrētam juridiskās atbildības veidam, kura saturs lielā mērā pārklājas ar politiskās atbildības saturu, un proti – konstitucionālajai atbildībai, kas, pēc vairāku pētnieku ieskata, atzīstama arī par politisko atbildību⁶⁵⁴. Citiem vārdiem sakot, šie pētnieki konstitucionālo atbildību izprot kā politisko atbildību. Vienlaikus ir pausts arī pretējs uzskats, saskaņā ar kuru politiskā atbildība un konstitucionālā atbildība ir savstarpēji nošķirami atbildības veidi⁶⁵⁵. Šā uzskata piekritēji pamatoti atsaucas uz kritērijiem, kurus atbildības veidu nodalīšanai izmanto arī promocijas darba autors. Šie kritēriji saistībā ar konstitucionālo atbildību ir:

- 1) rīcību regulējošās normas – (konstitucionālās) tiesību normas;
- 2) šīm normām neatbilstoša rīcība – (konstitucionālo) tiesību pārkāpums.

Balstoties uz kritērijiem – rīcība un norma, abi atbildības veidi tiek viens no otra nodalīti, neraugoties uz to, ka attiecīgie pētnieki atšķirīgi skaidro politiskās atbildības jēdzienu⁶⁵⁶.

Šā promocijas darba autors iepriekš norādījis izvērstu aprakstu par politiskās un juridiskās atbildības savstarpēju nodalīšanu un uzskata, ka tādā pašā veidā var salīdzināt un nošķirt arī politisko atbildību un konstitucionālo atbildību, ņemot vērā to, ka uzskaitītās juridiskās atbildības

⁶⁵⁴ Sk., piemēram: Plotnieks A. Tiesību teorija & Juridiskā metode. Rīga: Izglītības soļi, 2009, 304.lpp.; Nemțoi G. The nature of political responsibility of the administration and of its members. In: *The Annals of The „Ștefan cel Mare” University Suceava. Fascicle of The Faculty of Economics and Public Administration*, No.8, 2008, p.238.; Овсепян Ж.И. Критерии конституционной ответственности. *Северо-кавказский юридический вестник*, № 4. Ростов-на-Дону, 2001, с. 3-30. Pieejams: <http://www.jourclub.ru/5/283/4/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁶⁵⁵ Sk., piemēram: Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 290.-293.lpp.; Plotnieks A. Tiesību teorija & Juridiskā metode. Rīga: Izglītības soļi, 2009, 304.lpp.; Козлова Е.И., Кутафин О.Е. Конституционное право России. Москва: Юристъ, 2003, с.47.; Шаблинский И. Некоторые аспекты политической ответственности. Москва: Центр проблемного анализа и государственно-управленческого проектирования, 2013, с.12. Bija pieejams: <http://problemanalysis.ru/doklad/2013/publicazia/pravo-01-13.pdf> [aplūkots 2014.gada 30.novembrī].

⁶⁵⁶ Piemēram, Jānis Pleps un Edgars Pastars (*Edgars Pastars, dz. 1981*), atsaucoties uz Kārļa Dišlera izpratni, politisko atbildību skaidro – no objektīvās puses – kā darītājam zināmu jūtamam seku saistību ar kādu viņa darbu, kas neatbilst augstākas valsts institūcijas politiskajiem ieskatiem, bet no subjektīvās puses – kā šo seku apzināšanos un uzņemšanos (sk.: Pleps J., Pastars E., Plakane I. *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 290.lpp.). Savukārt krievu tiesību zinātnē politiskā atbildība citastarp ir skaidrota kā atsevišķu politiķu, pilsoņu vai politisku grupu valstiskas (ar valsts varas realizāciju saistītas) rīcības novērtējums (sk.: Шаблинский И. *Некоторые аспекты политической ответственности*. Москва: Центр проблемного анализа и государственно-управленческого проектирования, 2013, с.12. Bija pieejams: <http://problemanalysis.ru/doklad/2013/publicazia/pravo-01-13.pdf> [aplūkots 2014.gada 30.novembrī]).

pazīmes ir attiecināmas arī uz konstitucionālo atbildību, vienīgi pielāgojot tās specifiskajai konstitucionālās atbildības izpausmei (saistībai ar konstitucionālajām tiesībām). Tādējādi autora izpratnē tēze par politiskās un konstitucionālās atbildības savstarpējo nodalīšanu ir pietiekami pamatota.

Tomēr pilnvērtīgai pētniecībai ir nepieciešams apzināt arī atziņas un apsvērumus par abu atbildības veidu savstarpējo saistību. Pēc autora ieskata, pamatots ir tiesību zinātnē paustais uzskats, ka konstitūcija raksturojama kā politiski tiesisks akts⁶⁵⁷. Šajā sakarā jāatzīmē, ka konstitūcija tiek skaidrota kā tiesību normu un principu sistēma, kas saskaņā ar plaši atzīto praksi ir nostiprināta vienā tiesību aktā⁶⁵⁸, kuram attiecīgajā teritorijā piešķirts augstākais juridiskais spēks un kurš regulē valsts varas organizēšanas un funkcionēšanas svarīgākos jautājumus, tai skaitā, bet ne tikai sabiedriskās un politiskās iekārtas pamatprincipus, valdīšanas formu un raksturu, valsts varas institūciju organizēšanas, kompetences un savstarpējo attiecību pamatus⁶⁵⁹. Līdz ar to konstitūcijai ir politisks raksturs, jo tā regulē valsts varas realizēšanu, tai skaitā sadala šo varu starp dažādiem subjektiem. Attiecīgi pareizi tiek norādīta tēze – ja konstitūcija ir politiski tiesisks akts, tad ar to saistītā atbildība ir politiski tiesiska rakstura, kas savukārt nozīmē politiskās atbildības un juridiskās (konstitucionālās) atbildības savstarpēju saistību un pārklāšanos⁶⁶⁰. Turklāt konstitūcijā saskaņā ar plaši atzīto praksi ir nostiprināti konkrēti subjekti (valsts varas realizētāji), to pienākumi un tiesības, kas saistīti ar valsts varas realizāciju, mehānismi, kas kontrolē šo subjektu pienākumu izpildi un tiesību realizāciju, kā arī sankcijas, kas attiecīgajiem subjektiem var tikt piemērotas sakarā ar to, kā tie realizē valsts varu.

Iepriekš minētais dod iespēju konstatēt vairākus (bet ne visus) konstitucionālās atbildības elementus, kas pilnīgi pārklājas ar politiskās atbildības elementiem. Tādējādi ir pamatota tēze, ka jēdzienu „politiskā atbildība” un „konstitucionālā atbildība” saturs var pārklāties. Attiecīgi rodas skaidrojums tam, ka vairāki pētnieki politisko atbildību un konstitucionālo atbildību uztver kā vienotu atbildības veidu.

Taču ir būtiski atzīmēt, ka minētā satura pārklāšanās nav attiecināma uz visiem gadījumiem. Jāuzsver, ka konstitucionālā atbildība ir juridiska atbildība. Tas nozīmē, ka tā ir piesaistīta tiesību

⁶⁵⁷ Овсепян Ж.И. Критерии конституционной ответственности. *Северо-кавказский юридический вестник*, № 4. Ростов-на-Дону, 2001, с. 3-30. Pieejams: <http://www.jourclub.ru/5/283/4/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁶⁵⁸ Jāatzīmē, ka konstitūcija var arī nebūt nostiprināta vienā tiesību aktā, bet sastāvēt no vairākiem tiesību avotiem (piemēram, kā Apvienotajā Karalistē vai Jaunzēlandē).

⁶⁵⁹ Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. Dr. iur. I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 112.-113.lpp.

⁶⁶⁰ Боголейко А.М. Соотношение конституционно-правовой и политической ответственности. *Теоретико-методологические и конституционные основы развития системы права Республики Беларусь: сборник статей / Белорусский государственный университет*. Минск: Право и экономика, 2011, с. 197-204. Pieejams: http://www.law.bsu.by/pub/26/Bogoleiko_3.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Овсепян Ж.И. Критерии конституционной ответственности. *Северо-кавказский юридический вестник*, № 4. Ростов-на-Дону, 2001, с. 3-30. Pieejams: <http://www.jourclub.ru/5/283/4/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Правовое регулирование конституционной ответственности в Российской Федерации. Pieejams: <http://www.allpravo.ru/diploma/doc29p0/instrum6392/item6397.html> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

normām, nevar izpausties ārpus tiesiskajām attiecībām un nevar tikt nodalīta no konstitucionālajām tiesībām. Tāpēc šis atbildības veids ir atzīstams par šaurāku nekā politiskā atbildība, kura var izpausties arī ārpus tiesiskajām attiecībām, var tikt nodalīta no tiesību normām un var tikt piemērota neatkarīgi no valsts vai tās pilnvarota subjekta.

Līdz ar to var nonākt pie atziņas, ka politiskā atbildība var neizpausties kā konstitucionālā atbildība. Sakarā minēto rodas jautājums – vai konstitucionālā atbildība savukārt var neizpausties kā politiskā atbildība? Šis jautājums ir diskutabls, un tam nav vienas konkrētas atbildes, jo tā ir atkarīga no atbildētāja izpratnes par politisko atbildību.

Ja jēdziens „politiskā atbildība” tiek saprasts tā plašākajā nozīmē, piemēram, kā ar varas iegūšanu, realizāciju, sadalīšanu, zaudēšanu un aizsargāšanu saistīta atbildība, tad konstitucionālā atbildība ir kvalificējama kā ne vien juridiska, bet arī politiska atbildība, jo konstitucionālā atbildība ir saistāma ar valsts varu realizējošām amatpersonām un institūcijām, kuru pienākumi un tiesības tāpat kā tām piemērojamās sankcijas ir saistītas ar varu. Tādējādi ne pozitīvā, ne negatīvā atbildība nevar tikt norobežota no varas elementa un tādēļ konstitucionālā atbildība ir saprotama kā politiskā atbildība.

Savukārt pretēju tēzi iespējams izvirzīt, ja jēdziens „politiskā atbildība” tiek saprasts tā šaurākajā nozīmē, piemēram, kā amatpersonai (varas realizētājam) jūtamas sekas, kas saistītas ar tās rīcību un var iestāties vienīgi politiska novērtējuma rezultātā⁶⁶¹, bet ir norobežotas no tādām sekām, kuras var iestāties kriminālpārkāpuma vai civiltiesiska pārkāpuma rezultātā⁶⁶². Šāda izpratne politisko atbildību norobežo no juridiskās atbildības. Tādā gadījumā politiskās atbildības konstatācijai nepietiks ar to, ka attiecīgās rīcības veicējs ir varas realizētājs, un to, ka attiecīgās sekas (piemēram, amata zaudēšana) ietekmē varas realizāciju, bet būs svarīgi konstatēt politisku, ar rīcības vērtētāja varas interesēm saistītu novērtējumu un tātad arī politisku motivāciju sankciju piemērošanai. Līdz ar to rodas iespēja noteiktos gadījumos konstitucionālo atbildību nošķirt no politiskās atbildības. Vēl jo vairāk tas iespējams, ja ar konstitucionālo atbildību saprot, piemēram, konstitucionālajās normās nostiprinātu amatpersonas pienākumu atbildēt par savas rīcības neatbilstību attiecīgajās normās norādītam subjektam, no vienas puses, un tiesiski regulētā kārtībā objektīvi piemērojamas sankcijas amatpersonai sakarā ar tās veikto konstitucionālo normu pārkāpumu, no otras puses⁶⁶³. Ja pārkāpuma vērtētājs amatpersonas rīcību vērtē un arī sankcijas piemēro, pamatojoties uz normatīvajiem aktiem un vienlaikus norobežojoties no personīgās

⁶⁶¹ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 290.lpp.; Шаблинский И. Некоторые аспекты политической ответственности. Москва: Центр проблемного анализа и государственно-управленческого проектирования, 2013, с.12. Bija pieejams: <http://problemanalysis.ru/doklad/2013/publicazia/pravo-01-13.pdf> [aplūkots 2014.gada 30.novembrī].

⁶⁶² Dišlers K. Latvijas Republikas Prezidenta politiskā atbildība. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*: 1920-1940.-1.sējums: 1922, Nr.2, Rīga: TNA, 2003, 384.-385.lpp.

⁶⁶³ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 292.lpp.; Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Papildināts un pārstrādāts izdevums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 202.lpp.

politiskās motivācijas, kas saistīta ar varas interesēm, tad iespējams konstatēt no politiskās atbildības nošķirtu konstitucionālo atbildību.

Tomēr ir jāatgādina, ka abu atbildības veidu savstarpēja nošķiršana iespējama vienīgi tad, ja politiskās atbildības jēdziens tiek saprasts tā šaurākajā nozīmē, kas saistīta galvenokārt ar rīcības veicējam jutamām sekām un piemērojamām sankcijām.

Saskaņā ar teorijā formulētu uzskatu šādu atbildības veidu nošķiršana ir sarežģītāka, ja ar atbildību saprot personas pienākumu atbilstošu izpildi un fizisko personu pareizu attieksmi pret saviem pienākumiem (pozitīvā politiskā atbildība un pozitīvā konstitucionālā atbildība)⁶⁶⁴. Autora ieskatā šāda nošķiršana⁶⁶⁵ nebūtu lietderīga, jo tai trūkst pietiekami pamatotu kritēriju. Jāņem vērā tas, ka ar konstitucionālajām tiesībām regulējamais subjekts ir valsts amatpersonas un institūcijas, kas realizē valsts varu, bet attiecīgie pienākumi, attieksme pret tiem, iespēja tos pildīt, kā arī to pienācīga izpilde ir saistīta ar valsts varas realizāciju. Līdz ar to nevar piemērot iepriekš minētos kritērijus (politisks novērtējums, īpašas sekas), bet jāievēro varas elements, kas abiem atbildības veidiem ir īpaši izteikts.

Tomēr nevar noliegt mēģinājumus abus atbildības veidus savstarpēji nodalīt arī tādā gadījumā, kad tie tiek saprasti atbilstoši pozitīvās atbildības teorijai, – tikai ar nosacījumu, ka politiskās atbildības jēdziens tiek lietots (iepriekš norādītajā) šaurākajā nozīmē. Tad izmantojamais kritērijs var būt, piemēram:

motivācija (pamatojums):

- politiskajai atbildībai izpaužoties, persona pienācīgi pilda (cenšas izpildīt) savus pienākumus, pamatojoties pirmām kārtām uz politisku motivāciju (iemeslu), t.i., tiecoties pēc varas kā līdzekļa citu mērķu sasniegšanai vai (ja subjekts ir fiziskā persona) varas nodrošinātā prestižā stāvokļa un ar to saistīto izjūtu baudīšanai. Citiem vārdiem sakot, persona ievēro konstitucionālās normas, jo tas ir politiski izdevīgi;
- konstitucionālajai atbildībai izpaužoties, persona pienācīgi pilda (cenšas izpildīt) savus pienākumus, pamatojoties pirmām kārtām uz tiesisko kārtību, t.i., cenšoties rīkoties likumīgi, lai nepārkāptu tai saistošās normas. Citiem vārdiem sakot, persona ievēro konstitucionālās normas, jo tas ir likumīgi.

Balstoties uz šādu izpratni, pozitīvo konstitucionālo atbildību iespējams nodalīt no pozitīvās politiskās atbildības. Tomēr tādā gadījumā pozitīvā politiskā atbildība ir jānodala arī no morāles, jo pragmatiskā un politiski izdevīgā rīcība neatbilst tradicionālajai morāles izpratnei⁶⁶⁶. Savukārt šādu izpratni neatbalsta pozitīvās atbildības teorijas pārstāvji, kuri attiecīgo pienākumu pildīšanu saista

⁶⁶⁴ Овсепян Ж.И. Критерии конституционной ответственности. *Северо-кавказский юридический вестник*, № 4. Ростов-на-Дону, 2001, с. 3-30. Pieejams: <http://www.jourclub.ru/5/283/4/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁶⁶⁵ Pozitīvās konstitucionālās atbildības nošķiršana no pozitīvās politiskās atbildības.

⁶⁶⁶ Sk., piemēram: *Ētikas vārdnīca* I.Konta redakcijā. Rīga: Avots, 1987, 160.-164.lpp.

tieši ar morāli⁶⁶⁷. Līdz ar to jautājums par iespējamo pozitīvās konstitucionālās atbildības nodalīšanu no pozitīvās politiskās atbildības ir atklāts un diskutējams. Šā promocijas darba autors savu pozitīvās un negatīvās atbildības koncepciju ir veidojis plašākā nozīmē⁶⁶⁸, proti, nav uzsvēris un vienlaikus nav arī noliedzis pozitīvās atbildības saistību ar morāli, bet to piesaistījis rīcības vērtētāja interesēm, kas pēc sava rakstura var būt gan morālas, gan pragmatiskas. Tādējādi autors nenoliedz mēģinājumus norobežot pozitīvo konstitucionālo atbildību no pozitīvās politiskās atbildības, par kritēriju izmantojot attiecīgās personas motivāciju jeb pienākumu izpildes iemeslu, taču atzīmē, ka šādi mēģinājumi nevar tikt īstenoti visos gadījumos, ja politiskā atbildība tiek saprastat atbilstoši autora formulētajai koncepcijai.

Nobeigumā var rezumēt, ka pamatojums politiskās atbildības nošķiršanai no konstitucionālās atbildības ir pietiekams, taču konstitucionālās atbildības nošķiršanu no politiskās atbildības ir grūtāk argumentēt.

Savukārt attiecībā uz politiskās un juridiskās atbildības savstarpējas nodalīšanas iespējamību nepieciešams uzsvērt, ka argumentu tās pamatošanai ir pietiekami daudz, taču to attiecināmība ir atkarīga no attiecīgo jēdzienu (politika, tiesības, atbildība) izpratnes. Abi atbildības veidi ir arī cieši saistīti un noteiktos gadījumos pārklājas⁶⁶⁹. Politiskā atbildība var tikt pozitīvēta (nostiprināta tiesību normās), savukārt tiesības jeb normatīvie akti var tikt izmantoti cīņā par varu, lai ierobežotu kādas personas intereses.

Iepriekš minētais apliecina, ka politiskās atbildības saturs var pārklāties ar katra salīdzinātā atbildības veida (sociālā atbildība, morālā atbildība un juridiskā atbildība) saturu, taču tie nav identiski, tādēļ ir pamats izdarīt secinājumu, ka politiskā atbildība ir unikāls atbildības veids, kuru var nodalīt no citiem atbildības veidiem.

⁶⁶⁷ Sk., piemēram: Овсепян Ж.И. Критерии конституционной ответственности. *Северо-кавказский юридический вестник*, № 4. Ростов-на-Дону, 2001, с. 3-30. Pieejams: <http://www.jourclub.ru/5/283/4/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁶⁶⁸ Sk., piemēram: šī promocijas darba 3.2.apakšnodaļu; Caics A. Pozitīvā un negatīvā politiskā atbildība. *Jurista Vārds*, Nr.39 (686), 2011.gada 27.septembris, 16.-22.lpp.; Caics A. Politiskā atbildība kā tiesiskas valsts pamats. Grām: *Inovāciju juridiskais nodrošinājums: Latvijas Universitātes 70.konferences rakstu krājums*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 348.-349.lpp.

⁶⁶⁹ Tāpat kā gadījumā, kad tika salīdzināta politiskā atbildība un morālā atbildība, proti, konkrētajiem atbildības veidiem ir gan daudzas atšķirīgas pazīmes, gan arī kopīgas (identiskas/līdzīgas) pazīmes, kas noteiktos gadījumos pieļauj abu atbildības veidu pārklāšanos.

4. SAEIMAS DEPUTĀTS: JĒDZIENS, IEZĪMES UN ATTIECĪBU MODEĻI

Promocijas darbs veltīts konkrēta subjekta, t.i., Saeimas deputātu⁶⁷⁰, politiskās atbildības izpētei. Šā iemesla dēļ autors izvērtē arī attiecīgo subjektu, lai tādējādi nodrošinātu pēc iespējas pilnīgāku pētījumu.

Jāatzīmē, ka parlamenta jeb – šajā gadījumā – Saeimas deputātus kā subjektu ir iespējams pētīt vairākos veidos, izmantojot dažādas pētniecības metodes. Piemēram, var analizēt konkrētu deputātu – fizisko personu, kura noteiktā (pētniecības) periodā pilda savus amata pienākumus. Šo personu var novērot, var fiksēt un analizēt tās rīcību, attiecības ar citiem subjektiem, mijiedarbību ar objektiem, attieksmi pret apkārtējo vidi un censties izprast arī tās iekšējos pārdzīvojumus. Šāds pētījums būtu balstīts uz gadījuma analīzi, kuras ietvaros piemērojamas galvenokārt psiholoģijā izmantojamās metodes⁶⁷¹. Lai gan šāds pētījums dotu iespēju padziļināti un precīzi analizēt konkrēto deputātu, tomēr tā rezultātā izdarītos secinājumus būtu grūti attiecināt uz citiem deputātiem, jo pētījums būtu piesaistīts tieši vienam konkrētam deputātam, kurš pēc pazīmēm (raksturs, uzvedība) varētu būtiski atšķirties no citiem deputātiem.

Iespējams veikt arī citādu pētījumu. Piemēram, koncentrēties uz deputāta sociālo statusu un sociālo lomu, t.i., amatu un šo amatu ieņemošas personas rīcību. Šajā sakarā var izvērtēt dažādu domātāju un pētnieku atziņas par deputātiem, politiķiem, varas realizētājiem, kuri ir analizējuši attiecīgās personas un aprakstījuši to rīcības modeļus – gan pareizus, gan nepareizus⁶⁷². Papildus tam, pētot deputāta uzvedības modeļus, par analīzes priekšmetu iespējams pieņemt arī attiecīgo tiesību institūtu⁶⁷³ un tiesisko stāvokli⁶⁷⁴. Tādējādi pētījums aptvertu plašāku (dažādu) personu loku un tā ietvaros varētu apzināt šīm personām raksturīgās iezīmes vispārinātā formā. Šāda pētījuma ietvaros izdarītu secinājumu abstrakcijas pakāpe būtu augstāka, taču tos varētu attiecināt gan uz visu pētāmo grupu, respektīvi, deputātu kopumu, gan uz katru šīs grupas locekli, jo attiecīgie secinājumi būtu norobežoti no deputāta kā konkrētas fiziskās personas ar tās individuālajām īpatnībām un

⁶⁷⁰ Ar minēto šā promocijas darba autors saprot gan vienu deputātu, gan vairākus deputātus, arī visus deputātus kā kolektīvu likumdošanas institūciju (Saeima).

⁶⁷¹ Konkrētās metodes ir, piemēram, bet ne tikai aptauja (anketa vai mutiska intervija), novērošana, gadījuma vēsture, psiholoģisks tests. Jāatzīmē, ka vairākas minētās metodes tiek izmantotas arī citās zinātnēs un starpzinātnēs, tai skaitā tiesību socioloģijā (sk., piemēram: *Osipova S. Ievads tiesību socioloģijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 138.-141.lpp.*).

⁶⁷² Šajā nodaļā ietvertais saturs dod iespēju konstatēt saikni starp deputātu, t.i., politiķi, un politikajām normām, kas raksturotas promocijas darba 3.nodaļā. Tādējādi iespējams izdarīt secinājumu, ka raksturotās politiskās normas atklāj deputāta rīcības modeļus.

⁶⁷³ Tiesību institūts ir tiesību normu kopums, kas regulē kādu sabiedrisko attiecību vienveidīgu grupu, tai skaitā arī sabiedrisko attiecību ietvaros pastāvošu amatu jeb personu nodarbošanos, ko attiecīgi var atzīt par konkrētu tiesību institūtu (sk.: *Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. Dr. iur. I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 264.lpp.*).

⁶⁷⁴ Deputāta tiesiskais stāvoklis ir ar tiesību normām noteikts juridisko pazīmju kopums, kas cita starpā nosaka deputāta tiesību un pienākumu kopumu, pilnvaru sākuma un izbeigšanās brīdi (sk.: *Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. Dr. iur. I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 60.lpp.*).

iezīmēm, bet vērsti uz deputātu kā iespējamu citu personu akceptētas un paredzētas uzvedības un nostājas paraugu. Tieši šā iemesla dēļ promocijas darba autors izmanto otro no iepriekš minētajām pieejām.

4.1. Saeimas deputāta jēdziens

Jēdzienu „Saeimas deputāts” veido divi jēdzieni, t.i., Saeima jeb Latvijas Republikas parlaments⁶⁷⁵ un deputāts jeb šā parlamenta loceklis⁶⁷⁶. Ņemot vērā šā darba apjoma ierobežotību un izvirzīto mērķi, autors atturas no izsmeltošas katra jēdziena satura un vēsturiskās attīstības analīzes, tomēr norāda uz to etimoloģiju un īsi raksturo to saturu⁶⁷⁷.

4.1.1. Saeimas (parlamenta) jēdziens

Etimoloģiski jēdziens „parlaments” ir saistāms ar franču valodas lietvārdu *parlement* (*runāšana* – latviešu valodā), kas atvasināts no darbības vārda *parler* (*runāt* – latviešu valodā) un nozīmē arī konsultēšanos, konferenci, asambleju⁶⁷⁸. Šis vārds tika pieskaņots viduslaiku latīņu valodas vārdam *parliamentum*, ar ko apzīmēja Anglijas un Īrijas pārstāvju asambleju⁶⁷⁹. Uz šā pamata angļu valodā radies vārds *parliament*, kas savukārt kļuvis par pamatu latviešu valodas vārdam „parlaments”. Minētā jēdziena izcelsme izskaidrojama ar to, ka mūsdienu parlamenta – augstākās likumdevēja institūcijas – pirmsākumi meklējami viduslaiku Anglijā⁶⁸⁰.

Vienlaikus ir nepieciešams atzīmēt, ka pārstāvības institūcijas pirmsākumi nav saistāmi ar viduslaiku Angliju, jo dažādas pārstāvības institūcijas darbojušās jau agrāk, piemēram, daudzās senajās ciltīs, Senajā Grieķijā, Senajā Romā, senkrievu zemēs⁶⁸¹. Turklāt pastāv arī tāds uzskats, ka mūsdienu izpratne par parlamentu ir saistāma nevis ar viduslaiku Angliju, bet ar viduslaiku Islandi,

⁶⁷⁵ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 77.lpp.

⁶⁷⁶ Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. Dr. iur. I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 61.lpp.

⁶⁷⁷ Papildu apsvērumi par Saeimas jēdzienu, ciktāl tie saistīti ar Saeimas kā konkrētas institūcijas darbību, ietverti šā promocijas darba 2.pielikumā.

⁶⁷⁸ Online Etymology Dictionary: parliament.

Pieejams: http://www.etymonline.com/index.php?term=parliament&allowed_in_frame=0 [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁶⁷⁹ Sk., piemēram: Latdict. Latin Dictionary & Grammar Resources: parliamentum. Pieejams: <http://www.latin-dictionary.net/search/latin/parliamentum> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Online Etymology Dictionary: parliament. Pieejams: http://www.etymonline.com/index.php?term=parliament&allowed_in_frame=0 [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁶⁸⁰ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 358.lpp.

⁶⁸¹ Sk., piemēram: Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 358.lpp.; Енгибарян Р.В., Тадевосян Э.В. Конституционное право. Москва: Юристъ, 2000, с.256. Pieejams arī: <http://www.studfiles.ru/preview/1101148/page:38/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Luce R. Legislative Principles: The History and Theory of Lawmaking by Representative Government. Boston: Houghton Mifflin, 1930, p.51-58; Чиркин В.Е. Конституционное право зарубежных стран. Москва: Юристъ, 1997, с.235.

proti, tās teritorijā izveidoto pārstāvības institūciju – Altingu (*Alþingi* – islandiešu valodā) – un līdzīgu institūciju, kas darbojas Menas salā, – Tinvaldu (*Tinvaal* – meniešu valodā)⁶⁸².

Jebkurā gadījumā parlaments kā koleģiāla pārstāvības institūcija līdz mūsdienās plaši izplatītajam modelim ir attīstījies sarežģītā procesā, to ietekmējuši kari un revolūcijas, monarhu un aristokrātijas nesaskaņas, valdības (izpildvaras) un parlamenta (likumdevējvaras) pretruna⁶⁸³. Rezultātā mūsdienās daudzās valstīs darbojas nevis ierobežotas sabiedrības grupas pārstāvji, bet paplašināta cilvēku kopuma pārstāvji, kā to paredz tautas pārstāvības koncepcija⁶⁸⁴.

Saistībā ar Latvijas Republikas parlamenta nosaukuma „Saeima” etimoloģiju var atzīmēt, ka vārds „Saeima” nozīmē „sapulce” un ir atvasināts no darbības vārda „iet”. Ievērojamā latviešu valodnieka Jura Alunāna (*Gustavs Georgs Frīdrihs Alunāns, 1832-1864*) darinājums ir vārds „saims”, kas nozīmēja „valsts padome”, „zemes padome”, bet vēlāk šo vārdu sāka izmantot nedaudz atšķirīgā formā, t.i., „saeima”, tā nozīme tika paplašināta un ar to apzīmēja sanāksmi, sapulci, apspriedi⁶⁸⁵. Satversmes sapulce nolēma, ka vārds „Saeima”⁶⁸⁶ ir piemērots Latvijas Republikas parlamenta nosaukums⁶⁸⁷.

Jāpiebilst, ka Latvijas Republikā pirms Saeimas izveidošanas darbojās arī citas augstākās likumdevēja institūcijas⁶⁸⁸:

1) Latvijas Tautas Padome:

augstākā likumdevēja institūcija, kura nebija vēlēta vispārējās vēlēšanās, bet kuru izveidoja vairāku politisko organizāciju pārstāvji. Latvijas Tautas Padome cita starpā

⁶⁸² Luce R. *Legislative Principles: The History and Theory of Lawmaking by Representative Government*. Boston: Houghton Mifflin, 1930, p.58.

⁶⁸³ Sk., piemēram: Pleps J., Pastars E., Plakane I. *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 358.-392.lpp.; Luce R. *Legislative Principles: The History and Theory of Lawmaking by Representative Government*. Boston: Houghton Mifflin, 1930.

⁶⁸⁴ Saskaņā ar tautas pārstāvības koncepciju parlamentu raksturo šādi principi:

- 1) tautas pārstāvību nostiprina konstitūcija;
- 2) tauta kā suverēnās varas nesējs un avots pilnvaro parlamentu tās vārdā īstenot likumdošanas varu;
- 3) parlamenta loceklis ir visas tautas pārstāvis, nevis to pārstāvis, kuri viņu ievēlējuši, un tādēļ nav atkarīgs no vēlētājiem (sk.: Pleps J., Pastars E., Plakane I. *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 358.lpp.).

⁶⁸⁵ Latviešu etimoloģijas vārdnīca divos sējumos. II sēj., P-Ž. Rīga: Avots, 1992, 141.lpp.

⁶⁸⁶ Satversmes sapulces sēdē izskatot jautājumu par Latvijas Republikas parlamenta iespējamo nosaukumu, referents Mārgerts Skujenieks (*Mārgers Skujenieks, 1886-1941*) atsaucās uz citu ievērojamu latviešu valodnieku Ati Kronvaldu (*pazīstams arī kā Kronvaldu Atis, 1837-1875*) kā vārda „Saeima” izmantotāju (sk.: *Satversmes sapulces IV sesijas 10.sēdes stenogramma*. TNA elektroniskais izdevums: *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammu izvilks (1920–1922)*. *Latvijas Republikas Satversmes projekta apspriešana un apstiprināšana, 199.lpp.*).

⁶⁸⁷ Satversmes sapulce izskatīja vairākus iespējamus Latvijas parlamenta nosaukumus. Kā alternatīvi varianti cita starpā tika piedāvāti šādi: „Valsts dome” un „Valsts padome”. Savukārt nosaukums „Saeima” tika kritizēts kā jauns, nepietiekami atzīts vārds, kas izraudzīts poļu un somu iespaidā (Seims). Tomēr minētā kritika tika noraidīta un Satversmes sapulce par Latvijas parlamenta nosaukumu izvēlējās vārdu „Saeima” (sk.: *Satversmes sapulces IV sesijas 10.sēdes stenogramma*. TNA elektroniskais izdevums: *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammu izvilks (1920–1922)*. *Latvijas Republikas Satversmes projekta apspriešana un apstiprināšana, 198.-200.lpp.*).

⁶⁸⁸ Jāatzīmē, ka Latvijas teritorijā pēc 1918.gada 18.novembra (neskaitot Saeimu) ir darbojušās arī vairākas citas institūcijas, kas realizēja augstāko likumdevējvaru. Piemēram, bet ne tikai: Apvienotās Latvijas Strādnieku deputātu padomju kongress, Ministru kabinets, Tautas Saeima un Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākā Padome (*plašāk sk., piemēram: Latvijas tiesību vēsture (1914-2000): Mācību grāmata juridiskajām augstskolām un fakultātēm, prof. Dr.iur. Dīriha Andreja Lēbera redakcijā. Rīga: fonds „Latvijas Vēsture”, 2000*).

izstrādāja Latvijas Republikas pirmo, pagaidu konstitūciju jeb Latvijas Tautas Padomes politisko platformu, izveidoja Latvijas pagaidu valdību, noteica Satversmes sapulces vēlēšanu kārtību un pieņēma vairākus nozīmīgus normatīvos aktus, tai skaitā likumus par pagastu pašvaldībām un to vēlēšanām, par naudas sistēmu, par pavalstniecību. Latvijas Tautas Padome pastāvēja līdz 1920.gada 30.aprīlim;

2) Satversmes sapulce:

augstākā likumdevēja institūcija – Latvijas Republikā pirmā šada veida institūcija, kas ievēlta vispārējās vēlēšanās. Satversmes sapulce izstrādāja Latvijas Republikas konstitūciju jeb Satversmi, kā arī pieņēma vairākus citus normatīvos aktus, tai skaitā Agrārās reformas likumu, likumu par Latvijas izglītības iestādēm, likumu par civildienestu. Satversmes sapulce darbojās līdz 1922.gada 7.novembrim⁶⁸⁹.

Konkretizējot parlamenta jēdziena saturu, vispirms jāatzīmē, ka Saeima jeb Latvijas Republikas parlaments ir pilsoņu kopuma radīta tautas priekšstāvības iestāde⁶⁹⁰, svarīgākā valsts varas reprezentācijas institūcija⁶⁹¹, kas galvenokārt realizē likumdevējvaru (likumdošanas varu)⁶⁹². Tomēr tradicionāli parlamenta, arī Saeimas, funkcijas neaprobežojas ar likumdošanu, bet ir ievērojami plašākas atkarībā no valsts pārvaldes formas. Piemēram, Saeimas pārziņā faktiski atrodas valsts tiesiskās, administratīvās un saimnieciskās dzīves vadība⁶⁹³, lai gan kopš Satversmes pieņemšanas parlamenta vara ir mazināta⁶⁹⁴. Turklāt tā mazinās ne vien tiesiski (grozot normatīvos aktus), bet arī faktiski. Minētais varētu būt izskaidrojams ar partiju sistēmas attīstību, kuras rezultātā veidojas lielas, visu valsti aptverošas partijas ar stingru disciplīnu, kas mazina deputātu neatkarību, liek (koalīcijas) deputātiem rīkoties atbilstoši partiju un to kontrolētā Ministru kabineta nostājai⁶⁹⁵.

Jāpiebilst, ka Saeimas funkciju regulējums Latvijas tiesību zinātnē ir kritizēts, jo attiecīgo pētnieku vērtējumā tas nav pietiekami skaidri formulēts⁶⁹⁶. Vienlaikus šis regulējums ir arī aizstāvēts, argumentējot, ka arī citu valstu normatīvajos aktos nav nostiprināts izsmeļošs parlamenta

⁶⁸⁹ Sk., piemēram: Latvijas tiesību vēsture (1914-2000): Mācību grāmata juridiskajām augstskolām un fakultātēm, prof. Dr.iur. Dīriha Andreja Lēbera redakcijā. Rīga: fonds „Latvijas Vēsture”, 2000; Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A.Gulbis, 1930, 57.-80.lpp.

⁶⁹⁰ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 77.lpp.

⁶⁹¹ Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. Dr. iur. I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 188.lpp.

⁶⁹² Latviešu valodas vārdnīca: 30000 pamatvārdu un to skaidrojumu. Autoru kolektīvs D.Guļevskas, I.Rozenštrauhas, D.Šnē redakcijā. Rīga: Izdevniecība Avots, 2006, 785.lpp.

⁶⁹³ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 77., 92.-113.lpp.

⁶⁹⁴ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 363.lpp.

Kārlis Dišlers Saeimas funkcijas iedalījis astoņās kategorijās (sk., piemēram: Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 77., 92.-113.lpp.; Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A.Gulbis, 1930, 133.-153.lpp.). Saeimas funkcijas plašāk aprakstītas šā promocijas darba 2.pielikumā.

⁶⁹⁵ Алексеев А.А. Министерская власть в конституционном государстве. Харьков: Тип. и лит. М. Зильберберг и с-вья, 1910, с.221. Pieejams: <http://books.e-heritage.ru/book/10071728> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁶⁹⁶ Disterlo. Juridiskas piezīmes pie Latvijas Republikas Satversmes. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940.*-2.sējums: 1923, Nr.7, Rīga: TNA, 2003, 5.lpp.

funkciju uzskaitījums un šādā veidā ir nodrošināta parlamenta kā valsts augstākās konstitucionālās institūcijas aizsardzība⁶⁹⁷.

Tiek uzskatīts, ka Saeima atbilst ierobežoti dominējoša parlamenta tipam, kam raksturīga, no vienas puses, izpildvaras atkarība no parlamenta un atbildība tā priekšā, bet, no otras puses, parlamenta varas pār izpildvaru ierobežojums, kas izpaužas, pastāvot no parlamenta nodalītam valsts galvas institūtam un paplašinātai izpildvaras kompetencei⁶⁹⁸. Papildus minētajam tiek izšķirti vēl trīs parlamenta tipi, proti:

1) dominējošs parlaments:

parlaments pilnībā dominē pār izpildvaru, parlamenta galva parasti pilda arī valsts galvas funkcijas;

2) autonomais parlaments:

parlaments ir līdztiesīgs ar izpildvaru, varas dalījums ir stingri noteikts, un

3) atkarīgais parlaments:

parlaments ir pilnībā atkarīgs no valsts galvas vai politiskas partijas⁶⁹⁹.

Šeit nepieciešams piebilst, ka minētais parlamenta tipu iedalījums nav vienīgais, jo, par kritēriju pieņemot parlamenta kompetenci un vietu varas dalīšanas sistēmā, var tikt veidoti arī citādi iedalījumi un izšķirti tādi tipi kā, piemēram, neierobežots parlaments, ierobežots parlaments un konsultatīvais parlaments⁷⁰⁰, kā arī parlaments ar absolūti neierobežotu kompetenci vai absolūti ierobežotu kompetenci, vai nosacīti ierobežotu likumdošanas kompetenci⁷⁰¹.

Tradicionāli parlamenta kompetenci var veidot, piemēram, plašas likumdošanas pilnvaras, kontrole pār izpildvaras institūciju (valdību), valsts budžeta pieņemšana, dažādu amatpersonu ievēlēšana, valsts aizsardzības jautājumu risināšana⁷⁰².

Minēto kompetenci parlaments var realizēt kā institūcija, kuras struktūra dažādās valstīs ir atšķirīga. Izplatītākie parlamenta modeļi ir vienpalātas parlaments un divpalātu parlaments, bet atsevišķās valstīs pastāvējuši parlamenti ar vēl plašāku struktūru⁷⁰³.

⁶⁹⁷ Dišlers K. Dažas piezīmes pie Disterlo raksta: „Juridiskas piezīmes pie Latvijas Republikas Satversmes”. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*: 1920-1940.-2.sējums: 1923, Nr.9/10, Rīga: TNA, 2003, 118.-119.lpp.

⁶⁹⁸ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 363.lpp.

⁶⁹⁹ Turpat, 362.-364.lpp.

⁷⁰⁰ Чиркин В.Е. Конституционное право зарубежных стран. Москва: Юристъ, 1997, с.250.

⁷⁰¹ Конституционное право зарубежных стран. Под ред. Баглая М.В., Лейбо Ю.И., Энтина Л.М. Москва: Норма, 2004, с.247.

⁷⁰² Sk., piemēram: Dišlers K. Demokrātiskas valsts pamati. Rīga: A.Gulbis, 1931, 119.lpp.; Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 113.lpp.; Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. *Dr. iur. I.Krastiņa vadībā*. Rīga: Nordik, 1998, 188.lpp.; Чиркин В.Е. Конституционное право зарубежных стран. Москва: Юристъ, 1997, с.235; Конституционное право зарубежных стран. Под ред. Баглая М.В., Лейбо Ю.И., Энтина Л.М. Москва: Норма, 2004, с.245-247.

⁷⁰³ Piemēram, Dienvidāfrikas Republikā 20.gadsimta astoņdesmitajos un deviņdesmitajos gados (līdz 1994.gada pagaidu konstitūcijas pieņemšanai) darbojās trīspalātu parlaments, bet Dienvidslāvijā 20.gadsimta septiņdesmitajos gados – pat piecpalātu parlaments (sk.: Чиркин В.Е. Конституционное право зарубежных стран. Москва: Юристъ, 1997, с.236).

Nobeigumā jāatzīmē, ka daudzās valstīs parlaments ieņem ļoti nozīmīgu lomu kā institūcija, kurā tiek paustas dažādu grupu intereses, meklēti kompromisi, risinātas sabiedrībai nozīmīgas problēmas. Jāatzīst, ka atsevišķos gadījumos šīs problēmas netiek risinātas visas sabiedrības interesēs un lēmumi tiek pieņemti par labu atsevišķām grupām⁷⁰⁴.

4.1.2. Deputāta jēdziens

Jēdziens „deputāts” etimoloģiski ir saistāms ar latīņu valodas lietvārdu *deputatus*, kas nozīmē „nosūtītais”⁷⁰⁵, kā arī darbības vārdu *deputare*, kas citastarp tulkojams kā „piešķirt”⁷⁰⁶ un „nozīmēt”⁷⁰⁷, kuri sākot ar 15.-16.gadsimtu izmantoti par pamatu konkrēta amata apzīmējumam⁷⁰⁸. Vēsturiski jēdziens „deputāts” ir saistīts ar jēdzienu „mandāts”, kas cēlies no latīņu valodas vārda *mandatum* un franču valodas vārda *mandat* ar nozīmi „pavēle” vai „komanda” un saistīts ar darbības vārdu *mandare*, kas burtiskā tulkojumā nozīmē „nodot kāda rokās”⁷⁰⁹ vai „pilnvarot”⁷¹⁰. No tā arī cēlies deputāta mandāta jēdziens, kas saprotams kā tiesisks statuss, bet pēc būtības nozīmē deputātam piešķirtu pilnvarojumu pildīt savas funkcijas atbilstoši pilnvarotāju interesēm⁷¹¹.

Ar jēdzienu „deputāts” tradicionāli tiek saprasta persona, kas noteiktā kārtībā ievēlēta likumdošanas un pārstāvības institūcijā⁷¹². Deputāts ir atzīstams par tautas priekšstāvi – leģitīmu tautas gribas paudēju valsts konstitucionālajā institūcijā (parlamentā), un deputāta tiesiskais statuss ir noteikts valsts pamatlikumā (Satversmē)⁷¹³. Šajā sakarā īpaši jāuzsver, ka parlamenta deputāts ir

⁷⁰⁴ Чиркин В.Е. Конституционное право зарубежных стран. Москва: Юристъ, 1997, с.236.

⁷⁰⁵ Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. Dr. iur. I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 61.lpp.

⁷⁰⁶ Online Etymology Dictionary: deputy. Pieejams: http://www.etymonline.com/index.php?term=deputy&allowed_in_frame=0 [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁷⁰⁷ Latdict. Latin Dictionary & Grammar Resources: deputare. Pieejams: <http://www.latin-dictionary.net/search/latin/deputare> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁷⁰⁸ Sk., piemēram: Latdict. Latin Dictionary & Grammar Resources: deputatus. Pieejams: <http://www.latin-dictionary.net/definition/16850/deputatus-deputati> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Online Etymology Dictionary: deputy. Pieejams: http://www.etymonline.com/index.php?term=deputy&allowed_in_frame=0 [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁷⁰⁹ Burtiskais tulkojums ir saistīts ar vārdu *mandare* veidojošo atsevišķo vārdu skaidrojumu, t.i., *manus* („roka”) un *dare* („dot”) (sk.: Online Etymology Dictionary: *mandate*. Pieejams: http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=mandate&searchmode=none [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]).

⁷¹⁰ Online Etymology Dictionary: *mandate*. Pieejams: http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=mandate&searchmode=none [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁷¹¹ Laika gaitā, izveidojoties brīvā mandāta jēdzienam, vairs netiek uzsvērts uz rīcību atbilstoši pilnvarotāju interesēm, bet tā vietā ir uzsvērts uz deputāta brīvu rīcību, kas ir neatkarīga no pilnvarotāju interesēm (sk., piemēram: Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. Dr. iur. I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 61.lpp.; Чиркин В.Е. Конституционное право зарубежных стран. Москва: Юристъ, 1997, с.242). Deputāta atkarība un pilnvarotāju interesēm atbilstoša rīcība tiek uzsvērtā, raksturojot imperatīvo mandātu (sk., piemēram: Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 374.-375.lpp.; Чиркин В.Е. Конституционное право зарубежных стран. Москва: Юристъ, 1997, с.242).

⁷¹² Sk., piemēram: Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. Dr. iur. I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 61.lpp.; Latviešu valodas vārdnīca: 30000 pamatvārdu un to skaidrojumu. Autoru kolektīvs D.Guļevskas, I.Rozenštrauhas, D.Šnē redakcijā. Rīga: Izdevniecība Avots, 2006, 236.lpp.; Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 392.lpp.

⁷¹³ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 392.lpp.

visas tautas jeb pilntiesīgo pilsoņu kopuma priekšstāvis. Tas nozīmē, ka parlamenta deputāts nav uzskatāms par kādas noteiktas cilvēku grupas, piemēram, atsevišķa novada (pašvaldības) iedzīvotāju vai politiskas organizācijas, priekšstāvi⁷¹⁴. Šāda izpratne (par deputātu kā visas tautas priekšstāvi) attīstījās 18.–19.gadsimtā līdz ar suverenitātes koncepciju, saskaņā ar kuru tauta ir atzīstama par suverēnas varas nesēju, kas savā vārdā deleģē parlamentam likumdevējvaras īstenošanu⁷¹⁵. Šī koncepcija ir nostiprināta arī Satversmē, un to skaidri apliecina Satversmes 2.pants, saskaņā ar kuru Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai⁷¹⁶.

Iepriekš minētais ir raksturojams kā ideāltipisks modelis⁷¹⁷, kas deputātam uzliek pienākumu rīkoties visas sabiedrības interesēs – neatkarīgi no vēlētajiem vai kādas cilvēku grupas, nesaistīti ne ar kādām instrukcijām un brīvi no atbildības, no kuras viņu aizsargā deputātu neatkarības princips, viens no reprezentatīvās demokrātijas pamatprincipiem⁷¹⁸. Šajā ziņā deputāti atšķiras no 14.–16.gadsimta kārtu priekšstāvības sapulču locekļiem, kuri bija savu vēlētajū deleģāti un kuriem varēja tikt dotas konkrētas instrukcijas⁷¹⁹.

Tomēr jāatzīmē, ka deputātu neatkarības princips ir saistāms vienīgi ar ideāltipisko modeli, līdzīgi kā deputāta loma – valsts pilntiesīgo pilsoņu kopuma priekšstāvis. Minētais ir pamatojams ar to, ka patiesībā deputāti grupējas frakcijās⁷²⁰ un jūtas pirmām kārtām kā šo frakciju pilntiesīgi locekļi un to ievēlēšanu sekmējušo personu kopuma priekšstāvji⁷²¹. Autora ieskatā šāda atziņa ir pamatota, īpaši ņemot vērā iepriekš raksturoto jēdziena „deputāts” ģenēzi, kas deputātus jau kopš pirmsākumiem ir sasaistījusi ar viņus deleģējušiem vēlētajiem. Lai gan izpratne par jēdzienu „deputāts” laika gaitā ir attīstījusies, šī saikne vēl joprojām nav pārrauta⁷²².

Vienlaikus nepieciešams piebilst, ka Latvijā jēdziens „deputāts” tiek attiecināts ne tikai uz parlamenta locekļiem, bet arī uz vietējo pašvaldību vēlēto pārstāvības institūciju (domju) locekļiem⁷²³, kas uzskatāmi nevis par visas tautas jeb pilntiesīgo pilsoņu kopuma priekšstāvjiem, bet par attiecīgās pašvaldības iedzīvotāju priekšstāvjiem. Tāpat ir jāpiebilst, ka arī Eiropas Savienības parlamentārās institūcijas jeb Eiropas Parlamenta locekļi ir deputāti – viņi strādā un

⁷¹⁴ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 83.lpp.

⁷¹⁵ Конституционное (государственное право) зарубежных стран. Часть общая: конституционное (государственное) право и его основные институты, Тома 1–2, 3-е изд. Отв. ред. Б.А. Страшун. М.: БЕК, 2000, с.266.

⁷¹⁶ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr. 43.

⁷¹⁷ Saeimas deputāta ideāltipiskais modelis plašāk aprakstīts šā promocijas darba 4.3.apakšnodaļā.

⁷¹⁸ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 83.lpp.

⁷¹⁹ Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A.Gulbis, 1930, 124.lpp.

⁷²⁰ Frakcija ir ne mazāk kā piecu no viena deputātu kandidātu saraksta ievēlēto Saeimas deputātu apvienība (organizācijas veids), kas izveidota ar mērķi efektīvāk īstenot savas intereses Saeimas darba ietvaros (*sk.: Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96).

⁷²¹ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas, Rīga: TNA, 2004, 83.lpp.

⁷²² Deputāti paši atzīst, ka īpašu uzmanību pievērš tieši saviem vēlētajiem, savam vēlēšanu apgabalam, jūtas sevišķi atbildīgi tieši pret tiem un rīkojas pirmām kārtām tieši šo vēlētajū interesēs. Vienlaikus deputāti apzinās nepieciešamību rīkoties atbilstoši arī citu vēlētajū interesēm (*sk.: Intervija ar Saeimas opozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti*). Saeimas deputāta atkarība plašāk aprakstīta šā promocijas darba 4.4.apakšnodaļā.

⁷²³ Likums „Par pašvaldībām”: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 24.maijs, Nr.61.

dažādus jautājumus risina ne vien konkrētas valsts, bet visas savienības interesēs un attiecīgi ietekmē sociālos procesus (arī realizē varu) visā Eiropas Savienības teritorijā.

Iepriekš minētais dod pamatu secinājumam, ka deputāts ir ļoti nozīmīgas koleģiālas institūcijas loceklis, kuram ir iespēja kopā ar citiem deputātiem realizēt varu, kas saistīta galvenokārt ar likumdošanu, taču neaprobežojas ar to un izpaužas arī attiecībā uz citiem varas atzariem (jeb funkcijām)⁷²⁴.

4.2. Saeimas deputāts kā politiķis

Aristotelis cilvēku asprātīgi raksturojis kā „politisku dzīvnieku”, kurš tiecas dzīvot kopā ar citiem cilvēkiem⁷²⁵, bet kuram šajā kopdzīvē nenovēršami nākas atteikties no atsevišķām savām tiesībām un ievērot kopīgi pieņemtos noteikumus (ierobežot savu varu), lai, kā norādījis Tomass Hobss, izvairītos no *bellum omnium contra omnes*⁷²⁶. Tomēr daudziem cilvēkiem ir grūti ierobežot savu varas gribu jeb tieksmi „izplesties” un paplašināt savu ietekmes sfēru⁷²⁷, savukārt tas noved pie vispārsaistošo noteikumu pārkāpšanas, grozīšanas vai ļaunprātīgas izmantošanas. Turklāt varas griba neaprobežojas vienīgi ar varas paplašināšanu, tās neatņemama sastāvdaļa ir arī tieksme saglabāt jau iegūto varu, novērst jebkādus tās apdraudējumus, tai skaitā ierobežojot citu subjektu ietekmi⁷²⁸. Īpaši spēcīgi izteikta šī tieksme ir politiķiem jeb – atsaucoties uz Maksu Vēberu – cilvēkiem, kuru galvenais mērķis ir vara kā līdzeklis citu mērķu sasniegšanai vai garants varas nodrošinātā prestižā stāvokļa un ar to saistīto izjūtu baudīšanai⁷²⁹. Līdz ar to politiķis ir cilvēks, kas šā mērķa vadīts tiecas pēc varas un attiecīgi realizē to.

⁷²⁴ Valsts teorijā ir atzīta Šarla Luī de Monteskjē (*Charles-Louis de Secondat, Baron de La Brède et de Montesquieu, 1689-1755*) mācība par trim varas atzariem, saskaņā ar kuru valsts vara ir sadalīta likumdevējvarā (likumdošanas varā), izpildvarā un tiesu varā, lai tādējādi varētu tikt nodrošināta attiecīgās valsts pilsoņu brīvība (sk.: *Montesquieu, Charles de Secondat, baron de. The spirit of laws. London: G. Bell & Sons, Ltd., 1914. Pieejams: <http://www.constitution.org/cm/sol.txt> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*). Attīstoties valsts teorijai, šie varas atzari tika traktēti kā valsts varas funkcijas, turklāt ne vienīgās, jo atbilstoši plaši izplatītam uzskatam valsts ir komplicēts veidojums, kas pilda vēl vairāk funkcijas, piemēram, bet ne tikai konstitūīvās, kreatīvās, administratīvi saimnieciskās, defensīvās un federatīvās funkcijās (sk., piemēram: *Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 25.-31.lpp.*).

⁷²⁵ Aristotle. Politics. Pieejams: <http://classics.mit.edu/Aristotle/politics.1.one.html> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁷²⁶ Latīņu valodā formulēts jēdziens „visu karš pret visiem” jeb „visi pret visiem”, kuru Tomass Hobss skaidro kā dabisko stāvokli pirms sabiedriskā līguma noslēgšanas (sk.: *Hobbes T. Leviathan. Pieejams: <http://oll.libertyfund.org/titles/869> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*).

⁷²⁷ Nietzsche F. The Will to Power: Attempt at Revaluation of All Values. Pieejams: http://nietzsche.holtof.com/Nietzsche_the_will_to_power/the_will_to_power_book_III.htm [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

Varas gribas (*der Wille zur Macht* – vācu valodā) koncepcijas attīstībā lielu ieguldījumu devis ievērojamais filozofs Frīdrihs Nīče (*Friedrich Wilhelm Nietzsche, 1844-1900*), varas gribu vispārinot tiktāl, ka tā saplūst ar jēdzienu „dzīve”, t.i., Nīče varas gribu pielīdzina cilvēka dzīvei.

⁷²⁸ Parsons T. Talcott Parsons Essays in Sociological Theory. New York: The Free Press, 1954, p.391.

⁷²⁹ Vēbers M. Politika kā profesija un aicinājums. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 31.lpp.

Saeimas deputāts ne vien kā parlamenta loceklis, bet arī kā politiskas organizācijas biedrs un politiskā procesā iesaistīta persona ir atzīstams par politiķi⁷³⁰. Tātad, pieņemot Vēbera definējumu, deputāts ir persona, kuras galvenais mērķis ir vara kā līdzeklis citu mērķu sasniegšanai vai garants varas nodrošinātā prestižā stāvokļa un ar to saistīto izjūtu baudīšanai. Deputāts tiecas pēc varas un attiecīgi realizē to. Minēto cita starpā apliecina arī deputāta darbības raksturojums. Proti, deputāta amatu ieņem persona, kura, īstenojot savu gribu⁷³¹:

- 1) iestājas politiskā organizācijā un/vai
- 2) veic darbības, lai tiktu iekļauta politiskās organizācijas kandidātu sarakstā un varētu balotēties Saeimas vēlēšanās;
- 3) veic darbības (aģitāciju), lai sekmētu tās ievēlēšanu Saeimā;
- 4) tiek ievēlēta par Saeimas deputātu;
- 5) iegūst (likumdevēja) varu;
- 6) īsteno (likumdevēja) varu.

Citiem vārdiem sakot, Saeimas deputāts ir persona, kura apzināti nodarbojas ar politiku⁷³². Jautājums, kāpēc persona (deputāta amata kandidāts/deputāts) tiecas pēc varas (pirms/pēc deputāta amata iegūšanas), konkrētajā gadījumā nav tik būtisks kā jautājums, vai persona tiecas pēc varas, jo tieši otrais jautājums dod iespēju konstatēt deputāta kā politiķa galveno raksturīgo iezīmi. Saeimas deputāts kā politiķis ir politisks subjekts, kurš darbojas politiska procesa ietvaros un kura darbību nosaka galvenokārt varas iegūšanas, realizācijas, sadalīšanas, zaudēšanas vai aizsargāšanas (saglabāšanas) intereses, respektīvi, deputāta rīcība ir saistīta ar varu – varas iegūšanu, realizāciju, sadalīšanu, zaudēšanu vai aizsargāšanu (saglabāšanu)⁷³³.

Šī iezīme būtiski ietekmē Saeimas deputāta rīcību (rīcības modeli) un attiecības ar citām personām (attiecību modeli). Piemēram, atšķirībā no citiem cilvēkiem, kas atsevišķos gadījumos var atļauties būt atklāti, deputātiem kā sabiedriski aktīviem cilvēkiem, kuru nokļūšana pie varas ir vistiešākajā nozīmē atkarīga no daudzām citām personām, jābūt piesardzīgiem, lai nevienam neatzītu savu stipro tieksmi pēc varas, kura nepieciešama personīgo mērķu sasniegšanai⁷³⁴. Vēl jo vairāk, šī tieksme var tikt apslēpta ne vien ar apzinātu klusēšanu, bet arī apzināti maldinot citas personas⁷³⁵. Tāpēc nostiprinājies uzskats, ka politikā ne visos gadījumos ir iespējams ievērot

⁷³⁰ Macmillan Dictionary. Online English dictionary: Politician. Pieejams: <http://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/politician> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁷³¹ Hipotētiski nevar izslēgt iespējamību, ka cits subjekts piespiež personu balotēties Saeimas vēlēšanās, un tādā gadījumā deputāta amata kandidāta rīcību nevar uzskatīt par viņa personīgās gribas izpaušmi.

⁷³² Šo slēdzienu var pamatot arī, jēdzienu „deputāts” piesaistot jēdzienam „politiķis” (sk.: *DK/Oxford Illustrated dictionary. London: Dorling Kindersley Limited, Oxford University press, 1998. p.633*).

⁷³³ Sk., piemēram: Vēbers M. Politika kā profesija un aicinājums. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 31.lpp.; Weber M. *Economy and Society*. Berkeley; Los Angeles; London: University of California Press, 1978, p.55.

⁷³⁴ Wallis J.H. *The Politician: His Habits, Outcries, and Protective Coloring*. Berkeley; Los Angeles; London: Frederick A. Stokes Company, 1935, p.2.

⁷³⁵ Ford C.V. *Lies! Lies!! Lies!!!: Psychology of Deceit*. Washington DC: American Psychiatric Press, 1999, p.11.

pozitīvās morāles normas⁷³⁶, jo personai, rīkojoties saskaņā ar tajās noteikto modeli, ir ierobežota iespēja iegūt un efektīvi realizēt un aizsargāt varu. Līdz ar to personai jārikojas saskaņā ar politiskajām normām, kurām ir raksturīgs racionālisms un pragmatisms⁷³⁷. Tomēr, kā autors jau norādījis šajā promocijas darbā, politiskās normas un morāles normas tāpat kā politiskā atbildība un morālā atbildība var savstarpēji pārklāties (vismaz noteiktā daļā) un tādēļ deputātam noteiktos gadījumos jārikojas atbilstoši morāles normām.

Jāatzīmē, ka iepriekš minētā iezīme var ietekmēt arī deputāta attieksmi pret tiesību normām. Proti, deputāts var tās ievērot nevis noteiktās tiesiskās kārtības dēļ (ievēro normas, jo tas ir likumīgi), bet politiskās motivācijas dēļ (ievēro normas, jo tas ir politiski izdevīgi). Šāds apgalvojums ir attaisnojams, ja deputāts tiek uzņemts pirmām kārtām kā politiķis un uz viņu tiek attiecinātas politikim raksturīgās īpašības. Taču jāņem vērā, ka cilvēks politiskā procesā var iesaistīties un tiekties pēc varas arī tālab, lai to izmantotu citu mērķu sasniegšanai⁷³⁸. Tātad nav izslēgta iespējamība, ka cilvēks tiecas pēc varas pozitīvu, tai skaitā ētisku apsvērumu dēļ, piemēram, lai paaugstinātu valsts iedzīvotāju labklājības līmeni, mazinātu noziedzību, veicinātu iedzīvotāju savstarpēju cieņu utt. Šādā gadījumā ļoti ticama ir iespējamība, ka attiecīgais politiķis labprātīgi ievēros arī morāles normas, kas savukārt var kļūt par pamatu tiesību normu ievērošanai nevis politiskā izdevīguma, bet gan noteiktās tiesiskās kārtības dēļ.

Nobeigumā jāuzsver, ka ir būtiski Saeimas deputātu vērtēt ne vien kā amatpersonu, bet arī kā politiķi, jo deputāts kā amatpersona rīkojas saskaņā ar tiesību normām, bet kā politiķis – saskaņā ar politiskajām normām, kas ne vienmēr ir nostiprinātas tiesību normās. Šajā sakarā jāatgādina, ka politiskā atbildība izriet tieši no politiskajām normām, tādēļ ir tik svarīgi deputātu vērtēt arī kā politiķi.

4.3. Saeimas deputāta neatkarība (ideāltipiskais modelis)

Analizējot politiskās atbildības jēdzienu, autors konstatēja, ka vairākos avotos politiskā atbildība tiek saistīta ar tādām attiecībām, kurās kāds subjekts ir noteiktā veidā atkarīgs no cita subjekta, proti, politiskā atbildība un tās izpausme tiek saistīta ar tādu procesu:

- 1) kurš sastāv no vairākām darbībām;
- 2) kura pamatā ir kādas personas atskaitīšanās-atbildēšana citai personai;
- 3) kura ietvaros kāda persona rīkojas atbilstoši citas personas interesēm;
- 4) kura ietvaros tiek piemērotas sankcijas par rīcību, kas neatbilst sankciju piemērotāja interesēm.

⁷³⁶ Jakubaņecs V. Tiesību normas: 2.izdevums. Rīga: P&Ko, 2002, 46.lpp.

⁷³⁷ Politiskās normas plašāk raksturotas šā promocijas darba 3.1.apakšnodaļā.

⁷³⁸ Vēbers M. Politika kā profesija un aicinājums. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 31.lpp.

Ja šādu politiskās atbildības izpratni attiecina uz Saeimas deputātu kā rīcības veicēju un atskaites devēju, tad loģisks ir secinājums, ka deputāts atrodas atkarības stāvoklī, respektīvi, ir atkarīgs no subjekta, kuram atskaitās un kurš ir spējīgs deputātam piemērot sankcijas. Jāpiebilst, ka saskaņā ar izplatītu uzskatu demokrātiskā republikā parlamenta deputāts pēc būtības ir no vēlētājiem jeb pilntiesīgo pilsoņu kopuma atkarīgs subjekts.

Neraugoties uz minēto, valsts (konstitucionālo tiesību) teorijā ir nostiprinājies tāds termins kā deputāta (parlamenta locekļa) neatkarība⁷³⁹, kas tiek pieņemts par vienu no reprezentatīvās jeb pārstāvnieciskās demokrātijas pamatprincipiem, saskaņā ar kuru valsts parlaments ir atzīstams par tautas priekšstāvības iestādi un tā locekļi (deputāti) – par visas tautas priekšstāvjiem, nevis kādas ierobežotas grupas (piemēram, valsts novada, politiskās partijas) pārstāvjiem⁷⁴⁰. Tas savukārt nozīmē, ka deputāti nav atbildīgi vēlētāju priekšā un vēlētāji viņiem nevar dot tiešus norādījumus attiecībā uz konkrētā amata pienākumu izpildi⁷⁴¹. Vēl vairāk, deputātiem jābūt neatkarīgiem ne tikai no vēlētājiem, bet arī no institūcijām un organizācijām, ar kurām viņiem nedrīkst būt tādu saistību, kas varētu ierobežot viņu rīcību un nolikt viņus jebkādas atkarības stāvoklī⁷⁴². Tomēr nepieciešams precizēt, ka šī neatkarība nevar tikt attiecināta uz deputāta attiecībām ar Saeimu (parlamentu) kā institūciju⁷⁴³ un tās vienībām⁷⁴⁴, kurām ir noteikta kompetence konkrētos gadījumos izvērtēt deputāta rīcību un piemērot deputātam sankcijas.

Deputāta neatkarība un viņa kā visas tautas priekšstāvja statuss balstās uz tā saucamo brīvo mandātu vai deputāta aizsardzību⁷⁴⁵. Jāpiebilst, ka brīvais mandāts ir deputāta (parlamenta locekļa) statusa jeb tiesiskā stāvokļa apzīmējums. Brīvais mandāts dod deputātam iespēju rīkoties brīvi un neatkarīgi no vēlētājiem, kuriem nav piešķirtas tiesības priekšlaicīgi atsaukt deputātu no amata⁷⁴⁶. Brīvajam mandātam pretējs jēdziens ir imperatīvais mandāts, kas paredz vēlētājiem tiesības izvirzīt deputātam konkrētus uzdevumus un atsaukt attiecīgo deputātu, ja tas šos uzdevumus nepilda⁷⁴⁷.

⁷³⁹ Sk., piemēram: Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 83.lpp.; Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 360.lpp.; Енгибарян Р.В., Тадевосян Э.В. Конституционное право. Москва: Юристъ, 2000, с.261. Pieejams arī: <http://www.studfiles.ru/preview/1101148/page:39/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁷⁴⁰ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 83.lpp.

⁷⁴¹ Turpat, 83.lpp.

⁷⁴² Енгибарян Р.В., Тадевосян Э.В. Конституционное право. Москва: Юристъ, 2000, с.261. Pieejams arī: <http://www.studfiles.ru/preview/1101148/page:39/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁷⁴³ Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. *Dr. iur.* I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 60.lpp.

⁷⁴⁴ Par Saeimas vienībām plašāka informācija norādīta šā promocijas darba 2.pielikumā.

⁷⁴⁵ Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. *Dr. iur.* I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 60.-61.lpp.; Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 392.-393.lpp.

⁷⁴⁶ Sk., piemēram: Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. *Dr. iur.* I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 61.lpp.; Чиркин В.Е. Конституционное право зарубежных стран. Москва: Юристъ, 1997, с.242.

⁷⁴⁷ Sk., piemēram: Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 374.-375.lpp.; Чиркин В.Е. Конституционное право зарубежных стран. Москва: Юристъ, 1997, с.242.

Savukārt deputāta aizsardzība ir saistīta ar konkrētām deputātam piešķirtām privilēģijām. Šīs privilēģijas ir deputāta imunitāte un indennitāte⁷⁴⁸.

Deputāta imunitāte ir sevišķas tiesības, kas sevī ietver:

1) deputāta neatbildību:

izpaužas kā ierobežota atbildība citu valsts institūciju priekšā, kura ir pakārtota deputāta atbildībai Saeimas (parlamenta) priekšā⁷⁴⁹. Šī neatbildība citastarp izriet no Satversmes 28. un 30.panta, saskaņā ar kuriem deputātu ne par balsošanu, ne par, amatu izpildot, izteiktām domām nevar saukt pie atbildības ne tiesas, ne administratīvā, ne disciplinārā ceļā, izņemot gadījumus, kad deputāts izplata godu aizskarošas ziņas, zinādams, ka tās nepatiesas, vai izplata godu aizskarošas ziņas par privātu vai ģimenes dzīvi, un vienīgi, ja Saeima devusi piekrišanu šā deputāta saukšanai pie atbildības⁷⁵⁰. Deputāta neatbildības mērķis ir nodrošināt deputātam pēc iespējas labvēlīgākus apstākļus brīvas un citu personu neiespaidotas gribas paušanai atbilstoši tautas interesēm⁷⁵¹. Tādējādi deputāts var neatkarīgi un brīvi izteikt savas domas par dažādiem jautājumiem, kā arī neatkarīgi un brīvi balsot par dažādiem priekšlikumiem⁷⁵²;

2) deputāta neaizskaramību:

izpaužas kā noteikta aizsardzība pret aizturēšanu, kratīšanu, arestu, tiesāšanu, soda izciešanu un kas piemērojama, kamēr Saeima (parlaments) nav pieņēmusi lēmumu par šādas aizsardzības atcelšanu⁷⁵³. Šī aizsardzība citastarp izriet no Satversmes 29.panta, saskaņā ar kuru deputātu nevar apcietināt, izdarīt pie viņa kratīšanas, ne citādi aprobežot viņa personas brīvību, ja tam nepiekrīt Saeima, un Satversmes 30.panta, saskaņā ar kuru pret deputātu nevar uzsākt kriminālvajāšanu vai uzlikt viņam administratīvu sodu bez Saeimas piekrišanas⁷⁵⁴. Deputāta neaizskaramības mērķis ir nodrošināt Saeimas (parlamenta) pilnvērtīgu un netraucētu funkcionēšanu un aizsargāt deputātu pret nepamatotām un politiski motivētām apsūdzībām⁷⁵⁵.

⁷⁴⁸ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 393.lpp.

⁷⁴⁹ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 87.lpp.

⁷⁵⁰ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr. 43.

⁷⁵¹ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 394.lpp.

⁷⁵² Cielēns F. Latvijas Republikas satversmes noteikumi par deputātu imunitāti. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940.-8.sējums: 1929, Nr.3/4*, Rīga: TNA, 2004, 95.lpp.

⁷⁵³ Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. *Dr. iur.* I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 60.lpp.

⁷⁵⁴ Jāatzīmē, ka Satversmes 29.pants paredz arī izņēmuma gadījumu, kad deputātu var apcietināt. Proti, tas iespējams, ja deputātu notver pie paša nozieguma pastrādāšanas. Šādā gadījumā par apcietināšanu 24 stundu laikā jāpaziņo Saeimas prezidijam, kurš to ceļ priekšā nākošā Saeimas sēdē izlemšanai par deputāta paturēšanu apcietinājumā vai par viņa atsvabināšanu. Ja deputāts ir apcietināts starpsesiju periodā, tad par deputāta paturēšanu apcietinājumā līdz sesijas atklāšanai lemj Saeimas prezidijs (*sk.: Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr. 43*).

⁷⁵⁵ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 394.lpp.; Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 87.-89.lpp.

Sakarā ar deputāta imunitāti Satversme paredz papildu aizsardzības tiesības. Proti, Satversmes 31.pants noteic, ka deputātam ir tiesības atteikties no liecības došanas:

- 1) par personām, kuras viņam kā tautas priekšstāvim uzticējušas kādus faktus⁷⁵⁶ vai ziņas⁷⁵⁷;
- 2) par personām, kurām viņš, izpildot savus tautas priekšstāvja pienākumus, uzticējis kādus faktus vai ziņas;
- 3) par šo personu uzticētajiem faktiem un ziņām⁷⁵⁸.

Deputāta aizsardzība, visticamāk, ir aizgūta no Vācijas 1919.gada 11.augusta konstitūcijas 38.panta⁷⁵⁹. Turklāt tā pēc būtības ir atzīstama par salīdzinoši jaunu privilēģiju, jo Eiropas valstu konstitūcijās pirms 1919.gada nebija nostiprināta⁷⁶⁰.

Jāatzīmē, ka deputāta aizsardzību pret ārēju ietekmi stiprina arī citi normatīvie akti. Piemēram, Krimināllikumā ir īpaša norma (86.pants), kas noteic personai cietumsodu uz laiku līdz 15 gadiem par uzbrukumu deputātam sakarā ar tā darbību valsts interesēs, ja šis uzbrukums apdraud deputāta dzīvību vai veselību⁷⁶¹. Arī likums „Par policiju” garantē deputātam iespējas netraucēti pildīt savus amata pienākumus. Proti, šā likuma 11.pants dod deputātam tiesības pieprasīt, lai policijas darbinieks savas kompetences ietvaros palīdz novērst deputāta likumīgas darbības traucējumus⁷⁶².

Jāpiebilst, ka deputāta imunitāte ir tikusi neviennozīmīgi vērtēta jau kopš Satversmes sagatavošanas laika. Proti, jau Satversmes sapulce, izskatot un pieņemot attiecīgās normas, diskutēja par deputātu imunitātes nepieciešamību. Tika pausti viedokļi gan par, gan pret šā institūta nostiprināšanu, tai skaitā tika piedāvāts to vēl vairāk stiprināt ar noteiktu kvorumu balsojumos par deputāta neaizskaramību. Sākumā šis priekšlikums pat tika atbalstīts⁷⁶³, bet trešajā lasījumā tikai ar vienas balss pārsvaru izslēgts⁷⁶⁴. Neviennozīmīgā attieksme tika pausta arī lemjot par attiecīgo normu piemērošanu, t.i., izlemjot, vai konkrētā gadījumā deputāta aizsardzība ir atceļama. Sākotnēji vairākums deputātu stingri iestājās pret aizsardzības atcelšanu un attiecīgos pieprasījumus bieži vien

⁷⁵⁶ Jēdziens „fakts” konkrētās normas izpratnē ir patiesa informācija, kas atbilst attiecīgajiem apstākļiem (sk.: Dišlers K. *Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas*. Rīga: TNA, 2004, 90.lpp.).

⁷⁵⁷ Jēdziens „ziņas” konkrētajā normā ir saprotams plašāk un var aptvert gan patiesu informāciju, kas atbilst attiecīgajiem apstākļiem, gan arī nepatiesu (sagrozītu, pārspīlētu, neapstiprinātu) informāciju, arī baumas, kas neatbilst attiecīgajiem apstākļiem (sk.: Dišlers K. *Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas*. Rīga: TNA, 2004, 90.lpp.).

⁷⁵⁸ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr. 43.

⁷⁵⁹ Dišlers K. Deputātu tiesības atteikties no liecības došanas. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*: 1920-1940.-2.sējums: 1923, Nr.8, Rīga: TNA, 2003, 55.lpp.

⁷⁶⁰ Turpat, 55.lpp.

⁷⁶¹ Krimināllikums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1998. 8.jūlijs, Nr. 199/200.

⁷⁶² Likums „Par policiju”: LR likums. *Ziņotājs*, 1992. 24.septembris, Nr. 37.

⁷⁶³ Satversmes sapulces IV sesijas 14.sēdes stenogramma. TNA elektroniskais izdevums: Latvijas Satversmes sapulces stenogrammu izvilks (1920–1922). Latvijas Republikas Satversmes projekta apspriešana un apstiprināšana, 298.-318.lpp.

⁷⁶⁴ Satversmes sapulces V sesijas 11.sēdes stenogramma. TNA elektroniskais izdevums: Latvijas Satversmes sapulces stenogrammu izvilks (1920–1922). Latvijas Republikas Satversmes projekta apspriešana un apstiprināšana, 774.lpp.

noraidīja. Tomēr vēlāk Saeima arvien biežāk deputāta aizsardzību atcēla⁷⁶⁵. Arī tiesību zinātnē tika publicēti darbi, kas aizstāvēja pretējus viedokļus⁷⁶⁶. Savukārt mūsdienās gan likumdevēja prakse⁷⁶⁷, gan vairāku tiesībzinātnieku publicētie raksti⁷⁶⁸ ir vērsti uz stingrāku deputāta imunitātes ierobežošanu, un šī tendence izskaidrojama ar to, ka demokrātiskā un tiesiskā valstī deputāta imunitātes nozīme mazinās.

Kā iepriekš norādīts, deputāta imunitāte nav vienīgā privilēģija, kas nodrošina deputāta aizsardzību. Par vēl vienu šādu privilēģiju ir uzskatāma deputāta indennitāte⁷⁶⁹. Konkrētajam jēdzienam ir vismaz divi skaidrojumi. Pirmkārt, ar deputāta indennitāti tiek saprasts deputāta darbības finansiālais nodrošinājums, t.i., deputāts par savu darbību saņem atalgojumu, materiālu atbalstu un noteiktas kompensācijas⁷⁷⁰. Arī uz Saeimas deputātiem ir attiecināma indennitāte, ko regulē galvenokārt Saeimas kārtības rullis un Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likums. Otrkārt, indennitāte ir saistīta ar jau iepriekš raksturoto deputāta neatbildību, kas noteiktā veidā atbrīvo deputātu no atbildības sakarā ar tā amata pienākumu pildīšanu. Turklāt indennitāte deputātu aizsargā ne vien periodā, kamēr viņš ieņem attiecīgo amatu, bet arī pēc deputāta mandāta nolikšanas (pilnvaru termiņa beigām) – gadījumā, ja deputāta rīcība ir atzīstama par prettiesisku saskaņā ar normatīvajiem aktiem, kas pieņemti un stājas spēkā pēc tam, kad attiecīgais deputāts nolīcis mandātu⁷⁷¹.

Sakarā ar iepriekš minēto nepieciešama precizējoša piebilde. Proti, autors uz deputāta imunitāti un indennitāti norādījis kā uz attiecīgajām amatpersonām piešķirtām privilēģijām, taču teorijā un praksē pausts uzskats, ka tās ir nevis privilēģijas, bet gan sevišķas konstitucionālas tiesības, kas sekmē gan katra deputāta, gan visa parlamenta darba efektivitāti, tāpēc no jēdziena

⁷⁶⁵ Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisija: Lēmuma projekti: Vēsturisks atskats. Pieejams: <http://mandati.saeima.lv/lemuma-projekti/vsturisks-atskats> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁷⁶⁶ Sk., piemēram: Cielēns F. Latvijas Republikas Satversmes noteikumi par deputātu imunitāti. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*: 1920-1940.-8.sējums: 1929, Nr.3/4. Rīga: TNA, 2004; Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004.

⁷⁶⁷ To apliecina, piemēram, Saeimas lēmumi par administratīvo sodu uzlikšanu vai izdošanu kriminālvajāšanai/iztiesāšanai, kas vairumā gadījumu ir apstiprinoši (sk.: *Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisija: Lēmuma projekti: Par deputātu saukšanu pie administratīvās atbildības*. Pieejams: <http://mandati.saeima.lv/lemuma-projekti/par-deputtu-saukanu-pie-administrativs-atbildb> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]).

⁷⁶⁸ Sk., piemēram: Kaņeps A., Pastars E. Neaizskart neaizskaramo!? Pieejams: <http://providus.lv/article/neaizskart-neaizskaramo> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Pleps J. Satversmes 30.pants: kā grozīt? Pieejams: <http://providus.lv/article/satversmes-30-pants-ka-grozit> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁷⁶⁹ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 395.lpp.

⁷⁷⁰ Sk., piemēram: Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 394.lpp.; Енгибарян Р.В., Тадевосян Э.В. Конституционное право. Москва: Юристъ, 2000, с.261. Pieejams arī: <http://www.studfiles.ru/preview/1101148/page:39/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Чиркин В.Е. Конституционное право зарубежных стран. Москва: Юристъ, 1997, с.243.

⁷⁷¹ Sk., piemēram: Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 394.lpp.; Енгибарян Р.В., Тадевосян Э.В. Конституционное право. Москва: Юристъ, 2000, с.261-262. Pieejams arī: <http://www.studfiles.ru/preview/1101148/page:39/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Чиркин В.Е. Конституционное право зарубежных стран. Москва: Юристъ, 1997, с.243.

„privilēģija” būtu pēc iespējas jāizvairās⁷⁷². Autors atzīst, ka ar jēdzienu „privilēģija” saprot tieši šādas konstitucionālās tiesības, kurām ideāltipiskā gadījumā vajadzētu sasniegt tieši minēto mērķi. Tomēr jēdzienu „privilēģija” autors izmanto tāpēc, ka attiecīgās tiesības ir sevišķas, vienīgi uz deputāta amatu attiecināmas, to aizsargājošas un nostādošas no citiem amatiem atšķirīgā stāvoklī. Turklāt par privilēģijām tās ir dēvējuši arī vairāki citi tiesībzinātnieki⁷⁷³, kaut arī šā termina lietošana ir kritizēta un citastarp pret to iebilduši arī vairāki Satversmes sapulces deputāti⁷⁷⁴.

Kaut arī valsts (konstitucionālo tiesību) teorijā tiek izmantots deputāta neatbildības jēdziens un attiecīgi tiek formulēts deputāta kā visas tautas priekšstāvja modelis, tas tomēr ir atzīstams drīzāk par ideāltipisku nekā reāli funkcionējošu modeli. To atzina arī Kārlis Dišlers, norādot, ka šādu ideālu varētu sasniegt, ja deputāti nevis grupētos frakcijās, bet tā vietā veidotu solidāru darba sapulci⁷⁷⁵. Šo atziņu Dišlers papildināja ar piebildi, ka attiecīgais ideāltipiskais modelis nekad nav pastāvējis, jo patiesībā deputāti grupējas noteiktās frakcijās un jūtas pirmām kārtām kā šo frakciju pilntiesīgi locekļi un šo frakciju ievēlēšanu sekmējušo cilvēku kopuma priekšstāvji⁷⁷⁶. Tādējādi deputāti aizstāv noteiktas grupas intereses un saņem no šīs grupas norādījumus, kurus savu iespēju robežās cenšas realizēt ar organizētu un disciplinētu frakcijas darbību Saeimā (parlamentā)⁷⁷⁷. Šādos apstākļos nav iespējams izvērst diskusiju par faktisku deputāta neatkarību un neatbildību šo vārdu (jēdzienu) plašākajā nozīmē. Minētie jēdzieni tiek izmantoti teorijā, lai apzīmētu attiecīgu tiesisko stāvokli, kas paredz deputāta aizsardzību un ierobežotu atbildību pret citiem subjektiem. Šo jēdzienu izcelsme un saturiskā veidošanās ir cieši saistīta ar parlamenta vēsturisko attīstību, tomēr demokrātiskas tiesiskas valsts apstākļos to nozīme ir mazinājusies⁷⁷⁸. Tāpēc deputāta neatbildību un

⁷⁷² Cielēns F. Latvijas Republikas Satversmes noteikumi par deputātu imunitāti. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940.-8.sējums: 1929, Nr.3/4.* Rīga: TNA, 2004, 96.-98.lpp.

⁷⁷³ Disterlo. Juridiskas piezīmes pie Latvijas Republikas Satversmes. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940.-2.sējums: 1923, Nr.7.* Rīga: TNA, 2003, 6.lpp.; Dišlers K. Deputātu tiesības atteikties no liecības došanas. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940.-2.sējums: 1923, Nr.8.* Rīga: TNA, 2003, 55.lpp.

⁷⁷⁴ Satversmes sapulces IV sesijas 14.sēdes stenogramma. TNA elektroniskais izdevums: Latvijas Satversmes sapulces stenogrammu izvilks (1920–1922). Latvijas Republikas Satversmes projekta apspriešana un apstiprināšana, 310.lpp.

⁷⁷⁵ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 83.lpp.

⁷⁷⁶ Turpat, 83.lpp.

Minēto apgalvojumu autors var pamatot ne vien ar tiesību doktrīnā formulētu atziņu, bet arī ar Saeimas deputātu sniegto informāciju (sk.: *Intervija ar Saeimas pozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti; Intervija ar Saeimas opozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti; Intervija ar Saeimas opozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti*).

⁷⁷⁷ Sk., piemēram: Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 83.lpp.; Енгибарян Р.В., Тадевосян Э.В. Конституционное право. Москва: Юристъ, 2000, с.261. Pieejams arī: <http://www.studfiles.ru/preview/1101148/page:39/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]. Šo apgalvojumu autors var pamatot ar saviem novērojumiem Saeimā, tai skaitā ar Saeimas frakciju sēžu darba kārtību (pārrunātie jautājumi, vienošanās par balsojumiem Saeimas sēdēs u.c.).

⁷⁷⁸ Sk., piemēram: Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 83.-91.lpp.; Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 392.-395.lpp.

Jāatzīmē, ka jēdziens „imunitāte” etimoloģiski ir saistīts ar latīņu valodas vārdu „immunitatas”, kas nozīmē „izņēmums no publiskas kalpības (dienesta)”. Savukārt jēdziens „indemnitate” ir saistīts ar latīņu valodas vārdiem „indemnitas” un „indemnis”, kas nozīmē „drošība pret zaudējumiem”, „neskarts”. Aplūkojot šos jēdzienus kopsakarā ar parlamenta vēsturisko attīstību, nepieciešams norādīt, ka parlaments kā varas realizētājs attīstījās līdzās monarham, pret kura ietekmi bija nepieciešams nodrošināt aizsardzību, lai parlaments varētu netraucēti pildīt savus uzdevumus. Sākotnēji

neatkarību nedrīkst absolutizēt⁷⁷⁹. Vēl vairāk, nedrīkst izmantot kā argumentu, lai pamatotu Saeimas deputātu politisko neatbildību citu subjektu priekšā.

4.4. Saeimas deputāta atkarība

Raksturojot deputāta neatkarību, šā promocijas darba autors ir uzsvēris, ka tā izpaužas vienīgi ideāltipiskajā modelī, bet praksē nav konstatējama un deputāti atrodas noteiktā atkarības stāvoklī, respektīvi, ir atkarīgi no citiem subjektiem (personām).

Katrs deputāts individuāli var būt atkarīgs no kādas citas personas, bet šī atkarība var veidoties īpašos apstākļos, kādos attiecīgais deputāts atrodas. Pastāv vairāki šķēršļi⁷⁸⁰, lai varētu izsmeļoši norādīt visas personas, no kurām deputāti var būt atkarīgi, tāpēc šā darba autors atzīst par lietderīgāku norādīt šīs atkarības veidošanās principus.

Šajā promocijas darbā autors norādījis, ka deputāts ir politiķis jeb persona, kuras galvenais mērķis ir vara kā līdzeklis citu mērķu sasniegšanai vai varas nodrošinātā prestižā stāvokļa un ar to saistīto izjūtu baudīšanai. Tas nozīmē, ka Saeimas deputāta darbību nosaka varas intereses. Līdz ar to rodas apstākļi, kuros var veidoties atkarība no personām, kuras sekmē šo interešu realizāciju vai, tieši pretēji, var šīs intereses aizskart. Minētais ir atzīstams par pamatprincipu, kas palīdz konstatēt deputāta atkarību no kāda cita subjekta.

To apzinoties, var pieņemt atziņu, ka tā saucamais brīvais deputāta mandāts būtībā ir ierobežots mandāts, jo deputātu kandidātus izvirza politiskās partijas un to apvienības, kuras pirms vēlēšanām izstrādā savas darbības programmas, bet vēlētāji balso tieši par attiecīgajām partijām un partiju apvienībām, paļaujoties uz to, ka tās rīkosies atbilstoši savām programmām⁷⁸¹.

Šī atziņa sevī ietver vismaz divus subjektus, attiecībās ar kuriem deputātam var veidoties noteikts atkarības stāvoklis. Pirmkārt, tas ir pilntiesīgo pilsoņu kopums jeb vēlētāji. Otrkārt, tā ir politiskā partija vai politisko partiju apvienība, no kuras kandidātu saraksta attiecīgā persona ievēlēta deputāta amatā. Abi šie subjekti ne vien ir sekmējuši deputāta interešu realizāciju, bet no

parlamenta locekļu (deputātu) imunitātes institūts attīstījās kā monarha dāvāta aizsardzība deputātiem pret citām personām, bet vēlāk transformējās aizsardzībā pret pašu monarhu, kura izpaužas kā neatbildība un neaizskaramība (*sk., piemēram: Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 83.-84.lpp.; Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 392.-395.lpp.; Online Etymology Dictionary: immunity. Pieejams: http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=immunity&searchmode=none [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Online Etymology Dictionary: indemnity. Pieejams: http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=indemnity&searchmode=none [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]).*

⁷⁷⁹ Енгибарян Р.В., Тадевосян Э.В. Конституционное право. Москва: Юристъ, 2000, с.261. Pieejams arī: <http://www.studfiles.ru/preview/1101148/page:39/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁷⁸⁰ Būtu nepieciešams veikt ļoti apjomīgu pētījumu, izmantojot dažādās zinātnēs pieņemtās pētniecības metodes, tai skaitā interviju un novērošanu, bet iegūto rezultātu pamatojība būtu obligāti jāpārbauda, īpaši intervijā iegūto informāciju. Turklāt šos rezultātus varētu attiecināt vienīgi uz konkrētām personām (deputātiem) noteiktos apstākļos noteiktā periodā, nevis uz deputātu kā konkrēto sociālo statusu, lomu vai tiesību institūtu.

⁷⁸¹ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 376.lpp.

tiem ir atkarīga arī šo interešu turpmākā realizācija, īpaši gadījumos, kad deputāts plāno atkārtoti balotēties Saeimas vēlēšanās. Turklāt abi šie subjekti ir spējīgi aizskart deputāta intereses pirms viņa pilnvaru termiņa beigām. Proti, vēlētāji var atsaukt Saeimu atbilstoši Satversmes 14.pantam vai izdarīt spiedienu uz Valsts prezidentu, lai tas viņiem dotu iespēju atlaist Saeimu saskaņā ar Satversmes 48.pantu⁷⁸². Savukārt politiskā partija vai politisko partiju apvienība var izslēgt attiecīgo deputātu no sava sastāva⁷⁸³, tāpat to biedru⁷⁸⁴ veidotā frakcija var attiecīgo deputātu izslēgt no sava sastāva⁷⁸⁵ un atteikties turpmāk Saeimā ar viņu sadarboties⁷⁸⁶. Līdz ar to attiecīgajam deputātam būs radušies papildu šķēršļi realizēt tādas tiesības, kurām nepieciešams citu deputātu atbalsts⁷⁸⁷.

Iepriekš minētais dod iespēju konstatēt vēl vienu subjektu, attiecībā pret kuru deputāts var nonākt atkarības stāvoklī. Tā ir deputātu frakcija, proti, ne mazāk kā piecu no viena deputātu kandidātu saraksta ievēlēto Saeimas deputātu apvienība (organizācijas veids), kas izveidota ar mērķi efektīvāk īstenot savas intereses Saeimas darba ietvaros⁷⁸⁸. Lai gan frakcija pēc savas būtības ir cieši saistīta⁷⁸⁹ ar politisko partiju vai politisko partiju apvienību un attiecīgie deputāti var būt šo politisko organizāciju biedri, tomēr abus subjektus – frakciju un partiju vai partiju apvienību – ir iespējams savstarpēji nošķirt, ņemot vērā to, ka ne vienmēr attiecīgie deputāti ir arī attiecīgās politiskās organizācijas biedri un deputāta pilnvaru pildīšanas laikā viņi var arī kolektīvi izstāties no partijas vai partiju apvienības, saglabājot frakcijas statusu⁷⁹⁰. Turklāt frakciju un partiju (partiju apvienību) ir iespējams savstarpēji nošķirt ne vien pēc to sastāvā esošajām personām, bet arī pēc tiesiskā statusa, kam, jāatzīst, konkrētajā gadījumā ir sekundāra nozīme. Proti, politiskā partija un politisko partiju apvienība ir personu grupa, kas izveidota, lai iegūtu un realizētu varu atbilstoši

⁷⁸² Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr. 43.

⁷⁸³ Sk., piemēram: Sociāldemokrātiskās partijas „SASKAŅA” statūtu 9.punktu (*Pieejams: http://www.saskanazemgalei.lv/2012/01/socialdemokratiskas-partijas-saskana_10.html [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*) un politiskās partijas „VIENOTĪBA” statūtu 13.punktu (*Pieejams: <http://vienotiba.lv/par-mums/statuti/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*).

⁷⁸⁴ Arī deputātu, kuri ievēlēti no attiecīgās politiskās partijas vai politisko partiju apvienības iesniegtā kandidātu saraksta, bet nav attiecīgo politisko organizāciju biedri.

⁷⁸⁵ Latvijas Reģionu apvienības frakcijas nolikums; 12.Saeimas frakcijas Nacionālās apvienības „Visu Latvijai!”-„Tēvzemei un Brīvībai/LNNK” nolikums; Latvijas Republikas Saeimas partijas „No sirds Latvijai” frakcijas nolikums; Saeimas frakcijas „SASKAŅA” nolikums; 12.Saeimas frakcijas VIENOTĪBA nolikums; Latvijas Republikas 12.Saeimas Zaļo un Zemnieku savienības frakcijas nolikums.

⁷⁸⁶ Minētais ir atzīts arī teorijā. Piemēram, salīdzinošo konstitucionālo tiesību teorijā uzsvērts, ka daudzās valstīs partijām tiesiski ir ierobežota iespēja kontrolēt konkrētu deputātu, taču faktiski šāda iespēja pastāv un praksē arī tiek izmantota (sk., piemēram: *Конституционное (государственное право) зарубежных стран. Часть общая: конституционное (государственное) право и его основные институты, тома 1–2, 3-е изд. Отв. ред. Б.А. Страшун. М.: БЕК, 2000, с.267*).

⁷⁸⁷ Deputāta tiesības plašāk raksturotas šā promocijas darba 5.nodaļā.

⁷⁸⁸ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

⁷⁸⁹ To apliecina frakciju nolikumos ietvertās norādes par attiecīgās politiskās partijas valdes lēmumu saistošo spēku, kas jāievēro frakcijas sastāvā esošiem deputātiem (sk., piemēram: *12.Saeimas frakcijas VIENOTĪBA nolikums; Latvijas Republikas 12.Saeimas Zaļo un Zemnieku savienības frakcijas nolikums*).

⁷⁹⁰ Jāprecizē, ka noteiktos apstākļos deputāti nevar izstāties no partijas un vienlaikus turpināt darbu frakcijā. Piemēram, ja frakcijā papildus attiecīgajiem deputātiem ir vēl vismaz pieci deputāti, tie var izslēgt šos deputātus no frakcijas un viņi vairs nevarēs iestāties citā frakcijā vai apvienoties jaunā frakcijā (sk.: *Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

savām interesēm, un kas līdz ar ierakstīšanu politisko partiju reģistrā iegūst juridiskās personas statusu⁷⁹¹. Savukārt frakcija nav atzīstama par juridisku personu, bet gan par ierobežotu tādu personu grupu, kura ir apvienojusies, lai sadarbotos konkrētā institūcijā un tās ietvaros darbotos kā noteikta vienība ar mērķi realizēt varu atbilstoši savām interesēm. Tātad šiem subjektiem ir dažādas tiesības un pienākumi, un arī to darbības mērķi⁷⁹² atšķiras, tāpat kā atšķiras šo subjektu un deputātu savstarpējās attiecības.

Šis atkarības stāvoklis Saeimas ietvaros var neaprobežoties vienīgi ar frakcijām, bet būt saistīts arī ar citām vienībām, piemēram, politiskajiem blokiem un frakciju padomi, kurus veidojošās frakcijas saskaņo savu rīcību un attiecīgi var cita citu ietekmēt, līdz ar to veidojot noteiktu ietekmi uz deputātu, kuram jāievēro šo subjektu nostāja (pieņemtie lēmumi), jo pretējā gadījumā pret viņu var vērsties paša pārstāvētā frakcija un/vai politiskā partija vai partiju apvienība. Tādējādi var veidoties netiešas jeb pastarpinātas atkarības stāvoklis.

Noteikts atkarības stāvoklis var veidoties, piemēram, attiecībā pret Saeimas prezidiju, kuram ir salīdzinoši plaša kompetence Saeimas funkciju realizācijā⁷⁹³ un kurš var sekmēt vai kavēt valsts varas realizāciju atbilstoši deputāta interesēm. Tāpat prezidijs var lemt par deputātam piemērojamām sankcijām⁷⁹⁴. Atkarības stāvoklis var veidoties arī attiecībā pret Saeimas komisijām un apakškomisijām, kuru darbība var ietekmēt deputāta intereses gan pozitīvā, gan negatīvā veidā. Īpašs stāvoklis veidojas attiecībā pret Mandātu, ētikas un iesniegumu komisiju, kurai ir būtiska nozīme gadījumos, kad attiecīgajam deputātam var tikt piemērotas sankcijas⁷⁹⁵. Visbeidzot atkarība var veidoties attiecībā pret Saeimu kopumā, jo tā savas funkcijas (varu) realizē kolektīvi un var deputātam piemērot sankcijas, kolektīvi pieņemot attiecīgu lēmumu⁷⁹⁶.

Tomēr deputāta atkarība no Saeimas kopumā un pārējām Saeimas vienībām nevar tikt pilnīgi pielīdzināta deputāta atkarībai no frakcijas, kuru veido šaurāka personu grupa, kurai ir savi konkrēti mērķi un uzdevumi, savi iekšējie noteikumi un kura darbojas saskaņoti, uzliekot deputātam par pienākumu pakļauties stingrai frakcijas disciplīnai un pakārtot savu darbību frakcijas kopējām

⁷⁹¹ Politisko partiju likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2006. 7.jūlijs, Nr. 107.

⁷⁹² Politiskās partijas un politisko partiju apvienības tiecas pēc varas (arī ārpus Saeimas ietvariem) un iespējas to izmantot atbilstoši savām interesēm (piemēram, atbilstoši pieņemtajai programmai), savukārt frakcijas ir apveltītas ar (Saeimas) varu un tiecas to izmantot galvenokārt atbilstoši savām interesēm (piemēram, atbilstoši pieņemtajai programmai).

⁷⁹³ Saeimas funkcionēšana plašāk raksturota šā promocijas darba 2.pielikumā.

⁷⁹⁴ Piemēram, prezidijs pārbauda iemeslus, kuru dēļ deputāts kavējis sēdi, un uzliek sodu, ja atzīst kavējumu par neattaisnojamu; sesiju starplaikā prezidijs lemj par deputāta paturēšanu apcietinājumā (sk.: *Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43; *Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96).

⁷⁹⁵ Šī komisija, piemēram, bet ne tikai sagatavo Saeimas lēmuma projektu sakarā ar Ģenerālprokuratūras iesniegumu par kriminālvajāšanas ierosināšanu pret deputātu, viņa apcietināšanu, aizturēšanu, kratīšanas izdarīšanu vai citādu personas brīvības ierobežošanu, kā arī priekšlikumus sakarā ar iesniegumiem par administratīvā soda uzlikšanu deputātam; pārrauga Saeimas deputātu ētikas kodeksa ievērošanu un izskata Saeimas deputātu ētikas kodeksa pārkāpumu lietas (sk.: *Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96).

⁷⁹⁶ Tas attiecas arī uz kolektīvi pieņemtu lēmumu par deputāta izslēgšanu no Saeimas sastāva (sk.: *Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96).

interesēm. Tieši frakcijai ir (var būt) vislielākā ietekme uz deputāta rīcību, kas dod iespēju konstatēt noteikta atkarības stāvokļa rašanos, kamēr pārējām vienībām ietekme izpaužas ierobežotā veidā. Šā iemesla dēļ teorijā nav plaši izplatīta koncepcija par deputātu, kurš savā darbībā ir atkarīgs no Saeimas (parlamenta)⁷⁹⁷, un tā vietā tiek uzsvērts uz pastāvošo atkarību no partijas, frakcijas, vēlētājiem.

Atsevišķu subjektu (frakciju), attiecībā pret kuru deputātam var izveidoties noteikts atkarības stāvoklis, ir iespējams izdalīt ne vien no politiskajām partijām un to apvienībām, bet arī no vēlētājiem jeb pilntiesīgo pilsoņu kopuma. Proti, abstrakto pilntiesīgo pilsoņu kopumu, kas citastarp ir apveltīts ar tiesībām piedalīties vēlēšanās un priekšlaicīgi atlaist/atsaukt Saeimu, var sašaurināt līdz šajā kopumā ietilpstošai pilsoņu grupai, kura pēdējās vēlēšanās savu balsi atdeva tieši par attiecīgā deputāta pārstāvēto politisko partiju vai partiju apvienību. Attiecīgi šie pilsoņi ir tiesīgi kontrolēt, vai deputāts rīkojas atbilstoši partijas (partiju apvienības) programmai, kas uzskatāma par vēlētāju noteiktu uzdevumu darbam Saeimā⁷⁹⁸. Savukārt attiecīgais deputāts apzinās ciešāku saikni ar šo pilsoņu grupu un tādēļ arī cenšas rīkoties pirmām kārtām tieši šīs grupas interesēs⁷⁹⁹. Ja deputāts rīkosies pretēji šīs grupas interesēm un konkrētās partijas (partiju apvienības) programmai, attiecīgie pilsoņi nākamajās vēlēšanās būs motivēti atdot savu balsi par citu deputāta amata kandidātu un/vai par citas politiskās organizācijas iesniegto kandidātu sarakstu.

Turpinot izvērtēt deputātu atkarību no citiem subjektiem, ir iespējams konstatēt vēl vienu subjektu, kura attiecības ar deputātiem (jeb normatīvajos aktos noteiktais attiecību modelis) nav viennozīmīgi vērtējams. Šis subjekts ir Valsts prezidents, un konkrētais attiecību modelis par neviennozīmīgu atzīstams tādēļ, ka gan prezidents, gan deputāti (Saeima) ir savstarpēji atkarīgi un faktiski spējīgi ne vien īstenot savstarpēju kontroli, bet arī piemērot otrai pusei sankcijas.

Vispirms jāatzīmē, ka Valsts prezidenta amata kandidatūru piesaka deputāti⁸⁰⁰ un attiecīgi viņi arī ievēlē Valsts prezidentu uz četriem gadiem⁸⁰¹. Tādējādi konkrētā persona, kas kandidē uz Valsts prezidenta amatu, pēc būtības ir atkarīga no Saeimas, lai varētu ieņemt Valsts prezidenta amatu. Protams, šī atkarība nav pielīdzināma tai atbildībai, kāda deputātam ir pret partiju, kura viņa kandidatūru izvirzījusi, un pret vēlētājiem, kuri viņu ievēlējuši Saeimā. Šis salīdzinājums pamatojams ar to, ka Valsts prezidentam ir sava noteikta vieta valsts varas dalīšanas sistēmā, kas nepieļauj viņa atrašanos izteiktā atkarībā no Saeimas⁸⁰². Tomēr jāuzsver, ka Saeima ir tiesīga ne

⁷⁹⁷ Atkarība no Saeimas un tās vienībām drīzāk vērtējama kā hipotētisks piemērs, kas var realizēties tikai noteiktos gadījumos. Praksē nav konstatējama attiecīgās iespējamības regulāra un izteikta realizācija, kura būtu tiešā veidā saistīta ar atkarības attiecībām un kuru varētu zinātniski pamatot. Tomēr jāatzīmē, ka šādi hipotētiski gadījumi nav izslēgti, tāpēc arī tiek norādīti šajā promocijas darbā.

⁷⁹⁸ Pleps J., Pastars E., Plakane I. *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 376.lpp.

⁷⁹⁹ Dišlers K. *Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas*, Rīga: TNA, 2004, 83.lpp.

⁸⁰⁰ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

⁸⁰¹ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr. 43.

⁸⁰² Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A.Gulbis, 1930, 155.-156.lpp.

vien ievēlēt Valsts prezidentu, bet arī to atlaist no amata⁸⁰³. Tādējādi vienlaikus izpildās abi šajā apakšnodaļā minētie kritēriji⁸⁰⁴, pēc kuriem iespējams konstatēt apstākļus, kuros varas realizētājs var būt atkarīgs no cita subjekta. Taču, lai šī atkarība izveidotos faktiski, attiecīgajam subjektam būtu konkrētie apstākļi jāizmanto, bet tas saskaņā ar noteikto tiesisko kārtību, jo īpaši ar nostiprināto varas dalīšanas principu, nav pieļaujams. Tomēr nav izslēgta varbūtība, ka kāds no subjektiem savu varu izmantos ļaunprātīgi.

Valsts prezidentam nav noteiktas ekskluzīvas tiesības patstāvīgi ievēlēt deputātus. Prezidents var vienīgi izmantot tam kā pilntiesīgam pilsonim piešķirtās vēlēšanu tiesības un kopā ar citiem pilntiesīgajiem pilsoņiem piedalīties Saeimas vēlēšanās. Līdz ar to Saeima ir atkarīga nevis no Valsts prezidenta, bet no pilntiesīgo pilsoņu kopuma. Tomēr Valsts prezidentam ir noteiktas vairākas citas tiesības, kuras viņš var izmantot Saeimas un deputātu ietekmēšanai. Pirmām kārtām tās ir Satversmes 48.pantā paredzētās tiesības ierosināt Saeimas atlaišanu. Proti, Valsts prezidents var izdot rīkojumu par Saeimas atlaišanu, uz kura pamata izdarāma tautas nobalsošana, kuras rezultātā Saeima tiek atlaista, ja vairāk nekā puse attiecīgajā nobalsošanā dalību ņēmušo pilntiesīgo pilsoņu nobalso par Saeimas atlaišanu⁸⁰⁵. Lai gan arī šajā gadījumā varas interešu ietekmēšana nav atkarīga vienīgi no Valsts prezidenta, tomēr viņa pozīcija ir daudz nozīmīgāka nekā Saeimas vēlēšanu gadījumā. Turklāt šīs nav vienīgās tiesības, ar kurām Valsts prezidents var ietekmēt deputātu darbu. Citastarp Valsts prezidents it tiesīgs pieprasīt Saeimas sēdes sasaukšanu un noteikt tās darba kārtību; iesniegt gatavu likumprojektu vai likuma ierosinājumu; pieprasīt likuma otrreizēju caurlūkošanu; apturēt likuma publicēšanu uz diviem mēnešiem; saņemt Saeimā iesniegtos un izskatāmos dokumentus; iesniegt priekšlikumus Saeimai, kā arī iesniegt pieteikumu Satversmes tiesā⁸⁰⁶. Turklāt tieši Valsts prezidentam ir ekskluzīvas tiesības aicināt personu pretendēt uz Ministru prezidenta amatu un attiecīgi arī sastādīt Ministru kabinetu⁸⁰⁷. Jāpiebilst, ka vairākas no savām tiesībām prezidents var izmantot vienīgi kopā ar atbildīgo ministru (izpaužas kontrasignācijas institūts⁸⁰⁸). Tāpat ir jāatgādina Saeimas iespēja atlaist Valsts prezidentu no amata, tai skaitā arī gadījumā, ja Saeima jūt, ka prezidents to ietekmē pārmērīgi un būtiski aizskar Saeimas intereses. Taču minētais nevar noliegt un mazināt prezidenta ietekmi līdz tādām līmenim, kad nepastāv tādi apstākļi, kuros var rasties deputātu atkarība no prezidenta. Pašreizējais tiesiskais

⁸⁰³ Satversmes 51.pants noteic, ka ne mazāk kā puse visu Saeimas deputātu var iesniegt priekšlikumu par Valsts prezidenta atlaišanu, kas tiek izskatīts slēgtā sēdē, un ar ne mazāk kā divu trešdaļu visu deputātu balsu vairākumu Saeima var nolemt atlaist Valsts prezidentu. Pēc šāda lēmuma Saeima nekavējoties ievēlē jaunu Valsts prezidentu (*sk.: Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr. 43*).

⁸⁰⁴ Konkrētie kritēriji ir: 1) iespēja sekmēt varas realizētāja intereses un 2) iespēja aizskart varas realizētāja intereses.

⁸⁰⁵ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr. 43*.

⁸⁰⁶ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr. 43*; Satversmes tiesas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis, 1996. 14.jūnijs, Nr. 103*; Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*.

⁸⁰⁷ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr. 43*.

⁸⁰⁸ Kontrasignācijas institūts plašāk aprakstīts šā promocijas darba 2.nodaļā.

regulējums nodrošina apstākļus, kuros var veidoties gan Valsts prezidenta atkarība no deputātiem, gan arī deputātu atkarība no Valsts prezidenta.

Iepriekš raksturotās deputātu attiecības ar citiem subjektiem, no kuriem deputāti var būt atkarīgi, šā promocijas darba autors izmanto kā ilustratīvu atkarības veidošanās piemēru, tomēr uzskata par vajadzīgu atkārtoti atzīmēt, ka deputātam var veidoties atkarība arī no citiem, šeit neminētiem subjektiem.

4.5. Saeimas deputāta attiecību modeļi

Šā promocijas darba autors iepriekš raksturoja deputāta teorētisko (ideāltipisko) neatkarību un faktisko atkarību ar konkrētu mērķi – uzsvērt, ka deputāts var būt iesaistīts attiecībās, kuru ietvaros viņam jārikojas cita subjekta interesēs un jādod atskaite/jāatbild par savu rīcību. Attiecīgās attiecības ir jāpieņem kā tādas, kurās izpaužas gan pozitīvā, gan negatīvā politiskā atbildība. Lai pēc iespējas pilnīgāk raksturotu politisko atbildību, autors formulē vairākus attiecību modeļus⁸⁰⁹, kuru ietvaros tā var izpausties.

Tātad politiskā atbildība var izpausties, piemēram, šādos attiecību modeļos⁸¹⁰:

1) **deputāts – pilntiesīgo pilsoņu kopums.** Šo attiecību ietvaros:

pilntiesīgo pilsoņu kopums:

- ievēlē deputātu,
 - gaida no deputāta valsts un sabiedrības interesēm atbilstošu rīcību,
 - dod deputātam ieteikumus un norādījumus,
 - pieprasa no deputāta paskaidrojumus par viņa rīcību,
 - izdara spiedienu uz citiem subjektiem (Valsts prezidentu, partiju, partiju apvienību, frakciju), lai deputātam tiktu piemērotas sankcijas,
 - atsauc deputātu kopā ar visu Saeimu,
 - nepārvēlē deputātu,
 - piemēro deputātam citas sankcijas (*sk. 3.tabulu*),
- bet deputāts:
- dod paskaidrojumus,
 - rīkojas atbilstoši valsts un sabiedrības interesēm;

⁸⁰⁹ Jāatzīmē, ka attiecīgos modeļus var traktēt arī kā deputāta politisko atbildību (noteiktas attiecības veidojošo elementu kopumu) saskaņā ar attiecību teoriju, kuru autors šā promocijas darba ietvaros neizmanto politiskās atbildības definēšanai, bet izmanto kā salīdzināmu piemēru.

⁸¹⁰ Vairāki no šiem attiecību modeļiem var tikt attiecināti ne vien uz konkrētu deputātu, bet arī uz vairākiem deputātiem un Saeimu kopumā. Jāpiebilst, ka modeļu ietvaros veicamās darbības nav norādītas izsmēloši, tādēļ ir iespējamas arī citas darbības, gan no deputāta, gan no cita subjekta puses.

2) **deputāts – pilntiesīgo pilsoņu grupa**⁸¹¹, kas pēdējās vēlēšanās savu balsi atdeva tieši par attiecīgā deputāta pārstāvēto politisko partiju vai partiju apvienību. Šo attiecību ietvaros:

attiecīgā grupa:

- ievēlē deputātu,
- gaida no deputāta rīcību, kas atbilst gan partijas vai partiju apvienības programmai, gan arī grupas interesēm,
- dod deputātam ieteikumus un norādījumus,
- pieprasa no deputāta paskaidrojumus par viņa rīcību,
- izdara spiedienu uz citiem subjektiem (Valsts prezidentu, partiju, partiju apvienību, frakciju), lai deputātam tiktu piemērotas sankcijas,
- (ar citiem pilntiesīgajiem pilsoņiem) atsauc deputātu kopā ar visu Saeimu,
- nenodod balsi par deputātu, tā pārstāvētās partijas vai partiju apvienības deputātu amata kandidātu sarakstu,
- svīturo deputātu vai izdara atzīmi „+” pretī citiem kandidātiem (vienlaikus neizdarot to pretī attiecīgajam deputātam), kas kopā ar šo deputātu ietverti vienā partijas vai partiju apvienības deputāta amata kandidātu sarakstā,
- piemēro deputātam citas sankcijas (*sk. 3.tabulu*),

bet deputāts:

- dod paskaidrojumus,
- rīkojas atbilstoši partijas un partiju apvienības programmai, kā arī attiecīgās grupas interesēm;

3) **deputāts – politiskā partija vai politisko partiju apvienība**, no kuras kandidātu saraksta viņš ievēlēts Saeimā. Šo attiecību ietvaros:

politiskā partija vai politisko partiju apvienība:

- iekļauj deputātu savā deputāta amata kandidātu sarakstā,
- sniedz deputātam materiālu vai garīgu atbalstu,
- gaida no deputāta partijas vai partiju apvienības interesēm atbilstošu rīcību,
- dod deputātam padomus, ieteikumus un norādījumus,
- pieprasa no deputāta paskaidrojumus par viņa rīcību,
- izslēdz deputātu no partijas vai partiju apvienības,

⁸¹¹ Iespējams izdalīt arī citas pilntiesīgo pilsoņu grupas, pret kurām deputātam ir īpaša politiskā atbildība. Piemēram, personas, kas dzīvo vēlēšanu apgabalā, no kura deputāts ievēlēts un/vai kurā deputāts plāno kandidēt nākamajās vēlēšanās. Jāpiebilst, ka arī paši deputāti ir atzinuši īpašu piesaisti attiecīgajam apgabalam un tā iedzīvotājiem (*sk.: Intervija ar Saeimas opozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti*).

- izdara spiedienu uz frakciju, lai deputātam tiktu piemērotas sankcijas (izslēgšana no frakcijas, atteikšanās no sadarbības),
 - neiekļauj deputātu savā deputāta amata kandidātu sarakstā,
bet deputāts:
 - dod paskaidrojumus,
 - ievēro disciplīnu,
 - rīkojas atbilstoši partijas vai partiju apvienības interesēm;
- 4) **deputāts – frakcija**, pie kuras viņš pieder. Šo attiecību ietvaros:
frakcija:
- gaida no deputāta frakcijas un attiecīgās partijas vai partiju apvienības interesēm atbilstošu rīcību,
 - dod deputātam padomus, ieteikumus un norādījumus,
 - pieprasa no deputāta paskaidrojumus par viņa rīcību,
 - izslēdz deputātu no frakcijas sastāva,
 - nesadarbojas ar deputātu,
bet deputāts:
 - dod paskaidrojumus,
 - ievēro disciplīnu,
 - rīkojas atbilstoši frakcijas, partijas vai partiju apvienības interesēm;
- 5) **deputāts – Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisija**. Šo attiecību ietvaros:
komisija:
- pārrauga Saeimas deputātu ētikas kodeksa ievērošanu un izskata Saeimas deputātu ētikas kodeksa pārkāpumu lietas,
 - piemēro deputātam sankcijas, ja konstatē ētikas kodeksa pārkāpumu,
bet deputāts:
 - ievēro Saeimas ētikas kodeksu,
 - paskaidro komisijai savu rīcību;
- 6) **deputāts – Saeima kopumā**. Šo attiecību ietvaros:
Saeima:
- gaida no deputāta rīcību, kas atbilst Saeimas, valsts un sabiedrības interesēm,
 - piemēro deputātam sankcijas, ja konstatē atbilstošu pamatu,
bet deputāts:
 - rīkojas atbilstoši Saeimas, valsts un sabiedrības interesēm,
 - dod paskaidrojumus, lai sevi attaisnotu un aizsargātos pret iespējamām sankcijām;

7) **deputāts – Valsts prezidents.** Šo attiecību ietvaros:

Valsts prezidents:

- gaida no deputāta rīcību, kas atbilst prezidenta, valsts un sabiedrības interesēm,
- dod deputātam padomus un ieteikumus,
- lūdz paskaidrojumus par deputāta rīcību,
- nodod likumu otrreizējai caurlūkošanai,
- aptur likuma publicēšanu uz diviem mēnešiem,
- atsakās aicināt deputātu, tā pārstāvētās partijas vai partiju apvienības ieteikto personu, sastādīt Ministru kabinetu,
- ierosina balsojumu par Saeimas atlaišanu,

bet deputāts:

- dod paskaidrojumus,
- ņem vērā padomus un ieteikumus,
- rīkojas atbilstoši prezidenta, valsts un sabiedrības interesēm.

Šie modeļi nav jāpieņem kā vienīgie iespējamie attiecību modeļi, kuru ietvaros var izpausties politiskā atbildība⁸¹². Šā promocijas darba autors jau norādījis, ka katram deputātam vai katrai deputātu grupai var veidoties atkarība no jebkura subjekta, kas atrodas tādos apstākļos, ka ir spējīgs veicināt vai aizskart deputāta vai deputātu grupas varas intereses. Piemēram, deputāta politisko atbildību var raksturot, par pamatu ņemot arī tādu modeli, kas aptver deputāta attiecības ar vienu vai vairākām personām, kuras viņam sniedz finansiālu atbalstu. Šā promocijas darba 3.1.apakšnodaļā jau norādīta naudas resursu nozīme politiķa interešu realizācijā. Deputātiem, deputāta amata kandidātiem, to pārstāvētajām politiskajām partijām un partiju apvienībām ar pašu līdzekļiem (piemēram, biedra naudu, personīgajiem uzkrājumiem) vai valsts atbalstu ir salīdzinoši grūti nodrošināt efektīvu vēlēšanu kampaņu un iegūt attiecīgos amatus, tāpēc tiek piesaistīti arī vienas vai vairāku personu finanšu līdzekļi, savukārt šīs personas par savu ieguldījumu var pieprasīt konkrētu labumu. Tādējādi attiecīgās personas iegūst noteiktu kontroli pār attiecīgo politiķi, politisko partiju vai partiju apvienību⁸¹³ un veidojas tāds attiecību modelis, kuram raksturīga, no vienas puses, deputāta rīcība attiecīgo personu interesēs un, no otras puses, attiecīgo personu tiesības pieprasīt deputātam atskaitīšanos par savu rīcību. Turklāt šim modelim var būt raksturīga arī finansiālā atbalsta pārtraukšana vai sniegšana konkurējošam deputātam, partijai vai partiju apvienībai.

Līdz ar to var formulēt šādu abstraktu ar Saeimas deputāta politisko atbildību saistītu attiecību modeli:

⁸¹² Atkārtoti jāuzsver, ka šo modeļu saturs var būt arī citāds.

⁸¹³ Panebianco A. *Political Parties: Organization and Power*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988, p. 35.

8) **deputāts – persona vai personu grupa.** Šo attiecību ietvaros:

persona vai personu grupa:

- veicina vai neaizskar deputāta intereses,
- gaida no deputāta tās interesēm atbilstošu rīcību,
- dod deputātam padomus, ieteikumus un norādījumus,
- piemēro deputātam sankcijas, ja konstatē atbilstošu pamatu,

bet deputāts:

- rīkojas atbilstoši personas vai personu grupas interesēm,
- dod paskaidrojumus,
- ņem vērā padomus, ieteikumus un norādījumus.

Raksturojot minētos modeļus, autors apliecinā, ka atzīst tādu izpratni, saskaņā ar kuru politiskā atbildība var izpausties dažāda veida un satura attiecībās. Tas nozīmē, ka dažādos attiecību modeļos politiskā atbildība var izpausties atšķirīgi (vairākas sagaidāmās rīcības, dažādas sankcijas, atšķirīga kontrole). Savukārt šis secinājums ļauj izmantot gadījuma analīzes metodi, ar kuras palīdzību var izpētīt īpašu politisko atbildību konkrēta attiecību modeļa ietvaros. Tieši gadījuma analīzes metode dod iespēju vispilnvērtīgāk izanalizēt politisko atbildību šaurākos attiecību modeļos (piemēram, konkrēta deputāta un vēlētāju attiecību modelī), jo nav balstīta uz abstraktiem un vispārinātiem pieņēmumiem, bet liek koncentrēties uz faktiskajiem un tiesiskajiem apstākļiem konkrētā gadījumā, konstatējot pareizu rīcību (pienākumu, prasību, lūgumu izpilde), nepareizu rīcību (pienākumu, prasību, lūgumu neizpilde) un negatīvās sekas (kas iestājas nepareizas rīcības rezultātā)⁸¹⁴.

Ir būtiski atzīmēt, ka ideāltipiskā gadījumā attiecīgajiem attiecību modeļiem vajadzētu būt sakārtotiem atbilstoši noteiktai hierarhijai, par augstāko modeli jeb pamatmodeli pieņemot deputāta un pilntiesīgo pilsoņu kopuma savstarpējo attiecību modeli. Attiecīgā hierarhija ir pamatojama ar Satversmi, tautas suverenitātes koncepciju un izpratni par deputātu kā tautas priekšstāvi, kura augstākais pienākums ir strādāt valsts un tautas interesēs. Tomēr – vēlreiz jāuzsver – faktiski deputāts atrodas tādos apstākļos, kuros var veidoties atkarība no personām, kuras vai nu sekmē viņa interešu realizāciju, vai, tieši pretēji, var viņa intereses aizskart. Dažādiem deputātiem šīs atkarības veidošanās apstākļi var būt atšķirīgi, tāpēc arī katra atsevišķā deputāta dažādie attiecību modeļi var tikt sakārtoti atbilstoši tikai viņam raksturīgai hierarhijai, par augstāko modeli jeb pamatmodeli atzīstot modeli, kurš aptver deputāta attiecības ar to subjektu, kas visvairāk var sekmēt viņa interešu realizāciju un/vai visvairāk arī aizskart šīs intereses.

⁸¹⁴ Autors uzsver, ka pilnvērtīgas deputāta politiskās atbildības analīzes nolūkā ir vēlams izraudzīties konkrētu attiecību modeli, kura ietvaros šī atbildība vērtējama. Tādējādi politiskā atbildība ir piesaistīta konkrētai situācijai. Jāpiebilst, ka šāda piesaiste (konkretizācija) ir raksturīga arī citiem „politiskiem” jēdzieniem (sk.: Schmitt C. *The Concept of the Political*. Chicago: The University of Chicago Press, 2007, p.30).

Pilnīgāku izpratni par iepriekš raksturotajiem modeļiem var gūt, izprotot Saeimas deputātu pozitīvo un negatīvo atbildību, kam veltītas šā promocijas darba nākamās nodaļas.

5. SAEIMAS DEPUTĀTA POZITĪVĀ POLITISKĀ ATBILDĪBA

Iepriekšējās šā promocijas darba nodaļās autors raksturojis jēdzienus „politiskā atbildība” un „Saeimas deputāts”, tādējādi radot pamatu, kas nepieciešams plašākai Saeimas deputāta politiskās atbildības izpētei. Tai veltīta šī un nākamā nodaļa, kurās autors raksturo attiecīgo pētījuma priekšmetu, ņemot vērā iepriekš formulētās atziņas par politiskās atbildības izpausmēm, kā arī Saeimas un tās deputāta darbību.

5.1. Pozitīvās politiskās atbildības koncepcija

Promocijas darba 3.nodaļā autors norādījis paša formulēto un atzīto politiskās atbildības koncepciju, kura balstīta uz atbildības jēdziena iedalījumu divās dimensijās – pozitīvajā un negatīvajā politiskajā atbildībā⁸¹⁵.

Pozitīvo politisko atbildību veidojošie elementi

Saeimas deputāta pozitīvo politisko atbildību autors raksturo kā deputāta pareizu politisku rīcību⁸¹⁶, kas saistīta ar viņa pienākumu pildīšanu, viņa tiesību realizāciju un atbilst attiecīgās rīcības vērtētāja un iespējamo sankciju piemērotāja⁸¹⁷, tai skaitā deputātam jūtamu seku izraisītāja, interesēm.

Apzinoties šā darba 4.nodaļā norādītos attiecību modeļus, var pieņemt, ka faktiskie deputāta rīcības vērtētāji un formālie sankciju piemērotāji var būt dažādi subjekti un tāpat var atšķirties arī deputātam formāli noteiktie pienākumi un faktiski veicamā rīcība. Tomēr nemainīgs paliek pamatprincips⁸¹⁸ – deputāta rīcība, kas atbilst tās vērtētāja un iespējamo sankciju piemērotāja interesēm.

Sakarā ar minēto nepieciešams precizēt atsevišķus šā principa elementus un raksturīgās pazīmes. Pirmkārt, deputāta politisko atbildību nevar pilnvērtīgi vērtēt, norobežojoties no konkrēta attiecību modeļa. Vispirms, ir jākonstatē attiecību modelis (vai modeļi), un tikai pēc tam var analizēt deputāta politisko atbildību šā modeļa ietvaros, jo, kā iepriekš norādīts, dažādu attiecību modeļu ietvaros deputātam var tikt noteikti atšķirīgi pienākumi, tāpat arī deputāta mijiedarbība ar viņa rīcības vērtētāju var izpausties atšķirīgi. Līdz ar to politiskā atbildība, kas analizēta ārpus

⁸¹⁵ Politiskās atbildības koncepcija plašāk raksturota šā promocijas darba 3.2.apakšnodaļā.

⁸¹⁶ Politiskā rīcība plašāk raksturota šā promocijas darba 3.1.apakšnodaļā.

⁸¹⁷ Šā promocijas darba ietvaros autors vairākās vietās izmanto vienīgi jēdzienu „sankciju piemērotājs”, ar to saprotot arī jēdzienu „negatīvo seku izraisītājs”. Savukārt jēdziens „negatīvo seku izraisītājs” (arī „jūtamu seku izraisītājs”) atsevišķās vietās izmantots nedaudz atšķirīgā veidā. Proti, autors ar to apzīmē personu, kura pati nav formālo sankciju piemērotājs, bet tieši vai netieši ietekmē sankciju piemērotāju un izraisa sankciju piemērošanu.

⁸¹⁸ Ar to autors saprot pozitīvās politiskās atbildības pamatprincipu.

attiecību modeļiem, ir pieņemama kā abstrakta, balstīta uz vispārinātiem pieņēmumiem un norobežota no konkrētiem faktiskiem un tiesiskiem apstākļiem.

Otrkārt, politiskās atbildības koncepcijā ietvertā rīcība ir jāsaprot (tā var tikt saprasta) trīs dažādos veidos, t.i., kā:

- 1) rīcība, kas realizēsies (vēl nav uzsākta);
- 2) rīcība, kas realizējas (jau uzsākta, bet vēl nav pabeigta);
- 3) rīcība, kas jau realizējusies (ir pabeigta).

Citiem vārdiem sakot, šī rīcība var realizēties gan pagātnē, gan tagadnē, gan nākotnē, bet atskaites punkts ir brīdis, kad tā tiek apzināta un vērtēta. Tas nozīmē, ka ar šo rīcību var saprast gan pienākumu un tiesību kopumu, gan arī to īstenošanu.

Treškārt, šī rīcība ir jāsaprot šā vārda plašākajā nozīmē, un attiecīgi tā var tikt pieņemta kā:

- 1) aktīva darbība,
gan uz āru vērsta (piemēram, ķermeniska kustība, piedalīšanās balsojumā),
gan uz iekšu vērsta (piemēram, uzskati, domas vai pārliecība);
- 2) pasīva darbība jeb bezdarbība,
gan uz āru vērsta (piemēram, atturēšanās no balsojuma, paskaidrojumu nesniegšana),
gan uz iekšu vērsta (piemēram, uzskatu, domu vai pārliecības neuztveršana/nepieņemšana).

Ceturtkārt, rīcības saistība ar pienākumiem un tiesībām neaprobežojas vienīgi ar normatīvu vai kāda cita formāla veida regulējumu⁸¹⁹. Pienākumi pirmām kārtām ir saprotami kā rīcība, kuru no deputāta gaida tās vērtētājs, bet tiesības – kā deputāta (vērtētāja izpratnē) leģitīma (šā vārda plašākajā nozīmē) iespēja izpildīt noteiktos pienākumus.

Piektkārt, deputāts ir politiķis un politiska amatpersona, kuras rīcība, tai skaitā rīcība privātajā sfērā, ir pakļauta sabiedrības kontrolei⁸²⁰. Šī kontrole izpaužas arī uz rīcību, kuru politiķis veicis pirms attiecīga amata ieņemšanas (klūšanas par politiķi). Tas nozīmē, ka deputāta rīcība privātā sfērā arī būtībā var tikt uzskatīta par politisku rīcību, jo tās veicējs ir politiskā procesā iesaistīta persona (politiķis) un tās novērtējums un sekas var ietekmēt politiskās (varas) intereses. Tādējādi minētais var kļūt par politiska procesa sastāvdaļu, īpaši gadījumā ja šīs rīcības negatīva novērtējuma rezultātā politiķim tiek atņemta vara (piemēram, viņš zaudē amatu).

Sestkārt, pozitīvā politiskā atbildība nav aprobežojama vienīgi ar rīcību, bet papildināma ar tās apzināšanu un slēdzienu par tās atbilstību rīcības vērtētāja un sankciju piemērotāja interesēm.

Papildus minētajam ir jāpaskaidro, ka rīcības vērtētājs un sankciju piemērotājs ir divas lomas, kas attiecināmas uz vienu subjektu (vienu individuālu personu vai kolektīvu personu). Tātad

⁸¹⁹ Politikas zinātnē ir atzīts, ka deputāta rīcību novērtē arī ārpus viņa amata pienākumiem (*sk.: Riesman D. To Be a Politician. Garden City, NY: Doubleday, 1959, p.55*).

⁸²⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2005.gada 16.septembra spriedums lietā Nr.SKA-162.

rīcībai jāatbilst tās personas interesēm, kura to vērtē un kurai ir tāda izšķiroša ietekme uz ārējiem apstākļiem, lai izraisītu rīcības veicējam (deputātam) jūtamas negatīvas sekas⁸²¹. Ar jēdzienu „izšķiroša ietekme” konkrētajā gadījumā saprotama tāda darbība, uz kuras pamata rodas negatīvās sekas un bez kuras tās nevar rasties. Savukārt jēdziens „sankcijas” nozīmē deputātam jūtamas negatīvas sekas.

Sakarā ar jēdzieniem „rīcības vērtētājs” un „sankciju piemērotājs” nepieciešama piebilde, ka attiecīgās lomas var pildīt ne vien cita persona, kas vērtē rīcības veicēju (deputātu), bet arī pats rīcības veicējs (deputāts). Proti, deputāts var noteikt sev konkrētus kritērijus un pēc tiem izvērtēt pats savu rīcību. Rīcība, kas saskan ar šiem kritērijiem, ir atzīstama par atbilstošu deputāta interesēm, bet rīcība, kas ar tiem nesaskan, – par neatbilstošu deputāta interesēm. Ja deputāts konstatē savas rīcības neatbilstību šiem kritērijiem, viņam var veidoties iekšēji pārdzīvojumi un tādējādi viņš pats var izraisīt sev jūtamas negatīvas sekas. Šāda izpratne ir balstīta uz teorijām, kas politisko atbildību traktē kā personas emocionālu reakciju un iekšēju stāvokli, kā arī uz atziņām, kas atzīst morālās atbildības un politiskās atbildības satura pārklāšanos.

Koncepcijas sašaurināšana: tiesiskā dimensija

Jāatzīmē, ka šā promocijas darba autora definētā pozitīvā un negatīvā politiskā atbildība ir saprotama kā fenomens jeb parādība, kas sevi atklāj⁸²². Tādējādi šai atbildībai ir jārealizējas konkrētā gadījumā, respektīvi, ir jābūt rīcībai, slēdzienam par tās atbilstību vai neatbilstību vērtētāja interesēm, bet negatīvās politiskās atbildības gadījumā – deputātam jūtāmām negatīvām sekām (sankcijām jābūt piemērotām). Tieši šādā nozīmē politiskā atbildība ir skaidrota šā promocijas darba ietvaros. Vienlaikus autora atzītais un formulētais politiskās atbildības skaidrojums var tikt uztverts arī kā:

1) tiesību jēdziens:

autors tiesību jēdzienu saprot kā abstrakciju, kas atspoguļo konkrēta tiesību priekšmeta-parādības-fenomēna vispārīgās būtiskās pazīmes⁸²³. Tieši jēdzienam⁸²⁴ autors šā promocijas darba ietvaros pievērš vislielāko uzmanību. Autors jau norādījis, ka politisko atbildību saprot kā fenomenu, kas izpaužas ne vien politiskā, bet arī tiesiskā dimensijā⁸²⁵. Promocijas darbā norādīti arī būtiskie politiskās atbildības, respektīvi, fenomēna elementi un pazīmes. Tie ir vispārināti un tādējādi uzskatāmi par attiecīgo

⁸²¹ Plašāk par rīcības vērtētāju un sankciju piemērotāju ir rakstīts šā promocijas darba 6.nodaļā.

⁸²² Latviešu valodas vārdnīca: 30000 pamatvārdu un to skaidrojumu. Autoru kolektīvs D.Guļevskas, I.Rozenštrauhas, D.Šnē redakcijā. Rīga: Izdevniecība Avots, 2006, 287.lpp.

⁸²³ Turpat, 459.lpp.

⁸²⁴ Autors pievērš uzmanību politiskajai atbildībai nevis tikai kā tiesību jēdzienam, bet kā tādām vispārīgām jēdzieniem, kas iziet ārpus tiesiskās dimensijas.

⁸²⁵ Minētais ir pamatojams ar autora norādīto, ka politiskās normas un tiesību normas var savstarpēji pārklāties līdzīgi kā politiskā atbildība un juridiskā atbildība.

fenomenu atspoguļojošu abstrakciju. Uztverot politisko atbildību kā jēdzienu tiesiskā dimensijā, ir atzīstami iepriekš aprakstītie elementi un pazīmes tiktāl, ciktāl tie ir saistīti ar tiesībām. Līdz ar to pozitīvā politiskā atbildība var tikt uztverta kā šāda attiecīgajam fenomenam raksturīgus elementus un pazīmes atspoguļojoša abstrakcija: „pareiza rīcība (pagātnē/tagadnē/nākotnē) politiska procesa ietvaros, kas ir saistīta ar deputāta pienākumu pildīšanu un tiesību realizāciju un atbilst tās vērtētāja un iespējamo sankciju piemērotāja, tai skaitā deputātam jūtamam seku izraisītāja, interesēm”;

2) tiesību termins:

autors ar tiesību terminu saprot vārdu savienojumu, kas apzīmē noteiktu jēdzienu⁸²⁶. Tas nozīmē, ka arī politiskā atbildība (tās skaidrojums) var tikt tiešiem vārdiem nostiprināta tiesību avotos. Kā to apliecina šajā promocijas darbā norādītais, vairākos normatīvajos aktos un tiesu institūciju nolēmumos ir izmantots vārdu savienojums, kas apzīmē politiskās atbildības jēdzienu – gan pozitīvajā, gan negatīvajā nozīmē. Tādējādi pozitīvās politiskās atbildības termins var tikt uztverts kā rakstītos tiesību avotos ietverts vārdu savienojums, ar kuru apzīmēts politiskās atbildības tiesību jēdziens, kas vispārināti atspoguļo pozitīvo politisko atbildību veidojošus būtiskus elementus un pazīmes. Jāatkārto, ka attiecībā uz Saeimu un deputātiem termins „politiskā atbildība” normatīvajos aktos nav izmantots, taču ir lietots tiesu institūciju nolēmumos un atrodams citos tiesību avotos, piemēram, Saeimas sēžu stenogrammās;

3) tiesību institūts:

autors tiesību institūtu saprot kā tiesību normu kopumu, kas regulē kādu vienveidīgu sabiedrisko attiecību grupu, tai skaitā arī sabiedrisko attiecību ietvaros pastāvošu amatu jeb personu nodarbošanos⁸²⁷. Balstoties uz šādu izpratni, politisko atbildību ir iespējams skaidrot arī kā tiesību institūtu. Minētais pamatojams ar to, ka politisko atbildību regulē ne vien politiskās, bet arī tiesību normas (pozitīvās politiskās normas) un attiecīgi šīs pēc būtības vienveidīgās normas var tikt apkopotas un izdalītas atsevišķā grupā. Piemēram, pozitīvo atbildību var saprast kā normas, kas regulē Saeimas un tās deputātu darbību, tiesības un pienākumus, attiecības ar citiem subjektiem. Raksturojot pozitīvo politisko atbildību, galvenais uzsvars jāliek uz normām, kuras regulē Saeimas deputāta pienākumus un tiesības. Savukārt negatīvā politiskā atbildība sevī ietver arī normas, kas regulē deputātiem piemērojamās sankcijas, un, to raksturojot, galvenais uzsvars jāliek tieši uz šīm normām, lai gan attiecīgais kopums var aptvert arī tādas normas, kuras

⁸²⁶ Latviešu valodas vārdnīca: 30000 pamatvārdu un to skaidrojumu. Autoru kolektīvs D.Guļevskas, I.Rozenštrauhas, D.Šnē redakcijā. Rīga: Izdevniecība Avots, 2006, 1091.lpp.

⁸²⁷ Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. Dr. iur. I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 264.lpp.

precizē nepareizu rīcību, regulē šīs rīcības izvērtēšanu un noteic sankciju piemērošanas kārtību;

4) tiesību princips⁸²⁸:

autors atzīst tādu izpratni, saskaņā ar kuru tiesību principi ir uzskatāmi par tiesību nozares vai tiesiskās sistēmas, vai tiesību loka pamatnostādņēm jeb galvenajiem noteikumiem⁸²⁹. Šajā sakarā jāatzīmē, ka autora formulētais politiskās atbildības skaidrojums satur Saeimas deputāta darbības pamatnostādnes, jo ir tieši saistīts ar rīcības veicēja un rīcības vērtētāja varas interesēm, kurām politiskā procesā piešķirama galvenā nozīme. Balstoties uz attiecīgo tiesību principu izpratni un ņemot vērā iepriekš sniegto politiskās atbildības jēdziena skaidrojumu, politisko atbildību ir iespējams vispārināt kā Saeimas deputāta pareizu vai nepareizu politisku rīcību, no vienas puses, un konkretizēt kā tiešai piemērošanai derīgu tiesību normu (atbilstoši shēmai „ja..., tad...”⁸³⁰), no otras puses. Proti, pozitīvā politiskā atbildība var tikt konkretizēta šādi:

„Ja Saeimas deputāts veic pareizu politisku rīcību, kas ir saistīta ar viņa pienākumu pildīšanu un tiesību realizāciju, tad tai ir jāatbilst attiecīgās rīcības vērtētāja un iespējamo sankciju piemērotāja, tai skaitā deputātam jūtamam seku izraisītāja, interesēm”. Savukārt negatīvā politiskā atbildība var tikt konkretizēta atbilstoši tās koncepcijai, kas sevī ietver arī sankciju elementu⁸³¹.

Līdz ar to politiskā atbildība kā tiesību princips sevī ietver divas dimensijas un tādējādi var tikt pārveidota kā tiešai piemērošanai derīga norma divos dažādos veidos.

Turklāt jāuzsver, ka šāda konkretizācija atbilst arī tiesību normas pazīmēm, īpaši ja tiek attiecināta uz attiecību modeli „deputāts – pilntiesīgo pilsoņu kopums”⁸³². Proti, attiecībā uz deputātiem normai ir vispārstaistošs spēks; tās piemērojamību nodrošina valsts; tā ir

⁸²⁸ Šā promocijas darba autors apzināti izmanto jēdzienu „tiesību princips” (nevis „vispārējais tiesību princips”), jo tas pēc būtības ir plašāks, to iespējams attiecināt uz šaurāku jomu (tiesību nozari vai apakšnozari, nevis tiesisko sistēmu vai tiesību loku) un tas nav piesaistīts dabiskajām tiesībām un tiesiskai valstij – ideāltipiskajiem modeļiem.

⁸²⁹ Iljanova D. *Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana*. Rīga: Ratio iuris, 2005, 19.-20.lpp.

Šī izpratne ir balstīta uz tiesību principu izvērtējumu gramatiskajā nozīmē. Autors atturas paust piekrišanu izpratnei, saskaņā ar kuru tiesību principi (visos gadījumos) tiek atvasināti no dabiskajām tiesībām, funkcionē tiesiskā valstī un ir vispārpieņemti kādā konkrētā tiesību nozarē, tiesību sistēmā vai tiesību lokā (sk.: Iljanova D. *Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana*. Rīga: Ratio iuris, 2005, 20.-21.lpp.). Autors arī apzinās, ka šī izpratne ir plaši atzīta un tiek attiecināta uz vispārējiem tiesību principiem. Tomēr autors nepauž piekrišanu šādai izpratnei, jo autora ieskatā tā ir vērtējama kā ideāltipiska un praksē tā var tikt neievērota. Vienlaikus autors nenoliedz šādu izpratni, jo gan likumdevējs, gan tiesu institūcijas (dažādās valstīs) rīkojas atbilstoši šai izpratnei. Tomēr šī rīcība ne vienmēr (ne visos gadījumos) atbilst šādai izpratnei, un var būt tai pretēja, tāpēc autors arī atturas paust piekrišanu tai.

⁸³⁰ Par tiesību principu konkretizēšanu un pārveidošanu par tiešai piemērošanai derīgu tiesību normu sk.: Iljanova D. *Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana*. Rīga: Ratio iuris, 2005, 31.-37.lpp.

⁸³¹ Par negatīvo politisko atbildību plašāk ir norādīts šā promocijas darba 6.nodaļā.

⁸³² Minētais var tikt attiecināts arī uz citiem attiecību modeļiem. Vienīgi saistībā ar neformāliem subjektiem un neformāliem sankciju veidiem, nebūs konstatējama atbilstība tiesību normas otrajai pazīmei (normas piemērojamību nodrošina valsts).

pielietojama vairākkārt⁸³³. Minētais pamatojams ar to, ka deputātiem normatīvajos aktos ir noteikti konkrēti pienākumi un tiesības, kuru nepienācīgas realizācijas gadījumā pilntiesīgo pilsoņu kopums (rīcības vērtētājs) var attiecīgos deputātus nepārvēlēt vai atsaukt visu Saeimu (piemērot sankcijas), kā to paredz normatīvie akti. Turklāt minētais nav attiecināms uz vienu konkrētu gadījumu, bet uz vairākkārtēju pielietojumu.

Jāpiebilst, ka citu valstu konstitucionālo tiesību doktrīnā politiskā atbildība ir atzīta par tiesību principu⁸³⁴, kas vēl vairāk stiprina tēzi par šā jēdziena sakaru ar tiesību principu.

Kā redzams, politiskā atbildība tiesiskajā dimensijā var tikt norobežota no tās realizācijas konkrētā gadījumā, un tā vietā var tikt vispārināta un attiecināta arī uz nenoteiktu, vēl nerealizējušos gadījumu. Tomēr ir būtiski atkārtoti uzsvērt, ka politiskā atbildība izriet ārpus tiesību normām, savukārt kā tiesību institūts un tiesību princips var tikt uztverta vienīgi tiesiskajā dimensijā, kas neatspoguļo politiskās atbildības jēdziena būtību visā pilnībā. Šā iemesla dēļ autors politisko atbildību izprot kā fenomenu, nenoliedzot iespēju tiesiskajā dimensijā to formulēt kā tiesību institūtu vai tiesību principu. Jāuzsver, ka autors pētījuma ietvaros pievērš uzmanību arī politiskās atbildības tiesiskajai dimensijai, tāpēc šajā promocijas darbā ir raksturots Saeimas deputātu tiesību un pienākumu, kā arī sankciju normatīvais regulējums.

Apzinoties pozitīvās politiskās atbildības elementus, ir iespējams izvērsti raksturot tās izpausmes.

5.2. Saeimas deputāta pienākumi

Autors jau iepriekš norādījis, ka pozitīvās politiskās atbildības pamatprincips ir noteikta rīcība, un uzsvēris arī šīs rīcības ciešo saikni ar pienākumiem un tiesībām, kas gan paši par sevi, gan arī konkrētā realizācijā ir apzīmējami ar jēdzienu „pozitīvā politiskā atbildība”. Tādēļ, analizējot Saeimas deputātu politisko atbildību, ir nepieciešams atklāt deputātu pienākumus un tiesības.

5.2.1. Vispārējie pienākumi

Kā iepriekš norādīts, vairāku attiecību modeļu ietvaros deputāta rīcība tiek vērtēta atkarībā no tās atbilstības valsts un sabiedrības interesēm, kas pirmām kārtām ir saistāmas ar tiesiskajā regulējumā nostiprinātajiem deputāta pienākumiem. Šajā sakarā iespējams formulēt vispārējo deputāta pienākumu – rīkoties atbilstoši spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem, ciktāl tie atbilst

⁸³³ Autors apzinās, ka tiesību normām raksturīgās pazīmes ir formulētas dažādi, kā tas arī norādīts šā promocijas darba 1.nodaļā, taču šeit akcentē pazīmes, kuras atzīst Daiga Rezevska (iepriekš – Iljanova) (*Daiga Rezevska, dz. 1974*), jo balstās tieši uz viņas formulēto koncepciju par tiesību principu konkretizēšanu (*sk.: Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 34.-35.lpp.*).

⁸³⁴ Sk., piemēram: Dicey V.A. *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*. Pieejams: http://www.constitution.org/cmt/avd/law_con.htm [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Woodhouse D. *Ministers and Parliament: Accountability in Theory and Practice*. Oxford; New York: Oxford University Press Inc., 1994, p.5-6.

valsts un sabiedrības interesēm. Savukārt konkrētie normatīvie akti uzliek deputātam pienākumu piedalīties Saeimas funkciju realizācijā⁸³⁵. Tas uzskatāms nevis par vienīgi Latvijas tiesiskajam regulējumam raksturīgu noteikumu, bet gan par vispārēju deputāta pienākumu, kurš ir atzīts daudzās valstīs un saskaņā ar kuru deputātam jāpiedalās parlamenta darbā, apmeklējot gan plenārsēdes, gan parlamenta vienību sēdes⁸³⁶. Tomēr nepieciešams atzīmēt, ka konkrētais pienākums nav attiecināms vienlaikus uz visiem attiecību modeļiem, bet galvenokārt uz attiecību modeli „Saeima – pilntiesīgo pilsoņu kopums”, lai gan nevar izslēgt iespēju to attiecināt arī uz citiem modeļiem, piemēram, bet ne tikai šādiem: „deputāts – pilntiesīgo pilsoņu grupa”; „deputāts – Saeima kopumā”; „deputāts – Valsts prezidents”. Tā kā šā promocijas darba izstrādes ietvaros autors neveic padziļinātas gadījumu analīzes, raksturotie pienākumi un tiesības attiecas galvenokārt uz vispārināto attiecību modeli „Saeima – pilntiesīgo pilsoņu kopums”.

Neuzskaitot deputāta īpašos pienākumus, kas atkarīgi no tā, kādu amatu un kādā Saeimas vienībā viņš ieņem, ir iespējams minēt, piemēram, šādus vispārējos deputāta pienākumus:

- 1) rīkoties atbilstoši spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem;
- 2) aizstāvēt Latvijas valsts un tautas intereses;
- 3) piedalīties Saeimas darbā jeb funkciju realizācijā;
- 4) apmeklēt Saeimas sēdes un Saeimas vienību sēdes;
- 5) balsot Saeimas un tās vienību sēdēs;
- 6) ievērot Saeimā noteikto darba kārtību;
- 7) neieņemt ar deputāta amatu nesavienojamu amatu;
- 8) nepieļaut savas, savu radnieku un darījumu partneru personiskās vai mantiskās ieinteresētības ietekmi uz savu individuālo un Saeimas kopējo darbību;
- 9) neizplatīt godu aizskarošas ziņas par citu personu, zinot, ka tās nav patiesas;
- 10) neizplatīt godu aizskarošas ziņas par citas personas privāto vai ģimenes dzīvi;
- 11) zināt valsts valodu tādā apjomā, kāds nepieciešams profesionālo pienākumu veikšanai;
- 12) izvērtēt tiesību aktus, balsot (pieņemt lēmumu), pamatojoties uz atbilstošu informāciju, un tādējādi izvairīties no patvaļīga lēmuma pieņemšanas⁸³⁷.

Jāuzsver, ka vairāki no uzskaitītajiem pienākumiem savstarpēji pārklājas un atsevišķi pienākumi izriet no citiem pienākumiem. Šie pienākumi ir tiesiski regulēti un attiecīgi paredz arī

⁸³⁵ Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A.Gulbis, 1930, 127.lpp.

⁸³⁶ Чиркин В.Е. Конституционное право зарубежных стран. Москва: Юристъ, 1997, с.244.

⁸³⁷ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr. 43; Likums „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā”: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 9.maijs, Nr. 69; Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96; Noteikumi par Profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstoši pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām un Profesiju klasifikatora lietošanas un aktualizēšanas kārtību: MK noteikumi Nr.461. *Latvijas Vēstnesis*, 2010. 28.maijs, Nr.84; Par likuma „Par Lisabonas līgumu, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2009.gada 7.aprīļa spriedums lietā Nr.2008-35-01. *Latvijas Vēstnesis*. 2009. 9.aprīlis, Nr.56. Sprieduma 20.punkts.

tiesiski regulētu sankciju piemērošanu⁸³⁸. Tādējādi šie pienākumi ir saistāmi gan ar politisko, gan juridisko atbildību.

5.2.2. Speciālie⁸³⁹ pienākumi

No visiem attiecību modeļiem (neskaitot iepriekš akcentēto modeli „Saeima – pilntiesīgo pilsoņu kopums”), īpaši izceļams ir arī modelis „deputāts – frakcija, pie kuras viņš pieder”, ņemot vērā to, ka frakcijai ir sava skaidri noteikta kārtība un frakcijas loceklim – deputātam – tā ir saistoša.

Vispirms jāatkārto, ka frakcija ir ne mazāk kā piecu no viena deputāta amata kandidātu saraksta ievēlēto Saeimas deputātu apvienība (organizācijas veids), kas izveidota ar mērķi efektīvāk īstenot savas intereses Saeimas darba ietvaros⁸⁴⁰. Šajā sakarā frakcija izstrādā nolikumu, kas noteic šo frakciju veidojošiem deputātiem saistošu darba kārtību, bet deputāti ar parakstu apliecina savu apņemšanos ievērot pieņemto nolikumu.

Izvērtējot frakciju nolikumus, ir iespējams konstatēt, piemēram, šādus deputāta pienākumus:

- 1) ievērot frakcijas nolikumu un rīkoties (tai skaitā ievērot disciplīnu) atbilstoši nolikumā noteiktajai darba kārtībai;
- 2) ievērot frakcijas pieņemtos lēmumus;
- 3) ievērot politiskās partijas/partiju apvienības programmu un lēmumus⁸⁴¹;
- 4) paust politiskās partijas/partiju apvienības programmatiskās nostādnes un izvirzītos mērķus, kā arī atturēties no publiskas pretēja viedokļa paušanas;
- 5) informēt (arī saskaņot ar) frakciju par visām savām likumdošanas vai citām parlamentārajām iniciatīvām;
- 6) sniegt frakcijai visu nepieciešamo informāciju par likumdošanas darbu attiecīgajās komisijās un apakškomisijās, kā arī par savu darbību citās Saeimas vienībās;
- 7) piedalīties Saeimas un tās vienību sēdēs un citās ar Saeimas darbu saistītās aktivitātēs;
- 8) uzstāties Saeimas sēdēs frakcijas vārdā, ja frakcija tā ir lēmusi;
- 9) nepaust frakcijas kopējo nostāju un neuzstāties frakcijas vārdā bez attiecīga frakcijas delegējuma;
- 10) pildīt frakcijas priekšsēdētāja izvirzītos uzdevumus un dotos norādījumus;

⁸³⁸ Plašāk par piemērojamām sankcijām ir rakstīts šā promocijas darba 6.nodaļā.

Jāatzīmē, ka 12.punktā norādītais pienākums ir atzīts tiesu praksē, nevis tiešos vārdos nostiprināts kādā normatīvajā aktā, kas paredz arī tiesisku sankciju piemērošanu. Tāpēc šo pienākumu atšķirībā no pārējiem nevar tik stingri saistīt ar normatīvi regulētu sankciju piemērošanu.

⁸³⁹ Šajā apakšnodaļā aprakstītos pienākumus autors kvalificē kā speciālos pienākumus, jo salīdzinājumā ar vispārējiem pienākumiem tie attiecināmi uz šaurāku attiecību modeli un attiecībā uz visiem deputātiem nav identiski, bet tikai līdzīgi pēc būtības.

⁸⁴⁰ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

⁸⁴¹ Šie lēmumi frakciju nolikumos ir definēti līdzīgi, bet ne identiski. Piemēram, „lēmumi, kas sekmē programmas izpildi”, „valdes lēmumi”, „kongresa lēmumi”, „domes lēmumi”.

- 11) informēt (arī saskaņot ar) frakciju par savu iespējamo prombūtni (tai skaitā sniegt informāciju par saviem ārvalstu komandējumiem);
- 12) regulāri tikties ar vēlētājiem (ne retāk kā reizi mēnesī sniegt informāciju par to frakcijas sēdē). Jāpiebilst, ka atsevišķu frakciju nolikumos ir ietverts vēl stingrāks regulējums, kas, piemēram, uzliek to locekļiem pienākumu ne vēlāk kā viena mēneša laikā no vēlētāja rakstveida iesnieguma, ierosinājuma vai sūdzības saņemšanas atbildēt uz to⁸⁴²;
- 13) izvairīties publiski kritizēt citus frakcijas deputātus un frakcijas pieņemtus lēmumus;
- 14) informēt frakcijas vadību par sava viedokļa paušanu plašsaziņas līdzekļiem;
- 15) aizstāvēt frakcijas un tās deputātu godu;
- 16) regulāri paaugstināt savu profesionālo kvalifikāciju un papildināt zināšanas atbilstoši deputāta darbības jomām Saeimā;
- 17) saņemt pilnu informāciju par frakcijas pieņemtajiem saistošajiem lēmumiem, ja deputāts nepiedalījās attiecīgajā sēdē⁸⁴³.

Jāuzsver, ka dažādu frakciju nolikumos ietvertie deputāta pienākumi nav identiski, taču pēc būtības ir līdzīgi. Jāprecizē, ka iepriekš uzskaitītie pienākumi ir izsecināti no vairāku frakciju nolikumiem, un attiecīgi tas nenozīmē to, ka visu frakciju nolikumos deputātiem ir noteikti tieši šādi pienākumi. Tomēr, kā norādīts, pēc būtības tie ir vairāk vai mazāk attiecināmi uz visiem deputātiem. Vienlaikus ir jāpiebilst, ka dažos nolikumos paredzēta brīvāka, bet citos – stingrāka disciplīna. Piemēram, ir nolikumi, kas pieļauj iespēju deputātam nepiedalīties Saeimas balsojumā, ja viņš nepiekrīt frakcijas lēmumam un attiecīgi savu nostāju pamato. Turpretī ir arī nolikumi, kas deputātam paredz obligātu pienākumu ievērot frakcijas lēmumu par balsojumu⁸⁴⁴.

Nobeigumā jāatzīmē, ka nolikums ir saistošs vienīgi tiem deputātiem, kuri ar parakstu ir apliecinājuši savu apņemšanos šo nolikumu ievērot. Tas nozīmē, ka deputāti paši ir nolēmuši ierobežot savu rīcības brīvību un attiecīgi uzņemties noteiktus pienākumus, apzinādamies, ka tādējādi spēs Saeimā darboties efektīvāk.

⁸⁴² Jāatzīmē, ka tik stingrs regulējums, kas noteic pienākumu sniegt atbildi uz visiem vēlētāju iesniegtiem dokumentiem, ir tikai vienai no pašreizējām frakcijām. Zinot, ka deputāti saņem dažāda veida vēstules ar dažādiem ierosinājumiem un sūdzībām, autora vērtējumā šī prasība ir grūti realizējama praksē un apgrūtina deputāta darbu, īpaši ja viņš ir sabiedrībā atpazīstams un saņem daudz vēstuļu (*sk.: Intervija ar Saeimas pozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti*). Autors ir ieguvis apstiprinājumu, ka arī konkrētajā frakcijā deputāti šo pienākumu pēc būtības mēdz arī neievērot.

⁸⁴³ Latvijas Reģionu apvienības frakcijas nolikums; 12.Saeimas frakcijas Nacionālās apvienības „Visu Latvijai!”-„Tēvzemei un Brīvībai/LNNK” nolikums; Latvijas Republikas Saeimas partijas „No sirds Latvijai” frakcijas nolikums; Saeimas frakcijas „SASKAŅA” nolikums; 12.Saeimas frakcijas VIENOTĪBA nolikums; Latvijas Republikas 12.Saeimas Zaļo un Zemnieku savienības frakcijas nolikums.

⁸⁴⁴ Tā kā frakciju nolikumi nav publiski pieejami, autors, ievērojot konfidencialitāti, atturas precizēt, kuru frakciju nolikumi kādu disciplīnu noteic.

5.2.3. Saeimas deputāta zvērests⁸⁴⁵

Turpinot analizēt deputāta pozitīvo politisko atbildību, var pievērst uzmanību Satversmē un Saeimas kārtības rullī nostiprinātajam deputāta zvērestam, kas sevī ietver abstrakti formulētus pienākumus.

Proti, Satversmes 18.panta otrā daļa un Saeimas kārtības rullja 3.panta pirmā daļa noteic, ka Saeimā ievēlētā persona iegūst deputāta pilnvaras, ja tā Saeimas sēdē dod šādu zvērestu (svinīgu solījumu):

„Es, uzņemoties Saeimas deputāta amata pienākumus, Latvijas tautas priekšā zvēru (svinīgi solū) būt uzticīgs Latvijai, stiprināt tās suverenitāti un latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu, aizstāvēt Latviju kā neatkarīgu un demokrātisku valsti, savus pienākumus pildīt godprātīgi un pēc labākās apziņas. Es apņemos ievērot Latvijas Satversmi un likumus.”⁸⁴⁶

Kā redzams no zvēresta teksta, deputāts uzņemas vairākus pienākumus:

- 1) būt uzticīgs Latvijas valstij;
- 2) stiprināt Latvijas valsts suverenitāti;
- 3) stiprināt latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu;
- 4) aizstāvēt Latviju kā neatkarīgu un demokrātisku valsti;
- 5) savus pienākumus pildīt godprātīgi un pēc labākās apziņas;
- 6) ievērot Satversmi un likumus.

Spēkā esošais tiesiskais regulējums piešķir zvērestam īpašu nozīmi, jo bez tā došanas persona (topošais deputāts) nevar iegūt attiecīgās pilnvaras. Citiem vārdiem sakot, zvēresta došana ir pienākums un obligāts priekšnoteikums tam, lai persona varētu ieņemt deputāta amatu un piedalīties Saeimas darbā. Neviena Saeimā ievēlētā persona nevar sākt varas realizāciju, pirms tā devusi attiecīgo zvērestu⁸⁴⁷. Līdz ar to var konstatēt, ka zvēresta došana pati par sevi ir uzskatāma par pareizu rīcību jeb pozitīvo politisko atbildību. Tomēr ir būtiski uzsvērt, ka tā (zvēresta došana kā process) ir nevis deputāta politiskā atbildība, bet gan konkrētas Saeimā ievēlētas personas (politiķa) pozitīvā politiskā atbildība. Savukārt zvēresta ievērošana ir deputāta pozitīvā politiskā atbildība, kas rodas tikai pēc tam, kad zvērests pienācīgā kārtībā ir dots un Saeima ir apstiprinājusi deputāta mandātu.

⁸⁴⁵ Šā promocijas darba ietvaros ērtības un pārskatāmības labad autors izmanto galvenokārt vienu jēdzienu „zvērests” un ar to saistīto darbību apzīmējošo jēdzienu „zvēresta došana”, lai gan pēc būtības autors ar tiem saprot arī jēdzienus „svinīgais solījums” un „svinīgā solījuma došana”. Jāpiebilst, ka abas formas ir nošķirtas un ietvertas Satversmē, ņemot vērā to, ka reliģisku vai kādu citu apsvērumu dēļ atsevišķas personas nevar vai nevēlas zvērest, taču var dot svinīgu solījumu (*sk., piemēram: Latvijas Republikas 7.Saeimas pavasara sesijas sestās (ārkārtas) sēdes 2002.gada 30.aprīļa stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/2002/st_3004/st3004.htm [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*).

⁸⁴⁶ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr. 43; Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

⁸⁴⁷ Minētais nav attiecināms uz Saeimas deputātiem, kuri ievēlēti arī jaunajā Saeimā un piedalās likumdevējvaras realizācijā līdz šīs Saeimas sanāksšanai un kuriem zvērests ir jādod, lai varētu turpināt varas realizāciju kā jaunievēlētās Saeimas locekļi.

Jāpiebilst, ka šai kārtībai ir būtiska nozīme, jo persona nevar kļūt par deputātu, ja tā, dodot zvērestu, neievēro pastāvošo kārtību. Tas nozīmē, ka personai ir jāievēro gan rakstītās, gan nerakstītās normas, kas regulē zvēresta došanas procedūru, kura sevī ietver noteiktu darbību kopumu:

- 1) sagaidīt Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas pozitīvu ziņojumu, kas sagatavots pēc vēlēšanu rezultātu pārbaudes;
- 2) dot zvērestu Saeimas sēdē (noteiktā vietā un laikā atbilstoši paredzētajai darba kārtībai);
- 3) dot zvērestu no tribīnes vienīgi pēc sēdes vadītāja uzaicinājuma (ja personai ir grūti pārvietoties, tā var dot zvērestu no savas vietas sēžu zālē);
- 4) dot zvērestu latviešu valodā;
- 5) dot zvērestu precīzi, neatkāpjoties no Satversmē un Saeimas kārtības rullī norādītā zvēresta teksta;
- 6) pēc zvēresta došanas to apliecināt ar savu parakstu;
- 7) saņemt pozitīvu Saeimas lēmumu.

Praksē ir bijuši gadījumi, kad personas neievēro noteikto kārtību un tāpēc ir spiestas kādu darbību veikt atkārtoti, lai varētu kļūt par deputātu. Visbiežāk tā gadās, kad persona, dodot zvērestu, atkāpjas no Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktā teksta, sajauc (izlaiž) vārdus, lieto nepareizus locījumus un tādēļ ir spiesta atkārtoti dot zvērestu⁸⁴⁸. Piemēram, 11.Saeimas rudens sesijas pirmajā sēdē Ivars Zariņš (*Ivars Zariņš, dz. 1969*) tikai ar septīto reizi spēja dot zvērestu, precīzi izrunājot visus vārdus⁸⁴⁹. Pretrunīgi vērtējama atkāpe no noteiktās kārtības ir zvēresta došana latgaliešu izloksnē⁸⁵⁰. Proti, 11.Saeimā Juris Viļums (*Juris Viļums, dz. 1982*) pēc sēdes vadītājas atkārtota pieprasījuma bija spiests zvērestu dot latviešu literārajā valodā, bet 12.Saeimas pirmajā sēdē atteicās ievērot sēdes vadītājas aizrādījumu un deva zvērestu latviešu valodā ar latgaliešu izloksnes īpatnībām. Sēdes vadītāja šādu zvērestu nepieņēma, bet Saeima nolēma jautājumu par Jura Viļuma zvērestu nodot izskatīšanai Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijai. Komisija nolēma, ka Jura Viļuma zvērests atbilst Satversmei, pēc tam sēdes vadītāja aicināja Viļumu parakstīt zvērestu un Saeima nobalsoja par viņa pilnvaru (mandāta) apstiprināšanu⁸⁵¹. Šis gadījums ir uzskatāms par vērā ņemamu precedentu, kas turpmāk var kļūt par pamatojumu tam, ka arī citas personas dod zvērestu latviešu valodā, bet latgaliešu izloksnē, vai par pamatojumu tam, ka ar komisijas lēmumu tiek pieļautas arī citas atkāpes no noteiktās zvēresta došanas kārtības, ja tās

⁸⁴⁸ Sk., piemēram: Latvijas Republikas 12.Saeimas rudens sesijas pirmās sēdes 2014.gada 4.novembra stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/264> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁸⁴⁹ Latvijas Republikas 11.Saeimas rudens sesijas pirmās sēdes 2011.gada 17.oktobra stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/83> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁸⁵⁰ Latgaliešu izloksne bieži un apzināti tiek dēvēta par latgaliešu valodu, taču problēma „valoda vai izloksne” ietilpst filoloģijas, respektīvi, dialektoloģijas jomā, tāpēc šā promocijas darba autors tajā neiedziļinās.

⁸⁵¹ Latvijas Republikas 11.Saeimas rudens sesijas pirmās sēdes 2011.gada 17.oktobra stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/83> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

pēc būtības nav pretrunā ar attiecīgo tiesisko regulējumu. Tomēr jāpiebilst, ka Saeima jebkurā brīdī var mainīt savu nostāju un nepieņemt šādu zvērestu. Attiecīga prakses maiņa var būt pamatota ne tik daudz ar juridiskiem argumentiem kā ar politiskajām interesēm, ciktāl to pieļauj spēkā esošais tiesiskais regulējums.

Sakarā ar iepriekš minēto jāatzīmē, ka sakontēji⁸⁵² (1.Saeimas pirmās sesijas otrajā sēdē 1922.gada novembrī) deputātiem radās domstarpības par pilnvaru (mandāta) pārbaudīšanu un apstiprināšanu. No vienas puses tika pausts viedoklis, ka mandātu pārbaude un apstiprināšana jānodod tiesas institūcijas kompetencē un attiecīgi jāveic, pamatojoties uz juridiskiem apsvērumiem, bet no otras puses – ka parlaments kā tautas gribas paudējs pats ir spējīgs pārbaudīt un apstiprināt deputātu pilnvaras (mandātu) pēc labākās sirdsapziņas un taisnības izjūtas, pamatojoties ne tik daudz uz juridiskiem, cik uz politiskiem apsvērumiem⁸⁵³. Lai gan katram no šiem viedokļiem varēja rast objektīvu pamatojumu⁸⁵⁴, tomēr mandātu pārbaudīšanas vēsture (Eiropas valstīs⁸⁵⁵) liecina, ka parlaments pēc savas organizācijas un būtības nav piemērots šīs funkcijas pilnvērtīgai izpildei. Šā iemesla dēļ gan Latvijā, gan arī vairākās citās valstīs ir ieviesti papildu mehānismi, kas mazina parlamenta kompetenci deputātu pilnvaru (mandātu) pārbaudē. Piemēram, Latvijā nostiprinātais mehānisms ietver gan Centrālās vēlēšanu komisijas, gan Augstākās tiesas līdzdalību⁸⁵⁶, taču saglabā arī zināmu parlamenta rīcības brīvību, kas konstatējama, piemēram, iepriekš aprakstītajā Jura Viļuma gadījumā. Šeit jāpiebilst, ka pats parlaments ir publiski apliecinājis savu norobežošanos no politiskiem apsvērumiem. Piemēram, 12.Saeimas rudens sesijas pirmajā sēdē pieci deputāti iesniedza iesniegumu ar priekšlikumu uz trim mēnešiem atlikt Saeimas deputāta pilnvaru apstiprināšanu Dzintaram Zaķim (*Dzintars Zaķis, dz. 1970*) sakarā ar aizdomām par vairāku balsu pirkšanu vēlēšanās. Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisija izskatīja attiecīgo iesniegumu un secināja, ka Saeimas deputāta pilnvaru apstiprināšana nevar tikt pamatota

⁸⁵² Jāatzīmē, ka tobrīd Latvijā vēl nepastāvēja deputāta zvēresta institūts. Zvērests tika nostiprināts vienīgi 2002.gadā.

⁸⁵³ Gutmans A. Deputātu mandātu pārbaudīšana. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940.-5.sējums: 1926, Nr.2/3, Rīga: TNA, 2003, 107.-108.lpp.*

⁸⁵⁴ Pirmajam viedoklim atbilstošs regulējums palīdz izvairīties no parlamenta patvaļas un partijiski politisku interešu prevalēšanas pār juridiskiem apsvērumiem, savukārt otrajam viedoklim atbilstošs regulējums garantē parlamenta neatkarību un stiprina to kā valsts augstāko institūciju parlamentārā republikā (sk.: Gutmans A. *Deputātu mandātu pārbaudīšana. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940.-5.sējums: 1926, Nr.2/3, Rīga: TNA, 2003, 108.-123.lpp.*).

⁸⁵⁵ Piemēram, Anglijā parlamentāriešu mandātu pārbaudīšana un apstiprināšana tika uzticēta pašam parlamentam, lai tādējādi garantētu tā neatkarību un brīvību no monarha patvaļas, kā arī veicinātu pēc iespējas taisnīgu varas realizāciju, taču arī pats parlaments vairākos gadījumos, pieņemot savus lēmumus, rīkojās patvaļīgi, balstoties uz partijiski politiskām interesēm. Šo situāciju izdevās labot ar attiecīgām reformām, kas mazināja parlamenta kompetenci attiecīgās funkcijas izpildē. Līdzīgi attiecīgais tiesiskais regulējums attīstījās arī citās valstīs, piemēram, Vācijā un Austrijā (sk.: Gutmans A. *Deputātu mandātu pārbaudīšana. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940.-5.sējums: 1926, Nr.2/3, Rīga: TNA, 2003, 108.-114.lpp.*).

⁸⁵⁶ Šajā sakarā var atzīmēt, ka pastāv iespēja apstrīdēt un atcelt vēlēšanu rezultātus gan kopumā, gan kādā vēlēšanu apgabalā, gan arī kādā atsevišķā vēlēšanu iecirknī. Šā procesa ietvaros ir iespējams pārbaudīt vēlēšanu norises tiesiskumu, proti, atbilstību Satversmes 6.pantā un starptautisko tiesību dokumentos ietvertajiem vēlēšanu principiem (sk.: *Saeimas vēlēšanu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 6.jūnijs, Nr.86; Par Centrālo vēlēšanu komisiju: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 20.janvāris, Nr. 8; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2014.gada 31.oktobra spriedums lietā Nr.SA-5/2014*).

ar politisku izšķiršanos. Tāpat komisija atzina, ka iespējai neapstiprināt deputāta mandātu jābūt ietvertai likumā un izrietošai no attiecīgām Satversmes normām, bet komisija var spriest par mandātu apstiprināšanu vienīgi no tiesiskā aspekta. Iesnieguma izskatīšanas brīdī (2014.gada 4.novembrī) komisijai nebija šaubu par notikušo vēlēšanu tiesiskumu⁸⁵⁷. Šāda komisijas nostāja nav viennozīmīgi vērtējama. Dzintars Zaķis tika ievēlēts Saeimā no tobrīd valdošās (Ministru prezidenta pārstāvētās) partijas kandidātu saraksta, aizdomas par pārkāpumiem bija daļēji pamatotas⁸⁵⁸, tādēļ paradoksālā kārtā šī publiski apliecinātā norobežošanās no politiskiem apsvērumiem tika komentēta tieši kā balstīta uz partijiski politiskām interesēm, īpaši ņemot vērā Zaķa nozīmi frakcijas darba sekmēšanā⁸⁵⁹.

Jāatzīmē, ka arī vairākās citās valstīs zvēresta nedošana vai došana, neievērojot noteikto kārtību, var kļūt par pamatu tam, ka parlamentā ievēlētai personai tiek liegta iespēja kļūt par deputātu. Piemēram:

1) Austrijā:

atbilstoši federālā likuma par Nacionālās padomes reglamentu 4.pantam parlamenta locekļiem ir pienākums dot zvērestu. Tas nozīmē, ka atšķirībā no Latvijas tiesiskā regulējuma ievēlēta persona ir uzskatāma par parlamenta locekli jau pirms zvēresta došanas. Taču tā paša likuma 2.pants paredz, ka deputāts zaudē savu amatu, ja nedod oficiālu zvērestu, dod to nepienācīgā kārtībā vai ar atrunām vai izvirza nosacījumus, ar kādiem var dot zvērestu⁸⁶⁰;

2) Čehijā:

līdzīgi kā Austrijā parlamentā ievēlēta persona ir uzskatāma par tā locekli vēl pirms zvēresta došanas, bet saskaņā ar Čehijas konstitūcijas 25.pantu tā zaudē deputāta statusu, ja nav devusi zvērestu vai arī ir devusi to ar jebkādu atrunu⁸⁶¹;

3) Lietuvā:

konstitūcijas 59.pants noteic, ka visas Seimā ievēlētās personas iegūst deputāta pilnvaras vienīgi pēc tam, kad devušas zvērestu. Minētā panta trešā daļa paredz, ka parlaments pieņem

⁸⁵⁷ Latvijas Republikas 12.Saeimas rudens sesijas pirmās sēdes 2014.gada 4.novembra stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/264> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁸⁵⁸ Piemēram, 2014.gada 31.oktobrī (tas ir, pirms 12.Saeimas rudens sesijas pirmās sēdes, kurā tika apstiprināti deputātu mandāti) Augstākās tiesas Administratīvo lietu departaments pieņēma spriedumu vēlēšanu pārkāpumu (Zaķa) lietā, tajā atzīstot, ka tiešu pierādījumu trūkuma dēļ nav iespējams konstatēt pārkāpumus tik lielā apjomā, ka tie būtu varējuši mainīt vēlēšanu iznākumu kādā vēlēšanu iecirknī, tomēr, pēc tiesas ieskata, vēlēšanu rezultāti atsevišķos vēlēšanu iecirkņos, pat ja neļauj konstatēt vēlēšanu rezultātu prettiesiskumu, ir nesaprotami un esošajā tiesvedībā nav iespēju tos pārlicināši izskaidrot (sk.: *Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2014.gada 31.oktobra spriedumu lietā Nr.SA-5/2014*).

⁸⁵⁹ Intervija ar bijušo Saeimas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti.

⁸⁶⁰ Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Geschäftsordnungsgesetz: 04.07.1975, Federal Law Gazette, No. 410/1975. Pieejams: http://www.parlament.gv.at/ENGL/PERK/RGES/GOGNR/gog01_P1-8.shtml [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁸⁶¹ Ústava České republiky: 16.12.1992. Pieejams: <http://www.usoud.cz/en/constitution-of-the-czech-republic/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

rezolūciju par mandāta zaudēšanu, ja attiecīgā persona nav devusi deputāta zvērestu noteiktajā kārtībā vai devusi zvērestu ar atrunu⁸⁶²;

4) Maltā:

parlamentā ievēlēta persona ir uzskatāma par tā locekli jau pirms zvēresta došanas, taču tai aizliegts piedalīties parlamenta darbā, kamēr tā nav devusi zvērestu⁸⁶³;

5) Polijā:

konstitūcijas 104.pants noteic, ka persona nevar sākt deputāta pilnvaru pildīšanu pirms zvēresta došanas, bet atteikšanās no zvēresta došanas ir uzskatāma par atteikšanos no mandāta⁸⁶⁴;

6) Rumānijā:

atbilstoši konstitūcijas 70.panta pirmajai daļai deputāts un senators var sākt īstenot attiecīgās pilnvaras, ja ir devis zvērestu⁸⁶⁵. Savukārt, piemēram, parlamenta (apakšpalātas) darbību regulējošā akta 11.panta otrā daļa noteic: ja deputāts atsakās dot zvērestu un to konstatējis (apstiprinājis) parlamenta priekšsēdētājs, tad attiecīgais deputāts tiek izslēgts no parlamenta⁸⁶⁶;

7) Slovākijā:

parlamentā ievēlētai personai ir pienākums dot zvērestu, bet atteikšanās dot zvērestu vai zvēresta došana ar atrunām noved pie mandāta zaudēšanas⁸⁶⁷. Šā noteikuma ievērošanu pārbauda parlamenta Mandātu un imunitātes komisija, kas, konstatējot neatbilstību, var rekomendēt parlamentam pieņemt rezolūciju par attiecīgā mandāta zaudēšanu⁸⁶⁸.

Zvēresta došana/nedošana sevī ietver konkrētas tiesiskas sekas, turpretī zvēresta neievērošana (pēc tā došanas) nav tik stingri tiesiski regulēta un no tās izrietošās deputātam jūtāmās negatīvās sekas ir vairāk saistītas ar politisko un morālo atbildību nekā ar juridisko atbildību⁸⁶⁹ (līdzīga situācija ir arī vairākās iepriekš minētajās valstīs). Šeit gan nepieciešams piebilst, ka zvēresta neievērošana nav pilnīgi norobežojama no juridiskās atbildības.

⁸⁶² Lietuvas Republikos Konstitūcija: 25.10.1992. Pieejams: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=211295 [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁸⁶³ Konstitūzjoni ta' Malta: 21.09.1964. Pieejams: <http://www.constitution.org/cons/malta/chapt0.pdf> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁸⁶⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej: 02.04.1997, Dziennik Ustaw No. 78, 483. Pieejams: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁸⁶⁵ Constitutia României: 21.11.1991, Monitorul Oficial, Partea I nr. 767 din 31/10/2003. Pieejams: http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?den=act2_2&par1=3 [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁸⁶⁶ Lege nr. 96 din 21 aprilie 2006 privind Statutul deputaților și al senatorilor. Pieejams: <http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=240> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁸⁶⁷ Ústava Slovenskej republiky: 01.09.1992, 460/1992 Coll. Pieejams: <http://www.slovak-republic.org/constitution/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁸⁶⁸ Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky, 24.10.1996, 350/1996 Coll. Pieejams: http://www1.worldbank.org/publicsector/civilservice/epublishdocs/immunity/legislation/SlovakiaActNationalCouncil_on_rules_of_procedure.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁸⁶⁹ To pamato arī Saeimas deputātu ētikas kodeksa 4.punkts, kas noteic morālu pienākumu godprātīgi ievērot zvērestā pausto apņemšanos (*sk.: Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

Pirmkārt, kā redzams, atsevišķi no zvēresta izrietošie pienākumi⁸⁷⁰ pārklājas ar jau iepriekš uzskaitītajiem pienākumiem, kas paredz tiesiski regulētu sankciju piemērošanu.

Otrkārt, Saeimas deputātu ētikas kodeksa 4.punkts noteic, ka deputāts godprātīgi ievēro zvērestā (svinīgajā solījumā) pausto apņemšanos, savukārt saskaņā ar Saeimas kārtības ruļļa 179.pantu Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisija pārrauga ētikas kodeksa ievērošanu un izskata lietas saistībā ar kodeksa pārkāpumiem, bet, konstatējot pārkāpumu, var piemērot attiecīgajam deputātam noteiktas sankcijas⁸⁷¹. Ja deputāts neievēro zvērestu, tad ir iespējams konstatēt Saeimas deputātu ētikas kodeksa 4.punkta pārkāpumu, bet sakarā ar to Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisija var piemērot sankcijas atbilstoši Saeimas kārtības rullim. Līdz ar to zvēresta ievērošana un par tā neievērošanu piemērojamās sankcijas ir arī tiesiski regulētas, lai gan nav saistāmas ar deputāta amata zaudēšanu pirms attiecīgās Saeimas pilnvaru termiņa beigām.

5.2.4. Saeimas deputātu ētikas kodekss

Raksturojot deputāta zvērestu, autors atsaucās arī uz Saeimas deputātu ētikas kodeksu, kas, jāatzīmē, ir uzskatāms par vēl vienu avotu, kurš paredz deputātam noteiktus pienākumus. Pirms šo pienākumu izvērstā raksturojuma ir jāatgādina vairākos avotos atzītā tēze⁸⁷², ka politiskā atbildība ir tāda atbildība, kas balstīta uz (vai saistīta ar) politiku un ētiku⁸⁷³. Savukārt ētikas kodekss ir uzskatāms par morāles normu kopumu⁸⁷⁴. Tā kā Saeimas deputātu ētikas kodekss ir tāds morāles normu kopums, kas piemērojams politiķiem jeb deputātiem, ir iespējams konstatēt šā kodeksa saikni ne vien ar ētiku, bet arī ar politiku. Tādējādi secināms, ka Saeimas deputātu ētikas kodekss līdzīgi kā politiskā atbildība⁸⁷⁵ balstās uz ētiku un politiku, un šis secinājums vēl jo vairāk vedina šajā kodeksā nostiprinātos noteikumus pieņemt par tādiem, kas piepilda politiskās atbildības jēdziena saturu. Šā kodeksa ciešo saistību ar pozitīvo politisko atbildību apliecina likumdevēja norāde, ka kodeksam „*jākalpo kā pozitīvas rīcības veicinātājam politiskajā darbībā*”⁸⁷⁶. Turklāt šis kodekss noteic rīcību, kas ir vērtējama pozitīvi, par vērtēšanas kritēriju izmantojot pilntiesīgo

⁸⁷⁰ Piemēram, pienākums ievērot Satversmi un likumus pēc būtības pārklājas ar pienākumu rīkoties atbilstoši spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem.

⁸⁷¹ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

Plašāk par piemērojamām sankcijām ir rakstīts šā promocijas darba 6.nodaļā.

⁸⁷² Šajā promocijas darbā autors jau norādījis, ka ir izvirzīta arī pretēja tēze, saskaņā ar kuru politika un ētika (un morāles normas) ir savstarpēji šķiramas un no kuras izriet arī politiskās atbildības norobežošana no ētikas un morālās atbildības.

⁸⁷³ Sk., piemēram: Боголейко А.М. Соотношение конституционно-правовой и политической ответственности. *Теоретико-методологические и конституционные основы развития системы права Республики Беларусь: сборник статей / Белорусский государственный университет*. Минск: Право и экономика, 2011, с. 197-204. Pieejams: http://www.law.bs.u.by/pub/26/Bogoleiko_3.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁸⁷⁴ Latviešu valodas vārdnīca: 30000 pamatvārdu un to skaidrojumu. Autoru kolektīvs D.Guļevskas, I.Rozenštrauhas, D.Šnē redakcijā. Rīga: Izdevniecība Avots, 2006, 516.lpp.

⁸⁷⁵ Šāds secinājums ir iespējams, ja balstās uz iepriekš minēto tēzi, kas politisko atbildību saista ar politiku un ētiku.

⁸⁷⁶ 2006.gada 2.marta grozījumu Saeimas kārtības rullī anotācijas 1.punkts. Pieejams: http://helios-web.saeima.lv/bi8/lasa?dd=LP1383_0 [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

pilsoņu intereses⁸⁷⁷. Tas nozīmē, ka ētikas kodekss noteic vēlamo politisko darbību, kas atbilst tās vērtētāju interesēm, jeb, citiem vārdiem sakot, noteic pozitīvo politisko atbildību galvenokārt attiecību modelim „Saeima – pilntiesīgo pilsoņu kopums”.

Saeimas deputātu ētikas kodeksā ir 23 punkti, 20 no tiem noteic deputātam šādus pienākumus:

- 1) godprātīgi ievērot Saeimas deputāta zvērestā (svinīgajā solījumā) pausto apņēšanas;
- 2) cienīt un ievērot Satversmi, Saeimas kārtības rulli un citus normatīvos aktus;
- 3) būt morāli atbildīgam par savu rīcību, tai skaitā runām un balsojumiem Saeimas sēdēs;
- 4) neaizbildināties ar citu personu spiedienu, lai attaisnotu balsojumu pret savu sirdsapziņu;
- 5) atzīt savas kļūdas un censties labot tās;
- 6) publiskos izteikumos izvairīties no vārdiem, žestiem un citādas rīcības, kas var būt aizskaroša citām personām, kā arī nelietot apvainojošus vai ar Saeimas cieņu nesavienojamus izteicienus;
- 7) savus izteikumus balstīt uz faktiem, to godīgu interpretāciju un argumentāciju;
- 8) nelietot tādus izteikumus un neatbalstīt tādu rīcību, ko var uztvert kā aicinājumu uz pretlikumīgu darbību;
- 9) respektēt cilvēktiesības un argumentācijai neizmantojot atsaukšanos uz sava oponenta rasi, dzimumu, ādas krāsu, tautību, valodu, reliģisko pārliecību, sociālo izcelsmi vai veselības stāvokli;
- 10) nepieļaut personisko un valsts interešu konfliktu un izvairīties no situācijām, kas sabiedrībā var radīt aizdomas par šāda konflikta pastāvēšanu;
- 11) nepieņemt privātu uzaicinājumu un nepiedalīties pasākumā, un izvairīties no citādas situācijas, ja sakarā ar to var rasties aizdomas par (deputāta) interešu konfliktu vai Saeimas prestiža pazemināšanu;
- 12) atturēties no iesaistīšanās parlamentārās izmeklēšanas komisijās, ja izmeklējamā joma un periods ir saistīti ar (šā deputāta) darbību;
- 13) neizmantojot savu stāvokli, lai prettiesiski ietekmētu valsts un pašvaldību institūciju lēmumus;
- 14) neizmantojot savās paša vai ar sevi saistītu personu privātajās interesēs konfidenciālu informāciju, kuru (deputāts) ieguvis kā amatpersona;
- 15) pēc iespējas racionālāk lietot sev piešķirto mantu un līdzekļus;
- 16) Saeimā uzturēties darba videi piemērotā apģērbā un pienācīgā izskatā;

⁸⁷⁷ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96; 2006.gada 2.marta grozījumu Saeimas kārtības rullī anotācijas 1.punkts. Pieejams: http://helios-web.saeima.lv/bi8/lasa?dd=LP1383_0 [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

- 17) sabiedriskās vietās neuzturēties alkohola vai psihoaktīvo vielu reibumā vai klaji nepiedienīgā izskatā;
- 18) pakļauties sabiedrisko kārtību uzturošo amatpersonu likumīgām prasībām;
- 19) būt pieklājīgam pret Saeimas, citu valsts un pašvaldību iestāžu darbiniekiem un ikvienu sabiedrības locekli;
- 20) pastāvīgi izglītoties, apgūt savas valsts un citu valstu demokrātijas un politiskās kultūras pieredzi;
- 21) izkopt savu runas un valsts valodas prasmi;
- 22) atturēties no pašmērķīgas izrādīšanās Saeimas tribīnē;
- 23) savā personiskajā dzīvē nedarīt neko tādu, kas grautu Saeimas prestižu vai radītu šaubas par spēju godprātīgi veikt deputāta pienākumus;
- 24) uzturēt pastāvīgu un atklātu saikni ar sabiedrību;
- 25) būt atsaucīgam attieksmē pret sabiedrību un plašsaziņas līdzekļu pārstāvjiem;
- 26) neizvairīties no atbildēšanas uz jautājumiem, izņemot jautājumus, kuri skar konfidenciālu informāciju vai privāto dzīvi⁸⁷⁸.

Vairāki no šiem pienākumiem pārklājas ar jau iepriekš uzskaitītajiem pienākumiem, tai skaitā tādiem⁸⁷⁹, kas var izraisīt īpaši negatīvas tiesiskas sekas, t.i., deputāta amata zaudēšanu pirms attiecīgās Saeimas pilnvaru termiņa beigām. Kaut arī Saeimas deputātu ētikas kodekss citastarp pārklājas arī ar zvērestu (no tā izrietošajiem pienākumiem), Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas lietu izskatīšanas praksē ir pausta atziņa, ka zvērests attiecībā pret ētikas kodeksu ir vērtējams kā prioritārs, proti, tam piešķirama augstāka nozīme⁸⁸⁰. Minētā atziņa tika izmantota, lai Jāņa Dombavas lietā attaisnotu acīmredzamu Saeimas deputātu ētikas kodeksa pārkāpumu⁸⁸¹.

Papildus jāpiebilst, ka Saeimas deputātu ētikas kodekss ir vienlīdz saistošs visiem deputātiem, lai gan atsevišķi deputāti var tikt netieši nostādīti privileģētā stāvoklī saistībā ar pārkāpumu lietu izskatīšanu Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijā⁸⁸².

Jāatzīmē, ka atbilstoši Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas locekļu norādītajam ētikas kodeksa normas nav skatāmas atrauti cita no citas. Šīs normas un tajās ietvertie pienākumi ir jāskata savstarpējā kopsakarā⁸⁸³, lai gan lietu izskatīšanas ietvaros pārkāpums tiek piesaistīts konkrētai ētikas kodeksa normai.

⁸⁷⁸ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

⁸⁷⁹ Piemēram, pienākums ievērot Satversmi, Saeimas kārtības rulli un citus normatīvos aktus.

⁸⁸⁰ Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2013.gada 3.aprīļa sēdes audioieraksts.

⁸⁸¹ Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2013.gada 3.aprīļa sēdes audioieraksts; Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2013.gada 3.aprīļa sēdes protokols Nr.54. Par Jāņa Dombavas lietu plašāk rakstīts šā promocijas darba 6.10.apakšnodaļā.

⁸⁸² Plašāk par piemērojamām sankcijām norādīts šā promocijas darba 6.nodaļā.

⁸⁸³ Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2013.gada 3.aprīļa sēdes audioieraksts.

Pieņemot Saeimas deputātu ētikas kodeksu, likumdevējs tiešos vārdos norādījis, ka „*deputāts ir morāli atbildīgs par savu darbību*”⁸⁸⁴. Taču šajā kodeksā ietvertās deputātam saistošās morāles normas faktiski regulē viņa politisko darbību, kuru vienlaikus regulē arī politiskās normas. Tādējādi Saeimas deputātu ētikas kodekss ir konkrēts piemērs, kas apliecina morālās un politiskās atbildības savstarpēju pārklāšanos. Morāles un politikas pārklāšanās daļēji atspoguļojas arī Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas locekļu paustajā, ka kodeksa mērķis ir nevis sodīt deputātu, bet panākt vēlamu rīcību⁸⁸⁵. Tomēr šī pārklāšanās izpaužas tikai līdz noteiktai robežai un galvenokārt attiecināma uz ideāltipisko modeli, kurš noteic vēlamu uzvedību, bet kura saistība ar tiesisko un politisko realitāti ir jāvērtē piesardzīgi, īpaši ņemot vērā politisko procesu veidojošās varas intereses⁸⁸⁶.

5.2.5. Neformālie⁸⁸⁷ pienākumi

Saeimas deputāts savā darbībā saskaras ar daudzām personām, un viņa spēja saglabāt savu amatu un iespējas realizēt varu atbilstoši savām interesēm (savai pārliecībai) arī ir atkarīgas no vairākām personām, kā autors jau ir norādījis⁸⁸⁸. Pirmām kārtām no pilntiesīgo pilsoņu kopuma jeb vēlētajiem, kas ir tiesīgi ne vien ievēlēt, bet arī atlaist (ar Valsts prezidenta starpniecību) un atsaukt Saeimu. Šajā sakarā jāatzīmē, ka pilntiesīgo pilsoņu kopumu veidojošie vēlētaji katrs atsevišķi vai apvienoti grupās uzliek deputātam dažādus papildu pienākumus⁸⁸⁹, kurus tieši nenoteic rakstītās tiesību normas. Attiecīgos pienākumus ir grūti aprakstīt pilnīgi, jo Saeimas deputāti, frakcijas, komisijas un Saeima kopumā saņem ļoti daudz vēstuļu⁸⁹⁰. Tieši vēstules ir viens no izplatītākajiem veidiem, kādos atsevišķi vēlētaji un vēlētāju grupas deputātiem nosaka dažādus papildu pienākumus un izvirza dažādas prasības (izsaka sūdzības, lūgumus). Piemēram:

- 1) lūgums palīdzēt atgūt zaudējumus, piemēram, LVL 1497,00 apmērā⁸⁹¹;
- 2) lūgums palīdzēt personai, kas cieš apgādnieku negodprātības dēļ⁸⁹²;

⁸⁸⁴ 2006.gada 2.marta grozījumu Saeimas kārtības rullī anotācijas 1.punkts. Pieejams: http://helios-web.saeima.lv/bi8/lasa?dd=LP1383_0 [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁸⁸⁵ Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2013.gada 3.aprīļa sēdes audioieraksts.

⁸⁸⁶ Plašāk par politisko procesu veidojošām varas interesēm ir rakstīts šā promocijas darba 1.1.2. un 3.1.apakšnodaļā, kur aplūkoti jēdzieni „politika”, „politiska rīcība” un „politiska norma”.

⁸⁸⁷ Šajā apakšnodaļā aprakstītos pienākumus autors kvalificē kā neformālos pienākumus, jo tie nav skaidri noteikti normatīvajos aktos un rakstītās tiesību normās, taču izriet no deputātiem adresētiem lūgumiem, sūdzībām un prasībām.

⁸⁸⁸ Saeimas deputāta atkarība plašāk raksturota šā promocijas darba 4.4.apakšnodaļā, bet attiecību modeļi – 4.5.apakšnodaļā.

⁸⁸⁹ Minēto var uztvert kā lūgumus vai prasības, kuru izpildi sagaida attiecīgās personas. Savukārt deputātiem attiecībā uz to izpildi ir brīva izvēle. Ja deputāts apņemas kādu pieprasījumu izpildīt, tas nozīmē, ka viņš uzņemas neformālu pienākumu.

⁸⁹⁰ Intervija ar Saeimas pozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti.

⁸⁹¹ Saeimas pozīcijas deputātam adresēta 2012.gada novembra vēstule no M.M.

⁸⁹² Saeimas pozīcijas deputātam adresēta 2012.gada vēstule.

- 3) sūdzības par prettiesisku tiesisko regulējumu, piemēram, par 110 izveidoto novadu neatbilstību Satversmes 3.pantam; sūdzība par valdības veidošanas kārtības neatbilstību Satversmes 55. un 56.pantam⁸⁹³;
- 4) lūgums deputātam piedalīties nākamajās Saeimas vēlēšanās⁸⁹⁴;
- 5) lūgums sniegt palīdzību konfliktā ar negodprātīgu apsaimniekotāju (pārvaldnieku)⁸⁹⁵;
- 6) sūdzība par tiesneses rīcību, lūgums palīdzēt⁸⁹⁶;
- 7) sūdzība par maksātnespējas procesa administratoru rīcību, lūgums palīdzēt⁸⁹⁷;
- 8) lūgums sniegt juridisku palīdzību tiesiskā regulējuma grozījumu izstrādē dzīvojamo māju apsaimniekošanas (pārvaldīšanas) jomā⁸⁹⁸;
- 9) sūdzība par deputāta pārstāvētās politiskās partijas biedru nedošanas vizītēs uz Latgales reģionu, prasība šādas vizītes īstenot biežāk⁸⁹⁹;
- 10) lūgums izvērtēt Privatizācijas aģentūras rīcību sakarā ar meža atsavināšanu konkrētā gadījumā⁹⁰⁰;
- 11) lūgums aizdot naudu⁹⁰¹;
- 12) sūdzība par policijas bezdarbību, lūgums sniegt palīdzību buršanas, maģijas un okultisma upurim⁹⁰².

Kā redzams, deputāti saņem ļoti dažāda satura sūdzības, prasības un lūgumus, tomēr tos ir iespējams iedalīt noteiktās kategorijās. Deputāti atzīst, ka lielākais vairums sūdzību ir saistītas ar saimnieciska un sociāla rakstura jautājumiem (to apliecināja arī aplūkoto vēstuļu saturs). Piemēram, tiek lūgts paaugstināt pensijas, stipendijas, uzlabot sociālo aprūpi, nodrošināt labvēlīgus apstākļus dzīvesvietā (piemēram, salabot jumtu, norobežot dzērājus, nodrošināt pienācīgu apsaimniekošanu-pārvaldīšanu). Tāpat liels skaits vēstuļu ir saistīts ar ceļu stāvokli, un attiecīgi vēlētāji lūdz nodrošināt pienācīgus braukšanas apstākļus un finansiālu atbalstu attiecīgajai jomai. Savukārt mazāk ir tādu lūgumu un pretenziju, kas attiecas uz vispārīgiem valsts pārvaldes un politikas

⁸⁹³ Saeimas pozīcijas deputāta palīga 2012.gada septembra atskaite par saņemtajām vēlētāju sūdzībām, lūgumiem un prasībām.

⁸⁹⁴ Saeimas pozīcijas deputātam adresēta vēstule [bez datuma] no I.M.

⁸⁹⁵ Saeimas pozīcijas deputātam adresēta vēstule [bez datuma] no Ē.D.

⁸⁹⁶ Saeimas pozīcijas deputātam adresēta 2012.gada maija vēstule no E.B.S.

⁸⁹⁷ Saeimas pozīcijas deputātam adresēta 2013.gada maija vēstule no R.

⁸⁹⁸ Saeimas pozīcijas deputātam adresēta 2012.gada decembra e-pasta vēstule no I.S.

⁸⁹⁹ Saeimas pozīcijas deputāta palīga 2012.gada septembra atskaite par saņemtajām vēlētāju sūdzībām, lūgumiem un prasībām.

⁹⁰⁰ Saeimas pozīcijas deputātam adresēta 2012.gada augusta vēstule no L.M.

⁹⁰¹ Intervija ar Saeimas pozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti.

⁹⁰² Saeimas pozīcijas deputātam adresēta vēstule [bez datuma] no S.V.

jautājumiem⁹⁰³. Dažkārt deputātam adresētā vēstulē tās autors gan pauž savu attieksmi konkrētā jautājumā, bet neizvirza nekādu konkrētu prasību vai lūgumu⁹⁰⁴.

Papildus minētajam var atzīmēt, ka deputāti, frakcijas, komisijas, prezidijs un Saeima kopumā saņem ne tikai konkrētajam adresātam paredzētas vienkārša tipa vēstules, bet arī atklātas vēstules, kas tiek publicētas plašsaziņas līdzekļos, lai būtu publiski pieejamas, radītu lielāku spiedienu uz adresātu un panāktu attiecīgo pienākumu (prasību, lūgumu) izpildi. Atklāto vēstuļu tematika arī ir ļoti dažāda, tās ietvert, piemēram, bet ne tikai lūgumu piešķirt finansiālu atbalstu, pieprasījumu deputātam publiski atvainoties par saviem izteikumiem, aicinājumu grozīt tiesisko regulējumu⁹⁰⁵.

Saeimas deputātiem lūgumi un prasības tiek izvirzītas ne vien, sūtot vēstules, bet arī tiekoties klātienē. Piemēram, deputāti regulāri dodas vizītēs uz dažādiem Latvijas novadiem, tiekas ar vēlētājiem un uzklausa viņu lūgumus un prasības⁹⁰⁶. Papildus tam deputāti regulāri pieņem apmeklētājus, proti, noteiktā laikā un vietā vēlētāji var tikties ar deputātu, lai izteiktu viņam savu viedokli, kā arī sūdzības, lūgumus un prasības⁹⁰⁷.

Ir būtiski atzīmēt, ka šie lūgumi un prasības ir pamats deputāta pareizai rīcībai attiecībā pret konkrēto personu vai personu grupu, kas viņu ievēlējusi. Šīs personas cer, ka deputāts rīkosies to interesēs. Tomēr tie ir individuāla rakstura gadījumi, kuros sankciju piemērošanas (negatīvo jūtamo seku iestāšanās) iespējamība ir mazāka (un šīs sekas ir mazāk jūtamas), bet izvirzīto prasību un lūgumu saikne ar deputāta tiešajiem darba pienākumiem – vājāka. Tāpēc deputātu attieksme pret konkrētu vēlētāju pieprasījumu izpildi ir atšķirīga, proti, no šiem pieprasījumiem izrietošajiem pienākumiem netiek piešķirta tik liela nozīme kā deputāta tiešajiem darba pienākumiem (piemēram, piedalīšanās Saeimas funkciju realizācijā), tādēļ deputāti neatbild uz visām saņemtajām vēstulēm vai nodod tās citiem deputātiem vai citām institūcijām, lai gan ir arī tādi deputāti, kuri cenšas savu iespēju robežās atbildēt uz visām vēstulēm⁹⁰⁸.

⁹⁰³ Intervija ar Saeimas opozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti.

⁹⁰⁴ Piemēram, vēstules par Amerikas Savienoto Valstu netaisnīgo politiku, cilvēktiesību pārkāpumiem, teroristu atbalstīšanu, Pasaules Bankas un Starptautiskā Valūtas fonda rīcību, propagandu (*Saeimas pozīcijas deputātam adresēta 2012.gada septembra vēstule un 2014.gada janvāra vēstule no J.P.*).

⁹⁰⁵ Sk., piemēram: Pasaules brīvo latviešu apvienības 2013.gada 27.novembra atklātā vēstule par trūkstošajiem līdzekļiem latviskajai diasporai 2014.gadā. Pieejams: <http://www.pbla.lv/pbla-atklata-vestule-saeimai-un-valdibai-par-trukstosajiem-lidzekliem-latviskajai-izglitiba-diaspora-2014-gada/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Līvu (lībiešu) savienības „Līvōd Īp” 2012.gada 23.oktobra atklātā vēstule par likumprojektu „Grozījums Personu apliecināšanu dokumentu likumā”. Pieejams: <http://m.lvportals.lv/viedokli.php?id=251722> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Edgara Engīzera 2012.gada 4.oktobra atklātā vēstule Saeimas deputātei Irinai Cvetkovai. Pieejams: <http://www.laikraksts.com/raksti/2813> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Latvijas Radošo savienību padomes 2011.gada 23.novembra atklātā vēstule. Pieejams: <http://e-art.lv/latvijas-radoso-savienibu-padomes-atklata-vestule-latvijas-valdibai-un-saeimai/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁹⁰⁶ Intervija ar Saeimas pozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti; Intervija ar Saeimas opozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti.

⁹⁰⁷ Intervija ar Saeimas opozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti.

⁹⁰⁸ Intervija ar Saeimas pozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti; Intervija ar Saeimas opozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti.

5.3. Saeimas deputāta tiesības

Saeimas funkcijas⁹⁰⁹ veido noteiktu priekšstatu par Saeimas deputāta tiesībām. Pirmšķietami var secināt, ka deputāts ir tiesīgs realizēt attiecīgās Saeimas funkcijas. Tomēr Saeima ir kolektīva institūcija, kas savas funkcijas realizē kolektīvas darbības ietvaros, un deputāts ir tikai viens no šīs institūcijas sastāvu veidojošajiem locekļiem, tāpēc iepriekš minētās deputāta tiesības ir nepieciešams precizēt, proti – deputāts ir tiesīgs piedalīties Saeimas funkciju realizācijā.

Šī dalība var izpausties dažādos veidos. Lai piedalītos Saeimas funkciju realizācijā, noteiktos gadījumos deputāts var rīkoties individuāli, bet citos gadījumos vienīgi kopā ar noteiktu skaitu citu deputātu. Deputāta tiesību saturs un realizācija var atšķirties arī atkarībā no tā, kādā Saeimas vienībā⁹¹⁰ viņš darbojas. Piemēram, Saeimas prezidija locekļa statuss paplašina deputāta tiesību saturu, un attiecīgi viņš ir tiesīgs veikt tādas darbības, kuras nevar veikt citi deputāti, kas neieņem amatus prezidijā. Tāpat deputāta tiesību saturu ietekmē darbība Saeimas komisijās un apakškomisijās, jo atkarībā no komisijām noteiktajiem uzdevumiem deputāts vairāk vai mazāk piedalās kādas konkrētas Saeimas funkcijas realizācijā⁹¹¹.

Norobežojoties no papildu tiesībām un pienākumiem, ko piešķir un uzliek darbs noteiktā Saeimas vienībā, var konstatēt, ka deputāts ir tiesīgs⁹¹², piemēram:

- 1) ar balsstiesībām piedalīties Saeimas sēdēs un to Saeimas vienību sēdēs, kuru loceklis viņš ir⁹¹³:

deputātam ir arī noteiktas tiesības piedalīties debatēs⁹¹⁴ par attiecīgajās sēdēs izskatāmajiem jautājumiem; kolektīvi (kopā vismaz pieciem deputātiem) ierosināt Saeimas sēdes pagarināšanu, slēgšanu vai pārtraukumu; kolektīvi (kopā vismaz pieciem deputātiem) ierosināt Saeimas sēdē klātesošo deputātu kvoruma pārbaudi; kolektīvi (kopā vismaz pieciem deputātiem) ierosināt Saeimas sēdes darba kārtības grozīšanu; kolektīvi (kopā vismaz 20 deputātiem) ierosināt Saeimas sēdē līdz galam neizskatītas

⁹⁰⁹ Saeimas funkcijas aprakstītas šā promocijas darba 3.pielikumā.

⁹¹⁰ Saeimas vienības ir norādītas šā promocijas darba 3.pielikumā.

⁹¹¹ Piemēram, deputāts, kas darbojas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijā, aktīvāk piedalās Saeimas regulatīvās funkcijas realizācijā, jo tieši šī komisija pārbauda vēlēšanu materiālus un sagatavo ziņojumu par deputāta pilnvaru apstiprināšanu un izbeigšanu (sk.: *Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

⁹¹² Šīs tiesību saraksts nav izsmēlošs, un deputātam ir arī citas tiesības, piemēram, tiesības uz grūtniecības un dzemdību atvaļinājumu, atvaļinājumu bērna tēvam, atvaļinājumu adoptētājam, kā arī bērna kopšanas atvaļinājumu; tiesības nepiedalīties Saeimas darbā ne vairāk kā vienu nedēļu, izprasot neapmaksātu atvaļinājumu; tiesības saņemt atalgojumu par savu darbu un noteiktu kompensāciju par konkrētiem izdevumiem; tiesības no valsts budžeta algot deputāta palīgus – ne vairāk kā divus palīgus par atalgojuma summu, kas paredzēta viena palīga algošanai (sk.: *Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

⁹¹³ Noteiktos gadījumos attiecībā uz konkrētu tiesību realizāciju ir noteikti ierobežojumi. Piemēram, nevar ierosināt referenta, Ministru prezidenta un Ministru kabineta pārstāvja runas laika saīsināšanu (sk.: *Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

⁹¹⁴ Attiecībā uz debatēm arī noteikti atsevišķi ierobežojumi. Piemēram, Saeimas kārtības ruļļa 54.pants noteic gadījumus, kad debatēt drīkst tikai divi deputāti (viens „par”, viens „pret” priekšlikumu) un ne ilgāk kā piecas minūtes (sk.: *Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

lietas pārtraukšanu un pāreju pie nākamās lietas; kolektīvi (kopā vismaz 20 deputātiem) ierosināt runas laika saīsināšanu un runātāju saraksta slēgšanu, kā arī debašu slēgšanu;

2) piedalīties likumdošanas procesā:

kolektīvi (kopā vismaz pieciem deputātiem) iesniegt likumprojektu; iesniegt priekšlikumu⁹¹⁵ sakarā ar saņemto likumprojektu; kolektīvi (kopā vismaz pieciem deputātiem) pieprasīt⁹¹⁶ pašu iesniegta likumprojekta izskatīšanu Saeimas sēdē, ja atbildīgā komisija to ir noraidījusi; kolektīvi (kopā vismaz 51 deputātam) atkārtoti iesniegt (bez grozījumiem) tās pašas sesijas ietvaros noraidītu likumprojektu; kolektīvi (kopā vismaz pieciem deputātiem) atsaukt⁹¹⁷ iesniegto likumprojektu; kolektīvi (kopā vismaz desmit deputātiem) ierosināt, lai tiek pagarināts termiņš, kurā iesniedzami priekšlikumi likumprojektam; kolektīvi (kopā vismaz desmit deputātiem) ierosināt likumprojekta izskatīšanu steidzamības kārtībā vai atcelt steidzamību; iesniegt vai atsaukt⁹¹⁸ pašu iesniegtu priekšlikumu Saeimā izskatāmam likumprojektam; piedalīties atbildīgās komisijas sēdē ar padomdevēja tiesībām (ja attiecīgais deputāts parakstījis konkrēto likumprojektu⁹¹⁹, bet nav atbildīgās komisijas loceklis); kolektīvi (kopā vismaz pieciem deputātiem) ierosināt likumprojekta pielikumu izskatīšanu noteiktā secībā⁹²⁰; ierosināt priekšlikuma izskatīšanu un balsošanu pa daļām; kolektīvi (kopā vismaz 34 deputātiem) pieprasīt apturēt likuma publicēšanu uz diviem mēnešiem; kolektīvi (kopā vismaz pieciem deputātiem vai komisijai) ierosināt iepriekšējā Saeimā līdz galam neizskatīta (pirmajā vai otrajā lasījumā pieņemta) likumprojekta izskatīšanas turpināšanu;

3) piedalīties Saeimas organizācijā:

minētais izpaužas gan kā tiesības darboties noteiktās Saeimas vienībās, gan kā tiesības piedalīties šo vienību un to sastāva veidošanā;

⁹¹⁵ Atbilstoši Saeimas kārtības rullī 82.pantam deputāts var ierosināt grozījumus Saeimas prezidija atzinumā, aicinot nodot likumprojektu arī tajā nenorādītai komisijai; nenodot likumprojektu kādai atzinumā norādītai komisijai; noteikt citu atbildīgo komisiju (sk.: *Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

⁹¹⁶ Konkrētās tiesības ir realizējamas desmit dienu laikā no dienas, kad atbildīgās komisijas atzinums ir bijis pieejams deputātiem (sk.: *Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

⁹¹⁷ Konkrētās tiesības ir realizējamas, kamēr nav sākusies balsošana par likumprojekta pieņemšanu pirmajā lasījumā, paziņojot par to rakstveidā Prezidijam vai atbildīgajai komisijai vai mutvārdos – atbildīgās komisijas sēdē vai Saeimas sēdē (sk.: *Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

⁹¹⁸ Konkrētās tiesības ir realizējamas līdz balsošanas sākumam Saeimas sēdē. Ja attiecīgais priekšlikums ir atbalstīts atbildīgajā komisijā, tad to var atsaukt vienīgi ar šīs komisijas piekrišanu (sk.: *Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

⁹¹⁹ Konkrētās tiesības var realizēt vienīgi viens no likumprojekta parakstījušiem deputātiem. Lai pārējie to parakstījušie deputāti arī varētu piedalīties komisijas sēdēs ar padomdevēja tiesībām, nepieciešams saņemt attiecīgu komisijas lēmumu (sk.: *Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

⁹²⁰ Ierosināt pielikuma izskatīšanu pirms vai pēc attiecīgā panta vai pēc visu likumprojekta pantu izskatīšanas (sk.: *Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

- 4) būt apveltīts ar deputāta imunitāti⁹²¹;
- 5) uz noteiktu laiku nolikt deputāta mandātu⁹²²;
- 6) ieņemt ar deputāta mandātu savienojamu amatu⁹²³;
- 7) būt informēts par Saeimā izskatāmiem jautājumiem:
 šīs tiesības izpaužas dažādos veidos, gan kā attiecīgu dokumentu projektu saņemšana pirms Saeimas un tās vienību sēdēm, gan kā tiesības piedalīties Saeimas vienību (kuru loceklis nav attiecīgais deputāts) sēdēs bez balsstiesībām;
- 8) individuāli⁹²⁴ vai kolektīvi⁹²⁵ (atkarībā no konkrētā amata) piedalīties Saeimas kreatīvās funkcijas realizācijā (dažādos tās posmos⁹²⁶);
- 9) kolektīvi (kopā vismaz desmit deputātiem) ierosināt aizklātas Saeimas sēdes noturēšanu;
- 10) kolektīvi (kopā vismaz 34 deputātiem) pieprasīt Saeimas ārkārtas sēdes sasaukšanu, norādot tās darba kārtību un pēc izvēles arī datumu un laiku;
- 11) kolektīvi (kopā vismaz 34 deputātiem) pieprasīt parlamentārās izmeklēšanas komisijas izveidošanu;
- 12) piedalīties patstāvīgo priekšlikumu izskatīšanā:
 kolektīvi (kopā vismaz desmit deputātiem vai komisijai) iesniegt un atsaukt⁹²⁷ patstāvīgo priekšlikumu Saeimas lēmuma projekta veidā; kolektīvi (kopā vismaz pieciem deputātiem) ierosināt, lai Saeimas prezidijs sniedz ziņojumu par priekšlikumiem, kas iesniegti mazāk nekā 72 stundas pirms Saeimas sēdes; iebilst pret patstāvīgā priekšlikuma iekļaušanu attiecīgās sēdes darba kārtībā; iesniegt priekšlikumus (grozījumus) attiecībā uz patstāvīgo priekšlikumu; kolektīvi (kopā vismaz desmit

⁹²¹ Jēdziens „deputāta imunitāte” nozīmē ar tiesisku regulējumu noteiktu deputāta neaizskaramību pret aizturēšanu, kratīšanu, arestu, soda izciešanu bez parlamenta piekrišanas (sk.: *Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. Dr. iur. I. Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 60.lpp.*). Deputāta imunitāte plašāk raksturota šā promocijas darba 4.nodaļā.

⁹²² Piemēram, uz ministra pienākumu pildīšanas laiku (sk.: *Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

⁹²³ Piemēram, amatu arodbiedrībā, biedrībā vai nodibinājumā, politiskajā partijā, politisko partiju apvienībā vai reliģiskajā organizācijā (plašāk sk.: *likumu „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā”*: LR likums. *Latvijas Vēstnesis, 2002. 9.maijs, Nr. 69*).

⁹²⁴ Piemēram, deputāts var individuāli pieteikt Valsts prezidenta, valsts kontroliera, Centrālās vēlēšanu komisijas locekļa amata kandidātu (sk.: *Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*; *Valsts prezidenta ievēlēšanas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2007. 17.maijs, Nr. 70*).

⁹²⁵ Piemēram, ne mazāk kā pieci deputāti var pieteikt tiesībsarga kandidatūru, ne mazāk kā desmit deputāti – Satversmes tiesas tiesneša kandidatūru, ne mazāk kā desmit deputāti var iesniegt lēmuma projektu sakarā ar neuzticības izteikšanu Ministru kabinetam vai tā loceklim, ne mazāk kā 34 deputāti var pieprasīt ģenerālprokurora darbības pārbaudi, ne mazāk kā 34 deputāti var ierosināt tiesībsarga atbrīvošanu no amata (sk.: *Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*; *Tiesībsarga likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 25.maijs, Nr. 65*; *Satversmes tiesas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1996. 14.jūnijs, Nr. 103*; *Prokuratūras likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 2.jūnijs, Nr. 65*).

⁹²⁶ Piemēram, pieteikt kandidātu konkrētam amatam, piedalīties balsojumā par attiecīgā kandidāta iecelšanu amatā, ierosināt amatpersonas darbības pārbaudi vai pilnvaru izbeigšanu, piedalīties balsojumā par attiecīgās amatpersonas pilnvaru izbeigšanu.

⁹²⁷ Atsauksana pieļaujama līdz balsošanai par patstāvīgā priekšlikuma pieņemšanu pirmajā lasījumā. Deputāts var atsaukt savu atbalstu (individuāli), tomēr atsauktu priekšlikumu var uzturēt komisija, kurai tas nodots (sk.: *Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

deputātiem) pieprasīt⁹²⁸ pašu iesniegta patstāvīgā priekšlikuma izskatīšanu Saeimas sēdē, ja atbildīgā komisija to ir noraidījusi;

13) piedalīties jautājumu iesniegšanā:

kolektīvi (kopā vismaz pieciem deputātiem) rakstveidā iesniegt jautājumu kādam no Ministru kabineta locekļiem vai Latvijas Bankas prezidentam par šo amatpersonu kompetencē esošajām lietām; mutvārdos motivēt iesniegto jautājumu Saeimas sēdē; uzdot divus ar iesniegto jautājumu saistītus papildjautājumus sēdē, kurā tiek sniegta atbilde (ja deputāts ir viens no pamatjautājuma iesniedzējiem); uzdot trīs ar iesniegto jautājumu saistītus papildjautājumus sēdē, kurā tiek sniegta atbilde (ja deputāts nav viens no pamatjautājuma iesniedzējiem)⁹²⁹; kolektīvi (kopā vismaz pieciem deputātiem) lūgt, lai atbildes sniegšana tiek pārcelta uz nākamo sēdi, ja viņus neapmierina rakstveida atbilde uz konkrēto jautājumu;

14) piedalīties pieprasījumu iesniegšanā:

kolektīvi (kopā vismaz desmit deputātiem) iesniegt pieprasījumus Ministru kabineta locekļiem; mutvārdos motivēt iesniegto pieprasījumu Saeimas sēdē; kolektīvi (kopā vismaz desmit deputātiem) iebilst pret Pieprasījumu komisijas lēmumu pārveidot pieprasījumu par jautājumu⁹³⁰; kolektīvi (kopā vismaz desmit deputātiem) iesniegt lēmuma projektu sakarā ar pieprasījumu, arī par neuzticības izteikšanu Ministru kabinetam, Ministru prezidenta biedram vai ministram;

15) kolektīvi (kopā vismaz 20 deputātiem) iesniegt lēmuma projektu par deputāta nosūtīšanu uz valsts valodas prasmes pārbaudi, ja ir aizdomas par šā deputāta nepietiekamām⁹³¹ valsts valodas zināšanām:

saistībā ar minēto lietu deputātiem rodas papildu tiesības, piemēram, kolektīvi (kopā vismaz desmit deputātiem) iesniegt lēmuma projektu par valsts valodas prasmes pārbaudes termiņa (pieci mēneši) pagarināšanu; apstrīdēt valsts valodas prasmes pārbaudes rezultātus (minētās tiesības var realizēt deputāts, kura valsts valodas prasme tika pārbaudīta);

16) individuāli vai kolektīvi (komisija) ierosināt, ka attiecīgā lieta pēc būtības nav apspriežama Saeimā;

⁹²⁸ Konkrētās tiesības ir realizējamas desmit dienu laikā no dienas, kad atbildīgās komisijas atzinums ir bijis pieejams deputātiem (sk.: *Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

⁹²⁹ Konkrētās tiesības ir realizējamas, ja deputāts nav iesniedzis pamatjautājumu un piedalās attiecīgajā sēdē (sk.: *Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

⁹³⁰ Šādā gadījumā Saeima balso par deputātu iesniegto pieprasījumu (sk.: *Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

⁹³¹ Saeimas kārtības ruļļa 131.² pantā šī nepietiekamā valsts valodas prasme ir formulēta kā nepietiekamas valsts valodas zināšanas tādā apjomā, „kāds nepieciešams profesionālo pienākumu veikšanai” (sk.: *Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

- 17) iesniegt priekšlikumu par lietas atlikšanu, nodošanu atpakaļ komisijai, papildu ziņu ievākšanu;
- 18) kolektīvi (kopā vismaz desmit deputātiem) ierosināt, lai pēc balsošanas tiek nolasīts katra deputāta balsojums;
- 19) kolektīvi (kopā vismaz pieciem deputātiem) apšaubīt balsojuma rezultātu⁹³²;
- 20) iesniegt ziņojumu par balsošanas motīviem;
- 21) būt ne vairāk kā divu pastāvīgo komisiju loceklim un triju apakškomisiju loceklim;
- 22) (kā komisijas loceklim) pievienot savu atsevišķo viedokli sēdes protokolam;
- 23) individuāli vai kolektīvi (deputātu grupa vai frakcija) iesniegt iesniegumu Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijai par cita deputāta izdarītu Saeimas deputātu ētikas kodeksa pārkāpumu;
- 24) aizstāvēt savas tiesības, ja par attiecīgu deputātu iesniegts iesniegums Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijai;
- 25) lūgt Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisiju izvērtēt plānotās rīcības atbilstību Saeimas deputātu ētikas kodeksam;
- 26) pieprasīt, lai policijas darbinieks tā kompetences ietvaros palīdz novērst deputāta likumīgas darbības traucējumus⁹³³.

Kā redzams, deputāts savas tiesības piedalīties Saeimas funkciju realizācijā var izmantot dažādos veidos. Turklāt šīs tiesības ir pietiekami plašas, lai deputāts varētu būt iesaistīts (vai vismaz mēģinātu iesaistīties) visu Saeimas funkciju realizācijas procesā. Tomēr ir būtiski uzsvērt, ka deputāti grupējas frakcijās, bet tas paredz noteiktu disciplīnu un frakcijas pieņemto lēmumu ievērošanu. Attiecīgi deputātiem ir ierobežota iespēja izmantot savas tiesības (piemēram, sagatavot vai atbalstīt priekšlikumu likumprojektam), jo saskaņā ar frakcijas nolikumu šāda darbība ir iepriekš saskaņojama ar frakciju, savukārt frakcija ir tiesīga aizliegt deputātam attiecīgo tiesību izmantošanu⁹³⁴. Līdz ar to deputāti galvenokārt kolektīvi (nevis individuāli) īsteno ar normatīvajiem aktiem piešķirtās tiesības.

⁹³² Atbilstoši Saeimas kārtības rullī 142.pantam gadījumā, kad šīs tiesības tiek realizētas ne ilgāk kā vienas stundas laikā pēc balsojuma un ir pamatotas, izdarāma pārbalsošana (*sk.: Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

⁹³³ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96; Likums „Par policiju”: LR likums. *Ziņotājs*, 1992. 24.septembris, Nr. 37.

⁹³⁴ Saeimas frakcijas „SASKAŅA” nolikums; 12.Saeimas frakcijas VIENOTĪBA nolikums; Latvijas Republikas 12.Saeimas Zaļo un Zemnieku savienības frakcijas nolikums.

6. SAEIMAS DEPUTĀTA NEGATĪVĀ POLITISKĀ ATBILDĪBA

Raksturojot Saeimas deputāta politisko atbildību, autors papildus pozitīvajai atbildībai izdala arī negatīvo atbildību.

6.1. Negatīvās politiskās atbildības koncepcija

Ar negatīvo politisko atbildību autors apzīmē deputāta nepareizu politisku rīcību, kura saistīta ar viņa pienākumu pildīšanu un tiesību realizāciju, bet neatbilst tās vērtētāja un iespējamo sankciju piemērotāja, tai skaitā deputātam jūtamam seku izraisītāja, interesēm un kuras rezultātā deputātam tiek piemērotas sankcijas un/vai rodas jūtamas negatīvas sekas⁹³⁵.

Salīdzinot negatīvās politiskās atbildības un pozitīvās politiskās atbildības skaidrojumus, var konstatēt, ka tie pēc nozīmes ir pretēji, lai gan to konstrukcijas satur arī vienādus elementus, t.i.:

- 1) rīcības veicējs (deputāts);
- 2) deputāta rīcība, kas saistīta ar viņa pienākumu izpildi un tiesību realizāciju;
- 3) rīcības vērtētāja un iespējamo sankciju piemērotāja (deputātam jūtamam seku izraisītāja) intereses.

Tomēr negatīvās politiskās atbildības jēdziena konstrukcija ir papildināma ar vēl vienu būtisku elementu, t.i., sankciju jeb deputātam jūtamam negatīvo seku elementu. Šajā sakarā būtu vērts precizēt, vai politiskā atbildība var tikt aprobežota tikai ar nepareizu rīcību.

Raksturojot pozitīvo politisko atbildību, autors jau norādīja, ka tā sevī ietver rīcību un tās vērtētāja jeb iespējamā sankciju piemērotāja slēdzienu par šīs rīcības atbilstību vērtētāja un iespējamā sankciju piemērotāja interesēm. Balstoties vienīgi uz rīcības teoriju, var formulēt tādu secinājumu, ka negatīvā politiskā atbildība aprobežojas ar rīcību, kuras rezultātā iestāsies deputātam jūtamam negatīvas sekas. Tomēr, kā šajā promocijas darbā autors jau norādījis, rīcības teorija galvenokārt ir saistāma ar pozitīvo politisko atbildību. Šīs teorijas tvērumā aplūkojot negatīvo politisko atbildību, tā būtu jānorobežo no sankciju elementa un jāsaprot kā nepareiza rīcība, kas neatbilst tās vērtētāja un iespējamo sankciju piemērotāja interesēm. Autors šādu pieeju neizmanto, jo tā ir pārāk šaura. Autors izdala negatīvo un pozitīvo atbildību, lai tādējādi varētu aptvert pēc iespējas plašāku politiskās atbildības jēdziena saturu. Tā kā teorijā sankciju elements ir plaši atzīts, tas ietverts negatīvās atbildības saturā, jo pozitīvās un negatīvās atbildības teorija nepieļauj šā elementa ietveršanu pozitīvajā atbildībā un saista to tikai ar negatīvo atbildību⁹³⁶.

⁹³⁵ Politiskās atbildības koncepcija ir plašāk raksturota šā promocijas darba 3.2.apakšnodaļā.

⁹³⁶ Sk., piemēram: Овсепян Ж.И. Критерии конституционной ответственности. *Северо-кавказский юридический вестник*, № 4. Ростов-на-Дону, 2001 [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

Iepriekš minētais nozīmē to, ka atbilstoši autora pieņemtajai koncepcijai jēdziens „negatīvā politiskā atbildība” pēc satura ir plašāks nekā jēdziens „pozitīvā politiskā atbildība”. Tas sevī ietver nepareizu rīcību, slēdzienu par šīs rīcības neatbilstību tās vērtētāja un iespējamā sankciju piemērotāja interesēm, kā arī šā slēdziena rezultātā rīcības veicējam piemērotās sankcijas (radītās negatīvās sekas).

Vienlaikus autors atkārtoti uzsver šā promocijas darba 5.nodaļā norādīto par politiskās atbildības izpratni tiesiskajā dimensijā. Proti, politiskā atbildība cita starpā var tikt uztverta arī kā tiesību institūts un tiesību princips. Šādā gadījumā atbildība (kā tiesību institūts) var tikt aprobežota ar normām, kas regulē sankcijas, bet konkrētā gadījumā vēl nav⁹³⁷ piemērotas. Tādējādi politiskā atbildība ir norobežota no slēdziena par rīcības neatbilstību un no sankciju piemērošanas konkrētā gadījumā, jo tā izveidojusies vēl pirms šā gadījuma realizācijas. Tomēr tiesiskā dimensija neatklāj politiskās atbildības jēdzienu visā tā pilnībā un attiecīgi neaptver abus autora izceltos elementus. Tā kā šajā promocijas darbā autors politisko atbildību traktē kā fenomenu, tad tā aptver arī slēdzienu par rīcības atbilstību vai neatbilstību un sankciju piemērošanu.

Nepareiza rīcība

Autors jau uzsvēris, ka pozitīvā un negatīvā politiskā atbildība sevī ietver vairākus vienādus elementus, tādēļ uz negatīvo atbildību ir attiecināmi vairāki skaidrojumi, kurus autors iepriekš sniedzis saistībā ar pozitīvo politisko atbildību. Piemēram, nepieciešamība politisko atbildību aplūkot tāda konkrēta attiecību modeļa ietvaros, kurš ir jākonstatē pirms atbildības padziļinātas analīzes.

Attiecināms ir arī skaidrojums par to, ka deputāta politiskā rīcība saprotama vārda „rīcība” plašākajā nozīmē, proti, kā:

- 1) aktīva darbība,
 - gan uz āru vērsta (piemēram, ķermeniska kustība, piedalīšanās balsojumā),
 - gan uz iekšu vērsta (piemēram, uzskati, domas vai pārliecība);
- 2) pasīva darbība⁹³⁸ jeb bezdarbība,
 - gan uz āru vērsta (piemēram, atturēšanās no balsojuma, paskaidrojumu nesniegšana),

⁹³⁷ Politiskā atbildība tiesiskā dimensijā var tikt norobežota no tās realizācijas konkrētā gadījumā, un tā vietā var tikt vispārināta un attiecināta arī uz nenoteiktu gadījumu, kas vēl nav realizējies.

⁹³⁸ Jāprecizē, ka pasīva rīcība var būt, piemēram, iepriekš nodibinātas/izveidojušās attiecības ar personu, kura konkrētā gadījumā rīkojas neatbilstoši rīcības vērtētāja un iespējamo sankciju piemērotāja interesēm. Piemēram, deputāts Kārlis Krēslis (Kārlis Krēslis, dz. 1945) nolika mandātu pēc tam, kad tika publicēta informācija par viņa dēla aizturēšanu sakarā ar neatļautu vielu glabāšanu (sk.: NA deputāts Krēslis pēc dēla pieķeršanas ar 'spaisu' noliek mandātu. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/na-deputats-kreslins-pec-dela-piekersanas-ar-spaisu-noliek-mandatu-plkst-2055.d?id=44343877> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]). Konkrētajā gadījumā deputāts pats nebija veicis nekādu darbību, taču saskārās ar negatīvām sekām, jo pastāvēja attiecības starp viņu un personu, kas rīkojās neatbilstoši rīcības vērtētāja un iespējamo sankciju piemērotāja interesēm.

gan uz iekšu vērsta (piemēram, uzskatu, domu vai pārliecības neuztveršana/nepieņemšana).

Tāpat uz negatīvo politisko atbildību ir attiecināms skaidrojums par to, ka pienākumi un tiesības neaprobežojas vienīgi ar tiesisko vai cita formāla veida regulējumu. Tas nozīmē, ka pienākumi galvenokārt ir saprotami kā rīcība, kuru no deputāta gaida tās vērtētājs un sankciju piemērotājs, bet tiesības – kā deputāta iespēja izpildīt noteiktos pienākumus. Turklāt deputāta rīcība privātā sfērā arī pēc būtības var tikt uztverta kā politiska rīcība. Vēl vairāk, vērtēta var tikt arī tāda rīcība, kura izdarīta pirms deputāta amata ieņemšanas.

Šeit vērtīgi ir atkārtot, ka politiskā atbildība atšķirībā no juridiskās atbildības var arī nebūt regulēta ar tiesību normām⁹³⁹. Tas nozīmē, ka deputāta rīcības pārbaudei var nebūt paredzēta tāda stingri reglamentēta kārtība, kas ietvertu konkrētas procesuālās darbības, pierādījumu attiecināmību un pietiekamību, rīcības veicēja vainas pienācīgu pamatošanu. Politiskās atbildības gadījumā rīcības veicēja vaina nav obligāts sankciju piemērošanas priekšnoteikums⁹⁴⁰. Taču būtisks faktors ir rīcības vērtētāja uztvere jeb attieksme pret deputātu un viņa rīcību. Tādējādi rīcības pārbaudes process ir subjektīvs un attiecīgi atzīstams par tādu apstākļu kopumu, kuros ārēji pareiza rīcība var izpausties kā nepareiza rīcība. Citiem vārdiem sakot, šādos apstākļos rīcības vērtētāja interesēm atbilstoša deputāta rīcība var tikt kļūdaini uztverta kā rīcības vērtētāja interesēm neatbilstoša rīcība, un rezultātā deputātam var tikt piemērotas sankcijas. Savukārt tas nozīmē, ka ir konstatējama negatīvā, nevis pozitīvā politiskā atbildība.

Rīcības vērtētājs

Kā autors jau norādījis, raksturojot pozitīvo politisko atbildību, rīcības vērtētājs un sankciju piemērotājs ir divas lomas, ko pilda viens un tas pats subjekts⁹⁴¹ (viena un tā pati individuāla vai kolektīva persona). Tas nozīmē, ka rīcībai ir jāatbilst tādas personas interesēm, kura izvērtē attiecīgo rīcību un ir spējīga īstenot izšķirošu ietekmi uz ārējiem apstākļiem, lai rīcības veicējam (deputātam) būtu jūtamas negatīvas sekas. Ar jēdzienu „izšķiroša ietekme” konkrētajā gadījumā saprotama tāda darbība, uz kuras pamata rodas negatīvās sekas un bez kuras tās nevarētu rasties. Savukārt ar jēdzienu „sankcijas” ir saprotamas deputātam jūtamas negatīvās sekas. Turklāt, kā promocijas darba 5.nodaļā norādīts, rīcības vērtētājs var būt arī pats attiecīgās rīcības veicējs.

⁹³⁹ Politiskās atbildības nodalīšana no juridiskās atbildības plašāk raksturota šā promocijas darba 3.5.apakšnodaļā.

⁹⁴⁰ Dubnick M.J. Accountability and Ethics: Reconsidering the relationships. *International Journal of Organization Theory and Behavior*, 6 (3), p.413-414. Pieejams: <http://pubpages.unh.edu/~mjc46/pubs/2003/Dubnick2003c.pdf> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Bovens M. Public accountability. In: *The Oxford Handbook of Public Management*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2005, p.187.

⁹⁴¹ Ar šo autors norāda, ka uz vienu un to pašu subjektu jābūt attiecināmām abām lomām. Uz šo subjektu nevar tikt attiecināta tikai viena loma. Tomēr var būt vairāki subjekti, katrs no kuriem vienlaikus pilda abas lomas.

Tā kā politiskā atbildība var izpausties ārpus tiesību normām, attiecīgi faktiskais rīcības vērtētājs un sankciju piemērotājs var neieņemt formālā sankciju piemērotāja statusu. Līdz ar to divus subjektus, t.i., formālo un neformālo subjektu, nepieciešams savstarpēji nošķirt. Jāprecizē, ka atbilstoši autora formulētajam pozitīvās un negatīvās politiskās atbildības skaidrojuma ar jēdzienu „sankciju piemērotājs” saprotama persona, kura faktiski ir spējīga piemērot sankcijas jeb kurai ir tāda izšķiroša ietekme uz ārējiem apstākļiem, lai radītu deputātam jūtamas negatīvas sekas. Turklāt šai sankciju piemērošanai jābūt apzinātai, t.i., rīcības vērtētājam ir jāapzina deputāta rīcība, jāizdara slēdziens par tās negatīvo ietekmi uz rīcības vērtētāja interesēm, un pēc savas gribas jāpiemēro deputātam sankcijas tādēļ, ka viņa rīcība negatīvi ietekmē vērtētāja intereses.

Lai konkrētāk paskaidrotu iepriekš minēto, autors kā piemēru norāda Saeimas atlaišanas (nevis atsaukšanas) kārtību. Proti, saskaņā ar šo kārtību Valsts prezidents ierosina Saeimas atlaišanu, bet pilntiesīgo pilsoņu kopums (vēlētāji) nobalso par Saeimas atlaišanu⁹⁴². Šādos apstākļos, ja par sankcijām tiek pieņemta Saeimas atlaišana Satversmē noteiktajā kārtībā, pirmšķietami faktiskais sankciju piemērotājs ir vēlētāji, jo tiem ir izšķiroša ietekme uz šo sankciju piemērošanu⁹⁴³, bet Valsts prezidents ir vienīgi ierosinātājs. Tomēr tas nenozīmē, ka Valsts prezidents nevarētu tikt atzīts par sankciju piemērotāju. Piemēram, ja par sankcijām tiek pieņemtas Saeimas deputātiem jūtamas negatīvas sekas (piemēram, vēlētāju atbalsta mazināšanās), šādā gadījumā Valsts prezidents, ierosinot Saeimas atlaišanu un motivējot savu lēmumu, var ieņemt sankciju piemērotāja lomu. Vēl vairāk, prezidents šo lomu saglabā arī tādā gadījumā, ja par sankcijām tiek pieņemta Saeimas atlaišana Satversmē noteiktajā kārtībā. Šī atziņa ir pamatojama ar noteiktās kārtības saturu. Proti, lai piemērotu deputātiem sankciju – atlaišanu no amata –, ir nepieciešama divu subjektu sadarbība, jo neviens no tiem patstāvīgi nevar šo sankciju piemērot. Tātad katram no abiem subjektiem ir izšķiroša ietekme – gan prezidents, gan vēlētāji veic darbību, uz kuras pamata (pēc būtības) rodas negatīvās sekas un bez kuras šīs negatīvās sekas nevarētu rasties. Tādējādi divas – rīcības vērtētāja un sankciju piemērotāja – lomas uzņemas divi subjekti, t.i., Valsts prezidents un pilntiesīgo pilsoņu kopums (vēlētāji). Minēto atzīst arī Kārlis Dišlers, uzsvērdams prezidenta un pilntiesīgo pilsoņu kopuma līdzdarbību un vienlīdz būtisko ietekmi uz galarezultātu – Saeimas atlaišanu⁹⁴⁴. Pēc šā darba autora ieskata, šo subjektu loku ir iespējams arī paplašināt. Piemēram, ja kāda persona ir ietekmējusi Valsts prezidentu un prezidents tieši šīs ietekmes dēļ ierosinājis tautas nobalsošanu, kurā pilntiesīgo pilsoņu kopums nobalso par Saeimas atlaišanu. Līdz ar to subjektu lokā ir iekļaujama arī persona, kas ietekmējusi Valsts prezidentu.

⁹⁴² Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr. 43.

⁹⁴³ Saeima tiek atlaista, pamatojoties vienīgi uz pilntiesīgo pilsoņu balsojumu, bez kura tā nevar tikt atlaista.

⁹⁴⁴ Dišlers K. Saeimas atlaišana pirms leģislatūras beigām. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940.-6.sējums: 1927, Nr.5, Rīga: TNA, 2004, 168.lpp.*

Turklāt, ja prezidents pakļaujas šīs personas ietekmei, neizvērtējot deputāta rīcību⁹⁴⁵, tad viņš darbojas kā formālais sankciju piemērotājs, bet viņu ietekmējusī persona atzīstama par faktisko sankciju piemērotāju, kura darbības dēļ Saeimai (deputātam) iestājas negatīvā politiskā atbildība.

Interesešu aizskārums

Papildus minētajam sakarā ar negatīvās politiskās atbildības skaidrojumu ir nepieciešams precizēt, ka vārdi „neatbilst [...] interesēm” un „interesešu aizskārums” ir saprotami to plašākajā nozīmē. Proti, interesešu aizskārums var būt:

1) izbeidzies:

sankciju piemērotājs var piemērot sankcijas, lai sodītu⁹⁴⁶ rīcības veicēju par iepriekš nodarītu, bet jau izbeigušos interesešu aizskārumu;

2) esošs:

sankciju piemērotājs var piemērot sankcijas, lai izbeigtu tā interesešu aizskārumu;

3) paredzams:

sankciju piemērotājs var piemērot sankcijas, lai novērstu iespējamo jeb paredzamo tā interesešu aizskārumu.

Papildus ir jāprecizē, ka „izbeidzies”, „esošs” un „paredzams” interesešu aizskārums nosakāms no brīža, kad rīcība un interesešu aizskārums tiek apzināta un vērtēta.

Negatīvas sekas

Aplūkojot negatīvo politisko atbildību, uzmanība jāpievērš vēl vienam būtiskam jautājumam. Tas saistīts ar sankcijām un negatīvajām sekām. Proti, nepieciešams precizēt, kādos gadījumos sekas var traktēt kā tādas, kurām ir negatīva ietekme uz deputātu. Kārlis Dišlers pareizi norādīja, ka politiskā atbildība ir tādas jūtamas negatīvas sekas kā amata zaudēšana⁹⁴⁷. Šāda pieeja ir pieņemama, balstoties uz koncepciju, saskaņā ar kuru negatīvās sekas izpaužas kā šķērslis, kas neļauj deputātam realizēt varu atbilstoši savām interesēm, un kā sods par politisku rīcību⁹⁴⁸. Tieši šo koncepciju atzīst arī šā promocijas darba autors. Dišlera pieeja dod iespēju salīdzinoši viegli konstatēt politisko atbildību, īpaši ja to pēta tiesību zinātnes ietvaros, norobežojoties no citām zinātnēm vai starpdisciplināras pieejas. Tomēr, kā autors jau norādījis, amata zaudēšana nav

⁹⁴⁵ Piemēram, šī persona ir spējīga īstenot kontroli pār prezidentu, savukārt viņš neapstrīd tās autoritāti un pakļaujas tās norādījumam, bet pats neizvērtē Saeimas (deputāta) rīcību un neizdara slēdzienu par tās neatbilstību savām (valsts) interesēm. Citiem vārdiem sakot, prezidents ierosina tautas nobalsošanu nevis Saeimas (deputātu) konkrētās rīcības dēļ, bet gan tādēļ, ka saņēmis attiecīgās personas norādījumu.

⁹⁴⁶ Sankcijas var tikt piemērotas ne vien tādēļ, lai sodītu, bet arī tādēļ, lai pēc interesešu aizskāruma novērstu jauna interesešu aizskāruma iespējamību.

⁹⁴⁷ Dišlers K. Latvijas Republikas Prezidenta politiskā atbildība. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*: 1920-1940.-1.sējums: 1922, Nr.2, Rīga: TNA, 2003, 384.-385.lpp.

⁹⁴⁸ Plašāk par sankcijām ir rakstīts šā promocijas darba 3.2.apakšnodaļā.

atzīstama par vienīgo sankciju (negatīvo seku) veidu. Arī normatīvie akti paredz vairākus citus sankciju veidus, bet to piemērošanu apzīmē ar politiskās atbildības jēdzienu⁹⁴⁹. Turklāt šie sankciju veidi var tikt piemēroti kā sods par iepriekšēju politisku rīcību. Tieši šā iemesla dēļ nedrīkst aprobežoties ar amata zaudēšanu kā vienīgo sankciju (negatīvo seku) veidu. Jāpiebilst, ka Latvijā nav tādu normatīvo aktu, kas ar politiskās atbildības jēdzienu apzīmē arī cita veida sankcijas, un gan tiesu praksē, gan normatīvajos aktos negatīvā politiskā atbildība tiek saistīta tieši ar amata zaudēšanu⁹⁵⁰. Līdz ar to, aplūkojot Saeimas deputāta negatīvo politisko atbildību, pirmām kārtām uzmanība jāpievērš tiesību normām, kuras regulē deputāta amata zaudēšanu.

Tomēr līdzšinējā politiskās atbildības jēdziena lietošanas prakse nedrīkst kļūt par iemeslu tā izpētes sašaurināšanai. Autors balstās uz koncepciju, saskaņā ar kuru negatīvās sekas izpaužas kā šķērslis, kas deputātam neļauj realizēt varu atbilstoši savām interesēm, un kā sods par politisku rīcību, tāpēc negatīvo politisko atbildību izvērtē plašākā nozīmē, aptverot arī cita veida sankcijas (negatīvās sekas), gan tiesiski regulētas, gan neformālas jeb rakstītās tiesību normās neietvertas. Apzinoties, ka šīs negatīvās sekas tiek traktētas dažādi, autors atzīst šādu iedalījumu:

1) kategoriskās negatīvās sekas:

amata jeb varas (pilnīga vai daļēja) zaudēšana. Konstatējot šo seku ārēju izpausmi, ir pieņemams (*a priori*) vispārināts deputāta interešu aizskārums⁹⁵¹;

2) nosacītās negatīvās sekas:

jebkuras deputātam jūtamas negatīvas sekas (piemēram, naudas sods, jaunu, deputāta interesēm neatbilstošu pienākumu noteikšana). Konstatējot šo seku ārēju izpausmi, ir vēlams papildus izvērtēt to ietekmi uz deputātu, lai pārlicinātos par to negatīvo ietekmi⁹⁵².

Šā promocijas darba 6.2.apakšnodaļā ir raksturotas dažādas deputātam jūtamas negatīvas sekas, gan kategoriskās, gan nosacītās. Tomēr autors uzsver, ka konkrētās sekas var tikt ietvertas negatīvās politiskās atbildības koncepcijā tikai tad, ja tās rodas, īstenojoties pārējiem elementiem, proti, ja pirms sankciju piemērošanas ir iespējams konstatēt deputāta nepareizu politisku rīcību, kas saistīta ar viņa pienākumu pildīšanu un tiesību realizāciju, bet neatbilst tās vērtētāja un iespējamo sankciju piemērotāja, tai skaitā deputātam jūtamam seku izraisītāja, interesēm. Pretējā gadījumā ir konstatējama cita veida atbildība, piemēram, juridiskā vai morālā atbildība.

⁹⁴⁹ Letter; Analysis of the Law of Political Responsibilities promulgated by General Franco at Burgos on 9th February 1939; Summary of the Law of Political Responsibilities promulgated by General Franco at Burgos on 9th February 1939. Pieejams: <http://contentdm.warwick.ac.uk/cdm/ref/collection/scw/id/4997> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁹⁵⁰ Plašāk par politiskās atbildības jēdziena lietojumu normatīvajos aktos un tiesu praksē ir rakstīts šā promocijas darba 2.nodaļā.

⁹⁵¹ Ja deputāts (pilnīgi vai daļēji) zaudē varu jeb amatu, ir konstatējama negatīvā politiskā atbildība.

⁹⁵² Ja deputātam, piemēram, uzliek naudas sodu, negatīvā politiskā atbildība nav konstatējama uzreiz, bet tikai pēc rīcības papildu izvērtēšanas, kad ir noskaidrota soda negatīvā ietekme uz deputātu, kura izpaužas kā šķērslis (šā vārda plašākajā nozīmē), kas neļauj deputātam realizēt varu atbilstoši savām interesēm, vai kā sods par tā veiktu politisku rīcību.

Koncepcijas sašaurināšana: tiesiskā dimensija

Promocijas darba 5.1.apakšnodaļā tā autors jau ir raksturojis politiskās koncepcijas sašaurināšanu līdz tādai pakāpei, kas uztverama vienīgi tiesiskajā dimensijā. Papildus norādītajam autors precizē, kā ir izprotama sašaurināta negatīvās politiskās atbildības koncepcija, ja to uztver kā:

1) tiesību jēdzienu:

negatīvās politiskās atbildības kā fenomena būtiskos elementus un pazīmes atspoguļojoša abstrakcija: „nepareiza rīcība (pagātnē/tagadnē/nākotnē) politiska procesa ietvaros, kura ir saistīta ar deputāta pienākumu pildīšanu un tiesību realizāciju, bet neatbilst tās vērtētāja un iespējamo sankciju piemērotāja, tai skaitā deputātam jūtamu seku izraisītāja, interesēm un kuras veikšanas rezultātā deputātam piemērotas sankcijas un/vai iestājas jūtamas negatīvas sekas”;

2) tiesību terminu:

rakstītos tiesību avotos ietverts vārdu savienojums, ar kuru apzīmēts politiskās atbildības tiesību jēdziens, kas vispārināti atspoguļo negatīvo politisko atbildību veidojošus būtiskus elementus un pazīmes;

3) tiesību institūtu:

tiesību normas, kas regulē Saeimas un tās deputātu darbību, tiesības un pienākumus, attiecības ar citiem subjektiem, deputātiem piemērojamās sankcijas un to piemērošanas kārtību;

4) tiesību principu:

Saeimas deputāta darbības pamatnostādne, kas konkretizēta kā šāda tiešai piemērošanai derīga tiesību norma:

„Ja Saeimas deputāts veic nepareizu politisku rīcību, kas ir saistīta ar viņa pienākumu pildīšanu un tiesību realizāciju, un neatbilst attiecīgās rīcības vērtētāja un iespējamo sankciju piemērotāja, tai skaitā deputātam jūtamu seku izraisītāja interesēm, tad šīs rīcības dēļ deputātam ir piemērojamas sankcijas vai iestājas jūtamas negatīvas sekas”.

6.2. Negatīvo seku veidi

Šajā apakšnodaļā autors norāda dažādas iespējamās deputātam jūtamas negatīvas sekas, kas var iestāties sakarā ar viņa nepareizu rīcību.

6.2.1. Deputāta amata zaudēšana

Satversmes 14.panta otrā daļa tiešos vārdos noteic, ka vēlētajī jeb pilntiesīgo pilsoņu kopums nevar atsaukt atsevišķu deputātu⁹⁵³. Tātad Latvijā nav ieviests tā saucamais imperatīvais mandāts, respektīvi, vēlētajī nevar dot atsevišķam deputātam saistošus norādījumus un nevar to neizpildes vai nepienācīgas izpildes gadījumā atsaukt attiecīgo deputātu no amata⁹⁵⁴. Tomēr vēlētajī var izdarīt uz deputātu spiedienu, izmantojot gan likumīgus, gan nelikumīgus līdzekļus⁹⁵⁵. Iepriekš minētais ir vērā ņemams, izvērtējot Saeimas kārtības ruļļa 6.pantu, saskaņā ar kuru deputāts var iesniegt iesniegumu par izstāšanos no Saeimas⁹⁵⁶. Šāds regulējums pieļauj iespējamību, ka pietiekami stipra spiediena rezultātā deputāts pretēji savai paša gribai iesniegs iesniegumu par izstāšanos no Saeimas sastāva. Tādējādi attiecību modelī, kuru veido pilntiesīgo pilsoņu kopums (vai daļa vēlētajū) un viens deputāts, ir iespējamās tādas negatīvās sekas, kas izpaudīsies kā amata zaudēšana atsevišķam deputātam. Šādas negatīvās sekas ir iespējamās arī attiecību modelī „deputāts – persona vai personu grupa”, ja attiecīgā persona vai personu grupa ir spējīga izdarīt uz deputātu pietiekami lielu spiedienu, lai viņš iesniegtu attiecīgo iesniegumu un rezultātā zaudētu amatu. Piemēram, deputāts Andris Vilks (*Andris Vilks, dz. 1956*) nolika mandātu, ietekmējoties no paša pārstāvētās Nacionālās apvienības „Visu Latvijai!”-„Tēvzemei un brīvībai”/LNNK frakcijas nostājas, kas bija viņam nelabvēlīga dēļ publiskajā telpā izplatītajām ziņām par iespējamu Vilka neētisku rīcību alkohola vielu reibumā⁹⁵⁷. Jāpiebilst, ka Vilks kļuva par deputātu, iegūstot tā saucamo „mīksto mandātu”⁹⁵⁸. Praksē šādiem deputātiem var tikt izvirzītas stingrākas prasības, kuru neizpildes rezultātā tiem jānoliek mandāts⁹⁵⁹.

⁹⁵³ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr. 43.

⁹⁵⁴ Конституционное (государственное право) зарубежных стран. Часть общая: конституционное (государственное) право и его основные институты, Тома 1–2, 3-е изд. Отв. ред. Б.А. Страшун. М.: БЕК, 2000, с.296.

⁹⁵⁵ Caics A. Daži komentāri par Satversmes 2.pantu. Grām: *Juridiskās zinātnes teorētiskie un praktiskie problēmjaudājumi. Juridiskās zinātnes doktorantu un zinātniskā grāda pretendentu III zinātniski praktiskās konferences rakstu krājums*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 182.lpp.

⁹⁵⁶ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

⁹⁵⁷ Šī ir neoficiāla informācija, kas publiskajā telpā nav izplatīta (*sk.: Intervija ar Saeimas opozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti*). Pamatojoties uz to, autors nevar izdarīt stingrus secinājumus, pamatojoties uz šādu informāciju. Tomēr, tā kā šajā promocijas darbā autors izmanto arī tiesību socioloģijas izpētes metodes un tieši ar to palīdzību ir iegūta šī informācija, autors ir norādījis attiecīgo informāciju, lai padarītu ticamāku pieņēmumu par citas personas vai personu grupas ietekmi uz deputāta amata zaudēšanu (mandāta nolikšanu). Citas intervijas laikā autors ieguvis informāciju, ka frakcija nekādu izteiktu spiedienu uz deputātu neesot izdarījusi, taču attiecīgais jautājums (deputāta neētiska rīcība) frakcijā ticis apspriests un šāda apspriešana varot tikt uztverta kā spiediena izdarīšana, lai gan pēc būtības attiecībā uz mandāta nolikšanu vai nenolikšanu Andrim Vilkam bija atstāta rīcības brīvība (*sk.: Intervija ar Saeimas pozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti*).

⁹⁵⁸ Tas nozīmē, ka persona iegūst deputāta pilnvaras uz ierobežotu laiku, kamēr cita persona, Saeimas deputāts, kas uz laiku noliceis mandātu, pilda cita amata pienākumus (Ministru kabinetā) vai ir atvaļinājumā (amati un atvaļinājumu veidi norādīti Saeimas kārtības ruļļa 5.panta pirmajā daļā).

⁹⁵⁹ Intervija ar Saeimas opozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti.

Intervijā iegūto informāciju, uz kuras pamata ir formulēta atziņa par stingrākām prasībām „mīkstā mandāta” turētājiem, var vēl vairāk pamatot, ja Vilka gadījumu skata kopsakarā ar citu deputātu rīcību. Kā piemēru var norādīt Artusa (Artura) Kaimiņa (*Artuss Kaimiņš, dz. 1980*) gadījumu, kad publiskajā telpā parādījās informācija, ka viņš (līdzīgi kā Vilks) neētiski uzvedās (iespējams) alkohola reibuma stāvoklī un pat uz brīdi tika aizturēts sakarā ar sabiedriskās kārtības traucēšanu (*sk.: Pašvaldības policija skaidro, kādēļ aizturējusi deputātu Kaimiņu. Pieejams: <http://apollo.tvnet.lv/zinas/pasvaldibas-policija-skaidro-kadel-aizturejusi-deputatu-kaiminu/675592>* [aplūkots

Kaut arī pilntiesīgo pilsoņu kopumam nav piešķirtas tiesības atsaukt atsevišķu deputātu, spēkā esošais tiesiskais regulējums pieļauj iespēju, ka deputāts zaudēs savu amatu pirms pilnvaru termiņa beigām. Saskaņā ar Saeimas kārtības ruļļa 18.pantu deputātu ar Saeimas lēmumu var izslēgt no Saeimas sastāva, ja pēc viņa pilnvaru apstiprināšanas tiek konstatēts, ka viņš:

1) ievēlēts, pārkāpjot Saeimas vēlēšanu likuma noteikumus:

konkrētais pārkāpums var izpausties dažādos veidos. Piemēram, deputāts neatbilst Saeimas vēlēšanu likumā kandidēšanai noteiktajiem kritērijiem⁹⁶⁰ vai ievēlēts nepareizi saskaitītu vai viltotu balsu dēļ.

Jāprecizē, ka konkrētā norma nav piemērojama gadījumā, kad Saeima pārbauda ievēlēto personu pilnvaras (mandātus), jo saskaņā ar noteikto regulējumu persona nav uzskatāma par deputātu, kamēr nav devusi zvērestu un Saeima nav apstiprinājusi deputāta pilnvaras⁹⁶¹. Savukārt Saeimas kārtības ruļļa 18.pants ir piemērojams deputātam jeb personai, kura ir devusi zvērestu un kuras pilnvaras jau ir apstiprinātas.

Saeimas kārtības ruļļa 18.pants, visticamāk, nebūs piemērojams arī gadījumā, kad tiks apstrīdēts Centrālās vēlēšanu komisijas lēmums par vēlēšanu rezultātu apstiprināšanu⁹⁶², jo šis lēmums izskatāms steidzamības kārtībā. Proti, pieteikums par Centrālās vēlēšanas komisijas lēmuma apstrīdēšanu atbilstoši Saeimas vēlēšanu likuma 51.panta pirmajai daļai ir jāiesniedz trīs darbadienu laikā pēc tā pieņemšanas, bet saskaņā ar 54.panta trešās daļas 1.punktu jāizskata septiņu dienu laikā⁹⁶³. Savukārt jaunievēlētā Saeima sanāk uz pirmo sēdi novembra pirmajā otrdienā vai arī ne vēlāk kā vienu mēnesi⁹⁶⁴ pēc ievēlēšanas (ja notikušas ārkārtas vēlēšanas)⁹⁶⁵. Tas nozīmē, ka pieteikums tiks izskatīts, visticamāk, pirms jaunievēlētās Saeimas pirmās sēdes, jo attiecīgās darbības ir

2015.gada 17.decembrī). Kā vēl vienu piemēru var norādīt Nikolaja Kabanova (*Nikolajs Kabanovs, dz. 1970*) gadījumu, kad publiskajā telpā tika izplatīta informācija par Kabanova (iespējamu) atrašanos alkohola reibumā – turklāt šādā (iespējamā) stāvoklī viņš esot piedalījies Saeimas apakškomisijas darbā (*sk.: Deputāts Kabanovs Saeimā darba laikā reibumā. Pieejams: http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/437301-deputats_kabanovs_saeima_darba_laika_reibuma [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*). Jāuzsver, ka neviens no šiem deputātiem nebija „mīkstā mandāta” turētājs, un attiecīgi pēc publiskajā telpā atspoguļotajiem notikumiem neviens no viņiem nenolika mandātu, un šā darba autors nav ieguvis tādu informāciju, ka attiecīgās frakcijas būtu uz viņiem izdarījušas spiedienu nolūkā panākt to, lai viņi noliktu mandātu. Tomēr atsevišķi deputāti apgalvojuši, ka, viņuprāt, nav nekādas nozīmes tam, vai deputātam ir „mīksta” vai „cietais” mandāts (*sk.: Intervija ar Saeimas pozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti*).

⁹⁶⁰ Noteiktie kritēriji un ierobežojumi izriet no Saeimas vēlēšanu likuma 4., 5. un 6.panta un ir saistīti ar vecumu, ieņemamo amatu, statusu, sodāmību, iepriekšēju pretvalstisku darbību (*sk.: Saeimas vēlēšanu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 6.jūnijs, Nr. 86*).

⁹⁶¹ Plašāk par zvēresta došanu un pilnvaru pārbaudīšanu ir rakstīts šā promocijas darba 5.2.3.apakšnodaļā.

⁹⁶² Sk., piemēram: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006.gada 3.novembra spriedumu lietā Nr.SA-5/2006 un Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2014.gada 31.oktobra spriedumu lietā Nr.SA-5/2014.

⁹⁶³ Saeimas vēlēšanu likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 6.jūnijs, Nr.86; Par Centrālo vēlēšanu komisiju: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 20.janvāris, Nr. 8.

⁹⁶⁴ Piemēram, ārkārtas vēlēšanās ievēlētā 11.Saeima uz pirmo sēdi sanāca 2011.gada 17.oktobrī jeb tieši vienu mēnesi pēc ievēlēšanas (2011.gada 17.septembris). Šo datumu saskaņā ar Saeimas vēlēšanu likuma 55.pantu noteica Centrālā vēlēšanu komisija, attiecīgo termiņu iespēju robežās pielīdzinot termiņam, kāds tiek ievērots pēc kārtējam vēlēšanām.

⁹⁶⁵ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr. 43.

realizējamās agrāk nekā mēneša laikā pēc Saeimas vēlēšanām. Jāpiebilst, ka tā tas ir bijis arī abas reizes, kad Augstākā tiesa vērtēja apstrīdētos vēlēšanu rezultātus⁹⁶⁶. Tomēr hipotētiski nav izslēdzama varbūtība, ka tiesa pieņems nolēmumu pēc tam, kad Saeima būs apstiprinājusi visu deputātu pilnvaras (piemēram, ja Centrālā vēlēšanu komisija kādu iemeslu dēļ lēmumu par vēlēšanu rezultātu apstiprināšanu pieņem ar nokavēšanos). Jāuzsver, ka šāds hipotētisks gadījums var kļūt par konstitucionālas krīzes cēloni, ja Augstākā tiesa, konstatējot būtiskus pārkāpumus, kas ietekmējuši vēlēšanu iznākumu, rīkosies atbilstoši judikatūrā atzītajai kompetencei un atceļ vēlēšanu rezultātus visā valstī⁹⁶⁷, t.i., pilnībā atceļ Centrālās vēlēšanu komisijas lēmumu par vēlēšanu rezultātu apstiprināšanu. Tā kā šajā hipotētiskajā gadījumā spriedums tiks pieņemts pēc tam, kad jaunievēlētā Saeima noturējusi pirmo sēdi un apstiprinājusi deputātu pilnvaras, atklāts būs jautājums par atkārtotu vēlēšanu organizēšanu. Spēkā esošais tiesiskais regulējums konkrētu šādas situācijas risinājumu neparedz. Šo trūkumu ir konstatējusi arī Augstākā tiesa un vērsusi likumdevēja uzmanību uz nepieciešamību izveidot efektīvu vēlēšanu norises tiesiskuma kontroles mehānismu⁹⁶⁸. Vēlāk Augstākā tiesa konstatēja, ka likumdevējs uz šo aicinājumu nav atsaucies un tiesisko regulējumu nav pilnveidojis⁹⁶⁹. Līdz ar to konkrētais jautājums nav atrisināts. Daļēji var piekrist Augstākās tiesas mēģinājumiem iespējamās pretrunas novērst ar atbilstošu Satversmes un Saeimas vēlēšanu likuma normu interpretāciju un atsaucēm uz vispārējiem tiesību principiem⁹⁷⁰. Tomēr šāda pieeja būs grūti piemērojama hipotētiskajā gadījumā, jo paliks neatrisināti vairāki jautājumi, tai skaitā jaunievēlētās Saeimas statuss un darbības sekas – kas notiks ar Saeimas pieņemtajiem tiesību aktiem, vai tie saglabās savu spēku; kas pildīs

⁹⁶⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments 2006.gada 3.novembrī pieņēma spriedumu lietā Nr.SA-5/2006, bet 9.Saeimas pirmā sēde tika noturēta 2006.gada 7.novembrī. Savukārt lietā Nr.SA-5/2014 Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departaments pieņēma spriedumu 2014.gada 31.oktobrī, kamēr 12.Saeima pirmo sēdi noturēja 2014.gada 4.novembrī.

⁹⁶⁷ Judikatūru veido, piemēram, šādi nolēmumi: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2005.gada 29.novembra spriedums lietā Nr.SKA-468 (pašvaldību vēlēšanu rezultātu pārbaude); Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006.gada 3.novembra spriedums lietā Nr.SA-5/2006 (Saeimas vēlēšanu rezultātu pārbaude); Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2014.gada 31.oktobra spriedums lietā Nr.SA-5/2014 (Saeimas vēlēšanu rezultātu pārbaude).

⁹⁶⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006.gada 3.novembra spriedums lietā Nr.SA-5/2006, 18.punkts.

⁹⁶⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2014.gada 31.oktobra spriedums lietā Nr.SA-5/2014, 11.punkts.

⁹⁷⁰ Jāapzinās, ka Satversme ir atzīstama par vienotu veselumu, kas uzliek par pienākumu jebkuru Satversmes normu interpretēt kopsakarā ar citām Satversmes normām, vienlaicīgi ņemot vērā Satversmes saturu veidojošos vispārējos tiesību principus (sk.: *Par Ministru kabineta 2007.gada 6.marta noteikumu Nr.173 „Transportlīdzekļu vadītāja kvalifikācijas iegūšanas, transportlīdzekļu vadīšanas tiesību iegūšanas un atjaunošanas kārtība un vadītāja apliecības izsniegšanas, apmaiņas un atjaunošanas kārtība” 40.punkta pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2011.gada 11.janvāra spriedums lietā Nr.2010-40-03. Latvijas Vēstnesis. 2011. 13.janvāris, Nr.7. Sprieduma 10.2.punkts*). Līdz ar to atsevišķu rakstīto normu nepilnības var novērst un tiesisko kārtību nodrošināt vispārējie tiesību principi.

likumdevēja funkcijas periodā starp Augstākās tiesas nolēmuma pieņemšanu un jaunas Saeimas ievēlēšanu un sanākšanu uz pirmo sēdi; kā organizējamās atkārtotas vēlēšanas, ja tiesiskais regulējums neparedz to rīkošanu. Turklāt problēmas radīsies gadījumā, ja Saeima uzskatīs Augstākās tiesas spriedumu par nepamatotu un nepieļaus atkārtotu vēlēšanu organizēšanu, bet Valsts prezidents neizmantos tiesības ierosināt tautas nobalsošanu par Saeimas atlaišanu. Minētais apliecina, ka iespējamās problēmas ir jānovērš, attiecīgi grozot normatīvos aktus. Šajā sakarā autors atbalsta Jāņa Plepa piedāvājumu – izdarīt grozījumus Satversmes 48.pantā, papildinot to ar otro daļu šādā redakcijā: „Valsts prezidents atlaiž Saeimu uz Augstākās tiesas sprieduma pamata”⁹⁷¹. Lai prezidenta rīkojuma pieņemšana netiktu novilcināta, būtu vēlams piedāvāto redakciju papildināt ar vārdiem: „ne vēlāk kā vienu mēnesi”⁹⁷² pēc sprieduma spēkā stāšanās”. Autoraprāt, šāds regulējums novērstu pretrunas starp abiem vēlēšanu rezultātu kontroles mehānismiem, t.i., Satversmes 18.pantā nostiprināto parlamenta kontroli un Saeimas vēlēšanu likumā nostiprināto tiesas kontroli. Proti, Saeima atbilstoši savai kompetencei apstiprina deputātu pilnvaras, pamatojoties uz tā brīža faktiskajiem un tiesiskajiem apstākļiem, un attiecīgi pēc to apstiprināšanas iegūst savu funkciju īstenošanai nepieciešamo leģitimitāti (realizējas Satversmes 18.pants). Savukārt Augstākā tiesa konstatē būtiskus pārkāpumus un atceļ vēlēšanu rezultātus, kas attiecīgi mainīs tiesiskos apstākļus un novedīs pie Saeimas atlaišanas un jaunu vēlēšanu rīkošanas (kārtībā, kāda noteikta citiem Saeimas atlaišanas gadījumiem). Apstākļu maiņas rezultātā Saeima savu leģitimitāti nezaudēs pilnībā, proti, saglabās iespēju (atbilstoši Valsts prezidenta noteiktai kārtībai) īstenot savas funkcijas līdz nākamās Saeimas sanākšanai. Savukārt jaunievēlētā Saeima, ja nepieciešams, varēs atbilstoši savai kompetencei pārskatīt iepriekšējās Saeimas ierosinātos vai pieņemtos tiesību aktus. Tādējādi šādu tiesību normu piemērošanas rezultātā tiktu nodrošināti tiesiskas valsts prasībām atbilstoši apstākļi⁹⁷³.

⁹⁷¹ Pleps J. Saeimas vēlēšanu rezultāti: kā tos pārsūdzēt? Pieejams: <http://providus.lv/article/saeimas-velesanu-rezultati-ka-tos-parsudzet> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁹⁷² Autors atzīst, ka var diskutēt par attiecīgo termiņu, kādā ir jāatļauj Saeima. Šajā sakarā autors pieļauj, ka termiņš varētu tikt samazināts. Tomēr termiņam ir jābūt tādām, kas izslēdz ierobežojumu savlaicīgi pieņemt lēmumu (rīkojumu) par Saeimas atlaišanu dažādu apstākļu dēļ, piemēram, sakarā ar Valsts prezidenta atrašanos ārpus Latvijas, ilgstošām brīvdienām vai darbanespēju (ir svarīgi, lai pats Valsts prezidents nevis tā pienākumu izpildītājs pieņemtu attiecīgo lēmumu (rīkojumu)). Turklāt ir jāsauglabā iespēja prezidentam rūpīgi izvērtēt sprieduma saturu un iegūt pārlicību par tā likumību un pamatotību. Autors piedāvā noteikt vienu mēnesi vienīgi kā galējo termiņu, lai novērstu jebkādas šaubas par lēmuma (rīkojuma) pieņemšanas termiņa neievērošanu, taču uzsver uz nepieciešamību šo lēmumu (rīkojumu) pieņemt pēc iespējas ātrākā laika periodā.

⁹⁷³ Par Ministru kabineta 2005.gada 11.janvāra noteikumu Nr.17 „Grozījumi likumā „Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” un 2005.gada 9.jūnija likuma „Grozījumi likumā „Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un

Autors iepriekš norādīja, ka Saeimas kārtības ruļļa 18.pants, visticamāk, netiks piemērots gadījumā, kad tiks apstrīdēts Centrālās vēlēšanu komisijas lēmums par vēlēšanu rezultātiem⁹⁷⁴. Ar vārdu „visticamāk” autors uzsver, ka šī norma hipotētiski tomēr var tikt izmantota, citastarp gadījumā, kad Augstākā tiesa pieņems nolēmumu par vēlēšanu rezultātu atcelšanu kādā iecirknī vai apgabalā pēc deputātu pilnvaru apstiprināšanas. Sakarā ar iepriekš minēto vispirms ir jāprecizē, ka Saeimas kārtības ruļļa 18.pants paredz deputāta izslēgšanu tādā gadījumā, ja ir pārkāpts Saeimas vēlēšanu likums. Attiecīgi rodas jautājums, vai konkrētā norma ir piemērojama, ja Augstākā tiesa atceļ vēlēšanu rezultātus citu normatīvo aktu pārkāpuma (nevis tieši Saeimas vēlēšanu likuma normas pārkāpuma) dēļ⁹⁷⁵. Atbilde uz šo jautājumu ir apstiprinoša. Konkrētais likums noteic vēlēšanu norises kārtību un tāpēc ir uzskatāms par daļu no Latvijas vēlēšanu sistēmas. Augstākā tiesa ir norādījusi, ka viens no vēlēšanu sistēmas pamatprincipiem ir brīvas vēlēšanas⁹⁷⁶. No tā izriet, ka Saeimas vēlēšanu likuma mērķis cita starpā ir brīvu vēlēšanu nodrošināšana. Tātad gadījumā, ja līdz ar konkrētajiem pārkāpumiem ir konstatēts šā principa pārkāpums (nav notikušas brīvas vēlēšanas), vienlaikus ir konstatējams arī Saeimas vēlēšanu likuma pārkāpums⁹⁷⁷. Tas savukārt nozīmē, ka deputātu var izslēgt no Saeimas sastāva, pamatojoties uz Saeimas kārtības ruļļa 18.panta otrās daļas 1.punktu. Tomēr spēkā esošais regulējums paredz Saeimai rīcības brīvību. Tā var atbalstīt spriedumu un izslēgt deputātu (deputātus) no sava sastāva, bet var arī iebilst pret sprieduma pamatotību un atturēties no tālākas rīcības. Kaut arī šāda rīcība būtu pretrunā ar vispārējiem tiesību principiem⁹⁷⁸, rakstītās tiesību normas ļauj Saeimai un attiecīgajam deputātam (deputātiem) turpināt varas realizēšanu un savu funkciju pildīšanu. Šo nepilnību vēlams atrisināt ar tiesiskā regulējuma

105.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005.gada 16.decembra spriedums lietā Nr.2005-12-0103. *Latvijas Vēstnesis*. 2005. 20.decembris, Nr.203. Sprieduma 24.punkts.

⁹⁷⁴ Kā jau iepriekš norādīts, minētais gadījums ir saistāms ar apstrīdēšanas pieteikuma izskatīšanu steidzamības kārtībā un tiesas nolēmuma pieņemšanu pirms deputātu pilnvaru apstiprināšanas.

⁹⁷⁵ Piemēram, ja ir pārkāpts Priekšvēlēšanu aģitācijas likums vai Krimināllikums.

⁹⁷⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006.gada 3.novembra spriedums lietā Nr.SA-5/2006. Sprieduma 10.2.punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2014.gada 31.oktobra spriedums lietā Nr.SA-5/2014. Sprieduma 10.punkts.

⁹⁷⁷ Papildu pamatojumu šādam secinājumam iespējams rast, ja attiecīgo pārkāpumu citastarp vērtē kopsakarā ar Saeimas vēlēšanu likuma 52.pantu. Konkrētajā normā minēti vairāki gadījumi (tai skaitā uzpirkšana un vardarbība), kad personas saucas pie likumos noteiktās atbildības par vēlēšanu procesā pieļautiem pārkāpumiem. Šie gadījumi var būt par pamatu vēlēšanu norises izvērtēšanai pēc būtības. Ja tiek konstatētas negatīvas sekas, kas ietekmēja vēlēšanu rezultātus, tad ir konstatējams arī Saeimas vēlēšanu likuma pārkāpums, jo vēlēšanas nav notikušas atbilstoši Satversmei un vēlēšanu pamatprincipiem.

⁹⁷⁸ Ja spriedums būtu objektīvs un pamatots, tad Saeimas rīcība būtu pretrunā, piemēram, ar tiesiskās un demokrātiskās valsts principiem, taisnīguma principu un varas dalīšanas principu.

grozījumiem, piemēram, grozījumiem Satversmē, Saeimas kārtības rullī un Saeimas vēlēšanu likumā⁹⁷⁹.

Saeimas kārtības ruļļa 18.panta otrās daļas 1.punkts var tikt izmantots arī Saeimas vēlēšanu likuma 52.¹ un 52.² pantā noteiktajā gadījumā. Konkrēti, kad ir stājies spēkā notiesājošs spriedums krimināllietā par vēlēšanu tiesību pārkāpumiem un Centrālā vēlēšanu komisija konstatējusi izdarīto pārkāpumu ietekmi uz mandātu sadalījumu un secīgi pieņēmusi lēmumu par mandātu pārdali starp kandidātiem. Pēc tam kad minētais lēmums kļuvis neapstrīdams, Centrālā vēlēšanu komisija to nosūta Saeimai, kas savukārt nolemj to atbalstīt vai noraidīt. Ja Saeima atbalsta Centrālās vēlēšanu komisijas lēmumu, tad attiecīgā deputāta pilnvaras izbeidzas⁹⁸⁰. Ja Saeima lēmumu noraida, tad deputāts saglabā mandātu, taču tas neliedz Saeimai iespēju izmantot Saeimas kārtības ruļļa 18.panta otrās daļas 1.punktu, lai pēc tam tomēr izslēgtu deputātu no sava sastāva. Minētais pamatojams ar to, ka pēc Centrālās vēlēšanu komisijas lēmuma noraidīšanas spēku saglabā notiesājošais tiesas spriedums. Attiecīgi tas var tikt izmantots jebkurā brīdī (konkrētajā Saeimas sasaukumā) argumentēšanai par Saeimas vēlēšanu likuma noteikumu pārkāpumiem, to ietekmi uz vēlēšanu rezultātiem un nepieciešamību izslēgt attiecīgo deputātu no Saeimas sastāva. To, ka deputāts ievēlēts, pārkāpjot Saeimas vēlēšanu likumu, var konstatēt ar brīdi, kad stājas spēkā notiesājošs spriedums krimināllietā par vēlēšanu tiesību pārkāpumiem. Tāpēc hipotētiski Saeima var izmantot Saeimas kārtības ruļļa 18.panta otrās daļas 1.punktu jau pirms tam, kad kļuvis neapstrīdams Centrālās vēlēšanu komisijas lēmums par mandātu pārdali. Jāuzsver, ka konkrētā norma neprecizē, vai Saeimas vēlēšanu likuma pārkāpumu sekām ir jābūt izšķirošai ietekmei uz deputāta pilnvarām, t.i., vai pārkāpumiem jābūt tādiem, kas maina mandātu sadalījumu. Līdz ar to šis jautājums ir atstāts Saeimas izvērtēšanai – tā pēc sava ieskata var lemt, vai deputātu sakarā ar konstatētajiem pārkāpumiem ir nepieciešams izslēgt⁹⁸¹. Savukārt tas nozīmē, ka Saeima, pamatojoties uz Saeimas kārtības ruļļa 18.panta otrās daļas 1.punktu, var izslēgt deputātu arī tādā gadījumā, ja Centrālā vēlēšanu komisija nav konstatējusi pārkāpumu ietekmi uz mandātu sadalījumu;

⁹⁷⁹ Nemot vērā šā promocijas darba ierobežoto apjomu, autors atturas no konkrētu grozījumu piedāvāšanas un plašākas pamatošanas, tomēr atzīmē, ka atbalsta ideju par Saeimas vēlēšanu likuma papildināšanu ar jaunu nodaļu par atkārtotām vēlēšanām (valstī, vienā vai vairākos vēlēšanu apgabalos) un automātisku mandāta zaudēšanu gadījumā, kad konstatētie pārkāpumi ietekmējuši mandātu sadalījumu. Jāpiebilst, ka šīs koncepcijas sekmīgai īstenošanai būtu nepieciešams vēlētajus piesaistīt konkrētam iecirknim, līdzīgi kā tas noteikts pašvaldību vēlēšanās.

⁹⁸⁰ Saeimas vēlēšanu likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 6.jūnijs, Nr.86.

⁹⁸¹ Jāatzīmē, ka Saeimas vēlēšanu likuma 52.¹ un 52.² pants (par Centrālās vēlēšanu komisijas lēmumu mainīt/nemainīt mandātu sadalījumu) stājās spēkā tikai 2006.gada 6.aprīlī – vairāk nekā desmit gadus pēc Saeimas kārtības ruļļa 18.panta otrās daļas 1.punkta spēkā stāšanās. Līdz ar to šīs normas nav cita citai pakārtotas, savukārt Saeimas kārtības ruļļa 18.pants ir izprotams plašākā tvērumā nekā Saeimas vēlēšanu likuma 52.¹ un 52.² pants.

2) neprot valsts valodu tādā apjomā, kāds nepieciešams profesionālo pienākumu veikšanai:

saskaņā ar Satversmes 21.pantu Saeimas darba valoda ir latviešu valoda⁹⁸², savukārt atbilstoši Saeimas kārtības ruļļa 50.pantam lietu izskatīšana Saeimā notiek valodā, tāpat arī dokumenti iesniedzami valsts valodā⁹⁸³. Ja deputāts neprot valsts valodu, tad secīgi ir prezumējama viņa nespēja efektīvi pildīt savus amata pienākumus. Minētais ir uzskatāms par pamatojumu esošajam regulējumam, kas paredz deputāta izslēgšanu no Saeimas sastāva, ja viņš konkrētā iemesla dēļ nespēj pienācīgi pildīt savus pienākumus. Saeimas kārtības ruļļa V daļas 5.² nodaļa nosaka konkrētu kārtību, kādā pārbaudāma attiecīgā deputāta valsts valodas prasme. Jāpiebilst, ka šīs kārtības noteikšanu būtiski ietekmēja diskusijas par deputāta Valērija Kravcova (*Valērijs Kravcovs, dz. 1961*) latviešu valodas zināšanām. Proti, 2011.gada 27.janvārī Saeima piekrita nodot Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijai izskatīšanai lēmuma projektu par Kravcova izslēgšanu no Saeimas sastāva, pamatojoties uz Saeimas kārtības ruļļa 18.panta otrās daļas 2.punktu (neprot valsts valodu tādā apjomā, kāds nepieciešams profesionālo pienākumu veikšanai)⁹⁸⁴. Tomēr vairāki deputāti, tai skaitā arī tie, kas nobalsoja par šā lēmuma projekta tālāko virzību, pauda bažas par to, ka nav noteikta kārtība deputāta valodas zināšanau pārbaudei⁹⁸⁵. To ņemot vērā, Saeima nepilnu piecu mēnešu laikā izstrādāja un pieņēma Saeimas kārtības ruļļa grozījumus, papildinot V daļu ar 5.² nodaļu, kas nosaka konkrētu kārtību, kādā pārbaudāma deputāta valsts valodas prasme⁹⁸⁶.

Saskaņā ar šo kārtību ne mazāk kā 20 deputāti var iesniegt lēmuma projektu par attiecīgā deputāta nosūtīšanu uz valsts valodas prasmes pārbaudi. Lēmuma projektam pievienojams faktisko apstākļu izklāsts, kas pamato aizdomas par šā deputāta nepietiekamajām valodas zināšanām. Prezidijs Saeimas sēdē ziņo par saņemto lēmuma projektu, un Saeima to bez debatēm nodod Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijai, kas izvērtē šo lēmuma projektu un sniedz Saeimai atzinumu par to. Pēc šā atzinuma

⁹⁸² Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr. 43.

⁹⁸³ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

⁹⁸⁴ Lēmuma projekts „Par deputāta Valērija Kravcova izslēgšanu no Saeimas sastāva”. Pieejams: http://titania.saeima.lv/LIVS10/SaeimaLIVS_LmP.nsf/webSasaiste?OpenView&restricttocategory=76/Lm10 [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁹⁸⁵ Latvijas Republikas 10.Saeimas ziemas sesijas piektās sēdes 2011.gada 27.janvāra stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/42#b015> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

⁹⁸⁶ Jāatzīmē, ka lēmuma projekts „Par deputāta Valērija Kravcova izslēgšanu no Saeimas sastāva” komisijā tika atstāts bez virzības. Minēto var skaidrot ar vairākiem apstākļiem, citastarp ar 2011.gada 28.maijā pieņemto rīkojumu un tam sekojušo tautas nobalsošanu par Saeimas atlaišanu, kā arī ar 2011.gada 13.jūlijā spēkā stājušos jauno kārtību, kādā pārbaudāma deputātu valsts valodas prasme. Šādos apstākļos vairs nebija nepieciešams virzīt tālāk attiecīgo lēmuma projektu. Turklāt pats Kravcovs paziņoja, ka nekandidēs nākamajās (ārkārtas) Saeimas vēlēšanās, un uzsvēra, ka „cītīgi mācās latviešu valodu” (sk.: *Valērijs Kravcovs nolēmis nebalotēties 11.Saeimas vēlēšanās*. Pieejams: <http://www.irliepaja.lv/lv/raksti/liepajnieki/valerijs-kravcovs-nolemis-nebaloteties-11-saeimas-velesanas/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]).

sniegšanas Saeimas sēdes darba kārtībā iekļauj lēmuma projektu par attiecīgā deputāta nosūtīšanu uz valsts valodas prasmes pārbaudi. Ja šis lēmums tiek pieņemts, tad pārbaudi ne vēlāk kā piecu mēnešu⁹⁸⁷ laikā no lēmuma pieņemšanas deputāts veic Valsts izglītības satura centrā, kas konstatē valsts valodas prasmes atbilstību⁹⁸⁸ vai neatbilstību noteiktajām prasībām. Deputātam ir tiesības apstrīdēt pārbaudes rezultātus Valsts izglītības satura centrā, bet nelabvēlīgu centra lēmumu pārsūdzēt Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamentā. Ja ir konstatēts, ka deputāta valsts valodas zināšanas neatbilst normatīvajos aktos noteiktajam līmenim vai deputāts noteiktajā termiņā nav ieradies uz pārbaudi, Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisija 15 dienu laikā iesniedz Saeimai lēmuma projektu par deputāta izslēgšanu no Saeimas sastāva⁹⁸⁹.

Jāpiebilst, ka atbilstoši Saeimas vēlēšanu likuma 11.panta 3.¹ punktam deputāta amata kandidātiem ir jāparaksta apliecinājumu par to, ka viņi prot valsts valodu tādā apjomā, kāds nepieciešams profesionālo pienākumu veikšanai⁹⁹⁰. Tādējādi deputāta izslēgšanas kārtība citastarp novērš iespēju, ka persona, kura neprot valsts valodu pietiekamā līmenī, bet negodprātīgi parakstījusi attiecīgo apliecinājumu, ieņem deputāta amatu;

3) **ieņem ar deputāta mandātu nesavienojamu amatu:**

likuma „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 7.panta otrajā daļā attiecībā uz Saeimas deputātiem ir noteikti speciālie amatu savienošanas aizliegumi. Proti, deputāts var savienot savu amatu tikai ar:

- amatu, kuru viņš ieņem saskaņā ar likumu vai Saeimas apstiprinātajiem starptautiskajiem līgumiem;
- amatu arodbiedrībā, biedrībā vai nodibinājumā, politiskajā partijā, politisko partiju apvienībā vai reliģiskajā organizācijā;
- pedagoga, zinātnieka, ārsta, profesionāla sportista un radošo darbu;
- citu amatu vai darbu Saeimā vai Ministru kabinetā, ja to nosaka Saeimas un tās institūciju lēmumi, Ministru kabineta noteikumi vai rīkojumi;

⁹⁸⁷ Saskaņā ar Saeimas kārtības rullja 131.² panta sesto daļu ne mazāk kā 10 deputāti var iesniegt lēmuma projektu par valsts valodas pārbaudes termiņa pagarināšanu (*sk.: Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

⁹⁸⁸ Ja Valsts izglītības satura centrs, veicot pārbaudi, atzīst, ka deputāta valsts valodas prasme atbilst noteiktajām prasībām, tas nosūta attiecīgo atzinumu Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijai, kas šo atzinumu nosūta prezidijam, bet prezidijs par to ziņo Saeimai (*sk.: Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

⁹⁸⁹ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

⁹⁹⁰ Saeimas vēlēšanu likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 6.jūnijs, Nr.86.

- amatu, kuru viņš ieņem starptautiskajās organizācijās un institūcijās, ja to nosaka Saeimas lēmumi, Ministru kabineta noteikumi vai rīkojumi⁹⁹¹.

Papildus tam šā likuma 7.pantā ir paredzēti atsevišķi izņēmuma gadījumi, kad deputāts ir tiesīgs savienot savu amatu arī ar cita veida darbību⁹⁹². Ja deputāts pārkāpj likumā „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” noteiktos ierobežojumus, viņam atkarībā no pārkāpuma apstākļiem var piemērot administratīvo sodu (ar Saeimas piekrišanu) vai arī izslēgt no Saeimas sastāva⁹⁹³. Turklāt, ja deputāts ieņem kādu no Saeimas vēlēšanu likuma 6.pantā norādītajiem amatiem⁹⁹⁴ un atsakās brīvprātīgi nolikt mandātu, arī šajā gadījumā Saeima pieņem lēmumu par viņa izslēgšanu no tās sastāva;

4) vienas kārtējās sesijas laikā neattaisnotu iemeslu dēļ nav apmeklējis vairāk nekā pusi no Saeimas sēdēm:

Saeimas kārtības ruļļa 7.pants noteic, ka ikviena deputāta pienākums ir piedalīties Saeimas darbā⁹⁹⁵. Minētais sevī ietver arī pienākumu apmeklēt Saeimas sēdes, savukārt tas ietilpst pozitīvās politiskās atbildības tvērumā⁹⁹⁶. Ja deputāts šos pienākumus nepilda vai nepienācīgi pilda, tad ir konstatējama nepareiza rīcība, kuras dēļ deputātam var tikt piemērotas sankcijas. Konkrētajā gadījumā sankcija ir amata zaudēšana uz Saeimas lēmuma pamata. Tomēr šī nepareizā rīcība neizpaužas kā vienkārša sēžu kavēšana, bet var tikt konstatēta tikai pēc trim šādām kumulatīvām pazīmēm:

- nav apmeklētas vairāk nekā puse no Saeimas sēdēm;
- Saeimas sēdes nav apmeklētas neattaisnotu iemeslu dēļ;
- Saeimas sēdes nav apmeklētas vienas kārtējās sesijas laikā.

Ja nav konstatējama kāda no iepriekš uzskaitītajām pazīmēm, tad attiecīgā sankcija nav piemērojama. Taču tas nenozīmē, ka deputāts var palikt nesodīts, jo arī par sēžu kavēšanu var tikt piemērota cita veida sankcija, proti, naudas sods⁹⁹⁷.

Šai sakarā nepieciešams precizēt, ka prezidijs⁹⁹⁸ Saeimas sēdēs rīko reģistrāciju, lai konstatētu deputātu klātbūtni. Taču, tā kā pastāv iespēja, ka kāds deputāts pierēģistrē

⁹⁹¹ Likums „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā”: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 9.maijs, Nr. 69.

⁹⁹² Konkrētie izņēmuma gadījumi ir noteikti 7.panta desmitajā daļā, desmitajā prim daļā, vienpadsmitajā daļā, vienpadsmitajā prim daļā, trīspadsmitajā daļā.

⁹⁹³ Piemēram, ja Saeimas deputāts nav ievērojis likumā noteiktos termiņus un kārtību, kādā jāpārtrauc ar deputāta amatu nesavienojama amata ieņemšana, bet vairs to neieņem, tad viņam var piemērot administratīvo sodu (*sk., piemēram: Par piekrišanu 10. Saeimas deputāta Valērija Kravcova saukšanai pie administratīvās atbildības. Pieejams: [⁹⁹⁴ Piemēram, Valsts prezidents, Eiropas Parlamenta deputāts, Satversmes tiesas tiesnesis \(*sk.: Saeimas vēlēšanu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 6.jūnijs, Nr. 86*\). Praksē šādu amatu savienojums ir mazticams, tomēr hipotētiski nav izslēdzams.](http://titania.saeima.lv/LIVS10/SaeimaLIVS_LmP.nsf/webAll?SearchView&Query=(Title)=*Kravcova*&SearchMax=0&SearchOrder=4 [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]</i>).</p>
</div>
<div data-bbox=)*

⁹⁹⁵ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

⁹⁹⁶ Pozitīvā politiskā atbildība plašāk raksturota šā promocijas darba 5.nodaļā.

⁹⁹⁷ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

sēdē klāt neesošu deputātu, tad saskaņā ar Saeimas kārtības ruļļa 15.panta ceturto daļu ikviens deputāts var pieprasīt, lai tiktu pārbaudīta jebkura cita deputāta reāla klātbūtne sēdē⁹⁹⁹. Papildus tam nepieciešams nošķirt sēdes kavēšanu no sēdes neapmeklēšanas. Saeimas kārtības rullis paredz iespēju izslēgt deputātu no Saeimas sastāva, ja viņš nav apmeklējis (nevis ir kavējis) sēdes. Tātad par sēdes kavēšanu deputātam nevar piemērot šāda veida sankcijas. Turklāt nepieciešams uzsvērt, ka konkrētās sankcijas ir saistāmas ar Saeimas sēžu neapmeklēšanu, bet nav attiecināmas uz Saeimas komisiju vai apakškomisiju sēžu neapmeklēšanu.

Jāatzīmē, ka minētās sankcijas sakarā ar neattaisnotu Saeimas sēžu neapmeklēšanu ir piemērotas arī praksē. Proti, 1995.gada 23.augustā Saeima pieņēma Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas¹⁰⁰⁰ sagatavoto lēmuma projektu „Par deputāta J. Zīgerista izslēgšanu no Saeimas sastāva”¹⁰⁰¹, kā rezultātā Joahims Zīgerists (*Joahims Zīgerists/ Joachim Siegerist, dz. 1949*) nolika (zaudēja) savu mandātu;

5) izdarījis nodarījumu nepieskaitāmības stāvoklī vai arī pēc nozieguma izdarīšanas saslīmī ar gara slimību, kas atņēmusi viņam iespēju apzināties savu darbību vai to vadīt:

lai gan Saeimas kārtības ruļļa 18.pantā tiešos vārdos tas nav norādīts, taču konkrētais nodarījums ir kvalificējams kā kaitīgs nodarījums atbilstoši Krimināllikuma normām¹⁰⁰², bet konkrētā sankcija pieskaņota Saeimas vēlēšanu likuma 5.panta 4.punktā noteiktajam ierobežojumam kandidēt Saeimas vēlēšanās¹⁰⁰³. Šajā sakarā ir nepieciešams spēkā esošs tiesas nolēmums, ar kuru konstatēts pamats (Saeimas kārtības ruļļa 18.panta otrās daļas 5.punktā noteiktie apstākļi) sankciju piemērošanai;

6) likumā noteiktajā kārtībā atzīts par rīcības nespējīgu (nav spēkā):

vispirms nepieciešams precizēt, ka 2013.gada 1.janvārī stājās spēkā grozījumi tiesiskajā regulējumā¹⁰⁰⁴, saskaņā ar kuriem rīcībbspējas institūts ir grozīts un personas vairs nevar

⁹⁹⁸ Saeimas kārtības ruļļa 15.panta otrajā daļā noteikts, ka prezidijs pārbauda deputātu klātbūtni, rīkojot reģistrāciju. Tā parasti tiek rīkota sēdes beigās (arī sēdes daļas beigās pirms pārtraukuma). Savukārt Saeimas kārtības ruļļa 47.pantā paredzēts, ka sēdes vadītājs pēc sava ieskata vai pēc piecu klātesošu deputātu priekšlikuma var papildus pārliecināties par kvorumu, rīkojot atkārtotu reģistrāciju. Šāda reģistrācija var tikt rīkota vairākas reizes sēdes ietvaros, pat ja iepriekš tika veikta viena vai vairākas reģistrācijas (*sk.: Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

⁹⁹⁹ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹⁰⁰⁰ 1995.gada 23.augustā komisijas nosaukums bija „Saeimas Iesniegumu komisija”.

¹⁰⁰¹ Latvijas Republikas 5.Saeimas sēdes 1995.gada 23.-24.augusta stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/st_955/st2408.html [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁰⁰² Šajā sakarā jāpievērš uzmanība Krimināllikuma vispārīgās daļas II nodaļai (*sk.: Krimināllikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8.jūlijs, Nr. 199/200*).

¹⁰⁰³ Latvijas Republikas 6.Saeimas pavasara sesijas sestās (ārkārtas) sēdes 1996.gada 6.maija stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/st_96/st0605.html [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁰⁰⁴ 2012.gada 29.novembra grozījumi Civillikumā un ar to saistītajos likumos (Civilprocesa likumā un Bāriņtiesu likumā), kas pieņemti sakarā ar Satversmes tiesas 2010.gada 27.decembra spriedumu lietā Nr.2010-38-01 (*sk.:*

atzīt par rīcības nespējīgām¹⁰⁰⁵, bet tām var tikt noteikta ierobežota rīcībspēja¹⁰⁰⁶. Līdz ar to radās nepieciešamība grozīt konkrēto normu, paredzot iespēju izslēgt deputātu no Saeimas sastāva, ja pēc viņa pilnvaru apstiprināšanas tiek konstatēts, ka viņš likumā noteiktajā kārtībā atzīts par personu ar rīcībspējas ierobežojumiem. Jāatzīmē, ka to konstatēt iespējams vienīgi uz tāda spēkā esoša tiesas nolēmuma pamata, ar kuru atzīta ierobežotā rīcībspēja. Ierobežota rīcībspēja deputātam var tikt noteikta, ja:

- viņam ir garīga rakstura vai cita veida veselības traucējumi (piemēram, komas vai insulta gadījums);
- viņš, izlaidīgi vai izšķērdīgi dzīvojot, kā arī alkohola vai citu apreibinošo vielu pārmērīgas lietošanas dēļ draud novest sevi vai savu ģimeni trūkumā vai nabadzībā¹⁰⁰⁷.

Rīcībspēja var tikt ierobežota Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā¹⁰⁰⁸. Tomēr 2014.gada 16.oktobrī Saeima grozīja Saeimas kārtības rulli un izslēdza 18.panta otrās daļas 6.punktu¹⁰⁰⁹. Tādējādi konkrētā norma deputātam vairs nevar tikt piemērota.

Jāatzīmē, ka iepriekš minētie gadījumi nav vienīgie, kad deputāts var zaudēt savu amatu pirms pilnvaru termiņa beigām. Proti, Saeimas kārtības rullī 18.pants noteic, ka deputāts zaudē savu amatu, ja ir stājies spēkā tiesas nolēmums, ar kuru attiecīgais deputāts ir atzīts par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Tādējādi deputāts, kas notiesāts par noziedzīgu nodarījumu, uzskatāms par izslēgtu no Saeimas sastāva ar dienu, kad stājas spēkā notiesājošs spriedums¹⁰¹⁰. Tomēr nepieciešams piebilst, ka pirms krimināllietas izskatīšanas tiesā un notiesājoša sprieduma pieņemšanas Saeimai ir jādod piekrišana kriminālvajāšanas uzsākšanai pret attiecīgo deputātu¹⁰¹¹.

6.2.2. Saeimas atsaukšana

Kaut arī vēlētāji jeb pilntiesīgo pilsoņu kopums nevar atsaukt no amata atsevišķus deputātus, tomēr tam ir Satversmē noteiktas tiesības pēc savas iniciatīvas atsaukt visu Saeimu. Jāatzīmē, ka minētās tiesības tika piešķirtas pirms salīdzinoši neilga laika, t.i., 2010.gada 2.novembrī, lai gan vēlētāji ir ilgstoši pieprasījuši sev šādu tiesību piešķiršanu un vairākkārt mēģinājuši panākt iepriekš pastāvējušā tiesiskā regulējuma grozīšanu. Piemēram, 1927.gadā, 2.Saeimas darbības laikā, kāda

Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 20.decembris, Nr.200; Par Civillikuma 358.panta un 364.panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2010.gada 27.decembra spriedumu lietā Nr.2010-38-01. Latvijas Vēstnesis. 2010. 30.decembris, Nr.206).

¹⁰⁰⁵ Tās ir personas, kurām rīcībspēja pilnīgi atņemta.

¹⁰⁰⁶ Tās ir personas, kurām rīcībspēja ir ierobežota, bet ne pilnīgi atņemta.

¹⁰⁰⁷ Civillikums: LR likums. *Ziņotājs*, 1993. 10.jūnijs, Nr. 22.

¹⁰⁰⁸ Civilprocesa likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1998. 3.novembris, Nr. 326/330.

¹⁰⁰⁹ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹⁰¹⁰ Turpat.

¹⁰¹¹ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr. 43; Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

vēlētāju grupa mēģināja savākt parakstus likumprojektam „Likums par Latvijas Republikas Saeimas atlaišanu”. Šādā veidā konkrētā grupa vēlējās apiet Satversmē noteikto, tomēr piedāvātais likumprojekts pēc savas būtības bija atzīstams par prettiesisku, jo ieviest kādu Saeimas atlaišanas (atsaukšanas) veidu var vienīgi, grozot Satversmi¹⁰¹². Tieši šāds tiesisks mēģinājums grozīt Satversmi tika izdarīts 2008.gadā. Proti, 2008.gada 2.augustā notika tautas nobalsošana par likumprojektu „Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē”, kas paredzēja izteikt Satversmes 78. un 79.pantu jaunā redakcijā, saturot šādus elementus:

- 1) ne mazāk kā vienai desmitai daļai vēlētāju ir tiesība iesniegt Valsts prezidentam pilnīgi izstrādātu lēmuma projektu par Saeimas atlaišanu, kuru prezidents nodod Saeimai;
- 2) ja Saeima to nepieņem bez pārgrozījumiem pēc satura, tad tas ir nododams tautas nobalsošanai;
- 3) tautas nobalsošanai nodotais lēmums par Saeimas atlaišanu ir pieņemts, ja balsotāju skaits ir vismaz puse no pēdējās Saeimas vēlēšanās piedalījušos vēlētāju skaita un ja vairākums ir balsojis par Saeimas atlaišanu¹⁰¹³.

Kaut arī tautas nobalsošanā piedalījās ļoti liels skaits pilntiesīgo pilsoņu (629 304 jeb 42%), no kuriem 608 847 (jeb vairāk nekā 96%) atbalstīja konkrētos grozījumus, piedāvātais projekts netika pieņemts, jo balsotāju skaits nerasniedza pusi (50%) no pēdējās vēlēšanās piedalījušos vēlētāju skaita¹⁰¹⁴. Nepilnu gadu pēc šīs tautas nobalsošanas Saeima grozīja Satversmi, izsakot 14.pantu jaunā redakcijā un ieviešot jaunu Saeimas atsaukšanas veidu.

Saskaņā ar minēto normu ne mazāk kā vienai desmitai daļai vēlētāju ir tiesības ierosināt tautas nobalsošanu par Saeimas atsaukšanu¹⁰¹⁵. Ja tautas nobalsošanā vēlētāji nodod balsis par Saeimas atsaukšanu, tad jaunas vēlēšanas jāsarīko ne agrāk kā vienu mēnesi un ne vēlāk kā divus mēnešus pēc Saeimas atsaukšanas¹⁰¹⁶. Tādējādi vēlētājiem ir paredzētas tiesības piemērot sankcijas Saeimai kopumā. Vēlētāji ir tiesīgi likumā noteiktajā kārtībā atņemt varu Saeimas deputātiem pirms to pilnvaru termiņa beigām un tādējādi būtiski aizskart deputātu varas intereses, liedzot realizēt varu atbilstoši deputātu politiskās darbības mērķiem. Taču nepieciešams atzīmēt, ka šīs sankcijas piemērošanai ir noteikti vairāki ierobežojumi.

Pirmkārt, tiesības ierosināt tautas nobalsošanu par Saeimas atsaukšanu nevar izmantot gadu pēc Saeimas sanāksšanas, gadu pirms Saeimas pilnvaru beigām, Valsts prezidenta pilnvaru pēdējo

¹⁰¹² Dišlers K. Saeimas atlaišana pirms leģislatūras beigām. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*: 1920-1940.-6.sējums: 1927, Nr.5, Rīga: TNA, 2004, 172.-173.lpp.

¹⁰¹³ Likumprojekts „Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē”. Pieejams: <http://www.cvk.lv/pub/public/29115.html> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁰¹⁴ Tautas nobalsošana par likumprojektu „Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē”. Pieejams: <http://www.cvk.lv/pub/public/29108.html> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁰¹⁵ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr. 43.

¹⁰¹⁶ Turpat.

sešu mēnešu laikā, kā arī agrāk par sešiem mēnešiem pēc iepriekšējās tautas nobalsošanas par Saeimas atsaukšanu¹⁰¹⁷. Tas nozīmē, ka šo sankciju var piemērot vienīgi ierobežotā laika periodā.

Otrkārt, lai pilntiesīgo pilsoņu kopums varētu izmantot savas tiesības ierosināt tautas nobalsošanu par Saeimas atsaukšanu, ir jāievēro noteikta kārtība, ko reglamentē likums „Par tautas nobalsošanu, likumu ierosināšanu un Eiropas pilsoņu iniciatīvu”. Šā likuma redakcija (bija spēkā līdz 2014.gada 31.decembrim) paredzēja atvieglotu kārtību parakstu vākšanai. Proti, vispirms bija jāizveido noteikta iniciatīvas grupa¹⁰¹⁸, bet pēc tam (ne ilgāk kā 12 mēnešu laikā no grupas reģistrēšanas datuma) tai vajadzēja savākt ne mazāk kā 10 000 vēlētāju parakstu tautas nobalsošanas ierosināšanai par Saeimas atlaišanu un savāktos parakstus iesniegt Centrālajai vēlēšanu komisijai. Ja Centrālā vēlēšanu komisija konstatētu, ka ierosinājums atbilst likumam, tai būtu jāriko parakstu vākšana (trīsdesmit dienas), bet, ja šajā termiņā tā saņemtu ne mazāk kā vienas desmitās daļas vēlētāju parakstus, tad būtu rīkojama tautas nobalsošana par Saeimas atsaukšanu¹⁰¹⁹. Kopš 2015.gada 1.janvāra vēlētājiem pašiem ir jānodrošina nepieciešamo (ne mazāk kā vienas desmitās daļas vēlētāju) parakstu savākšana, lai pēc tam varētu tikt ierosināta tautas nobalsošana¹⁰²⁰. Turklāt iepriekš noteiktais 12 mēnešu termiņš parakstu vākšanai ir saglabāts.

Treškārt, Saeimu ir iespējams atsaukt vienīgi, ja attiecīgajā tautas nobalsošanā par tās atsaukšanu nobalso vairākums no balsotājiem un vismaz divas trešdaļas no pēdējās Saeimas vēlēšanās piedalījušos vēlētāju skaita¹⁰²¹.

Papildus nepieciešams norādīt, ka gadījumā, ja vēlētāji nobalso par Saeimas atsaukšanu, deputāti saglabā savu amatu līdz jaunievēlētās Saeimas sanāksšanai. Taču viņu darbība ir ierobežota, jo deputāti var sanākt uz Saeimas sēdi tikai tad, ja Valsts prezidents to sasauc, turklāt prezidents noteic arī sēdes darba kārtību¹⁰²².

Kā redzams, Saeimas atsaukšana gan ir atzīstama par nozīmīgu likumīgi noteiktu sankciju, kuru pilntiesīgo pilsoņu kopums var patstāvīgi piemērot Saeimai (kopumā), tomēr tā ir grūti realizējama attiecīgā tiesiskā regulējuma dēļ. Līdz ar to rodas jautājums, vai šī sankcija kā tiesiskā valstī noteikts tiesību institūts vispār var darboties. Autors uzskata, ka tās sekmīga piemērošana praksē ir ļoti maz ticama. Šādu pieņēmumu var izdarīt, izvērtējot pilntiesīgo pilsoņu kopuma

¹⁰¹⁷ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr. 43.

¹⁰¹⁸ Jāatzīmē, ka līdz 2012.gada 10.decembrim šī kārtība bija vēl vienkāršāka, jo neparedzēja iniciatīvas grupas reģistrāciju (*sk., piemēram: Likums „Par tautas nobalsošanu, likumu ierosināšanu un Eiropas pilsoņu iniciatīvu”*: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 20.aprīlis, Nr. 47 [redakcija, kas bija spēkā laika posmā no 2012.gada 11.oktobra līdz 2012.gada 10.decembrim]).

¹⁰¹⁹ Likums „Par tautas nobalsošanu, likumu ierosināšanu un Eiropas pilsoņu iniciatīvu”: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 20.aprīlis, Nr. 47 [redakcija, kas bija spēkā laika posmā no 2014.gada 8.maija līdz 2014.gada 31.decembrim].

¹⁰²⁰ Likums „Par tautas nobalsošanu, likumu ierosināšanu un Eiropas pilsoņu iniciatīvu”: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 20.aprīlis, Nr. 47.

¹⁰²¹ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr. 43.

¹⁰²² Turpat.

aktivitāti iepriekš notikušās tautas nobalsošanās¹⁰²³, tai skaitā 2008.gada nobalsošanā par tiesībām atlaist Saeimu¹⁰²⁴. Vēlētāju zemā aktivitāte tik nozīmīgos balsojumos skaidri norāda uz nespēju nodrošināt divas trešdaļas balsu no iepriekšējās vēlēšanās dalību ņēmušo pilsoņu skaita. Savukārt no tā izriet jautājums – kāpēc Satversme, Latvijas valsts pamatlikums, ir jāpiepilda ar darboties nespējīgiem tiesību institūtiem? Šajā sakarā autors vairāk piekrīt Kārļa Dišlera formulētajam Saeimas atlaišanas mehānismam, kas, viņaprāt, saskan ar tautas suverenitātes principu un demokrātiskas republikas būtību. Proti, šo mehānismu paredzēts ieviest, papildinot Satversmi ar 10.¹ pantu, kas izteikts šādā redakcijā: „Saeimas atlaišanu pirms triju [četru] gadu notecēšanas var ierosināt Valsts prezidents vai viena desmitā daļa vēlētāju. Pēc tāda ierosinājuma izdarāma Satversmes 48.pantā paredzētā tautas nobalsošana.”¹⁰²⁵ Šāds regulējums vairs neparedzētu noteiktu balsu skaitu tautas nobalsošanā un tādējādi būtiski atvieglotu pilntiesīgo pilsoņu kopuma iespējas piemērot sankcijas Saeimai¹⁰²⁶.

Autors apzinās argumentus, kas ir pausti sakarā ar nepieciešamību ierobežot pilntiesīgo pilsoņu kopuma tiesības¹⁰²⁷, un daļēji var tiem piekrist. Tomēr, pat atzīstot tos par pilnīgi pamatotiem, nav noliedzama nepieciešamība atbrīvot Satversmi no darboties nespējīgiem tiesību institūtiem. Vērtējot šos argumentus kontekstā ar politisko atbildību, autors uzsver, ka tie nestiprina deputātu politisko atbildību pret pilntiesīgo pilsoņu kopumu, jo ir būtiski ierobežota pilsoņu kopuma iespēja kontrolēt (šā vārda plašākajā nozīmē) deputātu darbību un efektīvi piemērot sankcijas deputātiem gadījumā, kad tā intereses tiek aizskartas. Stāvoklis, kad pilsoņu uzticība Saeimai, Ministru kabinetam un politiskajām partijām ilgstoši saglabājas ļoti zemā līmenī¹⁰²⁸, liecina par konkrēto institūciju nepilnīgu darbību (pilsoņu vērtējumā). Šo vērtējumu, iespējams, varētu paaugstināt tāds regulējums, kas nodrošinātu vēlētājiem jeb pilntiesīgo pilsoņu kopumam

¹⁰²³ Tautas nobalsošana Latvijā. Pieejams: <http://www.cvk.lv/pub/public/27531.html> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁰²⁴ Tautas nobalsošana par likumprojektu „Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē”. Pieejams: <http://www.cvk.lv/pub/public/29108.html> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁰²⁵ Dišlers K. Saeimas atlaišana pirms leģislatūras beigām. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*: 1920-1940.-6.sējums: 1927, Nr.5, Rīga: TNA, 2004, 173.-174.lpp.

¹⁰²⁶ Turklāt ir argumenti, kurus var likt pretī iebildumiem sakarā ar šāda Saeimas atsaukšanas mehānisma leģitimitātes trūkumu, kas pirmšķietami var tikt konstatēts tādēļ, ka šis mehānisms neparedz minimālo nobalsošanā piedalījušos pilntiesīgo pilsoņu skaitu. Pirmkārt, mehānisma leģitimitāti jau sākotnēji nodrošina viena desmitā daļa pilsoņu, kuri parakstās par nobalsošanas ierosinājumu. Otrkārt, leģitimitāti vēl vairāk nodrošina brīva iespēja visiem pilntiesīgajiem pilsoņiem piedalīties konkrētajā nobalsošanā par Saeimas atsaukšanu. Treškārt, balsojuma leģitimitāti nav pamata apšaubīt, ja visiem pilsoņiem ir nodrošināta brīva iespēja tajā piedalīties, jo pretējā gadījumā būtu pamats apstrīdēt arī Valsts prezidenta ierosinātas nobalsošanas par Saeimas atlaišanu leģitimitāti un jebkuru Saeimas vēlēšanu leģitimitāti, jo arī attiecībā uz šiem gadījumiem nav noteikts minimālais dalību ņēmušo pilntiesīgo pilsoņu skaits.

¹⁰²⁷ Piemēram: Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu, 95.-96.lpp. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/17092012_Viedoklis_2.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Latvijas Republikas 11.Saeimas rudens sesijas vienpadsmitās sēdes 2012.gada 8.novembra stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/142> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁰²⁸ Piemēram, laika posmā no 2007.gada līdz 2013.gadam uzticība Ministru kabinetam bija ap/zem 20%, Saeimai – zem 20%, bet partijām – zem 10% (sk.: *Standard Eurobarometer*. Pieejams: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_arch_en.htm [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]).

iespēju efektīvāk piemērot sankcijas deputātiem (to pārstāvētajām partijām un to kontrolētajam Ministru kabinetam), no vienas puses, un mudinātu deputātus vairāk pārdomāt savas rīcības atbilstību pilsoņu interesēm, no otras puses¹⁰²⁹. Autora ieskatā Kārļa Dišlera piedāvātais mehānisms ir uzskatāms tieši par šādu regulējumu.

6.2.3. Saeimas atlaišana

Vēl viena sankcija, kuru var piemērot visam Saeimas sastāvam, ir Satversmes 48.pantā nostiprinātais Saeimas atlaišanas mehānisms. Jāuzsver, ka Satversmē noteiktais regulējums nav norakstīts no citas valsts konstitūcijas (kā parauga), bet ir veidots salīdzinoši patstāvīgi¹⁰³⁰. Lai gan vienlaikus jāpiebilst, ka atlaišanas mehānisms pēc būtības ir attīstījies ilgstošā laika periodā, no monarha privilēģijas pārtopot par tiesiskas valsts tiesību institūtu, kas tiek piemērots tad, kad parlaments rīkojas neatbilstoši tautas gribai vai kad rodas būtiskas domstarpības starp izpildvaru (valdību) un likumdevējvaru (parlamentu)¹⁰³¹.

Saskaņā ar minēto normu Valsts prezidents ir tiesīgs ierosināt Saeimas atlaišanu¹⁰³², patstāvīgi izdodot rīkojumu, kuram atšķirībā no vairākiem citiem gadījumiem nav nepieciešama attiecīgā Ministru kabineta locekļa piekrišana un paraksts¹⁰³³. Šāds regulējums nodrošina tādas apstākļus, lai Valsts prezidents varētu rīkoties neatkarīgi no Saeimas, kas ar tās izveidotā un kontrolētā Ministru kabineta starpniecību varētu kavēt attiecīgā rīkojuma izdošanu, ja to būtu nepieciešams līdzparakstīt tāpat kā citus prezidenta izdotus dokumentus.

Par savu rīkojumu Valsts prezidents paziņo Centrālajai vēlēšanu komisijai, kurai saskaņā ar likuma „Par tautas nobalsošanu, likumu ierosināšanu un Eiropas pilsoņu iniciatīvu” 5.panta otro daļu jāsarīko tautas nobalsošana par Saeimas atlaišanu ne agrāk kā vienu mēnesi un ne vēlāk kā divus mēnešus pēc tam, kad tai tika paziņots prezidenta ierosinājums¹⁰³⁴.

Ja tautas nobalsošanā vairāk nekā puse balsotāju izsakās par Saeimas atlaišanu, tad Saeima uzskatāma par atlaistu un izsludināmas jaunas vēlēšanas, kurām jānotiek ne vēlāk kā divus mēnešus pēc Saeimas atlaišanas¹⁰³⁵. Tas nozīmē, ka atšķirībā no Saeimas atsaukšanas mehānisma tās

¹⁰²⁹ Šādu pieņēmumu var izdarīt, piemēram, izvērtējot respondentu atbildes uz jautājumiem par politisko partiju sistēmas pilnveides iespējām, proti, tieši sodi (sankcijas) tiek (pārliecinoši) atzīti par efektīvāko pilnveides līdzekli (*sk.: Ekspertu grupas pārvaldības pilnveidošanai priekšlikumi (III), 24.lpp. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/zinojums%20pp_.pdf [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*).

¹⁰³⁰ Dišlers K. Saeimas atlaišana pirms leģislatūras beigām. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940.-6.sējums: 1927, Nr.5, Rīga: TNA, 2004, 159.lpp.*

¹⁰³¹ Turpat, 162.-163.lpp.

¹⁰³² Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr. 43.

¹⁰³³ Satversmes Sapulces IV sesijas 17.sēdes stenogramma. TNA elektroniskais izdevums: *Latvijas Satversmes Sapulces stenogrammu izvilks (1920–1922). Latvijas Republikas Satversmes projekta apspriešana un apstiprināšana*, 393.-392.lpp.

¹⁰³⁴ Likums „Par tautas nobalsošanu, likumu ierosināšanu un Eiropas pilsoņu iniciatīvu”: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 20.aprīlis, Nr. 47.

¹⁰³⁵ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr. 43.

atlaišanas mehānismam nav noteikts minimālais tautas nobalsošanā piedalījušos vēlētāju skaits. Tātad, ja tautas nobalsošanā piedalās tikai viens vēlētājs un nodod savu balsi par Saeimas atlaišanu, tad Saeimai piemērojama sankcija, proti, Saeima ir atlaižama un rīkojamas jaunas vēlēšanas.

Arī šajā gadījumā tāpat kā Saeimas atsaukšanas gadījumā deputātu pilnvaras paliek spēkā līdz jaunievēlētās Saeimas sanāksšanai, deputāti var sanākt uz sēdēm tikai tad, ja Valsts prezidents tās sasauc, un strādāt šajās sēdēs vienīgi saskaņā ar Valsts prezidenta noteiktu darba kārtību¹⁰³⁶.

Tādējādi Saeimas atlaišana kā sankcija ir vieglāk piemērojama nekā Saeimas atsauksana. Lai gan jāatzīmē, ka arī šīs sankcijas piemērošanai pastāv noteikti ierobežojumi. Proti, atšķirībā no Saeimas atsaukšanas mehānisma šīs sankcijas realizācijā piedalās vismaz¹⁰³⁷ divi subjekti, t.i., Valsts prezidents un vēlētāji jeb pilntiesīgo pilsoņu kopums. Līdz ar to ir nepieciešams, lai šo subjektu intereses sakristu un tie abi būtu ieinteresēti konkrētajā brīdī piemērot tieši šādu sankciju visam Saeimas sastāvam. Turklāt Valsts prezidents, ierosinot Saeimas atlaišanu, uzņemas risku zaudēt savu amatu, jo vēlētāji var nobalsot pret viņa ierosinājumu. Jāuzsver, ka saskaņā ar Satversmes 50.pantu Valsts prezidents ir uzskatāms par atlaistu, ja tautas nobalsošanā vairāk nekā puse no nodotām balsīm izsakās pret Saeimas atlaišanu¹⁰³⁸. Šādā gadījumā Saeima ievēlē jaunu Valsts prezidentu uz atlaistā prezidenta pilnvaru laiku¹⁰³⁹. Līdz ar to Valsts prezidents var atturēties no ierosinājuma piemērot šo sankciju, ja viņam būs šaubas par to, vai vēlētāji šādu ierosinājumu atbalstīs.

Jāpiebilst, ka Satversmē nav paredzēta iespēja Saeimai pašai pēc savas iniciatīvas izbeigt pilnvaras pirms noteiktā termiņa (pirms leģislatūras perioda beigām). Tomēr tas neliedz daļai deputātu vērsties pie Valsts prezidenta ar lūgumu ierosināt tautas nobalsošanu par Saeimas atlaišanu. Tāpat tas neliedz daļai deputātu izvērst publisku kampaņu, aicinot pilntiesīgo pilsoņu kopumu izmantot tam Satversmes 14.pantā noteiktās tiesības atsaukt Saeimu. Šajā sakarā var atzīmēt, ka, piemēram, 1926.gadā Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas frakcijas priekšsēdētājs Ansis Rudevics (*Ansis Rudevics, 1890-1974*) publiski puda apņēmību vērsties pie Valsts prezidenta ar lūgumu ierosināt attiecīgu tautas nobalsošanu, ja Saeima nespēs pienācīgi veikt savu darbu (vienoties par muitas likmju grozījumiem)¹⁰⁴⁰. Lai gan šā apņēmība netika īstenota, konkrētais gadījums tomēr liecina, ka par rīcības vērtētāju (politiskās atbildības koncepcijas izpratnē) var kļūt arī Saeimas deputāts vai deputāti, kam var būt izšķiroša ietekme uz formālajiem sankciju piemērotājiem.

¹⁰³⁶ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr. 43.

¹⁰³⁷ Hipotētiski nevar noliegt iespējamību, ka, piemēram, Valsts prezidents kādas citas personas ietekmē pieņems lēmumu ierosināt tautas nobalsošanu par Saeimas atlaišanu.

¹⁰³⁸ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr. 43.

¹⁰³⁹ Turpat.

¹⁰⁴⁰ Dišlers K. Saeimas atlaišana pirms leģislatūras beigām. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940.-6.sējums: 1927, Nr.5, Rīga: TNA, 2004, 159.lpp.*

6.2.4. Naudas sods

Amata zaudēšana nav uzskatāma par vienīgo negatīvo seku veidu jeb vienīgo negatīvās politiskās atbildības izpausmi. Ja tiek atzīta koncepcija, saskaņā ar kuru negatīvās sekas izpaužas kā šķērslis realizēt varu atbilstoši deputāta interesēm un kā sods par politisku rīcību, tad ir iespējams negatīvo politisko atbildību izvērtēt plašākā nozīmē, aptverot arī citu veidu sankcijas, t.i., gan tiesiski regulētas, gan neformālas jeb rakstītās tiesību normās neietvertas negatīvas sekas. Viens no šādiem sankciju veidiem ir naudas sods¹⁰⁴¹. Minētais ir pamatojams ar to, ka atbilstoši Saeimas kārtības rullim deputātam var tikt piemērots naudas sods saistībā ar deputāta tiešo pienākumu (varas realizācijas) nepienācīgu izpildi (vai neizpildi), savukārt attiecīgais sods, vispārinot, varētu tikt traktēts kā šķērslis, kas deputātam traucē realizēt varu atbilstoši savām interesēm,¹⁰⁴² vai kā sods par politisku rīcību.

Konkrēti, Saeimas kārtības ruļļa 15.panta pirmā daļa noteic, ka deputātam uzliekams naudas sods, ja viņš:

1) **ir izslēgts no Saeimas sēdes**¹⁰⁴³:

ja deputāts nepaklausā sēdes vadītāja aizrādījumiem vai atļaujas lietot apvainojošus vai ar Saeimas cieņu nesavienojamus izteicienus vai traucēt kārtību sēdes laikā, sēdes vadītājs viņu sauc pie kārtības vai liedz viņam runāt, vai sevišķi svarīgos gadījumos ierosina Saeimai izslēgt attiecīgo deputātu uz vienu līdz sešām sēdēm (pirms balsojuma deputāts vai attiecīgās frakcijas pārstāvis sniedz paskaidrojumus)¹⁰⁴⁴. Minēto sodu var piemērot arī pēc Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas ierosinājuma par Saeimas deputātu ētikas kodeksa pārkāpumu. Konkrētais sods (liegta dalība sēdē) ir attiecināms vienīgi uz Saeimas sēdēm, nevis komisiju vai citu institūciju sēdēm.

Jāatzīmē, ka izslēgšana no sēdes vai aizliegums piedalīties citās sēdēs arī var tikt pieņemts par sankciju (negatīvu politisko atbildību), jo ierobežo deputāta iespēju realizēt varu (šā vārda plašākajā nozīmē). Praksē šādi gadījumi ir bijuši. Piemēram, 1997.gada

¹⁰⁴¹ Šādu secinājumu citastarp var izdarīt, piemērojot salīdzinošās analīzes metodi un izvērtējot Spānijas 1939.gada 9.februāra likumu *Ley de Responsabilidades Políticas*, kas latviešu valodā tulkojams kā likums „Par politisko atbildību”, konkrēti šā likuma I daļas 3.nodaļu (sk.: *Letter; Analysis of the Law of Political Responsibilities promulgated by General Franco at Burgos on 9th February 1939; Summary of the Law of Political Responsibilities promulgated by General Franco at Burgos on 9th February 1939. Pieejams: <http://contentdm.warwick.ac.uk/cdm/ref/collection/scw/id/4997> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*).

¹⁰⁴² Hipotētiski nevar izslēgt iespējamību, ka naudas sods atbildīs deputāta interesēm (vai arī neaizskars šīs intereses, t.i., nebūs atzīstams par šķērslī), ja, piemēram, deputāta mērķis būs pozicionēt sevi kā cietušo un tādējādi radīt iespaidu, ka viņam tiek liegts pienācīgi aizstāvēt vēlētāju intereses (šādā gadījumā pastāv paaugstināta varbūtība, ka deputātam naudas sods tiek uzlikts sakarā ar izslēgšanu no Saeimas sēdes).

¹⁰⁴³ Lai gan Saeimas kārtības ruļļa 15.panta pirmajā daļā vārds „sēdēm” ietverts daudzskaitļa formā, tomēr minētais sods piemērojams arī tādā gadījumā, kad deputāts izslēgts no vienas sēdes. Šāda izpratne izriet no vārdiem „maksā par katru sēdi”.

¹⁰⁴⁴ Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

17.aprīlī no sēdes (kopā no sešām sēdēm) tika izslēgts deputāts Gundars Valdmanis (*Gundars Valdmanis, dz. 1940*), jo viņš savā runā (koalīcijas partiju) sadarbības padomi nosauca par „noziedznieku sanākumi” un šis izteikums sēdes vadītāja vērtējumā bija apvainojošs un nesavienojams ar Saeimas cieņu¹⁰⁴⁵. Jāpiebilst, ka pēc attiecīga balsojuma deputātam ir jāpamet sēde, tomēr praksē tā ne vienmēr noticis. Piemēram, 2004.gada 13.maija sēdē deputāts Vladimirs Buzajevs (*Vladimirs Buzajevs, dz. 1951*) debatēs nerunāja par izskatāmo lietu un neievēroja sēdes vadītāja aizrādījumus, tādēļ Saeima pēc prezidija (sēdes vadītāja) ierosinājuma nolēma izslēgt Buzajevu no sēdes. Pēc šā balsojuma Buzajevs atteicās pamest sēdi. Ievērojot starpkaru perioda praksi, Saeima izsludināja pārtraukumu, kura laikā apsvēra iespēju deputātu izvest no zāles piespiedu kārtībā. Tomēr pēc pārtraukuma Saeima minēto ieceri neīstenoja, un tā vietā nolēma vispirms piemērot stingrāku sankciju – izslēgt Buzajevu uz sešām sēdēm, bet pēc tam – priekšlaicīgi sēdi slēgt¹⁰⁴⁶. Jāuzsver, ka šādu sankciju saņēmušie deputāti un to pārstāvētās politiskās organizācijas attiecīgos Saeimas balsojumus publiski dēvē par „sodu”¹⁰⁴⁷ un „atriebību”¹⁰⁴⁸;

2) neierodas Saeimas sēdē bez svarīga iemesla:

lai konstatētu deputātu klātbūtni Saeimas sēdē, prezidijs rīko reģistrāciju. Deputāts uzskatāms par klātesošu, ja viņš reģistrējies visas reizes. Prezidijs pārbauda iemeslus, kuru dēļ deputāts nav apmeklējis sēdi, un uzliek sodu, ja atzīst kavējumu par neattaisnojamu¹⁰⁴⁹. Jāpiebilst, ka jēdziens „neattaisnots” nav precizēts un tāpēc var tikt katrā atsevišķajā gadījumā skaidrots citādi. Par attaisnojošiem iemesliem cita starpā tiek atzīta darbnespēja (veselības stāvoklis) vai atbilstošu pienākumu pildīšana (piemēram, deputāts, kas vienlaikus ir arī ministrs, nav apmeklējis Saeimas sēdi, jo attiecīgajā laikā pildījis ministra amata pienākumus)¹⁰⁵⁰;

¹⁰⁴⁵ Latvijas Republikas 6.Saeimas pavasara sesijas otrās sēdes 1997.gada 17.aprīļa stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/st_97/st1704.html [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁰⁴⁶ Latvijas Republikas 8.Saeimas pavasara sesijas piektās sēdes 2004.gada 13.maija stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/2002_8/st_040513/st1305.htm [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

Publicētā informācija dod pamatu pieņēmumam, ka šāds risinājums (bez deputāta piespiedu izvešanas no zāles) tika piemērots, lai izvairītos no negatīvas publicitātes (*sk.: Egle I. Saeima septīto reizi savā vēsturē no sēdes izslēdz deputātu. Pieejams: http://www.diena.lv/arhivs/saeima-septito-reizi-sava-vesture-no-sedes-izsledz-deputatu-12012395* [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]).

¹⁰⁴⁷ Latvijas Republikas 6.Saeimas pavasara sesijas otrās sēdes 1997.gada 17.aprīļa stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/st_97/st1704.html [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁰⁴⁸ Latvijas Republikas 8.Saeimas pavasara sesijas piektās sēdes 2004.gada 13.maija stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/2002_8/st_040513/st1305.htm [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁰⁴⁹ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹⁰⁵⁰ Belēvičs un Bite apmeklējuši tikai nedaudz vairāk kā pusi Saeimas sēžu. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/belevics-un-bite-apeklejusi-tikai-nedaudz-vairak-ka-pusi-saeimas-sezu.d?id=45541374> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Daudzi Saeimas deputāti neattaisnoti kavē komisiju sēdes. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/daudzi-saeimas-deputati-neattaisnoti-kave-komisiju-sedes.d?id=43264609> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

3) **pārkāpj Saeimas kārtības ruļļa 8.panta prasības attiecībā uz atvaļinājumu:**

saskaņā ar šo normu deputāts drīkst nepiedalīties Saeimas darbā ne ilgāk kā vienu nedēļu, iepriekš par to paziņojot prezidijam un izprasot atvaļinājumu. Šīs tiesības viņš var izmantot vienu reizi sesijas laikā. Atvaļinājums ir neapmaksāts un var tikt piešķirts uz noteiktu laiku. Deputāta iesniegumu par atvaļinājuma piešķiršanu prezidijs līdz ar savu atzinumu iesniedz Saeimai izlemšanai, savukārt steidzamos gadījumos par atvaļinājumu lemj prezidijs un Saeimai par to ziņo nākamajā kārtējā Saeimas sēdē. Tādā pašā kārtībā izlemjams iesniegums par atvaļinājuma pagarināšanu¹⁰⁵¹. Ja deputāts neievēro šo kārtību, viņam var tikt uzlikts naudas sods.

Kā redzams, naudas sods pirmām kārtām var tikt piemērots sakarā ar Saeimas sēžu neapmeklēšanu, lai gan Saeimas kārtības ruļļa 8.panta pārkāpums (attiecībā uz atvaļinājumu) var ietvert arī Saeimas komisiju vai citu Saeimas vienību sēžu neapmeklēšanu. Par atsevišķu Saeimas komisijas vai citu vienību sēžu neapmeklēšanu naudas sods deputātam nevar tikt piemērots.

Naudas soda apmērs sastāda 20 procentus no deputāta mēnešalgas, un tas piemērojams par katru Saeimas sēdi, kuru deputāts nav apmeklējis vai no kuras viņš ir izslēgts¹⁰⁵². Sods ir atvelkams no mēnešalgas¹⁰⁵³, tādējādi deputāts nevar no tā izvairīties. Jāatzīmē, ka soda kopsumma vienā kalendārajā mēnesī nedrīkst pārsniegt summu, kuras ieturēšanas rezultātā deputāts saņem mazāk par valstī noteikto minimālo mēnešalgu¹⁰⁵⁴.

Gadījumi, kad deputātam ir liegta iespēja piedalīties Saeimas darbā (piemēram, Saeima dod piekrišanu kriminālvajāšanas uzsākšanai pret deputātu, vai deputāts ir apcietināts saskaņā ar Saeimas kārtības ruļļa 17.pantu), nav pielīdzināmi gadījumiem, kad deputāts ir izslēgts no Saeimas sēdes, kā to paredz Saeimas kārtības ruļļa 74.pants. Šie ir savstarpēji nošķirami gadījumi, kurus regulē dažādas normas. Saeimas kārtības ruļļa 17.pants attiecas uz gadījumu, kad deputāts zaudē tiesības piedalīties Saeimas darbā, t.i., viņam liegta iespēja piedalīties gan Saeimas sēdēs, gan arī Saeimas komisiju un citu vienību sēdēs. Šo tiesību zaudēšana ir sekas, kas izriet no Saeimas balsojuma, kura mērķis ir nevis izslēgt deputātu no Saeimas darba, bet gan nodrošināt likumīgumu, t.i., dot atbildīgajām institūcijām iespēju uzsākt kriminālvajāšanu vai apcietināt deputātu, ja pastāv pamatotas aizdomas, ka viņš izdarījis noziedzīgu nodarījumu. Savukārt Saeimas kārtības ruļļa 74.pants paredz iespēju izslēgt deputātu no dalības Saeimas sēdēs, nevis Saeimas komisiju vai citu vienību sēdēs¹⁰⁵⁵. Minētais ir atzīstams ne vien par Saeimas balsojuma sekām, bet arī par tā mērķi. Tātad, ja deputātam ir liegta iespēja piedalīties Saeimas darbā sakarā ar kriminālvajāšanas

¹⁰⁵¹ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹⁰⁵² Ja deputāts ir izslēgts uz vairākām sēdēm, tad par šo sēžu kavēšanu naudas sods papildus netiek piemērots.

¹⁰⁵³ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹⁰⁵⁴ Turpat.

¹⁰⁵⁵ Jāatkārto, ka deputātam naudas sods nevar tikt piemērots par atsevišķu Saeimas komisiju vai citu vienību sēžu neapmeklēšanu (sk.: *Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96).

uzsākšanu vai apcietinājumu, naudas sods šim deputātam nav piemērojams, jo naudas sods piemērojams vienīgi tādā gadījumā, kad deputāts ir izslēgts no Saeimas sēdes.

Sakarā ar naudas sodu jeb negatīvām finansiālajām sekām var atzīmēt mēģinājumus paplašināt šo seku¹⁰⁵⁶ saturu. Piemēram, 2015.gada 20.februārī kā vēlētāju likumdošanas iniciatīva tika iesniegts likumprojekts „Par Saeimas deputātu, ministru un valsts sekretāru personisko materiālo atbildību”¹⁰⁵⁷. Konkrētajā likumprojektā ir divi panti – 1.pants noteic, ka Saeimas deputāti, ministri, parlamentārie sekretāri, valsts sekretāri un valsts sekretāru vietnieki ir personīgi materiāli atbildīgi par zaudējumiem, kas radušies kā sekas lēmumiem, kurus pieņēmušas, parakstījušas vai vizējušas šīs amatpersonas, savukārt 2.pants paredz, ka Ministru kabinets izstrādā attiecīgās materiālās atbildības piemērošanas kārtību¹⁰⁵⁸. Kā redzams, konkrētais likumprojekts ievērojami paplašina deputātiem iespējamās negatīvās finansiālās sekas – īpaši ja 1.pantā ietvertu terminu „lēmums” attiecina uz visiem deputātu balsojumiem, tai skaitā arī uz pieņemtiem likumiem¹⁰⁵⁹. Jāatzīst, ka šāds likumprojekts praksē būtu grūti piemērojams¹⁰⁶⁰, turklāt, kā pareizi konstatēja Centrālā vēlēšanu komisija, tas pēc satura nav pilnībā izstrādāts, jo nonāk pretrunā citastarp ar Satversmes 28.pantā nostiprināto deputātu neatbildības principu, saskaņā ar kuru deputātus par balsošanas ceļā pieņemtajiem lēmumiem nevar saukt pie atbildības. Attiecīgi Centrālā vēlēšanu komisija pieņēma pareizu lēmumu un atteica šā likumprojekta reģistrāciju¹⁰⁶¹. Vienlaikus nevar izslēgt varbūtību, ka kādā attiecību modelī cits subjekts piemēros deputātam sankcijas – kompensēt balsojuma rezultātā nodarītos zaudējumus šim subjektam. Tomēr šāds attiecību modelis un šādas sankcijas iziet ārpus tiesiskās dimensijas un ir saistīti ar politisko dimensiju jeb politiskajām normām, kuras nav pozitīvētas. Tāpēc to nevar vērtēt kontekstā ar tiesisko regulējumu, kā tas jādara Centrālajai vēlēšanu komisijai.

¹⁰⁵⁶ Autora norādītais piemērs nav tiešā veidā (juridiski) kvalificējams kā naudas sods, bet kā pienākums kompensēt nodarītos zaudējumus. Tomēr pēc būtības (šā promocijas darba izpratnē) gan minētais sods, gan attiecīgais pienākums ir vērtējams kā sankcija, kas rada negatīvas finansiālās sekas.

¹⁰⁵⁷ Centrālajā vēlēšanu komisijā iesniegta vēlētāju likumdošanas iniciatīva par valsts amatpersonu materiālo atbildību. Pieejams: <http://www.cvk.lv/pub/public/31106.html> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁰⁵⁸ Likumprojekts „Par Saeimas deputātu, ministru un valsts sekretāru personisko materiālo atbildību”. Pieejams: <https://www.cvk.lv/pub/public/31136.html> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁰⁵⁹ Jāatzīmē, ka atbilstoši likumprojekta iesniedzēju norādītajam konkrētais termins ir saprotams tieši šādā nozīmē, t.i., attiecināms uz visiem balsojumiem, tai skaitā pieņemtiem likumiem (sk.: *Par biedrības „Atvērtās pārvaldības partnerība Latvijā” iesniegto likumprojektu „Likums „Par Saeimas deputātu, ministru un valsts sekretāru personisko materiālo atbildību””: Centrālās vēlēšanu komisijas lēmums Nr.4. Latvijas Vēstnesis, 2015. 27.maijs, Nr.102*).

¹⁰⁶⁰ Piemēram, attiecībā uz deputātiem problēmas radītu zaudējumu novērtēšana, vainas noteikšana un atbildības sadale (kā tiktu sadalīta atbildība starp deputātiem – vai atbildīgi būtu vienīgi tie deputāti, kas nobalsojuši „par” likuma pieņemšanu galīgajā lasījumā vai vismaz vienā no lasījumiem; vai atbildīgās komisijas locekļu atbildība būtu pastiprināta; ko darīt, ja deputāts komisijas sēdē atbalsta likuma pieņemšanu, bet Saeimas sēdē balso „pret”; kāda nozīme būtu frakcijām un frakciju disciplīnai, proti, vai no atbildības būtu atbrīvoti deputāti, kas frakcijas sēdē balso „pret” likumprojektu, bet Saeimas sēdē tomēr saskaņā ar frakcijas lēmumu balso „par” likumprojektu, utt.).

¹⁰⁶¹ Par biedrības „Atvērtās pārvaldības partnerība Latvijā” iesniegto likumprojektu „Likums „Par Saeimas deputātu, ministru un valsts sekretāru personisko materiālo atbildību””: Centrālās vēlēšanu komisijas lēmums Nr.4. *Latvijas Vēstnesis, 2015. 27.maijs, Nr.102*.

6.2.5. Atsaušana no Saeimas komisijas

Deputātam, kurš neattaisnojošu iemeslu dēļ neapmeklēja Saeimas sēdes, var piemērot naudas sodu, savukārt par atsevišķu komisijas sēžu neapmeklēšanu deputātam var tikt piemērota cita veida sankcija – atsaušana no attiecīgās komisijas. Saeimas kārtības ruļļa 165.pants nosaka: ja deputāts, komisijas loceklis, bez svarīga iemesla izlaidis trīs komisijas sēdes pēc kārtas, komisijas priekšsēdētājs to paziņo viņa frakcijai vai politiskajam blokam, bet, ja arī pēc tam deputāts neierodas komisijas sēdēs, tad Saeima var, pamatojoties uz attiecīgās komisijas priekšlikumu, šo deputātu no attiecīgās komisijas atsaukt un viņa vietā ievēlēt citu deputātu¹⁰⁶². Kā redzams, šīs sankcijas piemērošanas kārtība ir salīdzinoši sarežģīta, jo attiecīgajam gadījumam jāatbilst diviem šādiem kumulatīviem kritērijiem¹⁰⁶³:

- 1) deputāts neattaisnoti kavē (neapmeklēja) komisijas sēdes;
- 2) neattaisnoti kavētas (neapmeklētas) vismaz trīs (pēc kārtas) komisijas sēdes.

Atbilstība abiem kritērijiem dod iespēju vienīgi uzsākt sankcijas piemērošanas procedūru, bet ne piemērot pašu sankciju. Konstatējot deputāta rīcības atbilstību šiem kritērijiem, komisijas priekšsēdētājs par to paziņo attiecīgajai frakcijai vai politiskajam blokam. Lai varētu sagatavot priekšlikumu par deputāta atsaušanu no komisijas, nepieciešams konstatēt vēl vismaz vienas komisijas sēdes neattaisnotu kavējumu jau pēc tam, kad attiecīgais paziņojums sniegts frakcijai vai politiskajam blokam. Šajā sakarā rodas jautājums, kā jāizpaužas turpmāko sēžu kavējumam, lai komisija iegūtu tiesības iesniegt priekšlikumu par deputāta atsaušanu no tās sastāva. Saeimas kārtības ruļļa 165.pants sevī ietver vārdus: „*Ja arī pēc tam [pēc paziņojuma frakcijai vai politiskajam blokam] komisijas loceklis neierodas sēdēs*”¹⁰⁶⁴. Šis formulējums dod iespēju to dažādi interpretēt, jo nav skaidrs:

- 1) vai šai kavētajai sēdei ir jābūt tieši nākamajai (secīgai) pēc iepriekš kavētajām trim sēdēm;
- 2) vai tai jāseko tieši pēc paziņojuma iesniegšanas¹⁰⁶⁵ frakcijai/blokam;
- 3) vai tādā gadījumā, ja pēc paziņojuma frakcijai/blokam deputāts ir apmeklējis kādu komisijas sēdi, pietiek ar vienu vēlāk neattaisnoti kavētu sēdi.

Interpretācijas rezultātā izdarītie secinājumi var būt atkarīgi no tā, vai konkrēto regulējumu saista galvenokārt ar deputāta aizsardzību, kas sevī ietver pēc iespējas mazāku iejaukšanos deputāta darbībā, vai arī sabiedrības interešu aizsardzību, kas vērsta uz Saeimas darba efektivizāciju un

¹⁰⁶² Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹⁰⁶³ Otrais kritērijs ir pakārtots pirmajam kritērijam. Vērtētajam vispirms jākonstatē deputāta kavējums, bet pēc tam jāpārbauda – kā šis kavējums izpaužas, t.i., vai kavējums ir attiecināms uz trīs (pēc kārtas) secīgām sēdēm.

¹⁰⁶⁴ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹⁰⁶⁵ Saeimas kārtības rullis nenoteic, cik ilgā laikā komisijas priekšsēdētājam jāpaziņo par kavējumiem frakcijai vai blokam. Tādējādi ir iespējams, ka deputāts apmeklēs kādu komisijas sēdi laika posmā starp trešo kavēto sēdi un paziņojuma iesniegšanu.

neattaisnotu sēžu kavējumu novēršanu. Ņemot vērā risku, ka deputāta neierašanās iemesla vērtējums var tikt balstīts uz politiskiem apsvērumiem¹⁰⁶⁶, konkrēto regulējumu tomēr nepieciešams (vēlams) interpretēt tā, lai pēc iespējas tiktu sekmēta deputāta aizsardzība¹⁰⁶⁷. Līdz ar to konkrētajam pārkāpumam vajadzētu izpausties kā vismaz četrām (pēc kārtas) neattaisnoti kavētām komisijas sēdēm – trim pirms komisijas priekšsēdētāja paziņojuma iesniegšanas frakcijai vai blokam un vismaz vienai pēc šā paziņojuma iesniegšanas. Turklāt jāuzsver, ka saskaņā ar Saeimas kārtības ruļļa 33.panta otrās daļas 2.punktu deputātu var atsaukt no komisijas, pamatojoties uz ne mazāk kā desmit deputātu priekšlikumu¹⁰⁶⁸. Konkrētais regulējums dod iespēju nodrošināt pietiekami efektīvu Saeimas darbību un novērst pastāvīgu neattaisnotu sēžu kavēšanu, kaut arī Saeimas kārtības ruļļa 165.pants liedz piemērot konkrēto sankciju deputātam, kurš, piemēram, vairākas reizes neattaisnoti kavē divas komisijas sēdes pēc kārtas. Šāds regulējums mazina nepieciešamību Saeimas kārtības ruļļa 165.pantu interpretēt nelabvēlīgi pret attiecīgo deputātu.

Sakarā ar Saeimas kārtības ruļļa 165.pantu ir arī jāapzinās, ka Saeima var nobalsot pret deputāta atsaukšanu no komisijas un tādējādi ļaut viņam palikt tās komisijas sastāvā, kuras sēdes viņš ir neattaisnoti kavējis. Līdz ar to konkrētais pants pretstatā Saeimas kārtības ruļļa 33.panta otrās daļas 2.punktam ir atzīstams par salīdzinoši neefektīvu un grūti realizējamu veidu, kā piemērot sankciju – deputāta atsaukšana no Saeimas komisijas, īpaši ja tas tiek interpretēts, pamatojoties uz deputāta aizsardzību. Savukārt tad, ja Saeimas kārtības ruļļa 165.pants tiek interpretēts, balstoties uz Saeimas darba efektivitātes interesēm, tas kļūst vieglāk piemērojams, taču joprojām mazāk efektīvs nekā Saeimas kārtības ruļļa 33.panta otrās daļas 2.punkts.

6.2.6. Atsaukšana no amata Saeimas vienībās

Deputāts pret savu gribu var tikt atsaukts ne tikai no komisijas, bet arī no citām Saeimas vienībām:

1) prezidija:

saskaņā ar Saeimas kārtības ruļļa 33.panta pirmās daļas 2.punktu prezidija locekli var atsaukt ar Saeimas lēmumu pēc ne mazāk kā desmit deputātu priekšlikuma¹⁰⁶⁹;

2) apakškomisijas:

¹⁰⁶⁶ Jāatceras, ka deputāti ir politiķi, kas iesaistīti politiskā procesā, bet politisks process ne vienmēr ir balstīts uz likumīgu rīcību, jo politiku ietekmē varas intereses (*par politiku un politisku rīcību plašāk ir rakstīts šā promocijas darba 1.1.2. un 3.1.apakšnodaļā*).

¹⁰⁶⁷ Nevar izslēgt iespēju, ka Saeima konkrēto normu interpretēs citādi, piemēram, atsauksies uz nepieciešamību padarīt Saeimas darbu efektīvāku un aizsargāt sabiedrības intereses un attiecīgi nobalsos par deputāta atsaukšanu no komisijas, ja pēc paziņojuma frakcijai/blokam deputāts vispirms apmeklēs kādu sēdi un tikai pēc tam neapmeklēs vismaz vienu sēdi. Turklāt interpretāciju var ietekmēt arī lietas apstākļi. Ja deputāts ir neapmeklējis daudzas sēdes un nav izrādījis interesi aktīvi strādāt komisijā, tad šā norma varētu tikt piemērota tādā veidā, lai nodrošināt efektīvu Saeimas darbību.

¹⁰⁶⁸ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹⁰⁶⁹ Turpat.

lai gan Saeimas kārtības rullī tas nav konkrēti noteikts, deputātu var atsaukt arī no apakškomisijas, ja attiecīgu lēmumu pieņem komisija¹⁰⁷⁰, kas izveidojusi konkrēto apakškomisiju;

3) frakcijas:

deputātu var izslēgt no frakcijas saskaņā ar šīs frakcijas noteiktu kārtību¹⁰⁷¹;

4) delegācijas:

atbilstoši Saeimas kārtības ruļļa 35., 117. un 118.pantam deputātu var atsaukt no delegācijas ar Saeimas lēmumu pēc ne mazāk kā desmit deputātu priekšlikuma¹⁰⁷²;

5) deputātu grupas:

deputāta izslēgšana no deputātu grupas, kas izveidota sadarbībai ar citas valsts parlamentu vai citu ar deputāta darbību saistītu interešu apmierināšanai, nav reglamentēta Saeimas kārtības rullī. Konkrētais jautājums ir pašas grupas pārziņā, tā pati var noteikt kārtību, kādā deputāts izslēdzams no tās sastāva, bet par šīm izmaiņām tai jāpaziņo Saeimas prezidijam.

Papildus minētajiem gadījumiem deputātam sankcijas var tikt piemērotas arī konkrētas vienības ietvaros. Piemēram, Saeimas komisijas vai apakškomisijas locekļi var pieņemt lēmumu atsaukt no amata attiecīgās komisijas vai apakškomisijas priekšsēdētāju. Minēto ir iespējams realizēt vismaz pusei komisijas vai apakškomisijas locekļu, kas lēmumu pieņem ar klātesošo locekļu absolūto balsu vairākumu, kā to paredz Saeimas kārtības ruļļa 160., 175. un 183.pants¹⁰⁷³. Tāpat iespējams atsaukt arī deputātu grupas vadītāju saskaņā ar šīs grupas noteiktu kārtību.

6.2.7. Piekrišana tiesībsargājošo institūciju sankciju piemērošanai

Deputāts savā darbībā ir aizsargāts pret tiesībsargājošo institūciju¹⁰⁷⁴ sankcijām¹⁰⁷⁵. Tomēr tas nenozīmē, ka attiecīgais deputāts apveltīts ar pilnīgu neaizskaramību. Ir noteikti gadījumi, kad tiesībsargājošās institūcijas var (ar Saeimas piekrišanu) piemērot deputātam sankcijas, proti:

¹⁰⁷⁰ Atbilstoši Saeimas kārtības ruļļa 160.pantam komisijas sēdē ir jāpiedalās vismaz pusei komisijas locekļu, bet lēmumi tiek pieņemti ar klātesošo locekļu absolūto balsu vairākumu, kā to paredz Saeimas kārtības ruļļa 175.pants (*sk.: Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

¹⁰⁷¹ Latvijas Reģionu apvienības frakcijas nolikums; 12.Saeimas frakcijas Nacionālās apvienības „Visu Latvijai!”- „Tēvzemei un Brīvībai/LNNK” nolikums; Latvijas Republikas Saeimas partijas „No sirds Latvijai” frakcijas nolikums; Saeimas frakcijas „SASKAŅA” nolikums; 12.Saeimas frakcijas VIENOTĪBA nolikums; Latvijas Republikas 12.Saeimas Zaļo un Zemnieku savienības frakcijas nolikums.

¹⁰⁷² Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹⁰⁷³ Turpat.

¹⁰⁷⁴ Tiesībsargājošās institūcijas jeb tiesībaizsardzības iestādes ir valsts iestādes vai sabiedriski formējumi, kuru galvenā un noteicošā funkcija saskaņā ar likumu ir likumības un tiesiskās kārtības nodrošināšana, personu likumīgo interešu aizsardzība, pārkāpumu novēršana un valsts piespiedu līdzekļu piemērošana. Piemēram, tiesa, prokuratūra, valsts policija (*sk.: Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. Dr. iur. I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 262.-263.lpp.*).

¹⁰⁷⁵ Plašāk par deputāta īpašo statusu, kas ietver noteiktu aizsardzību pret citiem subjektiem, ir rakstīts šā promocijas darba 4.nodaļā.

1) uzsākt kriminālvajāšanu pret deputātu:

saskaņā ar Satversmes 30.pantu un Saeimas kārtības ruļļa 17.panta pirmo daļu kriminālvajāšanu pret deputātu var uzsākt vienīgi ar Saeimas piekrišanu¹⁰⁷⁶. Kārtības ruļļa 17.panta pirmā daļa un 179.panta pirmā daļa noteic, ka tiesībsargājošā institūcija¹⁰⁷⁷ vēršas Saeimā ar iesniegumu par kriminālvajāšanas uzsākšanu pret attiecīgo deputātu. Šis iesniegums nododams izskatīšanai Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijai, kura sastāda ziņojumu un lēmuma projektu, savukārt Saeima pieņem galīgo lēmumu¹⁰⁷⁸. Ir būtiski atzīmēt, ka pēc Saeimas piekrišanas kriminālvajāšanas uzsākšanai vairs nav nepieciešami atsevišķi balsojumi par Satversmes 29.pantā noteiktajām darbībām, jo attiecīgā Saeimas piekrišana dod tiesībsargājošām institūcijām iespēju izmantot savas tiesības pilnā apjomā, bet lietas tālākā virzība norisinās atbilstoši procesuāliem noteikumiem¹⁰⁷⁹. Minēto apstiprina arī Saeimas kārtības ruļļa 17.panta otrā daļa, saskaņā ar kuru attiecīgās institūcijas ir tiesīgas deputātam piemērot visus kriminālprocesuālajos likumos noteiktos piespiedu līdzekļus. Turklāt konkrētā norma liedz attiecīgajam deputātam piedalīties Saeimas darbā¹⁰⁸⁰ līdz kriminālvajāšanas izbeigšanai vai līdz brīdim, kad stājas spēkā notiesājošs tiesas spriedums¹⁰⁸¹.

Jāpiebilst, ka Saeima ir tiesīga pieņemt lēmumu par piekrišanu ne vien kriminālvajāšanas uzsākšanai, bet arī kriminālvajāšanas turpināšanai. Minēto pamato arī konkrēts gadījums, kad tiesībsargājošās institūcijas uzsāka kriminālvajāšanu pret Juri Boldānu (*Juris Boldāns, dz. 1951*) sakarā ar pārkāpumiem vēlēšanu procesā (kūdišana uz

Ar jēdzienu „tiesībsargājošo institūciju sankcijas” šā promocijas darba autors saprot deputātam jūtamas sekas, kas rodas sakarā ar tiesībsargājošo institūciju darbību, t.i., gan piespiedu līdzekļu piemērošanu – kriminālvajāšanas uzsākšanu, apcietināšanu, kratīšanas izdarīšanu pie deputāta, citādu brīvības ierobežošanu, gan soda piemērošanu.

¹⁰⁷⁶ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr. 43; Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹⁰⁷⁷ Saeimas kārtības ruļļa 179.panta pirmās daļas 2.punktā norādīta konkrēta institūcija, t.i., Ģenerālprokuratūra (*sk.: Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

¹⁰⁷⁸ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹⁰⁷⁹ Latvijas Senāta Apvienotās Sapulces 1928.gada 18.maija spriedums. *Grām: Latvijas Senāta spriedumi (1918. – 1940.). I. sējums. Senāta Apvienotās sapulces spriedumi*. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997, 178. lpp.

¹⁰⁸⁰ Lai gan Saeimas kārtības ruļļa 17.panta otrā un trešā daļa saistībā ar kriminālvajāšanu un apcietinājumu nosaka deputātam aizliegumu piedalīties Saeimas un tās vienību sēdēs, attiecīgo regulējumu skatot kopsakarā ar Saeimas kārtības ruļļa 19.pantu, var secināt šā ierobežojuma attiecināmību uz deputāta darbu kopumā. Tas nozīmē, ka, piemēram, apcietināts deputāts nav tiesīgs iesniegt priekšlikumus Saeimā izskatāmajam likumprojektam un izmantot citas deputāta tiesības. Jāuzsver, ka šādu izpratni atzīst arī Saeimas Juridiskais birojs (*sk.: Saeimas Juridiskā biroja 2015.gada 22.aprīļa vēstules Nr.142.13/1-13-12/15 „Par Saeimas piekrišanu 12.Saeimas deputāta Daiņa Liepiņa krimināllietas turpmākai izskatīšanai” 4.lpp.*). Tomēr apcietinātais deputāts saglabā iespēju komunicēt ar citām personām, tai skaitā citiem deputātiem, kuri var šā deputāta priekšlikumus noformēt kā savējos un tādējādi netieši (pastarpināti) pieļaut attiecīgā deputāta darbību jeb līdzdalību likumdevējvaras realizācijā. Jāpiebilst, ka šāda rīcība ir vērtējama kā neatbilstoša Saeimas kārtības rullī noteiktā ierobežojuma mērķim un būtībai.

¹⁰⁸¹ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

vēlēšanu dokumentu viltošanu un vēlēšanu dokumentu viltošanas organizēšana¹⁰⁸²) laika posmā starp vēlēšanu datumu un deputāta pilnvaru apstiprināšanu Saeimā¹⁰⁸³. Tā kā persona deputāta imunitāti iegūst tikai pēc zvēresta došanas¹⁰⁸⁴, tiesībsargājošajām iestādēm nebija noteikti nekādi ierobežojumi vērsties pret attiecīgo personu vispārpieņemtajā kārtībā. Savukārt Saeima, pamatojoties uz personas nevainīguma prezumpciju un ņemot vērā konkrētos apstākļus, nolēma apstiprināt Jurim Boldānam deputāta pilnvaras, bet vienlaikus pieņemt lēmumu par piekrišanu kriminālvajāšanas turpināšanai¹⁰⁸⁵.

Pretrunīgi vērtējams ir deputāta Daiņa Liepiņa (*Dainis Liepiņš, dz. 1967*) gadījums. Proti, pret Daini Liepiņu tika ierosināts kriminālprocess un secīgi celta apsūdzība pēc Krimināllikuma 219.panta otrās daļas. Kriminālvajāšana tika pabeigta un lieta nodota tiesai 2013.gada 1.jūlijā, t.i., pirms tam, kad Dainis Liepiņš tika ievēlēts Saeimā un kļuva par deputātu. Jāatzīmē, ka pirms Daiņa Liepiņa pilnvaru apstiprināšanas Saeima nekonstatēja nekādus šķēršļus, kuru dēļ viņš nevarētu ieņemt deputāta amatu, un attiecīgi apliecināja viņa atbilstību noteiktajām prasībām. Tādējādi Dainis Liepiņš ieguva deputāta imunitāti, bet pret viņu iesāktā krimināllieta tika apturēta. Vairāk nekā mēnesi pēc viņa pilnvaru apstiprināšanas, 2014.gada 18.decembrī, Saeimā tika iesniegta Jelgavas tiesas vēstule ar lūgumu sniegt skaidrojumu par to, vai tiesai nepieciešams saņemt Saeimas piekrišanu, iztiesājot krimināllieta pret Daini Liepiņu¹⁰⁸⁶. Uz minēto vēstuli tika sniegta atbilde, kurā Saeima skaidro deputāta neaizskaramības institūta piemērošanu. Konkrētajā atbildes vēstulē cita starpā norādīts: „*ja kriminālvajāšana [...] uzsākta, pirms persona kļuvusi par Saeimas locekli, bet kriminālprocess nav pabeigts līdz brīdim, kad persona kļuvusi par Saeimas locekli, jārīkojas Satversmes 30.pantā noteiktajā kārtībā, proti, jālūdz Saeimas piekrišana kriminālprocesa turpināšanai*”¹⁰⁸⁷. Tādējādi Saeima apstiprināja nepieciešamību saņemt lūgumu par kriminālprocesa turpināšanu. Ņemot vērā minēto, Jelgavas tiesa 2015.gada 2.februārī iesniedza Saeimai

¹⁰⁸² Kriminālvajāšana tika uzsākta sakarā ar Krimināllikuma 20.panta otrajā un trešajā daļā, kā arī 92.pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu (sk.: *Latvijas Republikas ģenerālprokurora 2006.gada 8.novembra vēstuli Nr.3-1-44-06. Pieejams: http://helios-web.saeima.lv/saeima9/lasa?dd=LM0013_0 [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*).

¹⁰⁸³ Latvijas Republikas ģenerālprokurora 2006.gada 8.novembra vēstule Nr.3-1-44-06. Pieejams: http://helios-web.saeima.lv/saeima9/lasa?dd=LM0013_0 [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁰⁸⁴ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43.

¹⁰⁸⁵ Saeimas lēmuma projekts „Par Jura Boldāna 9.Saeimas deputāta pilnvaru apstiprināšanu un piekrišanu uzsāktās Jura Boldāna kriminālvajāšanas turpināšanai”. Pieejams: <http://helios-web.saeima.lv/saeima9/lasdk?dd=20061116> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁰⁸⁶ Jelgavas rajona tiesas 2014.gada 15.decembra vēstule Nr.12220001512 „Par Daini Liepiņu”.

¹⁰⁸⁷ Latvijas Republikas Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2015.gada 19.janvāra vēstule Nr.142.9/10-5-12/15 „Par Saeimas deputāta neaizskaramības institūta piemērošanu”.

iesniegumu ar attiecīgumu lūgumu¹⁰⁸⁸. Pamatojoties uz to, Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisija sagatavoja Saeimas lēmuma projektu „Par piekrišanu 12.Saeimas deputāta Daiņa Liepiņa krimināllietas turpmākai iztiesāšanai”¹⁰⁸⁹, kas 2015.gada 5.februārī tika atbalstīts. Konkrētajā gadījumā un tam līdzīgos gadījumos neskaidrības var radīt Satversmes un Saeimas kārtības ruļļa normu vārdiskais saturs, kas – ja tiek skaidrots ar gramatisko interpretācijas metodi – liedz Saeimai iespēju nodot deputātu tiesāšanai, jo Satversmes 29. un 30.pants, kā arī Saeimas kārtības ruļļa 17. un 179.pants šādu iespēju neparedz, bet paredz vienīgi iespēju nodot deputātu kriminālvajāšanai, turklāt saskaņā ar 179.panta pirmās daļas 2.punktu to var darīt vienīgi uz Ģenerālprokuratūras iesnieguma pamata¹⁰⁹⁰. Tomēr šā promocijas darba autors jau norādījis uz deputāta imunitātes institūta satura ierobežošanu, kas skaidrojama ar šā institūta nozīmes mazināšanos mūsdienu demokrātiskā un tiesiskā valstī. Šī iemesla dēļ Saeima gramatiskās interpretācijas metodi neizmanto kā primāro, bet, pamatojoties uz lietderības apsvērumiem, paplašina savu kompetenci un attiecīgo normu interpretē atbilstoši mūsdienu apstākļiem¹⁰⁹¹. Tā kā Saeima iepriekš bija atbalstījusi pirms deputāta pilnvaru apstiprināšanas uzsākta kriminālprocesa (kriminālvajāšanas) turpināšanu, šai praksei atbilstoša rīcība būtu piekrišana iztiesāšanas turpināšanai, jo arī iztiesāšana tāpat kā kriminālvajāšana ir daļa no kriminālprocesa un vērsta uz to pašu kopīgo mērķi – aizsargāt sabiedrības drošību, taisnīgi noregulējot krimināltiesiskās attiecības¹⁰⁹².

Tomēr Daiņa Liepiņa gadījumā pretrunas ir saistītas ar laika posmu starp deputāta pilnvaru apstiprināšanu un lēmumu par piekrišanu krimināllietas iztiesāšanas turpināšanai. Proti, Jura Boldāna gadījumā Saeima nolēma dot piekrišanu kriminālvajāšanas turpināšanai tajā pašā sēdē, kad apstiprināja Boldāna deputāta pilnvaras. Savukārt Liepiņa gadījumā attiecīgais lēmums tika pieņemts trīs mēnešus pēc deputāta pilnvaru apstiprināšanas. Autors uzskata, ka šāda Saeimas rīcība nav vērtējama

¹⁰⁸⁸ Jelgavas rajona tiesas 2015.gada 28.janvāra vēstule Nr.12220001512 „Par Daini Liepiņu”. Pieejams: http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs_imp.nsf/0/41A6E27282E964B7C2257DE20044531E?OpenDocument [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁰⁸⁹ Saeimas lēmuma projekts „Par piekrišanu 12.Saeimas deputāta Daiņa Liepiņa krimināllietas turpmākai iztiesāšanai”. Pieejams: http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs_imp.nsf/webSasaiste?OpenView&restricttcategory=108/Lm12 [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁰⁹⁰ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹⁰⁹¹ Jāatzīmē, ka Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisija pirms Saeimas lēmuma projekta sagatavošanas konsultējās ar Saeimas Juridisko biroju un Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūru, kas apstiprināja šāda lēmuma projekta atbilstību spēkā esošajam tiesiskajam regulējumam (sk.: *Intervija ar Saeimas opozīcijas deputātu (Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas priekšsēdētāju). Darba autora personīgie pieraksti; Intervija ar Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas pārstāvi. Darba autora personīgie pieraksti*).

¹⁰⁹² Tas izriet citastarp no Krimināllikuma 35.panta un Kriminālprocesa likuma 1.panta (sk.: *Krimināllikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis*, 1998. 8.jūlijs, Nr.199/200; *Kriminālprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis*, 2005. 11.maijs, Nr.74).

kā laba un pareiza prakse¹⁰⁹³. Lieta bija nodota iztiesāšanai jau 2013.gada 1.jūlijā, tāpēc Saeimai vajadzēja būt par to informētai. Apstiprinot Dainim Liepiņam deputāta pilnvaras un neizvirzot viņam nekādas pretenzijas, Saeima apliecināja viņa atbilstību ieņemamam amatam un tādējādi noraidīja iespēju turpināt iesāktas krimināllietas iztiesāšanu. Taču, tā kā spēkā esošais regulējums pieļauj iespēju atkārtoti vērsties Saeimā ar lūgumu piekrist kriminālvajāšanas uzsākšanai pret deputātu, attiecīgi var tikt pieļauta arī atkārtota lemšana par piekrišanu kriminālvajāšanas vai iztiesāšanas turpināšanai.

Daiņa Liepiņa gadījums no Jura Boldāna gadījuma atšķiras arī ar to, ka krimināllieta bija iesākta un nodota iztiesāšanai vēl pirms vēlēšanu norises. Turklāt informācija par to bija publiski pieejama¹⁰⁹⁴. Tas nozīmē, ka vēlētāji zināja vai tiem vajadzēja zināt par ierosināto krimināllietu. Ievēlot Daini Liepiņu par deputātu, attiecīgie vēlētāji pauda gribu, lai viņš pildītu deputāta amata pienākumus, – tātad pauda arī gribu, lai krimināllietas izskatīšana tiktu apturēta. Šie ir vērā ņemami apstākļi un ideāltipiskā modelī tiktu skatīti kopsakarā ar Dainim Liepiņam izvirzītās apsūdzības saturu (iespējams, aizskartajām sabiedrības interesēm, apsūdzības pamatotību), lai izvērtētu Saeimas rīcības (plānotā lēmuma) samērīgumu. Taču konkrētajā gadījumā ir pamats apšaubīt apsūdzības pamatotību un sabiedrības interešu aizskārumsa esamību¹⁰⁹⁵. Ja rodas šādas šaubas, Saeimai būtu bijis vēlams atteikties Daiņa Liepiņa krimināllietas turpmāku iztiesāšanu.

Tomēr autors atkārtoti uzsver, ka konkrētais gadījums nav viennozīmīgi vērtējams un argumentus var rast gan par, gan pret attiecīgās krimināllietas turpmāku izskatīšanu. Šo pretrunīgo apstākļu dēļ Dainis Liepiņš veica vairākas darbības, lai panāktu attiecīgā Saeimas lēmuma atcelšanu¹⁰⁹⁶. Turklāt viņš uzsvēra, ka kļuvis par „politiskas

¹⁰⁹³ Šajā sakarā kritiski vērtējams tas, ka Saeimas Juridiskais birojs konkrētajiem apstākļiem nebija pievērsis uzmanību (*sk., piemēram: Saeimas Juridiskā biroja 2015.gada 22.aprīļa vēstule Nr.142.13/1-13-12/15 „Par Saeimas piekrišanu 12.Saeimas deputāta Daiņa Liepiņa krimināllietas turpmākai izskatīšanai”*). Vērtīgas būtu bijušas biroja atziņas saistībā ar šiem apstākļiem.

¹⁰⁹⁴ Jāatzīmē, ka Dainis Liepiņš vēl pirms vēlēšanām bija ieguvis negatīvu publicitāti, kas tomēr netraucēja vēlētājiem viņu ievēlēt Saeimā (*sk., piemēram: Lasmanis J. Liepiņu vaino nelikumīgā kampaņas finansēšanā. Pieejams: <http://www.db.lv/citas-zinas/liepinu-vaino-nelikumiga-kampanas-finansesanas-organizesana-232565> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; Deputāti uz delnas datu bāze: Saeimas deputāta amata kandidāti: Dainis Liepiņš (šobrīd informācija noformulēta kā deputātam, nevis kā amata kandidātam). Pieejams: <http://deputatiuzdelnas.lv/lv/12-saeima/deputati/dainis-liepins.html?tab=description> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]).*

¹⁰⁹⁵ Profesores Valentijas Liholajas 2015.gada 29.marta atzinums par Krimināllikuma 219.panta otro daļu un Dainim Liepiņam izvirzīto apsūdzību; Latvijas Republikas 12.Saeimas ziemas sesijas ceturtais sēdes 2015.gada 5.februāra stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/283> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁰⁹⁶ 2015.gada 16.aprīlī Dainis Liepiņš, neraugoties uz Saeimas kārtības ruļļa 17.panta otrajā daļā noteikto aizliegumu, ieradās uz Saeimas sēdi un nepakļāvās tās vadītāja pieprasījumam atstāt sēžu zāli vai doties uz viesu sektoru. Pēc vairākiem īsiem pārtraukumiem sēdes vadītājs izsludināja pārtraukumu līdz nākamās nedēļas sēdei (*sk.: Latvijas Republikas 12.Saeimas pavasara sesijas pirmās sēdes 2015.gada 16.aprīļa stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/283> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*). Liepiņš iesniedza Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijai vēstules ar pieprasījumu sniegt paskaidrojumus par komisijas 2015.gada 19.janvāra vēstulē (atbilde uz Jelgavas rajona tiesas vēstuli) norādīto Satversmes 30.panta interpretāciju (*sk.: Daiņa Liepiņa*

izrēķināšanas” upuri, un šo apgalvojumu pamatoja citastarp arī ar tiesas procesa vilcināšanu un sēžu atlikšanu¹⁰⁹⁷. Jāpiebilst, ka neilgi pēc Daiņa Liepiņa gadījuma līdzīga veida problēmas radās deputātei Regīnai Ločmelei-Luņovai (*Regīna Ločmele-Luņova, dz. 1966*). Arī viņa bija iesaistīta kādas krimināllietas izskatīšanā, un tātad bija paredzams, ka Saeimai nāksies balsot par viņas nodošanu kriminālvajāšanai. Ločmele-Luņova līdzīgi kā Dainis Liepiņš paziņoja, ka kļuvusi par „politiskas izrēķināšanās” upuri, un vērsanos pret viņu saistīja ar Saeimā gaidāmajiem balsojumiem (par Valsts prezidentu, ģenerālprokuroru, Augstākās tiesas priekšsēdētāju). Lai aizsargātu savas partijas intereses, Regīna Ločmele-Luņova nolēma nolikt deputāta mandātu¹⁰⁹⁸, un viņas vietu Saeimā ieņēma Igors Zujevs (*Igors Zujevs, dz. 1963*)¹⁰⁹⁹.

Nobeigumā jāpaskaidro, ka starpkaru perioda sākumā Satversmes 29. un 30.pants tika piemērots citādi. Proti, bija nostiprināts tāds uzskats un tāda prakse¹¹⁰⁰, ka attiecīgajām institūcijām pēc Satversmes 30.pantā noteiktās Saeimas piekrišanas saņemšanas atkārtoti jāvēršas Saeimā ar pieprasījumu, lai varētu veikt Satversmes 29.pantā noteiktās darbības. Šādā kārtībā tika piemērotas sankcijas vairākiem deputātiem, tomēr minētā prakse tika

2015.gada 15.aprīļa vēstuli Nr. 142.8/5-48-12/15 „Par Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas priekšsēdētāja V.Orlova vēstuli Nr. 142.9/10-5-12/15, 19.01.2015”), kā arī vēstuli, kurā sniedza savu pamatojumu tam, ka Saeimas rīcība neatbilst spēkā esošajam tiesiskajam regulējumam, un lūdza atcelt iepriekš pieņemto lēmumu (sk.: *Daiņa Liepiņa 2015.gada 16.aprīļa vēstuli Nr. 142.8/5-49-12/15 „Par Latvijas Republikas Saeimas 05.02.2015 lēmumu – piekrist deputāta D.Liepiņa krimināllietas turpmākai iztiesāšanai, liegumu piedalīties Saeimas un tās komisiju, kā arī citu to institūciju sēdēs*”). Liepiņš ieradās arī uz 2015.gada 23.aprīļa sēdi, uz kuru tika pieaicināti Valsts policijas pārstāvji, lai neļautu viņam iekļūt deputātu sektorā (sk.: *Latvijas Republikas 12.Saeimas pavasara sesijas otrās sēdes 2015.gada 23.aprīļa stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/294> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*). Rezultātā Liepiņš sēdi vēroja no viesu sektora un ar savu rīcību piesaistīja masu mediju uzmanību. Uz Liepiņa vēstulēm Saeimas Juridiskais birojs sagatavoja atbildi, kurā pamatoja Saeimas rīcību (sk.: *Saeimas Juridiskā biroja 2015.gada 22.aprīļa vēstuli Nr.142.13/1-13-12/15 „Par Saeimas piekrišanu 12.Saeimas deputāta Daiņa Liepiņa krimināllietas turpmākai izskatīšanai*”).

¹⁰⁹⁷ Liepiņš: Par politisku izrēķināšanos Latvijas gaumē. Pieejams: <http://www.diena.lv/latvija/viedokli/liepins-par-politisko-izrekinasanos-latvijas-gaume-14094873> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

Šie vārdi nav attiecināmi uz konkrētiem deputātiem vai visu Saeimu kopumā. Daiņa Liepiņa vērtējumā nepilnības ir saistāmas pirmām kārtām ar nepilnībām tiesiskajā regulējumā un viņš sevi drīzāk uzskata par „tiesiskās sistēmas” upuri (sk.: *Intervija ar Saeimas opozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti*).

¹⁰⁹⁸ Ločmele-Luņova nolēmusi nolikt Saeimas deputātes mandātu. Pieejams: <http://www.ir.lv:889/en/2015/4/28/locmele-lunova-nolemusi-nolikt-saeimas-deputata-mandatu> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹⁰⁹⁹ Latvijas Republikas 12.Saeimas pavasara sesijas piektās sēdes 2015.gada 7.maija stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/299> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹¹⁰⁰ Šī prakse nav vērtējama viennozīmīgi. Deputāts Fēlikss Cielēns (*Fēlikss Cielēns, 1888-1864*) argumentēja par labu šādai praksei, taču viņa nostāja tika arī kritizēta. Piemēram, starpkaru perioda tieslietu ministrs Edvins Magnuss (*Edwin Magnus, 1888-1974*) norādīja uz jau iepriekš notikušu precedentu, kad Senāts atzina par iespējamu apcietināt Satversmes sapulces deputātu Vili Dermani (*Vilis Dermanis, 1875-1938*) bez Satversmes sapulces atsevišķas piekrišanas, jo tā jau bija devusi piekrišanu tiesvedības uzsākšanai (sk.: *Dep. J.Goldmaņa lieta Saeimas starpprakciju birojā. Latvijas kareivis, Nr.106 (2412), 1928.gada 12.maijs. Pieejams: <http://data.lnb.lv/nba01/LatvijasKareivis/1928/LatvijasKareivis1928-106.pdf> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*). Sakarā ar Magnusa nostāju nepieciešams uzsvērt, ka viņa norādītais piemērs attiecināms nevis uz Saeimas, bet Satversmes sapulces deputātu un, kā norāda Cielēns, attiecīgajam gadījumam sekojuši vēl citi ar Saeimas deputātiem saistīti gadījumi, kad tiesībsargājošās institūcijas rīkojušās atbilstoši Cielēna proponētajai praksei.

grozīta ar Latvijas Senāta Apvienotās Sapulces 1928.gada 18.maija spriedumu¹¹⁰¹. Konkrētais spriedums atbilst pašreizējai praksei, taču sākumā tika kritizēts, jo Senāts, to pieņemot, bija balstījies uz sistēmisko interpretācijas metodi, nevis uz vēsturisko interpretāciju, saskaņā ar kuru imunitāte bija tulkojama plašāk un uz kuru balstoties varētu izdarīt pretēju secinājumu par Satversmes 29. un 30.panta piemērošanu¹¹⁰². Šā promocijas darba autors vairāk piekrīt šobrīd atzītajai praksei, jo, kā jau norādījis, deputāta imunitātes etimoloģija un saturiskā attīstība ir saistīta ar parlamenta vēsturisko attīstību, tomēr demokrātiskas tiesiskas valsts apstākļos tās nozīme ir mazinājusies un tādēļ attiecīgi mazinājusies arī nepieciešamība atbalstīt paplašināta satura imunitāti¹¹⁰³. Tomēr katrā gadījumā ir nepieciešams ievērot noteiktu rūpību, lai nepieļautu deputāta pilnvaru ierobežošanu nepamatotu apsūdzību dēļ.

Nemot vērā iepriekš minēto, tai skaitā neviennozīmīgi vērtējamo Daiņa Liepiņa gadījumu, autors uzskata, ka būtu vēlams atjaunot Saeimas kārtības ruļļa (1994.gada 1.septembra) pamata redakcijas 17.panta pirmajā daļā (pēc 1996.gada 6.maija grozījumiem – otrajā daļā) nostiprināto mehānismu¹¹⁰⁴, t.i., Saeimas tiesības pēc deputāta nodošanas kriminālvajāšanai vai iztiesāšanai atsevišķi lemt par to, vai šim deputātam ir tiesības piedalīties Saeimas, tās komisiju vai citu vienību sēdēs līdz galīgā nolēmuma spēkā stāšanās brīdim. Šāds mehānisms būtu samērīgs un nodrošinātu līdzsvaru starp sabiedrības un deputātu interesēm, kā arī novērstu tiesībsargājošo institūciju ļaunprātīgu izmantošanu, tās vēršot pret kādu deputātu. Krimināllietas varētu tikt izskatītas, bet deputāti varētu saglabāt savas pilnvaras un iespēju piedalīties Saeimas darbā, ja, piemēram, viņiem izvirzītās apsūdzības nebūtu smagas un nebūtu konstatējams

¹¹⁰¹ Cielēns F. Latvijas Republikas satversmes noteikumi par deputātu imunitāti. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940.-8.sējums: 1929, Nr.3/4, Rīga: TNA, 2004, 102.-104.lpp.

¹¹⁰² Turpat, 105.-111.lpp.

¹¹⁰³ Autors vēlas precizēt, ka, iepriekš raksturojot sankciju – deputāta izslēgšana no Saeimas komisijas, argumentēja par nepieciešamību pēc iespējas mazāk iejaukties deputāta darbībā. Taču iepriekš aprakstītais gadījums atšķiras no konkrētā gadījuma vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, sabiedrības interešu aizskārums ir mazāks. Otrkārt, izslēgšana no komisijas ir vērtējama (vairāk) kā Saeimas iekšējs jautājums, bet piekrišana kriminālvajāšanai – kā ārējs, ar sabiedrības drošību un kārtību saistīts jautājums. Treškārt, kā autors norādījis, Saeima, ja tas nepieciešams, var izvēlēties citu pamatu (nevis Saeimas kārtības ruļļa 165.pantu, bet 33.panta otrās daļas 2.punktu) deputāta izslēgšanai no komisijas.

¹¹⁰⁴ Saeimas kārtības ruļļa 17.panta pirmā daļa bija izteikta šādā redakcijā: „Izdodot deputātu tiesāšanai, Saeima lemj, vai viņam turpmāk – līdz galīgā tiesas spriedumam – ir tiesības piedalīties Saeimas, tās komisiju vai citu institūciju, kurās Saeima viņu ievēlējusi vai apstiprinājusi, sēdēs” (sk.: Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96).

Šis mehānisms tika saturiski nedaudz grozīts, taču saglabāja savu būtību arī pēc 1996.gada 6.maija grozījumu pieņemšanas.

Saeimas kārtības ruļļa 17.panta otrā daļa bija izteikta šādā redakcijā: „Ja Saeima piekrīt kriminālvajāšanas uzsākšanai pret Saeimas locekli vai citādi viņa personas brīvības ierobežošanai sakarā ar krimināllietu, tā lemj, vai līdz dienai, kad tiesas spriedums stājas likumīgā spēkā, Saeimas loceklim ir tiesības piedalīties Saeimas un tās komisiju sēdēs, kā arī citu to institūciju sēdēs, kurās Saeima viņu ir ievēlējusi vai apstiprinājusi” (sk.: Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96).

Tomēr ar 1998.gada 7.oktobra grozījumiem šis mehānisms no Saeimas kārtības ruļļa tika izslēgts.

būtisks sabiedrības interešu aizskārums. Savukārt smagāku apsūdzību gadījumos, kad konstatējams, piemēram, būtisks sabiedrības interešu aizskārums vai tīšs nodarījums, Saeima varētu lemt par aizliegumu piedalīties attiecīgajās sēdēs. Jāpiebilst, ka šāda prakse (deputātu nodošana kriminālvajāšanai/iztiesāšanai, saglabājot viņu pilnvaras) bija pieņemta starpkaru periodā¹¹⁰⁵;

2) **apcietināt deputātu:**

nepieciešams atkārtoti uzsvērt, ka tādā gadījumā, ja Saeima ir nobalsojusi par piekrišanu kriminālvajāšanas uzsākšanai pret deputātu, atsevišķs balsojums par piekrišanu deputāta apcietināšanai vai kratīšanas izdarīšanai vairs nav nepieciešams. Tāpēc par deputāta apcietināšanu Saeima var atsevišķi lemt tikai tad, ja tā iepriekš nav pieņēmusi lēmumu par piekrišanu kriminālvajāšanas uzsākšanai pret attiecīgo deputātu. Šī sankcija tiek piemērota tādā pašā kārtībā, kā tiek dota piekrišana kriminālvajāšanas uzsākšanai pret deputātu. Vienlaikus paredzēts arī konkrēts izņēmuma gadījums, kad deputātu iespējams apcietināt nekavējoties. Atbilstoši Satversmes 29.pantam deputātu var apcietināt, ja to notver pie paša nozieguma pastrādāšanas. Par katru šādā kārtībā īstenotu deputāta apcietināšanu tiesībsargājošām institūcijām¹¹⁰⁶ 24 stundu laikā jāpaziņo Saeimas prezidijam, kurš to ceļ priekšā nākošā Saeimas sēdē izlemšanai par Saeimas locekļa paturēšanu apcietinājumā vai par viņa atsvabināšanu¹¹⁰⁷. Saeimas sesiju starplaikā par Saeimas locekļa paturēšanu apcietinājumā lemj Saeimas prezidijs¹¹⁰⁸. Nobeigumā jāatzīmē: ja deputāts ir apcietināts, tad saskaņā ar Saeimas kārtības ruļļa 17.panta trešo daļu viņš zaudē tiesības piedalīties Saeimas un tās komisiju sēdēs, kā arī citu vienību sēdēs, kurās Saeima viņu ievēlējusi vai apstiprinājusi¹¹⁰⁹.

Kaut arī Satversmē tiešiem vārdiem nav ietverta norāde par deputāta aizturēšanu, Kriminālprocesa likuma 263. un 264.pants¹¹¹⁰ (aizturēšanas institūta regulējums) dod

¹¹⁰⁵ Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisija: Lēmuma projekti: Vēsturisks atskats. Pieejams: <http://mandati.saeima.lv/lemuma-projekti/vsturisks-atskats> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹¹⁰⁶ Saskaņā ar Saeimas kārtības ruļļa 179.panta pirmās daļas 2.punktu minētais paziņojums jāiesniedz Latvijas Republikas ģenerālprokuroram (sk.: *Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

¹¹⁰⁷ Saeima var lemt par deputāta paturēšanu apcietinājumā vai par viņa atsvabināšanu vienīgi tad, ja prezidijam ir iesniegts attiecīgais atbildīgās tiesībsargājošās institūcijas paziņojums. Bez šāda paziņojuma Saeima nevar izlemt attiecīgo jautājumu. Šādu atziņu norādījis Saeimas Juridiskais birojs saistībā ar Alfrēda Rubika lietu (sk.: *Saeimas Juridiskā biroja 1995.gada 17.janvāra vēstuli Nr.6-2-4-176 „Par Saeimas deputāta Alfrēda Rubika mandāta apstiprināšanu”*. Grām: *Saeimas Juridiskā biroja dokumenti 1993-2013. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013, 41-42.lpp.*). Vienlaikus Saeimas Juridiskais birojs atzinis, ka tieši Saeimas kompetencē ir lietas, kas saistītas ar deputāta neaizskaramību, tai skaitā par apcietināšanu un atbrīvošanu no apcietinājuma. Līdz ar to, ja Saeima konstatē (vai tai ir pamatotas aizdomas) par deputāta apcietināšanu, par kuru tai nav paziņots likumā noteiktajā kārtībā, tā saglabā tiesības pieņemt lēmumu par šā deputāta atbrīvošanu.

¹¹⁰⁸ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr.43*.

¹¹⁰⁹ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*.

¹¹¹⁰ Konkrētās normas paredz, ka personu var aizturēt citastarp tad, ja to notver pie paša nozieguma pastrādāšanas (sk.: *Kriminālprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11.maijs, Nr.74*). Šādu nosacījumu deputāta apcietināšanai ietver arī Satversmes 29.pants.

pamatu secinājumam, ka Satversmes 29.pants pēc būtības ir piemērojams arī tādā gadījumā, kad deputāts tiek aizturēts – notverts pie paša nozieguma pastrādāšanas¹¹¹¹;

3) izdarīt kratīšanu pie deputāta:

Saeima var pieņemt atsevišķu lēmumu, ar kuru piekrīt tam, ka tiesībsargājošās iestādes izdara kratīšanu pie deputāta. Konkrētās sankcijas piemērošanai noteikta tāda pati procedūra kā piekrišanai kriminālvajāšanas uzsākšanai un apcietināšanai. Arī šai gadījumā Saeimai jāsaņem iesniegums no Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūras, lai gan praksē konstatējami arī tādi gadījumi, kad papildus Ģenerālprokuratūras iesniegumam saņemts arī izmeklēšanas iestādes iesniegums¹¹¹². Šādam papildu iesniegumam ir nozīme vienīgi, ja tajā ietverta Saeimai nepieciešamā izskatāmo lūgumu pamatojošā informācija, tomēr kā patstāvīgs dokuments tas nevar kļūt par pamatu tam, lai Saeima izskatītu jautājumu par kratīšanas izdarīšanu, jo saskaņā ar Saeimas kārtības ruļļa 179.panta pirmās daļas 2.punktu nepieciešams Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūras iesniegums¹¹¹³.

Šā promocijas darba autora vērtējumā nav konstatējama pietiekama konkrētās sankcijas kā kriminālprocesuāla piespiedu līdzekļa lietderība. Minētais ir pamatojams ar to, ka kratīšanas izdarīšanu ir jāīsteno pēc iespējas ātrākā laika periodā tā, lai attiecīgajai personai (deputātam) nebūtu iespēja slēpt tiesībsargājošās institūcijas interesējošos objektus. Tomēr šā jautājuma izskatīšana Saeimā, pirmkārt, dod iespēju deputātam uzzināt par plānoto kratīšanu pirms tās izdarīšanas un, otrkārt, pieļauj attiecīgo objektu pārvietošanu vai iznīcināšanu, jo attiecīgo jautājumu Saeima nevar izskatīt nekavējoties, tai jāievēro noteiktā kārtība, t.i., jānodrošina process atbildīgajā komisijā un gala lēmuma pieņemšana Saeimas sēdē. Turklāt Saeimai šāda veida jautājumi ir jāizvērtē ļoti rūpīgi. Tieši laika trūkumu un ierobežotas iespējas pienācīgi iepazīties ar lietas apstākļiem deputāti norādīja kā iemeslu Saeimas noraidošajam lēmumam attiecībā uz kratīšanu deputāta Aināra Šlesera (*Ainārs Šlesers, dz. 1970*) deklarētajā un faktiskajā dzīvesvietā¹¹¹⁴. Tāpēc var piekrist deputātu atziņai, ka konkrētā sankcija izpaužas ne tik

¹¹¹¹ Praksē ir bijis gadījums, kad deputāts tika aizturēts, bet pēc aizvešanas uz iecirkni un personības noskaidrošanas atbrīvots un Saeimai nevajadzēja lemt par viņa rīcības brīvības ierobežošanu. Turklāt jāpiebilst, ka deputāts tika atbrīvots, pamatojoties tieši uz viņa neaizskaramību regulējošām normām (*sk.: Pašvaldības policija skaidro, kādēļ aizturējusi deputātu Kaimiņu. Pieejams: <http://apollo.tvnet.lv/zinas/pasvaldibas-policija-skaidro-kadel-aizturejusi-deputatu-kaiminu/675592> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*).

¹¹¹² Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja 2011.gada 25.maija vēstule Nr.1/4430 „Par Saeimas deputātu Aināru Šleseru”.

Pieejams:[http://titania.saeima.lv/LIVS10/SaeimaLIVS_LmP.nsf/0/a60865a38c41bde4c225789c00388ee3/\\$FILE/scan.pdf](http://titania.saeima.lv/LIVS10/SaeimaLIVS_LmP.nsf/0/a60865a38c41bde4c225789c00388ee3/$FILE/scan.pdf) [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹¹¹³ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹¹¹⁴ Latvijas Republikas 10.Saeimas pavasara sesijas septītās (ārkārtas) sēdes 2011.gada 26.maija stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/60> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

daudz kā kriminālprocesuāls piespiedu līdzeklis, bet drīzāk gan kā deputātam piemērojams „publiskis sods”, kas negatīvi ietekmē viņa reputāciju un mazina vēlētāju atbalstu viņam¹¹¹⁵. Vienlaikus ir jāatzīmē, ka hipotētiski¹¹¹⁶ šī sankcija var būt lietderīga, tādēļ sabiedrības interešu aizsardzības labad to nepieciešams saglabāt. Jāpiebilst, ka praksē tā arī tikusi piemērota, piemēram, kriminālprocesa ietvaros, kad Saeima ļāva izdarīt kratīšanu deputāta laulātās faktiskajā dzīvesvietā, kas pieder deputātam un reģistrēta kā viņa deklarētā dzīvesvieta¹¹¹⁷. No konkrētā gadījuma izriet, ka „kratīšanas izdarīšana pie deputāta” ir saprotama šo vārdu plašākajā nozīmē, proti, Saeimas atļauja ir nepieciešama ne vien tad, kad kriminālprocesuālas darbības ir vērstas tieši pret deputātu, bet arī tad, kad tās vērstas pret citām personām, taču var skart deputāta intereses. Citiem vārdiem sakot, aizsardzība pret kratīšanu attiecas ne vien uz subjektu – deputātu, bet arī uz objektu – deputātam piederošu īpašumu, deklarēto un faktisko dzīvesvietu. Turklāt, ņemot vērā deputāta īpašo statusu, aizsardzība būtu jāattiecina uz dažādu veidu īpašumiem, piemēram, arī tādiem, kas atrodas vairāku personu (tai skaitā deputāta) kopīpašumā, vai deputāta īrētiem un izīrētiem īpašumiem;

4) **piemērot deputātam administratīvo sodu:**

šāda veida sankciju piemērošanu nosaka Satversmes 30.pants un Saeimas kārtības rullis. Saskaņā ar šā kārtības ruļļa 17.panta ceturto daļu un 179.panta pirmās daļas 2.punktu Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisija sagatavo attiecīgu Saeimas lēmuma projektu un ziņo Saeimas sēdē, bet Saeima pieņem gala lēmumu par deputāta saukšanu pie administratīvās atbildības¹¹¹⁸. Atšķirībā no iepriekš minētajiem gadījumiem konkrētajā gadījumā sankciju piemērošanas ierosināšanai nav nepieciešams Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūras iesniegums. Jāatzīmē, ka tieši šī norma tiek regulāri izmantota praksē¹¹¹⁹.

Iespējams, ka deputātu imunitāte pret administratīvo sodu varētu tikt atcelta, kā rezultātā nebūtu nepieciešama ne Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas, ne pašas

¹¹¹⁵ Latvijas Republikas 10.Saeimas pavasara sesijas septītās (ārkārtas) sēdes 2011.gada 26.maija stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/60> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹¹¹⁶ Nevar izslēgt varbūtību (lai gan tā ir salīdzinoši maz ticama), ka deputāts atrodas prombūtnē un neuzzina par plānoto kratīšanu vai arī nepaspēj pārvietot vai iznīcināt tiesībsargājošās institūcijas interesējošos objektus.

¹¹¹⁷ Saeimas lēmuma projekts „Par piekrišanu kratīšanas izdarīšanai 12.Saeimas deputāta Sergeja Potapkina īpašumā” (ar Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūras iesniegumu un tam klāt pievienotajiem pielikumiem). Pieejams: http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs_imp.nsf/0/A14FF71FF5A03321C2257DAA0044485B?OpenDocument [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹¹¹⁸ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹¹¹⁹ Saeimas deputātiem administratīvā atbildība iestājas galvenokārt sakarā ar ceļu satiksmes noteikumu pārkāpumiem (visbiežāk – ar ātruma pārsniegšanu), interešu konflikta regulējuma pārkāpumiem un pieļautām kļūdām – nepatiesi norādītu informāciju – amatpersonas deklarācijā (sk.: *Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisija: Lēmuma projekti: Par deputātu saukšanu pie administratīvās atbildības*. Pieejams: <http://mandati.saeima.lv/lemuma-projekti/par-deputtu-saukanu-pie-administratvs-atbildb> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]).

Saeimas iesaiste attiecīgo jautājumu risināšanā¹¹²⁰. Minētais ir saistāms ne vien ar ilgstošajām diskusijām par attiecīgās imunitātes atcelšanu, bet arī ar Eiropas Padomes Starpvalstu pretkorupcijas grupas (*GRECO*) ziņojumu par IV novērtēšanas kārtas rekomendāciju izpildi Latvijā, proti, ieteikumu atcelt konkrēto imunitāti kā tādu, kam demokrātiskā sabiedrībā nav jēgas¹¹²¹;

5) piemērot deputātam citas sankcijas:

ar „citām sankcijām” ir saprotama piekrišanas došana, piemēram, piespiedu atvešanai, personas vai mantu apskatei, kā arī dokumentu izņemšanai. Šā veida sankcijas ir regulētas tāpat kā administratīvā soda piemērošana, proti, uz tām attiecas Saeimas kārtības ruļļa 17.panta ceturtais daļa, saskaņā ar kuru Saeima pieņem lēmumu pēc Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas ziņojuma¹¹²².

Līdz ar iepriekš minētajām sankcijām deputātam iestājas papildu negatīvās sekas. Proti, viņam ir liegta iespēja saņemt Saeimas kārtības ruļļa 14.pantā paredzēto kompensāciju¹¹²³, bet mēnešalga viņam ir izmaksājama vienīgi piecdesmit procentu apmērā, ja viņš ir atstādināts no piedalīšanās Saeimas darbā¹¹²⁴. Konkrētās negatīvās sekas izpaužas atstādināšanas periodā. Savukārt apcietinātam deputātam uz apcietinājuma laiku ir pilnīgi pārtraucama mēnešalgas izmaksa un tāpat nav izmaksājama Saeimas kārtības ruļļa 14.pantā paredzētā kompensācija. Tomēr, ja krimināllieta tiek izbeigta, nekonstatējot deputāta vainu, vai arī deputāts tiek attaisnots, viņš saņem visu par atstādināšanas laiku neizmaksāto mēnešalgu, kā arī kompensācijas¹¹²⁵.

Papildus iepriekš minētajam var atzīmēt vēl vienu sankciju veidu, kuru Saeima ir piemērojusi deputātiem saistībā ar tiesībsargājošo iestāžu darbību. Proti, tā ir deputāta mandāta „darbības pārtraukšana” uz laiku, lai dotu iespēju tiesībsargājošām iestādēm iegūt pierādījumus par deputāta sadarbību ar LPSR Valsts drošības komiteju¹¹²⁶. Konkrēti, lai sadarbības fakts tiktu apstiprināts vai noliegts ar spēkā esošu tiesu institūcijas nolēmumu¹¹²⁷. Jāpiebilst, ka Saeimas Juridiskais birojs attiecīgo lēmumu (sankciju veidu) atzina par prettiesisku, jo termins „pārtraukt

¹¹²⁰ Intervija ar Saeimas opozīcijas deputātu (Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas priekšsēdētāju). Darba autora personīgie pieraksti.

¹¹²¹ Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja 2015.gada 15.maija vēstule Nr. 1/3329; Eiropas Padomes Starpvalstu pretkorupcijas grupas 2015.gada 27.marta ceturtais novērtēšanas kārtas atbilstības ziņojums „Korupcijas novēršana attiecībā uz parlamenta deputātiem, tiesnešiem un prokuroriem”: Latvija.

¹¹²² Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹¹²³ Konkrētais aizliegums ir attaisnojams, jo kompensācija izmaksājama sakarā ar tiešo amata pienākuma pildīšanu. Ja deputāts savus pienākumus faktiski vairs nepilda, nav arī pamata izmaksāt viņam kompensāciju.

¹¹²⁴ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹¹²⁵ Turpat.

¹¹²⁶ Par Latvijas Republikas Saeimas lēmumu: Saeimas paziņojums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 30.aprīlis, Nr. 51.

¹¹²⁷ Latvijas Republikas 5.Saeimas sēdes 1994.gada 27.aprīļa stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/st_94/st2704.html [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

mandāta darbību” neiekļaujas Saeimas kārtības ruļļa terminoloģijā¹¹²⁸. Tāpēc Saeima nolēma atcelt iepriekš minēto lēmumu par deputātu mandāta darbības pārtraukšanu¹¹²⁹.

6.2.8. Negatīvas sekas sakarā ar Saeimas deputāta zvēresta pārkāpumu

Raksturojot pozitīvo politisko atbildību, autors norādījis, ka tā pēc sava satura var aptvert Saeimas deputāta zvērestu, kas savukārt ietver noteiktus pienākumus, kas pieņemami par pareizu rīcību, ja par vērtēšanas kritēriju izvirza valsts un sabiedrības intereses. Tāpat autors norādījis, ka zvēresta neievērošana ir saistāma gan ar politisko atbildību, gan morālo atbildību, gan arī ar juridisko atbildību. Tomēr šeit nepieciešams uzsvērt, ka konkrētajā (zvēresta pārkāpuma) gadījumā juridiskā atbildība sevī neietver tādas sankcijas kā deputāta amata zaudēšana. Atbildība par deputāta zvēresta pārkāpumu ir piesaistīta Saeimas deputātu ētikas kodeksam, līdz ar to arī sankcijas piemērojamas atbilstoši tam, ko paredz Saeimas kārtības rullis un tā pielikumā pievienotais Saeimas deputātu ētikas kodekss¹¹³⁰. Tas savukārt nozīmē, ka zvēresta pārkāpuma izvērtēšana un interpretācija ir nodota Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas kompetencē.

Šajā sakarā nepieciešams atzīmēt dažus ar zvēresta pārkāpumu saistītus apsvērumus. Proti, jāuzsver, ka zvērests ir uzskatāms par brīvprātīgu, apzinātu, publisku apliecinājumu veikt noteiktu darbību vai atturēties no tās¹¹³¹, tomēr tas ir arī obligāts priekšnoteikums tam, lai persona varētu ieņemt deputāta amatu. Tādējādi attiecībā uz deputātu zvērests nav atzīstams par brīvprātīgu apliecinājumu. Citiem vārdiem sakot, persona var dot deputāta zvērestu bez nodoma sevi ar to saistīt un to pildīt, bet ar nodomu novērst šķērsli ceļā uz deputāta amata iegūšanu. Turklāt zvērests var tikt dažādi interpretēts un katrs deputāts var to ievērot atbilstoši savai izpratnei par tā saturu un savas rīcības atbilstību tam.

Jautājums par dažādu zvēresta interpretāciju kļuva aktuāls, izskatot deputāta Nikolaja Kabanova lietu. Proti, deputāts Kabanovs bija parakstījis un tādējādi atbalstījis ierosinājumu par Satversmes grozīšanu un valsts valodas statusa piešķiršanu krievu valodai. Konkrētā rīcība bija acīmredzamā pretrunā ar zvērestā noteikto apņemšanos „*stiprināt [...] latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu*”, tādēļ Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijā tika iesniegts iesniegums par attiecīgu pārkāpumu. Kaut arī deputāts Kabanovs savu rīcību uzskatīja par likumīgu un dotajam zvērestam atbilstošu, komisija atzina pārkāpuma esību un noteica (tobrīd) visbargāko iespējamo

¹¹²⁸ Saeimas Juridiskā biroja 1994.gada 1.septembra vēstule Nr.6/2-4-96 „Par Saeimas deputātu mandātu darbības pārtraukšanu uz laiku sakarā ar sadarbības fakta ar VDK konstatēšanas procedūru”. Grām: *Saeimas Juridiskā biroja dokumenti 1993-2013*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013, 40.lpp.

¹¹²⁹ Latvijas Republikas 5.Saeimas sēdes 1995.gada 9.marta stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/st_955/st0903.html [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹¹³⁰ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹¹³¹ Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2011.gada 7.decembra sēdes protokols Nr. 9; Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2011.gada 7.decembra sēdes audioieraksts.

sožu (rakstveida brīdinājums, paziņojot par to Saeimas sēdē un publicējot komisijas lēmumu oficiālajā izdevumā „Latvijas Vēstnesis”)¹¹³². Šī lieta ir uzskatāms apliecinājums tam, ka deputātu izpratne par zvēresta saturu un nozīmi var būt atšķirīga.

Jāpiebilst, ka jautājums par iespēju izslēgt deputātu no Saeimas, ja viņš lauza doto zvērestu, tika aktualizēts 11.Saeimas laikā saistībā ar atsevišķu deputātu darbībām un Saeimā iesniegto kolektīvo iesniegumu „Atbildība par Saeimas deputāta zvēresta laušanu”. Minēto jautājumu izskatīja ne vien Saeima, bet pēc Saeimas izvirzītā uzdevuma¹¹³³ arī Tieslietu ministrija, kas izveidoja īpašu darba grupu, kuras sastāvā tika iekļauti arī Satversmes tiesas un Augstākās tiesas pārstāvji.

Vispirms Tieslietu ministrija izpētīja citu Eiropas valstu regulējumu par zvērestu un sankcijām par tā pārkāpšanu. Ministrija konstatēja, ka vairākās, bet ne visās valstīs ir iedibināts zvēresta institūts, taču tikai divās valstīs (Lietuvas Republikā un Slovākijas Republikā) par zvēresta pārkāpšanu ir paredzēta tāda sankcija kā deputāta izslēgšana no parlamenta sastāva¹¹³⁴. Atbilstoši Saeimas uzticētajam uzdevumam sagatavot un iesniegt Saeimai konkrētu likumprojektu Tieslietu ministrija ierosināja grozīt tiesisko regulējumu¹¹³⁵ un paredzēt iespēju izslēgt deputātu no Saeimas sastāva. Proti, ministrijas piedāvātie grozījumi noteic, ka deputātu var no Saeimas izslēgt, ja:

- 1) būtiski pārkāpta deputāta zvēresta došanas kārtība:
piemēram, zvērests vispār nav dots; izteikts ar būtiskām atrunām, iebildēm, mainītā veidā;
- 2) būtiski pārkāpts deputāta zvērests:
piemēram, deputāts rīkojas pretvalstiski; pārkāpj Satversmes normas¹¹³⁶.

Papildus tam Tieslietu ministrija ierosināja zvēresta laušanas pārbaudes procesu Saeimā pēc iespējas pielīdzināt Saeimas kārtības rullī noteiktajam regulējumam, kas piemērojams, pārbaudot deputāta valsts valodas prasmi. Atbilstoši ministrijas ierosinājumam gadījumā, ja attiecīgais process Saeimā beidzas ar deputātam nelabvēlīgu lēmumu (par izslēgšanu no Saeimas sastāva), attiecīgais deputāts var šo lēmumu apstrīdēt Satversmes tiesā, kura pārbauda lēmuma tiesiskumu. Turklāt

¹¹³² Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2011.gada 7.decembra sēdes protokols Nr. 9; Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2011.gada 7.decembra sēdes audioieraksts.

¹¹³³ Sk., piemēram: Saeimas 2012.gada 6.septembra paziņojumu „Par Latvijas pilsoņu kolektīvā iesnieguma „Atbildība par Saeimas deputāta zvēresta laušanu” turpmāko virzību”; Saeimas 2013.gada 11.aprīļa lēmumu Nr.370/Lm11 „Par uzdevumu Tieslietu ministrijai sagatavot un iesniegt Saeimā likumprojektu, balstoties uz 13 854 Latvijas pilsoņu kolektīvo iesniegumu „Atbildība par Saeimas deputāta zvēresta laušanu””.

¹¹³⁴ Tieslietu ministrijas 2012.gada 1.novembra vēstule Nr.1-11/4064 „Par Latvijas pilsoņu kolektīvā iesnieguma „Atbildība par Saeimas deputāta zvēresta laušanu” turpmāko virzību”.

¹¹³⁵ Tieslietu ministrija ierosināja grozīt Saeimas kārtības rulli, Satversmes tiesas likumu un Saeimas vēlēšanu likumu.

¹¹³⁶ Tieslietu ministrijas 2013.gada 12.decembra vēstule Nr.1-11/4658 „Par regulējumu par Saeimas deputāta zvēresta laušanu”.

saskaņā ar šo ierosinājumu arī deputātam labvēlīgs lēmums var tikt apstrīdēts Satversmes tiesā, iesniedzot vismaz 20 deputātu parakstītu pieteikumu¹¹³⁷.

Jāatzīmē, ka Saeima iesniegtos likumprojektus par grozījumiem attiecīgajos normatīvajos aktos nepieņēma un līdz ar to atteicās izveidot tādu regulējumu, kas paredzētu iespēju izslēgt deputātu no Saeimas sastāva sakarā ar dotā zvēresta laušanu. Tomēr Saeima grozīja Saeimas kārtības rulli, paredzot stingrākas sankcijas par Saeimas deputātu ētikas kodeksa pārkāpumu, tās pamatojot citastarp tieši ar iepriekš saņemto kolektīvo iesniegumu „Atbildība par Saeimas deputāta zvēresta laušanu”¹¹³⁸. Šādu risinājumu par labāk piemērotu atzina Saeimas opozīcijas pārstāvji, norādot, ka iepriekšējais piedāvājums sevī ietvēris mehānismu, kas dotu iespēju „izrēķināties ar” opozīcijas deputātiem¹¹³⁹.

Sakarā ar iespējamu „politisko izrēķināšanos” un zvēresta laušanas kontroles mehānisma nepilnīgu darbību par piemēru var minēt attiecīgo Lietuvas regulējumu. Proti, saskaņā ar Lietuvas Republikas konstitūcijas 74.pantu parlamenta (Seima) deputātu var izslēgt no Seima sastāva, ja viņš rupji pārkāpis konstitūciju vai lauzis zvērestu, vai izdarījis noziedzīgu nodarījumu un par izslēgšanu nobalso ne mazāk kā trīs piektdaļas visu Seima locekļu¹¹⁴⁰. Minētais īstenojams caur impīčmenta procedūru Seima statūtos noteiktajā kārtībā. Atbilstoši šai kārtībai ne mazāk kā viena ceturtdaļa visu Seima locekļu var ierosināt impīčmenta procedūras uzsākšanu. Ja Seims šo ierosinājumu atbalsta, tiek izveidota īpaša izmeklēšanas komisija, kas tālāk izvērtē impīčmenta nepieciešamību. Ja arī šī komisija to atbalsta un Seims to apstiprina, tad uzsākama impīčmenta procedūra (nepieciešamības gadījumā pirms procedūras var tikt pieprasīts konstitucionālās tiesas atzinums)¹¹⁴¹.

2010.gadā vienlaikus pret diviem Seima deputātiem tika uzsākta impīčmenta procedūra, jo viens no viņiem bez attaisnojoša iemesla un iepriekšēja brīdinājuma nepiedalījās vairākās Seima plenārsēdēs, bet otrs viņa vietā piedalījās vairākos balsojumos, turklāt šis deputāts arī agrāk bija balsojis citu promisesu deputātu vietā. Impīčmenta procedūras ietvaros Seims nolēma izslēgt no sastāva vienīgi to deputātu, kas atradās prombūtnē. Savukārt deputāts, kas balsoja cita vietā, savu mandātu saglabāja. Šādu Seima lēmumu nevar atzīt par atbilstošu labai praksei, īpaši ņemot vērā to, ka konstitucionālā tiesa bija konstatējusi abu deputātu pārkāpumus. Jāatzīmē, ka izslēgtais deputāts iepriekš bija pārstāvējis opozīcijas partiju, taču vēlāk no tās izstājās un darbojās opozīcijā. Pēc šā deputāta izslēgšanas nākamais deputāts pārstāvēja opozīciju, tādējādi mazākumā esošā koalīcija

¹¹³⁷ Tieslietu ministrijas 2013.gada 12.decembra vēstule Nr.1-11/4658 „Par regulējumu par Saeimas deputāta zvēresta laušanu”.

¹¹³⁸ Saeima pieņem grozījumus Saeimas kārtības rullī. Pieejams: <http://saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/22654-saeima-pienem-grozijumus-saeimas-kartibas-rulli> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹¹³⁹ Intervija ar Saeimas opozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti.

¹¹⁴⁰ Lietuvas Republikos Konstitūcija: 25.10.1992. Pieejams: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=211295 [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹¹⁴¹ Lietuvas Republikas Seima Statūti (Lietuvas Republikos Seimas Statutas: 17.02.1994, Nr. I-399). Pieejams: <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/838/file/1d3069e22bf427292ff15e253dd9.htm/preview> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

ieguva papildu mandātu un stiprināja savu politisko pārstāvību. Līdz ar to radās aizdomas par Seima lēmuma neobjektivitāti¹¹⁴².

Šis negatīvais piemērs var tikt izmantots kā arguments pret impīčmenta procedūras ieviešanu Latvijā un brīdinājums par riskiem, kas saistīti ar iespējamu „politisku izrēķināšanos”. Toties par piemērotu mehānismu šāda riska mazināšanai var pieņemt priekšlikumu paplašināt Satversmes tiesas kompetenci Saeimas lēmuma (par deputāta izslēgšanu) tiesiskuma izvērtēšanā, kā to ierosināja Tieslietu ministrija. Ieviešot šādu mehānismu, būtu nepieciešams noteikt, ka attiecīgais deputāts nezaudē mandātu un saglabā iespēju piedalīties Saeimas darbā līdz Satversmes tiesas lēmuma spēkā stāšanās brīdim (līdz brīdim, kad lēmums kļūst neapstrīdams). Šāda garantija ir nepieciešama, lai nevarētu tikt ierobežota deputāta darbība pirms svarīgiem balsojumiem. Pretējā gadījumā konkrētais mehānisms varētu tikt izmantots nolūkā svarīgos balsojumos nodrošināt sev vēlamu rezultātu.

6.2.9. Negatīvas sekas sakarā ar Saeimas deputātu ētikas kodeksa pārkāpumu

Saeimas deputātu ētikas kodekss regulē pareizu rīcību¹¹⁴³, tātad tam neatbilstoša rīcība ir uzskatāma par kodeksa pārkāpumu – nepareizu rīcību. Šī nepareizā rīcība ir saistīta ar deputāta pienākumu un tiesību realizāciju. Attiecīgi ir iespējams to izvērtēt un izdarīt secinājumu par šīs rīcības neatbilstību vērtētāja un sankciju piemērotāja interesēm, bet šāda slēdziena rezultātā piemērot deputātam sankcijas. Tādējādi ir konstatējami nepieciešamie elementi, kas dod iespēju iepriekš minēto atzīt par negatīvās politiskās atbildības izpausmi. Šo tēzi pamato arī turpmāk norādītās atziņas.

Ja deputāts ir pārkāpis Saeimas ētikas kodeksu vai rīkojies nepareizi, jebkurš cits deputāts, deputātu grupa vai frakcija var iesniegt rakstveida iesniegumu¹¹⁴⁴ Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijai, lūdzot izvērtēt attiecīgo pārkāpumu¹¹⁴⁵. Jāuzsver, ka praksē attiecīga iesnieguma iesniedzēju loks pēc būtības ir plašāks un neaprobežojas tikai ar iepriekš minētajiem subjektiem. Tā, piemēram, Mandātu, ētikas un iesniegumu komisija ir izvērtējusi Latvijas

¹¹⁴² Lietuvā atņēma mandātu deputātam – draiskulim. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/world/baltics/lietuva-atnem-mandatu-deputatam-draiskulim.d?id=35125457> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; The political scene: One member of the opposition is impeached, another stays. Pieejams: <http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=687614453&Country=Lithuania> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]; First step towards impeachment of Sacharukas and Karalius. Pieejams: <http://www.litnews.lt/litnews/politics.htm> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹¹⁴³ Plašāk par pareizu rīcību un Saeimas deputātu ētikas kodeksu ir rakstīts šā promocijas darba 5.2.4.apakšnodaļā.

¹¹⁴⁴ Atbilstoši Saeimas kārtības rullīa 179.panta trešajai daļai iesniegumā jāietver:

- 1) lietas būtības apraksts;
- 2) Saeimas deputātu ētikas kodeksa pārkāpuma apraksts (kāda veidā pārkāpums izpaudies);
- 3) pārkāpumu apliecināšanas ziņas (pievienoti pierādījumi, ja tādi ir iesniedzēja rīcībā);
- 4) citi fakti, kuriem var būt nozīme lietas izskatīšanā (*sk.: Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

¹¹⁴⁵ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

Žurnālistu savienības biedra Kaspara Ūdra (*Kaspars Ūdris, dz. 1977*) un Neatliekamās medicīniskās palīdzības dienesta iesniegumus par deputāta Artusa Kaimiņa iespējamo Saeimas deputātu ētikas kodeksa pārkāpumu¹¹⁴⁶. Šādos gadījumos komisijas locekļi iepazīstas ar iesnieguma saturu un rīko sēdi, uz kuru uzaicina iesnieguma iesniedzēju un attiecīgo deputātu¹¹⁴⁷. Ja komisija uzskata iesniegumu par pietiekami pamatotu, viens vai vairāki tās locekļi var sagatavot un iesniegt savā vārdā jaunu iesniegumu, pielikumā pievienojot iepriekš saņemto iesniegumu¹¹⁴⁸. Līdz ar to rakstveida iesniegumu var iesniegt gan fiziskas, gan juridiskas personas, turklāt tās var būt gan privātpersonas, gan valsts institūcijas. Jāpiebilst, ka Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisija ir sagatavojusi Saeimas kārtības rullļa grozījumu projektu, kas paredz papildināt 179.pantu, piešķirot komisijai tiesības lemt par Saeimas deputātu ētikas kodeksa pārkāpumu bez rakstveida iesnieguma, ja ir pamats uzskatīt, ka noticis kodeksa pārkāpums, bet nav saņemts deputāta, deputātu grupas vai frakcijas iesniegums¹¹⁴⁹.

Komisija ne vēlāk kā vienas nedēļas laikā pēc iesnieguma saņemšanas ierosina Saeimas deputātu ētikas kodeksa pārkāpuma lietu, ja šis iesniegums ir pietiekami pamatots¹¹⁵⁰. Pēc lietas ierosināšanas komisija nekavējoties nosūta ierosinājuma un iesnieguma kopiju tam deputātam, sakarā ar kura rīcību ierosināta Saeimas deputātu ētikas kodeksa pārkāpuma lieta, bet attiecīgās lietas izskatīšanu uzsāk ne vēlāk kā vienas nedēļas laikā pēc tās ierosināšanas¹¹⁵¹. Lieta tiek izskatīta atklātā sēdē¹¹⁵², kas sasaucama ne vēlāk kā divas nedēļas pēc lietas ierosināšanas. Ja Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisija konstatē pārkāpumu, tā piemēro sankcijas, pieņemot vienu no šādiem lēmumiem:

- 1) izteikt deputātam mutvārdu brīdinājumu, kas tiek atzīmēts komisijas protokolā;
- 2) izteikt deputātam rakstveida brīdinājumu;
- 3) izteikt deputātam rakstveida brīdinājumu, paziņot par to Saeimas sēdē un publicēt šo lēmumu oficiālajā izdevumā „Latvijas Vēstnesis”¹¹⁵³.

Iepriekš minētos komisijas lēmumus nav nepieciešams apstiprināt Saeimas sēdē, tādējādi komisija šīs sankcijas var piemērot patstāvīgi. Jāatzīmē, ka komisijas loceklim nav liegta iespēja

¹¹⁴⁶ Latvijas Žurnālistu savienības biedra Kaspara Ūdra 2014.gada 6.decembra iesniegums; Neatliekamās medicīniskās palīdzības dienesta 2015.gada 11.maija iesniegums Nr. 1-9/652; Latvijas Republikas 12.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2015.gada 21.janvāra sēdes protokols Nr. 11.

¹¹⁴⁷ Latvijas Republikas 12.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2015.gada 21.janvāra sēdes protokols Nr. 11; Intervija ar Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas pārstāvi. Darba autora personīgie pieraksti.

¹¹⁴⁸ Intervija ar Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas pārstāvi. Darba autora personīgie pieraksti.

¹¹⁴⁹ Likumprojekts Nr.338/Lp12 „Grozījums Saeimas kārtības rullī”. Pieejams: [http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/46d2cf5e5b8a3006c2257eb5004ad560/\\$FILE/111.9_10-1-12_15.pdf](http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/46d2cf5e5b8a3006c2257eb5004ad560/$FILE/111.9_10-1-12_15.pdf) [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹¹⁵⁰ Ja iesniegums nav pietiekami pamatots, to nekavējoties nosūta atpakaļ iesniedzējam precizēšanai un nepilnību novēršanai (sk.: *Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

¹¹⁵¹ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*.

¹¹⁵² Komisijas loceklis var ierosināt slēgtas sēdes rīkošanu, un komisija to var apstiprināt ar divu trešdaļu balsu vairākumu (sk.: *Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

¹¹⁵³ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*.

pedalīties balsojumā (lēmuma pieņemšanā) par viņa paša pārkāpumu. Tomēr praksē šādos gadījumos deputāti cenšas no balsojuma atturēties¹¹⁵⁴.

Jāatzīmē, ka deputātam var tikt piemērots sods par Saeimas deputātu ētikas kodeksa pārkāpumu arī tādā gadījumā, ja viņš iepriekš ir saņēmis cita veida sodu¹¹⁵⁵. Piemēram, pastāv iespēja, ka Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisija pēc attiecīga iesnieguma saņemšanas izskata tāda deputāta lietu, kurš jau iepriekš ir administratīvi sodīts par likumam neatbilstošu darbību. Šādā gadījumā komisija var konstatēt, ka konkrētā darbība neatbilst arī ētikas kodeksam, un pieņemt lēmumu par soda piemērošanu. Šajā sakarā var izcelt Saeimas deputātu ētikas kodeksa 5.punktu („*Deputāts ciena un vienmēr ievēro Satversmi, Saeimas kārtības rulli un citus normatīvos aktus*”¹¹⁵⁶), kas pēc būtības pieļauj iespēju ierosināt Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijā lietu par jebkura normatīvā akta pārkāpumu. Tomēr praksē komisija cenšas izvairīties no papildu soda piemērošanu deputātiem, kuri jau ir administratīvi sodīti (par kuru saukšanu pie administratīvās atbildības Saeima jau ir lēmusi).

Jāpiebilst, ka iepriekš minētais kodeksa punkts pēc būtības satur disciplinārās atbildības pazīmes, bet sods par tā pārkāpumu – disciplinārā soda pazīmes. Jāprecizē, ka minētā atbildība un sods ir saistīti ar personas nodarījumiem pret noteikto darba kārtību, kuri izpaužas attiecīgo noteikumu nepildīšanā vai nekārtīgā un nolaidīgā pildīšanā¹¹⁵⁷. Kā redzams, iepriekš citētais Saeimas deputātu ētikas kodeksa punkts uzliek deputātam par pienākumu ievērot Saeimas kārtības rulli, kas regulē deputātu darba kārtību, un par šā punkta neievērošanu deputātam var piemērot sodu. Uzskatāms piemērs šīs normas (par kārtības neievērošanu) piemērošanai ir deputāta Imanta Parādnieka (*Imants Parādnieks, dz. 1968*) lieta. Šajā gadījumā deputāts, komisijas priekšsēdētājs, rīkojās neatbilstoši vairākām Saeimas kārtības ruļļa normām¹¹⁵⁸, neļaujot komisijas loceklim paust savu viedokli. Attiecīgais komisijas loceklis vērsās Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijā ar lūgumu ierosināt lietu par iespējamiem Saeimas deputātu ētikas kodeksa pārkāpumiem¹¹⁵⁹. Komisija konstatēja, ka ir pieļauts Saeimas deputātu ētikas kodeksa 5.punkta pārkāpums, un piemēroja Imantam Parādniekam sodu (mutvārdu brīdinājums)¹¹⁶⁰. Līdzīgu sodu komisija piemēroja arī citā līdzīga rakstura lietā, izskatot jautājumu par deputāta Inta Dāldera (*Ints*

¹¹⁵⁴ Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2013.gada 3.aprīļa sēdes audioieraksts.

¹¹⁵⁵ Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2011.gada 7.decembra sēdes audioieraksts.

¹¹⁵⁶ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹¹⁵⁷ Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. Dr. iur. I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 65.lpp.

¹¹⁵⁸ Iesniegumā ir atsauces uz Saeimas kārtības ruļļa 63., 64. un 73.pantu (sk.: *Latvijas Republikas Saeimas deputātes Dainas Kazākas 2012.gada 14.jūnija iesniegums Nr. 8/2-2-i/68-11/12*).

¹¹⁵⁹ Latvijas Republikas Saeimas deputātes Dainas Kazākas 2012.gada 14.jūnija iesniegums Nr. 8/2-2-i/68-11/12.

¹¹⁶⁰ Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2012.gada 26.jūnija sēdes protokols Nr. 28; Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2012.gada 26.jūnija sēdes audioieraksts.

Dālderis, dz. 1971) pienākumu nepildīšanu¹¹⁶¹. Proti, konkrētajā lietā komisija vērtēja deputāta Dāldera atteikšanos pildīt pienākumus, kurus noteic imperatīva norma – Parlamentārās izmeklēšanas komisiju likuma 13.panta otrā daļa. Šā norma uzliek par pienākumu komisijas sekretāram parakstīt parlamentārās izmeklēšanas komisijas pieņemto galaziņojumu. Tomēr Dālderis politisku apsvērumu dēļ atteicās to darīt. Rezultātā Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisija konstatēja Saeimas deputātu ētikas kodeksa 5.punkta pārkāpumu un nolēma izteikt mutvārdu brīdinājumu¹¹⁶².

2014.gada 16.oktobrī Saeima grozīja Saeimas kārtības rulli un paplašināja deputātiem par Saeimas deputātu ētikas kodeksa pārkāpumu piemērojamās sankcijas¹¹⁶³. Saskaņā ar šiem grozījumiem attiecīga pārkāpuma konstatēšanas gadījumā Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisija iegūst papildu tiesības:

- 1) ierosināt Saeimai liegt deputātam runāt Saeimas sēdē;
- 2) ierosināt Saeimai izslēgt deputātu uz vienu līdz sešām Saeimas sēdēm¹¹⁶⁴.

Tādējādi ir pastiprināts politiski morālās atbildības mehānisms, jo Saeimas deputātu ētikas kodeksa pārkāpējiem varēs piemērot stingrākas sankcijas. Citiem vārdiem sakot, ir radīti tādi apstākļi, kas var ietekmēt deputātus rūpīgāk ievērot kodeksa normas.

Jāatzīmē, ka praksē dažkārt ir bijis grūti nodrošināt atsevišķu deputātu rīcības atbilstību Saeimas deputātu ētikas kodeksa normām. Proti, attiecīgie deputāti vairākkārt rīkojās neatbilstoši tām, ar savu rīcību ieguva negatīvu publicitāti, pievērsa sev masu mediju uzmanību, un Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijā tika ierosinātas vairākas lietas sakarā ar šo deputātu rīcību. Kā konkrētus piemērus var minēt deputātu Nikolaju Kabanovu un deputātu Artusu Kaimiņu¹¹⁶⁵. Šo deputātu rīcību cita starpā var izmantot kā argumentu ierosinājumam apsvērt iespēju noteikt vēl stingrākas sankcijas par Saeimas deputātu ētikas kodeksa pārkāpumiem, piemēram, pieņemt normu,

¹¹⁶¹ Latvijas Republikas 12.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2015.gada 12.novembra sēdes protokols Nr. 45; Latvijas Republikas 12.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2015.gada 12.novembra sēdes protokols Nr. 44.

¹¹⁶² Latvijas Republikas 12.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2015.gada 12.novembra sēdes protokols Nr. 45.

¹¹⁶³ Jāatzīmē, ka minētie grozījumi tika izdarīti, ņemot vērā iepriekš Saeimā iesniegto kolektīvo iesniegumu „Atbildība par Saeimas deputāta zvēresta laušanu”. Saeima šo iesniegumu neapmierināja un neparedzēja deputāta izslēgšanu no Saeimas sastāva, taču noteica stingrākas sankcijas par Saeimas deputātu ētikas kodeksa pārkāpšanu, tai skaitā arī stingrāku atbildību par zvēresta laušanu (sk.: *Saeima pieņem grozījumus Saeimas kārtības rullī. Pieejams: <http://saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/22654-saeima-pienem-grozijumus-saeimas-kartibas-rulli> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*).

¹¹⁶⁴ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹¹⁶⁵ Sk., piemēram: Neatliekamās medicīniskās palīdzības dienesta 2015.gada 11.maija iesniegums Nr. 1-9/652; Latvijas Republikas 12.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2015.gada 21.janvāra sēdes protokols Nr. 21; Latvijas Republikas 12.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2014.gada 22.decembra sēdes protokols; Latvijas Žurnālistu savienības biedra Kaspara Ūdra 2014.gada 6.decembra iesniegums; Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2013.gada 6.augusta sēdes protokols Nr. 67; Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2012.gada 17.oktobra sēdes protokols Nr. 36; Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2011.gada 7.decembra sēdes protokols Nr. 9.

saskaņā ar kuru deputāts izslēdzams no Saeimas sastāva, ja viena sasaukuma laikā vairāk nekā trīs reizes sodīts par Saeimas deputātu ētikas kodeksa pārkāpumiem. Šāda regulējuma pieņemšana ir mazticama¹¹⁶⁶, taču diskusijas (tai skaitā grozījumu ierosinājumi un to izvērtēšana) ir nepieciešamas, lai uzlabotu politisko kultūru un sekmētu Saeimas deputātu ētikas kodeksa ievērošanu.

Jāpiebilst, ka Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijā tiek ievēlēti divi deputāti no katras Saeimā izveidotās frakcijas¹¹⁶⁷. Līdz ar to var rasties labvēlīgi apstākļi¹¹⁶⁸ Saeimas pozīcijai, vai opozīcijai atkarībā no tā, kuru veido lielāks skaits frakciju un kurai minētajā komisijā būs vairāk pārstāvju un attiecīgi arī vairāk balsu. Lai gan Saeimas kārtības ruļļa 179.panta otrā daļa noteic, ka komisijas locekļi atturas no darbībām, kuras var uzskatīt par nepamatotu vēršanos pret politiskajiem oponentiem vai par deputātu rīcības nepamatotu aizstāvību viņu politiskās piederības dēļ¹¹⁶⁹, Saeimas mazākuma pārstāvji šo regulējumu vērtē kā ideāltipisku, respektīvi, tādu, no kura praksē iespējamas atkāpes¹¹⁷⁰. Kā piemēru tam, ka komisija pieņēmusi nepamatotu lēmumu, var norādīt deputāta Jāņa Dombravas (*Jānis Dombrava, dz. 1988*) lietu¹¹⁷¹. Proti, 16.marta pasākumā pie Brīvības pieminekļa Dombrava iesaistījās sadursmē ar pretējā viedokļa paudējiem, grūstījās, plēsa plakātus, bet vienam no policistiem, kuri centās nodrošināt kārtību, sacīja: „Atkāpies vai nestrādāsi!” To apstiprināja arī publicēti videomateriāli¹¹⁷². Kaut arī šāda rīcība ir acīmredzams Saeimas deputātu ētikas kodeksa pārkāpums¹¹⁷³, pozīcijas deputāti Dombravas rīcību nodēvēja vienkārši – par „puicisku žestu” un „jaunības karstumu” – un balsoja pret kodeksa pārkāpuma atzīšanu¹¹⁷⁴. Sakarā ar šo lietu nepieciešams uzsvērt vēl vienu būtisku atziņu. Proti, pozīcijas deputāti attaisnoja Dombravas rīcību, atsaucoties uz deputāta zvērestu. Deputāti pauda uzskatu, ka Dombrava rīkojies atbilstoši dotajam zvērestam un tam esot lielāka nozīme nekā ētikas kodeksam¹¹⁷⁵.

¹¹⁶⁶ Deputāti šādu priekšlikumu, visticamāk, neatbalstītu, jo deputāta rīcības izvērtēšana un tiesības ļaut/liegt viņam ieņemt deputāta amatu ir jāatstāj vēlētajū pārziņā un to apzinās arī paši deputāti (*sk., piemēram: Intervija ar Saeimas opozīcijas deputātu (Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas priekšsēdētāju). Darba autora personīgie pieraksti*).

¹¹⁶⁷ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹¹⁶⁸ Šā promocijas darba autors konstatē vienīgi to, ka rodas labvēlīgi apstākļi. Tas nenozīmē, ka, autoraprāt, šie apstākļi tiek patvaļīgi izmantoti. Secinājumu izdarīšanai nepieciešama detalizētāka analīze.

¹¹⁶⁹ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹¹⁷⁰ Intervija ar Saeimas opozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti.

¹¹⁷¹ Intervija ar Saeimas opozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti.

¹¹⁷² Saeimas komisija: Dombrava un Dzintars „ālējoties” 16.martā nav pārkāpuši ētikas normas. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/saeimas-komisija-dombrava-un-dzintars-alejoties-16marta-nav-parkapusi-etikas-normas.d?id=43195744> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹¹⁷³ Konkrētajā lietā tika izvērtēta deputāta rīcības atbilstība Saeimas deputātu ētikas kodeksa 7., 16. un 20.pantam.

¹¹⁷⁴ Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2013.gada 3.aprīļa sēdes protokols Nr.54.

¹¹⁷⁵ Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2013.gada 3.aprīļa sēdes audioieraksts.

Tomēr jāatzīst, ka šāda veida atkāpes netiek pieļautas bieži un kopumā komisijas locekļi cenšas būt objektīvi, ko pamato ne vien prakse¹¹⁷⁶, kad tiek sodīti/nesodīti gan pozīcijas (vairākuma), gan opozīcijas (mazākuma) pārstāvji, bet arī deputātu pozitīvā attieksme pret Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas darbu¹¹⁷⁷.

6.2.10. Negatīvas sekas sakarā ar tiesiski neregulētu pienākumu neizpildi

Šā promocijas darba autors jau iepriekš norādījis, ka atsevišķas personas un personu grupas deputātiem izvirza dažādas prasības un lūgumus, kas, pēc šo personu domām, nosaka deputāta pareizu rīcību, savukārt deputātu attieksme pret šiem lūgumiem un prasībām ir atšķirīga. Vairākos gadījumos no šīm prasībām un lūgumiem izrietošie pienākumi tā arī netiek pildīti, un tad deputātiem var tikt piemērotas sankcijas vai rasties jūtamas negatīvas sekas, kuras, balstoties uz iepriekš sniegto politiskās atbildības skaidrojumu, var tikt uzskatītas par negatīvās politiskās atbildības izpausmi.

Līdzīgi kā raksturojot pareizu politisko rīcību arī aprakstot sankcijas un negatīvās sekas, nevar formulēt to izsmeltošu uzskaitījumu. Tomēr var norādīt, ka tās ir galvenokārt neformāla rakstura sekas un izpaužas nevis kā amata zaudēšana¹¹⁷⁸, bet – negatīvas iekšējās sajūtas, trauksme (negatīva psiholoģiska ietekme) un citas sekas. Piemēram, deputāts stāsta, ka kāds vēlētājs, uz kura vēstuli viņš neesot atbildējis sūtītājam vēlamā veidā, t.i., atbilstoši sūtītāja interesēm, deputātu sagaidījis pie Saeimas nama, izsekojis, izteicis viņam apvainojumus un tādējādi izraisījis deputātam nepatīkamas sajūtas¹¹⁷⁹. Savukārt kāds cits vēlētājs savā vēstulē ļoti negatīvi novērtējis deputāta

¹¹⁷⁶ Latvijas Republikas 12.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2015.gada 12.novembra sēdes protokols Nr. 45; Latvijas Republikas 12.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2015.gada 12.novembra sēdes protokols Nr. 44; Latvijas Republikas 12.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2015.gada 4.februāra sēdes protokols Nr. 14; Latvijas Republikas 12.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2015.gada 21.janvāra sēdes protokols Nr. 21; Latvijas Republikas 12.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2014.gada 22.decembra sēdes protokols; Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2013.gada 6.augusta sēdes protokols Nr. 67; Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2013.gada 4.jūlija sēdes protokols Nr. 65; Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2013.gada 9.janvāra sēdes protokols Nr. 45; Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2012.gada 19.decembra sēdes protokols Nr. 43; Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2012.gada 17.oktobra sēdes protokols Nr. 36; Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2012.gada 26.jūnija sēdes protokols Nr. 28; Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2012.gada 20.jūnija sēdes protokols Nr. 27; Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2011.gada 7.decembra sēdes protokols Nr. 9; Latvijas Republikas 10.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2011.gada 15.jūnija sēdes protokols Nr. 30; Latvijas Republikas 10.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2011.gada 18.maija sēdes protokols Nr. 26; Latvijas Republikas 9.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2007.gada 5.jūnija sēdes protokols Nr. 32; Latvijas Republikas 9.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2007.gada 29.maija sēdes protokols Nr. 30.

¹¹⁷⁷ Intervija ar Saeimas opozīcijas deputātu (Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas priekšsēdētāju). Darba autora personīgie pieraksti, intervija ar Saeimas opozīcijas deputātu (Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas locekli). Darba autora personīgie pieraksti.

¹¹⁷⁸ Hipotētiski šādu iespējamību nevar izslēgt. Proti, kāda persona var izdarīt spiedienu uz deputātu, lai viņš iesniegtu iesniegumu par izstāšanos no Saeimas sastāva atbilstoši Saeimas kārtības ruļļa 6.pantam (*sk.: Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

¹¹⁷⁹ Intervija ar Saeimas pozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti.

rīcību un „piespriedis” viņam nāves sodu, tādējādi arī izraisot deputātam satraukuma un nedrošības sajūtu¹¹⁸⁰.

Iepriekš minētie secinājumi par negatīvo politisko atbildību ir izdarīti, piemērojot gadījuma analīzes metodi. Tieši šī metode dod iespēju efektīvi konstatēt neformālo sankciju esamību un negatīvās politiskās atbildības izpausmi šaurākā attiecību modelī, kuru veido, piemēram, konkrēts deputāts un konkrēts vēlētajs. Tomēr aprakstītie gadījumi nav vērtējami viennozīmīgi, jo autoram nebija iespējas intervēt vēlētajus un noskaidrot viņu viedokli par iespējamām deputātiem izraisītām negatīvajām sekām. Ja šie vēlētaji nav vēlējušies izraisīt tieši šāda veida negatīvās sekas, tad iespējams secināt, ka negatīvā politiskā atbildība nav izpaudusies.

Papildus jāpiebilst, ka aplūkotojos gadījumos (ja tiek pieņemts, ka sankcijas piemērotas apzināti) jūtamās negatīvās sekas nav pretrunā ar šā promocijas darba autora atzīto koncepciju, saskaņā ar kuru sankcijas jeb negatīvās sekas izpaužas kā šķēršļi, kas deputātam traucē realizēt varu atbilstoši savām interesēm, un kā sods par nepareizu politisku rīcību. Minētais ir pamatojams ar to, ka šādas negatīvas sajūtas (trauksme) novērš deputāta uzmanību no viņa tiešajiem pienākumiem, kā rezultātā deputāts noteiktā laika periodā nevar realizēt varu tikpat efektīvi, cik to varētu, ja nebūtu izjutis šādas negatīvas sekas.

6.2.11. Likumīgi un nelikumīgi ietekmēšanas līdzekļi un sankcijas

Iepriekš norādītais apliecina to, ka deputātu varas intereses var tikt aizskartas dažādos veidos, tāpat kā deputātiem sakarā ar viņu politisko rīcību var tikt piemērotas dažādas sankcijas vai rasties dažādas negatīvas sekas. Šīs sekas vai sankcijas var izpausties atkarībā no tā, kāda subjekta kādas intereses un kādā veidā deputāts aizskar,¹¹⁸¹ un arī no tā, cik lielas ir attiecīgā subjekta iespējas deputātu sodīt. Papildus iepriekš raksturotajām sankcijām un negatīvajām sekām autors 3.tabulā norāda arī vairākas citas sankcijas (ietekmēšanas līdzekļus) un sekas, kuras var tikt piemērotas un iestāties likumīgā vai nelikumīgā veidā.

3.tabula¹¹⁸²
Ietekmēšanas līdzekļi un sankciju veidi

<u>Likumīgie līdzekļi</u>	<u>Nelikumīgie līdzekļi (bez vardarbības)</u>	<u>Vardarbība</u>
Apvainojumi var izpausties kā mutiski vai rakstveidā pausti aizrādījumi,	Goda un cieņas aizskārums var izpausties kā mutiski vai rakstveidā pausti rupji, nepatiesi apvainojumi	Vardarbība var izpausties kā fiziska vai garīga aizskaršana, piemēram, miesas

¹¹⁸⁰ Intervija ar Saeimas opozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti.

¹¹⁸¹ Var būt gan aizskartas, gan nākotnē aizskaramas intereses.

¹¹⁸² Plašāk par ietekmēšanas līdzekļiem sk.: Caics A. Daži komentāri par Satversmes 2.pantu. Grām: *Juridiskās zinātnes teorētiskie un praktiskie problēmjaudājumi. Juridiskās zinātnes doktorantu un zinātniskā grāda pretendentu III zinātniski praktiskās konferences rakstu krājums*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012; Mintz E., Close D., Croci O. *Politics, power and common good: An introduction to political science*. Toronto: Pearson/Prentice Hall, 2006; Sharp G. *From Dictatorship to Democracy: A Conceptual Framework for Liberation*. Fourth edition. East Boston MA: Albert Einstein Institution, 2010.

pārmetumi un apvainojumi		bojājumu nodarīšana, izvarošana u.c.
Balsošana var izpausties kā piedalīšanās referendumos (arī to ierosināšanā)	Kukuļošana var izpausties kā prettiesiska tieša vai netieša labuma došana, lai ietekmētu kukuļa ņēmēja (amatpersonas) rīcību un attieksmi	Laupīšana var izpausties kā mantas nolaupīšana, izmantojot vardarbību vai vardarbības piedraudējumu
Lūgumi var izpausties kā iesniegumu, sūdzību iesniegšana, mutiska paušana	Nelikumīga pulcēšanās var izpausties kā nelikumīgā veidā īstenotas sapulces, piketi un gājieni	Demolēšana var izpausties kā mantas bojāšana vai iznīcināšana
Lobēšana var izpausties kā aktīva sistemātiska darbība, motivētu iesniegumu iesniegšana, pārrunu veikšana	Miermīlīgas darbības var izpausties kā miermīlīga objektu ieņemšana	Nonāvēšana var izpausties kā tīša vai netīša cita cilvēka dzīvības atņemšana
Interesešu grupu izmantošana var izpausties kā vēršanās pie ietekmīgām interesešu grupām, lai neformālā kārtībā sekmētu konkrēta mērķa realizāciju	Pilsoniskā nepakļaušanās var izpausties kā sistemātiska noteikumu pārkāpšana, boikots, apzināta noteiktas preces izpirkšana	Terorisms var izpausties kā apdomāta vardarbības pielietošana ar nolūku iebiedēt kādu subjektu, lai sasniegtu politisku mērķi
Likumīga pulcēšanās var izpausties kā likumīgā kārtībā īstenotas sapulces, piketi un gājieni	Cita psiholoģiska, fiziska, sociāla, ekonomiska un politiska interence var izpausties arī kā „bada streiks”, alternatīvu ekonomisku institūciju izveide, pretlikumīga pašpārvalde, mantisku zaudējumu nodarīšana, izspiešana-šantāža u.c.	Pilsoņu/partizānu karš var izpausties kā bruņota pretošanās

Iepriekš minēto ietekmēšanas līdzekļu un sankciju veidu (sodu) uzskaitījums nav izsmēlošs. Ir iespējams izdalīt arī vairākus citus līdzekļus, tai skaitā paplašinot, vai sašaurinot arī uzskaitītos līdzekļus, ar kuriem var tikt radītas deputātam jūtamas negatīvas sekas un kuri var izpausties kā sods par konkrētu politisku rīcību vai šķērslis realizēt varu atbilstoši savām interesēm.

KOPSAVILKUMS

Šā promocijas darba izstrādes ietvaros autors formulē šādus secinājumus, kurus attiecīgi izvirza kā tēzes:

1. Politiskās atbildības jēdziena saturu ietekmē politikas un atbildības jēdzieni, katrs no kuriem var tikt dažādi izprasts un definēts. Šā iemesla dēļ arī politiskā atbildība var tikt atšķirīgi skaidrota un definēta. Piemēram, to ir iespējams uztvert kā ideāla apzīmējumu (vērtību, ideju, simbolu), attiecību kopumu, attieksmi, pienākumu izpildi vai neizpildi, kā arī sankciju piemērošanu, kas izpaužas politiska procesa ietvaros.
2. Dažādās valodās politiskās atbildības apzīmēšanai var tikt lietoti dažādi, taču savstarpēji saistīti vārdi (jēdzieni) ar atšķirīgu saturu, kuriem citās valodās var nebūt precīzi atbilstoša (alternatīva) vārda, un, tulkojot tos citā valodā, var tikt apzīmēti ar vairākiem vārdiem vai tikai vienu vārdu. Latviešu valodā lietotā politiskās atbildības jēdziena saturu var piepildīt dažādi citās valodās lietoti jēdzieni, turklāt arī tādi, kuri burtiski pārtulkoti latviešu valodā neapzīmē politisko atbildību.
3. Vispārinot politiskās atbildības koncepciju, ir iespējams norādīt šādus politiskās atbildības elementus: saistība ar varu (tās iegūšanu, realizāciju, sadalīšanu, aizsardzību, zaudēšanu) jeb saistība ar politiku kā pamatelements; rīcība (kas tika/tiek/tiks veikta politiska procesa ietvaros jeb politiska rīcība); rīcības veicējs (politiskā procesā iesaistīta persona); rīcības vērtētājs (politiskā procesā iesaistīta persona); regulējošā norma (politiska norma).
4. Politiskās atbildības jēdziens ir lietots vairākos Latvijas tiesību aktos, gan spēkā esošos, gan spēku zaudējušos, kā arī tiesu praksē. Tas sevī ietver tiesību aktos nostiprinātus pienākumus un tiesības, kā arī sekas, kas var izrietēt no šo pienākumu neizpildes vai nepienācīgas izpildes. Rakstītās tiesību normās politiskās atbildības jēdziens ir lietots galvenokārt saistībā ar Ministru kabineta locekļiem un Valsts prezidentu, taču ārējos normatīvajos aktos tas tiešos vārdos (kā termins) nav attiecināts ne uz Saeimu (kā kolektīvu subjektu), ne arī uz deputātu (kā individuālu subjektu).
5. Satversmes tiesa novērš ārējo normatīvo aktu (rakstīto tiesību normu) nepilnību, jo pieļauj politiskās atbildības attiecināšanu uz Saeimu (tās deputātiem) un tādējādi dod iespēju šā jēdziena saturu piepildīt ar tiesību normās noteikto pienākumu pienācīgu izpildi, zvēresta (svinīgā solījuma) ievērošanu, vēlēšanām, atlaišanu un atsaukšanu, kā arī citiem politiskajai atbildībai raksturīgiem elementiem, kas ir atzīti zinātniski pētnieciskajos darbos un attiecināti uz citiem subjektiem saskaņā ar Latvijas tiesību aktiem un tiesu praksi.
6. Satversmes 53.pants nepilnīgi atspoguļo politiskās atbildības jēdzienu, un attiecīgi var kļūt (praksē arī kļuvis) par pamatu nepareizam, politiskās atbildības būtībai neatbilstošam

slēdzienam par Valsts prezidenta politisko atbildību. Satversmes 53.pantā ietvertie vārdi „politisku atbildību nenes” dod iespēju uztvert Valsts prezidentu kā tādu subjektu, kurš nevar būt politiski atbildīgs par savu rīcību (izņemot Satversmes 48. un 56.pantā paredzētos gadījumus). Tomēr spēja realizēt valsts varu un tiesiskās attiecības ar Saeimu, kas ir tiesīga vērtēt Valsts prezidenta rīcību un ievēlēt (pārvēlēt) amatā, kā arī atlaist no šā amata bez juridiska pamatojuma, norāda uz to, ka Valsts prezidents ir politiski atbildīgs subjekts. Tāpēc būtu vēlams apsvērt iespēju izdarīt redakcionālus grozījumus Satversmes 53.pantā, proti, izslēgt tā pirmo teikumu, kas rada priekšstatu par prezidenta politisko neatbildību.

7. Politiskās atbildības jēdziens rakstītās tiesību normās nav piesaistīts vienīgi terminam „politiskā atbildība”. Konkrēts piemērs ir Satversmes 59.pants, kas nesatur attiecīgo terminu, taču Satversmes tiesa no tā ir izsecinājusi politiskās atbildības jēdzienu.
8. Ir iespējams definēt Saeimas deputāta pozitīvo politisko atbildību, ar kuru apzīmē fenomenu, kas sevi atklāj caur pareizu rīcību (pagātnē/tagadnē/nākotnē) politiska procesa ietvaros, kura ir saistīta ar tās veicēja pienākumu pildīšanu un tiesību realizāciju un atbilst tās vērtētāja un iespējamo sankciju piemērotāja, tai skaitā deputātam jūtamu seku izraisītāja, interesēm.
9. Ir iespējams definēt Saeimas deputāta negatīvo politisko atbildību, ar kuru apzīmē fenomenu, kas sevi atklāj caur nepareizu rīcību (pagātnē/tagadnē/nākotnē) politiska procesa ietvaros, kura ir saistīta ar tās veicēja pienākumu pildīšanu un tiesību realizāciju, bet neatbilst tās vērtētāja un iespējamo sankciju piemērotāja, tai skaitā deputātam jūtamu seku izraisītāja, interesēm un kuras veikšanas rezultātā deputātam piemērotas sankcijas un/vai iestājas jūtamas negatīvas sekas.
10. Saeimas deputāta politiskā atbildība var tikt saprasta kā fenomens, taču tiesiskajā dimensijā to iespējams uztvert arī kā tiesību jēdzienu, tiesību terminu, tiesību institūtu un tiesību principu.
11. Ja Saeimas deputāta politiskā atbildība tiek saprasta kā fenomens, tad tai jārealizējas konkrētā gadījumā, proti, ir jābūt deputāta rīcībai, izdarītam slēdzienam par tās atbilstību vai neatbilstību vērtētāja interesēm, bet negatīvās politiskās atbildības gadījumā – deputātam jūtāmām negatīvām sekām ir jāiestājas (sankcijām jābūt piemērotām). Ja politisko atbildību saprot kā tiesību jēdzienu, tiesību terminu, tiesību principu vai tiesību institūtu, tad šī atbildība var tikt norobežota no tās realizācijas konkrētā gadījumā, un tā vietā var tikt vispārināta un attiecināta arī uz nenoteiktu gadījumu, kas vēl nav realizējies.
12. Politisko atbildību kā noteiktu atbildības veidu var nodalīt no citiem atbildības veidiem, tai skaitā no sociālās, morālās un juridiskās atbildības, jo šiem atbildības veidiem nav pilnīgi identisks saturs, lai gan tie ietver arī vairākus līdzīgus un pat identiskus elementus. Šā

iemesla dēļ politiskā atbildība vairākos gadījumos var pārklāties ar citiem atbildības veidiem, taču šāda pārklāšanās nav iespējama pilnīgi visos gadījumos, tāpēc ir pamats atzīt politisko atbildību par unikālu atbildības veidu.

13. Lai gan valsts (konstitucionālo) tiesību teorijā ir atzīts termins „deputāta neatkarība”, tas visā pilnībā neatspoguļo faktiskos un tiesiskos apstākļus, kas pēc savas būtības ir vērtējami kā tādi, kuros deputātam var veidoties atkarība no citiem subjektiem. Minētais ir pamatojams ar to, ka deputātam attiecībā pret šiem subjektiem var tikt noteikti pienākumi, bet šie subjekti var būt spējīgi radīt deputātam negatīvas jūtamās sekas, ja deputāts neizpilda vai nepienācīgi izpilda savus pienākumus.
14. Deputātam jūtamās negatīvās sekas var izpausties ne vien kā amata jeb varas (pilnīga vai daļēja) zaudēšana, bet arī citādā veidā (piemēram, kā naudas sods, imunitātes atcelšana pret tiesībsargājošo institūciju darbībām, Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas lēmums par mutvārdu vai rakstveida brīdinājuma izteikšanu).
15. Kaut arī Latvijas tiesiskajā regulējumā imperatīvais mandāts nav noteikts, personai vai personu grupai ir iespēja dot deputātam uzdevumus un to neizpildes vai nepienācīgas izpildes gadījumā izdarīt uz deputātu spiedienu nolūkā panākt, lai viņš iesniedz iesniegumu par izstāšanos no Saeimas sastāva saskaņā ar Saeimas kārtības ruļļa 6.pantu un tādējādi zaudē savu amatu.
16. Vairākas nepilnības ir konstatējamas tiesiskajā regulējumā, kas noteic deputātam piemērojamās sankcijas (jūtamās negatīvās sekas). Piemēram:
 - 1) Saeimas atsaukšanas tiesību institūts ir neefektīvs un pēc būtības grūti realizējams noteikto ierobežojumu (valsts atbalsta ierobežojums parakstu vākšanai, ierobežots piemērošanas periods, ļoti augsts pilntiesīgo pilsoņu kvorums) dēļ. Tāpēc būtu ieteicams apsvērt iespēju izslēgt no Satversmes neefektīvu Saeimas atsaukšanas tiesību institūtu, vai arī izdarīt grozījumus, samazinot vai izslēdzot prasības attiecībā uz pilntiesīgo pilsoņu kvorumu – vismaz divas trešdaļas no pēdējās Saeimas vēlēšanās piedalījušos vēlētāju skaita;
 - 2) Saeimas piekrišana deputāta nodošanai kriminālvajāšanai vai iztiesāšanai var aizskart gan konkrētā deputāta, gan Saeimas vēlēšanās par šo deputātu nobalsojušo pilntiesīgo pilsoņu intereses, kā arī tikt ļaunprātīgi izmantota, jo tās rezultātā deputāts zaudē tiesības piedalīties Saeimas darbā. Šajā sakarā būtu apsverama iespēja atjaunot Saeimas kārtības ruļļa (1994.gada 1.septembra – pamata redakcijas) 17.panta pirmajā daļā (pēc 1996.gada 6.maija grozījumiem – šā panta otrajā daļā) nostiprināto mehānismu t.i., Saeimas tiesības atsevišķi lemt (pēc deputāta nodošanas kriminālvajāšanai vai iztiesāšanai), vai deputātam ir tiesības piedalīties Saeimas, tās komisiju vai citu

institūciju sēdēs līdz galīgā nolēmuma spēkā stāšanās brīdim. Šāds mehānisms būtu samērīgs un varētu nodrošināt līdzsvaru starp sabiedrības un deputātu interesēm, kā arī novērst tiesībsargājošo institūciju ļaunprātīgu izmantošanu, tās vēršot pret kādu deputātu;

- 3) nav izstrādāts efektīvs Saeimas vēlēšanu norises tiesiskuma kontroles mehānisms un nav noteikta atkārtotu vēlēšanu organizēšanas kārtība. Teorētiski ir iespējama konstitucionāla krīze tādā gadījumā, ja tiesa nolemj atcelt vēlēšanu rezultātus, bet Saeima šo nolēmumu neatzīst, savukārt Valsts prezidents neizmanto tiesības ierosināt balsojumu par Saeimas atlaišanu. Tāpēc būtu vēlams izstrādāt atkārtotu vēlēšanu organizēšanas kārtību un izdarīt grozījumus Satversmē, piemēram, papildinot 48.pantu ar otro daļu šādā redakcijā: „Valsts prezidents atlaiž Saeimu uz Augstākās tiesas sprieduma pamata ne vēlāk kā vienu mēnesi pēc sprieduma spēkā stāšanās.”
17. Zvēresta (svinīgā solījuma) došana ir uzskatāma par Saeimā ievēlētas personas pozitīvo politisko atbildību. To nevar attiecināt uz deputātu, jo persona par deputātu tiek apstiprināta vienīgi pēc zvēresta (svinīgā solījuma) došanas. Par deputāta pozitīvo politisko atbildību var kļūt zvēresta (svinīgā solījuma) ievērošana, bet par negatīvo politisko atbildību – tā neievērošana, kuras rezultātā attiecīgam deputātam piemērojamas sankcijas.
18. Lai deputāta politiskā atbildība varētu tikt izanalizēta pilnvērtīgi, ir vēlams konstatēt konkrētu attiecību modeli, kura ietvaros šī analīze veicama. Šāda pieeja ir pamatojama ar to, ka deputāta politiskā atbildība var izpausties dažāda veida un satura attiecībās, kuru ietvaros no deputāta var tikt gaidīta dažāda rīcība, tās kontrole var tikt īstenota dažādos veidos un deputātam var tikt piemērotas dažādas sankcijas.
19. Ņemot vērā politiskās atbildības jēdziena (termina) lietojumu Latvijas normatīvajos aktos, tiesu praksē un judikatūrā, kā arī politiskās atbildības pazīmes un Saeimas deputātu darbības raksturojumu, tiesību zinātnes pētniecības metožu piemērošanas rezultātā var izdarīt slēdzienu, ka Saeima un tās sastāvā esošie deputāti ir politiski atbildīgi.

ANOTĀCIJA

Politiskās atbildības jēdziens tā veidojošo vārdu semantikas dēļ primāri var tikt saistīts ar politikas zinātņi, taču to var analizēt arī tiesību zinātnes ietvaros, ko konkrētais promocijas darbs uzskatāmi apliecina. Promocijas darbs ir vērsts uz Latvijas Republikas parlamenta – Saeimas, deputātu politiskās atbildības analīzi. Normatīvajos aktos politiskās atbildības jēdziens ir izmantots un attiecināts uz dažādiem subjektiem, taču nav tiešiem vārdiem attiecināts ne uz Saeimu kā kopumu, ne arī uz Saeimas locekļiem (deputātiem). Tāpēc rodas jautājums: vai vispār tiesiski ir iespējams konstatēt Saeimas kolektīvo politisko atbildību un Saeimas locekļu individuālo politisko atbildību, piemēram, izvērtējot to darba pienākumus, doto zvērestu, attiecības ar vēlētājiem un atzīstot noskaidroto apstākļu atbilstību tam, lai politisko atbildību varētu piemērot tādā izpratnē, kādā tā tiek tiesiski piemērota citiem subjektiem? Citiem vārdiem, vai, izmantojot tiesību zinātnes pētniecības metodes, ir iespējams izdarīt slēdzienu par Saeimas un tās sastāvā esošo deputātu politisko atbildību? Šos jautājumus autors risina šā promocijas darba ietvaros.

Autors politisko atbildību uztver šā jēdziena plašākajā nozīmē, jo tā saturu veidojošos jēdzienus „politika” un „atbildība” saprot kā daudzdimensionālus jēdzienus. Tādējādi šajā promocijas darbā autors raksturo politiskās atbildības jēdziena būtību, kas pārsniedz rakstīto normatīvo aktu ietvarus. Promocijas darba ietvaros autors pamato, ka politisko atbildību kā unikālu atbildības veidu ir iespējams nodalīt no citiem atbildības veidiem.

Autors piepilda politiskās atbildības jēdziena saturu, uztverot to kā daudzdimensionālu jēdzienu, kas var tikt definēts kā pozitīva un negatīva atbildība. Ar Saeimas deputāta pozitīvo politisko atbildību autors saprot fenomenu, kas sevi atklāj caur pareizu rīcību (pagātnē/tagadnē/nākotnē) politiska procesa ietvaros, kura ir saistīta ar tās veicēja pienākumu pildīšanu un tiesību realizāciju un atbilst tās vērtētāja un iespējamo sankciju piemērotāja, tai skaitā deputātam jūtamu seku izraisītāja, interesēm. Savukārt ar Saeimas deputāta negatīvo politisko atbildību – fenomenu, kas sevi atklāj caur nepareizu rīcību (pagātnē/tagadnē/nākotnē) politiska procesa ietvaros, kura ir saistīta ar tās veicēja pienākumu pildīšanu un tiesību realizāciju, bet neatbilst tās vērtētāja un iespējamo sankciju piemērotāja, tai skaitā deputātam jūtamu seku izraisītāja, interesēm un kuras veikšanas rezultātā deputātam piemērotas sankcijas un/vai iestājas jūtamas negatīvas sekas.

Ņemot vērā politiskās atbildības jēdziena (termina) lietojumu Latvijas normatīvajos aktos, tiesu praksē un judikatūrā, kā arī politiskās atbildības pazīmes un Saeimas deputātu darbības raksturojumu, tiesību zinātnes pētniecības metožu piemērošanas rezultātā var izdarīt slēdzienu, ka Saeima un tās sastāvā esošie deputāti ir politiski atbildīgi.

ANNOTATION

Prima facie political responsibility may be considered as a concept related to the political science, however it is possible to analyze this concept in legal science also as it is shown by this dissertation. The dissertation is focused on studying political responsibility of the members (deputies) of the Latvian Parliament – Saeima. The concept (term) „political responsibility” is used in legal norms and regulations (legal acts) with regard to several persons. Therefore the question arises: is it possible to conclude political responsibility of Saeima and its members by analyzing their legal obligations, given oath and relationship with electorate. In other words, is possible to conclude political responsibility of Saeima and its members by applying legal research methods. Aforesaid issues are being solved in this dissertation.

Author understands political responsibility in its broadest sense, because author accepts „politics” and „responsibility” as multidimensional concepts. For this reason author describes the meaning of political responsibility, which transcend boundaries of legal norms and regulations (legal acts). In the present dissertation author proves that it is possible to distinguish political responsibility from other types of responsibilities.

Author fills the content of political responsibility by understanding it as multidimensional concept, which may be accepted as positive and negative responsibility. Deputies positive political responsibility can be defined as phenomenon – a positive action (past/present/future) within political process, which is related to the fulfilment of obligations and exercise of rights and which comply to the political interests of subjects, who are capable to evaluate this action and enforce sanctions on this deputy. Whereas negative political responsibility can be defined as phenomenon – a negative action (past/present/future) within political process, which is related to the fulfilment of obligations and exercise of rights, and which comply to the political interests of subjects, who are capable to evaluate this action and enforce sanctions on deputy, and which leads to the implementation of sanctions (negative effect).

Taking into account usage of concept „political responsibility” in the Latvian legal acts, case-law, doctrine, and specifics of deputies` performance it is possible to conclude political responsibility of Saeima and its members by applying legal research methods.

Аннотация

Понятие политической ответственности по смыслу образующих его слов, в первую очередь, может быть связано с наукой о политике. Однако, понятие можно анализировать и в рамках правоведения, о чем данная промоционная работа наглядно свидетельствует. Промоционная работа посвящена анализу политической ответственности депутатов Сейма Латвийской республики. Понятие политической ответственности в нормативных актах используется и относится к различным субъектам, но прямо не относится ни к Сейму, ни к членам Сейма (депутатам). Поэтому возникает вопрос можно ли вообще в правовом порядке констатировать коллективную политическую ответственность Сейма и индивидуальную политическую ответственность депутатов Сейма, например, оценивая их трудовые обязанности, данную ими присягу, взаимоотношения с избирателями и приняв во внимание соответствие выясненных обстоятельств тому, чтобы политическая ответственность могла бы быть использована в том смысле, как она применяется к другим субъектам? Другими словами, можно ли, используя исследовательские методы правоведения сделать заключение о политической ответственности Сейма и его депутатов. В рамках этой промоционной работы, автор, рассматривает выше указанные вопросы.

Автор, политическую ответственность, рассматривает в широком смысле этого слова, потому что признает образующие его понятия „политика” и „ответственность”, как многомерное понятие. Таким образом, в этой промоционной работе автор рассматривает значительно шире понятие политической ответственности, чем записанное в правовых актах. В рамках промоционной работы, автор, обосновывает возможность отделения политической ответственности от других видов ответственности.

Автор, наполняет содержание понятия политической ответственности, отмечая многомерное понятие, которое может быть дефинировано как позитивная и негативная ответственность. Под позитивной политической ответственностью депутата Сейма, автор понимает феномен, который себя проявляет через правильное действие (прошлое/настоящее/будущее) в рамках политического процесса, который связан с исполнением им обязанностей и реализацией прав и отвечает интересам того, кто оценит и применяет возможные санкции. В свою очередь, под негативной политической ответственностью депутата Сейма понимается феномен, который проявляет себя через неправильное действие (прошлое/настоящее/будущее) в рамках политического процесса, который связан с исполнением обязанностей и реализацией прав, но не отвечает интересам того, кто оценит и применяет возможные санкции, в результате чего, к депутату применяются санкции или наступают негативные последствия.

Принимая во внимание применение в нормативных актах Латвии понятия (термина) политической ответственности, в судебной практике и юдикатуре, а также признаки политической ответственности и характеристику деятельности депутатов Сейма, в результате применения исследовательских методов правоведения можно сделать заключение, что Сейм и находящиеся в его составе депутаты, являются политически ответственными.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS, NORMATĪVO AKTU UN JURIDISKĀS PRAKSES SARAKSTS

Literatūra

1. Akadēmiskā datu bāze *AkadTerm*. Pieejams: <http://termini.lza.lv/>;
2. Angļu – latviešu vārdnīca: Ceturtais, izlabotais un papildinātais izdevums. Rīga: Jāņa sēta, 2005;
3. Angļu – latviešu / latviešu – angļu vārdnīca: 85000 vārdu. Rīga: Avots, 2003;
4. Aristotle. Politics. Pieejams: <http://classics.mit.edu/Aristotle/politics.html>;
5. Ašmanis M. Politikas teorija. Rīga: Zvaigzne ABC, [b.g.];
6. Auhagen A.E., Bierhoff H.W. Responsibility as fundamental human phenomenon. In: *Responsibility: The many faces of social phenomenon*. London: Routledge, 2001;
7. Belēvičs un Bite apmeklējuši tikai nedaudz vairāk kā pusi Saeimas sēžu. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/belevics-un-bite-apmeklejusi-tikai-nedaudz-vairak-ka-pusi-saeimas-sezu.d?id=45541374>;
8. Bicchieri C. Muldoon R. Social Norms. In: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2011 Edition), Zalta E.N. (ed.). Pieejams: <http://plato.stanford.edu/entries/social-norms/>;
9. Bierhoff H.W. Responsibility and altruism. In: *Responsibility: The many faces of social phenomenon*. London: Routledge, 2001;
10. Biernbacher D. Philosophical Foundations of Responsibility. In: *Responsibility: The many faces of social phenomenon*. London: Routledge, 2001;
11. Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: Izdevniecība AGB, 1997.
12. Bivins, T.H. Responsibility and Accountability. In: *Ethics in Public Relations: Responsible Advocacy*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications Inc., 2006;
13. Bībele. Vecās un Jaunās Derības Svētie Raksti. [b.v.]: Bībeles Sabiedrība, 1988;
14. Borneman J. Money and Memory: Transvaluating the Redress of Loss. In: *Restitution and Memory: Material Restoration in Europe*. New York: Berghahn Books, 2007;
15. Borowiak C.T. Accountability and Democracy: The Pitfalls and Promise of Popular Control. Oxford; New York: Oxford University Press Inc., 2011;
16. Bovens M. Analysing and Assessing Public Accountability. A conceptual framework. European Governance Papers (EUROGOV) No C-06-01, 2006. Pieejams: <http://igitur-archive.library.uu.nl/USBO/2012-0315-200635/Analysing%20and%20Assessing%20Public%20Accountability1.pdf>;

17. Bovens M. Public accountability. In: *The Oxford Handbook of Public Management*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2005;
18. Bovens M. Two Concepts of Accountability: Accountability as a Virtue and as a Mechanism. *West European Politics*, Vol. 33, No. 5, September 2010. Pieejams: <http://dx.doi.org/10.1080/01402382.2010.486119>;
19. Bradley A.W., Pinelli C. Parliamentarism. In: *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2012;
20. Caics A. Daži komentāri par Satversmes 2.pantu. Grām: *Juridiskās zinātnes teorētiskie un praktiskie problēmjaudājumi. Juridiskās zinātnes doktorantu un zinātniskā grāda pretendentu III zinātniski praktiskās konferences rakstu krājums*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012;
21. Caics A. Politisko amatpersonu politiskā atbildība (maģistra darbs). Rīga: Latvijas Universitāte, 2011;
22. Caics A. Politiskā atbildība: jēdzienu veidojošie elementi, vispārīgās iezīmes un terminoloģija. *Jurista Vārds* Nr.37 (684), 2011.gada 13.septembris;
23. Caics A., Politiskā atbildība kā tiesiskas valsts pamats. Grām: *Inovāciju juridiskais nodrošinājums: Latvijas Universitātes 70.konferences rakstu krājums*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012;
24. Caics A. Pozitīvā un negatīvā politiskā atbildība. *Jurista Vārds* Nr.39 (686), 2011.gada 27.septembris;
25. Caics A. The Concept of Political Responsibility in the Latvian Legal System. In: *Vilnius University Faculty of Law Conference Papers: International Conference of PhD Students and Young Researchers „Integrating Social Sciences into Legal Research”*, 2014;
26. Cane P. Responsibility in law and morality. Oxford:Hart Publishing, 2002;
27. Caprara G.V., Schwartz S., Capanna C., Vecchione M., Barbaranelli C. Personality and Politics: Values, Traits, and Political Choice. *Political Psychology*, Vol. 27, No. 1 (Feb., 2006). Pieejams: <http://www.jstor.org/stable/i292742>;
28. Centrālajā vēlēšanu komisijā iesniegta vēlētāju likumdošanas iniciatīva par valsts amatpersonu materiālo atbildību. Pieejams: <http://www.cvk.lv/pub/public/31106.html>;
29. Cielēns F. Latvijas Republikas Satversmes noteikumi par deputātu imunitāti. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940.-8.sējums: 1929, Nr.3/4*, Rīga: TNA, 2004;
30. Charteris-Black J. Politicians and rhetoric: the persuasive power of metaphor. New York: Palgrave Macmillan, 2005;
31. Chomsky N. Knowledge of Language: Its Nature, Origin, and Use. Westport, CT: Praeger, 1986;
32. Clegg S. Power, rule and domination. London: Routledge, 2013;

33. Coicaud J.M., David C.A. Legitimacy and politics: a contribution to the study of political right and political responsibility. Cambridge: Cambridge University Press, 2002;
34. Dahl R.A. The Concept of Power. [b.v.]: ProQuest Information and Learning Company; General Systems Science Foundation, 2001. Pieejams: <http://www.scribd.com/doc/23050627/Dahl-The-Concept-of-Power>;
35. David D. Robert. The Totalitarian Experiment in Twentieth-Century Europe. New York: Routledge, 2006;
36. Daudzi Saeimas deputāti neattaisnoti kavē komisiju sēdes. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/daudzi-saeimas-deputati-neattaisnoti-kave-komisiju-sedes.d?id=43264609>;
37. De Lange R. Political and Criminal Responsibility. *Electronic Journal of Comparative Law*, vol. 6.4., December 2002. Pieejams: http://www.ejcl.org/64/art64-18.html#_ftn1;
38. Dep. J.Goldmaņa lieta Saeimas starpfrakciju birojā. *Latvijas kareivis*, Nr.106 (2412), 1928.gada 12.maijs. Pieejams: <http://data.lnb.lv/nba01/LatvijasKareivis/1928/LatvijasKareivis1928-106.pdf>;
39. Deputāti uz delnas datu bāze: Saeimas deputāta amata kandidāti: Dainis Liepiņš (*šobrīd informācija noformulēta kā deputātam, nevis kā amata kandidātam*). Pieejams: <http://deputatiuzdelnas.lv/lv/12-saeima/deputati/dainis-liepins.html?tab=description>;
40. Deputāts Kabanovs Saeimā darba laikā reibumā. Pieejams: http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/437301-deputats_kabanovs_saeima_darba_laika_reibuma;
41. Dicey V.A. Introduction to the Study of the Law of the Constitution. Pieejams: http://www.constitution.org/cmt/avd/law_con.htm;
42. Dickerson M. O., Flanagan T. An Introduction to Government & Politics: A conceptual approach. Sixth edition. Scarborough: Nelson/Thomson Learning, 2002;
43. Disterlo. Juridiskas piezīmes pie Latvijas Republikas Satversmes. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940.-2.sējums: 1923, Nr.7, Rīga: TNA, 2003*;
44. Dišlers K. Dažas piezīmes pie Disterlo raksta: „Juridiskas piezīmes pie Latvijas Republikas Satversmes”. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940.-2.sējums: 1923, Nr.9/10, Rīga: TNA, 2003*;
45. Dišlers K. Demokrātiskas valsts pamati. Rīga: A.Gulbis, 1931;
46. Dišlers K. Deputātu tiesības atteikties no liecības došanas. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940.-2.sējums: 1923, Nr.8, Rīga: TNA, 2003*;
47. Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A.Gulbis, 1930;
48. Dišlers K. Latvijas Republikas Prezidenta poliskā atbildība. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940.-1.sējums: 1922, Nr.2., Rīga: TNA, 2003*;

49. Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas, TNA, Rīga, 2004;
50. Dišlers K. Saeimas atlaišana pirms leģislatūras beigām. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940.*-6.sējums: 1927, Nr.5, Rīga: TNA, 2004;
51. DK/Oxford Illustrated dictionary. London: Dorling Kindersley Limited, Oxford University press, 1998;
52. Dravnieks A. Satversmes noteiktās valsts iekārtas vēsturiskās interpretācijas autoritatīvākais palīgavots. Grām: *Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas*. Rīga: TNA, 2004;
53. Dubnick M.J. Accountability and Ethics: Reconsidering the relationships. *International Journal of Organization Theory and Behavior*, 6 (3). Pieejams: <http://pubpages.unh.edu/~mjc46/pubs/2003/Dubnick2003c.pdf>;
54. Dubnick M.J., Frederickson H.G. Public Accountability: Performance Measurement, the Extended State, and the Search for Trust (June 1, 2011). Washington DC: National Academy of Public Administration / Dayton, OH: The Kettering Foundation, 2011;
55. Dubnick M.J. Seeking Salvation for Accountability. Pieejams: <http://mjdubnick.dubnick.net/papersrw/2002/salv2002.pdf>;
56. Egle I. Saeima septīto reizi savā vēsturē no sēdes izslēdz deputātu. Pieejams: <http://www.diena.lv/arhivs/saeima-septito-reizi-sava-vesture-no-sedes-izsledz-deputatu-12012395>;
57. Englisch-Deutsch Wörterbuch. Pieejams: <http://de.bab.la/woerterbuch/>;
58. Eshleman A. Moral Responsibility. In: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2009 Edition), Zalta E.N. (ed.). Pieejams: <http://plato.stanford.edu/entries/moral-responsibility/>;
59. Esquith S.L. Political Responsibilities of Everyday Bystanders. Pennsylvania: Pennsylvania State University Press, 2010;
60. Standard Eurobarometer. Pieejams: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_arch_en.htm;
61. Ētikas vārdnīca I.Konta redakcijā. Rīga: Avots, 1987;
62. First step towards impeachment of Sacharukas and Karalius. Pieejams: <http://www.litnews.lt/litnews/politics.htm>;
63. Ford C.V. Lies! Lies!! Lies!!!: Psychology of Deceit. Washington DC: American Psychiatric Press, 1999;
64. Good L.R. Perceived Value of a Politicians Characteristics. Perceptual and Motor Skills, Vol. 44, (1977). Pieejams: <http://www.amsciepub.com/doi/abs/10.2466/pms.1977.44.1.54?journalCode=pms>;

65. Granta K., Pampe E. Vācu-Latviešu vārdnīca. Trešais izdevums (pārstrādāts un papildināts): ap 52000 vārdu. Rīga: Avots, 1990;
66. Gutmans A. Deputātu mandātu pārbaudīšana. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940.-5.sējums: 1926, Nr.2/3*, Rīga: TNA, 2003.
67. Habermas J. *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 1996;
68. Harrub B., Thompson B., Miller D. The origin of language and communication. *Technical Journal*. 17 (3), December, 2003. Pieejams: http://creation.com/images/pdfs/tj/j17_3/j17_3_93-101.pdf;
69. Heywood A. *Key Concepts in Politics*. Basingstoke: Macmillan Press, 2000;
70. Heywood A. *Political Theory: An Introduction*. Second edition. Basingstoke; London: Palgrave (Macmillan Press); New York: St. Martin's Press, 1999;
71. Hobbes T. *Leviathan*. Pieejams: <http://oll.libertyfund.org/titles/869>;
72. Hood C. *The Blame Game: Spin, Bureaucracy, and Self-Preservation in Government*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2011;
73. Hospers J. *Human conduct: Problems of ethics*. Shoter edition. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1972;
74. Ijabs I. *Atbildība un līdzdalība. Grām: Latvija. Pārskats par tautas attīstību, 2008/2009: Atbildīgums*. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts, 2009;
75. Iljanova D. *Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana*. Rīga: Ratio iuris, 2005;
76. Jakovļevs. A. Kas ir politiskā atbildība? Pieejams: <http://www.elap.lv/news/index.php?page=13¬e=8&extend=5501>;
77. Jakubaņecs V. *Tiesību normas: 2.izdevums*. Rīga: P&Ko, 2002;
78. Jaspers K. *The Question of German guilt, with a new introduction by Koterski J.W.* New York: Fordham University Press, 2001;
79. *Juridiski terminoloģiskā, skaidrojošā vārdnīca: Trešais papildinātais izdevums*. Sast. V.Jakubaņecs. Rīga: P&K, 2001;
80. *Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. Dr. iur. I.Krastiņa vadībā*. Rīga: Nordik, 1998;
81. Kant I. *Political writings*. Cambridge: Cambridge University Press, 1970;
82. Kaņeps A., Pastars E. Neaizskart neaizskaramo!? Pieejams: <http://providus.lv/article/neaizskart-neaizskaramo>;
83. *Krievu – latviešu vārdnīca*. Rīga: Avots, 2004;
84. *Latvijas Mediju analīze. Komunikācijas pētījumu sērija, Daudzveidība III*, Rīga: LU Komunikācijas studiju nodaļa, 2001;

85. Kriminoloģija. Zin. red. K.Ķipēna, A.Vilks. Rīga: Nordik, 2004;
86. Lasmanis J. Liepiņu vaino nelikumīgā kampaņas finansēšanā. Pieejams: <http://www.db.lv/citas-zinas/liepinu-vaino-nelikumiga-kampanas-finansesanas-organizesana-232565>;
87. Lasswell H.D. Kaplan A. Power and society: a framework for political inquiry. New Haven: London: Yale University Press, 1982;
88. Latdict. Latin Dictionary & Grammar Resources: parlamentum. Pieejams: <http://www.latin-dictionary.net/>
89. Latvijas Republikas Saeima: Par Saeimu. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/par-saeimu/saeimas-darbs>;
90. Latviešu etimoloģijas vārdnīca divos sējumos. II sēj., P-Ž. Rīga: Avots, 1992;
91. Latviešu – angļu vārdnīca prof. Andreja Veisberga redakcijā: aptuveni 33000 vārdu. Rīga: Ekonomisko attiecību institūts, 1997;
92. Latviešu – krievu; Krievu – latviešu juridisko terminu vārdnīca. J.Vēbera redakcijā. Rīga: Rasma, 1994;
93. Latviešu – krievu vārdnīca. Rīga: Avots, 2006;
94. Latviešu literārās valodas vārdnīca, 1.sēj. Rīga: Izdevniecība „Zinātne”, 1972;
95. Latviešu valodas gramatika. Autoru kolektīvs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013;
96. Latviešu valodas vārdnīca: 30000 pamatvārdu un to skaidrojumu. Autoru kolektīvs D.Guļevskas, I.Rozenštrauhas, D.Šnē redakcijā. Rīga: Izdevniecība Avots, 2006;
97. Latviešu – vācu vārdnīca. Rīga: Atēna, 2007;
98. Latviešu – vācu vārdnīca. Rīga: Avots, 2001;
99. Latvija. Pārskats par tautas attīstību, 2008/2009: Atbildīgums. Galv. red. J.Rozenvalds I.Ijabs. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts, 2009;
100. Latvijas Republikas 1.-11.Saeimas deputāti pēc vecuma, dzimuma, tautības, izglītības līmeņa. Pieejams:http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/visp/visp__ikgad__politika/PR0010.px/?rxid=a79839fe-11ba-4ecd-8cc3-4035692c5fc8;
101. Latvijas tiesību vēsture (1914-2000). Autoru kolektīvs D.A.Lēbera redakcijā. Rīga: fonds „Latvijas Vēsture”, 2000;
102. Lederman D., Loayza N.V., Soares R.R. Accountability and corruption: Political institution matter. Washington DC: Policy research working paper, 2001. Pieejams: <http://web.worldbank.org/archive/website00894A/WEB/PDF/ACCOUNTA.PDF>;
103. Lenk H., Maring M. Responsibility and technology. In: *Responsibility: The many faces of social phenomenon*. London: Routledge, 2001;

104. Levits E. Normatīvo tiesību aktu demokrātiskā leģitīmācija un deleģētā likumdošana: teorētiskie pamati. *Likums un Tiesības*, 2002, 4.sējums, Nr.9 (37);
105. Levits E. Pašvaldību likuma koncepcija. Pirmā daļa: 1-4.nodaļa. Pieejams: <http://www.public.law.lv/ptilevicpasvaldiba.html>;
106. Levits E. Valsts un valsts pārvaldes juridiskā struktūra un pamatjēdzieni. Pieejams: <http://public.law.lv/ptilevicvalsts.html>;
107. Liepiņš: Par politisku izrēķināšanos Latvijas gaumē. Pieejams: <http://www.diena.lv/latvija/viedokli/liepins-par-politisko-izrekinasanos-latvijas-gaume-14094873>;
108. Lietuvā atņem mandātu deputātam – draiskulim. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/world/baltics/lietuva-atnem-mandatu-deputatam-draiskulim.d?id=35125457>;
109. Likumdevēju vēsture. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/par-saeimu/likumdeveju-vesture>;
110. Linguee. Deutsch-Englisch Wörterbuch. Pieejams: <http://www.linguee.de/deutsch-englisch>;
111. Ločmele-Luņova nolēmusi nolikt Saeimas deputātes mandātu. Pieejams: <http://www.ir.lv:889/en/2015/4/28/locmele-lunova-nolemusi-nolikt-saeimas-deputata-mandatu>;
112. Lucas J.R. Responsibility. Oxford: Clarendon Press, 1995;
113. Luce R. Legislative Principles: The History and Theory of Lawmaking by Representative Government. Boston: Houghton Mifflin, 1930;
114. Lukes S. Power: A radical view. Second edition. London: Palgrave Macmillan, 2005;
115. Macmillan Dictionary. Online English dictionary. Pieejams: <http://www.macmillandictionary.com/>
116. Markey J.F. Redefinition of Social Phenomena: Giving A Basis for Comparative Sociology. *American Journal of Sociology*, Vol.31 (1925-26). Pieejams: http://www.brocku.ca/MeadProject/Markey/Markey_1926.html
117. Marcus Tullius Cicero. De Officiis. Pieejams: http://www.constitution.org/rom/de_officiis.htm;
118. McLean I. The Concise Oxford Dictionary of Politics. New York: Oxford University Press, 1996;
119. Meļķis E. Iztulkošanas metodes. Grām: *Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā: Rakstu krājums/Dr.habil.iur., profesora Edgara Meļķiša zinātniskā redakcijā.* Rīga: Latvijas Universitāte, 2003;

120. Meļķis E. Juridisko jēdzienu abstraktums kā tiesību sistēmu vienojošs elements. Grām: *Mūsdienu tiesību teorijas atziņas: Mācību grāmata / Rakstu krājums prof. E. Meļķiša redakcijā*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 1999;
121. Mihelss R. Partejiskuma socioloģija. Rīga: AGB, 2004;
122. Ministru kabineta vēsture. Pieejams: <http://www.mk.gov.lv/lv/content/ministru-kabineta-vesture>;
123. Mintz E., Close D., Croci O. Politics, power and common good: An introduction to political science. Toronto: Pearson/Prentice Hall, 2006;
124. Montesquieu, Charles de Secondat, baron de. The spirit of laws. London: G. Bell & Sons, Ltd., 1914. Pieejams: <http://www.constitution.org/cm/sol.txt>;
125. Mucinieks P. Ministru atbildības institūts vēsturiskās attīstības gaitā. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis: 1920-1940.-1.sējums: 1922, Nr.5.*, Rīga: TNA, 2003;
126. NA deputāts Krēsliņš pēc dēla pieķeršanas ar 'spaisu' noliek mandātu. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/na-deputats-kreslins-pec-dela-piekersanas-ar-spaisu-noliek-mandatu-plkst-2055.d?id=44343877>;
127. Nederman C. Niccolò Machiavelli. In: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2009 Edition), Zalta E.N. (ed.). Pieejams: <http://plato.stanford.edu/entries/machiavelli/#2>;
128. Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv.adv.J.Neimanis, 2004;
129. Nemţoi G. The nature of political responsibility of the administration and of its members. In: *The Annals of The „Ştefan cel Mare” University Suceava. Fascicle of The Faculty of Economics and Public Administration*, No.8, 2008;
130. Niclauß K. Die Bundesregierung im Verfassungssystem in: *Aus Politik und Zeitgeschichte: 60 Jahre Grundgesetz*, H. 18/19 vom 27.04.2009. Pieejams: <http://www.bpb.de/apuz/32014/60-jahre-grundgesetz>;
131. Nietzsche F. The Will to Power: Attempt at Revaluation of All Values. Pieejams: http://nietzsche.holtof.com/Nietzsche_the_will_to_power/the_will_to_power_book_III.htm;
132. Online Etymology Dictionary. Pieejams: <http://www.etymonline.com/index.php>;
133. Osipova S. Ievads tiesību socioloģijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010;
134. Ostrovska I. Politiskā vara: Metodiska izstrādne. Rīga: LU, 1991;
135. Panebianco A. Political Parties: Organization and Power. Cambridge: Cambridge University Press, 1988;
136. Parsons T. Talcott Parsons Essays in Sociological Theory. New York: The Free Press, 1954;
137. Pašvaldības policija skaidro, kādēļ aizturējusi deputātu Kaimiņu. Pieejams: <http://apollo.tvnet.lv/zinas/pasvaldibas-policija-skaidro-kadel-aizturejusi-deputatu-kaiminu/675592>;

138. Plato. The Republic. Pieejams: <http://classics.mit.edu/Plato/republic.html>;
139. Platons. Valsts. Rīga: Zvaigzne, 1982;
140. Pleps J. Saeimas vēlēšanu rezultāti: kā tos pārsūdzēt? Pieejams: <http://providus.lv/article/saeimas-velesanu-rezultati-ka-tos-parsudzet>;
141. Pleps J. Satversmes 30.pants: kā grozīt? Pieejams: <http://providus.lv/article/satversmes-30-pants-ka-grozit>;
142. Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Papildināts un pārstrādāts izdevums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014;
143. Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: *Latvijas Vēstnesis*, 2004;
144. Plotnieks A. Tiesību teorija & Juridiskā metode. Rīga: Izglītības soļi, 2009;
145. Politiskā atbildība. Daži gadījumi bijuši...*Latvijas Vēstnesis Plus* Nr.73, 2006.gada 12.maijs;
146. Politiskā enciklopēdija P.Jērāna redakcijā. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1987;
147. Radina B.A. Does Performance measurement actually improve accountability? In: *Accountable Governance: Problems and Promises*. New York: M.E.Sharpe, Inc., 2011;
148. Random House Webster's Concise College Dictionary. New York: Random House Inc., 1999;
149. Raymond W.J. Dictionary of politics. Selected American and foreign political and legal terms, 7th edition. Lawrenceville, Virginia: Brunswick publishing corporation, 1992;
150. Real GDP growth rate - Growth rate of GDP volume - percentage change on previous year. Pieejams:<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tec00115>;
151. Riesman D. To Be a Politician. Garden City, NY: Doubleday, 1959;
152. Robertson D. The Routledge dictionary of Politics. Third edition. London: Routledge, 2004;
153. Romzek B.S., Dubnick M.J. Accountability in the Public Sector: Lessons from the Challenger Tragedy. *Public Administration Review*, Vol.47, No.3 (May-Jun., 1987);
154. Ruiz J. Francos Justice: Repression in Madrid after Spanish Civil War. New York: Oxford University Press, 2005;
155. Saeima pieņem grozījumus Saeimas kārtības rullī. Pieejams: <http://saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/22654-saeima-pienem-grozijumus-saeimas-kartibas-rulli>;
156. Saeimas Juridiskā biroja dokumenti 1993-2013. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013;
157. Saeimas komisija: Dombrava un Dzintars „ālējoties” 16.martā nav pārkāpuši ētikas normas. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/saeimas-komisija-dombrava-un-dzintars-alejoties-16marta-nav-parkapusi-etikas-normas.d?id=43195744>;

158. Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisija: Lēmuma projekti: Par deputātu saukšanu pie administratīvās atbildības. Pieejams: <http://mandati.saeima.lv/lemuma-projekti/par-deputtu-saukanu-pie-administratvs-atbildb>;
159. Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisija: Lēmuma projekti: Vēsturisks atskats. Pieejams: <http://mandati.saeima.lv/lemuma-projekti/vsturisks-atskats>;
160. Schedler A. Conceptualizing Accountability. In: *The Self-Restraining State: Power and Accountability in New Democracies*. Boulder, CO: Lynne Rienner, 1999;
161. Schmitt C. The Concept of the Political. Chicago: The University of Chicago Press, 2007;
162. Schmitter P.C. Political Accountability in 'Real-Existing' Democracies: Meaning and Mechanisms. Istituto Universitario Europeo Firenze, Italia genai, 2007. Pieejams: <http://www.eui.eu/Documents/DepartmentsCentres/SPS/Profiles/Schmitter/PCSPoliticalAccountabilityJan07.pdf>;
163. Schwan G. Politics and Guilt: The Destructive Power of Silence. Lincoln: University of Nebraska, 2001;
164. Simpson D. Political Action: The Key to Understanding Politics. Athens, OH: Swallow Press, 1984;
165. Sharp G. From Dictatorship to Democracy: A Conceptual Framework for Liberation. Fourth edition. East Boston MA: Albert Einstein Institution, 2010;
166. Shetreet S., Deschenes J. Judicial independence: the contemporary debate. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1985;
167. Smiley M. Collective Responsibility. In: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2011 Edition), Zalta E.N. (ed.). Pieejams: <http://plato.stanford.edu/entries/collective-responsibility/>;
168. Smith, C. Too much charisma is starting to become a political liability in Canada Pieejams: <http://www.straight.com/news/381411/too-much-charisma-starting-become-political-liability-canada>;
169. Spielvogel J.J. Western Civilization, Volume II: since:1500. Seventh edition. Canada: Wadsworth Publishing, 2009;
170. Stephenson M.C., Nzelibe J.O. Political Accountability under Alternative Institutional Regimes. *Journal of Theoretical Practices*, Vol. 22, No. 2, 2010. Pieejams: <http://jtp.sagepub.com>;
171. Stinga.L. Political Accountability as a Radial Concept, European University Institute, 2008. Pieejams: http://cadmus.eui.eu/dspace/bitstream/1814/9747/2/SPS_2008_08.pdf;
172. Strupišs A. Parlamentārisma un prezidentālisma dilemmas. Grām: *Satversmes reforma Latvijā: par un pret*, ekspertu seminārs: Rīga, 1995.g. 15.jūnijs, Sociāli ekonomisko pētījumu institūts „Latvija”. Rīga: N.I.M.S., 1995;

173. Stucka A. Administratīvās tiesības. Rīga: Juridiskā koledža, 2006;
174. Stucka A. Administratīvās tiesības. Otrs, papildināts un pārstrādāts izdevums. Rīga: Juridiskā koledža, 2009;
175. Svešvārdu vārdnīca: 25000 vārdu un terminu. Autoru kolektīvs D.Nātiņas redakcijā. Rīga: Izdevniecība Avots, 2008;
176. Tassi P. On Video Games as a Political Liability Pieejams: <http://www.forbes.com/sites/insertcoin/2012/10/05/on-video-games-as-a-political-liability/>;
177. Tau B. Bo: Political liability? Pieejams: <http://www.politico.com/politico44/2012/06/bo-political-liability-126224.html>;
178. Tauriņš G. Politika. I daļa. Politoloģijas pamati. Rīga: Poligrāfists, 1999;
179. Tautas nobalsošana Latvijā. Pieejams: <http://www.cvk.lv/pub/public/27531.html>;
180. Tautas nobalsošana par likumprojektu „Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē”. Pieejams: <http://www.cvk.lv/pub/public/29108.html>;
181. TheFreeDictionary. Pieejams: <http://www.thefreedictionary.com/>;
182. The political scene: One member of the opposition is impeached, another stays. Pieejams: <http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=687614453&Country=Lithuania>;
183. Tisenkopfs T. Individīda atbildība: krīzes izaicinājums šodienas Latvijā. Grām: *Latvija. Pārskats par tautas attīstību, 2008/2009: Atbildīgums*. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts, 2009;
184. Tisenkopfs T., Kalniņš V. Public accountability procedures in politics in Latvia: Preliminary report. Rīga Baltic Studies Centre, 2002. Pieejams: http://pdc.ceu.hu/archive/00001522/01/publ_acc_prel_EN%5B1%5D.pdf;
185. TNA elektroniskais izdevums: Latvijas Satversmes Sapulces stenogrammu izvilks (1920–1922). Latvijas Republikas Satversmes projekta apspriešana un apstiprināšana;
186. Tuijl P.V., Jordan L. Political Responsibility in Transnational NGO Advocacy. Bank Information Center, October 1999. Pieejams: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0305750X00000784>;
187. Valērijs Kravcovs nolēmis nebalotēties 11. Saeimas vēlēšanās. Pieejams: <http://www.irliepaja.lv/lv/raksti/liepajnieki/valerijs-kravcovs-nolemis-nebaloteties-11-saeimas-velesanas/>;
188. Vēbers M. Politika kā profesija un aicinājums. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999;
189. von Ihering, R. Law as a Means to an End. Boston: Boston Book Company, 1913;
190. Weber M. Economy and Society. Berkeley; Los Angeles; London: University of California Press, 1978;
191. Westwood S. Power and the Social. London: Routledge, 2002;

192. White W.W. *White's Political Dictionary*. Cleveland OH: World Publishing, 1947;
193. Williams G. Responsibility. *Internet Encyclopedia of Philosophy*, 2006. Pieejams: <http://www.iep.utm.edu/responsi/#SH2d>;
194. Williams G. Responsibility as a Virtue. In: *Ethical Theory and Moral Practice*, Vol.11, No.4, 08.2008;
195. Woodhouse D. *Ministers and Parliament: Accountability in Theory and Practice*. Oxford; New York: Oxford University Press Inc., 1994;
196. Yarwood L. *State Accountability under International Law: Holding States Accountable for a Breach of Jus Cogens Norms*. Oxon: Routledge, 2011;
197. Young I.M. Political Responsibility and Structural Injustice. *Political Science*, University of Chicago. Presented as the Lindley Lecture, Philosophy Department, University of Kansas, May 5, 2003. Pieejams: http://www.bc.edu/content/dam/files/schools/cas_sites/sociology/pdf/PoliticalResponsibility.pdf;
198. Young I.M. *Responsibility for Justice*. New York: Oxford University Press, 2011;
199. Young K. *Sociology: a study of society and culture*. Second edition. New York: American Book Company, 1949;
200. Zaccaro, S. J., Kemp, C., Bader, P. Leader traits and attributes. In: *The Nature of Leadership*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2004. Pieejams: http://www.corwin.com/upm-data/5014_Antonakis_Chapter_5.pdf;
201. Алексеев А.А. *Министерская власть в конституционном государстве*. Харьков: Тип. и лит. М. Зильберберг и с-вья, 1910. Pieejams: <http://books.e-heritage.ru/book/10071728>;
202. Боголейко А.М. Соотношение конституционно-правовой и политической ответственности. *Теоретико-методологические и конституционные основы развития системы права Республики Беларусь: сборник статей / Белорусский государственный университет*. Минск: Право и экономика, 2011. Pieejams: http://www.law.bsu.by/pub/26/Bogoleiko_3.pdf;
203. Енгибарян Р.В., Тадевосян Э.В. *Конституционное право*. Москва: Юристъ, 2000;
204. Конституционное (государственное право) зарубежных стран. Часть общая: конституционное (государственное) право и его основные институты, тома 1–2, 3-е изд. Отв. ред. Б.А. Страшун. М.: БЕК, 2000;
205. Конституционное право зарубежных стран. Под ред. Баглая М.В., Лейбо Ю.И., Энтина Л.М. Москва: Норма, 2004;
206. Козлова Е.И., Кутафин О.Е. *Конституционное право России*. Москва: Юристъ, 2003;

207. Ксениди И.Д. К концепции властного общества. *Теории власти*. Pīeejams: <http://filosofia.ru/70568/>;
208. Ледяев В.Г. Власть: Концептуальный анализ власти: теоретические подходы и основные проблемы. Москва: „Российская политическая энциклопедия” (РОССПЭН), 2001. Pīeejams: <http://grachev62.narod.ru/led/content.htm>;
209. Макиавелли Н. Государь; перевод с итальянского Тананушко К.А. Минск: Современный литератор, 1999;
210. Маклаков В.В. Конституционное право зарубежных стран. Общая часть. Москва: Волтерс Клувер, 2006;
211. Мусиенко С.Г. Концептуализация понятия политической ответственности. *Проблемы управления*, No.4 (25) 2007. Pīeejams: http://www.pu.by/iss/n25/MUSIENKO_25.pdf;
212. Нисневич Ю. Политическая ответственность. Москва: Центр проблемного анализа и государственно-управленческого проектирования, 2013. Вїа pīeejams: <http://problemanalysis.ru/doklad/2013/publicazia/pravo-01-13.pdf>;
213. Нисневич Ю. Политическая ответственность: институциональная постановка проблемы. *Журнал „ПОЛИС”*, No.4-2013;
214. Овсепян Ж.И. Критерии конституционной ответственности. *Северо-кавказский юридический вестник*, № 4. Ростов-на-Дону, 2001. Pīeejams: <http://www.jourclub.ru/5/283/4/>;
215. Политическая власть. Pīeejams: http://nicbar.narod.ru/theoria_politiki4.htm;
216. Политическая ответственность власти в демократической государстве: Необходимость, сущность, механизм обеспечения. Вїа pīeejams: <http://www.nlpnamibia.com/?p=366&page=2>;
217. Правовое регулирование конституционной ответственности в Российской Федерации. Pīeejams: <http://www.allpravo.ru/diploma/doc29p0/instrum6392/item6397.html>;
218. Русско-английский и англо-русский словарь. Москва: Астрель; АСТ, 2003;
219. Чиркин В.Е. Конституционное право зарубежных стран. Москва: Юристъ, 1997;
220. Шаблинский И. Некоторые аспекты политической ответственности. Москва: Центр проблемного анализа и государственно-управленческого проектирования, 2013. Вїа pīeejams: <http://problemanalysis.ru/doklad/2013/publicazia/pravo-01-13.pdf>.

Normatīvie akti

1. Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43;
2. Par valsts budžetu 2014.gadam: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2013. 27.novembris, Nr.232;

3. Likums „Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli”: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2013. 27.marts, Nr. 61;
4. Grozījumi Civillikumā: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2012. 20.decembris, Nr.200;
5. Priekšvēlēšanu aģitācijas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2012. 19.decembris, Nr. 199;
6. Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2012. 20.jūnijs, Nr. 96;
7. Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2011. 20.decembris, Nr.199;
8. Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2010. 28.jūlijs, Nr. 118;
9. Ministru kabineta iekārtas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2008. 28.maijs, Nr.82;
10. Valsts prezidenta ievēlēšanas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 17.maijs, Nr.79;
11. Politisko partiju likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2006. 7.jūlijs, Nr. 107;
12. Tiesībsarga likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2006. 25.maijs, Nr. 65;
13. Kriminālprocesa likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2005. 11.maijs, Nr.74;
14. Parlamentārās izmeklēšanas komisiju likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 22.maijs, Nr.76;
15. Valsts pārvaldes iekārtas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 21.jūnijs, Nr. 94;
16. Valsts kontroles likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 29.maijs;
17. Likums „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā”: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 9.maijs, Nr. 69;
18. Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 30.aprīlis, Nr. 65;
19. Valsts civildienesta likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2000. 22.septembris, Nr.331/333;
20. Finanšu un kapitāla tirgus komisijas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2000. 20.jūnijs, Nr. 230/232;
21. Nacionālo bruņoto spēku likums: LR likums. LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1999. 30.decembris, Nr. 388/389;
22. Civilprocesa likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1998. 3.novembris, Nr. 326/330;
23. Krimināllikums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1998. 8.jūlijs, Nr.199/200;
24. Ministriju iekārtas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1997. 20.februāris, Nr.52;
25. Satversmes tiesas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1996. 14.jūnijs, Nr. 103;
26. Augstskolu likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 17.novembris, Nr.179;
27. Diplomātiskā un konsulārā dienesta likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 10.oktobris, Nr. 155;
28. Saeimas vēlēšanu likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 6.jūnijs, Nr.86;

29. Likums „Par policiju”: LR likums. *Ziņotājs*, 1992. 24.septembris, Nr. 37;
30. Saeimas kārtības rullis: LR likums: *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr.96;
31. Prokuratūras likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 2.jūnijs, Nr. 65;
32. Likums „Par pašvaldībām”: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 24.maijs, Nr.61;
33. Likums „Par tautas nobalsošanu, likumu ierosināšanu un Eiropas pilsoņu iniciatīvu”: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 20.aprīlis, Nr. 47;
34. Satversmes aizsardzības biroja likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 19.maijs, Nr. 59;
35. Likums par budžetu un finanšu vadību: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 6.aprīlis, Nr. 41;
36. Amnestijas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 31.marts, Nr. 40;
37. Par Latvijas Republikas starptautiskajiem līgumiem: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 26.janvāris, Nr.11;
38. Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 25.janvāris, Nr.10;
39. Par Centrālo vēlēšanu komisiju: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 20.janvāris, Nr. 8;
40. Civillikums: LR likums. *Ziņotājs*, 1993. 10.jūnijs, Nr.22;
41. Par tiesu varu: LR likums. *Ziņotājs*, 1993. 14.janvāris, Nr. 1;
42. Par Latvijas Banku: LR likums. *Ziņotājs*, 1992. 4.jūnijs, Nr. 22/23;
43. Par Zemes komisijām: LR likums. *Ziņotājs*, 1990. 2.augusts, Nr. 31;
44. Administratīvo pārkāpumu kodekss: LR likums. *Ziņotājs*, 1984. 20.decembris, Nr.51;
45. Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu, mācību priekšmetu standartiem un izglītības programmu paraugiem: MK noteikumi Nr.281. *Latvijas Vēstnesis*, 2013. 5.jūnijs, Nr.107;
46. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.233. *Latvijas Vēstnesis*, 2011. 1.aprīlis, Nr.52;
47. Noteikumi par Profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstošiem pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām un Profesiju klasifikatora lietošanas un aktualizēšanas kārtību: MK noteikumi Nr.461. *Latvijas Vēstnesis*, 2010. 28.maijs, Nr.84;
48. Ekonomikas ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.271. *Latvijas Vēstnesis*, 2010. 26.marts, Nr.49;
49. Ministru kabineta kārtības rullis: MK noteikumi Nr.300. *Latvijas Vēstnesis*, 2009. 16.aprīlis, Nr.58;
50. Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmetu standartiem: MK noteikumi Nr.715. *Latvijas Vēstnesis*, 2008. 18.septembris, Nr.145;

51. Kārtība, kādā izveidojama komisija, lai izvērtētu iemeslus Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja priekšnieka atbrīvošanai no amata: MK noteikumi Nr.818. *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 5.decembris, Nr.195;
52. Labklājības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.49. *Latvijas Vēstnesis*, 2004. 30.janvāris, Nr.16;
53. Izglītības un zinātnes ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.528. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 19.septembris, Nr.129;
54. Valsts kancelejas nolikums: MK noteikumi Nr.263. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 23.maijs, Nr.77;
55. Aizsardzības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.236. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 13.maijs, Nr.70;
56. Ārlietu ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.237. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 13.maijs, Nr.70;
57. Ekonomikas ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.238. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 13.maijs, Nr.70;
58. Finanšu ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.239. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 13.maijs, Nr.70;
59. Iekšlietu ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.240. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 13.maijs, Nr.70;
60. Kultūras ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.241. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 13.maijs, Nr.70;
61. Satiksmes ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.242. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 13.maijs, Nr.70;
62. Tieslietu ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.243. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 13.maijs, Nr.70;
63. Zemkopības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.245. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 13.maijs, Nr.70;
64. Ministru kabineta kārtības rullis: MK noteikumi Nr.111. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 15.marts, Nr.42;
65. Noteikumi par Ministru prezidenta biedra kompetenci: MK noteikumi Nr.67. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 7.februāris, Nr.21;
66. Aizsardzības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.392. *Latvijas Vēstnesis*, 2001. 7.septembris, Nr.126;
67. Iekšlietu ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.89. *Latvijas Vēstnesis*, 2001. 2.marts, Nr.35;
68. Finanšu ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.194. *Latvijas Vēstnesis*, 2000. 20.jūnijs, Nr.230/232;

69. Labklājības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.138. *Latvijas Vēstnesis*, 2000. 14.aprīlis, Nr.133/135;
70. Izglītības un zinātnes ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.93. *Latvijas Vēstnesis*, 2000. 9.marts, Nr.88/89;
71. Kultūras ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.49. *Latvijas Vēstnesis*, 2000. 11.februāris, Nr.44/46;
72. Zemkopības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.17. *Latvijas Vēstnesis*, 2000. 14.janvāris, Nr.11/12;
73. Tieslietu ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.271. *Latvijas Vēstnesis*, 1998. 31.jūlijs, Nr.223/224;
74. Satiksmes ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.53. *Latvijas Vēstnesis*, 1998. 19.februāris, Nr.44/45;
75. Ārlietu ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.385. *Latvijas Vēstnesis*, 1997. 28.novembris, Nr.309/310;
76. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.338. *Latvijas Vēstnesis*, 1997. 3.oktobris, Nr.253/254;
77. Izglītības un zinātnes ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.334. *Latvijas Vēstnesis*, 1997. 25.septembris, Nr.246/247;
78. Ekonomikas ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.304. *Latvijas Vēstnesis*, 1997. 22.augusts, Nr.210;
79. Finanšu ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.301. *Latvijas Vēstnesis*, 1997. 15.augusts, Nr.204;
80. Labklājības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.286. *Latvijas Vēstnesis*, 1997. 8.augusts, Nr.199;
81. Noteikumi par Ministru prezidenta biedra J.Kaksīša pienākumiem un tiesībām: MK noteikumi Nr.117. *Latvijas Vēstnesis*, 1997. 4.aprīlis, Nr.88;
82. Ekonomikas ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.40. *Latvijas Vēstnesis*, 1997. 24.janvāris, Nr.27;
83. Aizsardzības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.361. *Latvijas Vēstnesis*, 1996. 1.oktobris, Nr.164;
84. Izglītības un zinātnes ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.224. *Latvijas Vēstnesis*, 1996. 2.jūlijs, Nr.111;
85. Satiksmes ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.220. *Latvijas Vēstnesis*, 1996. 28.jūnijs, Nr.110;

86. Noteikumi par pašvaldību darbības pārraudzību un īpašu uzdevumu ministra pašvaldību lietās pienākumiem: MK noteikumi Nr.35. *Latvijas Vēstnesis*, 1996. 20.februāris, Nr.31;
87. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.343. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 21.novembris, Nr.180;
88. Iekšlietu ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.223. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 1.augusts, Nr.113;
89. Labklājības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.94. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 21.aprīlis, Nr.62;
90. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.57. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 28.marts, Nr.47;
91. Ekonomikas ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.47. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 16.marts, Nr.41;
92. Finanšu ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.39. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 28.februāris, Nr.38;
93. Zemkopības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.28. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 8.februāris, Nr.20;
94. Par ministrijas iekārtu: MK noteikumi Nr. 5. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 8.februāris, Nr.4;
95. Par uzdevumu Tieslietu ministrijai sagatavot un iesniegt Saeimā likumprojektu, balstoties uz 13 854 Latvijas pilsoņu kolektīvo iesniegumu „Atbildība par Saeimas deputāta zvēresta laušanu”: Saeimas lēmums. *Latvijas Vēstnesis*, 2013. 12.aprīlis, Nr.71;
96. Par Eiropas Padomes Antidopinga konvencijas Nr.135 ieviešanas koncepciju: MK rīkojums Nr.493. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 10.septembris, Nr.128;
97. Par Valsts reformu ministrijas nolikumu: MK lēmums Nr.3. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 7.janvāris, Nr.3;
98. Par Kultūras ministrijas nolikumu: MK lēmums Nr.147. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 10.decembris, Nr.144;
99. Par Ārlietu ministrijas nolikumu: MK lēmums Nr.138. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 1.decembris, Nr.140;
100. Par Latvijas Republikas Valsts kancelejas nolikumu: MK lēmums Nr.135. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 17.novembris, Nr.135;
101. Par Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas nolikumu: MK lēmums Nr.118. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 22.septembris, Nr.111;
102. Par Izglītības, kultūras un zinātnes ministrijas reorganizāciju: MK lēmums Nr.106. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 10.septembris, Nr.106;

103. Par Aizsardzības ministrijas nolikumu: MK lēmums Nr.20. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 12.marts, Nr.31;
104. Par Labklājības ministrijas pagaidnolikumu: MK lēmums Nr.67. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 29.decembris, Nr.130;
105. Par Zemkopības ministrijas pagaidnolikumu: MK lēmums Nr.57. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 9.decembris, Nr.120;
106. Par Valsts reformu ministrijas pagaidnolikumu: MK lēmums Nr.46. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 25.novembris, Nr.111;
107. Par Izglītības, kultūras un zinātnes ministrijas pagaidnolikumu: MK lēmums Nr.37. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 4.novembris, Nr.101;
108. Par Satiksmes ministrijas pagaidnolikumu: MK lēmums Nr.28. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 3.novembris, Nr.100;
109. Par Ārlietu ministrijas pagaidnolikumu: MK lēmums Nr.21. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 19.oktobris, Nr.92;
110. Par Latvijas Republikas Ekonomisko reformu ministrijas nolikumu: Ministru Padomes lēmums Nr.100. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 22.aprīlis, Nr.16;
111. Par Latvijas Republikas Ārējās tirdzniecības ministrijas nolikumu: Ministru Padomes lēmums Nr.281. *Ziņotājs*, 1992., Nr.42;
112. Par Latvijas Republikas Arhitektūras un celtniecības ministrijas nolikumu: Ministru Padomes lēmums Nr.184. *Ziņotājs*, 1992., Nr.37/38;
113. Par Latvijas Republikas Jūras lietu ministrijas nolikumu: Ministru Padomes lēmums Nr.172. *Ziņotājs*, 1992., Nr.37/38;
114. Par Latvijas Republikas Satiksmes ministrijas nolikumu: Ministru Padomes lēmums Nr.157. *Ziņotājs*, 1992., Nr.37;
115. Par Latvijas Republikas Labklājības ministrijas nolikumu: Ministru Padomes lēmums Nr.135. *Latvijas Vēstnesis*, 1992., Nr.26;
116. Par Latvijas Republikas Lauksaimniecības ministrijas nolikumu: Ministru Padomes lēmums Nr.142. *Ziņotājs*, 1992., Nr.26;
117. Par Latvijas Republikas Rūpniecības un enerģētikas ministrijas nolikumu: Ministru Padomes lēmums Nr.105. *Ziņotājs*, 1992., Nr.20/21;
118. Par Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas nolikuma apstiprināšanu: Ministru Padomes lēmums Nr.101. *Ziņotājs*, 1992., Nr.20/21;
119. Par Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas nolikumu: Ministru Padomes lēmums Nr.451. *Ziņotājs*, 1992., Nr.3;

120. Par Latvijas Republikas kultūras ministrijas nolikumu: Ministru Padomes lēmums Nr.187. *Ziņotājs*, 1991., Nr.21;
121. Par Latvijas Republikas Meža ministrijas nolikumu un Latvijas republikāniskās mežsaimniecības ražošanas apvienības „Latvijas mežs” reorganizāciju: Ministru Padomes lēmums Nr.141. *Ziņotājs*, 1990., Nr.47;
122. Par Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas nolikumu: Ministru Padomes lēmums Nr.117. *Ziņotājs*, 1990., Nr.44;
123. Par Tautas izglītības ministrijas darbu: Ministru Padomes lēmums Nr.32. *Ziņotājs*, 1990., Nr.35;
124. 2006.gada 21.aprīļa likums Nr.96 „Par deputātu un senatoru statūtiem” Lege nr. 96 din 21 aprilie 2006 privind Statutul deputaților și al senatorilor. Pieejams: <http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=240>;
125. Somijas Republikas konstitūcija (Suomen perustuslaki/Finlands grundlag: 11.06.1999, 731/1999). Pieejams: <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf>;
126. Polijas Republikas konstitūcija (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej: 02.04.1997, Dziennik Ustaw No. 78, 483). Pieejams: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>;
127. Slovākijas Republikas Nacionālās padomes likums par procedūras noteikumiem (Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky, 24.10.1996, 350/1996 Coll.). Pieejams: http://www1.worldbank.org/publicsector/civilservice/epublishdocs/immunity/legislation/SlovakiaActNationalCouncil_on_rules_of_procedure.pdf;
128. Lietuvas Republikas Seima Statūti (Lietuvos Respublikos Seimas Statutas: 17.02.1994, Nr. I-399). Pieejams: <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/838/file/1d3069e22bf427292ff15e253dd9.htm/preview>;
129. Čehijas Republikas konstitūcija (Ústava České republiky: 16.12.1992). Pieejams: <http://www.usoud.cz/en/constitution-of-the-czech-republic/>;
130. Lietuvas Republikas konstitūcijas (Lietuvos Respublikos Konstitucija: 25.10.1992). Pieejams: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=211295;
131. Slovākijas Republikas konstitūcija (Ústava Slovenskej republiky: 01.09.1992, 460/1992 Coll.). Pieejams: <http://www.slovak-republic.org/constitution/>;
132. Rumānijas konstitūcija (Constitutia României: 21.11.1991, Monitorul Oficial, Partea I nr. 767 din 31/10/2003). Pieejams: http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?den=act2_2&par1=3;
133. Federālais likums par Nacionālās padomes reglamentu (Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Geschäftsordnungsgesetz: 04.07.1975, Federal Law Gazette, No.

- 410/1975). Pieejams: http://www.parlament.gv.at/ENGL/PERK/RGES/GOGNR/gog01_P1-8.shtml;
134. Maltas Republikas konstitūcija (Konstituzzjoni ta'Malta: 21.09.1964). Pieejams: <http://www.constitution.org/cons/malta/chapt0.pdf>;
135. Vācijas Federatīvās Republikas konstitūcija (Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Ausfertigungsdatum: 23.05.1949). Pieejams: <http://www.gesetze-im-internet.de/gg/index.html>;
136. Likums „Par politisko atbildību” (Ley de Responsabilidades Políticas: 09.02.1939). Pieejams: http://elgranerocomun.net/IMG/pdf/BOE_Ley_de_Rsponsabilidades_poiticas_9_febrero1939.pdf;
137. Somijas Republikas konstitucionālais likums: Likums „Par ministru atbildību” (Ministerivastuulaki/Ministeransvarighetslagen: 25.11.1922, 1922/274). Pieejams: [http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/constitutions/eng/eur/fin?fn=document-t-frameset.htm\\$f=templates\\$3.0](http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/constitutions/eng/eur/fin?fn=document-t-frameset.htm$f=templates$3.0);
138. Ministru atbildības likums (Wet ministeriële verantwoordelijkheid: 22.04.1855). Pieejams: http://wetten.overheid.nl/BWBR0001844/geldigheidsdatum_17-11-2014.

Juridiskās prakses materiāli

Tiesu prakse

1. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007.gada 12.jūlija spriedums lietā Nr.16657/03 a/s Diena un Ozoliņš pret Latviju. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/index.php?menu=doc&id=174023>;
2. Judgment of the Court of Justice, joined cases C-6/90 and C-9/90, 19 November 1991 (Andrea Francovich and Others v. Italy). Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-6/90&language=en>;
3. Par Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likuma 15.panta pirmās daļas, ciktāl tā nepieļauj vēlētajū apvienībām iesniegt kandidātu sarakstus novados, kuru iedzīvotāju skaits ir lielāks par 5 000, un republikas pilsētās, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 101.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2015.gada 5.februāra spriedums lietā Nr. 2014-03-01. *Latvijas Vēstnesis*. 2015. 6.februāris, Nr.26;
4. Par likuma „Par valsts sociālo apdrošināšanu” 5.panta ceturtais daļas un 21.panta 2.¹ daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2011.gada 19.decembra spriedums lietā Nr. 2011-03-01. *Latvijas Vēstnesis*. 2011. 21.decembris, Nr.200;
5. Par Ministru kabineta 2007.gada 6.marta noteikumu Nr.173 „Transportlīdzekļu vadītāja kvalifikācijas iegūšanas, transportlīdzekļu vadīšanas tiesību iegūšanas un atjaunošanas kārtība

- un vadītāja apliecības izsniegšanas, apmaiņas un atjaunošanas kārtība” 40.punkta pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2011.gada 11.janvāra spriedums lietā Nr.2010-40-03. *Latvijas Vēstnesis*. 2011. 13.janvāris, Nr.7;
6. Par Civillikuma 358.panta un 364.panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2010.gada 27.decembra spriedums lietā Nr.2010-38-01. *Latvijas Vēstnesis*. 2010. 30.decembris, Nr.206;
 7. Par Likuma par budžetu un finanšu vadību 19.panta piektās daļas, Valsts kontroles likuma 44.panta otrās daļas un Tiesībsarga likuma 19.panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 83. un 87.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2010.gada 25.novembra spriedums lietā Nr.2010-06-01. *Latvijas Vēstnesis*. 2010. 30.novembris, Nr.189;
 8. Par likuma „Par Lisabonas līgumu, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2009.gada 7.aprīļa spriedums lietā Nr.2008-35-01. *Latvijas Vēstnesis*. 2009. 9.aprīlis, Nr.56;
 9. Par Rīgas domes 2006.gada 19.decembra saistošo noteikumu Nr.67 “Teritorijas Maskavas ielā 264 (kadastra Nr.01000780413) un Maskavas ielā bez numura (kadastra Nr.01000781004) izmantošanas un apbūves noteikumi” atbilstību Teritorijas plānošanas likuma 3.panta 1.punktam, Aizsargjoslu likuma 37.panta pirmās daļas 4.punktam un Latvijas Republikas Satversmes 115.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2008.gada 24.septembra spriedums lietā Nr.2008-03-03. *Latvijas Vēstnesis*. 2008. 30.septembris;
 10. Par likuma „Par pilnvarojumu Ministru kabinetam parakstīt 1997.gada 7.augustā parafēto Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma projektu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” un likuma „Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” 1.panta vārdu „ievērojot Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas pieņemto robežu nemainības principu” atbilstību Latvijas PSR Augstākās padomes 1990.gada 4.maija deklarācijas „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” preambulai un 9. punktam un 2007.gada 27.martā parakstītā Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma par Latvijas un Krievijas valsts robežu un likuma „Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 3. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2007.gada 29.novembra spriedums lietā Nr.2007-10-0102. *Latvijas Vēstnesis*. 2007. 30.novembris, Nr.193;
 11. Par Radio un televīzijas likuma 46. panta sestās, septītās, astotās un devītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 58. un 91. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas

- 2006.gada 16.oktobra spriedums lietā Nr.2006-05-01. *Latvijas Vēstnesis*. 2006. 24.oktobris, Nr.169;
12. Par Ministru kabineta 2005.gada 11.janvāra noteikumu Nr.17 „Grozījumi likumā „Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” un 2005.gada 9.jūnija likuma „Grozījumi likumā „Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005.gada 16.decembra spriedums lietā Nr.2005-12-0103. *Latvijas Vēstnesis*. 2005. 20.decembris, Nr.203;
 13. Par „Izmeklēšanas cietumu iekšējās kārtības noteikumu” 59.1.6., 66. un 68. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 95. un 111. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2002.gada 22.oktobra spriedums lietā Nr. 2002-04-03. *Latvijas Vēstnesis*. 2002.gada 24.oktobris, Nr.154;
 14. Par Saeimas 1999.gada 29.aprīļa lēmuma par Telekomunikāciju tarifu padomi 1.punkta un 4.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 57.pantam un citiem likumiem: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 1999.gada 1.oktobra spriedums lietā Nr. 03-05(99). *Latvijas Vēstnesis*. 1999. 5.oktobris, Nr.325/327;
 15. Par 1998.gada 30.aprīlī pieņemtā Saeimas lēmuma par uzticības izteikšanu Ministru kabinetam atbilstību Ministru kabineta iekārtas likumam un Saeimas kārtības rullim: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 1998.gada 13.jūlija spriedums lietā Nr.03-04(98). *Latvijas Vēstnesis*. 1998. 14.jūlijs, Nr.208/210;
 16. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2014.gada 31.oktobra spriedums lietā Nr.SA-5/2014;
 17. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2013.gada 23.augusta spriedums lietā Nr.SKA-659/2013;
 18. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2011.gada 22.septembra spriedumu lietā Nr.SKA-311/2011;
 19. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2011.gada 8.jūlija spriedums lietā Nr.SKA-426/2011;
 20. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2010.gada 28.jūnija spriedums lietā Nr.SKA-381/2010;
 21. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2009.gada 29.jūnija lēmums lietā Nr.SKA-528/2009;
 22. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2009.gada 5.marta spriedums lietā Nr.SKA-19/2009;

23. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2008.gada 13.oktobra spriedums lietā Nr.SKA-690/2008;
24. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2008.gada 29.februāra spriedums lietā Nr.SKA-61/2008;
25. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006.gada 3.novembra spriedums lietā Nr.SA-5/2006;
26. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2005.gada 29.novembra spriedums lietā Nr.SKA-468;
27. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2005.gada 16.septembra spriedums lietā Nr.SKA-162;
28. Latvijas Senāta Apvienotās Sapulces 1928.gada 18.maija spriedums. *Grām: Latvijas Senāta spriedumi (1918. – 1940.). 1. sējums. Senāta Apvienotās sapulces spriedumi.* Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997;
29. Latvijas Republikas Administratīvās apgabaltiesas 2007.gada 30.augusta spriedums lietā Nr.A42341205 (143/AA43 – 0660 – 07/4);
30. Administratīvās rajona tiesas Rīgas tiesu nama 2013.gada 13.jūnija spriedums lietā Nr.A420385313;
31. Administratīvās rajona tiesas Liepājas tiesu nama 2013.gada 29.maija spriedums lietā Nr.A420578312;
32. Administratīvās rajona tiesas Rīgas tiesu nama 2009.gada 4.jūnija spriedums lietā Nr.A42485508;

Citi prakses materiāli

1. Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, 2001. In: *Report of the International Law Commission on the Work of its Fifty-third Session, United Nations General Assembly Official Records, 56th Session, Supplement No.10, Doc. A/56/10 (2001).* Pieejams: <http://www.un.org/documents/ga/docs/56/a5610.pdf>;
2. Ziņojumi par kabineta sastādīšanu; valdības deklarācijas; koalīcijas līgumi un sadarbības līgumi Latvijas Republikas Ministru kabineta sastāviem (1993.gada 3.augusts – 2014.gada 5.novembris). Pieejams: <http://www.mk.gov.lv/lv/content/ministru-kabineta-vesture>;
3. Latvijas Republikas 12.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2015.gada 12.novembra sēdes protokols Nr. 45;
4. Latvijas Republikas 12.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2015.gada 12.novembra sēdes protokols Nr. 44;
5. Parlamentārās izmeklēšanas komisijas par Latvijas valsts rīcību, izvērtējot 2013.gada 21.novembrī Zolitūdē notikušās traģēdijas cēloņus, un turpmākajām darbībām, kas veiktas

- normatīvo aktu un valsts pārvaldes un pašvaldību darbības sakārtošanā, lai nepieļautu līdzīgu traģēdiju atkārtošanos, kā arī par darbībām minētās traģēdijas seku novēršanā 2015.gada 27.oktobra galaziņojums. *Latvijas Vēstnesis*, 2015. 10.novembris, Nr.220;
6. Parlamentārās izmeklēšanas komisijas par Latvijas valsts rīcību, izvērtējot 2013.gada 21.novembrī Zolitūdē notikušās traģēdijas cēloņus, un turpmākajām darbībām, kas veiktas normatīvo aktu un valsts pārvaldes un pašvaldību darbības sakārtošanā, lai nepieļautu līdzīgu traģēdiju atkārtošanos, kā arī par darbībām minētās traģēdijas seku novēršanā 2015.gada 27.oktobra sēdes protokols Nr.26;
 7. Parlamentārās izmeklēšanas komisijas par Latvijas valsts rīcību, izvērtējot 2013.gada 21.novembrī Zolitūdē notikušās traģēdijas cēloņus, un turpmākajām darbībām, kas veiktas normatīvo aktu un valsts pārvaldes un pašvaldību darbības sakārtošanā, lai nepieļautu līdzīgu traģēdiju atkārtošanos, kā arī par darbībām minētās traģēdijas seku novēršanā 2015.gada 21.septembra sēdes protokols Nr.24;
 8. Parlamentārās izmeklēšanas komisijas par Latvijas valsts rīcību, izvērtējot 2013.gada 21.novembrī Zolitūdē notikušās traģēdijas cēloņus, un turpmākajām darbībām, kas veiktas normatīvo aktu un valsts pārvaldes un pašvaldību darbības sakārtošanā, lai nepieļautu līdzīgu traģēdiju atkārtošanos, kā arī par darbībām minētās traģēdijas seku novēršanā 2015.gada 14.septembra sēdes protokols Nr.23;
 9. Priekšlikumu tabula parlamentārās izmeklēšanas komisijas par Latvijas valsts rīcību, izvērtējot 2013.gada 21.novembrī Zolitūdē notikušās traģēdijas cēloņus, un turpmākajām darbībām, kas veiktas normatīvo aktu un valsts pārvaldes un pašvaldību darbības sakārtošanā, lai nepieļautu līdzīgu traģēdiju atkārtošanos, kā arī par darbībām minētās traģēdijas seku novēršanā galaziņojuma otrajam lasījumam;
 10. Par biedrības „Atvērtās pārvaldības partnerība Latvijā” iesniegto likumprojektu „Likums „Par Saeimas deputātu, ministru un valsts sekretāru personisko materiālo atbildību””: Centrālās vēlēšanu komisijas lēmums Nr.4. *Latvijas Vēstnesis*, 2015. 27.maijs, Nr.102;
 11. Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja 2015.gada 15.maija vēstule Nr. 1/3329;
 12. Neatliekamās medicīniskās palīdzības dienesta 2015.gada 11.maija iesniegums Nr. 1-9/652;
 13. Saeimas Juridiskā biroja 2015.gada 22.aprīļa vēstule Nr.142.13/1-13-12/15 „Par Saeimas piekrišanu 12.Saeimas deputāta Daiņa Liepiņa krimināllietas turpmākai izskatīšanai”;
 14. Daiņa Liepiņa 2015.gada 16.aprīļa vēstule Nr. 142.8/5-49-12/15 „Par Latvijas Republikas Saeimas 05.02.2015 lēmumu – piekrist deputāta D.Liepiņa krimināllietas turpmākai iztiesāšanai, liegumu piedalīties Saeimas un tās komisiju, kā arī citu to institūciju sēdēs”;

15. Daiņa Liepiņa 2015.gada 15.aprīļa vēstule Nr. 142.8/5-48-12/15 „Par Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas priekšsēdētāja V.Orlova vēstuli Nr. 142.9/10-5-12/15, 19.01.2015”;
16. Profesores Valentijas Liholajas 2015.gada 29.marta atzinums par Krimināllikuma 219.panta otro daļu un Dainim Liepiņam izvirzīto apsūdzību;
17. Eiropas Padomes Starpvalstu pretkorupcijas grupas 2015.gada 27.marta ceturtās novērtēšanas kārtas atbilstības ziņojums „Korupcijas novēršana attiecībā uz parlamenta deputātiem, tiesnešiem un prokuroriem”: Latvija;
18. Latvijas Republikas 12.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2015.gada 4.februāra sēdes protokols Nr. 14;
19. Jelgavas rajona tiesas 2015.gada 28.janvāra vēstule Nr.12220001512 „Par Daini Liepiņu”. Pieejams:http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs_imp.nsf/0/41A6E27282E964B7C2257DE20044531E?OpenDocument;
20. Latvijas Republikas 12.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2015.gada 21.janvāra sēdes protokols Nr. 11;
21. Latvijas Republikas Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2015.gada 19.janvāra vēstule Nr. 142.9/10-5-12/15 „Par Saeimas deputāta neaizskaramības institūta piemērošanu”;
22. Latvijas Republikas 12.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2014.gada 22.decembra sēdes protokols;
23. Jelgavas rajona tiesas 2014.gada 15.decembra vēstule Nr.12220001512 „Par Daini Liepiņu”;
24. Latvijas Žurnālistu savienības biedra Kaspara Ūdra 2014.gada 6.decembra iesniegums;
25. Ekspertu grupas pārvaldības pilnveidošanai priekšlikumi (III), 24.lpp. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/zinojums%20pp_.pdf;
26. Latvijas Reģionu apvienības frakcijas nolikums;
27. 12.Saeimas frakcijas Nacionālās apvienības „Visu Latvijai!”-„Tēvzemei un Brīvībai/LNNK” nolikums;
28. Latvijas Republikas Saeimas partijas „No sirds Latvijai” frakcijas nolikums;
29. Saeimas frakcijas „SASKAŅA” nolikums;
30. 12.Saeimas frakcijas VIENOTĪBA nolikums;
31. Latvijas Republikas 12.Saeimas Zaļo un Zemnieku savienības frakcijas nolikums;
32. Par katrā vēlēšanu apgabalā ievēlējamo deputātu skaitu 12.Saeimas vēlēšanās: Centrālās vēlēšanu komisijas lēmums Nr.51. *Latvijas Vēstnesis*, 2014. 12.jūnijs, Nr.114;
33. Tiesībsarga 2014.gada 6.maija vēstule Nr.1-6/5 „Par viedokli lietā Nr.2014-03-01”. Pieejams:http://www.tiesibsargs.lv/files/content/atzinumi/Satversmes_tiesai_Pasvaldibu_velesanu_likums_06052014.pdf;

34. Aizsardzības ministrijas, tās padotībā esošo iestāžu, tostarp Nacionālo bruņoto spēku, personāla politika. Apstiprināta ar Aizsardzības ministra 2012.gada 6.novembra pavēli Nr.185.Pieejams:http://www.mod.gov.lv/~media/AM/Ministrija/Struktura_personals/Personala%20politika.ashx;
35. Tieslietu ministrijas 2013.gada 12.decembra vēstule Nr.1-11/4658 „Par regulējumu par Saeimas deputāta zvēresta laušanu”;
36. Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2013.gada 6.augusta sēdes protokols Nr. 67;
37. Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2013.gada 4.jūlija sēdes protokols Nr. 65;
38. Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2013.gada 3.aprīļa sēdes protokols Nr.54;
39. Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2013.gada 3.aprīļa sēdes audioieraksts;
40. Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2013.gada 9.janvāra sēdes protokols Nr. 45;
41. Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2012.gada 19.decembra sēdes protokols Nr. 43;
42. Tieslietu ministrijas 2012.gada 1.novembra vēstule Nr.1-11/4064 „Par Latvijas pilsoņu kolektīvā iesnieguma „Atbildība par Saeimas deputāta zvēresta laušanu” turpmāko virzību”;
43. Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2012.gada 17.oktobra sēdes protokols Nr. 36;
44. Par Latvijas pilsoņu kolektīvā iesnieguma „Atbildība par Saeimas deputāta zvēresta laušanu” turpmāko virzību: Saeimas paziņojums. *Latvijas Vēstnesis*, 2012. 19.septembris, Nr.148;
45. Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/17092012_Viedoklis_2.pdf;
46. Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2012.gada 26.jūnija sēdes protokols Nr. 28;
47. Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2012.gada 26.jūnija sēdes audioieraksts;
48. Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2012.gada 20.jūnija sēdes protokols Nr. 27;
49. Latvijas Republikas Saeimas deputātes Dainas Kazākas 2012.gada 14.jūnija iesniegums Nr. 8/2-2-i/68-11/12;

50. Sociāldemokrātiskās partijas „SASKAŅA” statūti. Pieejams: http://www.saskanazemgalei.lv/2012/01/socialdemokratiskas-partijas-saskana_10.html;
51. Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2011.gada 7.decembra sēdes protokols Nr. 9;
52. Latvijas Republikas 11.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2011.gada 7.decembra sēdes audioieraksts;
53. Politiskās partijas „VIENOTĪBA” statūti. Pieejams: <http://vienotiba.lv/par-mums/statuti/>;
54. Latvijas Republikas 10.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2011.gada 15.jūnijs sēdes protokols Nr. 30;
55. Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis par iespējamo ministra noteikumu Satversmību. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/KTKT_viedoklis_01_06_11.pdf;
56. Latvijas Republikas 10.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2011.gada 18.maija sēdes protokols Nr. 26;
57. Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis par Valsts prezidenta funkcijām Latvijas parlamentārās demokrātijas sistēmas ietvaros. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/Viedoklis_10maijs.pdf;
58. Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja 2011.gada 25.maija vēstule Nr.1/4430 „Par Saeimas deputātu Aināru Šleseru”. Pieejams: [http://titania.saeima.lv/LIVS10/SaeimaLIVS_LmP.nsf/0/a60865a38c41bde4c225789c00388ee3/\\$FILE/scan.pdf](http://titania.saeima.lv/LIVS10/SaeimaLIVS_LmP.nsf/0/a60865a38c41bde4c225789c00388ee3/$FILE/scan.pdf);
59. Latvijas Republikas 9.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2007.gada 5.jūnija sēdes protokols Nr. 32;
60. Latvijas Republikas 9.Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2007.gada 29.maijs sēdes protokols Nr. 30;
61. Latvijas Republikas ģenerālprokurora 2006.gada 8.novembra vēstule Nr.3-1-44-06. Pieejams: http://helios-web.saeima.lv/saeima9/lasa?dd=LM0013_0;
62. Saeimas Juridiskā biroja 1995.gada 17.janvāra vēstule Nr.6-2-4-176 „Par Saeimas deputāta Alfrēda Rubika mandāta apstiprināšanu”. Grām: *Saeimas Juridiskā biroja dokumenti 1993-2013*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013;
63. Saeimas Juridiskā biroja 1994.gada 1.septembra vēstule Nr.6/2-4-96 „Par Saeimas deputātu mandātu darbības pārtraukšanu uz laiku sakarā ar sadarbības fakta ar VDK konstatēšanas procedūru”. Grām: *Saeimas Juridiskā biroja dokumenti 1993-2013*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013;
64. Par Latvijas Republikas Saeimas lēmumu: Saeimas paziņojums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 30.aprīlis, Nr. 51;

65. Pasaules Brīvo Latviešu Apvienības 2013.gada 27.novembra atklātā vēstule par trūkstošajiem līdzekļiem latviskajai diasporai 2014.gadā. Pieejams: <http://www.pbpla.lv/pbla-atklata-vestule-saeimai-un-valdibai-par-trukstosajiem-lidzekliem-latviskajai-izglitiba-diaspora-2014-gada/>;
66. Līvu (lībiešu) savienības „Līvod Īt” 2012.gada 23.oktobra atklātā vēstule par likumprojektu „Grozījums Personu apliecināšu dokumentu likumā”. Pieejams: <http://m.lvportals.lv/viedokli.php?id=251722>;
67. Edgara Engīzera 2012.gada 4.oktobra atklātā vēstule Saeimas deputātei Irinai Cvetkovai. Pieejams: <http://www.laikraksts.com/raksti/2813>;
68. Latvijas Radošo savienību padomes 2011.gada 23.novembra atklātā vēstule. Pieejams: <http://e-art.lv/latvijas-radoso-savienibu-padomes-atklata-vestule-latvijas-valdibai-un-saeimai/>;
69. Letter; Analysis of the Law of Political Responsibilities promulgated by General Franco at Burgos on 9th February 1939; Summary of the Law of Political Responsibilities promulgated by General Franco at Burgos on 9th February 1939. Pieejams: <http://contentdm.warwick.ac.uk/cdm/ref/collection/scw/id/4997>;
70. International guidelines: ISO 26000 on Social Responsibility. Pieejams: <http://www.cnis.gov.cn/wzgg/201405/P020140512224950899020.pdf>.

Likumprojekti (tiesību aktu projekti)

1. Likumprojekts „Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē”. Pieejams: <http://www.cvk.lv/pub/public/29115.html>;
2. Likumprojekts Nr.338/Lp12 „Grozījums Saeimas kārtības rullī”. Pieejams: [http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/46d2cf5e5b8a3006c2257eb5004ad560/\\$FILE/111.9_10-1-12_15.pdf](http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/46d2cf5e5b8a3006c2257eb5004ad560/$FILE/111.9_10-1-12_15.pdf);
3. Likumprojekts „Par Saeimas deputātu, ministru un valsts sekretāru personisko materiālo atbildību”. Pieejams: <https://www.cvk.lv/pub/public/31136.html>;
4. Priekšlikumu apkopojums likumprojektam Nr.143/Lp9 „Ministru kabineta iekārtas likums”: 2.lasījums. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/3975741B215D4963C22573AA00324155?OpenDocument>;
5. Likumprojekts Nr.1383 „Grozījumi Saeimas kārtības rullī” un anotācija par likumprojektu „Grozījumi Saeimas kārtības rullī”. Pieejams: http://helios-web.saeima.lv/bi8/lasa?dd=LP1383_0;
6. Saeimas lēmuma projekts „Par piekrišanu 12.Saeimas deputāta Daiņa Liepiņa krimināllietas turpmākai iztiesāšanai”. Pieejams: http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs_imp.nsf/webSasaiste?OpenView&restricttocategory=108/Lm12;

7. Saeimas lēmuma projekts „Par piekrišanu kratīšanas izdarīšanai 12.Saeimas deputāta Sergeja Potapkina īpašumā” (ar Latvijas Republikas ģenerālprokuratūras iesniegumu un tam klāt pievienotajiem pielikumiem). Pieejams: http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs_imp.nsf/0/A14FF71FF5A03321C2257DAA0044485B?OpenDocument;
8. Par piekrišanu 10. Saeimas deputāta Valērija Kravcova saukšanai pie administratīvās atbildības. Pieejams: [http://titania.saeima.lv/LIVS10/SaeimaLIVS_LmP.nsf/webAll?SearchView&Query=\(Title\)=*Kravcova*\)&SearchMax=0&SearchOrder=4](http://titania.saeima.lv/LIVS10/SaeimaLIVS_LmP.nsf/webAll?SearchView&Query=(Title)=*Kravcova*)&SearchMax=0&SearchOrder=4);
9. Lēmuma projekts „Par deputāta Valērija Kravcova izslēgšanu no Saeimas sastāva”. Pieejams: http://titania.saeima.lv/LIVS10/SaeimaLIVS_LmP.nsf/webSasaiste?OpenView&restricttocategory=76/Lm10;
10. Lēmuma projekts „Par Jura Boldāna 9.Saeimas deputāta pilnvaru apstiprināšanu un piekrišanu uzsāktās Jura Boldāna kriminālvajāšanas turpināšanai”. Pieejams: <http://helios-web.saeima.lv/saeima9/lasdk?dd=20061116>;
11. Ministru kabineta ētikas kodekss (projekts). Pieejams: http://www.knab.gov.lv/uploads/ta_projekti/mk_kodekss.pdf.

Stenogrammas

1. Latvijas Republikas 12.Saeimas rudens sesijas vienpadsmitās sēdes 2015.gada 5.novembra stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/327>;
2. Latvijas Republikas 12.Saeimas pavasara sesijas piektās sēdes 2015.gada 7.maija stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/299>;
3. Latvijas Republikas 12.Saeimas pavasara sesijas otrās sēdes 2015.gada 23.aprīļa stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/294>;
4. Latvijas Republikas 12.Saeimas pavasara sesijas pirmās sēdes 2015.gada 16.aprīļa stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/283>;
5. Latvijas Republikas 12.Saeimas ziemas sesijas ceturtais sēdes 2015.gada 5.februāra stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/283>;
6. Latvijas Republikas 12.Saeimas rudens sesijas pirmās sēdes 2014.gada 4.novembra stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/264>;
7. Latvijas Republikas 11.Saeimas pavasara sesijas otrās sēdes 2013.gada 11.aprīļa stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/174>;
8. Latvijas Republikas 11.Saeimas rudens sesijas vienpadsmitās sēdes 2012.gada 8.novembra stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/142>;

9. Latvijas Republikas 11.Saeimas ziemas sesijas otrās sēdes 2012.gada 19.janvāra stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/102>;
10. Latvijas Republikas 11.Saeimas rudens sesijas septītās sēdes 2011.gada 10.novembra stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/89>;
11. Latvijas Republikas 11.Saeimas rudens sesijas pirmās sēdes 2011.gada 17.oktobra stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/83>;
12. Latvijas Republikas 10.Saeimas pavasara sesijas septītās (ārkārtas) sēdes 2011.gada 26.maija stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/60>;
13. Latvijas Republikas 10.Saeimas ziemas sesijas piektās sēdes 2011.gada 27.janvāra stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/42#b015>;
14. Latvijas Republikas 8.Saeimas pavasara sesijas piektās sēdes 2004.gada 13.maija stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/2002_8/st_040513/st1305.htm;
15. Latvijas Republikas 7.Saeimas pavasara sesijas sestās (ārkārtas) sēdes 2002.gada 30.aprīļa stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/2002/st_3004/st3004.htm;
16. Latvijas Republikas 6.Saeimas pavasara sesijas otrās sēdes 1997.gada 17.aprīļa stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/st_97/st1704.html;
17. Latvijas Republikas 6.Saeimas pavasara sesijas sestās (ārkārtas) sēdes 1996.gada 6.maija stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/st_96/st0605.html;
18. Latvijas Republikas 5.Saeimas sēdes 1995.gada 23.-24.augusta stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/st_955/st2408.html;
19. Latvijas Republikas 5.Saeimas sēdes 1995.gada 9.marta stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/st_955/st0903.html;
20. Latvijas Republikas 5.Saeimas sēdes 1994.gada 5.oktobra stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/st_94/st0510.html;
21. Latvijas Republikas 5.Saeimas sēdes 1994.gada 15.septembra stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/st_94/st1509.html;
22. Latvijas Republikas 5.Saeimas sēdes 1994.gada 2.jūnija stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/st_94/st0206.html;
23. Latvijas Republikas 5.Saeimas sēdes 1994.gada 28.aprīļa stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/st_94/st2804.html;
24. Latvijas Republikas 5.Saeimas sēdes 1994.gada 27.aprīļa stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/st_94/st2704.html;
25. Satversmes Sapulces V sesijas 13.sēdes stenogramma. TNA elektroniskais izdevums: *Latvijas Satversmes Sapulces stenogrammu izvilks (1920–1922). Latvijas Republikas Satversmes projekta apspriešana un apstiprināšana*;

26. Satversmes Sapulces IV sesijas 17.sēdes stenogramma. TNA elektroniskais izdevums: *Latvijas Satversmes Sapulces stenogrammu izvilks (1920–1922). Latvijas Republikas Satversmes projekta apspriešana un apstiprināšana*;
27. Satversmes sapulces IV sesijas 10.sēdes stenogramma. TNA elektroniskais izdevums: *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammu izvilks (1920–1922). Latvijas Republikas Satversmes projekta apspriešana un apstiprināšana*;
28. Satversmes tiesas sēdes stenogramma lietā Nr.2014-03-01 (2014.gada 16.decembra sēde). Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2014-03-01_stenogramma.pdf;
29. Satversmes tiesas sēdes stenogramma lietā Nr.2014-03-01 (2014.gada 24.novembra sēde). Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2014-03-01_stenogramma.pdf;
30. Satversmes tiesas sēdes stenogramma lietā Nr.2012-03-01 (2012.gada 20.novembra sēde). Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/Stenogramma_2012-03-01_20_novembris.pdf;
31. Satversmes tiesas sēdes stenogramma lietā Nr.2011-18-01 (2012.gada 8.maija sēde). Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/stenogramma-2011-18-01.pdf>;
32. Satversmes tiesas sēdes stenogramma lietā Nr.2011-18-01 (2012.gada 17.aprīļa sēde). Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/stenogramma-2011-18-01.pdf>;
33. Satversmes tiesas sēdes stenogramma lietā Nr.03-05(99) (1999.gada 20.septembra sēde). Pieejams: [http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/03-05\(99\).htm](http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/03-05(99).htm);
34. Satversmes tiesas sēdes stenogramma lietā Nr.03-04(98) (1998.gada 26.jūnija sēde). Pieejams: [http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/03-04\(98\).htm](http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/03-04(98).htm).

Arhīva materiāli

1. Intervija ar Saeimas pozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti;
2. Intervija ar Saeimas pozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti;
3. Intervija ar Saeimas opozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti;
4. Intervija ar Saeimas opozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti;
5. Intervija ar Saeimas opozīcijas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti;
6. Intervija ar Saeimas opozīcijas deputātu (Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas locekli). Darba autora personīgie pieraksti;
7. Intervija ar Saeimas opozīcijas deputātu (Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas priekšsēdētāju). Darba autora personīgie pieraksti;
8. Intervija ar bijušo Saeimas deputātu. Darba autora personīgie pieraksti;
9. Intervija ar Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas pārstāvi. Darba autora personīgie pieraksti;

10. Intervija ar Dr. Tilu Dembeku (*Till Dembeck*). Darba autora personīgie pieraksti;
11. Saeimas pozīcijas deputātam adresēta 2012.gada septembra vēstule un 2014.gada janvāra vēstule no J.P.;
12. Saeimas pozīcijas deputātam adresēta 2013.gada maija vēstule no R.;
13. Saeimas pozīcijas deputātam adresēts 2012.gada decembra e-pasts no I.S.;
14. Saeimas pozīcijas deputātam adresēta 2012.gada novembra vēstule no M.M.;
15. Saeimas pozīcijas deputātam adresēta 2012.gada augusta vēstule no L.M.;
16. Saeimas pozīcijas deputātam adresēta 2012.gada maija vēstule no E.B.S.;
17. Saeimas pozīcijas deputātam adresēta 2012.gada vēstule;
18. Saeimas pozīcijas deputāta palīga 2012.gada septembra atskaite par saņemtajām sūdzībām, lūgumiem un prasībām no vēlētāju puses;
19. Saeimas pozīcijas deputātam adresēta vēstule [bez datuma] no I.M.;
20. Saeimas pozīcijas deputātam adresēta vēstule [bez datuma] no Ē.D.
21. Saeimas pozīcijas deputātam adresēta vēstule [bez datuma] no S.V.

POLITISKĀS ATBILDĪBAS JĒDZIENA TIESISKĀ DIMENSIJA

Šajā pielikumā ir aprakstīts politiskās atbildības jēdziena lietojums vairāku ministriju nolikumos¹¹⁸³. Pamatojoties uz pielikumā ietverto informāciju, ir izstrādāta šā promocijas darba 2.1.2.apakšnodaļa. Pielikums ir paredzēts kā palīgavots, kas dod iespēju pilnīgāk aptvert politiskās atbildības jēdziena tiesisko dimensiju.

Aizsardzības ministrijas nolikums

Politiskās atbildības jēdziens ir ietverts Ministru kabineta 1996.gada 24.septembra noteikumu Nr.361 „Aizsardzības ministrijas nolikums” 8.punktā, kas izteikts šādā redakcijā: „*Ministrijas darbu vada aizsardzības ministrs (turpmāk tekstā – „ministrs”), kas ir politiski atbildīgs Saeimai par ministrijas darbību*”¹¹⁸⁴ (autora izcēlums – A.C.).

Papildus citētajai normai nolikumā ir ietverta norma – 9.punkts, kas noteic ministra vispārējo atbildību (tieši neprecizējot tās veidu) par ministrijas darbību kopumā. Šīs normas var skatīt kā savstarpēji papildinošas. Piemēram, nolikuma 8.punkts noteic:

- 1) kam ministrs ir atbildīgs (Saeimai);
- 2) kādā veidā ministrs ir atbildīgs (politiski);
- 3) par ko ministrs ir atbildīgs (par ministrijas darbu).

Savukārt 9.punktā norādītas ministra tiesības un pienākumi, piemēram, noteikt ministrijas darbības stratēģiju, pārstāvēt ministriju, izdot pavēles un rīkojumus, atcelt citu amatpersonu izdotus rīkojumus un pavēles, apstiprināt institūciju nolikumus, ierosināt parlamentārā sekretāra iecelšanu amatā un atkāpšanos no amata.

Skatot abas minētās normas savstarpējā kopsakarā, var secināt, ka ministrs ir politiski atbildīgs Saeimai par attiecīgo pienākumu izpildi un tiesību realizāciju. Turklāt 9.punkts precizē, ka ministrs ir atbildīgs par ministrijas darbu kopumā. Hipotētiski tas pieļauj, ka ministrs ir politiski atbildīgs Saeimai arī par ministrijas amatpersonu rīcību (piemēram, pieļautām kļūdām) un institūciju darbību.

Iepriekš minēto var pamatot, pārlūkojot ministrijas nolikuma vēsturisko attīstību. Proti, iepriekšējais nolikums, kas bija pieņemts ar Ministru kabineta 1994.gada 22.februāra lēmumu Nr.20

¹¹⁸³ Nolikumi norādīti alfabētiskā secībā, ņemot vērā attiecīgās ministrijas nosaukumu. Nobeigumā zināšanai ir papildus norādīti divi citi normatīvie akti, kuros ietverts politiskās atbildības jēdziens, t.i., Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu, mācību priekšmetu standartiem un izglītības programmu paraugiem un rīkojums par Eiropas Padomes Antidopinga konvencijas ieviešanas koncepciju.

¹¹⁸⁴ Aizsardzības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.361. *Latvijas Vēstnesis*, 1996. 1.oktobris, Nr.164.

„Par Aizsardzības ministriju”, noteica, ka ministrs atbild par pakļautībā un pārraudzībā esošo institūciju funkciju izpildi, kā arī par valsts aizsardzības politikas realizāciju¹¹⁸⁵. Jāatzīmē, ka šajā nolikumā (konkrēti, 4.2.punktā) ir ietverts ministra personīgās atbildības jēdziens, kas saistīts ar politisko uzdevumu izpildi un ministrijas darbu. Šo jēdzienu iespējams pieņemt par politiskās atbildības „priekštecī”, jo tas pēc būtības apzīmē politisko atbildību, kas citastarp izpaužas kā atbildība par politisku uzdevumu izpildi un ministrijas darbību.

Politiskās atbildības jēdziens nolikumā bija ietverts līdz 2001.gada 8.septembrim, kad stājās spēkā jauns nolikums. Šajā nolikumā (4.punktā) ietverta norāde uz ministru kā ministrijas politisko vadītāju, un tā nav papildināta ar vārdiem par ministra atbildību¹¹⁸⁶. Taču norāde uz „politisko vadību” un nolikuma vēsturiskā attīstība (iepriekšējie nolikumi) ļauj identificēt ministra politisko atbildību, neizmantojot citus normatīvos aktus.

Pievēršoties šobrīd spēkā esošajam nolikumam, kas pieņemts 2003.gada 29.aprīlī, var konstatēt, ka tas neietver norādes uz politisko vadību un atbildību¹¹⁸⁷. Tāpēc šo nolikumu vēlams izmantot kopsakarā ar citiem normatīvajiem aktiem (piemēram, Ministru kabineta iekārtas likumu), lai precīzāk izprastu ministra tiesības un pienākumus, par kuriem tas ir politiski atbildīgs.

Ārlietu ministrijas nolikums

Politiskās atbildības jēdziens ir ietverts Ārlietu ministrijas nolikumā, kas apstiprināts ar 1994.gada 22.novembra lēmumu Nr.138 „Par Ārlietu ministrijas nolikumu”. Tobrīd šī atbildība tika attiecināta uz vairākiem subjektiem, t.i., ministru un valsts ministriem¹¹⁸⁸. Proti, šā nolikuma 4.3.punkts (kopsakarā ar 4.punktu) noteica: „*Ārlietu ministrs veic šādas funkcijas: [...] ir politiski atbildīgs par ministrijas darbu kopumā*”¹¹⁸⁹ (autora izcēlums – A.C.). Salīdzinot šo normu ar Aizsardzības ministrijas nolikuma normām, ir iespējams konstatēt nelielas atšķirības, kas saistītas ne vien ar nolikumu struktūru, bet arī ar politiskās atbildības jēdziena lietojumu. Proti, Aizsardzības ministrijas nolikumā ministram noteikta vispārēja atbildība par ministrijas darbību kopumā (bez precīzāka paskaidrojuma), bet Ārlietu ministrijas nolikumā skaidri noteikts, ka ministrs ir politiski atbildīgs par ministrijas darbību kopumā.

Savukārt politiskās atbildības jēdziens attiecībā uz valsts ministriem ietverts nolikuma 6.punktā: „*Ārlietu ministrijā ir valsts ministri, kuri ir politiski atbildīgi Saeimai par attiecīgo*

¹¹⁸⁵ Par Aizsardzības ministrijas nolikumu: MK lēmums Nr.20. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 12.marts, Nr.31.

¹¹⁸⁶ Aizsardzības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.392. *Latvijas Vēstnesis*, 2001. 7.septembris, Nr.126.

¹¹⁸⁷ Aizsardzības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.236. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 13.maijs, Nr.70.

¹¹⁸⁸ Saskaņā ar Ministru kabineta iekārtas likuma (pirms 2008.gadā pieņemtā likuma redakcijas) 2.pantu valsts ministrs ir Ministru prezidenta iecelta amatpersona, kura vada kādu no attiecīgās ministrijas kompetencē ietilpstošajām nozarēm. Šā promocijas darba izstrādes laikā valsts ministra amats nepastāv un tiesību aktos nav regulēts.

¹¹⁸⁹ Par Ārlietu ministrijas nolikumu: MK lēmums Nr.138. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 1.decembris, Nr.140.

*nozaru darbību*¹¹⁹⁰ (autora izcēlums – A.C.). Šā nolikuma 6.1., 6.2. un 6.3.punktā ir ietvertas precizējošas norādes, saskaņā ar kurām „attiecīgo nozaru darbība” saprotama kā valsts ministriem „uzticētā joma un jautājumi”.

Līdzīgi kā Aizsardzības ministrijas nolikumos arī Ārlietu ministrijas nolikumos bija ietverts personīgās atbildības jēdziens (formulēts kā „personiskā atbildība”). Ministru kabineta 1993.gada 28.septembra lēmumā Nr.21 „Par Ārlietu ministrijas pagaidnolikumu” (konkrēti, nolikuma 5.3.punktā) un Ministru Padomes 1992.gada 30.oktobra lēmumā Nr.451 „Par Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas nolikumu” (konkrēti, nolikuma 5.3.punktā) šī atbildība ir sasaistīta ar politisko uzdevumu izpildi¹¹⁹¹, savukārt Ministru Padomes 1990.gada 24.augusta lēmumā Nr.117 „Par Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas nolikumu” (konkrēti, nolikuma 7.1.punktā) – ar ministrijai noteikto uzdevumu un funkciju izpildi¹¹⁹².

Nākamais nolikums, kas tika pieņemts 1997.gada 25.novembrī, vairs neietvēra politiskās atbildības jēdzienu – tāpat kā šobrīd spēkā esošais nolikums, kas pieņemts 2003.gada 29.aprīlī. Šajos nolikumos nav arī norāžu uz ministrijas „politisko vadību”¹¹⁹³.

Ekonomikas ministrijas nolikums

Politiskās atbildības jēdziens ir izmantots divos nolikumos, kas bija spēkā laika posmā no 1995.gada līdz 1997.gadam. Proti, Ministru kabineta 1995.gada 7.marta noteikumu Nr.47 „Ekonomikas ministrijas nolikums” 6.punkts noteic: „*Ministrijas darbu vada ministrs, kas ir politiski atbildīgs Saeimai par ministrijas darbību*”¹¹⁹⁴ (autora izcēlums – A.C.), bet 8.punkts: „*Ministrijā ir divi valsts ministri – enerģētikas valsts ministrs un privatizācijas valsts ministrs. Valsts ministri ir politiski atbildīgi Saeimai par valsts politikas realizāciju attiecīgajā nozarē*”¹¹⁹⁵ (autora izcēlums – A.C.). Atšķirībā no Ārlietu ministrijas nolikuma Ekonomikas ministrijas nolikumā attiecībā uz valsts ministru politisko atbildību ir lietots cits (šaurāks) formulējums. Proti, valsts ministri ir atbildīgi nevis vienkārši par „attiecīgo nozaru darbību”, bet gan par „valsts politikas realizāciju” attiecīgajā nozarē.

Nākamajā nolikumā vairs nav regulēts valsts ministra amats, tādējādi politiskā atbildība ir attiecināta vienīgi uz ministru. Proti, Ministru kabineta 1997.gada 21.janvāra noteikumu Nr.40 „Ekonomikas ministrijas nolikums” 7.punkts noteic: „*Ministrijas darbu vada ekonomikas ministrs*

¹¹⁹⁰ Par Ārlietu ministrijas nolikumu: MK lēmums Nr.138. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 1.decembris, Nr.140.

¹¹⁹¹ Par Ārlietu ministrijas pagaidnolikumu: MK lēmums Nr.21. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 19.oktobris, Nr.92.; Par Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas nolikumu: Ministru Padomes lēmums Nr.451. *Ziņotājs*, 1992, Nr.3.

¹¹⁹² Par Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas nolikumu: Ministru Padomes lēmums Nr.117. *Ziņotājs*, 1990, Nr.44.

¹¹⁹³ Ārlietu ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.385. *Latvijas Vēstnesis*, 1997. 28.novembris, Nr.309/310; Ārlietu ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.237. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 13.maijs, Nr.70.

¹¹⁹⁴ Ekonomikas ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.47. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 16.marts, Nr.41.

¹¹⁹⁵ Turpat.

(turpmāk – ministrs), kas ir politiski atbildīgs Saeimai par ministrijas darbību”¹¹⁹⁶ (autora izcēlums – A.C.). Šis formulējums ir gandrīz identisks 1995.gada nolikuma tekstam, tāpat kā ar politisko atbildību saistīto ministra tiesību un pienākumu apraksts.

Sākot ar 1997.gada 19.augustā pieņemto Ekonomikas ministrijas nolikumu, politiskās atbildības jēdziens ministrijas nolikumos vairs nav izmantots. Līdz 2003.gadam bija saglabāta norma par ministru kā ministrijas politisko vadītāju, taču arī tā tika izslēgta pēc Valsts pārvaldes iekārtas likuma pieņemšanas, kad stājās spēkā jauns nolikums¹¹⁹⁷.

Papildus iepriekš minētajam var atzīmēt, ka vairāku citu to ministriju nolikumos, kuras īstenoja valsts politiku ar Ekonomikas ministrijas pārziņā esošajām nozarēm saistītās nozarēs, politiskās atbildības jēdziens nebija ietverts, toties bija ietverti jēdzieni „vispārējā atbildība” (ar Ministru Padomes 1993.gada 26.februāra lēmumu Nr.100 „Par Latvijas Republikas Ekonomisko reformu ministrijas nolikumu” apstiprinātā nolikuma 7.1.punktā)¹¹⁹⁸ un „personiskā atbildība” (ar Ministru Padomes 1992.gada 27.marta lēmumu Nr.105 „Par Latvijas Republikas Rūpniecības un enerģētikas ministrijas nolikumu” apstiprinātā nolikuma 10.1.punktā un ar Ministru Padomes 1992.gada 22.jūlija lēmumu Nr.281 „Par Latvijas Republikas Ārējās tirdzniecības ministrijas nolikumu” apstiprinātā nolikuma 7.1.punktā)¹¹⁹⁹. Citāds apzīmējums izmantots Ministru Padomes 1992.gada 20.maija lēmumā Nr.184 „Par Latvijas Republikas Arhitektūras un celtniecības ministrijas nolikumu”, t.i., ar šo lēmumu apstiprinātā nolikuma 7.1.punktā, kurā norādīts, ka ministrs ir „pilnībā atbildīgs” par ministrijai uzlikto uzdevumu un pienākumu izpildi¹²⁰⁰. Šāds apzīmējums aptver ļoti plašu saturu un nozīmē to, ka ministrs ir ne tikai politiski, bet arī juridiski un morāli atbildīgs, turklāt uz viņu var attiecināt arī jebkura cita veida atbildību, jo vārds „pilnībā” sevi ietver visu veidu atbildību, kura var iestāties un kuru var uzņemt, piemērot, pieprasīt sakarā ar ministrijas uzdevumu izpildi.

Finanšu¹²⁰¹ ministrijas nolikums

Līdzīgi kā vairāku citu ministriju nolikumos arī divos Finanšu ministrijas nolikumos ir ietverts politiskās atbildības jēdziens. Ministru kabineta 1995.gada 21.februāra noteikumos Nr.39

¹¹⁹⁶ Ekonomikas ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.40. *Latvijas Vēstnesis*, 1997. 24.janvāris, Nr.27.

¹¹⁹⁷ Ekonomikas ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.271. *Latvijas Vēstnesis*, 2010. 26.marts, Nr.49; Ekonomikas ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.238. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 13.maijs, Nr.70; Ekonomikas ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.304. *Latvijas Vēstnesis*, 1997. 22.augusts, Nr.210.

¹¹⁹⁸ Par Latvijas Republikas Ekonomisko reformu ministrijas nolikumu: Ministru Padomes lēmums Nr.100. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 22.aprīlis, Nr.16.

¹¹⁹⁹ Par Latvijas Republikas Ārējās tirdzniecības ministrijas nolikumu: Ministru Padomes lēmums Nr.281. *Ziņotājs*, 1992, Nr.42; Par Latvijas Republikas Rūpniecības un enerģētikas ministrijas nolikumu: Ministru Padomes lēmums Nr.105. *Ziņotājs*, 1992, Nr.20/21.

¹²⁰⁰ Par Latvijas Republikas Arhitektūras un celtniecības ministrijas nolikumu: Ministru Padomes lēmums Nr.184. *Ziņotājs*, 1992, Nr.37/38.

¹²⁰¹ Iepriekš Finanšu ministrijas nosaukums bija „Finansu ministrija”, un tas norādīts arī tālaika nolikumos. Promocijas darba autors lieto pašreizējo, taču citātos saglabā iepriekšējo nosaukumu.

„Finansu ministrijas nolikums” šī atbildība ir attiecināta gan uz ministru, gan uz valsts ministriem. Proti, 6.punkts noteic: „*Ministriju vada finansu ministrs (tālāk tekstā – „ministrs”), kas ir politiski atbildīgs Saeimai par ministrijas darbību*”¹²⁰² (autora izcēlums – A.C.), bet 8.1.punkts (kopsakarā ar 8.punktu): „*Ministrijā ir valsts ministri. Katrs valsts ministrs:*

8.1. vada darbu viņam uzticētajā ministrijas kompetencē esošajā jomā un ir politiski atbildīgs Saeimai par tās darbību”¹²⁰³ (autora izcēlums – A.C.).

Savukārt Ministru kabineta 1997.gada 12.augusta noteikumos Nr.301 „Finansu ministrijas nolikums” politiskā atbildība attiecināta vienīgi uz valsts ministru. 6.1.punkts (kopsakarā ar 6.punktu): „*Ministrijā ir valsts ieņēmumu valsts ministrs, kas:*

6.1. vada darbu valsts ieņēmumu jomā un ir politiski atbildīgs Saeimā par attiecīgās nozares darbību”¹²⁰⁴ (autora izcēlums – A.C.).

Attiecībā uz finanšu ministru politiskās atbildības jēdziens vairs nav izmantots, taču šā nolikuma 4.punkts noteic, ka ministrs ir ministrijas „politiskais vadītājs”.

Kopš stājies spēkā 2000.gada 13.jūnijā pieņemtais Finanšu ministrijas nolikums, politiskās atbildības jēdziens vairs netiek tieši norādīts ministrijas darbību regulējošo nolikumu tekstā. Līdz 2003.gadam bija saglabāta norma par ministru kā ministrijas „politisko vadītāju” un tā vispārējo atbildību Saeimas priekšā. 2002.gadā nolikums tika papildināts arī ar īpašu uzdevumu ministra vispārējo atbildību Saeimas priekšā, bet tā paša gada decembrī atkal aprobežots vienīgi ar ministra vispārējo atbildību¹²⁰⁵. Pēc Valsts pārvaldes iekārtas likuma pieņemšanas stājoties spēkā jaunam nolikumam, arī ministra vispārējā atbildība (kā tiešos vārdos izteikts jēdziens) tika izslēgta no nolikuma teksta¹²⁰⁶.

Iekšlietu ministrijas nolikums

Politiskās atbildības jēdziens ietverts ministrijas nolikumā, kas bija spēkā laika posmā no 1995.gada 2.augusta līdz 2001.gada 3.martam, t.i., Ministru kabineta 1995.gada 18.jūlija noteikumu Nr.223 „Iekšlietu ministrijas nolikums” 8.punktā: „*Ministriju vada iekšlietu ministrs (tālāk tekstā – „ministrs”), kas ir atbildīgs Saeimai par ministrijas darbību.*

Ministrs ir augstākais politiskais un administratīvais vadītājs ministrijā.

Ministrs ir politiski atbildīgs par valsts politikas realizāciju iekšlietu jomā un par ministrijas uzdevumu izpildi”¹²⁰⁷ (autora izcēlums – A.C.).

¹²⁰² Finansu ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.39. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 28.februāris, Nr.38.

¹²⁰³ Turpat.

¹²⁰⁴ Finansu ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.301. *Latvijas Vēstnesis*, 1997. 15.augusts, Nr.204.

¹²⁰⁵ Finansu ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.194. *Latvijas Vēstnesis*, 2000. 20.jūnijs, Nr.230/232.

¹²⁰⁶ Finanšu ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.239. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 13.maijs, Nr.70.

¹²⁰⁷ Iekšlietu ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.223. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 1.augusts, Nr.113.

Kā redzams, šajā regulējumā izmantotais formulējums nedaudz atšķiras no citu ministriju nolikumos lietotajiem formulējumiem. Attiecīgais punkts ir veidots no trim daļām. Pirmajā ministram noteikta vispārēja atbildība Saeimas priekšā par ministrijas darbību. Otrajā daļā ministrs pozicionēts kā ministrijas augstākais politiskais un administratīvais vadītājs. Savukārt trešajā daļā ietverts teksts par ministra politisko atbildību, kura ir precizēta kā atbildība par valsts politikas realizāciju iekšlietu jomā un par ministrijas uzdevumu izpildi. Nākamajā, t.i., 9.punktā noteikti ministra pienākumi un tiesības, par kuru izpildi un realizāciju viņam jāuzņemas politiskā atbildība (ja šis punkts tiek skatīts kopsakarā ar iepriekšējo punktu).

Politiskās atbildības jēdziens no nolikuma teksta tika izslēgts, stājoties spēkā 2001.gada 27.februārī pieņemtajam nolikumam, kas ietver vienīgi norādi uz ministru kā ministrijas politisko vadītāju un viņa vispārējo atbildību Saeimas priekšā¹²⁰⁸. Pēc Valsts pārvaldes iekārtas likuma spēkā stāšanās pieņemtais nolikums neietver arī šādas norādes¹²⁰⁹.

Izglītības un zinātnes ministrijas nolikums

Līdzīgi kā vairāku citu ministriju nolikumos arī Izglītības un zinātnes ministrijas nolikumā politiskās atbildības jēdziens bija attiecināts uz ministru un valsts ministriem. Ministru kabineta 1996.gada 25.jūnija noteikumu Nr.224 „Izglītības un zinātnes ministrijas nolikums” 8.punkts noteic: „*Ministrijas darbu politiski vada izglītības un zinātnes ministrs (turpmāk tekstā – „ministrs”), kurš ir politiski atbildīgs Saeimai un Ministru prezidentam par ministrijas, kā arī ministrijas pakļautībā, pārraudzībā un pārziņā esošo institūciju darbību*”¹²¹⁰ (autora izcēlums – A.C.). Savukārt 10.punkts noteic: „*Ministrija ir divi valsts ministri:*

10.1. augstākās izglītības un zinātnes valsts ministrs, kurš ir politiski atbildīgs par ministrijas darbību, tās stratēģiju un uzdevumu izpildi augstākās izglītības un zinātnes jomā;

10.2. izglītības valsts ministrs, kurš ir politiski atbildīgs par ministrijas darbību, tās stratēģiju un uzdevumu izpildi arodizglītības jomā”¹²¹¹ (autora izcēlums – A.C.).

Arī pēc 1996.gada 12.novembra grozījumiem, ar kuriem tika likvidēts izglītības valsts ministra amats, nolikumā bija saglabāta augstākās izglītības un zinātnes valsts ministra politiskā atbildība. Turklāt tā tika paplašināta un attiecināta arī uz profesionālās izglītības jomu (kas iepriekš bija izglītības valsts ministra atbildības joma)¹²¹².

Jāatzīmē, ka šajā nolikumā izmantots formulējums, kas nedaudz atšķiras no citu ministriju nolikumos lietotajiem formulējumiem, bet var tikt uzskatīts par vairāk atbilstošu faktiskajiem

¹²⁰⁸ Iekšlietu ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.89. *Latvijas Vēstnesis*, 2001. 2.marts, Nr.35.

¹²⁰⁹ Iekšlietu ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.240. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 13.maijs, Nr.70.

¹²¹⁰ Izglītības un zinātnes ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.224. *Latvijas Vēstnesis*, 1996. 2.jūlijs, Nr.111.

¹²¹¹ Turpat.

¹²¹² Izglītības un zinātnes ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.224. *Latvijas Vēstnesis*, 1996. 2.jūlijs, Nr.111 (redakcijā, kas bija spēkā no 1996.gada 11.novembra līdz 1997.gada 26.septembrim).

apstākļiem un Ministru kabineta iekārtas likumam (gan toreizējā, gan arī šobrīd spēkā esošajā redakcijā). Proti, nolikums paredz, ka ministrs ir politiski atbildīgs Ministru prezidentam. Minētais saskan ar Ministru prezidentam piešķirtajām tiesībām pieprasīt ministra atkāpšanos (tobrīd noteiktas Ministru kabineta iekārtas likuma 10.pantā) vai atbrīvot ministru no amata (šobrīd noteiktas Ministru kabineta iekārtas likuma 20.pantā) bez tieši noteiktas motivācijas. Līdz ar to ir pieļauta šo tiesību izmantošana, pamatojoties uz politiskiem apsvērumiem, un attiecīgi iespēja pieprasīt, lai ministrs uzņemas politisko atbildību (atbilstoši tobrīd spēkā esošā Ministru kabineta iekārtas likuma 10.pantam), vai saukt ministru pie politiskās atbildības (atbilstoši šobrīd spēkā esošā Ministru kabineta iekārtas likuma 20.pantam).

Vēlāk politiskās atbildības jēdziens tika izslēgts. Izglītības un zinātnes ministrijas nolikumi, kas pieņemti ar Ministru kabineta 1997.gada 23.septembra noteikumiem Nr.334 (šajā nolikumā vairs nav paredzēts valsts ministra amats) un 2000.gada 7.marta noteikumiem Nr.7, noteic, ka ministrs „ir ministrijas politiskais vadītājs”, „ministrijas darbu politiski vada” un ir atbildīgs (pirms šā vārda tika izslēgts vārds „politiski”) Saeimas priekšā par ministrijas darbību¹²¹³. Vārdi „politiskais vadītājs”, „politiski vada” un „atbildīgs Saeimai” ļauj salīdzinoši viegli izsecināt ministra politisko atbildību par ministrijas darbību. Spēkā esošais nolikums, kas pieņemts ar Ministru kabineta 2003.gada 16.septembra noteikumiem Nr.528, vairs neietver šos vārdus, tāpēc no šā nolikuma, ja tas netiek skatīts kopsakarā ar zinātniskiem darbiem un citiem normatīvajiem aktiem, piemēram, Ministru kabineta iekārtas likumu, nevar tieši izsecināt ministra politisko atbildību¹²¹⁴.

Savukārt nolikumos un dokumentos, kas pieņemti pirms 1996.gada 25.jūnija nolikuma, ir ietvertas dažādas norādes, piemēram:

- 1) par ministrijas politisko atbildību un vispārēju atbildību Saeimas priekšā par ministrijas darbību¹²¹⁵ (Ministru kabineta 1994.gada 23.augusta lēmums Nr.106 „Par Izglītības, kultūras un zinātnes ministrijas reorganizāciju”, nolikuma 4.punkts);
- 2) par ministru un valsts ministru kā „politiskiem darbiniekiem”, kas uzņemas vispārēju atbildību¹²¹⁶ (Ministru kabineta 1993.gada 7.septembra lēmums Nr.37 „Par Izglītības, kultūras un zinātnes ministrijas pagaidnolikumu”, pagaidnolikuma 10., 11., 13. un 14.punkts);

¹²¹³ Izglītības un zinātnes ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.93. *Latvijas Vēstnesis*, 2000. 9.marts, Nr.88/89; Izglītības un zinātnes ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.334. *Latvijas Vēstnesis*, 1997. 25.septembris, Nr.246/247.

¹²¹⁴ Izglītības un zinātnes ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.528. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 19.septembris, Nr.129.

¹²¹⁵ Par Izglītības, kultūras un zinātnes ministrijas reorganizāciju: MK lēmums Nr.106. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 10.septembris, Nr.106.

¹²¹⁶ Par Izglītības, kultūras un zinātnes ministrijas pagaidnolikumu: MK lēmums Nr.37. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 4.novembris, Nr.101.

- 3) par ministriju kā atbildīgo institūciju¹²¹⁷ (Ministru padomes 1990.gada 22.jūnija lēmuma Nr.32 „Par Tautas izglītības ministrijas darbu” 1.punkts).

Kultūras ministrijas nolikums

Politiskās atbildības jēdziens ir ietverts ar Ministru kabineta 1994.gada 6.decembra lēmumu Nr.147 „Par Kultūras ministrijas nolikumu” apstiprinātā nolikuma 6.punktā: „*Kultūras ministrs (tālāk tekstā – „ministrs”) ir politiski atbildīgs Saeimai par kultūras situāciju un kultūras procesiem valstī*”¹²¹⁸ (autora izcēlums – A.C.).

Kā redzams, šajā nolikumā ministram ir noteikta daudz plašāka atbildība nekā citos nolikumos. Proti, ministrs atbild ne tikai par ministrijas darbību, attiecīgo jomu vai nozari, bet par „kultūras situāciju” un „kultūras procesiem valstī”. Jāatzīmē, ka abi šie jēdzieni pēc savas būtības ir ļoti plaši un var aptvert arī tādus procesus un notikumus, kas pārsniedz attiecīgā ministra un ministrijas kompetenci¹²¹⁹, turklāt var būt saistīti ar jebkuras citas ministrijas darbību. Līdz ar to nolikumā izmantotais formulējums nav pietiekami precīzs un tā izprašanai, respektīvi, attiecīgās normas piemērošanai, būtu nepieciešamas dažādas interpretācijas metodes un izvērtēšana kopsakarā ar citām normām. Tā kā nolikumā abi jēdzieni nav konkrētāk izskaidroti, šis formulējums nevar tikt atzīts par piemērotu, jo pieļauj pārāk plašu un dažādu interpretāciju.

2000.gada 8.februārī tika pieņemts jauns nolikums, kas vairs neietvēra politiskās atbildības jēdzienu, bet līdzīgi kā vairāku citu ministriju nolikumi (laika posmā no 1997. gada līdz 2003.gadam) pozicionēja ministru kā ministrijas politisko vadītāju, kas ir atbildīgs Saeimai par ministrijas darbību¹²²⁰. Tāpat kā citu ministriju nolikumos pēc 2003.gada šī norāde uz politisko vadītāju un atbildību vairs nav ietverta¹²²¹.

Savukārt nolikumos, kas pieņemti pirms 1994.gada 6.decembra, kultūras valsts ministram (šāds amats pastāvēja vienotajā Izglītības, kultūras un zinātnes ministrijas struktūrā) bija uzticēta vispārēja atbildība un noteikts „politiska darbinieka” statuss¹²²² (ar Ministru kabineta 1993.gada 7.septembra lēmumu Nr.37 „Par Izglītības, kultūras un zinātnes ministrijas pagaidnolikumu” apstiprinātā nolikuma 13. un 14.punktā), kā arī „personiskā atbildība” par ministrijas uzdevumu

¹²¹⁷ Par Tautas izglītības ministrijas darbu: Ministru Padomes lēmums Nr.32. *Ziņotājs*, 1990, Nr.35.

¹²¹⁸ Par Kultūras ministrijas nolikumu: MK lēmums Nr.147. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 10.decembris, Nr.144.

¹²¹⁹ Jēdziens „kultūra” tiek izprasts dažādi, taču šī jēdziena plašāk izmantotās definīcijas ir šādas: „materiālo un garīgo vērtību kopums” vai „viss, ko cilvēku sabiedrība radījusi ar cilvēku fizisko un garīgo darbu” (*sk.: Latviešu valodas vārdnīca: 30000 pamatvārdu un to skaidrojumu. Autoru kolektīvs D.Guļevskas, I.Rozenštrauhas, D.Šnē redakcijā. Rīga: Izdevniecība Avots, 2006, 557.-558.lpp.; Svešvārdu vārdnīca: 25000 vārdu un terminu. Autoru kolektīvs D.Nātiņas redakcijā. Rīga: Izdevniecība Avots, 2008, 465.lpp.*).

¹²²⁰ Kultūras ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.49. *Latvijas Vēstnesis*, 2000. 11.februāris, Nr.44/46.

¹²²¹ Kultūras ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.241. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 13.maijs, Nr.70.

¹²²² Par Izglītības, kultūras un zinātnes ministrijas pagaidnolikumu: MK lēmums Nr.37. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 4.novembris, Nr.101.

izpildi¹²²³ (ar Ministru padomes 1990.gada 30.oktobra lēmumu Nr.187 „Par Latvijas Republikas Kultūras ministrijas nolikumu” apstiprinātā nolikuma 6.1.punktā). Jāpiebilst, ka šī personiskā atbildība bija noteikta par uzdevumu (nevis „politisku” uzdevumu – kā citiem ministriem) izpildi.

Labklājības ministrijas nolikums

Labklājības ministrijas nolikumos politiskās atbildības jēdziens ir lietots vienīgi saistībā ar valsts ministriem (nav attiecināts uz labklājības ministru). Ministru kabineta 1995.gada 11.aprīļa noteikumu Nr.94 „Labklājības ministrijas nolikums” 9.punkts paredz, ka ministrs politiski vada ministrijas darbu un par to ir atbildīgs Saeimai. Savukārt šā nolikuma 11.punkts noteic: „*Ministrijā ir divi valsts ministri – sociālo lietu valsts ministrs un veselības aizsardzības valsts ministrs, kuri par viņiem uzticētās nozares darbību ir politiski atbildīgi Saeimai*”¹²²⁴ (autora izcēlums – A.C.). Kā redzams, attiecībā uz valsts ministru atbildību ir izmantots tāds pats formulējums, kā vairāku citu ministriju nolikumos.

Iepriekš minētais nolikums tika aizstāts ar Ministru kabineta 1997.gada 5.augusta noteikumiem Nr.286 „Labklājības ministrijas nolikums”. Lai gan tā rezultātā valsts ministru skaits tika samazināts, valsts ministra politiskā atbildība Saeimai tika saglabāta, ko pierāda šā nolikuma 6.punkts: „*Ministrijā ir veselības valsts ministrs, kurš par viņam uzticētās nozares darbību ir politiski atbildīgs Saeimai*”¹²²⁵ (autora izcēlums – A.C.).

Atceļot valsts ministra amatu, tika izslēgta arī norma, kas sevī ietvēra politiskās atbildības jēdzienu. 2000.gada 11.aprīlī pieņemtajā nolikumā tas vairs nav atrodams. Taču šā nolikuma 4.punktā ir norāde uz ministru (vēlāk arī īpašo uzdevumu ministru) kā politisko vadītāju un viņa atbildību Saeimas priekšā¹²²⁶. Minētais formulējums var tikt izmantots, lai juridiski pamatotu ministra (vēlāk arī īpašo uzdevumu ministru) politisko atbildību par ministrijas darbību. Spēkā esošais nolikums, kas pieņemts ar Ministru kabineta 2004.gada 27.janvāra noteikumiem Nr.49, šādu norādi neietver¹²²⁷.

Savukārt ministrijas nolikumi, kas pieņemti pirms 1995.gada, ietver norādes uz ministru un valsts ministru kā politiskiem darbiniekiem, kuri ir atbildīgi par ministrijas pienākumu un uzdevumu izpildi un tās stratēģiju, vai (valsts ministrs) par savu nozari¹²²⁸ (ar Ministru kabineta 1993.gada 14.decembra lēmumu Nr.67 „Par Labklājības ministrijas pagaidnolikumu” apstiprinātā

¹²²³ Par Latvijas Republikas Kultūras ministrijas nolikumu: Ministru Padomes lēmums Nr.187. *Ziņotājs*, 1991, Nr.21.

¹²²⁴ Labklājības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.94. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 21.aprīlis, Nr.62.

¹²²⁵ Labklājības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.286. *Latvijas Vēstnesis*, 1997. 8.augusts, Nr.199.

¹²²⁶ Labklājības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.138. *Latvijas Vēstnesis*, 2000. 14.aprīlis, Nr.133/135.

¹²²⁷ Labklājības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.49. *Latvijas Vēstnesis*, 2004. 30.janvāris, Nr.16.

¹²²⁸ Par Labklājības ministrijas pagaidnolikumu: MK lēmums Nr.67. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 29.decembris, Nr.130.

nolikuma 7. un 10.punkts), kā arī jēdzienu „personīgā atbildība”¹²²⁹ (ar Ministru padomes 1992.gada 21.aprīļa lēmumu Nr.135 „Par Latvijas Republikas Labklājības ministrijas nolikumu” apstiprinātā nolikuma 6.1.punkts). Jāatzīmē, ka minētajos nolikumos attiecībā uz atbildību lietotā īpašības vārda forma ir „personīgs”, nevis „personisks”, kas sakrīt ar 1994.gadā pieņemtajā Aizsardzības ministrijas nolikumā lietoto formu, bet atšķiras no citu ministriju nolikumos lietotās formas.

Satiksmes ministrijas nolikums

Ministru kabineta 1996.gada 20.jūnija noteikumu Nr.220 „Satiksmes ministrijas nolikums” 6.punkts ietver politiskās atbildības jēdzienu. To apliecina šā punkta redakcija: „*Ministriju vada satiksmes ministrs (turpmāk tekstā – „ministrs”), kas ir politiski atbildīgs Saeimai par ministrijas darbību*”¹²³⁰ (autora izcēlums – A.C.).

Atšķirībā no vairāku citu ministriju nolikumiem šajā Satiksmes ministrijas nolikumā politiskā atbildība tiek attiecināta vienīgi uz ministru (jo valsts ministra amats nebija noteikts) un tiešos vārdos noteikta vienīgi iepriekš minētajā nolikumā, kas bija spēkā līdz 1998.gada 20.februārim.

Citos Satiksmes ministrijas nolikumos ir ietverti atšķirīgi formulējumi. Piemēram, ar Ministru kabineta 1993.gada 12.oktobra lēmumu Nr.28 „Par Satiksmes ministrijas pagaidnolikumu” apstiprinātā pagaidnolikuma 3.punkts noteic, ka ministrs ir „augstākais atbildīgais vadītājs ministrijā”¹²³¹. Savukārt ar Ministru Padomes 1992.gada 4.maija lēmumu Nr.157 „Par Latvijas Republikas Satiksmes ministrijas nolikumu” apstiprinātā nolikuma 7.punkts paredz, ka ministrs „ir atbildīgs par stāvokli nozarē un patstāvīgi risina nozares attīstības jautājumus”¹²³².

1998.gada 17.februārī pieņemtajā nolikumā ir izmantots vairāku citu ministriju nolikumos lietotajiem formulējumiem līdzīgs formulējums, saskaņā ar kuru ministrs ir ministrijas politiskais vadītājs, kas par ministrijas darbu ir atbildīgs Saeimai¹²³³. Šis formulējums vairs nav izmantots pēc 2003.gada 1.janvāra¹²³⁴.

Tieslietu ministrijas nolikums

1994.gadā pieņemtajā Tieslietu ministrijas nolikumā, kas apstiprināts ar Ministru kabineta 1994.gada 23.augusta lēmumu Nr.118 „Par Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas nolikumu”,

¹²²⁹ Par Latvijas Republikas Labklājības ministrijas nolikumu: Ministru Padomes lēmums Nr.135. *Latvijas Vēstnesis*, 1992., Nr.26.

¹²³⁰ Satiksmes ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.220. *Latvijas Vēstnesis*, 1996. 28.jūnijs, Nr.110.

¹²³¹ Par Satiksmes ministrijas pagaidnolikumu: MK lēmums Nr.28. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 3.novembris, Nr.100.

¹²³² Par Latvijas Republikas Satiksmes ministrijas nolikumu: Ministru Padomes lēmums Nr.157. *Ziņotājs*, 1992, Nr.37.

¹²³³ Satiksmes ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.53. *Latvijas Vēstnesis*, 1998. 19.februāris, Nr.44/45.

¹²³⁴ Satiksmes ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.242. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 13.maijs, Nr.70.

izmantots tāds pats formulējums kā vairāku citu ministriju nolikumos. Proti, šā nolikuma 7.punkts noteic: „*Ministrijas darbu politiski vada ministrs, kas ir atbildīgs Saeimai par ministrijas darbību*”¹²³⁵ (autora izcēlums – A.C.), bet 9.punkts: „*Ministrija ir valsts ministrs cilvēktiesību jautājumos, kurš ir politiski atbildīgs Saeimai par attiecīgās nozares darbību*”¹²³⁶ (autora izcēlums – A.C.).

Ar 1995.gada 21.novembra grozījumiem tika izslēgtas valsts ministra darbību regulējošās normas un līdz ar tām arī valsts ministra politiskās atbildības jēdziens. Savukārt norāde uz ministra politisko atbildību tika izslēgta, stājoties spēkā jaunam nolikumam, kas tika apstiprināts ar Ministru kabineta 1998.gada 28.jūlija noteikumiem Nr.271. Šis nolikums paredzēja ministra vispārēju atbildību Saeimas priekšā, neprecizējot, vai tā ir politiska vai cita veida atbildība¹²³⁷. Spēkā esošais nolikums, kas pieņemts 2003.gada 29.aprīlī, vairs tieši nenoteic arī ministra vispārējo atbildību, t.i., neietver tiešos vārdos formulētu atbildības jēdzienu¹²³⁸.

Jāpiebilst, ka ministrijas nolikuma redakcija, kas apstiprināta ar Ministru padomes 1992.gada 25.marta lēmumu Nr.101 „Par Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas nolikuma apstiprināšanu” un bija spēkā pirms 1994.gadā pieņemtā nolikuma, noteic ministra vispārējo atbildību par ministrijai uzlikto uzdevumu un pienākumu izpildi (6.punkts)¹²³⁹.

Valsts reformu ministrijas nolikums

Politiskās atbildības jēdziens bija ietverts arī tādas ministrijas nolikumos, kas vairs nepastāv. Konkrēti, tas ir attiecināms uz Valsts reformu ministriju. Ar Ministru kabineta 1993.gada 9.novembra lēmumu Nr.46 „Par Valsts reformu ministrijas pagaidnolikumu” apstiprinātā pagaidnolikuma 4.punkts noteica: „*Valsts reformu ministrs ir politiski atbildīgs par valsts reformām kopumā, kā arī par ministrijai pakļautajām un tās pārraudzībā esošajām institūcijām*”¹²⁴⁰ (autora izcēlums – A.C.).

Sakarā ar ministra atbildību nepieciešams atzīmēt, ka ziņojumā par kabineta sastādīšanu un valdības deklarācijā (1993.gadā izveidotajam Ministru kabineta sastāvam) valsts reformu ministra politiskā atbildība ir nostiprināta šaurākā formā, precizējot konkrētos jautājumus, par kuriem ministrs ir politiski atbildīgs. Proti, atbilstoši minētā dokumenta E daļas II nodaļā norādītajam valsts reformu ministrs ir politiski atbildīgs par valdības struktūras un administratīvo reformu, vienotas ierēdniecības ieviešanu, ierēdņu kvalifikācijas nodrošināšanu, pašvaldību reformu un pretkorupcijas

¹²³⁵ Par Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas nolikumu: MK lēmums Nr.118. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 22.septembris, Nr.111.

¹²³⁶ Turpat.

¹²³⁷ Tieslietu ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.271. *Latvijas Vēstnesis*, 1998. 31.jūlijs, Nr.223/224.

¹²³⁸ Tieslietu ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.243. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 13.maijs, Nr.70.

¹²³⁹ Par Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas nolikuma apstiprināšanu: Ministru Padomes lēmums Nr.101. *Ziņotājs*, 1992, Nr.20/21.

¹²⁴⁰ Par Valsts reformu ministrijas pagaidnolikumu: MK lēmums Nr.46. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 25.novembris, Nr.111.

programmas vadību¹²⁴¹. Lai gan šis formulējums ir šaurāks, tas dod iespēju skaidrāk saprast ministra politisko atbildību, taču to nedrīkst pretstatīt ministrijas pagaidnolikumam, saskaņā ar kuru ministrs ir atbildīgs par reformām kopumā. Deklarācija paskaidro, kādas reformu pamatkategorijas veido valsts reformu kopumu. Turklāt valsts reformu ministra atbildība par reformām kopumā deklarācijā nav noliegta, bet, tieši pretēji, ir atzīta. To apliecina deklarācijas teksts, kurā norādīts, ka ministrs ir reformu procesu vadītājs un viņam ir tiesības atsevišķu ministriju reformu plānus saskaņot ar kopējo reformu koncepciju, lai pārvaldes struktūra valstī būtu veidota pēc vienotiem principiem. Tomēr tas nenozīmē, ka valsts reformu ministrs būtu vienīgais Ministru kabineta loceklis, kurš uzņemas politisko atbildību par valsts reformām. Piemēram, ziņojumā par kabineta sastādīšanu un valdības deklarācijā (nākamajam, t.i., 1994.gadā izveidotajam Ministru kabineta sastāvam) norādīts, ka Ministru kabinets (kopīgi) apņemas īstenot „mērķtiecīgas un konsekventas reformas” un šajā sakarā plāno izpildīt deklarācijā ietvertos uzdevumus, par kuru rezultātiem Ministru kabinets uzņemas politisko atbildību¹²⁴². Tādējādi arī citi Ministru kabineta locekļi ir politiski atbildīgi par valsts reformām, t.i., kā grupa par reformām kopumā un katrs individuāli par reformām uzticētajās nozarēs. Savukārt valsts reformu ministrs uzņemas atbildību par šo (kopējo) reformu procesu vadību, ciktāl viņu neierobežo Ministru prezidents un Saeima.

1993.gadā pieņemto pagaidnolikumu aizstāja cits nolikums, t.i., ar Ministru kabineta 1995.gada 3.janvāra lēmumu Nr.3 „Par Valsts reformu ministrijas nolikumu” apstiprinātais nolikums, kura 5.punktā norādīts: „*Valsts reformu ministrs Saeimas priekšā ir politiski atbildīgs par valsts pārvaldes reformām kopumā, kā arī par ministrijas pakļautībā esošo institūciju darbību*”¹²⁴³ (autora izcēlums – A.C.).

Kā redzams, sākotnēji pagaidnolikums tieši neparedzēja ministra atbildību Saeimai, taču vēlāk (ar 1995.gada lēmumu) šāda politiskā atbildība tika noteikta un ministrs kļuva atbildīgs Saeimas priekšā, lai gan faktiski šāds stāvoklis (atbildība) bija arī pirms jaunā nolikuma pieņemšanas¹²⁴⁴. Savukārt atbildība par reformām kopumā tika saglabāta.

Jāatzīmē, ka Valsts reformu ministrija tika likvidēta un tās nolikums (kurā ietverts politiskās atbildības jēdziens) zaudēja spēku 1995.gada 1.jūlijā.

¹²⁴¹ Ziņojums par kabineta sastādīšanu un valdības deklarācija Latvijas Republikas Ministru kabineta sastāvam (1993.gada 3.augusts – 1994.gada 19.septembris). Pieejams: <http://www.mk.gov.lv/lv/content/ministru-kabineta-vesture> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹²⁴² Ziņojums par kabineta sastādīšanu un valdības deklarācija Latvijas Republikas Ministru kabineta sastāvam (1994.gada 19.septembris – 1995.gada 21.decembris), 2.lpp. Pieejams: <http://www.mk.gov.lv/lv/content/ministru-kabineta-vesture> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹²⁴³ Par Valsts reformu ministrijas nolikumu: MK lēmums Nr.3. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 7.janvāris, Nr.3.

¹²⁴⁴ Šāds stāvoklis pēc būtības bija noteikts arī tiesiski. Ministru kabineta 1994.gada 4.janvāra noteikumu Nr.5 „Par ministrijas iekārtu” 6. un 7.punkts konkrētajā laika posmā noteica, ka ministri un valsts ministri ir politiski atbildīgi Saeimas priekšā par attiecīgo ministriju un nozaru darbību (*sk.: Par ministrijas iekārtu: MK noteikumi Nr. 5. Latvijas Vēstnesis, 1994. 8.februāris, Nr.4*).

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas nolikums

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas nolikumos arī ir izmantots politiskās atbildības jēdziens. Piemēram, Ministru kabineta 1995.gada 21.marta noteikumu Nr.57 „Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas nolikums” 8.punkts noteic: „*Ministrijas darbu vada vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrs (tālāk tekstā – „ministrs”), kas ir politiski atbildīgs par ministrijas kompetencē esošajām jomām*”¹²⁴⁵ (autora izcēlums – A.C.). Nākamajā, 9.punktā papildus norādīts, ka ministrs ir atbildīgs par ministrijas darbību, tās stratēģiju un uzdevumu izpildi, kā arī par visu ministrijas pakļautībā esošo institūciju darbību. Savukārt šā nolikuma 10.punkts paredz valsts ministra politisko atbildību: „*Ministrijā ir vides aizsardzības valsts ministrs (tālāk tekstā – „valsts ministrs”), kurš ir politiski atbildīgs par vides aizsardzību*”¹²⁴⁶ (autora izcēlums – A.C.), bet 11.punkts (līdzīgi kā 9.punkts attiecībā uz ministru) konkretizē valsts ministra atbildību, t.i., paredz atbildību par ministrijas darbību, tās stratēģiju un uzdevumu izpildi vides aizsardzībā, kā arī par ministrijas pakļautībā esošo institūciju darbu vides aizsardzībā.

Līdzīgs un tomēr nedaudz atšķirīgs regulējums noteikts arī Ministru kabineta 1995.gada 14.novembra noteikumos Nr.343 „Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas nolikums”. Šā nolikuma 8.punkts noteic: „*Ministrijas darbu vada vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrs (tālāk tekstā – „ministrs”), kas ir politiski atbildīgs par ministrijas kompetencē esošajām jomām*”¹²⁴⁷ (autora izcēlums – A.C.), savukārt 10.punkts: „*Ministrijā ir vides aizsardzības valsts ministrs, kurš ir politiski atbildīgs par vides aizsardzību, un pašvaldību valsts ministrs, kurš ir politiski atbildīgs par pašvaldību reformas un pašvaldību darbības pārraudzības īstenošanu*”¹²⁴⁸ (autora izcēlums – A.C.). Saskaņā ar iepriekš minēto šī atšķirība izpaužas vienīgi kā papildu (pašvaldību) valsts ministra amata noteikšana un politiskās atbildības attiecināšana arī uz šo amatu.

Nākamajos nolikumos politiskās atbildības jēdziena lietojums tika ierobežots un vēlāk arī pats jēdziens tika izslēgts. Proti, Ministru kabineta 1997.gada 30.septembra noteikumos Nr.338 „Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas nolikums” ministra politiskā atbildība ir izslēgta, taču valsts ministru politiskā atbildība saglabāta¹²⁴⁹. Ar 1999.gada 9.novembra grozījumiem tika izslēgtas valsts ministra amatu regulējošās normas un līdz ar tām arī politiskās atbildības jēdziens.

¹²⁴⁵ Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.57. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 28.marts, Nr.47.

¹²⁴⁶ Turpat.

¹²⁴⁷ Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.343. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 21.novembris, Nr.180.

¹²⁴⁸ Turpat.

¹²⁴⁹ Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.338. *Latvijas Vēstnesis*, 1997. 3.oktobris, Nr.253/254.

Pašreizējā ministrijas nolikumā nav tiešas norādes uz ministru kā politisko vadītāju un viņa atbildību Saeimai par ministrijas darbību¹²⁵⁰. Tāpēc šis nolikums būtu jāpēta kopsakarā ar citiem normatīvajiem aktiem, lai no tā varētu izsecināt ministra politisko atbildību.

Sakarā ar Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministriju var atzīmēt vēl vienu normatīvo aktu, kurā izmantots politiskās atbildības jēdziens, t.i., Ministru kabineta 1996.gada 13.februāra noteikums Nr.35 „Noteikumi par pašvaldību darbības pārraudzību un īpašu uzdevumu ministra pašvaldību lietās pienākumiem”. Šo noteikumu 4.punkts noteic: „**Ministrs¹²⁵¹ ir politiski atbildīgs par šajos noteikumos minēto pienākumu izpildi**”¹²⁵² (autora izcēlums – A.C.). Atšķirībā no ministriju nolikumiem, kuros normas izkārtotas tā, ka vispirms noteikta ministra vai valsts ministra politiskā atbildība un tikai pēc tam norādītas šo amatpersonu tiesības un pienākumi, šā normatīvā akta uzbūve ir pretēja. Proti, vispirms dots tiesību un pienākumu uzskaitījums, bet nobeigumā – norāde uz politisko atbildību. Taču tas nemaina būtību, jo īpašu uzdevumu ministram ir noteikta politiskā atbildība par normatīvajā aktā minēto tiesību realizāciju un pienākumu izpildi. Jāpiebilst, ka politiskā atbildība, neraugoties uz šā jēdziena gramatisko formulējumu (piesaisti pienākumiem), ir saistīta arī ar tiesību realizāciju, jo īpašu uzdevumu ministrs pilda savus pienākumus, izmantojot savas tiesības.

Zemkopības ministrijas nolikums

Politiskās atbildības jēdziens ir norādīts divos Zemkopības ministrijas nolikumos. Vispirms ar Ministru kabineta 1993.gada 30.novembra lēmumu Nr.57 „Par Zemkopības ministrijas pagaidnolikumu” apstiprinātā pagaidnolikuma 13.punktā, kas izteikts šādā redakcijā: „**Zemkopības ministriju vada zemkopības ministrs. Zemkopības ministrs ir politiski atbildīgs par nozari un šajā pagaidnolikumā minēto funkciju izpildi**”¹²⁵³ (autora izcēlums – A.C.), bet vēlāk arī Ministru kabineta 1995.gada 31.janvāra noteikumos Nr.28 „Zemkopības ministrijas nolikums”, konkrēti, nolikuma 6.punktā: „**Ministrijas darbu vada ministrs, kas ir politiski atbildīgs Saeimai par ministrijas darbību**”¹²⁵⁴ (autora izcēlums – A.C.) un 8.punktā: „**Ministrija ir kooperācijas valsts ministrs un mežu valsts ministrs. Valsts ministri ir politiski atbildīgi Saeimai par savas kompetences ietvaros esošo ministrijas nozaru darbību**”¹²⁵⁵ (autora izcēlums – A.C.).

Atšķirībā no vairāku citu ministriju nolikumiem Zemkopības ministrijas nolikumā ietverts paplašināts formulējums, kas ministra politisko atbildību saista ne vien ar nozari, jomu un

¹²⁵⁰ Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.233. *Latvijas Vēstnesis*, 2011. 1.aprīlis, Nr.52.

¹²⁵¹ Ar šo ir domāts īpašu uzdevumu ministrs pašvaldību lietās.

¹²⁵² Noteikumi par pašvaldību darbības pārraudzību un īpašu uzdevumu ministra pašvaldību lietās pienākumiem: MK noteikumi Nr.35. *Latvijas Vēstnesis*, 1996. 20.februāris, Nr.31.

¹²⁵³ Par Zemkopības ministrijas pagaidnolikumu: MK lēmums Nr.57. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 9.decembris, Nr.120.

¹²⁵⁴ Zemkopības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.28. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 8.februāris, Nr.20.

¹²⁵⁵ Turpat.

ministriju, bet arī ar nolikumā norādīto funkciju izpildi. Turklāt šī atbildība ir papildus piesaistīta ministrijas darbībai kopumā, kā arī pakļauto un pārraudzībā esošo iestāžu un uzņēmumu darbībai.

1993.gada pagaidnolikumā ir ietverts arī valsts ministra amats, taču uz to attiecināta vispārējā atbildība (8.punkts), konkrētāk nepaskaidrojot, vai tā ir politiskā atbildība. Taču, kā redzams 1995.gada nolikumā, arī uz valsts ministriem tika attiecināta politiskā atbildība. Ar 1997.gada 30.aprīļa grozījumiem normas par valsts ministriem (un arī politiskās atbildības jēdziens) tika no nolikuma izslēgtas, bet formulējums, kas ietvēra ministra politisko atbildību, tika aizstāts ar formulējumu, saskaņā ar kuru ministrs ir ministrijas politiskais vadītājs, kas ir atbildīgs Saeimai par ministrijas darbu. Šis formulējums tika saglabāts arī 2000.gada 11.janvārī pieņemtajā nolikumā¹²⁵⁶, bet pēc Valsts pārvaldes iekārtas likuma spēkā stāšanās tas tika būtiski mainīts un vairs neietver norādi uz ministru kā ministrijas politisko vadītāju un viņa atbildību Saeimas priekšā¹²⁵⁷.

Jāatzīmē, ka 1992.gada 23.aprīlī pieņemtajā nolikumā ministram (attiecīgā amata nosaukums tobrīd bija lauksaimniecības, nevis zemkopības ministrs) nav noteikta atbildība (ne vispārēja, ne personiska, ne politiska). Atbildība attiecināta vienīgi uz ministriju kā institūciju¹²⁵⁸ (var salīdzināt ar Ministru Padomes 1992.gada 23.aprīļa lēmumu Nr.142 „Par Latvijas Republikas Lauksaimniecības ministrijas nolikumu” apstiprinātā nolikuma 1. un 8.punktu). Savukārt vairāku citu ministriju, kas īstenoja valsts politiku (ar Zemkopības ministriju saistītās) nozarēs, nolikumos politiskās atbildības jēdziens nav ietverts, bet tā vietā izmantots vispārējās atbildības jēdziens¹²⁵⁹ (ar Ministru Padomes 1992.gada 14.maija lēmumu Nr.172 „Par Latvijas Republikas Jūras lietu ministrijas nolikumu” apstiprinātā nolikuma 9.1.punktā) un personiskās atbildības jēdziens¹²⁶⁰ (ar Ministru Padomes 1990.gada 28.septembra lēmumu Nr.141 „Par Latvijas Republikas Meža ministrijas nolikumu un Latvijas republikāniskās mežsaimniecības ražošanas apvienības „Latvijas mežs” reorganizāciju” apstiprinātā Latvijas Republikas Meža ministrijas nolikuma 9.1.punktā).

Noteikumi par izglītības standartu

Kā jau iepriekš šajā pielikumā norādīts, autors zināšanai papildus ministriju nolikumiem atsaucas arī uz atsevišķiem citiem normatīvajiem aktiem, kuros ietverts politiskās atbildības jēdziens. Viens no šādiem normatīvajiem aktiem ir Ministru kabineta 2013.gada 21.maija noteikumi Nr.281 „Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu, mācību priekšmetu standartiem un izglītības programmu paraugiem”. Šo noteikumu 19.pielikuma „Politika un tiesības. Vispārējās

¹²⁵⁶ Zemkopības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.17. *Latvijas Vēstnesis*, 2000. 14.janvāris, Nr.11/12.

¹²⁵⁷ Zemkopības ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.245. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 13.maijs, Nr.70.

¹²⁵⁸ Par Latvijas Republikas Lauksaimniecības ministrijas nolikumu: Ministru Padomes lēmums Nr.142. *Ziņotājs*, 1992, Nr.26.

¹²⁵⁹ Par Latvijas Republikas Jūras lietu ministrijas nolikumu: Ministru Padomes lēmums Nr.172. *Ziņotājs*, 1992, Nr.37/38.

¹²⁶⁰ Par Latvijas Republikas Meža ministrijas nolikumu un Latvijas republikāniskās mežsaimniecības ražošanas apvienības „Latvijas mežs” reorganizāciju: Ministru Padomes lēmums Nr.141. *Ziņotājs*, 1990, Nr.47.

vidējās izglītības mācību priekšmetu standarts” 8.7.punktā ir ietverti vārdi „izprot jēdzienu **„politiskā atbildība”** un *politiskas amatpersonas atšķirību no ierēdņa*”¹²⁶¹ (autora izcēlums – A.C.).

Saskaņā ar šiem noteikumiem, konkrēti, to pielikumu un tā 8.7.punktu, izglītojamiem mācību priekšmeta „Politika un tiesības” ietvaros, apgūstot mācību satura komponenti „Sabiedrība, valsts un vara”, ir jāizprot politiskās atbildības jēdziens. Promocijas darba autors atturas no secinājumu izdarīšanas attiecībā uz to, cik sasniedzams ir konkrētais uzstādījums, taču vēlas atzīmēt, ka konkrētā vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmeta ietvaros ir salīdzinoši grūti sniegt pietiekamu informāciju, turklāt tādā veidā, lai izglītojamie varētu pilnīgi izprast politiskās atbildības jēdzienu. Minētā piezīme ir izdarīta, ņemot vērā šajā promocijas darbā norādītās problēmas, kas saistītas ar atšķirīgajiem uzskatiem par politiskās atbildības jēdziena saturu un būtību, kā arī tā lietojumu (un tulkojumu) dažādās valodās.

Jāpiebilst, ka mācību priekšmetu standarta iepriekšējā redakcijā, t.i., Ministru kabineta 2008.gada 2.septembra noteikumu Nr.715 „Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmetu standartiem” 19.pielikuma „Politika un tiesības. Vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmetu standarts” 8.7.punktā, arī ir izmantots politiskās atbildības jēdziens identiskā formulējumā un kontekstā¹²⁶². Savukārt citu iepriekšējo mācību priekšmetu standartu redakcijā politiskās atbildības jēdziens nav izmantots.

Rīkojums par Antidopinga konvencijas ieviešanas koncepciju

Kā vēl vienu (iekšējo) normatīvo aktu, kurā ir norādīts politiskās atbildības jēdziens, var minēt Ministru kabineta 2002.gada 4.septembra rīkojumu Nr.493 „Par Eiropas Padomes Antidopinga konvencijas Nr.135 ieviešanas koncepciju”. Šajā rīkojumā politiskās atbildības jēdziens ir lietots vairākās reizes.

Aprakstot ar Eiropas Padomes Antidopinga konvencijas Nr.135 ieviešanas koncepciju saistītās problēmas, norādīts: „Līdz šim Latvijā nav noteikta **politiskā atbildība** par konvencijas īstenošanu”¹²⁶³ (autora izcēlums – A.C.). Izvērtējot šā teikuma formulējumu, vietu attiecīgajā dokumentā un tam pakārtotos teikumus, var secināt, ka politiskās atbildības jēdziens izmantots, norādot uz to, ka Latvijā nav nevienas institūcijas, kurai būtu noteikta funkcija „nodrošināt konvencijas īstenošanu” un kura būtu politiski atbildīga par šīs funkcijas izpildi.

Iepriekš minēto citastarp pamato arī otrs teksta fragments, kurā ietverts politiskās atbildības jēdziens. Proti, raksturojot iespējamās problēmas risinājuma variantus un tiem atbilstošos

¹²⁶¹ Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu, mācību priekšmetu standartiem un izglītības programmu paraugiem: MK noteikumi Nr.281. *Latvijas Vēstnesis*, 2013. 5.jūnijs, Nr.107.

¹²⁶² Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmetu standartiem: MK noteikumi Nr.715. *Latvijas Vēstnesis*, 2008. 18.septembris, Nr.145.

¹²⁶³ Par Eiropas Padomes Antidopinga konvencijas Nr.135 ieviešanas koncepciju: MK rīkojums Nr.493. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 10.septembris, Nr.128.

risinājuma posmus, ir norādīts: „*Nepieciešams kardināli mainīt esošo situāciju, nosakot atbildīgo institūciju, administrēšanas formu un resursus, kā arī izmaiņas tiesību aktos. Šo izmaiņu veikšanai jānosaka, ka politiski atbildīga par šīs koncepcijas īstenošanu un pasākumiem antidopinga jomā ir Izglītības un zinātnes ministrija, bet par šīs koncepcijas ieviešanu atbildīgā ir Labklājības ministrija*”¹²⁶⁴ (autora izcēlums – A.C.). Kā redzams, ir noteiktas un sadalītas konkrētas funkcijas, par kuru izpildi konkrētām institūcijām, t.i., Izglītības un zinātnes ministrijai un Labklājības ministrijai, jāuzņemas politiskā atbildība. Līdz ar to ir paredzēts abām ministrijām atbilstoši to kompetencei uzlikt noteiktus pienākumus, par kuru izpildi tām ir jāatskaitās un jārēķinās ar iespējamu sankciju piemērošanu, ja šie pienākumi netiks izpildīti atbilstoši vērtētāju interesēm.

¹²⁶⁴ Par Eiropas Padomes Antidopinga konvencijas Nr.135 ieviešanas koncepciju: MK rīkojums Nr.493. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 10.septembris, Nr.128.

SAEIMAS DARBĪBA UN FUNKCIJAS

Šā promocijas darba 4.1.apakšnodaļā norādīts Saeimas (parlamenta) jēdziena vispārīgs raksturojums, no kura var gūt priekšstatu par Saeimas darbību un funkcijām. Proti, kā autors jau norādījis, Saeimas pamatfunkcija ir likumdošana, kas papildināta ar vairākām citām funkcijām, un Saeimas pārziņā ir visas valsts tiesiskās, administratīvās un saimnieciskās dzīves vadība.

Šajā pielikumā autors ietvēris izvērstu Saeimas darbības raksturojumu, sniedzot detalizētāku Saeimas organizācijas un funkciju aprakstu. Minētais ir nepieciešams, lai varētu apzināt Saeimas deputātu darbības vidi, un attiecīgi, lai varētu pilnvērtīgāk izprast deputātu pienākumus.

1. Saeimas organizācija

Saeima ir valsts institūcija, kas sastāv no simts tautas priekšstāvjiem jeb deputātiem, kurus ievēlē vispārīgās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās uz četriem gadiem¹²⁶⁵. Saeimas vēlēšanu kārtību noteic Satversme un Saeimas vēlēšanu likums, lai gan arī vairāki citi normatīvie akti regulē dažādus ar vēlēšanām saistītus jautājumus¹²⁶⁶. Šajā sakarā jāpiebilst, ka Latvija ir sadalīta atsevišķos vēlēšanu apgabalos un katrā vēlēšanu apgabalā ievēlējamo Saeimas deputātu skaits noteicams proporcionāli katra apgabala vēlētajū skaitam¹²⁶⁷. Uz deputāta amatu var kandidēt persona, kura atbilst normatīvajos aktos noteiktajiem kritērijiem¹²⁶⁸ un ir norādīta

¹²⁶⁵ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43.

¹²⁶⁶ Piemēram, Priekšvēlēšanu aģitācijas likums regulē priekšvēlēšanu aģitācijas kārtību, bet likums „Par Centrālo vēlēšanu komisiju” – Centrālās vēlēšanu komisijas darbību un citastarp paredz noteikumus par vēlēšanu rezultātu atcelšanu (sk.: *Priekšvēlēšanu aģitācijas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis*, 2012. 19.decembris, Nr. 199; *Par Centrālo vēlēšanu komisiju: LR likums. Latvijas Vēstnesis*, 1994. 20.janvāris, Nr. 8).

¹²⁶⁷ Saeimas vēlēšanām Latvija ir sadalīta piecos vēlēšanu apgabalos:

- 1) Rīga (12.Saeimā ievēlēti 32 deputāti);
- 2) Vidzeme (12.Saeimā ievēlēti 26 deputāti);
- 3) Latgale (12.Saeimā ievēlēti 15 deputāti);
- 4) Kurzeme (12.Saeimā ievēlēti 14 deputāti);
- 5) Zemgale (12.Saeimā ievēlēti 13 deputāti)

(sk., piemēram: *Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43; *Saeimas vēlēšanu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis*, 1995. 6.jūnijs, Nr.86).

Centrālā vēlēšanu komisija nosaka katrā vēlēšanu apgabalā ievēlējamo deputātu skaitu proporcionāli vēlēšanu apgabala vēlētajū skaitam, kuru konstatē atbilstoši Iedzīvotāju reģistra datiem četrus mēnešus pirms vēlēšanu dienas. Jāpiebilst, ka ārvalstīs dzīvojošo vēlētajū skaits pieskaitāms Rīgas vēlēšanu apgabala vēlētajū skaitam (sk.: *Saeimas vēlēšanu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis*, 1995. 6.jūnijs, Nr.86). Iepriekš norādītais no katra vēlēšanu apgabala ievēlēto deputātu skaits ir apstiprināts ar Centrālās vēlēšanu komisijas 2014.gada 10.jūnija lēmumu Nr.51 (sk.: *Par katrā vēlēšanu apgabalā ievēlējamo deputātu skaitu 12.Saeimas vēlēšanās: Centrālās vēlēšanu komisijas lēmums Nr.51. Latvijas Vēstnesis*, 2014. 12.jūnijs, Nr.114).

¹²⁶⁸ Konkrētie kritēriji ir noteikti Satversmes 9.pantā un Saeimas vēlēšanu likumā, īpaši tā 4. un 5.pantā (sk.: *Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43; *Saeimas vēlēšanu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis*, 1995. 6.jūnijs, Nr.86).

politiskās partijas vai politisko partiju apvienības sarakstā, kas reģistrēts Centrālajā vēlēšanu komisijā¹²⁶⁹. Personas ievēlēšanai par Saeimas deputātu ir nepieciešams, lai:

- 1) attiecīgais kandidātu saraksts būtu saņēmis ne mazāk kā piecus procentus no nodoto balsu kopskaita neatkarīgi no tā, vai šā nosaukuma kandidātu saraksti bija izvirzīti vienā vai vairākos vēlēšanu apgabalos;
- 2) attiecīgā persona būtu saņēmusi pietiekami lielu balsu skaitu, salīdzinot ar citām kandidātu sarakstā norādītajām personām¹²⁷⁰.

Atbilstoši noteiktajai kārtībai Latvijā nav tā saucamā starpleģislatūras perioda. Proti, Saeima vēlēšanu laikā nepārtrauc savu darbību, jo Saeimas vēlēšanas notiek iepriekšējā sasaukuma pilnvaru laikā, kas izbeidzas tikai ar to brīdi, kad jaunievēlētā Saeima sanāk uz pirmo sēdi¹²⁷¹.

Kārtējās Saeimas darbības periods var būt īsāks, jo ir noteikti mehānismi, ar kuriem tās darbība var tikt pārtraukta vēl pirms četru gadu perioda izbeigšanās. Atbilstoši Satversmē noteiktajam Saeimas (sasaukuma) darbības periods beidzas ātrāk, ja:

- 1) pēc ne mazāk kā vienas desmitās daļas vēlētāju ierosinājuma tautas nobalsošanā par Saeimas atsaukšanu nobalso vairākums no balsotājiem un vismaz divas trešdaļas no pēdējās Saeimas vēlēšanās piedalījušos vēlētāju skaita (Saeima tiek atsaukta);
- 2) pēc Valsts prezidenta ierosinājuma tautas nobalsošanā vairāk nekā puse balsotāju izsakās par Saeimas atlaišanu (Saeima tiek atlaista)¹²⁷².

Jāpiebilst, ka vēlētāji nevar atsaukt konkrētus deputātus¹²⁷³.

Deputāta pilnvaru laiks sakrīt ar Saeimas darbības periodu, taču jāatzīmē, ka var arī nesakrist. Saeimas pilnvaru laiks sākas ar tās pirmās sēdes atklāšanu, bet beidzas ar brīdi, kad jaunievēlētā Saeima sanāk uz pirmo sēdi¹²⁷⁴. Šajā sakarā ir nepieciešams piebilst, ka deputāta pilnvaras parasti sākas ar viņa ierašanos uz jaunievēlētās Saeimas pirmo sēdi un viņa mandāta atzīšanu jeb tiesību konstatēšanu¹²⁷⁵, bet (parasti) beidzas ar brīdi, kad nākamā jeb jaunievēlētā Saeima sanāk uz pirmo sēdi¹²⁷⁶. Tomēr atbilstoši Saeimas kārtības rullim atsevišķa deputāta pilnvaras var tikt iegūtas vēlāk (piemēram, ja cits deputāts uz laiku noliek mandātu) un beigties

¹²⁶⁹ Saeimas vēlēšanu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 6.jūnijs, Nr.86.

¹²⁷⁰ Turpat.

Saeimas vēlēšanu likuma 39.pants reglamentē detalizētu kārtību, kādā nosakāmas Saeimā ievēlamās personas no viena saraksta. Proti, katrā kandidātu sarakstā norādītās personas (kandidāti) sarindojamas pēc saņemto balsu skaita. Par kandidātu nodoto balsu skaits ir vienāds ar balsu skaitu, kas nodots par attiecīgo kandidātu sarakstu, kurā norādīts šis kandidāts, mīnus to vēlēšanu zīmju skaits, kurās šā kandidāta vārds vai uzvārds ir svītrots, plus to vēlēšanu zīmju skaits, kurās vēlētāji pretī šā kandidāta uzvārdam ir izdarījuši atzīmi „+”. Ja par diviem vai vairākiem viena kandidātu saraksta kandidātiem nodots vienāds balsu skaits, viņi savstarpēji sarindojami kandidātu saraksta iesniedzēju paredzētajā secībā. Ievēlēti ir tie kandidāti, kuri saņēmuši lielāko balsu skaitu.

¹²⁷¹ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43.

¹²⁷² Turpat.

¹²⁷³ Turpat.

¹²⁷⁴ Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A.Gulbis, 1930, 125.lpp.

¹²⁷⁵ Turpat, 125.-126.lpp.

¹²⁷⁶ Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. *Dr. iur.* I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 60.lpp.

ātrāk (piemēram, nāves, izstāšanās vai izslēgšanas gadījumā), kā arī var tikt apturētas uz laiku (piemēram, kamēr deputāts ieņem ministra amatu)¹²⁷⁷.

Saeimas darbības (legislatūras) periods ir sadalīts sesijās¹²⁷⁸, kad Saeima darbojas, un starpsesiju periodos, kad šī darbība ir pārtraukta¹²⁷⁹. Tas tomēr nenozīmē, ka starpsesiju periodā Saeimas darbs būtu pilnīgi apturēts. Attiecīgajā periodā darbu turpina Saeimas prezidijs un var tikt sasauktas ārkārtas sesijas, kā arī Saeimas komisiju sēdes¹²⁸⁰.

Saeimas darbību vada prezidijs, kuru Saeima ievēlē savas darbības perioda (legislatūras) sākumā uz visu šo periodu¹²⁸¹. Saeimas kārtības rullī ir noteikta arī kārtība, kādā prezidija locekli var atsaukt¹²⁸², tāpēc pastāv iespēja prezidijā ievēlētās personas nomainīt.

Prezidijs sastāv no priekšsēdētāja, diviem viņa biedriem, sekretāra un viņa biedra. Priekšsēdētājs reprezentē Saeimu, vada Saeimas sēdes un gādā par kārtību tajās, bet viņa prombūtnes laikā priekšsēdētāja pienākumus pilda kāds no viņa biedriem pēc savstarpējas vienošanās. Savukārt Saeimas sekretārs un viņa biedrs nodrošina Saeimas sēžu protokolēšanu, ja nepieciešams, Saeimas sēdē nolasa dokumentus, pārbauda stenogrammas un pārzina Saeimas kancelejas darbus, savstarpēji vienojoties par šo darbu sadali¹²⁸³. Lai gan Saeimas prezidijs ir pieminēts Satversmē, tam nav patstāvīgas konstitucionālās institūcijas statusa, līdz ar to prezidija tiesības un pienākumi ir atvasināmi no Saeimas kompetences atbilstoši Saeimas kārtības rullī un citos normatīvajos aktos ietvertajam regulējumam¹²⁸⁴.

Saeimas darbība norisinās galvenokārt Saeimas sēdēs un komisijās¹²⁸⁵, taču deputātu darbība ar to neaprobežojas un var tikt izvērsta, piemēram, bet ne tikai frakcijās, savā politiskajā partijā vai partiju apvienībā, koalīcijas padomē un tiekoties ar vēlētājiem. Tādējādi Saeimā izskatāmie jautājumi var tikt risināti arī ārpus Saeimas un tās komisiju sēdēm, taču formāli tiem jābūt apstiprinātiem tieši minētajās sēdēs, lai attiecīgā lieta (piemēram, likumprojekts, lēmuma projekts, patstāvīgais priekšlikums) varētu tikt izskatīta atbilstoši Saeimas kārtības rullim¹²⁸⁶.

¹²⁷⁷ Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. Dr. iur. I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 60.lpp.; Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹²⁷⁸ Saeimas sesijas iedalāmas kārtējās un ārkārtas sesijās. Gadā ir trīs kārtējās sesijas: rudens, ziemas un pavasara sesija (sk.: *Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

¹²⁷⁹ Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A.Gulbis, 1930, 120.lpp.

¹²⁸⁰ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹²⁸¹ Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A.Gulbis, 1930, 120.lpp.

¹²⁸² Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹²⁸³ Turpat.

¹²⁸⁴ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 405.-406.lpp.

Saskaņā ar Saeimas kārtības rullja 23.pantu prezidijs, piemēram, bet ne tikai sastāda Saeimas sēžu kārtību, dod atzinumus un virza tālāk ienākušās lietas, pieņem darbā un atlaiž no darba Saeimas struktūrvienību vadītājus, nosaka Saeimas darbinieku štatu sarakstu un atalgojumu (sk.: *Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

¹²⁸⁵ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 81.lpp.

¹²⁸⁶ Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

Saeimas darbību un lietu izskatīšanu nodrošina dažādas vienības, kas ir izveidotas konkrētu uzdevumu pildīšanai. Var izcelt šādas nozīmīgas Saeimas vienības:

1) prezidijs:

vada Saeimas darbu un pilda Saeimas kārtības rullī noteiktus organizatoriska rakstura uzdevumus;

2) komisijas:

Saeimas izveidotas un ievēlētas deputātu grupas, kuras risina atsevišķā sabiedriskās dzīves jomā ietilpstošus un ar Saeimas darbību saistītus jautājumus, piemēram, bet ne tikai: Ārlietu komisija, Juridiskā komisija, Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisija u.c. Komisija izskata likumprojektus, priekšlikumus un iesniegumus uz Saeimas lēmuma pamata vai iesniedz tos pati, ja tie ir saistīti ar komisijas mērķiem. Šā promocijas darba izstrādes laikā Saeimā darbojas 16 pastāvīgās komisijas;

3) apakškomisijas:

Saeimas komisijas izveidotas vienības, kas sagatavo komisijas darbu vai pilda sevišķus uzdevumus;

4) speciālās komisijas un parlamentārās izmeklēšanas komisijas:

pēc ne mazāk kā vienas trešās daļas Saeimas deputātu pieprasījuma izveidotas vienības, kas pilda sevišķus uzdevumus. Šīs komisijas var realizēt tiesības atbilstoši Saeimas noteiktajam uzdevumam, piemēram, izsaukt un noprotināt gan amatpersonas, gan arī privātpersonas un, ja nepieciešams, pieaicinot lietpratējus, izdarīt revīzijas (pārbaudes) iestādēs un uzņēmumos;

5) frakcijas:

ne mazāk kā piecu no viena nosaukuma kandidātu saraksta ievēlētu deputātu izveidotas vienības, kuru mērķis ir nodrošināt savu locekļu saskaņotu rīcību. Frakcijas tiek uzskatītas par Saeimas pamatvienībām, kas savstarpēji cīnās, panāk kompromisus un paaugstina deputātu disciplīnu;

6) politiskie bloki:

vismaz divu frakciju izveidotas vienības, kuru mērķis ir nodrošināt tos veidojošo frakciju saskaņotu rīcību;

7) frakciju padome:

prezidija, frakciju un politisko bloku izveidota vienība, kura noskaidro un saskaņo frakciju un politisko bloku darbību un taktiku Saeimā un komisijās, kā arī nokārto jautājumus, kurus tieši neregulē Saeimas kārtības rullis un Saeimas lēmumi. Katra

frakcija vai politiskais bloks deleģē frakciju padomē vienu pārstāvi. Frakciju padomes atzinumiem ir ieteikuma raksturs;

8) delegācijas:

viens vai vairāki deputāti, kurus Saeima ir deleģējusi pārstāvēt tās intereses starptautiskās parlamentārajās organizācijās¹²⁸⁷;

9) deputātu grupas:

ne mazāk kā trīs deputātu izveidotas grupas, kuru mērķis ir veicināt sadarbību ar citu valstu parlamentiem vai apmierināt citas ar deputātu darbību saistītas intereses;

10) papildu vienības:

Saeimas darbības nodrošināšanai izveidotas vienības¹²⁸⁸, kurām ir noteiktas konkrētas funkcijas¹²⁸⁹.

Minētās vienības var efektivizēt Saeimas funkciju realizāciju un konkrētu lietu izskatīšanu.

Kā jau autors norādījis, Saeimas darbība galvenokārt risinās Saeimas sēdēs un komisiju sēdēs. Saeima savas sēdes notur Rīgā un tikai īpašos gadījumos var sanākt citā vietā¹²⁹⁰. Prezidijs sasauca Saeimas sesijas un nosaka kārtējās vai ārkārtas sēdes, lai gan arī Valsts prezidentam, Ministru prezidentam un ne mazāk kā vienai trešajai daļai deputātu ir tiesības pieprasīt Saeimas sēdes sasaukšanu, norādot arī apspriežamo darba kārtību¹²⁹¹.

Saeimas sēdes ir atklātas, tomēr, desmit Saeimas deputātiem, Valsts prezidentam, Ministru prezidentam vai ministram pieprasot, Saeima ar ne mazāk kā divu trešdaļu klātesošo deputātu balsu vairākumu var nolemt noturēt aizklātu sēdi¹²⁹². Turklāt ir arī īpaši paredzēti gadījumi, kad sēdes ir aizklātas un tam nav nepieciešams attiecīgs pieprasījums, piemēram, Satversmes 51.pantā noteiktais balsojums par Valsts prezidenta atļaišanu¹²⁹³.

¹²⁸⁷ Piemēram, Baltijas Asambleja, Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas Parlamentu Asambleja, Eiropas Padomes Parlamentārā Asambleja, NATO Parlamentārā Asambleja, Vidusjūras Savienības Parlamentārā Asambleja.

¹²⁸⁸ Piemēram, Saeimas Kanceleja, Juridiskais birojs un Sabiedrisko attiecību birojs.

¹²⁸⁹ Sk., piemēram: Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43; Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96; Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 79., 81., 83.lpp.; Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. *Dr. iur.* I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 232.lpp.; Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 407.lpp.; Latvijas Republikas Saeima: Par Saeimu. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/par-saeimu/saeimas-darbs> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī].

¹²⁹⁰ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43.

¹²⁹¹ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43; Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

Jāatzīmē, ka noteiktos gadījumos Valsts prezidents ir tiesīgs patstāvīgi, bez attiecīga pieprasījuma iesniegšanas Saeimas prezidijam sasaukt Saeimas sēdes. Piemēram, tādā gadījumā, ja Saeima ir atlaista vai atsaukta, līdz jaunievēlētās Saeimas sanākšanai Saeimas sēdes sasauca Valsts prezidents (Satversmes 49.pants). Šādas tiesības prezidents var izmantot arī saskaņā ar Satversmes 44.pantu (sk.: *Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43; Dišlers K. *Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas*. Rīga: TNA, 2004, 79.lpp.).

¹²⁹² Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43.

¹²⁹³ Turpat.

Saeimas sēdes var notikt, ja tajās piedalās vismaz puse Saeimas deputātu, bet lēmumi šajās sēdēs tiek pieņemti ar klātesošo balsu vairākumu, izņemot īpaši paredzētus gadījumus, kad lēmumu pieņemšanai ir noteikts citāds nepieciešamo balsu skaits, piemēram:

- 1) lēmums par aizklātas sēdes noturēšanu:
nepieciešamais balsu skaits – divas trešdaļas klātesošo deputātu (Satversmes 22.pants);
- 2) lēmums par Valsts prezidenta ievēlēšanu:
nepieciešamais balsu skaits – vismaz 51 balss (Satversmes 36.pants);
- 3) lēmums par Valsts prezidenta atlaišanu:
nepieciešamais balsu skaits – divas trešdaļas visu deputātu (Satversmes 51.pants);
- 4) lēmums par atļauju saukt Valsts prezidentu pie kriminālatbildības:
nepieciešamais balsu skaits – divas trešdaļas visu deputātu (Satversmes 54.pants);
- 5) lēmums par tāda starptautiska līguma apstiprināšanu, ar kuru starptautiskām institūcijām tiek deleģēta daļa no valsts institūciju kompetences:
nepieciešamais balsu skaits – divas trešdaļas klātesošo deputātu sēdē, kurā piedalās vismaz divas trešdaļas Saeimas deputātu (Satversmes 68.pants);
- 6) lēmums par grozījumu izdarīšanu Satversmē:
nepieciešamais balsu skaits – divas trešdaļas klātesošo deputātu sēdē, kurā piedalās vismaz divas trešdaļas Saeimas deputātu (Satversmes 76.pants)¹²⁹⁴.

Papildus tam ir iespējami gadījumi, kad, pamatojoties uz noteiktu skaitu deputātu balsu, kas apstiprinātas nevis balsojuma kārtībā Saeimas sēdē, bet ar rakstveida dokumentu, uz kura ir attiecīgo deputātu paraksti, var tikt realizētas noteiktas tiesības, piemēram:

- 1) Saeimas sēdes sasaukšana:
nepieciešamais balsu (parakstu) skaits – viena trešā daļa deputātu (Satversmes 20.pants);
- 2) parlamentārās izmeklēšanas komisijas izveide:
nepieciešamais balsu (parakstu) skaits – viena trešā daļa deputātu (Satversmes 26.pants);
- 3) tautas nobalsošanas rīkošana sakarā ar būtiskām izmaiņām nosacījumos par Latvijas dalību Eiropas Savienībā:
nepieciešamais balsu (parakstu) skaits – puse visu deputātu (Satversmes 68.pants);
- 4) pieņemtā likuma publicēšanas apturēšana:
nepieciešamais balsu (parakstu) skaits – viena trešā daļa deputātu (Satversmes 72.pants);
- 5) pirmajā lasījumā¹²⁹⁵ noraidīta likumprojekta atkārtota izskatīšana tās pašas sesijas ietvaros:

¹²⁹⁴ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43; Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹²⁹⁵ Lasījums nozīmē likumprojekta apspriešanu Saeimas sēdē (sk.: *Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 79.lpp.*).

nepieciešamais balsu (parakstu) skaits – vismaz 51 paraksts (Saeimas kārtības ruļļa 91.pants)¹²⁹⁶.

Tomēr nepieciešams atzīmēt, ka iepriekš minētās tiesības ietilpst nevis Saeimas kā konkrētas valsts institūcijas kompetencē, bet gan Saeimas deputātu kā tautas priekšstāvju kompetencē¹²⁹⁷.

Līdzīgi kā Saeimas sēdes arī jebkuras pastāvīgās komisijas sēdes tiek rīkotas galvenokārt Rīgā, bet šīs sēdes sasauc un vada komisijas priekšsēdētājs, kuru ievēlē komisijas locekļi no sava vidus¹²⁹⁸. Jāpiebilst, ka deputāts vienlaikus var būt ne vairāk kā divu pastāvīgo komisiju loceklis un triju apakškomisiju loceklis.

Komisijas sēdes ir atklātas, bet uz Saeimas vai komisijas lēmuma pamata var tikt noturētas arī aizklātas sēdes¹²⁹⁹. Komisijas sēdes var notikt, ja tajās piedalās vismaz puse no komisijas locekļiem, bet lēmumi šajās sēdēs var tikt pieņemti ar klātesošo komisijas locekļu absolūto balsu vairākumu¹³⁰⁰.

2. Saeimas funkcijas

Saeimas kompetencē ietilpst vairākas valsts varas funkcijas. Parlamenta kompetencē ietvertās funkcijas var raksturot dažādos veidos. Ir veidoti gan šaurāki iedalījumi, kas izšķir tikai pāris kategoriju¹³⁰¹, gan arī plašāki, vairākas kategorijas aptveroši iedalījumi¹³⁰². Attiecībā uz Latvijas Republikas parlamenta jeb Saeimas darbību viens no autoritatīvākajiem avotiem ir Kārļa

¹²⁹⁶ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43; Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹²⁹⁷ Par likuma „Par Lisabonas līgumu, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2009.gada 7.aprīļa spriedums lietā Nr.2008-35-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2009. 9.aprīlis, Nr.56. Sprieduma 19.3.punkts.

¹²⁹⁸ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43; Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

Saskaņā ar Saeimas kārtības ruļļa 151.pantu komisijas pirmo sēdi sasauc un līdz komisijas priekšsēdētāja ievēlēšanai vada Saeimas sekretārs.

¹²⁹⁹ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹³⁰⁰ Turpat.

¹³⁰¹ Piemēram, šāds šaurāks iedalījums:

- 1) varas institūciju veidošanas funkcija;
- 2) leģislatīvā (likumdošanas) funkcija;
- 3) kontroles funkcija (sk., piemēram: Bradley A.W., Pinelli C. *Parliamentarism. In: The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2012, p.663-668*).

¹³⁰² Piemēram, šāds plašāks iedalījums:

- 1) likumdošanas funkcija;
- 2) funkcijas finanšu jomā;
- 3) citu augstāko varas institūciju veidošanas funkcija;
- 4) citu augstāko varas (īpaši izpildvaras) institūciju kontroles funkcija;
- 5) starptautisku līgumu ratificēšanas un denonsēšanas funkcija;
- 6) funkcijas aizsardzības un drošības jomā;
- 7) referenduma izsludināšanas funkcija;
- 8) tiesas vai kvazitiasas funkcija (sk., piemēram: Енгибарян Р.В., Тадевосян Э.В. *Конституционное право. Москва: Юристъ, 2000, с.257-259. Pieejams arī: <http://www.studfiles.ru/preview/1101148/page:38/> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]).*

Dišlera darbi¹³⁰³, kuros citastarp atrodams Saeimas funkciju iedalījuma modelis¹³⁰⁴, kurš līdz pat šai promocijas darba izstrādes laikam nav būtiski mainījies.

Kārlis Dišlers ir plašākā funkciju iedalījuma piekritējs – viņš izšķīris astoņas funkciju kategorijas. Autors īsi raksturo katru no tām.

Konstitutīvā funkcija

Saskaņā ar šaurāko iedalījumu konstitutīvā funkcija līdz ar leģislatīvo funkciju un administratīvi saimniecisko funkciju ietilpst vienā kategorijā, t.i., pieder pie likumdošanas funkcijām¹³⁰⁵. Tomēr Dišlers izvēlējies šīs trīs kategorijas savstarpēji nodalīt. Konstitutīvā funkcija izpaužas kā Saeimas tiesības grozīt Satversmi (izņemot tās 1., 2., 3., 4., 6. un 77.pantu) atbilstoši Satversmes 76.pantam¹³⁰⁶. Jāpiebilst, ka Saeimas kompetence Satversmes grozīšanā ir plašāka, nekā to paredz Satversmes 76.pants, jo Saeima ir tiesīga arī:

- 1) grozīt Satversmes 1., 2., 3., 4., 6. un 77.pantu, taču šādi pārgrozījumi, lai tie iegūtu likuma spēku, ir apstiprināmi tautas nobalsošanā (Satversmes 77.pants);
- 2) nepieņemt Valsts prezidenta iesniegto Satversmes grozījumu projektu, ko izstrādājis un prezidentam iesniegusi ne mazāk kā viena desmitā daļa vēlētajū, un tādējādi nodot to tautas nobalsošanai (Satversmes 78.pants)¹³⁰⁷.

Leģislatīvā funkcija

Kārlis Dišlers ar leģislatīvo funkciju saprot ne tikai likumdošanu kā vispārēju likumu pieņemšanu, bet papildus tai izšķir arī trīs apakšfunkcijas: amnestija, starptautisku līgumu apstiprināšana, izņēmuma stāvokļa izsludināšana un izbeigšana, kas pēc savas būtības ir uzskatāmas par tādām funkcijām, kuras tiek realizētas, pieņemot attiecīgus tiesību aktus Saeimas sēdē, taču tām piemīt atsevišķas specifiskas pazīmes¹³⁰⁸. Tādējādi leģislatīvā funkcija ir iedalīta četrās apakšfunkcijās.

Saistībā ar leģislatīvo funkciju vispirms nepieciešams raksturot likumdošanu. Ar likumdošanu saprot konkrēta subjekta (likumdošanas varas nesēja) darbību, proti, vispāršaistošu

¹³⁰³ Dravnieks A. Satversmes noteiktās valsts iekārtas vēsturiskās interpretācijas autoritatīvākais palīgavots. Grām: *Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas*. Rīga: TNA, 2004, XVII lpp.

¹³⁰⁴ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 92.-113.lpp.; Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A.Gulbis, 1930, 133.-153.lpp.

¹³⁰⁵ Конституционное право зарубежных стран. Под ред. Баглая М.В., Лейбо Ю.И., Энтина Л.М. Москва: Норма, 2004, с.250.

¹³⁰⁶ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 92.lpp.

¹³⁰⁷ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43.

¹³⁰⁸ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 92.-100., 112.lpp.

Šīs funkcijas ir ietvertas atsevišķās Satversmes normās: amnestija Satversmes 45.pantā, starptautisku līgumu apstiprināšana Satversmes 68.pantā, izņēmuma stāvokļa izsludināšana Satversmes 62.pantā. Var atšķirties kārtība, kādā attiecīgie akti tiek pieņemti. Piemēram, lēmumu par ārkārtas stāvokļa izsludināšanu pieņem vienā lasījumā, nevis divos vai trīs lasījumos, kā tiek pieņemti likumi.

priekšrakstu pieņemšanu īpašas procedūras ietvaros¹³⁰⁹. Pastāv dažādi uzskati par likumdošanas procesa stadijām¹³¹⁰. Piemēram, Dišlers izdala četras stadijas, t.i.:

- 1) likuma ierosināšana;
- 2) likuma teksta izstrādāšana;
- 3) likuma pieņemšana;
- 4) likuma publicēšana.

Šādu modeli atbalsta arī vairāki citi ievērojami latviešu tiesību zinātnieki, piemēram, Ilgvars Krastiņš (*Ilgvars Krastiņš, 1928-2007*) un Zigurds Mikainis (*Zigurds Mikainis, dz. 1936*)¹³¹¹, taču gan Latvijas, gan arī citu valstu tiesību zinātnieki ir formulējuši arī citādas likumdošanas stadijas¹³¹².

Jāatzīmē, ka jēdziens „ierosināšana” pēc savas būtības un satura ir plašs un līdz ar to var tikt attiecināts uz jebkuru subjektu, kas aicina citu subjektu izmantot tā likumīgās tiesības un iesniegt Saeimai likumprojektu vai oficiālu ierosinājumu. Tāpēc nepieciešams pievērst uzmanību subjektiem, kuriem ir likumīgas tiesības iesniegt Saeimai likumprojektu. Atbilstoši Satversmes 65.pantam un Saeimas kārtības ruļļa 79.pantam šādas tiesības ir paredzētas:

- 1) Valsts prezidentam (var iesniegt arī likuma ierosinājumu, kas nav noformēts kā likumprojekts);
- 2) Ministru kabinetam;
- 3) Saeimas komisijām;
- 4) ne mazāk kā pieciem deputātiem;

¹³⁰⁹ Sk., piemēram: Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. Dr. iur. I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 140.lpp.; Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 427.lpp.

¹³¹⁰ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 428.lpp.

¹³¹¹ Ilgvars Krastiņš un Zigurds Mikainis pieņem Kārļa Dišlera modeli, taču izmanto nedaudz atšķirīgus apzīmējumus katrai no stadijām. Proti:

- 1) likumprojekta iesniegšana;
- 2) likumprojekta apspriešana komisijās un izskatīšana lasījumos plenārsēdēs;
- 3) likumprojekta (likuma) pieņemšana;
- 4) likuma izsludināšana (sk.: *Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. Dr. iur. I.Krastiņa vadībā. Rīga: Nordik, 1998, 140.-141.lpp.*).

¹³¹² Piemēram, ilggadējais Saeimas Juridiskā biroja vadītājs un pašreizējais Satversmes tiesas tiesnesis Gunārs Kusiņš (*Gunārs Kusiņš, dz. 1963*) likumdošanas procesu izprot plašākā nozīmē, nepiesaistot vienīgi Saeimai kā likumdevējas nesējam. Viņš detalizējis likumprojekta sagatavošanas procesu un izdalījis šādas stadijas:

- 1) iniciatīva;
- 2) iniciatīvas analīze;
- 3) likuma sākotnējā teksta sastādīšana;
- 4) sākotnējā teksta apspriešana;
- 5) saņemto analīžu un priekšlikumu izvērtēšana un projekta galīgā rediģēšana.

No citu valstu pētniekiem var atzīmēt, piemēram, Josifu Mihailovski (*Иосиф Викентьевич Михайловский, 1867/1868-1921*) un Leonu Petražicki, kuri papildus Dišlera norādītajām četrām stadijām izšķir vēl vienu stadiju – promulgāciju –, kuras ietvaros likums pēc tā pieņemšanas tiek pārbaudīts un apstiprināts publicēšanai vai atdots atpakaļ otrreizējai izskatīšanai (sk.: *Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 428.-429.lpp.*).

5) vienai desmitajai daļai vēlētāju¹³¹³.

Iesniegtos likumprojektus Saeima izskata trīs lasījumos, bet noteiktos gadījumos – tikai divos lasījumos¹³¹⁴. Atbildīgā komisija izskata likumprojektus pirms katra lasījuma un sagatavo tos izskatīšanai Saeimas sēdē, savukārt Saeimas prezidijs lemj par attiecīgo likumprojektu iekļaušanu Saeimas sēdē. Kopumā likumprojekta pieņemšanas kārtību ir iespējams aprakstīt šādi¹³¹⁵:

- 1) likumprojekts ir iesniegts Saeimā;
- 2) Saeimas prezidijs:
 - sagatavo atzinumu par likumprojekta tālāku virzīšanu;
- 3) Saeima:
 - sēdē lemj par likumprojekta nodošanu vienai vai vairākām komisijām un vienlaikus noteic atbildīgo komisiju;
- 4) atbildīgā komisija:
 - sagatavo atzinumu un anotāciju;
- 5) Saeimas prezidijs:
 - iekļauj likumprojektu Saeimas sēdes darba kārtībā;
- 6) Saeima (1.lasījumā):
 - uzklausa komisijas norīkotā referenta ziņojumu par likumprojektu;
 - var lemt par likumprojekta atzīšanu par steidzamu;
 - debatē par likumprojekta principiem;
 - pieņem likumprojektu pirmajā lasījumā;
 - lemj par termiņu, kādā iesniedzami priekšlikumi¹³¹⁶;

¹³¹³ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43; Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

Jāatzīmē, ka 2012.gadā stājās spēkā grozījumi Saeimas kārtības rullī, ar kuriem tika ieviests jauns tiesību institūts – kolektīvais iesniegums (Saeimas kārtības ruļļa V daļa tika papildināta ar 5.³ nodaļu). Kolektīvo iesniegumu Saeimā var iesniegt ne mazāk kā 10000 pilsoņu. Tā ir vienkāršota (no Saeimas kārtības ruļļa 79.pantā noteiktās kārtības atšķirīga) iespēja ierosināt likumprojektu (*sk.: Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96; Latvijas Republikas 11.Saeimas ziemas sesijas otrās sēdes 2012.gada 19.janvārī stenogramma. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/102> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*).

¹³¹⁴ Atbilstoši Saeimas kārtības ruļļa 114.pantam tie ir gadījumi, kad izskatāmi :

- 1) likumprojekti, kas atzīti par steidzamiem;
- 2) valsts budžeta projekts un grozījumi valsts budžetā;
- 3) likumprojekti, kas paredz starptautisko līgumu apstiprināšanu (*sk.: Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*).

¹³¹⁵ Autors raksturo vispārējo kārtību, neuzsverot atsevišķus gadījumus, kad attiecīgā kārtība un darbība izpaužas nedaudz atšķirīgā veidā.

¹³¹⁶ Saskaņā ar Saeimas kārtības ruļļa 95.pantu priekšlikumus var iesniegt:

- 1) Valsts prezidents;
- 2) Saeimas komisija;
- 3) frakcija, politiskais bloks;
- 4) deputāts;
- 5) Ministru prezidents, Ministru prezidenta biedrs, ministrs;
- 6) ministra pilnvarojumā – ministrijas parlamentārais sekretārs;
- 7) Saeimas juridiskais dienests (birojs), ja šie priekšlikumi attiecas uz likumdošanas tehniku un kodifikāciju;

- 7) atbildīgā komisija:
- apkopo priekšlikumus un sagatavo atzinumus par tiem;
 - var pievienot savus priekšlikumus;
 - sagatavo likumprojektu otrajam lasījumam, pieaicinot Saeimas Juridiskā biroja un valsts valodas speciālistus atbalsta sniegšanai;
- 8) Saeimas prezidijs:
- iekļauj likumprojektu Saeimas sēdes darba kārtībā;
- 9) Saeima (2.lasījumā):
- uzklausu komisijas norīkotā referenta ziņojumu par likumprojektu;
 - izskata likumprojektu pa pantiem (to daļām, punktiem);
 - balso par iesniegtajiem priekšlikumiem;
 - pieņem likumprojektu (kopā ar pieņemtajiem priekšlikumiem) otrajā lasījumā;
 - lemj par termiņu, kādā iesniedzami priekšlikumi;
- 10) atbildīgā komisija:
- apkopo priekšlikumus un sagatavo atzinumus par tiem;
 - var pievienot savus priekšlikumus;
 - sagatavo likumprojektu trešajam lasījumam, pieaicinot Saeimas Juridiskā biroja un valsts valodas speciālistus atbalsta sniegšanai;
- 11) Saeimas prezidijs:
- iekļauj likumprojektu Saeimas sēdes darba kārtībā;
- 12) Saeima (3.lasījumā):
- uzklausu komisijas norīkotā referenta ziņojumu par likumprojektu;
 - izskata vienīgi tos likumprojekta pantus, par kuriem ir iesniegti priekšlikumi;
 - balso par iesniegtajiem priekšlikumiem;
 - pieņem likumprojektu (kopā ar pieņemtajiem priekšlikumiem) trešajā lasījumā;
- 13) atbildīgā komisija:
- apkopo Saeimas sēdes balsojumu rezultātus un sagatavo pieņemtā likuma tekstu;
- 14) Saeimas prezidijs:
- nosūta pieņemto likumu Valsts prezidentam izsludināšanai;
- 15) Valsts prezidents:

8) tiesībsargs (*sk.: Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96*). Papildus iepriekš norādītajiem subjektiem arī citi (piemēram, konkrētu tautsaimniecības nozari vai profesiju pārstāvošas organizācijas) izmanto iespēju iesniegt Saeimai vai atbildīgajiem subjektiem konkrētus priekšlikumus, kurus attiecīgie subjekti var ņemt vērā un iesniegt kā savus priekšlikumus. Jāpiebilst, ka atbildīgajiem subjektiem nav pienākuma šādus priekšlikumus virzīt tālāk, tādēļ tie var palikt arī neizvērtēti un vienkārši tikt pieņemti zināšanai.

- izsludina pieņemto likumu oficiālajā izdevumā „Latvijas Vēstnesis”¹³¹⁷.

Iepriekš norādīta ir vienkāršā likuma pieņemšanas kārtība, kas var tikt mainīta, piemēram, tad, ja Saeima kādā no lasījumiem likumprojektu nepieņem vai arī likuma publicēšana tiek apturēta uz diviem mēnešiem.

Papildus likumu pieņemšanai (likumdošanai) kā leģislatīvā funkcija tiek realizēta starptautisko līgumu apstiprināšana. Šajā sakarā jāatzīmē, ka Saeima apstiprina starptautiskos līgumus, kuri attiecas uz likumdošanas kārtībā risināmiem jautājumiem¹³¹⁸, divos lasījumos pieņemot likumu par attiecīgā līguma apstiprināšanu¹³¹⁹.

Tāpat pie leģislatīvās funkcijas pieder arī amnestijas pasludināšana. Tas nozīmē, ka Saeima ir tiesīga pilnīgi vai daļēji atbrīvot personas no soda vai mīkstināt tām piespriesto sodu, kā arī atbrīvot personas no kriminālatbildības¹³²⁰. Amnestija var attiekties uz personām:

- 1) kuras par amnestijas aktā norādītajiem noziedzīgiem nodarījumiem jau notiesātas un izcieš sodu;
- 2) attiecībā pret kurām norisinās izmeklēšanas procedūra;
- 3) kuras nav vēl nav notiesātas par noziedzīgiem nodarījumiem¹³²¹.

Šā promocijas darba izstrādes laikā ir spēkā Amnestijas likums, kas noteic amnestiju dažādām personu grupām¹³²².

Dišlera ieskatā pie leģislatīvās funkcijas pieder arī izņēmuma stāvokļa izsludināšana un izbeigšana, jo attiecīgs Saeimas akts atbilstoši Satversmes 73.pantam ir uzskatāms par likumu. Jāatzīmē, ka izņēmuma stāvokļa izsludināšanu un izbeigšanu regulē īpašs likums¹³²³, t.i., likums „Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli”. Konkrētais normatīvais akts paredz divus gadījumus:

- 1) ārkārtēju situāciju:

kā īpašu tiesisku režīmu, kuru var izsludināt tāda valsts apdraudējuma gadījumā, kas saistīts ar katastrofu, tās draudiem vai kritiskās infrastruktūras apdraudējumu, ja būtiski

¹³¹⁷ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96; Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2012. 20.jūnijs, Nr. 96.

¹³¹⁸ Likuma „Par Latvijas Republikas starptautiskajiem līgumiem” 9.pantā minēti arī vairāki citi gadījumi, kad Saeima apstiprina starptautiskos līgumus, kas galvenokārt ir saistīti ar Latvijas bruņoto spēku uzturēšanos ārvalstīs un ārvalstu bruņoto spēku uzturēšanos Latvijā (sk.: *Par Latvijas Republikas starptautiskajiem līgumiem: LR likums. Latvijas Vēstnesis*, 1994. 26.janvāris, Nr.11).

¹³¹⁹ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43; Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96; Par Latvijas Republikas starptautiskajiem līgumiem: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 26.janvāris, Nr.11.

¹³²⁰ Dišlers K. *Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas*. Rīga: TNA, 2004, 99.lpp.; Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. *Dr. iur. I.Krastiņa vadībā*. Rīga: Nordik, 1998, 14.lpp.

¹³²¹ Dišlers K. *Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas*. Rīga: TNA, 2004, 99.lpp.; Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs doc. *Dr. iur. I.Krastiņa vadībā*. Rīga: Nordik, 1998, 14.lpp.

¹³²² Amnestijas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 31.marts, Nr. 40.

¹³²³ Konkrētais likums nav vienīgais normatīvais akts, kas regulē ārkārtējas situācijas un izņēmuma stāvokļa izsludināšanu. Minēto jautājumu regulē arī, piemēram, Satversme un Nacionālās drošības likums.

apdraudēta valsts, sabiedrības, vides, saimnieciskās darbības drošība vai cilvēku veselība un dzīvība;

2) izņēmuma stāvokli:

kā īpašu tiesisku režīmu, kas izsludināms, ja valsti apdraud ārējs ienaidnieks vai valstī vai tās daļā ir izcēlušies vai draud izcelties iekšēji nemieri, kas apdraud demokrātisko valsts iekārtu¹³²⁴.

Atbilstoši likumam „Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli” Saeima īsteno parlamentāro kontroli pār Ministru kabinetu un attiecīgi apstiprina vai noraida tā lēmumu par ārkārtējās situācijas vai izņēmuma stāvokļa izsludināšanu¹³²⁵.

Administratīvi saimnieciskā funkcija

Ar šo funkciju saprotama valsts mērķu sasniegšanai nepieciešamo līdzekļu sagādāšana¹³²⁶. Satversmes 66.pants noteic, ka Saeima ik gadus pirms saimnieciskā gada sākšanās lemj par valsts ienākumu un izdevumu budžetu, kura projektu tai iesniedz Ministru kabinets¹³²⁷. Satversmes 66.pantā ietvertais jēdziens „budžets” ir skaidrojams kā valsts saimniecības plāns, kurā:

- 1) pamatojoties uz spēkā esošajiem likumiem, paredzēti valsts ienākumi un izdevumi saimnieciskajam gadam;
- 2) noteikti un pamatoti valsts pienākumu izpildei nepieciešamie līdzekļi tādā kārtā, ka laikposmā, kuram šie līdzekļi paredzēti, izdevumus sedz atbilstoši ieņēmumi, turklāt ar šo plānu ir saistītas visas valsts institūcijas un iestādes¹³²⁸.

Citiem vārdiem sakot, budžets ir līdzeklis valsts politikas realizācijai ar finansiālām metodēm, un uz tā pamata darbojas visas valsts institūcijas un iestādes¹³²⁹.

Līdz ar to secināms, ka budžets ir ļoti nozīmīgs valsts varas realizācijas līdzeklis. Tas skar daudzu personu intereses, un daudzas personas vēlas ietekmēt tā izstrādi atbilstoši savām interesēm.

Lai gan valsts budžetu izstrādā Ministru kabinets, to pieņem Saeima divos lasījumos, bet deputāti ir tiesīgi iesniegt savus priekšlikumus, ar kuriem var tikt mainīts valsts budžeta saturs¹³³⁰. Turklāt ir būtiski atzīmēt, ka atbilstoši Saeimas kārtības ruļļa 30.pantam un Ministru kabineta iekārtas likuma 19.panta trešās daļas 4.punktam gadījumā, kad Saeima noraida valsts budžetu

¹³²⁴ Likums „Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli”: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2013. 27.marts, Nr. 61.

¹³²⁵ Turpat.

¹³²⁶ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 28.lpp.

¹³²⁷ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43

¹³²⁸ Par Likuma par budžetu un finanšu vadību 19.panta piektās daļas, Valsts kontroles likuma 44.panta otrās daļas un Tiesībsarga likuma 19.panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 83. un 87.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2010.gada 25.novembra spriedums lietā Nr.2010-06-01. *Latvijas Vēstnesis* 2010. 30.novembris, Nr.189. Sprieduma 12.punkts.

¹³²⁹ Likums par budžetu un finanšu vadību: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 6.aprīlis, Nr. 41.

¹³³⁰ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43; Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

pirmajā vai otrajā lasījumā, uzskatāms, ka tā Ministru kabinetam izteikusi neuzticību un Ministru kabinetam ir jāatkāpjas¹³³¹. Šis noteikums vēl jo vairāk paaugstina valsts budžeta nozīmi.

Kontroles funkcija

Saeimai ir salīdzinoši plaša kompetence attiecībā uz citu subjektu kontroli. Pirmām kārtām šī kontrole ir attiecināma uz izpildvaru jeb Ministru kabinetu. Saeimas rīcībā ir līdzekļi, ar kuriem tā var ne vien pārbaudīt Ministru kabineta darbību, bet arī piemērot tam sankcijas, t.i., izteikt tam neuzticību un likt atkāpties.

Piemēram, Satversmes 66.panta trešā daļa noteic, ka pēc budžeta gada notecēšanas Ministru kabinets iesniedz Saeimai apstiprināšanai norēķinus par valsts budžeta izpildīšanu¹³³². Šādi izpaužas Ministru kabineta administratīvi saimnieciskās darbības kontrole, ko Saeima var realizēt paralēli šim nolūkam (darbības kontrolei) īpaši izveidotai institūcijai – Valsts kontrolei¹³³³. Turklāt Saeima, īstenojot kontroli pār Ministru kabinetu, jebkurā laikā to interesējošos jautājumus var noskaidrot, izmantojot šādus konkrētus līdzekļus:

1) jautājums:

Satversmes 27.pantā un Saeimas kārtības ruļļa V daļas 4.nodaļā nostiprināts līdzeklis, ko var izmantot ne mazāk kā pieci deputāti, rakstveidā iesniedzot Ministru prezidentam, Ministru prezidenta biedram, ministram vai Latvijas Bankas prezidentam jautājumu par šo amatpersonu kompetencē esošajām lietām¹³³⁴. Attiecīgajai amatpersonai vai tās pilnvarotai personai ir pienākums sniegt atbildi uz šo jautājumu Saeimas noteiktajā termiņā vai, ja jautājums ir steidzams, ne vēlāk kā 48 stundas pirms attiecīgās Saeimas sēdes. Atbildi var sniegt rakstveidā vai mutvārdos Saeimas sēdes laikā. Deputātiem, kas iesnieguši jautājumu, ir tiesības iesniegt ar šo jautājumu saistītus divus papildjautājumus, bet pārējiem deputātiem – trīs papildjautājumus, savukārt sēdes vadītājs var noraidīt šos papildjautājumus, ja uzskata, ka tie nav saistīti ar pamatjautājumu¹³³⁵. Jautājums kā kontroles līdzeklis ir izmantojams, lai nodrošinātu atklātību un skaidrību¹³³⁶;

2) pieprasījums:

Satversmes 27.pantā un Saeimas kārtības ruļļa V daļas 5.nodaļā nostiprināts līdzeklis, ko var izmantot ne mazāk kā desmit deputāti, rakstveidā iesniedzot pieprasījumu Ministru

¹³³¹ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96; Ministru kabineta iekārtas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2008. 28.maijs, Nr.82.

¹³³² Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43.

¹³³³ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 101.lpp.

¹³³⁴ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43; Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹³³⁵ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹³³⁶ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 103.lpp.

kabineta locekļiem attiecībā uz šo amatpersonu kompetencē esošajām lietām¹³³⁷. Atbildi uz pieprasījumu (un tam pievienotos dokumentus) Ministru kabineta locekļi sniedz rakstveidā ne vēlāk kā septiņu dienu laikā pēc tā saņemšanas. Atbilde izsniedzama deputātiem un iekļaujama Saeimas nākamās sēdes darba kārtībā, tad arī notiek debates¹³³⁸. Jāatzīmē, ka pieprasījuma īstenošanas kārtība ir sarežģītāka nekā jautājuma uzdošana, jo attiecīgais līdzeklis ir izmantojams ar Pieprasījumu komisijas starpniecību, kura citastarp ir tiesīga arī pieprasījumu noraidīt. Tomēr pieprasījums ir efektīvāks līdzeklis nekā jautājums, jo paredz iespējamu neuzticības izteikšanu Ministru kabinetam vai atsevišķam tā loceklim¹³³⁹. Pieprasījums kā kontroles līdzeklis ir izmantojams ne vien tādēļ, lai nodrošinātu atklātību un skaidrību, bet arī tiešai Ministru kabineta ietekmēšanai¹³⁴⁰;

3) izmeklēšanas komisija:

Satversmes 26.pantā, Saeimas kārtības ruļļa V daļas 6.nodaļā un Parlamentāras izmeklēšanas komisiju likumā nostiprināts līdzeklis, ko var izmantot ne mazāk kā viena trešā daļa deputātu, lai padziļināti izmeklētu kādu lietu¹³⁴¹. Parlamentārās izmeklēšanas komisijai ir piešķirta salīdzinoši plaša kompetence¹³⁴², lai tā patstāvīgi varētu noskaidrot konkrētus jautājumus. Parlamentārās izmeklēšanas komisijas ziņojums (galaziņojums) var kļūt par pamatu Ministru kabineta darbības novērtēšanai un attiecīgi arī neuzticības izteikšanai Ministru kabinetam¹³⁴³. Šā līdzekļa priekšrocība ir tāda, ka tas izmantojams ne vien attiecībā uz Ministru kabinetu un tā locekļiem¹³⁴⁴, bet arī attiecībā uz citām amatpersonām un var tikt izmantots par pamatu kādas amatpersonas atbrīvošanai no amata.

¹³³⁷ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43; Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹³³⁸ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹³³⁹ Turpat.

¹³⁴⁰ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 104.lpp.

¹³⁴¹ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43; Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96; Parlamentārās izmeklēšanas komisiju likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 22.maijs, Nr.76.

¹³⁴² Parlamentārās izmeklēšanas komisija ir tiesīga:

- 1) pieprasīt savai darbībai vajadzīgās ziņas un paskaidrojumus no Ministru kabineta locekļiem un viņiem padotajām (viņu pakļautībā un pārraudzībā esošajām) iestādēm, kā arī pašvaldībām un citām publisku personu institūcijām;
- 2) uzaicināt uz savām sēdēm paskaidrojumu sniegšanai ministriju un pašvaldību iestāžu, kā arī citu publisko institūciju atbildīgās amatpersonas;
- 3) uzdot izdarīt revīziju valsts un pašvaldību iestādēs, aģentūrās un kapitālsabiedrībās, kā arī citos uzņēmumos, sabiedriskajās organizācijās un pie fiziskajām personām, ja to rīcībā vai glabāšanā ir valsts vai pašvaldību līdzekļi, tās tiek finansētas no valsts vai pašvaldību līdzekļiem vai to garantētajiem līdzekļiem vai tās pilda valsts vai pašvaldību iepirkumu vai piedalās valsts vai pašvaldību īpašuma privatizācijā (*sk.: Parlamentārās izmeklēšanas komisiju likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis*, 2003. 22.maijs, Nr.76).

¹³⁴³ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 105.lpp.

¹³⁴⁴ Arī attiecībā uz Latvijas Bankas prezidentu, kā tas ir noteikts jautājuma uzdošanas regulējumā.

Jāatzīmē, ka Saeimas kontrole pār institūcijām un amatpersonām izpaužas arī citos gadījumos¹³⁴⁵.

Kreatīvā funkcija

Ar kreatīvo funkciju ir saprotama personu ievēlēšana, iecelšana vai apstiprināšana valsts amatā¹³⁴⁶. Saeimas kreatīvās funkcijas realizāciju Dišlers saista arī ar uzticības izteikšanu¹³⁴⁷. Šīs funkcijas izpildi regulē vairāki normatīvie akti, tai skaitā arī Satversme un Saeimas kārtības rullis. Saeima, piemēram:

1) ievēlē:

- Valsts prezidentu (uz četriem gadiem),
pēc deputāta iesnieguma;
- Centrālās vēlēšanu komisijas priekšsēdētāju un septiņus locekļus (uz aptuveni¹³⁴⁸ četriem gadiem),
pēc deputāta iesnieguma;
- Centrālās zemes komisijas priekšsēdētāju (termiņš nav noteikts),
pēc ne mazāk kā desmit deputātu ierosinājuma;
- Latvijas Bankas prezidentu (uz sešiem gadiem),
pēc ne mazāk kā desmit deputātu ierosinājuma;
- Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes locekļus (uz pieciem gadiem),
pēc Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas ierosinājuma, kas pieņemts, konsultējoties ar biedrībām un nodibinājumiem, kas darbojas plašsaziņas līdzekļu, izglītības, kultūras, zinātnes un cilvēktiesību jomā;

2) apstiprina:

- Satversmes tiesas tiesnešus (uz desmit gadiem),
pēc ne mazāk kā desmit deputātu priekšlikuma (trīs tiesnešus),
pēc Ministru kabineta priekšlikuma (divus tiesnešus),
no tiesnešu vidus pēc Augstākās tiesas plēnuma priekšlikuma (divus tiesnešus);
- Augstākās tiesas priekšsēdētāju (uz pieciem gadiem),
no Augstākās tiesas tiesnešu vidus pēc Augstākās tiesas plēnuma ierosinājuma;
- Augstākās tiesas tiesnešus (bez pilnvaru termiņa ierobežojuma),

¹³⁴⁵ Piemēram, jau iepriekš norādītajos gadījumos, kad Saeima izvērtē ārkārtējas situācijas un izņēmuma stāvokļa pasludināšanas nepieciešamību.

¹³⁴⁶ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 27.lpp.

¹³⁴⁷ Turpat, 106.lpp.

¹³⁴⁸ Saeima ne vēlāk kā sešus mēnešus pēc tās sanāksšanas izveido Centrālo vēlēšanu komisiju (*sk.: Par Centrālo vēlēšanu komisiju: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 20.janvāris, Nr. 8*). Tas nozīmē, ka komisijas darbības termiņš nav stingri noteikts – četri gadi, jo iespējams, ka tā darbosies nepilnus četrus gadus vai nedaudz ilgāk kā četrus gadus.

pēc Augstākās tiesas priekšsēdētāja priekšlikuma;

- apgabaltiesas tiesnešus (bez pilnvaru termiņa ierobežojuma),
pēc tieslietu ministra priekšlikuma;
- rajona (pilsētas) tiesas tiesnešus¹³⁴⁹ (vispirms uz trīs gadiem, vēlāk bez termiņa ierobežojuma),
pēc tieslietu ministra ierosinājuma (vispirms iecel, bet pēc tam apstiprina);
- Augstākās izglītības padomes locekļus (uz četriem gadiem¹³⁵⁰),
pēc izglītības un zinātnes ministra ierosinājuma;
- Centrālās zemes komisijas locekļus,
pēc konkrētu institūciju¹³⁵¹ ierosinājuma;
- Latvijas Bankas prezidenta vietnieku un padomes locekļus (uz sešiem gadiem),
pēc Latvijas Bankas prezidenta ierosinājuma;
- Nacionālo bruņoto spēku komandieri (uz četriem gadiem),
pēc Valsts prezidenta priekšlikuma;
- Valsts kontroles padomes locekļus (uz četriem gadiem),
pēc valsts kontroliera ieteikuma;
- tiesībsargu (uz pieciem gadiem),
pēc ne mazāk kā piecu deputātu ierosinājuma;

3) iecel:

- Finanšu un kapitāla tirgus komisijas priekšsēdētāju un viņa vietnieku (uz sešiem gadiem),
pēc Latvijas Bankas prezidenta un finanšu ministra kopīga priekšlikuma;
- ģenerālprokuru (uz pieciem gadiem),
pēc Augstākās tiesas priekšsēdētāja priekšlikuma, kas saskaņots ar Tieslietu padomi;
- Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja priekšnieku (uz pieciem gadiem),
pēc Ministru kabineta ieteikuma;
- Satversmes aizsardzības biroja direktoru (uz pieciem gadiem),
pēc Nacionālās drošības padomes priekšlikuma;
- valsts kontrolieri (uz četriem gadiem);

¹³⁴⁹ Saeima var arī piešķirt goda tiesneša nosaukumu, kā arī pārcelt tiesnesi darbā augstāka vai zemāka līmeņa tiesā (*sk.: Par tiesu varu: LR likums. Ziņotājs, 1993. 14.janvāris, Nr. 1*).

¹³⁵⁰ Augstskolu likuma 68.pants noteic, ka studējošo (Latvijas studentu apvienības) pārstāvja pilnvaru termiņš ir divi gadi (*sk.: Augstskolu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 17.novembris, Nr.179*).

¹³⁵¹ Likuma „Par zemes komisijām” 4.pantā norādītas attiecīgās institūcijas, kas izvirza savus kandidātus Centrālās zemes komisijas locekļa amatam.

- specializētos atašejus (kas pilda diplomātisko un konsulāro dienestu atbilstoši Saeimas darbības jomai),
pēc ne mazāk kā desmit deputātu ierosinājuma;

4) izsaka uzticību:

- Ministru kabinetam, tā locekļiem¹³⁵².

Kā redzams, Saeimai ir salīdzinoši plašas pilnvaras attiecībā uz dažādu amatpersonu ievēlēšanu, iecelšanu un apstiprināšanu amatā. Turklāt nepieciešams piebilst, ka Saeima var izveidot jaunu institūciju, pieņemot attiecīgu likumu. Tāpat Saeimas kreatīvā funkcija izpaužas arī savu iekšējo vienību, piemēram, komisiju un to sastāva, izveidē.

Papildus tam kreatīvā funkcija var izpausties arī negatīvā formā, kad attiecīgās amatpersonas tiek atlaistas, atceltas, atbrīvotas no amata vai kad tām tiek izteikta neuzticība¹³⁵³. Attiecīgie gadījumi ir atšķirīgi, proti, Saeima var rīkoties patstāvīgi¹³⁵⁴, pēc cita subjekta priekšlikuma¹³⁵⁵ vai iestājoties normatīvajos aktos paredzētajiem apstākļiem¹³⁵⁶.

Defensīvā funkcija

Konkrētā funkcija ir saprotama kā organizēta darbība aizsardzības spēku un līdzekļu sagatavošanai un uzturēšanai¹³⁵⁷. Attiecībā uz Saeimu var atzīmēt, ka tā ir augstākā lēmēj institūcija svarīgākajos valsts aizsardzības un drošības jautājumos, kā arī nepieciešamo cīņas spēku organizēšanas un sagatavošanas jautājumos¹³⁵⁸.

Minētā funkcija izpaužas dažādos veidos un pārklājas ar jau iepriekš minētajām funkcijām. Piemēram, Saeima pieņem valsts budžetu, kas citastarp paredz konkrētu aizsardzības un drošības

¹³⁵² Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43; Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96; Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2010. 28.jūlijs, Nr. 118; Valsts prezidenta ievēlēšanas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 17.maijs, Nr. 70; Tiesībsarga likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2006. 25.maijs, Nr. 65; Valsts kontroles likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 29.maijs, Nr. 80; Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 30.aprīlis, Nr. 65; Finanšu un kapitāla tirgus komisijas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2000. 20.jūnijs, Nr. 230/232; Nacionālo bruņoto spēku likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1999. 30.decembris, Nr. 388/389; Satversmes tiesas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1996. 14.jūnijs, Nr. 103; Augstskolu likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 17.novembris, Nr.179; Diplomātiskā un konsulārā dienesta likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 10.oktobris, Nr. 155; Prokuratūras likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 2.jūnijs, Nr. 65; Satversmes aizsardzības biroja likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 19.maijs, Nr. 59; Par Centrālo vēlēšanu komisiju: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 20.janvāris, Nr. 8; Par tiesu varu: LR likums. *Ziņotājs*, 1993. 14.janvāris, Nr. 1; Par Latvijas Banku: LR likums. *Ziņotājs*, 1992. 4.jūnijs, Nr. 22/23; Par Zemes komisijām: LR likums. *Ziņotājs*, 1990. 2.augusts, Nr. 31.

¹³⁵³ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 108.lpp.

¹³⁵⁴ Piemēram, Saeimas ievēlēto Centrālās vēlēšanu komisijas locekli var atsaukt pēc ne mazāk kā desmit Saeimas deputātu pieprasījuma, un tam nav nepieciešami nekādi īpaši priekšnosacījumi (*sk.: Par Centrālo vēlēšanu komisiju: LR likums. Latvijas Vēstnesis*, 1994. 20.janvāris, Nr. 8).

¹³⁵⁵ Piemēram, Nacionālo bruņoto spēku komandieri atbrīvo pēc Valsts prezidenta priekšlikuma (*sk.: Nacionālo bruņoto spēku likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis*, 1999. 30.decembris, Nr. 388/389).

¹³⁵⁶ Piemēram, valsts kontrolieri pret viņa gribu var atbrīvot no amata uz krimināllietā pieņemta tiesas sprieduma pamata (*sk.: Valsts kontroles likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis*, 2002. 29.maijs, Nr. 80).

¹³⁵⁷ Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A.Gulbis, 1930, 34.-35.lpp.

¹³⁵⁸ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 108.lpp.

jomas finansējumu¹³⁵⁹. Saeima apstiprina Nacionālo bruņoto spēku komandieri¹³⁶⁰, tā apstiprina arī starptautiskus līgumus, kas skar aizsardzības jomu¹³⁶¹. Saeima lemj par kara pasludināšanu un uzsākšanu, kā arī par valsts bruņoto spēku lielumu miera laikā¹³⁶² un par kara izbeigšanu¹³⁶³. Saeimas kompetence aizsardzības un drošības jomā plašāk raksturota Nacionālās drošības likumā, kas citastarp paredz Saeimai tiesības īstenot kontroli pār citu institūciju darbību aizsardzības jomā¹³⁶⁴. Jāpiebilst, ka minētais likums noteic arī īpašas Saeimas komisijas, t.i., Saeimas Nacionālās drošības komisijas, kompetenci, tiesības un pienākumus, kas citastarp ietver valsts drošības iestāžu budžetu izvērtēšanu un akceptēšanu, dažādu ziņojumu uzklausišanu un attiecīgas kontroles īstenošanu¹³⁶⁵.

Jurisdiktīvā funkcija

Ar šo funkciju ir saprotama kārtības nodrošināšana valsts iekšienē, kā arī tiesiskās iekārtas aizsardzība un strīdu risināšana¹³⁶⁶. Attiecībā uz Saeimu šī funkcija tiek skaidrota kā deputātu pilnvaru pārbaudīšana un piekrišana noteiktu amatpersonu saukšanai pie atbildības¹³⁶⁷. Citiem vārdiem sakot, šī funkcija izpaužas kā tiesiskās kārtības nodrošināšana.

Deputātu pilnvaru pārbaude izpaužas kā vēlēšanu pareizības pārbaudīšana un tai sekojoša personas tiesību uz deputāta amatu atzīšana vai neatzīšana¹³⁶⁸. Attiecīgo procedūru reglamentē Satversme un Saeimas kārtības rullis. Saskaņā ar šiem tiesību aktiem Saeima ievēlē Mandātu, ētikas un iesniegumu komisiju, kas pārbauda vēlēšanu materiālus, kā arī sūdzības par vēlēšanām, ja tādas iesniegtas Centrālajai vēlēšanu komisijai, bet pēc tam sagatavo un sniedz ziņojumu, pēc kura deputāti dod zvērestu vai svinīgo solījumu un Saeima lemj par pilnvaru apstiprināšanu¹³⁶⁹.

¹³⁵⁹ Sk., piemēram: Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43; Par valsts budžetu 2014.gadam: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2013. 27.novembris, Nr.232.

¹³⁶⁰ Nacionālo bruņoto spēku likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1999. 30.decembris, Nr. 388/389.

¹³⁶¹ Piemēram, likuma „Par Latvijas Republikas starptautiskajiem līgumiem” 9.pants noteic, ka Saeima citastarp apstiprina šādus līgumus:

- 1) par Latvijas bruņoto spēku personāla uzturēšanos (kas nav saistīta ar mācībām un manevriem) ārvalstīs, ja kopējais personāla skaits pārsniedz 200 personas un uzturēšanās laiks ir ilgāks par vienu gadu;
- 2) par ārvalstu bruņoto spēku militāro formējumu uzturēšanos (kas nav saistīta ar mācībām un manevriem) Latvijā, ja kopējais personāla skaits viena pasākuma laikā pārsniedz 100 personas un uzturēšanās laiks ir ilgāks par sešiem mēnešiem;
- 3) par to ārvalstu bruņoto spēku militāro formējumu uzturēšanos (kas nav saistīta ar mācībām un manevriem) Latvijā, kuras nav Ziemeļatlantijas līguma organizācijas vai Eiropas Savienības dalībvalstis (*sk.: Par Latvijas Republikas starptautiskajiem līgumiem: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 26.janvāris, Nr.11*).

¹³⁶² Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43.

¹³⁶³ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 108.lpp.

¹³⁶⁴ Nacionālās drošības likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2000. 29.decembris, Nr.473/476.

¹³⁶⁵ Turpat.

¹³⁶⁶ Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A.Gulbis, 1930, 35.lpp.

¹³⁶⁷ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 108.lpp.

¹³⁶⁸ Turpat, 108.lpp.

¹³⁶⁹ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43; Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

Jāpiebilst, ka līdzīga kārtība ir paredzēta arī tajos gadījumos, kad viena deputāta vietā Saeimas sastāvā iestāties tiek aicināta cita persona¹³⁷⁰.

Savukārt saistībā ar otru šīs funkcijas izpausmi var atzīmēt, ka atbilstoši Satversmei Saeima lemj par:

- 1) deputāta saukšanu pie atbildības, ja viņš izplata godu aizskarošas ziņas, zinādams, ka tās nav patiesas;
- 2) deputāta saukšanu pie atbildības, ja viņš izplata godu aizskarošas ziņas par privātu vai ģimenes dzīvi;
- 3) deputāta apcietināšanu, vai kratīšanas izdarīšanu pie viņa;
- 4) deputāta kriminālvajāšanas uzsākšanu;
- 5) deputātam uzliekamu administratīvo sodu;
- 6) Valsts prezidenta saukšanu pie kriminālās atbildības¹³⁷¹.

Jurisdiktīvā funkcija neaprobežojas ar iepriekš minēto. Plašākā izpratnē to ir iespējams sasaistīt arī ar kontroles funkcijas un kreatīvās funkcijas (negatīvajā izpausmē) izpildi. Piemēram, Saeima var izveidot īpašu parlamentārās izmeklēšanas komisiju, lai izvērtētu iespējamus valsts amatpersonas pārkāpumus un prettiesisku rīcību. Realizējot (negatīvo) kreatīvo funkciju, Saeima ir tiesīga, piemēram, pieprasīt ģenerālprokurora darbības pārbaudi un uz tās rezultātu pamata atbrīvot ģenerālprokuroru no amata¹³⁷², tādējādi nodrošinot tiesisko kārtību.

Regulatīvā funkcija

Valsts dažādo uzdevumu saskaņošana un dažādo funkciju kopdarbības noregulēšana ir izprotama kā regulatīvā funkcija¹³⁷³. Šajā sakarā tiek uzsvērtā Saeimas kontrole pār izpildvaru jeb Ministru kabinetu un tam padoto valsts pārvaldi, kas izpaužas noteiktā ietekmē uz izpildvaras darbību¹³⁷⁴. Ministru kabinets ir atkarīgs no Saeimas un atbildīgs tās priekšā, savukārt Saeima kontrolē Ministru kabineta darbu un dod tam vadošus norādījumus gan attiecībā uz vispārīgā politiskā virziena ieturēšanu, gan arī atsevišķu resoru darbību, taču minētajam ir jāizpaužas saskaņā ar varas dalīšanas principu un likumības principu, kas attiecīgi ierobežo iespējamo Saeimas patvaļu un varas centralizāciju¹³⁷⁵. Tādējādi Saeima var izmantot tās rīcībā esošos likumīgos kontroles līdzekļus un realizēt savu ietekmi ar rakstīgiem normatīvajiem aktiem noregulētā veidā. Tas īpaši

¹³⁷⁰ Saeimas kārtības rullis: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18.augusts, Nr. 96.

¹³⁷¹ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993. 1.jūlijs, Nr.43.

¹³⁷² Prokuratūras likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 2.jūnijs, Nr. 65.

¹³⁷³ Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A.Gulbis, 1930, 36.lpp.

¹³⁷⁴ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 111.lpp.

¹³⁷⁵ Par Saeimas 1999.gada 29.aprīļa lēmuma par Telekomunikāciju tarifu padomi 1.punkta un 4.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 57.pantam un citiem likumiem: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 1999.gada 1.oktobra spriedums lietā Nr. 03-05(99). *Latvijas Vēstnesis*, 1999. 5.oktobris, Nr.325/327. Sprieduma secinājumu daļas 1.punkts.

attiecas uz koalīciju veidojošajām Saeimas frakcijām un to pārstāvētajām politiskajām partijām (partiju apvienībām)¹³⁷⁶.

Citas funkcijas

Raksturojot Saeimas darbību, Kārlis Dišlers uz to neattiecinā visas funkcijas, kuras piedēvējis valsts varai. Proti, sakarā ar Saeimu viņš nav norādījis, piemēram, uz federatīvo, administratīvi-kulturālo, administratīvi-policejisko, protektīvo un informatīvo funkciju¹³⁷⁷. Tomēr tas nenozīmē, ka šīs funkcijas nemaz neietilptu Saeimas kompetencē.

Ja, piemēram, izvērtē federatīvās funkcijas realizāciju, ir jāsecina, ka Saeima ar to ir salīdzinoši cieši saistīta. Federatīvā funkcija nozīmē starptautisku sakaru (ar citām valstīm, starptautiskiem subjektiem) nodibināšanu un uzturēšanu¹³⁷⁸. Kā jau autors iepriekš norādījis, Saeimas kompetence ietver ne tikai starptautisku līgumu apstiprināšanu un izpildvaras kontroli. Saeima veido arī īpašas vienības – delegācijas un deputātu grupas, kas uztur attiecības ar starptautiskām organizācijām un citu valstu parlamentu locekļiem. Turklāt Saeima ir tiesīga pieņemt lēmumu par jebkura starptautiska līguma noslēgšanu, nosakot par konkrētā līguma izstrādāšanu atbildīgās personas, kā arī to pilnvaru apjomu un saturu¹³⁷⁹, iecelt specializētos atašejus¹³⁸⁰ un apstiprināt budžetu, kurā ietverts finansējums Latvijas valsts ārpolitikas nodrošināšanai¹³⁸¹. Papildus tam Saeimā izveidota Ārlietu komisija, kas izskata ar ārlietām saistītus jautājumus¹³⁸².

Arī ar citām funkcijām Saeima ir cieši saistīta, jo tā izvērtē, groza un apstiprina valsts budžetu, kurā ietverts attiecīgo funkciju realizācijai atvēlētais finansējums, pieņem likumus, kas skar šo funkciju realizāciju, kontrolē un dod vispārīgus norādījumus izpildvarai attiecībā uz šo funkciju pienācīgu realizāciju.

¹³⁷⁶ Piemēram, politiskās partijas (partiju apvienības) un tās pārstāvošās frakcijas, kas izveido Ministru kabinetu, noslēdz savstarpēju sadarbības (koalīcijas) līgumu, kurā noteic Ministru kabineta darbības pamatprincipus (*sk., piemēram: Ministru kabinetu veidojošo Saeimas frakciju sadarbības līgumus Ministru kabineta sastāviem. Pieejams: <http://www.mk.gov.lv/lv/content/ministru-kabineta-vesture> [aplūkots 2015.gada 17.decembrī]*).

¹³⁷⁷ Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A.Gulbis, 1930, 36.lpp.

¹³⁷⁸ Turpat, 35.lpp.

¹³⁷⁹ Par Latvijas Republikas starptautiskajiem līgumiem: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 26.janvāris, Nr.11.

¹³⁸⁰ Diplomātiskā un konsulārā dienesta likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 10.oktobris, Nr. 155.

¹³⁸¹ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr.43; Par valsts budžetu 2014.gadam: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2013. 27.novembris, Nr.232.

¹³⁸² Saeimas kārtības rullis: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18.augusts, Nr. 96.